ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ
ΑΠΙΣΤΟΣ ή ΠΙΣΤΟΣ;

Bishara Ebeid

ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ
ΑΠΙΣΤΟΣ ή ΠΙΣΤΟΣ;

OSTRACON PUBLISHING

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2020

Critical Approaches to the Bible
Volume XXV

Επιστημονικη Επιτροπη
Ιωαννης Μουρτζιος
Χαραλαμπος Ατματζιδης
Μοσχος Γκουτζιουδης

Αρριανού 2 & Πλ. Αγ. Παντελεήμονος 2, 54635 - Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310-222.726 Fax: 2310-222.734
E-mail: info@ostraconpublishing.com
Web: http://ostraconpublishing.com/

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται από τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και από τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη, η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή οποιοδήποτε μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση, και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό, σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Α΄Έκδοση: Απρίλιος 2020

© Bishara Ebeid
© Ostracon Publishing

ISSN: 2241-8849

ISBN: 978-618-5146-96-2

إلى أرواح أجدادي
بشارة وروميّة،
حنّا وروز ونادية،
فدعواتهم كانت لي دعمًا وعونًا دائمًا،

Στις ψυχές των παππούδων μου
Bishara και Rūmiyyah, Hanna και Rose και Nādiyah,
οι οποίοι ήταν πάντοτε δίπλα μου με τις προσευχές τους.

«Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν
ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου
καὶ παθόντα καὶ ταφέντα»

Πρόλογος

Ο Πόντιος Πιλάτος, ο Ρωμαίος Επίτροπος (Praefectus) της Ιουδαίας από το 26/27 μέχρι το 36/37 μ.Χ., είναι για τους χριστιανούς μια ιδιαίτερα αμφιλεγόμενη προσωπικότητα.

Σύμφωνα με τα τέσσερα κανονικά Ευαγγέλια, ο Πιλάτος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη δίκη του Ιησού. Ως Επίτροπος της Ιουδαίας ήταν ο φορέας της δικαστικής εξουσίας του ρωμαϊκού κράτους. Στο παραπάνω πλαίσιο ο Πιλάτος ήταν το αποκλειστικό δικαστικό όργανο απονομής της ποινής του θανάτου («jus gladii»). Υπό την ιδιότητά του αυτή ο Πόντιος Πιλάτος δίκασε τον Ιησού και του επιμέτρησε την ποινή του σταυρικού θανάτου.

Έκτοτε άρχισε ν' αναπτύσσεται στη χριστιανική γραμματεία, –ελληνική, λατινική, συριακή, κοπτική και αραβική– μια πλούσια φιλολογία για τον Πιλάτο, την οικογένειά του και τη στάση του απέναντι στον Ιησού. Τα κείμενα αυτά αναφέρονται στον Πιλάτο αρνητικά και θετικά. Άλλοτε τον αξιολογούν ως άπιστο ειδωλολάτρη που καταδικάζει σε θάνατο τον Ιησού και άλλοτε ως πιστό πρώην ειδωλολάτρη που «εκών άκων» καταδίκασε τον Ιησού σε θάνατο, μετάνιωσε όμως γι' αυτό και ως μάρτυρας πλήρωσε με τη ζωή του την πράξη του αυτή.

Ο Δρ. Bishara Ebeid, επίκουρος καθηγητής και ερευνητής στο Ca' Foscari Πανεπιστήμιο της Βενετίας, επιχειρεί με το έργο του «ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ - ΑΠΙΣΤΟΣ ή ΠΙΣΤΟΣ;» να δαμάσει το απέραντο και πολύγλωσσο αυτό κειμενικό υλικό που αναφέρεται στην προσωπικότητα και το έργο του Πόντιου Πιλάτου.

Το έργο είναι συνταγμένο με αυστηρά επιστημονικό τρόπο και αποτελείται, πέραν των άλλων, από ΤΡΙΑ ΜΕΡΗ, που περιλαμβάνουν συνολικά ΟΚΤΩ ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

Η διάταξη του υλικού είναι ισομερής, γίνεται εξαντλητική επεξεργασία του κάθε θέματος και χρησιμοποιείται επιστημονικά πλήθος αρχαίων πηγών. Ιδιαίτερα βοηθητική είναι η παράθεση στο τέλος κάθε ενότητας σχετικών επιμέρους συμπερασμάτων (συνόψεις), καθώς και διαγραμμάτων. Στην όλη επι-

στημονική ανάλυση και παράθεση του θέματος συμβάλλει και η χρήση πλήθους βοηθημάτων, ελληνόγλωσσων και ιδιαίτερα ξενόγλωσσων. Ακόμη, είναι αξιοπρόσεκτος ο συνεχής και γόνιμος επιστημονικός διάλογος που αναπτύσσεται μεταξύ του συγγραφέα του έργου και των διαφόρων επιστημόνων, καθώς και η ανάδειξη μέσω αυτού της σημαντικής επιστημονικής συμβολής του Δρ. Bishara Ebeid στο θέμα του Πιλάτου.

Τέλος, είναι σημαντικό ν' αναφερθεί πως ο συγγραφέας του έργου μετέφρασε από το πρωτότυπο όλα τα κείμενα που δεν είναι γραμμένα στην ελληνική γλώσσα και για τα οποία δεν υπάρχει ελληνική μετάφρασή τους.

Μεθοδολογία

Ο Δρ. Bishara Ebeid χρησιμοποιεί, ανάλογα με την περίπτωση, πολλές από τις σύγχρονες μεθόδους ανάλυσης των κειμένων που εφαρμόζει η καινοδιαθηκική επιστήμη. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι αυτός επεκτείνει τη χρήση των μεθόδων αυτών και στα υπόλοιπα υπό εξέταση εξωκαινοδιαθηκικά κείμενα. Έτσι, κατορθώνει μέσω της επιστημονικής αυτής ανάλυσης ν' εντάξει τα σχετικά καινοδιαθηκικά και εξωκαινοδιαθηκικά κείμενα στο σύγχρονο επιστημονικό διάλογο, καθώς και ν' αναδείξει την επικαιρότητά τους.

Αναλυτικά, στο ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ, χρησιμοποιείται η ιστορική κριτική (μια εκ των μεθόδων της ιστορικοκριτικής αναλύσης των κειμένων) και μέσω αυτής παρατίθενται, συγκρίνονται και σχολιάζονται τα διάφορα ιστορικά στοιχεία. Επίσης, αναπτύσσεται ο διάλογος με τη σύγχρονη ιστορική έρευνα για τον Πιλάτο και την εποχή του.

Στο ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ χρησιμοποιούνται ανάλογα: 1) *Η κριτική προσέγγιση των κειμένων με την βοήθεια των κοινωνικών επιστημών.* Με την βοήθεια της μεθόδου αυτής επιχειρείται να κατανοηθεί το κοινωνικό, το πολιτικό και το εν γένει πολιτιστικό περιβάλλον, στο οποίο διαδραματίζονται τα γεγονότα, που μας περιγράφουν οι ευαγγελικές διηγήσεις, καθώς επίσης και η σχέση τους με τις ιστορικές μαρτυρίες που αναφέρθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο. 2) *Η κριτική προσέγγιση των κειμένων με την βοήθεια της αφηγηματικής κριτικής.* Με την μέθοδο αυτή επιχειρείται η ανάδειξη του τρόπου πρόσληψης από τους αναγνώστες των γεγονότων του Πάθους του Ιησού. Η μέθοδος αυτή είναι, επίσης, σημαντική και για την προσέγγιση της πατερικής πρόσληψης των εν λόγω ευαγγελικών κειμένων. Τέλος, η μέθοδος αυτή βοηθά να διαπιστωθεί η διαφορετική πρόσληψη από τους συγγραφείς των διηγήσεων του πάθους και ειδικά των διηγήσεων για τον Πιλάτο. Σε αυτό βοήθησε, επίσης, 3) *Η κριτική προσέγγιση των κειμένων με τη βοήθεια της κριτικής της*

ανταπόκρισης του αναγνώστη. Με τη μέθοδο αυτή συμπληρώνεται η εικόνα που διαμορφώνει ο αναγνώστης για τις σχετικές ευαγγελικές διηγήσεις και συγκεκριμένα για τον Πιλάτο. 4) *Η Ιστορία της πρόσληψης.* Η μέθοδος αυτή βοήθησε να ανιχνευθεί η ανάπτυξη της πρόσληψης των ευαγγελικών διηγήσεων από τους συγγραφείς των απόκρυφων έργων και από τους Πατέρες που σχολίασαν τα ευαγγελικά κείμενα.

Στο ΤΡΙΤΟ, ΤΕΤΑΡΤΟ, ΠΕΜΠΤΟ, ΕΚΤΟ και ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΑ, που ασχολούνται με την απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου, χρησιμοποιήθηκαν: 1) *Η αφηγηματική κριτική*, με την οποία καταβλήθηκε προσπάθεια να αναδειχθεί η εικόνα που έχουν τα κείμενα και οι παραδόσεις τους για τον Πιλάτο. 2) *Η σύγκριση των κειμένων (διακειμενικότητα)*, με την οποία ανιχνεύτηκε η ανάπτυξη της εικόνας του Πιλάτου στα κείμενα και στις διάφορες παραδόσεις, η υπάρχουσα σχέση μεταξύ των κειμένων-παραδόσεων και ο ρόλος της σχέσης αυτής στην ανάπτυξη των παραδόσεων.

Στο ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ υιοθετήθηκε η μέθοδος της *ιστορικοκριτικής ανάλυσης των κειμένων.* Σε αυτό αναφέρονται τα ιστορικά και λειτουργικά στοιχεία που σχετίζονται με την αγιοποίηση του Πιλάτου. Επίσης αυτά σχολιάζονται σε σχέση με τις θέσεις συγκεκριμένων ερευνητών. Τέλος κατατίθεται και η κρίση του συγγραφέα του έργου για τα εν λόγω θέματα.

Σημειώνουμε ότι ο Δρ. Bishara Ebeid έχει προβεί στην κριτική έκδοση του συνταγμένου στην αραβική γλώσσα «Μαρτυρίου του Πιλάτου», που στηρίζεται σε έξι διαφορετικά χειρόγραφα, το αρχαιότερο των οποίων ανάγεται στο δέκατο τρίτο αιώνα, ενώ το νεότερο στο δέκατο ένατο αιώνα. Αποσπάσματα από την κριτική έκδοση του σχετικού αραβικού κειμένου χρησιμοποιούνται στο παρόν έργο του και αναλύονται διεξοδικά, όπως και τα άλλα κείμενα.

Περιεχόμενο του έργου

Ο Δρ. Bishara Ebeid ασχολείται στο ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ του έργου του με τον Πιλάτο στις καινοδιαθηκικές και εξωκαινοδιαθηκικές πηγές, καθώς επίσης και στην πρώτη πρόσληψη του Πιλάτου από τους Πατέρες της Εκκλησίας. Από τον συγγραφέα του έργου διαπιστώνεται ότι: α) Ο Πόντιος Πιλάτος ήταν μια ιδιαίτερη προσωπικότητα, που διαδραμάτισε ένα σημαντικό ρόλο στη ζωή του Ιησού Χριστού. Διετέλεσε Επίτροπος στην Ιουδαία και ήταν σύμφωνα με τις πληροφορίες των Ευαγγελίων, αυτός που επέβαλε την ποινή του σταυρικού θανάτου στον Ιησού, ως ο αποκλειστικός φορέας του «Jus gladii» του Ρωμαίου αυτοκράτορα στην Ιουδαία. Η σπουδαιότητα του προσώπου του Πιλάτου αναδεικνύεται και από το ότι το όνομά του αναφέρεται ακόμη

και στο «Σύμβολο της Πίστεως». β) Ακόμη, ότι η ιστορικότητα του προσώπου του Πιλάτου επιβεβαιώνεται και από άλλες πηγές, οι οποίες είναι λίγες, αλλά σημαντικές, όπως είναι η επιγραφή που βρέθηκε στην «Παράλια Καισάρεια (Caesarea Maritima)», την έδρα του Ρωμαίου Επιτρόπου στα παράλια του σημερινού Ισραήλ. γ) Επίσης διαπιστώνεται ότι η ιστορικότητα του Πιλάτου επιβεβαιώνεται και από αναφορές Ιουδαίων ιστορικών, οι οποίοι όμως παρουσιάζουν τον Πιλάτο κατά τρόπο υποκειμενικό και αρνητικό. δ) Ακόμη διαπιστώνεται κατά την εξέταση των ευαγγελικών μαρτυριών για τον Πιλάτο ότι αυτός εμφανίζεται να διαδραματίζει ξεχωριστό ρόλο στην δίκη του Ιησού, καθώς και ότι αντιμετωπίζεται θετικά από τους Ευαγγελιστές. ε) Ταυτόχρονα όμως επισημαίνεται ότι σε δύο σημεία, που αναφέρει ο Λουκάς στο διπλό του έργο (Ευαγγέλιο και Πράξεις των Απόστολων), στα Λκ 23,6-12 και Πραξ 4,27, ο Πιλάτος αντιμετωπίζεται κατά τρόπο έμμεσο αρνητικά και κατηγορείται ότι για πολιτικούς λόγους (βλ. σχέσεις με τον Ηρώδη Β΄) συνήνεσε έμμεσα στη σταύρωση του Ιησού. στ) Από την έρευνά του Δρ. Bishara Ebeid για την πρόσληψη των ευαγγελικών παραδόσεων για τον Πιλάτο από συγκεκριμένες πατερικές παραδόσεις (ελληνικές, συριακές και λατινικές) που ανάγονται μέχρι τον Ε΄ αιώνα, διαπιστώνεται ότι αυτές διαιρούνται σε δυο κατηγορίες, σ' εκείνη που αντιμετωπίζει τον Πιλάτο θετικά και σ' εκείνη που αντιμετωπίζει τον Πιλάτο αρνητικά. ζ) Τέλος, από την εξέταση ορισμένων χριστιανικών μαρτυριών, που ανάγονται στους πρώτους τέσσερεις αιώνες του χριστιανισμού, διαπιστώνεται, πώς ήταν διαδεδομένη η άποψη πως ο Πιλάτος έγραψε κάτι σχετικά με τα γεγονότα που έγιναν στα Ιεροσόλυμα με τον Ιησού. Οι μαρτυρίες αυτές κάνουν λόγο για την ύπαρξη δυο κειμένων, που είναι, τα «Άκτα Πιλάτου» και η «Αναφορά-Επιστολή του Πιλάτου». Επίσης διαπιστώνεται ότι συγκεκριμένες χριστιανικές πηγές, όπως τα κείμενα του Τερτυλλιανού, κάνουν λόγο για βάπτιση του Πιλάτου και της οικογένειας του. Ακόμη, ότι οι χριστιανοί που μετέδωσαν τέτοιου είδους μαρτυρίες για τον Πιλάτο αναζητούσαν τρόπο να περιγράψουν την αντίδραση του Επιτρόπου της Ιουδαίας στην σταύρωση του Ιησού, που κατ' αυτούς υποκινήθηκε από τους Ιουδαίους. Οι χριστιανοί, βασισμένοι στην υποχρέωση των Επιτρόπων, να ενημερώνουν εγγράφως με αναφορές ή επιστολές τον Ρωμαίο αυτοκράτορα για όσα συνέβησαν στις επαρχίες της αυτοκρατορίας, υπέθεσαν την ύπαρξη μιας τέτοιας αναφοράς-επιστολής του Πιλάτου προς τον αυτοκράτορα Τιβέριο. Ακόμη διαπιστώνεται από τον Δρ. Bishara Ebeid πως υπήρχε μια άλλη πληροφορία περί ύπαρξης ορισμένων αναφορών («Άκτα Πιλάτου»), που περιγράφουν με λεπτομέρειες τα όσα συνέβησαν με τον Ιησού. Ο σκοπός σύνταξης των αναφορών αυτών ήταν να βεβαιώσουν ότι ο Πιλάτος ήταν μάρ-

τυρας των γεγονότων. Τέλος, διαπιστώνεται από τον συγγραφέα του έργου ότι ο Ευσέβιος Καισαρείας αναφέρει πρώτος την πληροφορία για την τιμωρία του Πιλάτου από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα ως υπεύθυνου για τον θάνατο του Ιησού. Ο Ευσέβιος αναφέρει, επίσης, την πληροφορία για την αυτοκτονία του Πιλάτου, καθώς και ότι ο αυτοκράτορας Τιβέριος πίστεψε στον Ιησού, επειδή τον θεώρησε Θεό.

Στο ΔΕΥΤΕΡΟ και ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ του έργου του ο Δρ. Bishara Ebeid επικεντρώθηκε στην απόκρυφη γραμματεία περί Πιλάτου, γνωστή ως ο «Κύκλος Πιλάτου». Η απόκρυφη αυτή γραμματεία βασίστηκε στις αναφορές για την ύπαρξη των έργων με τον τίτλο «Άκτα του Πιλάτου» και «Αναφορά του Πιλάτου» και επιχείρησε ν' ανακατασκευάσει επί το χριστιανικότερο τα κείμενα αυτά, καθώς επίσης ν' αναπτύξει έναν θρύλο για τον Πιλάτο. Η πορεία της έρευνάς του συγγραφέα του έργου είναι η εξής: Αναλύει τα διάφορα κείμενα από τις διάφορες παραδόσεις (ελληνική, λατινική, συριακή και κοπτική). Στη συνέχεια ταξινομεί τα κείμενα αυτά κατά το περιεχόμενό τους και σε σχέση με την τοποθέτησή τους απέναντι στον Πιλάτο. Ο συγγραφέας του έργου τοποθετεί από τη μια μεριά όσα κείμενα αντιμετωπίζουν αρνητικά τον Πιλάτο και από την άλλη μεριά όσα κείμενα τον αντιμετωπίζουν θετικά. Επίσης, παρουσιάζει τα κείμενα σύμφωνα με την γλωσσική τους παράδοση (συριακή, κοπτική κλπ.) και σε μια χρονολογική σειρά, έτσι ώστε να αναδειχτεί η ανάπτυξη του θρύλου για τον Πιλάτο σε κάθε γλωσσική παράδοση, η σχέση μεταξύ των κειμένων αυτών, καθώς και η εξάρτηση και η αλληλοεπίδραση μεταξύ των παραδόσεων των κειμένων αυτών. Από την παραπάνω εξέταση διαπιστώνεται: α) Ότι η αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο, η λατινική, η ελληνική και εν μέρει η συριακή, έφτασε στο σημείο να «δαιμονοποιήσει» τον Πιλάτο. Αντίθετα η θετική παράδοση για τον Πιλάτο, η συριακή, η ελληνική και η κοπτική, έφτασαν στο σημείο να θεωρήσουν τον Πιλάτο ως άγιο. Ιδιαίτερα η κοπτική και η αιθιοπική παράδοση έφτασε στο σημείο να τον κατατάξει μεταξύ των αγίων. β) Ο συγγραφέας του έργου διαπιστώνει επίσης ότι και οι δυο παραδόσεις βασίστηκαν στους βασικούς τρεις θρύλους, για την Αναφορά του Πιλάτου στον αυτοκράτορα Τιβέριο, για τα Άκτα Πιλάτου και τον εκχριστιανισμό του αυτοκράτορα Τιβέριου. Επίσης επισημαίνει ότι η αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο θεώρησε τον Τιβέριο πιστό στον Χριστό και τον Πιλάτο υπεύθυνο για την σταύρωση του Ιησού. Ακόμη, ότι ανέπτυξε τον θρύλο ότι ο Τιβέριος τιμώρησε τον Πιλάτο. Η θετική παράδοση έχοντας υπόψη της τους δυο θρύλους για τον Τιβέριο και τον Πιλάτο θεώρησε και τους δυο άνδρες πιστούς στον Χριστό. Μάλιστα ο θρύλος περί Πιλάτου ολοκληρώνεται, όταν η θανάτωσή του από τον Τιβέριο θεωρήθηκε ως μαρτύριο του Πιλάτου

και ο Πιλάτος ως μάρτυρας Χριστού. Από τον Δρ. Bishara Ebeid επισημαίνεται ότι η παράδοση για τον Πιλάτο ως μάρτυρα του Χριστού αναπτύχθηκε περισσότερο στην κοπτική απόκρυφη γραμματεία, στο πλαίσιο της οποίας συντάχτηκε και ένα «Μαρτύριο του Πιλάτου». γ) Επίσης, αναδεικνύεται από τον συγγραφέα του έργου ότι η αγιοποίηση του Πιλάτου δεν ήταν μόνο ένα γραμματολογικό φαινόμενο που απαντά σε απόκρυφα κείμενα, αλλά πως αυτή άγγιξε και την εκκλησιαστική - λειτουργική ζωή συγκεκριμένων Εκκλησιών. Αυτό το αναδεικνύει ο συγγραφέας του έργου μέσα από την ανάλυση διάφορων ιστορικών μαρτυριών και λειτουργικών παραδόσεων. Διαπιστώνει ότι αυτές αποκαλύπτουν την ένταξη του Πιλάτου στο συναξάρι της Κοπτικής, της Αιθιοπικής και της Συρό-ορθόδοξης Εκκλησίας. Έτσι αποδεικνύεται ότι ο θρύλος για τον Πιλάτο αποτυπώνεται και στην λειτουργική παράδοση. Η αποτύπωση αυτή του θρύλου για τον Πιλάτο κορυφώνεται με την καθιέρωση μνήμης του Πιλάτου και της συζύγου του ως αγίων της εκκλησίας και την καθιέρωση μνήμης του μαρτυρίου του Πιλάτου στην Ρώμη. δ) Ο συγγραφέας του έργου για να αναδείξει τα παραπάνω προβαίνει και στην ανάλυση σημαντικών αποσπασμάτων από το αραβικό κείμενο του «Μαρτυρίου του Πιλάτου». Έτσι δίδεται μια ολοκληρωμένη εικόνα της «διαδρομής» του Πιλάτου στην χριστιανική γραμματεία όλων των χριστιανικών ομολογιών σε Ανατολή και Δύση.

Τέλος, στα ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ο Δρ. Bishara Ebeid προβαίνει στην συγκέντρωση και κατάθεση των σημαντικότερων επιστημονικών διαπιστώσεών του.

Η προσφορά του συγγραφέα

Με το παρόν έργο του ο Δρ. Bishara Ebeid προωθεί σημαντικά την έρευνα για τον χριστιανισμό. Αυτό το κατορθώνει με την επιδέξια και κριτική προσέγγιση των πηγών και της βιβλιογραφίας.

Η προσφορά του Δρ. Bishara Ebeid είναι σημαντική, για πολλούς λόγους. Ένας από αυτούς είναι ότι για πρώτη φορά αναδεικνύεται σε όλο της το βάθος η πολυποίκιλη πρόσληψη του Πιλάτου από τις διάφορες χριστιανικές παραδόσεις. Ο Πιλάτος αναδεικνύεται μέσα από αυτές είτε ως ο άπιστος αντίπαλος του ηγέτη του χριστιανισμού Ιησού είτε ως ο πιστός ειδωλολάτρης που μεταστρέφεται στον χριστιανισμό και τον υπηρετεί μέχρι θανάτου. Έτσι, στο πρόσωπό του Πιλάτου οι χριστιανοί είδαν την απήχηση, αρνητική ή θετική, που είχε η διδασκαλία και το έργο του Ιησού.

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι με το έργο αυτό του Δρ. Bishara Ebeid

αναδεικνύεται πώς οι χριστιανοί είδαν τον Πιλάτο ως τον αντίτυπο του Ιούδα, του μαθητή του Ιησού. Θεώρησαν ότι ο Ιούδας ακολούθησε τον Ιησού και απογοητευμένος από την συμπεριφορά του τον πρόδωσε στην πιο κρίσιμη φάση της ζωής του. Βέβαια γνωρίζουμε ότι ο χριστιανικός γνωστικισμός είδε θετικά τον Ιούδα. Αλλά ο χριστιανισμός αυτός ήταν ιδιαίτερα πολύπλοκος και σύντομα περιθωριοποιήθηκε σε σχέση με την υπόλοιπη χριστιανική παράδοση. Ουσιαστικά ο Ιούδας θεωρήθηκε από τους χριστιανούς ως ο εκφραστής του Ιουδαϊσμού που αντιτάχτηκε στον Ιησού. Ο Ιούδας ενσάρκωσε - σε αυτό βοήθησε και το ίδιο το όνομα «Ιούδας» - τον αντιουδαϊσμό, που αναπτύχτηκε στους κόλπους του χριστιανισμού και λειτούργησε ως σύμβολο του απογαλακτισμού της χριστιανής πρώην Ιουδαίας κόρης από την Ισραηλίτισσα μητέρα της.

Από την άλλη μεριά ο Πιλάτος περιγράφεται από τους χριστιανούς ότι γνώρισε τον Ιησού ως κατηγορούμενο εσχάτης προδοσίας. Στην κρίσιμη αυτή φάση της ζωής του Ιησού ο Πιλάτος περιγράφεται από τη μια μεριά ως ο Ρωμαίος δικαστής που διεκπεραιώνει δικαστικά μια συνήθη για την περιοχή περίπτωση ανατρεπτικής δράσης ενός προσώπου, του Ιησού, εναντίον του ρωμαϊκού κράτους. Από την άλλη μεριά όμως ο Πιλάτος περιγράφεται ως ο άνθρωπος εκείνος, που συγκλονίζεται από την θανατική ποινή που ίδιος επιβάλλει στον Ιησού. Και τότε επέρχεται η κάθαρση της μεταστροφής. Ο Ρωμαίος ειδωλολάτρης άρχοντας περιγράφεται ότι μεταστρέφεται στον χριστιανισμό, μεταστροφή που έχει τραγικές και ταυτόχρονα σωτηριολογικές συνέπειες για τον ίδιο. Ο Πιλάτος τιμωρείται με θάνατο για την πίστη του, αλλά και συμπεριλαμβάνεται στο νέφος των μαρτύρων.

Στο πρόσωπο όμως του Πιλάτου συμβολίζεται και η δικαίωση όλων των ειδωλολατρών της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και κατ' επέκταση όλων όσων πίστεψαν στον Ιησού και μεταστράφηκαν στον χριστιανισμό. Ακόμη, τονίζεται έμμεσα ότι οι Ιουδαίοι δεν λειτούργησαν φρόνιμα όπως οι ειδωλολάτρες και έτσι παρέμειναν πιστοί στην πατροπαράδοτη πίστη τους. Δηλαδή, στο πρόσωπο του Πιλάτου συμβολίζεται η πιστότητα των χριστιανών πρώην ειδωλολατρών και η απιστία των Ιουδαίων. Έτσι όμως εδραιώθηκε η αντίληψη της ιδεολογικής υπεροχής του χριστιανισμού έναντι του Ιουδαϊσμού με τα γνωστά της απάνθρωπα και αντιχριστιανικά αποτελέσματα.

Η προσφορά του έργου του Δρ. Bishara Ebeid είναι σημαντική και για έναν ακόμη λόγο. Με το έργο του αυτό αναδεικνύεται η πολυμορφία και ταυτόχρονα η συνεκτικότητα που διακρίνει τον χριστιανισμό. Ο Πιλάτος προσλαμβάνεται από τις επιμέρους χριστιανικές παραδόσεις είτε αρνητικά είτε θετικά. Ταυτόχρονα όμως όλες οι χριστιανικές παραδόσεις αποδέχονται τον ιστορικό ρόλο του Πιλάτου εντάσσοντάς τον στο Σύμβολο της Πίστεως.

Τέλος, η προσφορά του έργου του Δρ. Bishara Ebeid έχει και μια άλλη διάσταση, ιδιαίτερα σημαντική για τον αραβόφωνο χριστιανισμό. Σήμερα ο αραβικός κόσμος, καλώς ή κακώς, ταυτίζεται με το Ισλάμ. Έτσι όμως περιθωριοποιείται ο αραβικός χριστιανικός κόσμος, που συνυπάρχει αιώνες τώρα μαζί με τον αραβικό ισλαμικό κόσμο. Οι αραβόφωνοι χριστιανοί είναι αυτοί που μέσα από τα κείμενα και την λατρευτική ζωή όχι μόνον διατηρούν ως κόρη οφθαλμού πανάρχαιες χριστιανικές παραδόσεις, αλλά κατορθώνουν να τις κρατούν ζωντανές στην καθημερινή τους λατρευτική ζωή. Στην ανάδειξη αυτή του χριστιανικού αραβικού κόσμου συμβάλλει και το έργο του Δρ. Bishara Ebeid για τον Πόντιο Πιλάτο.

Χαράλαμπος Γ. Ατματζίδης
Καθηγητής του Τμήματος Θεολογίας του ΑΠΘ

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 9
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 17
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ 21
ΕΙΣΑΓΩΓΗ 23

ΜΕΡΟΣ Α΄:
Ο ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ
ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

1. Εξω-καινοδιαθηκικές πηγές για τον Πόντιο Πιλάτο 29
1.1. Ο Πιλάτος ως κυβερνήτης της Ιουδαίας 29
1.2. Ο Πιλάτος στον Φίλωνα τον Ιουδαίο 32
1.3. Ο Πιλάτος στον Φλάβιο Ιώσηπο 35
1.4. Σύνοψη α΄ 44

2. Καινοδιαθηκικές αναφορές στον Πόντιο Πιλάτο
και πατερική πρόσληψη 45
2.1. Εισαγωγικά 45
2.2. Η πρώτη ευαγγελική αναφορά στον Πιλάτο 47
2.3. Ο Ιησούς οδηγείται στον Πιλάτο 48
2.4. Ο Ιησούς ενώπιον του Πιλάτου 49
2.5. Ο Ιησούς ενώπιον του Ηρώδη 54
2.6. Ο Πιλάτος δηλώνει την αθωότητα του Ιησού 56
2.7. Ιησούς ή Βαραββάς 58
2.8. Η εντολή για τη σταύρωση του Ιησού 64

2.9. Η σταύρωση του Ιησού 73
2.10. Ο στρατιώτης και ο σταυρωμένος Ιησούς 76
2.11. Ο Ιωσήφ ο από Αριμαθαίας και ο Νικόδημος στον Πιλάτο 77
2.12. Οι φρουροί του τάφου και η ανάσταση του Ιησού 79
2.13. Σύνοψη β΄..... 81

3. Ο Πόντιος Πιλάτος στην εκκλησιαστική γραμματεία των τριών πρώτων αιώνων 85
3.1. Ο Ιουστίνος ο Μάρτυρας (Β΄ αι. [100-165]) 86
3.2. Ο Τερτυλλιανός (Β΄-Γ΄ αι. [160-240]) 88
3.3. Ο Ευσέβιος Καισαρείας (Γ΄-Δ΄ αι.)..... 88
3.4. Μια αρχαία συριακή μαρτυρία 93
3.5. Σύνοψη γ΄ 95

ΜΕΡΟΣ Β΄:
Ο ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΡΥΦΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

4. Ο Πόντιος Πιλάτος και η αρνητική για το πρόσωπό του απόκρυφη γραμματεία 101
4.1. Cura Sanitatis Tiberii..... 102
4.2. Vindicta Salvatoris 110
4.3. Mors Pilati 113
4.4. Η Επιστολή του Τιβέριου στον Πιλάτο 117
4.5. Η Διδασκαλία του Θαδδαίου..... 122
4.6. Σύνοψη δ΄ 126

5. Ο Πόντιος Πιλάτος και η θετική για το πρόσωπό του απόκρυφη γραμματεία 135
5.1. Τα Άκτα Πιλάτου ή το Ευαγγέλιο του Νικοδήμου 136
5.1.1. Η Α΄ ελληνική εκδοχή των Άκτων Πιλάτου 139
5.1.2. Η Β΄ ελληνική εκδοχή των Άκτων Πιλάτου 144
5.1.3. Η Α΄ λατινική εκδοχή των Άκτων Πιλάτου 147
5.1.4. Σύνοψη ε΄ 151
5.2. Η Επιστολή του Πιλάτου στον Καίσαρα Κλαύδιο..... 154
5.3. Η Αναφορά του Πιλάτου στον Τιβέριο 162
5.4. Η Παράδοση του Πιλάτου 168
5.5. Η Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη 176
5.6. Σύνοψη στ΄ 182

6. Ο Πόντιος Πιλάτος στην κοπτική παράδοση 185
6.1. Τα κοπτικά Fragmenta 186
6.2. Περί της ζωής και των παθών του Χριστού 196
6.3. Το Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ και οι Θρήνοι της Μαρίας 216
6.4. Σύνοψη ζ΄ 229

ΜΕΡΟΣ Γ΄
Ο ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ ΜΑΡΤΥΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

7. Το Μαρτύριο του Πιλάτου 233
7.1. Εισαγωγικά 233
7.2. Ανάλυση του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» 236
7.3. Χρόνος συγγραφής του «Μαρτυρίου» 257
7.4. Σύνοψη η΄ 258

8. Ο Πόντιος Πιλάτος ως άγιος και μάρτυς. Ιστορικές και λειτουργικές αναφορές 261

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 279
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 285
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΙΝΑΚΩΝ 301
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΧΩΡΙΩΝ 305

Συντομογραφίες

αα.	Ακόλουθα (σελίδες, στίχοι)
Βλ.	Βλέπε
επι.	Επιμέλεια, επιμελητής/ές
κ.τ.λ	Και τα λοιπά
κ.ά	Και άλλα
Όπ. επ.	Όπως επάνω
σ.	Σελίδα
σσ.	Σελίδες
υπο.	υποσημείωση
ΘΗΕ	Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια
τομ.	Τόμος
μετ.	Μετάφραση, μεταφραστής/ές
στ./ν.	Στίχος/οι
Κ.Δ.	Καινή Διαθήκη
Π.Δ.	Παλαιά Διαθήκη
CSCO	Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium
Ms	Manuscript
Mss	Manuscripts
PG	Patrologia Graeca
PL	Patrologia Latina
PO	Patrologia Orientalis

Εισαγωγή

Η απόφασή μας ν' ασχοληθούμε με το εν λόγω θέμα λήφτηκε μια μέρα στο αναγνωστήριο της βιβλιοθήκης του Βατικανού. Ενώ μελετούσαμε διάφορα χειρόγραφα στην βιβλιοθήκη για την πρώτη μας διατριβή πάνω στην αραβο-χριστιανική χριστολογία, προσέλκυσε την προσοχή μας μια παράξενη, τότε για εμάς, πληροφορία. Αυτή σχετιζόταν μ' ένα κειμένο που έφερε τον τίτλο το «Μαρτύριο του Πιλάτου». Η *ανακάλυψη* αυτή προκάλεσε την επιστημονική μας περιέργεια. Γι' αυτό, αποφασίσαμε, όταν θα είχαμε ελεύθερο χρόνο, να συνεχίσουμε την έρευνα μας πάνω σε αυτό το θέμα. Στο μυαλό μας, όμως, πάντοτε επανερχόταν η εξής ερώτηση: πρόκειται πράγματι για τον Πιλάτο, τον Ρωμαίο κυβερνήτη της Ιουδαίας στα χρόνια του Ιησού;

Αυτή η ερώτηση γέννησε πολλές άλλες ερωτήσεις όπως: πίστεψε τελικά ο Πιλάτος στον Ιησού Χριστό και στην ανάστασή του; Ποιος δολοφόνησε τελικά τον Ιησού; Ήταν αληθινό το μαρτύριο του ή πρόκειται για ένα απόκρυφο αφήγημα; Πόσο σημαντικός ήταν ο Πιλάτος για την πρώτη εκκλησία; Η μοναδική απάντηση που είχαμε τότε, ήταν για την τελευταία ερώτηση. Για εμάς η ύπαρξη του ονόματος του Πιλάτου στο Σύμβολο της Πίστεως, ήταν πολύ σημαντική. Για τους χριστιανούς ο Πιλάτος ήταν εκείνο το ιστορικό πρόσωπο που αναφέρει το Σύμβολο της Πίστεως μαζί με τον Ιησού και την Παρθένο Μαρία. Η αναφορά στο πρόσωπό του ήταν σαν μια απόδειξη πως η σταύρωση πραγματοποιήθηκε κατά την ρωμαϊκή εποχή, όταν ο Πιλάτος ήταν κυβερνήτης της Ιουδαίας. Έτσι άρχισε το ταξίδι της έρευνάς μας για το πρόσωπο του Πιλάτου.

Στο μακρύ δρόμο της έρευνάς μας, όλο και μεγάλωνε η επιστημονική μας περιέργεια, αφού ανακαλύπταμε συνεχώς καινούργιες πληροφορίες και ειδήσεις και γνωρίζαμε νέα ερευνητικά πεδία και ενδιαφέροντες επιστημονικούς κλάδους. Η έρευνά μας οδήγησε στην σύνταξη μιας δεύτερης διδακτορικής διατριβής. Αυτό το βιβλίο εδώ θεωρείται ο καρπός αυτής της διατριβής-έρευνας το οποίο διαιρείται σε τρία βασικά μέρη.

Το πρώτο μέρος, διαιρείται σε τρία κεφάλαια: το πρώτο κεφάλαιο ασχολείται με τις ιουδαϊκές ιστορικές μαρτυρίες περί Πιλάτου, όπου, μετά από μια παρουσίαση στοιχείων βιογραφίας του Πιλάτου, αναφερόμαστε στον Φίλωνα και τον Ιώσηπο, ώστε να δούμε την εικόνα που μετέφεραν οι Ιουδαίοι για τον κυβερνήτη της Ιουδαίας, χωρίς βέβαια να αναρωτηθούμε πόσο αληθεύουν τα όσα μεταδίδουν τα κείμενα αυτά. Η μέθοδος που ακολουθούμε στο κεφάλαιο αυτό είναι η συγκριτική, δηλαδή αναφέρουμε τα ιστορικά στοιχεία, τα σχολιάζουμε και τα συγκρίνουμε κάνοντας επίσης διάλογο με την σύγχρονη ιστορική έρευνα περί Πιλάτου και του χώρου-χρόνου του.

Το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με τις πρώτες χριστιανικές αναφορές περί Πιλάτου, δηλαδή την Κ.Δ. Γίνεται μια ερμηνεία των χωρίων που έχουν σχέση με τον κυβερνήτη ο οποίος εμφανίζεται κατεξοχήν στις διηγήσεις περί σταύρωσης και ανάστασης του Ιησού Χριστού. Το κεφάλαιο αρχίζει με μια παρουσίαση των μεθόδων με τις οποίες ερμηνεύουμε την Κ.Δ.: την *κριτική προσέγγιση των κειμένων με την βοήθεια των κοινωνικών επιστημών,* την *αφηγηματική κριτική προσέγγιση των κειμένων* και την *Ιστορία της πρόσληψης.* Μετά γίνεται η παρουσίαση των υπό εξέταση και ερμηνεία χωρίων, και μετέπειτα ακολουθεί η ερμηνεία μας και ο σχολιασμός μας πάνω σε αυτά τα χωρία. Στο ίδιο κεφάλαιο γίνεται και μια αναφορά στην ερμηνεία ορισμένων Πατέρων της Εκκλησίας των πρώτων τεσσάρων αιώνων ώστε να δούμε τι εικόνα είχαν για τον Πιλάτο: ήταν γι' αυτούς υπεύθυνος για την σταύρωση ή όχι. Και σε αυτό το κεφάλαιο διαλεγόμαστε με την σύγχρονη βιβλική έρευνα παρουσιάζοντας τις διάφορες απόψεις των σύγχρονων βιβλικών ερευνητών, που ασχολήθηκαν με το θέμα του Πιλάτου στην Κ.Δ.

Στην συνέχεια ακολουθεί το τρίτο κεφάλαιο της έρευνάς μας, το οποίο ασχολείται με τις πρώτες χριστιανικές ειδήσεις για τον Πιλάτο μετά την ανάσταση του Χριστού, εκεί δηλαδή όπου τελειώνουν οι ειδήσεις που παραθέτουμε στα πρώτα δυο κεφάλαια. Ο σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να παρουσιάσει τις διάφορες απόψεις και παραδόσεις που υπήρχαν για τον Πιλάτο. Στοιχεία, που, κατά κάποιο τρόπο, θεωρούνται «ιστορικές διηγήσεις», οι οποίες προσπάθησαν να απαντήσουν στο εξής ερώτημα: τι απέγινε με τον Πιλάτο μετά την σταύρωση και ανάσταση του Κυρίου. Ιστορικές, δηλαδή, όχι με την ένοια πως μας μεταφέρουν την ιστορική αλήθεια, αλλά μια μαρτυρία περί ιστορίας, που μπορεί να είναι προσωπική ή μιας παράδοσης.

Οι παραπάνω ιστορικές μαρτυρίες, καθώς και οι βιβλικές διηγήσεις, αποτέλεσαν τη βάση της ανάπτυξης μιας ιδιαίτερης απόκρυφης γραμματείας περί Πιλάτου, που ονομάζεται στην έρευνα ο «Κύκλος του Πιλάτου». Τα βασικά κείμενα αυτού του «Κύκλου» είναι το υλικό της ανάλυσής μας στο δεύτερο

και τρίτο μέρος της έρευνάς μας. Η ερμηνεία των απόκρυφων κειμένων γίνεται με βάση την *αφηγηματική κριτική,* με την οποία καταβάλλεται προσπάθεια να παρουσιάσουμε την εικόνα που έχουν τα κείμενα και οι παραδόσεις τους για τον Πιλάτο. Ενώ με την *σύγκριση των κειμένων* που πραγματοποιούμε παρακολουθούμε την ανάπτυξη της εικόνας του κυβερνήτη στα κείμενα και στις διάφορες παραδόσεις, την υπάρχουσα σχέση μεταξύ των κειμένων-παραδόσεων και τον ρόλο αυτής της σχέσης στην ανάπτυξη των παραδόσεων.

Το τέταρτο κεφάλαιο, λοιπόν, που είναι το πρώτο του δευτέρου μέρους, ασχολείται με την αρνητική απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου που διαδόθηκε κατεξοχήν στην λατινική δύση. Γίνεται επίσης αναφορά στην αρνητική παράδοση την αναπτυγμένη στην ανατολή, σε ελληνικό και σε συριακό χώρο.

Το πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου, το δεύτερο κεφάλαιο του δευτέρου μέρους, ασχολείται με την πρώτη θετική απόκρυφη παράδοση την αναπτυγμένη σε ελληνικές και συριακές κοινότητες της μεγάλης Συρίας.

Επίσης, με το έκτο κεφάλαιο του βιβλίου, που είναι το τρίτο κεφάλαιο του δευτέρου μέρους, ερμηνεύονται τα κείμενα της κοπτικής και κοπτο-αραβικής παράδοσης, όπου η θετική απόκρυφη γραμματεία περί Πιλάτου έφτασε στην κορύφωσή της.

Η κορύφωση της τελευταίας αυτής παράδοσης, θεωρείται η συγγραφή του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» και η αγιοποίηση του σε ορισμένες εκκλησίες της Ανατολής, στις οποίες ο Πιλάτος παρουσιάζεται ως άγιος και μάρτυρας του Χριστού. Αυτό είναι βασικά το θέμα του τρίτου μέρους της έρευνάς μας, το οποίο διαιρείται σε δυο κεφάλια.

Το πρώτο των οποίων, που είναι το έβδομο του βιβλίου, ασχολείται με το κείμενο του «Μαρτυρίου» και την εικόνα και τον θρύλο περί Πιλάτου που αναπτύσσει. Σε αυτό το κεφάλαιο χρειάστηκε να λάβουμε την *βοήθεια των κοινωνικών επιστημών* ώστε να μπορέσουμε να δώσουμε χρονολόγηση για την συγγραφή αυτού του έργου.

Το δεύτερο κεφάλαιο του τρίτου μέρους, δηλαδή τον όγδοο και τελευταίο του βιβλίου, παρουσιάζει τις ιστορικές και λειτουργικές μαρτυρίες που έχουμε για την αγιοποίηση του Πιλάτου στην Ανατολή.

Προσθέτονται τα τελικά συμπεράσματα της έρευνάς μας, η βιβλιογραφία και ένα ευρετήριο βιβλικών χωρίων. Ας σημειωθεί πως το βιβλίο εμπλουτιστικέ με συνοψίσεις και διαγράμματα που έχουν σαν σκοπό να διευκολύνουν τον αναγνώστη ώστε να προσέχει την σχέση μεταξύ των υπό εξέταση κειμένων και παραδόσεων και την ανάπτυξη του θρύλου περί Πιλάτου.

Σημειώνουμε ότι δεν είμαστε οι πρώτοι που ασχολούμαστε με το πρόσωπο του Πιλάτου. Ήδη υπάρχουν έρευνες σχετικά με τον κυβερνήτη της Ιου-

δαίας, που λάβαμε υπόψη μας, τις οποίες χρησιμοποιήσαμε και με τις οποίες ήλθαμε σε έναν επιστημονικό διάλογο.[1] Οι έρευνες αυτές όμως, δεν έκαναν μια ολική ανάλυση για το πρόσωπο του Πιλάτου. Μερικές ενδιαφέρθηκαν μόνο στις ιστορικές μαρτυρίες, άλλες σε μερικά απόκρυφα κείμενα, άλλες σε διάφορους θρύλους και λαϊκές διηγήσεις περί Πιλάτου.

Αυτό το γεγονός προδίδει στην έρευνά μας μια πρωτοτυπία. Είναι η πρώτη έρευνα, από όσα μπορούμε να ξέρουμε, που παρουσιάζει μια, όσο το δυνατόν, ολική εικόνα για τον κυβερνήτη της Ιουδαίας. Η μέθοδός μας επίσης, επειδή βασίζεται στα πρωτότυπα κείμενα και όχι σε μεταφράσεις τους ή σε δευτερεύουσες μελέτες, εμπεριέχει μια πρωτοτυπία. Η προσπάθεια μας να βρούμε τις σχέσεις μεταξύ των κειμένων και των παραδόσεων με την βοήθεια των ιδίων των κειμένων, είναι ακόμη μια πρωτοτυπία, που, από όσα γνωρίζουμε, δεν την ακολούθησε κανείς άλλος που ασχολήθηκε μέχρι τώρα με το πρόσωπο του Πιλάτου.

Στο τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον αγαπητό μας Σύμβουλο Καθηγητή, τον κ. Χαράλαμπο Ατματζίδη, ο οποίος βοήθησε στη επιμέλεια του ελληνικού κειμένου με διορθώσεις και συμβουλές, και με μεγάλη χαρά συμφώνησε να προλογήσει αυτό το βιβλίο. Επίσης, ευαριστώ θερμά τον φίλο, συμμαθητή και αδελφό μου Απόστολο Ζιώγα ο οποίος διάβασε το κείμενο και έκανε τις απαραίτητες διορθώσεις και έδωσε τις γλωσσικές του παρατηρήσεις. Τις προσευχές μας και τις ευχαριστίες προσφέρουμε, κυρίως, στον Τριαδικό Θεό, ο οποίος με τη χάρη Του φώτισε το νου μας και μας έδωσε την δύναμη ώστε να γράψουμε αυτή την έρευνα και να κάνουμε το όνειρο και πάλι πραγματικότητα.

[1] Θα αναφερθούμε εδώ στις τρείς βασικές μελέτες περί Πιλάτου, για τα άλλα βλ. τις υποσημειώσεις αυτής της έρευνάς μας και την βιβλιογραφία της: J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée. Textes et monuments,* Paris 1981, K. Bond, *Pontius Pilate in Histrory and Interpretaion*, Cambrige 2004, και A.-C. Baudoin, *Ponce Pilate: la construction d'une figure dans la littérature patristique et apocryphe*, μη δημοσιευμένη διδακτορική διατριβή στο École Pratique des Hautes Études, Paris, 2012. Αυτή η διατριβή πρόκειται να δημοσιευθεί από τον εικδοτικό οίκο Brepols.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Ο ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

1

Έξω-καινοδιαθηκικές πηγές για τον Πόντιο Πιλάτο

Σε αυτό το κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να δούμε τις ιστορικές αναφορές που έχουμε για τον Πιλάτο από τους ιστορικούς της εποχής και της περιοχής, όπου έζησε και κυβέρνησε ο ίδιος. Δηλαδή θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα: Ποιος ήταν ο Πόντιος Πιλάτος με βάση τις ιστορικές πηγές;

Επειδή, όμως, το έργο μας δεν είναι ιστορικής φύσεως[1] αυτό που θα κάνουμε είναι να παρουσιάζουμε τις ιστορικές μαρτυρίες που έχουμε για την ζωή του Πιλάτου και να προσπαθήσουμε να τις σχολιάσουμε ώστε να μπορέσουμε στην συνέχεια να τις λάβουμε υπόψη μας για να κατανοήσουμε καλύτερα τις ευαγγελικές μαρτυρίες για τον Πιλάτο και τα μετέπειτα απόκρυφα έργα περί Πιλάτου. Αυτό σημαίνει πως δεν θα μας ενδιαφέρει το ερώτημα κατά πόσο αληθεύουν τα ιστορικά στοιχεία που μας προσφέρουν οι πηγές αυτές, κάτι που έχει ήδη γίνει από άλλους ερευνητές.

1.1. Ο Πιλάτος ως κυβερνήτης της Ιουδαίας

Ο Πιλάτος ήταν ο πέμπτος κυβερνήτης της ρωμαϊκής επαρχίας της Ιουδαίας στα χρόνια 26-37 μ.Χ. Η Ιουδαία έγινε ρωμαϊκή επαρχία περίπου είκοσι

[1] Για μια μελέτη ιστορικής φύσεως παραπέμπουμε σε αυτήν της H. K. Bond, *Pontius Pilate.* Και αυτή του J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée.* στις οποίες θα αναφερθούμε στην μελέτη μας αρκετές φορές. Να πούμε πως η Bond στην εισαγωγή της αναφέρει και τις προγενέστερες μελέτες που αφορούν το ιστορικό πρόσωπο του Πιλάτου παρουσιάζοντας τες με μια κριτική ματιά. Βλ. επίσης, T. Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 151-154.

χρόνια πριν την αναλάβει ο Πιλάτος ως κυβερνήτης. Αυτό σημαίνει πως σε είκοσι χρόνια κυβέρνησαν την επαρχία πέντε κυβερνήτες[2]. Ένα τέτοιο γεγονός δείχνει την δυσκολία που συνάντησαν οι ρωμαίοι στο να κυβερνήσουν μια τέτοια περιοχή κατοικούμενη από Ιουδαίους που δεν εντάχτηκαν στην δική τους (των ρωμαίων) θρησκευτικό-πολιτική κουλτούρα[3]. Αυτή η ιστορική αλήθεια είναι πολύ σημαντική για την μελέτη μας. Θα είναι φανερή στις πηγές που θα αναλύσουμε στην συνέχεια: στις ιστορικές μαρτυρίες και στις ευαγγελικές διηγήσεις για την σταύρωση του Χριστού.

Το να χρειαστεί να υπάρξει ένας κυβερνήτης στην επαρχία της Ιουδαίας ήταν απόρροια του προβλήματος που προέκυψε μεταξύ των υιών του βασιλιά Ηρώδη Α΄. Αυτό σημαίνει πως η Ιουδαία, και όλη η Παλαιστίνη, μέχρι τότε ήταν μεν ένα μέρος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, αλλά είχε δε τον δικό της βασιλιά που την κυβερνούσε[4]. Λόγω αυτού του προβλήματος ο αυτοκράτορας Αύγουστος διαίρεσε την Παλαιστίνη σε τέσσερα μέρη και ο κάθε κυβερνήτης ονομαζόταν τετράρχης. Έτσι οι υιοί του Ηρώδη Α΄, κυβερνούσαν τα μέρη του βορρά και ένας κυβερνήτης τοποθετήθηκε στην Ιουδαία[5]. Η διαμονή του κυβερνήτη της Ιουδαίας ήταν στην Καισάρεια της Παλαιστίνης, αλλά ο ίδιος μπορούσε να βρίσκεται και σε άλλες πόλεις της επαρχίας, ειδικά στα Ιεροσόλυμα[6]. Οι επισκέψεις του στα Ιεροσόλυμα ήταν τακτικές. Πράγματι, ήταν προτιμότερο ο κυβερνήτης να βρίσκεται κατά την περίοδο των εορτών του ιουδαϊσμού στην Ιερουσαλήμ και στον Ναό του Σολομώντα[7].

Ας αναφερθούμε τώρα στην επιγραφή που βρέθηκε στην Καισάρεια της Παλαιστίνης η οποία θεωρείται μια βασική μαρτυρία για τον Πιλάτο και την ιστορικότητά του[8]:

---

2 Βλ. H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 1-2. Για τους άλλους κυβερνήτες της Ιουδαίας βλ., όπ., επ., 8,

3 Για την κατάληψη της Ιουδαίας από τους ρωμαίους βλ., όπ. επ., 3-6.

4 Το κατά Ματθαίο ευαγγέλιο μάς δίνει αρκετές πληροφορίες για τον Ηρώδη τον Α΄ τον Βασιλιά που έμενε στα Ιερουσόλυμα «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλέεμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως … ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς Ἡρῴδης ἐταράχθη καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ᾽ αὐτοῦ», και μετά τον υιό του τον Αρχέλαος «Ἀκούσας δὲ ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἡρῴδου …», Βλ. Ματθ 2. Όμως μετά προέκυψε το πρόβλημα μεταξύ τον υιών του Ηρώδη και ο αυτοκράτορας έβαλε έναν κυβερνήτη στην περιοχή. Βλ επίσης, H. K. Bond, *Pontius Pilate*,3-6.

5 Για την δημιουργία της επαρχίας της Ιουδαίας και για το πρόβλημα με τους υιούς του Ηρώδη βλ., J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée,* 33-41.

6 Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,*7.

7 Βλ., όπ. επ., 7-8.

8 Βλ. L. Boffo, *Iscrizioni greche*, 217-233.

…] S TIBERIEVM

…] NTOVS PILATVS

…] ECTUS IVDA..E

Πρόκειται για ένα αρχαιολογικό στοιχείο που μας επιβεβαιώνει την ιστορικότητα του προσώπου του Πιλάτου ο οποίος, κατά την επιγραφή, διορίστηκε *Praefectus Iudaeae* κατά πάσα πιθανότητα στα χρόνια του αυτοκράτορα Τιβέριου. Η ορολογία που χρησιμοποιούνταν τότε για τους ρωμαίους κυβερνητές, ειδικά από τους ιστορικούς, δεν ήταν ίδια, έτσι στα λατινικά *Praefectus*, αποδιδόταν με διάφορους τρόπους, όπως θα δούμε στις ιστορικές πηγές που θα αναλύσουμε.

Θεωρούμε, επίσης, την περιγραφή που μας δίνει ο εκκλησιαστικός ιστορικός Ευσέβιος Καισαρείας για την περίοδο του Πιλάτου ως μια σύνοψη των όσων είπαμε μέχρι τώρα:

τή δ'ἐπί τήν ἀρχήν μετά τόν Ἡρώδη τοῦ Ἀρχελάου καταστάσει συνάδει καί ὁ προεισρημένος ἱστορικός, τόν τρόπον τέ ἀναγράφων καθ'ὅν ἐκ διαθηκῶν Ἡρώδου τοῦ πατρός, ἐπικρίσεως τέ Καίσαρος Αὐγούστου, τήν κατά Ἰουδαίων βασιλείαν διεδέξατο, καί ὥς τῆς ἀρχῆς μετᾶ δεκαέτη χρόνον ἀποπεσόντος, οἱ ἀδελφοί Φίλιππος τέ καί ὁ νέος Ἡρώδης ἅμα Λυσανία, τάς ἑαυτῶν διεῖπον τετραρχίας. Ὁ δ'αὐτός ἕν ὀκτωκαιδεκάτω τῆς Ἀρχαιολογίας, κατά τό δωδέκατον ἔτος τῆς Τιβερίου Βασιλείας (τοῦτον γάρ τήν καθ'ὅλων ἀρχήν διαδέξασθαι, ἑπτά ἐπί πενηκόντα ἔτεσι τήν ἡγεμονίαν ἐπικρατήσαντος Αὐγούστου), Πόντιον Πιλάτον ἐπιτραπῆναι τήν Ἰουδαίαν δηλοί, ἐνταύθα τέ ἐφ'ὅλοις ἔτεσι δέκα, σχεδόν εἰς αὐτήν παραμεῖναι τήν Τιβερίου τελευτήν.[9]

Ο Ευσέβιος ακολουθεί τις πληροφορίες του Φλάβιου Ιώσηπου και τις διηγήσεις του Ευαγγελιστή Λουκά, όπως θα δούμε στην συνέχεια. Από την περιγραφή αυτή και χωρίς να εισέλθουμε σε άλλες λεπτομέρειες θα πρέπει να προσέξουμε πως στην εποχή που ζούσε ο Χριστός οι τετράρχες ήταν: ο Ηρώδης ο Β΄ (κατά τον Ευσέβιο, νέος), που κατείχε την περιοχή της Γαλιλαίας, ο αδελφός του ο Φίλιππος, που κατείχε την βορειότερη περιοχή, και ο Πιλάτος ο επίτροπος της Ιουδαίας. Ο τελευταίος τίτλος, «επίτροπος» δεν ήταν ο μοναδικός τίτλος για τον κυβερνήτη της Ιουδαίας, όπως είπαμε. Στις ιστορικές πηγές υπάρχουν διαφοροποιήσεις για τι τίτλο είχε ο κυβερνήτης της επαρχίας της Ιουδαίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως ο κάθε αυτοκράτορας έδινε ένα διαφορετικό τίτλο στον κυβερνήτη, πράγμα που επηρέασε τους συντάκτες των διάφορων κειμένων, ιστορικών και μη, της περιόδου[10]. Έτσι ο Πι-

[9] Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* στο *PG* 20, 105D-108A.

[10] Βλ. για τους τίτλους, J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 43-58. Βλ. επίσης, H. K. Bond, *Pontius Pilate,*11-13.

λάτος για παράδειγμα, αποκαλείται από τον Ευσέβιο «επίτροπος», οι Ευαγγελιστές τον ονομάζουν «Ηγεμόνα» και ο ιστορικός Tacitus τον επικαλείται *Procurator*[11] ενώ η επιγραφή τον λέει *Praefectus*[12].

Κατά την εποχή των Παθών του Ιησού Χριστού, λοιπόν, τα δυο σημαντικά πρόσωπα που μας ενδιαφέρουν είναι τα εξής: ο πέμπτος κυβερνήτης της Ιουδαίας ο Πιλάτος ο Πόντιος, και ο βασιλιάς των Ιουδαίων και τετράρχης της Γαλιλαίας ο Ηρώδης ο δεύτερος. Σημειώνουμε επίσης πως στην επαρχία της Ιουδαίας μιλούσαν εβραϊκά, αραμαϊκά, λατινικά και ελληνικά. Την περιοχή επισκέπτονταν πολλοί Ιουδάιοι από διαφορετικά μέρη, αλλά και άλλοι λαοί, αφού ήταν για τους Ιουδαίους το σημαντικότερο προσκύνημα.[13]

1.2. Ο Πιλάτος στον Φίλωνα τον Ιουδαίο

Ο Φίλων ο Ιουδαίος από την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου είναι ο πρώτος που μας πληροφορεί για τον Πιλάτο. Παρότι ο Φίλων κατοικεί στην Αίγυπτο αναφέρεται στα γεγονότα που συνέβησαν κατά την εποχή του στην Παλαιστίνη. Το έργο όπου ο Φίλων μιλάει για τον Πιλάτο είναι μια δική του επιστολή-απολογία προς τον αυτοκράτορα Τιβέριο Γάιο, που την έγραψε όπως μας λέει ο ίδιος, όταν βρισκόταν στην Ρώμη[14] το 38 μ.Χ.[15]. Κατά την άποψη της Bond, ο Φίλων στις περιγραφές του είναι επηρεασμένος από τις θεολογικές και ρητορικές του θέσεις για την ρωμαϊκή αυτοκρατορία, γι' αυτό, για να μπορέσουμε να ανακαλύψουμε την ιστορική αλήθεια πίσω από τις περιγραφές του, πρέπει να είμαστε προσεκτικοί στην προσέγγιση των κειμένων του και να λαμβάνουμε ταυτόχρονα υπόψη μας τις θέσεις του αυτές[16].

Το κείμενο που θα παραθέσουμε είναι από το έργο του Φίλωνα «Πρεσβεία προς Γάιον», κεφάλαιο 38, 399-305:

... Πιλάτος ἦν τῶν ὑπάρχων ἐπιτροπος ἀποδεδειγμένος τῆς Ἰουδαίας, οὗτος οὔκ ἐπι τιμή Τιβερίου μάλλον ἤ ἕνεκα τοῦ λυπῆσαι τό πλῆθος ἀνατίθησιν ἕν τοῖς κατά τήν ἱερόπολιν Ἡρώδου Βασιλείοις ἐπιχούσους ἀσπίδας μῆτε

---

[11] Πάνω σε αυτό βλ. Eusebio di Cesarea, *Storia Ecclesiastica I*, υπ. 59, σσ. 78-79.

[12] Βλ. υπ. 1 στο G. Otranto, "Ponzio Pilato", 495 και σσ. 500-501.

[13] Γενικά για την Ιουδαία ως ρωμαϊκή επαρχία βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,*1-23.

[14] Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 24-25. Βλ. επίσης, J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 207-210.

[15] Κατά τους ερευνητές το έργο γράφτηκε μεταξύ των ετών 39-41, βλ., όπ. επ., 206-207.

[16] Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 25.

μορφήν ἐχούσας μῆτε ἄλλο τί τῶν ἀπηγορευμένων, ἔξω τινός ἐπιγραφῆς ἀναγκαίας, ἥ δύο ταῦτα ἐμήνυε, τόν τέ ἀναθέντα καί ὑπέρ οὗ ἡ ἀναθέσις. ἐπεῖ δέ ἤσθοντο οἱ πολλοί – καί περιβόητον ἦν ἤδη τό πράγμα–, προστησάμενοι τούς τέ βασιλέως υἱεῖς τέτταρας οὔκ ἀποδέοντας τό τέ ἀξίωμα καί τάς τύχας βασιλέων καί τούς ἄλλους ἀπογόνους καί τῶν παρ' αὐτοῖς τούς ἔν τέλει καί μή κινεῖν ἔθη πάτρια τόν πρό τοῦ πάντα αἰώνα διαφυλαχθέντα καί πρός βασιλέων καί πρός αὐτοκρατόρων ἀκίνητα. στερρῶς δέ ἀντιλέγοντος – ἦν γάρ τήν φύσιν ἀκαπμής καί μετά τοῦ αὐθάδους ἀμείλικτος–, ἀνεβόησαν 'μῆ στασίαζε, μῆ πολεμοποίει, μῆ κατάλυε τήν εἰρήνην οὔκ ἔστιν ἀτιμία νόμων ἀρχαίων αὐτοκράτορος τιμή. μή προφασις τῆς εἰς τό ἔθνος ἐπηρείας ἔστω σοί Τιβέριος οὐδέν ἐθέλει τῶν ἡμετέρων καταλύσθαι. εἶ δέ φής, αὐτός ἐπιδειξον ἤ διάταγμα ἤ ἐπιστολή ἤ τί ὁμοιοτροπον, ἵνα παυσάμενοι τοῦ σοί διενοχλεῖν πρέσβεις ἐλόμενοι δεώμεθα τοῦ δεπότου.' τό τελευταῖον τοῦτο μάλιστα αὐτόν ἐξετράχυνε καταδείσαντα, μή τῷ ὄντι πρεσβευσάμενοι καί τῆς ἄλλης αὐτόν ἐπιτροπῆς ἐξελέγξωσι τάς δωροδοκίας, τά ὕβρεις, τάς ἁρπαγᾶς, τάς αἰκίας, τάς ἐπηρείας, τούς ἀκρίτους καί ἐπαλλήλους φόνους, τήν ἀνήνυτον καί ἀργαλεωτάτην ὠμότητα διεξελθόντες. οἷα οὖν ἐγκότως ἔχων καί βαρυμηνις «ὢν» ἀνθρωπος ἔν ἀμηχανοις ἦν, μῆτε καθελεῖν τά ἅπαξ ἀνατεθέντα θαρρῶν μῆτε βουλόμενος τί τῶν πρός ἡδονήν τοῖς ὑπηκόοις ἐργάσασθαι, ἅμα δέ καί τήν ἔν τούτοις σταθερότητα Τιβερίου μή ἀγνοῶν ἅπερ ὁρῶντες οἱ ἔν τέλει καί συνιέντες, ὅτι μετανοεῖ μέν ἐπι τοῖς πεπραγμένοις, δοκεῖν δέ οὔ βούλεται, γράφουσι Τιβερίω δεητικωτάτας ἐπιστολᾶς. ὁ δέ διαναγνούς οἷα μέν εἶπε Πιλάτον, οἷα δέ ἠπείλησεν ὧς δέ ὠργίσθη, καίτοι οὔκ εὔληπτος ὢν ὀργῆ, περιττόν ἔστι διηγεῖσθαι, τοῦ πράγματος ἔξ αὐτοῦ φωνήν ἀφιέντος, εὐθέως γάρ οὐδέ εἰς τήν ὑστεραίαν ὑπερθέμενος ἐπιστέλλει, μυρία μέν τοῦ καινουργηθέντος τολμήματος ὀνειδίζων καί ἐπιπλήττων, κελεύων δέ αὐτίκα καθελεῖν τάς ἀσπίδας καί μετακομισθῆναι ἐκ τῆς μητροπόλεως εἰς τήν ἐπι θαλάττη Καισάρειαν, ἐπώνυμον τοῦ προπάππου Σεβαστήν, ἵνα ἀνατεθεῖεν ἔν τῷ Σεβαστείω καί ἀνετέθησαν οὕτως ἀμφότερα ἐφυλάχθη, καί ἡ τιμή τοῦ αὐτοκράτορος, καί ἡ περί τήν πόλιν ἀρχαία συνήθεια.[17]

Η περιγραφή πρέπει να μελετηθεί κάτω από την εξής θεολογική αρχή του Φίλωνα: Ο Θεός είναι ο σωτήρας του λαού του. Οι εχθροί του Ισραήλ είναι και εχθροί του Θεού. Ο Θεός δεν διστάζει ποτέ να επεμβαίνει στην ιστορία για να εκδικηθεί για τον λαό του και να καταδικάσει τους εχθρούς του[18]. Κατά την ρωμαϊκή περίοδο ο κίνδυνος για τους Ιουδαίους ήταν η μη τήρηση του μω-

[17] Philonis Alexandrini, *Legatio ad Gaium*, 129-131.

[18] Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 27. Βλ. και H. D. PREUss, *Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης*, passim.

σαϊκού Νόμου. Έτσι οι ρωμαίοι μετατρέπονται σε στερεότυπα που θέλουν να ακυρώσουν τον Νόμο του Θεού και να επιβάλουν τον δικό τους νόμο[19]. Παρόμοιες αντιλήψεις συναντά κανείς και σε βιβλία της Π.Δ. που γράφτηκαν στα ελληνιστικά χρόνια, όπως η Εσθήρ, οι Μακκαβαίοι κ.ά.[20].

Αυτή η αρχή είναι ξεκάθαρα εκφρασμένη στο παρά πάνω κείμενο. Πριν αναλύσουμε τα βασικά στοιχεία που μας ενδιαφέρουν ας πούμε λίγα στοιχεία για τον κυβερνήτη Πιλάτο που το ίδιο το κείμενο μας δίνει. Ο Πιλάτος ήταν «επίτροπος» της Ιουδαίας σταλμένος από τον αυτοκράτορα Τιβέριο. Ο Πιλάτος έμεινε στο παλάτι του βασιλιά Ηρώδη, πρόκειται για τον Ηρώδη τον μεγάλο, ο οποίος έχτισε το *πραιτώριον* στα Ιεροσόλυμα.

Ο Φίλων τονίζει πως ο ιουδαϊκός Νόμος και τα ιουδαϊκά ήθη και έθιμα ήταν σεβαστά από τους βασιλείς και αυτοκράτορες. Με τον Πιλάτο όμως προέκυψε ένα πρόβλημα. Ο νέος επίτροπος δεν ήθελε να σεβαστεί αυτήν η παράδοση. Έτσι ο Φίλων λέει:. «στερρῶς δέ ἀντιλέγοντος – ἦν γάρ τήν φύσιν ἀκαπμής καί μετά τοῦ αὐθάδους ἀμείλικτος». Με αυτόν τον άσχημο τρόπο χαρακτηρίζει τον Πιλάτο που δεν ήθελε να σεβαστεί το Νόμο του ιουδαϊκού έθνους. Το πρόβλημα βρίσκεται στην θέληση του Πιλάτου να τοποθετήσει στην Ιερουσαλήμ μια «ἀσπίδα» του αυτοκράτορα.[21]

Ενδιαφέρουσα είναι η αντίδραση του ιουδαϊκού έθνους: οι Ιουδαίοι ζητούν από τον Πιλάτο να μην προκαλεί με την συμπεριφορά του μια επανάσταση εναντίον της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ή του ιδίου του αυτοκράτορα. Το κείμενο θέλει να δείξει πως ο αυτοκράτορας δεν θα ήθελε να κάνει τίποτα για να προκαλέσει έναν πόλεμο. Δείχνει επίσης την θέληση του ιουδαϊκού λαού να σέβεται τον αυτοκράτορα και να τον τιμάει[22]. Αυτά θα φανούν και στις ευαγγελικές διηγήσεις περί σταύρωσης που θα αναλύσουμε στην συνέχεια.

Για την ιστορικότητα του γεγονότος θα έλεγε κανείς πως πρόκειται για εκείνη την θέληση των Ρωμαίων να βάλουν το άγαλμα του Γάιου στο Ναό του Σολομώντα. Για το πότε έγινε, η Bond υποθέτει το έτος 31[23]. Ίσως να αναφέρεται και ο Ιώσηπος για το ίδιο γεγονός στις μαρτυρίες του όπως θα δούμε στην συνέχεια[24].

19 Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 27.

20 Βλ., όπ. επ., 29-30.

21 Βλ. για άλλες λεπτομέριες H. K. Bond, "The Coins of Pontius Pilate", H. K. Bond, "Standards, Shields and Coins".

22 Βλ., J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 217-219.

23 Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 45-48.

24 Για την σχέση των δυο περιγραφών του Φίλωνα και του Ιώσηπου βλ., J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 217.

Μια τέτοια πράξη από την πλευρά του Πιλάτου θα μπορούσε να προκαλέσει μια ένοπλη αντίδραση εναντίον των ρωμαϊκών αρχών από την πλευρά του ιουδαϊκού λαού. Το κείμενο του Φίλωνα δεν αναφέρει κάτι γι' αυτό, αλλά θα το δούμε στο κείμενο του Ιωσήπου. Όμως, η αναφορά της παράκλησης των Ιουδαίων να μη προκληθεί μια διατάραξη της ειρήνης με την αυτοκρατορία είναι, κατά την γνώμη μας, μια έμμεση αναφορά στο γεγονός της επανάστασης που έγινε εκείνα τα χρόνια.

Στο παραπάνω κείμενο περιγράφεται, επίσης, η στάση του Πιλάτου σε όλα αυτά. Στην περιγραφή αυτή ο συγγραφέας μας παρέχει και άλλα στοιχεία για τον χαρακτήρα του Πιλάτου παρουσιάζοντας τις κακές του πράξεις: «τάς δωροδοκίας, τά ὕβρεις, τάς ἁρπαγᾶς, τάς αἰκίας, τάς ἐπηρείας, τούς ἀκρίτους καί ἐπαλλήλους φόνους, τήν ἀνήνυτον καί ἀργαλεωτάτην ὠμότητα διεξελθόντες»[25]. Οι πράξεις αυτές μας βοηθούν στο να καταλάβουμε καλύτερα την στάση του Πιλάτου στο ζήτημα της σταύρωσης του Ιησού, και επίσης γιατί ο ίδιος χαρακτηρίζεται με παρόμοιο τρόπο σε απόκρυφα κείμενα.

Παρά την παράκληση των Ιουδαίων ο Πιλάτος δεν έκανε πίσω. Οι Ιουδαίοι σαν αντίδραση γράφουν μια επιστολή στον αυτοκράτορα Τιβέριο και τον πληροφορούν για όσα έγιναν. Ο αυτοκράτορας κατά το κείμενο, με μεγάλη οργή στέλνει μια επιστολή στον Πιλάτο και ζητάει από αυτόν να πάρει από τον Ναό το άγαλμα, την ασπίδα, και να το τοποθετήσει στην Καισάρεια. Και αυτό το στοιχείο των επιστολών είναι πολύ σημαντικό. Μια τέτοια είδηση θα χρησιμοποιηθεί από τους συγγραφείς των απόκρυφων κειμένων όπως θα δούμε, αλλά δίνοντάς της μια άλλη διάσταση και κατεύθυνση, δηλαδή κάνοντας λόγο όχι για την επανάσταση του ιουδαϊκού λαού, αλλά για την σταύρωση του Χριστού.

1.3. Ο Πιλάτος στον Φλάβιο Ιώσηπο

Ο Ιώσηπος γεννήθηκε μετά την απόλυση του Πιλάτου, αλλά αφού ήταν κάτοικος των Ιεροσολύμων οι πληροφορίες που μας παραθέτει έχουν να κάνουν με διηγήσεις ανθρώπων, ίσως της οικογένειας του, που έζησαν στα χρόνια εκείνα όταν ο Πιλάτος ήταν ο κυβερνήτης της επαρχίας[26]. Επίσης, όπως ο Φίλων, έτσι και ο Ιώσηπος γράφει βάσει θεολογικών αρχών που θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας μελετώντας τα έργα του. Η καταστροφή του Ναού

---

[25] Philonis Alexandrini, *Legatio ad Gaium*, 130.

[26] Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 49.

για παράδειγμα θεωρείαι ότι είναι τιμωρία από τον Θεό, που χρησιμοποίησε τους Ρωμαίους, λόγω των αμαρτημάτων του λαού του. Μια τέτοια αντίληψη δεν είναι περίεργη για το γενικότερο θεολογικό υπόβαθρο της Π.Δ.[27]

Το ίδιο πράγμα μπορεί κανείς να παρατηρήσει στις ακόλουθες περιγραφές που κάνει ο Ιώσηπος για τον Πιλάτο, τον «επίτροπο» της Ιουδαίας. Το πρώτο κείμενο είναι από το έργο «Ιστορία ιουδαϊκού πολέμου», το δεύτερο βιβλίο, κεφάλαιο 9, 169-177:

Πεμφθεῖς δέ εἰς Ἰουδαίαν ἐπιτροπος ὑπό Τιβερίου Πιλάτος νύκτωρ κεκαλυμμένας εἰς Ἱεροσόλυμα παρεισκομίζει τάς Καίσαρος εἰκόνας, αἵ σημαῖαι καλοῦνται. τοῦτο μεθ' ἡμέραν μεγίστην ταραχήν ἤγειρεν Ἰουδαίοις ὅτι τέ γάρ ἐγγύς πρός τήν ὄψιν ἐξεπλάγησαν ὡς πεπατημένων αὐτοῖς τῶν νόμων, οὐδέν γάρ ἀξιούσιν ἕν τή πόλει δείκηλον τίθεσθαι, καί πρός τήν ἀγανάκτησιν τῶν κατά τήν πόλιν ἄθρους ὁ ἐκ τῆς χώρας λαός συνέρρευσεν. Ὁρμήσαντες δέ πρός Πιλάτον εἰς Καισάρειαν ἱκέτευον ἐξενεγκεῖν ἔξ 'Ἱεροσολύμων τάς σημαίας καί τηρεῖν αὐτοῖς τά πάτρια. Πιλάτου δ' ἀρνουμένου περί τήν οἰκίαν πρηνεῖς καταπεσόντες ἐπί πέντε ἡμέρας καί νύκτας ἴσας ἀκίνητοι διεκαρτέρουν. Τή δ' ἑξῆς ὁ Πιλάτος καθίσας ἐπί βήματος ἕν τῷ μεγάλω σταδίω καί προσκαλεσάμενος τό πλῆθος ὡς ἀποκρίνασθαι δῆθεν αὐτοῖς θέλων, δίδωσιν τοῖς στρατιώταις σημεῖον ἐκ συντάγματος κυκλώσασθαι τούς Ἰουδαίους ἕν τοῖς ὅπλοις. περιστάσης δέ τριστιχεῖ τῆς φάλαγγος Ἰουδαῖοι μέν ἀχανεῖς ἦσαν πρός τό ἀδόκητον τῆς ὄψεως, Πιλάτος δέ κατακόψειν εἰπῶν αὐτοῖς, εἰ μῆ προσδέξαιντο τάς Καίσαρος εἰκόνας, γυμνοῦν τά ξίφη τοῖς στρατιώταις ἔνευσεν. οἱ δέ Ἰουδαῖοι καθαπερ ἐκ συνθήματος ἀθρόοι καταπεσόντες καί τούς αὐχένας παρακλίναντες ἑτοίμους ἀναιρεῖν σαφῶς ἐβόων μάλλον ἤ τόν νόμον παραβῆναι. ὑπερθαυμάσας δέ ὁ Πιλάτος τό τῆς δεισιδαιμονίας ἄκρατον ἐκκομίσαι μέν αὐτίκα τάς σημαίας Ἱεροσολύμων κελεύει. Μετά δέ ταῦτα ταραχήν ἑτέραν ἐκίνει τόν ἱερόν θησαυρόν, καλεῖται κορβονᾶς, εἰς καταγωγήν ὑδάτων ἐξαναλίσκων κατῆγεν δέ ἀπό τετρακοσίων σταδίων. πρός τοῦτο τοῦ πλήθους ἀγανάκτησις ἦν, καί τοῦ Πιλάτου παρόντος εἰς Ἱεροσόλυμα περιστάντες τό βῆμα κατεβόων. ὁ δέ, προήδει γάρ αὐτῶν τήν ταραχήν, τῷ πλήθει τούς στρατιώτας ἐνόπλους [ἕν] ἐσθήσιν ἰδιωτικαῖς κεκαλυμμένους ἐγκαταμίξας καί ξίφει μέν χρήσασθαι κωλύσας, ξύλοις δέ παίειν τούς κεκραγότας ἐγκελευσάμενος, συνθημα δίδωσιν ἀπό τοῦ βήματος. τυποτόμενοι δέ οἱ Ἰουδαῖοι πολλοί μέν ὑπό τῶν πληγῶν, πολλοί δέ ὑπό σφῶν αὐτῶν ἕν τή φυγή

[27] Βλ., όπ. επ., 50.

καταπατηθέντες ἀπώλοντο. πρός δέ τήν συμφορᾶν τῶν ἀνηρημένων καταπλαγέν τό πλῆθος ἐσιώπησεν.[28]

Πρόκειται πιθανότατα για το ίδιο γεγονός που μας περιέγραψε πιο πάνω ο Φίλων, όμως εδώ ο Ιώσηπος μιλάει για την εισαγωγή της εικόνας του αυτοκράτορα («Καίσαρος εἰκόνα») στην ιερή πόλη των Ιουδαίων, την Ιερουσαλήμ.

Πριν συνεχίσουμε την ανάλυση μας για το κείμενο, ας δούμε τα βασικά στοιχεία που μας δίνει ο συγγραφέας για τον Πιλάτο. Τον αποκαλεί «επίτροπο» σταλμένο από τον αυτοκράτορα Τιβέριο στην Ιουδαία.

Το έγκλημα του Πιλάτου, κατά το κείμενο, είναι η παράβαση του Νόμου των Ιουδαίων. Παρότι στην απολογία του ο Ιώσηπος διατηρεί τις θεολογικές αρχές που επισημάναμε πριν, το γεγονός ότι ο Πιλάτος παραβίασε τον ιουδαϊκού Νόμο – όπως είδαμε το ίδιο αναφέρει και ο Φίλωνας– μας βοηθά να καταλάβουμε τις επιφυλάξεις των Ιουδαίων απέναντι στον Πιλάτο, καθώς επίσης και τα γεγονότα της δίκης του Ιησού, που θα εξετάσουμε παρακάτω. Οι Ιουδάιοι, λοιπόν, απαιτούν να τηρηθεί ο μωσαϊκός Νόμος και, όπως μας πληροφορεί ο Ιώσηπος, «οὐδέν γάρ ἀξιούσιν ἔν τή πόλει δείκηλον τίθεσθαι». Αυτή η λανθασμένη ενέργεια του Πιλάτου ήταν που εξόργισε τους Ιουδάιους.

Μετά από αυτό το έγκλημα που έκανε ο Πιλάτος, προκλήθηκε μια αναταραχή μεταξύ των Ιουδαίων. Αυτοί μετέβησαν στην Καισάρεια και ζήτησαν από τον Πιλάτο να βγάλει την εικόνα από την ιερή τους πόλη. Ο Πιλάτος αρνείται, η αντίδραση του όχλου είναι εντυπωσιακή, αλλά ο Πιλάτος χρησιμοποιεί τους στρατιώτες του για να απομακρύνει τον όχλο που συγκεντρώθηκε διαμαρτυρόμενος έξω από το παλάτι του για πέντε μέρες και νύχτες. Η δεύτερη αντίδραση των Ιουδαίων ήταν πολύ πιο εντυπωσιακή. Οι Ιουδαίοι δήλωσαν κατηγορηματικά στον Πιλάτο ότι είναι έτοιμοι να πεθάνουν αντί να παραβιάσουν τον Νόμο τους. Τότε «ὑπερθαυμάσας δέ ὁ Πιλάτος τό τῆς δεισιδαιμονίας ἄκρατον ἐκκομίσαι μέν αὐτίκα τάς σημαίας Ἱεροσολύμων κελεύει». Αυτή η απάντηση από την πλευρά των Ιουδαίων και η αντίδραση του Πιλάτου με το να υποχωρήσει, είναι μεγάλης σπουδαιότητας για την έρευνά μας, πράγμα που θα το δούμε στην συνέχεια[29].

Και το δεύτερο περιστατικό, σύμφωνα με το οποίο ο Πιλάτος «ἐκίνει τόν ἱερόν θησαυρόν, καλεῖται κορβονᾶς, εἰς καταγωγήν ὑδάτων ἐξαναλίσκων κατῆγεν δέ ἀπό τετρακοσίων σταδίων» έχει να μας πει πολλά. Πρόκειται πάλι για προσβολή της ιερότητας του ιουδαϊκού έθνους και θρησκείας. Η αντίδραση του όχλου και η απάντηση σε αυτή από την πλευρά του Πιλάτου μοιά-

---

[28] Josephus, *The Jewish war*, 388-392.

[29] Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 56.

ζουν με αυτή του προηγουμένου συμβάντος. Όμως εδώ έχουμε ένα τραγικό τέλος για το ιουδαϊκό έθνος: «τυποτόμενοι δέ οἱ Ἰουδαῖοι πολλοί μέν ὑπό τῶν πληγῶν, πολλοί δέ ὑπό σφῶν αὐτῶν ἔν τή φυγή καταπατηθέντες ἀπώλοντο. πρός δέ τήν συμφορᾶν τῶν ἀνηρημένων καταπλαγέν τό πλῆθος ἐσιώπησεν».

Κατά την Bond, και τα δυο γεγονότα έλαβαν μέρος στην ειρηνική περίοδο μεταξύ της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και του ιουδαϊκού λαού[30], πράγμα που το κείμενο του Φίλωνα το δείχνει ξεκάθαρα (: «μῆ κατάλυε τήν εἰρήνην»[31]). Εδώ δεν μας ενδιαφέρει να προβούμε σε μια αναλυτική ιστορική εξέταση του σχετικού κειμένου και των σχετικών γεγονότων[32]. Αρκεί να σημειώσουμε πως τα γεγονότα συνέβησαν, κατά τους ερευνητές, πιθανότατα στα πρώτα χρόνια, ίσως τον πρώτο χειμώνα, του Πιλάτου ως κυβερνήτη της Ιουδαίας[33]. Αυτό όμως σημαίνει πως το γεγονός που περιγράφτηκε από τον Φίλωνα είναι άλλο γεγονός, πράγμα που μπορεί επίσης να αληθεύει, ή μπορεί να είναι μια κατασκευή του ίδιου του Φίλωνα. Δυστυχώς από την έρευνα δεν μπορούμε να διαπιστώσουμε τι ακριβώς συμβαίνει.

Αυτό που μας ενδιαφέρει περισσότερο είναι η εικόνα που μας προσφέρει το κείμενο για τον Πιλάτο: Όπως παρατηρεί η Bond, λέγοντας ο Ιώσηπος πως ο Πιλάτος ενεργεί «νύκτωρ κεκαλυμμένας» θέλει να τονίσει πως πρόκειται για ένα έγκλημα[34]. Επίσης, κατά την γνώμη μας, με την ίδια φράση ο Ιώσηπος μας αποκαλύπτει την πιθανή γνώση του Πιλάτου για την αντίδραση των Ιουδαίων για όσα θέλει να κάνει. Γι' αυτό και οι ενέργειές του καλύπτονται από μυστικότητα. Είναι επίσης πιθανό πίσω από τις κεκελυμμμένες ενέργειες του Πιλάτου να υπάρχει και ο φόβος του για μια τυχόν βίαια αντίδραση των Ιουδάιων, πράγμα που συνέβη όπως μας περιγράφει το ίδιο το κείμενο.

Στο κείμενο έχουμε, επίσης, ακόμη μια ξεκάθαρη περιγραφή του χαρακτήρα του κυβερνήτη της Ιουδαίας. Αυτός περιγράφεται να έχει υπομονή. Έτσι ο Πιλάτος περιγράφεται να περιμένει, πριν αντιδράσει στο πρώτο γεγονός, για ενδεχόμενη αποδοχή από την πλευρά του ιουδαϊκού λαού της εικόνας του αυτοκράτορα[35]. Ο ίδιος φαίνεται πως δεν περίμενε να συναντήσει έναν λαό

30 Βλ., όπ. επ., 53-54.

31 Αυτό θεωρείται κατά την άποψη μας ως ένα άλλο στοιχείο πως πρόκειται για το ίδιο γεγονός στους δυο συγγραφείς. Βλ. επίσης H. K. Bond, "The Coins of Pontius Pilate", H. K. Bond, "Standards, Shields and Coins".

32 Για μια ιστορική κριτική βλ., J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 149-157.

33 Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 79.

34 Βλ., όπ. επ., *Pontius Pilate,* 57.

35 Βλ., όπ. επ., 58.

που να σέβεται τόσο πολύ τον Νόμο του και την παράδοσή του μέχρι το σημείο αυτός να είναι έτοιμος να πεθάνει γι' αυτό. Η στάση αυτή των Ιουδαίων προκαλεί τον θαυμασμό του Πιλάτου (:«ὑπερθαυμάσας δέ ὁ Πιλάτος…»[36]).

Στο δεύτερο συμβάν ο Πιλάτος φαίνεται να έχει λιγότερη υπομονή, αφού αυτός αντιδρά βίαια και άμεσα. Είναι ταυτόχρονα χαρακτηριστικό το γεγονός πως, κατά την περιγραφή του Ιώσηπου, ο Πιλάτος ζητάει από τους στρατιώτες του να ντυθούν με λαϊκά ρούχα, στοιχείο που δείχνει, κατά την γνώμη μας, τον φόβο του Πιλάτου για την αντίδραση του όχλου.

Το δεύτερο αυτό συμβάν είχε τραγικές συνέπειες για τους Ιουδαίους, όμως αυτό δεν αποτέλεσε και μια ξεκάθαρη νίκη για τον Πιλάτο. Να σημειώσουμε πως το συμβάν αυτό καθαυτό είναι φυσικό να προκάλεσε το μίσος των Ιουδαίων και τη σφοδρή τους επιθυμία να εκδικηθούν τον Πιλάτο, μίσος και επιθυμία που υποβόσκουν, αφού στο κείμενο αναφέρεται ότι «τό πλῆθος ἐσιώπησεν». Ωστόσο το συμβάν αυτό προκαλεί και την ετοιμότητα του Πιλάτου, ο οποίος περιγράφεται ν' αναμένει μια αντίδραση εναντίον του. Αν, λοιπόν, συνέβη το γεγονός αυτό πριν την σταύρωση του Ιησού, που κατά πάσα πιθανότητα συνέβη, τότε καταλαβαίνει κάποιος τη συμπεριφορά του Πιλάτου απέναντι στον όχλο κατά την δίκη του Ιησού, για την οποία θα μιλήσουμε παρακάτω.

Το δεύτερο κείμενο που θα σχολιάσουμε προέρχεται από ένα άλλο έργο του Ιώσηπου το «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία», βιβλίο 18, κεφ. 3 και 4 :

Ὑδάτων δέ ἐπαγωγήν εἰς τά Ἱερουσόλυμα ἐπραξεν δαπάνη τῶν ἱερῶν χρημάτων ἐκλαβῶν τήν ἀρχήν τοῦ ρεύματος ὅσον ἀπό σταδίω διακοσίων, οἱ δ' οὔκ ἠγάπων τοῖς ἀμφί τό ὑδωρ δρωμένοις πολλαί τέ μυριάδες ἀνθρώπων συνελθόντες κατεβόων αὐτοῦ παύσασθαι τοῦ ἐπι τοιούτοις προυθμουμένου, τινές δέ καί λοιδορία χρώμενοι ὕβριζον εἰς τόν ἄνδρα, οἵα δή φιλεῖ πράσσειν ὅμιλος. Ὁ δέ στολή ἐκείνων πολύ πλῆθος στρατιωτῶν ἀμπεχόμενον, οἱ ἐφέροντο σκυτάλας ὑπό ταῖς στολαῖς, διαπέμψας εἰς ὅ περιέλθοιεν αὐτοῖς, αὐτός ἐκέλευσεν ἀναχωρεῖν. τῶν δέ ὠρμηκότων εἰς τό λοιδορεῖν ἀποδίδωσι τοῖς στρατιώταις ὅ προσυνέκειτο σημεῖον. οἱ δέ καί πολύ μειζόνως ἤπερ ἐπέταξεν Πιλάτος ἐχρῶντο πληγαῖς τούς τέ θορυβούντας ἕν ἴσω καο μή κολάζοντες. οἱ δ' εἰσεφέροντο μαλακόν οὐδέν, ὥστε ἄοπλοι ληφθέντες ὑπ' ἀνδρῶν ἐκ παρασκευής ἐπιφερομένων πολλόι μέν αὐτῶν ταύτη καί ἀπέθνησκον, οἱ δέ καί τραυματίαι ἀνεχώρησαν. καί οὕτω παύεται ἡ στάσις. Γίνεται δέ κατά τοῦτον τόν χρόνον Ἰησούς σοφός ἀνήρ, εἶγε ἄνδρα αὐτόν λέγειν χρή ἦν γάρ παραδόξων ἔργων ποιητῆς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῆ ταληθῆ δεχομένων, καί πολλούς μέν Ἰουδαίους, πολλούς δέ καί τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπηγά-

[36] Βλ., όπ. επ., 58-59.

ητο ὁ χριστός οὗτος ἦν. καί αὐτόν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμίν σταυρῶ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τό πρῶτον ἀγαπήσαντες ἐφάνη γάρ αὐτοῖς Τρίτη ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν τῶν θείων προφητῶν ταῦτα τέ καί ἄλλα μυρία περί αὐτού θαυμάσια εἰρηκότον. Εἰς ἔτι τέ νύν Χριστιανῶν ἀπό τοῦδε ὠνομασμένον οὐκ ἐπέλιπε τό φύλον. Οὔκ ἀπήλλακτο δέ θορύβου καί τό Σαμαρέων ἔθνος συστρέφει γάρ αὐτούς ἀνήρ ἕν ὀλίγω τό ψεῦδος τιθέμενος καφ' ἡδονή τῆς πληθύος τεχνάζων τά πάντα, κεκλεύων ἐπι τό Γαριζεῖν ὄρος αὐτῶ συνελθεῖν, ὁ ἀγνότατον αὐτοῖς ὀρῶν ὑπείληπται, ἰσχυρίζετο παραγενομένοις δείξειν τά ἱερᾶ σκευῆ τῆδε κατορωρυγμένα Μωυσέως τῆδε αὐτῶν ποιησαμένου κατάθεσιν. οἱ δέ ἕν ὅπλοις τέ ἦσαν πιθανόν ἡγούμενοι τόν λόγον, καί καθίσαντες ἕν τινι κώμη, Τιραθνά λέγεται, παρελάμβανον τούς ἐπισυλλεγομένους ὦς μεγάλω πλήθει τήν ἀναβάσιν εἰς τό ὄρος ποιησόμενοι. φθάνει δέ Πιλάτος τήν ἀνοδον αὐτῶν προκαταλαβόμενος ἱππέων τέ πομπή καί ὁπλιτῶν, οἱ συμβαλόντες τοῖς ἕν τή κώμη προσυνηθροισμένοις παρατάξεως γενομένης τούς μέν ἔκτειναν, τούς δ' εἰς φυγήν τρέπονται ζωγαρία τέ πολλούς ἦγον, ὦν τούς κορυφαιοτάτους καί τούς ἕν τοῖς φυγούσι δυνατωτάτους ἔκτεινε Πιλάτος. Καταστάντος δέ τοῦ θορύβου Σαμαρέων ἡ βουλή παρά Οὐιτέλλιον υπατικόν ἴασιν ἄνδρα Συρίας τήν ἡγεμονίαν ἔχοντα καί Πιλάτου κατηγόρουν ἐπί τή σφαγή τῶν ἀπολωλότων οὔ γάρ ἐπί ἀποστάσει τῶν 'Ρωμαίων, ἀλλ' ἐπί διαφυγῆ τῆς Πιλάτου ὕβρεως εἰς τήν Τιραθανά παραγενέσθαι. καί Οὐιτέλλιος (Vitellius) Μάρκελλον (Marcellus) τῶν αὐτῶν φίλων ἐκπέμψας ἐπιμελητήν τοῖς Ἰουδαίοις γενησόμενον Πιλάτον ἐκέλευσεν ἐπί 'Ρώμης ἀπιέναι πρός ἅ κατηγοροῖεν οἱ Σαμαρεῖται διδάξοντα τόν αὐτοκράτορα. καί Πιλάτος δέκα ἔτεσιν διατρίψας ἐπί Ἰουδαίας εἶς 'Ρώμην ἠπείγετο ταῖς Οὐιτελλίου πειθόμενος ἐντολαῖς οὔκ ὄν ἀντειπεῖν. πρίν δ' ἕν τή 'Ρώμη ἴσχειν αὐτόν φθάνει Τιβέριος μεταστᾶς[37].

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των γεγονότων που περιγράφονται στο παραπάνω κείμενο και στην στάση του Πιλάτου, θα εξετάσουμε τα γενικά στοιχεία που παρέχονται σε αυτό για τον Πιλάτο. Πρώτα απ' όλα ο Πιλάτος αποκαλείται από τον Ιώσηπο ως ο «τῆς Ἰουδαίας ἡγεμών». Χρησιμοποιείται δηλαδή εδώ ο ίδιος τίτλος για τον Πιλάτο που, όπως θα δούμε, χρησιμοποιείται και στις ευαγγελικές διηγήσεις. Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι ο Πιλάτος έχει την έδρα του στην Καισάρεια της Παλαιστίνης, αλλά κατά διαστήματα μεταβαίνει και στην ιερή πόλη των Ιουδαίων, την Ιερουσαλήμ.

Το κείμενο περιγράφει πέντε ταραχές, ή όπως τις ονομάζει ο συγγραφέας μας «θορύβους», μεταξύ των Ιουδαίων και της ρωμαϊκής εξουσίας εκπρο-

37 Josephus, *Jewish Antiquities*, 46-50.58-62.

σωπημένης από τον Πιλάτο και άλλες ταραχές μεταξύ των Ρωμαίων και των Σαμαρειτών. Τα πρώτα δυο γεγονότα είναι τα ίδια γεγονότα για τα οποία είχε γράψει ο Ιώσηπος και στο εργο του «Ιουδαϊκός πόλεμος» και τα οποία παραθέσαμε και αναλύσαμε παραπάνω[38]. Κατά την γνώμη της Bond, ο Ιώσηπος με την περιγραφή του εδώ δεν προσθέτει απλά άλλα γεγονότα σε αυτά που είχε γράψει στον ιουδαϊκό πόλεμο, αλλά ολοκληρώνει την εικόνα που έχει για τον Πιλάτο αναπτύσσοντας τα γεγονότα και προθέτοντας άλλα στοιχεία[39].

Είναι ξεκάθαρο πως για τον Ιώσηπο ο Πιλάτος δεν σεβάστηκε το μωσαϊκό Νόμο, θέλοντας να τοποθετήσει την εικόνα του αυτοκράτορα στην Ιερουσαλήμ, δηλαδή να εισαγάγει τη λατρεία του ρωμαίου αυτοκράτορα στην ιουδαϊκή λατρευτική παράδοση. Η συμπεριφορά του Πιλάτου απέναντι στους Ιουδαίους, ιδίως μετά το τελευταίο συμβάν με τους Σαμαρείτες ώθησε τον κυβερνήτη της Συρίας *Vitellius* να διατάξει τον Πιλάτο να μεταβεί στην Ρώμη για να κριθεί από τον αυτοκράτορα. Για τον Ιώσηπο όμως, το γεγονός με τους Σαμαρείτες ήταν τυχαίο. Επίσης, η τιμωρία του Πιλάτου από τον αυτοκράτορα που είχε ως συνέπεια να εκπέσει του αξιώματός του ήταν λόγω της συμπεριφοράς του εναντίον του λαού του Θεού και του Νόμου του[40].

Πρέπει, επίσης, να σημειώσουμε πως το συμβάν της μετάβασης του Πιλάτου στην Ρώμη για να κριθεί, θα αποτελέσει ως ιστορικό γεγονός πια, όπως θα δούμε, ένα επεισόδιο στην απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου. Επίσης, το όνομα *Vitellius,* ως ιστορικού πρόσωπου θα παίξει έναν βασικό ρόλο στην ίδια παράδοση.

Η αναφορά του Ιωσήπου στον Ιησού δεν είναι δυστυχώς ολοκληρωμένη. Το κείμενο κατά τους ερευνητές έχει υποστεί αρκετές φθορές και έτσι δεν ξέρουμε την ολόκληρη αναφορά και περιγραφή που είχε ο Ιώσηπος για τον Ιησού και για τους μαθητές του[41]. Φαίνεται πως ο Ιώσηπος ήθελε να αναφέρει μια ταραχή που συνέβη στα Ιεροσόλυμα με τον Ιησού, με την σταύρωση του και με άλλα προβλήματα που ακολούθησαν με τους μαθητές του. Το ενδιαφέρον εδώ είναι πως για έναν Ιουδαίο όπως ο Ιώσηπος, ο Πιλάτος φταίει γι' αυτά και όχι ο ιουδαϊκός λαός. Είναι ξεκάθαρος ο απολογητικός χαρακτήρας της περιγραφής του. Για τα ίδια γεγονότα που σχετίζονται με την σταύρωση του Ιησού θ' αναφερθούμε στο επόμενο κεφάλαιο της έρευνάς μας που ασχολείται με τις ευαγγελικές διηγήσεις.

[38] Για μια ενδιαφέρουσα σύγκριση των δυο περιγραφών στα δυο έργα του Ιώσηπου βλ., J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 140-145.

[39] Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 69-70.

[40] Βλ., όπ. επ., 72-73.

[41] Βλ., όπ. επ., 71.

Το προτελευταίο γεγονός σχετίζεται με ταραχές όχι με τον ιουδαϊκό λαό αλλά με τους Σαμαρίτες (: «Οὔκ ἀπήλλακτο δέ θορύβου καί τό Σαμαρέων ἔθνος συστρέφει γάρ αὐτούς»). Είναι ενδιαφέρον πως ο Πιλάτος είχε προβλήματα όχι μόνο με τον Ιουδαϊκό λαό, αλλά και με τους εχθρούς αυτού του λαού, με τους Σαμαρείτες. Αυτό είναι σημαντικό και αξιοπρόσεκτο, επειδή το διηγείται ένας Ιουδαίος ιστορικός. Γι' αυτό, όλα όσα αυτός αναφέρει, πρέπει να διαβαστούν με προσοχή[42]. Ίσως ο σκοπός του Ιώσηπου είναι να δείξει τον κακό χαρακτήρα του Πιλάτου. Δηλαδή, αυτός δεν ενδιαφέρεται τόσο για το πρόβλημα αυτό καθαυτό που προέκυψε με τους Σαμαρείτες, όσο για να περιγράψει την βίαιη συμπεριφορά του κυβερνήτη εναντίον τους, ώστε να τονίσει ακόμη περισσότερο, όσα είχε αναφέρει πριν για την βίαιη συμπεριφορά του Πιλάτου εναντίον των Ιουδαίων. Και το τέλος αυτού του «θορύβου» ήταν τραγικό, πράγμα που επιβεβαιώνεται, κατά τον Lemonon, από την αναφορά του Ευαγγελιστή Λουκά[43] στις σφαγές που έγιναν στην Γαλιλαία[44].

Σύμφωνα με τους ερευνητές τα παραπάνω αναφερόμενα συμβάντα, που συνέβησαν πριν και μετά τη σταύρωση του Ιησού, εμπεριέχουν και ιστορικά στοιχεία, αν και αυτά είναι χρωματισμένα θεολογικά[45].

Το μοναδικό γεγονός που θα μας ενδιέφερε είναι η εντολή του *Vitellius,* του κυβερνήτη της Συρίας, «ἄνδρα Συρίας τήν ἡγεμονίαν ἔχοντα», να στείλει τον Πιλάτο στην Ρώμη για να κριθεί από τον αυτοκράτορα. Όπως παρατηρεί η Bond, η περιγραφή του Ιώσηπου δεν μας καθιστά βέβαιο ότι ο *Vitellius* ήθελε να καταδικάσει τον Πιλάτο. Αυτός, ίσως να ήθελε ν' ακούσει ο αυτοκράτορας τις καταθέσεις του Πιλάτου και των Σαμαρείτων και να κρίνει. Ίσως όμως ο κυβερνήτης της Συρίας *Vitellius* με την ενέργειά του αυτή μήνυσε τον Πιλάτο στον αυτοκράτορα. Δηλαδή πρόκειται πάλι για μια μήνυση εναντίον του Πιλάτου στον αυτοκράτορα, αυτή την φορά διαμέσου του κυβερνήτη

---

42 Για μια ενδιαφέρουσα ανάλυση του κείμενου βλ., J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 231-239.

43 Βλ. Λουκ 13,1-5: «Παρῆσαν δέ τινες ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων ὧν τὸ αἷμα Πιλᾶτος ἔμιξεν μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν. καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· δοκεῖτε ὅτι οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας τοὺς Γαλιλαίους ἐγένοντο, ὅτι ταῦτα πεπόνθασιν; οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοῆτε πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε. ἢ ἐκεῖνοι οἱ δεκαοκτὼ ἐφ' οὓς ἔπεσεν ὁ πύργος ἐν τῷ Σιλωὰμ καὶ ἀπέκτεινεν αὐτούς, δοκεῖτε ὅτι αὐτοὶ ὀφειλέται ἐγένοντο παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατοικοῦντας Ἰερουσαλήμ; οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοῆτε πάντες ὡσαύτως ἀπολεῖσθε.». Βλ. και την θέση που υποστηρίζει πως εδώ οι Γαλιλαίοι είναι προσκηνητές από την Γαλιλαία που ήρθαν στην Ιερή Πόλη της Ιερουσαλήμ, βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,*151.194-196.

44 Βλ., J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 230.

45 Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 78-93

της Συρίας. Το στοιχείο αυτό θεωρούμε ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου. Σημειώνουμε, επίσης, πως δεν ήταν παράξενο να καταφεύγουν οι Σαμαρείτες στον *Vitellius,* επειδή γνωρίζουμε πως η επαρχία της Ιουδαίας υπαγόταν, κατά κάποιον τρόπο, σε αυτή της Συρίας[46]. Η αντίδραση του *Vitellius* ήταν να στείλει τον *Marcellus* στον Πιλάτο, όπως μας πληροφορεί ο Ιώσηπος. Η Bond υποθέτει πως θα έλαβε χώρα κάποια συζήτηση μεταξύ των δυο ανδρών, Πιλάτου και *Marcellus,* πριν σταλεί ο Πιλάτος στην Ρώμη[47].

Τίθεται όμως το ερώτημα τι θα συνέβαινε με τον Πιλάτο, αν δεν πέθαινε ο Τιβέριος; Κατά την άποψη του *Lemonon,* αν και ο νέος αυτοκράτορας Γάιος δεν ξαναέστειλε τον Πιλάτο πάλι στην Ιουδαία,[48] αυτό δεν αποδεικνύει πως ήθελε να τον τιμωρήσει. Απλά σημαίνει ότι ο Πιλάτος μετατέθηκε από τον νέο αυτοκράτορα μετά από υπηρεσία δέκα χρονών σε άλλη περιοχή[49]. Αυτό όμως που είναι σημαντικό για την έρευνά μας είναι πως ο Πιλάτος στάλθηκε στη Ρώμη για να κριθεί και ενδεχομένως να τιμωρηθεί από τον αυτοκράτορα. Η πληροφορία αυτή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της απόκρυφης παράδοσης περί Πιλάτου, πράγμα που θα δούμε στην συνέχεια αναλυτικότερα.

Ιστορικά, τέλος, ξέρουμε την αντίδραση του Γάιου εναντίον του, αλλά καμία ιστορική πηγή δεν μας δίνει πληροφορίες για το τι απέγινε με τον Πιλάτο μετά που στάλθηκε στην Ρώμη[50].

---

46 Πάνω σε αυτό βλ. την ενδιαφέρουσα ανάλυση στο, J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 59-71.

47 Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 92.

48 Βλ. σχετικά, S.J. de Laet, "Le successeur de Ponce-Pilate", D. R. Schwartz, "Pontius Pilate's Suspension from Office: Chronology and Sources", και M. E. Smallwood, "The Date of the Dismissal of Pontius Pilate from Judea".

49 Βλ., J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 238.

50 Βλ. T. Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 154.

1.4. Σύνοψη α΄

Θα προσπαθήσουμε τώρα να δούμε τα βασικά στοιχεία που έχουμε για τον Πιλάτο σύμφωνα με τα παραπάνω ιστορικά κείμενα: Ο Πιλάτος διορίζεται από τον αυτοκράτορα Τιβέριο ως κυβερνήτης της επαρχίας της Ιουδαίας.

- Οι ιστορικές πηγές του αποδίδουν τους τίτλους: επίτροπος, ηγεμών, *Praefectus, Procurator.*
- Ως κυβερνήτης είχε την έδρα του στην Καισάρεια της Παλαιστίνης, όμως μετέβαινε πολύ συχνά στα Ιεροσόλυμα. Όταν βρισκόταν στην ιερή πόλη, έμενε στο παλάτι του Ηρώδη Α΄ που λεγόταν *πραιτώριον.*
- Ο Πιλάτος δεν είχε καλές σχέσεις με τον ιουδαϊκό λαό, ούτε με αυτό των Σαμαρειτών.
- Τα κείμενα προσπαθούν να τον χαρακτηρίζουν με πολύ άσχημο τρόπο ώστε να φανεί πως πρόκειται για έναν εγκληματία.
- Το έγκλημα του Πιλάτου ήταν πως δεν σεβάστηκε τον Νόμο των Ιουδαίων, και προσπάθησε, ίσως δυο φορές, να εισάγει στην Ιερουσαλήμ την λατρεία του αυτοκράτορα.
- Ο Πιλάτος, όπως φαίνεται στα κείμενα, ήταν πολύ αυστηρός, επίμονος, αλλά και βίαιος. Σκότωσε και φυλάκισε πολλούς.
- Επίσης, ο Πιλάτος θαύμαζε την αφοσίωση του ιουδαϊκού λαού στον μωσαϊκό Νόμο.
- Ο Πιλάτος φοβήθηκε την αντίδραση του όχλου.
- Φαίνεται πως έγιναν κάποιες καταγγελίες εναντίον του στον αυτοκράτορα, ο οποίος στέλνει -κατά τον Φιλώνα- ένα γράμμα στον Πιλάτο και τον διατάζει να αφαιρέσει την ασπίδα από τα Ιεροσόλυμα.
- Κατά τον Ιώσηπο, ο Πιλάτος στέλνεται με απόφαση του κυβερνήτη της Συρίας *Vitellius,* μετά από όλες τις ταραχές που προκάλεσε, στην Ρώμη μετά από δέκα χρόνια υπηρεσίας ως κυβερνήτης, ώστε να κριθεί από τον αυτοκράτορα Τιβέριο, ο οποίος όμως πεθαίνει πριν ο Πιλάτος φτάσει στην Ρώμη.

2

Καινοδιαθηκικές αναφορές στον Πόντιο Πιλάτο και πατερική πρόσληψη

Όπως είδαμε παρά πάνω, οι ιστορικές πηγές δεν μας δίνουν πολλές πληροφορίες για τον Πιλάτο. Και αφού αυτό που μας ενδιαφέρει είναι το τι έκανε ο Πιλάτος κατά την σταύρωση του Ιησού και στην μετέπειτα ζωή του, που είναι το κατεξοχήν θέμα της έρευνάς μας, και επειδή η μόνη αναφορά που έχουμε στον Ιώσηπο δεν είναι αρκετή, θα πρέπει να αναλύσουμε τις μαρτυρίες των Ευαγγελίων. Αυτά, παρότι δεν θεωρούνται ως κατεξοχήν ιστορικά βιβλία, εντούτοις περιέχουν ιστορικά στοιχεία.

2.1. Εισαγωγικά

Οι ευαγγελικές διηγήσεις συμβάλλουν αποφασιστικά στην ανάπτυξη της απόκρυφης παράδοσης για τον Πιλάτο. Όπως θα δούμε, η πηγή αυτής της παράδοσης είναι τα γεγονότα που διηγούνται οι Ευαγγελιστές αναμεμιγμένα με άλλα ιστορικά στοιχεία. Οι βασικές προσωπικότητες που παίζουν ρόλο στην απόκρυφη παράδοση είναι αυτές που υπάρχουν στα γεγονότα και στο παρασκήνιο που περιγράφουν τα ευαγγέλια. Γι' αυτόν τον λόγο θεωρούμε ότι είναι απαραίτητο να παραθέτουμε τις ευαγγελικές διηγήσεις που αναφέρονται στον Πιλάτο και να σχολιάσουμε τις περιγραφές τους προσθέτοντας και μερικά πατερικά σχόλια. Αυτά θα μας φανούν χρήσιμα στην έρευνα μας, γιατί θα μας βοηθήσουν να δούμε, αν οι Πατέρες με τις σχετικές αναφορές τους μπορούν να μας βοηθήσουν να προσεγγίσουμε την εξέλιξη της απόκρυφης παράδοσης για τον Πιλάτο.

Προς την παραπάνω κατεύθυνση θα εξετάσουμε τις διηγήσεις αυτές, ώστε να ολοκληρώσουμε την εικόνα του Πιλάτου και του χαρακτήρα του, την οποία ήδη αρχίσαμε να σκιαγραφούμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Επίσης θα σκιαγραφήσουμε και τα χαρακτηριστικά των άλλων προσώπων των διηγήσεων[1]. Για να πετύχουμε τον σκοπό μας θα εφαρμόσουμε τις ακόλουθες μεθόδους στα ευαγγελικά και πατερικά κείμενα:

1. Την *κριτική προσέγγιση των κειμένων με τη βοήθεια της αφηγηματικής κριτικής*[2]. Με την μέθοδο αυτή μπορούμε να κατανοήσουμε πώς προσλήφτηκαν από τους αναγνώστες τα γεγονότα του πάθους του Ιησού. Η μέθοδος αυτή είναι, επίσης, σημαντική και για την προσέγγιση της πατερικής πρόσληψης των εν λόγω κειμένων. Επίσης, η μέθοδος αυτή μας βοηθά να διαπιστώσουμε ότι οι συγγραφείς των απόκρυφων κειμένων είχαν διαφορετική πρόσληψη των διηγήσεων του πάθους και ειδικά των διηγήσεων για τον Πιλάτο. Σε αυτό βοηθάει, επίσης, *η κριτική προσέγγιση των κειμένων με τη βοήθεια της κριτικής της ανταπόκρισης του αναγνώστη*[3], με την οποία συμπληρώνεται η εικόνα που διαμορφώνει ο αναγνώστης για τις σχετικές διηγήσεις και συγκεκριμένα για τον Πιλάτο.

2. Την *Ιστορία της πρόσληψης*[4]: Η μέθοδος αυτή είναι πολύ σημαντική για την έρευνά μας, επειδή μας βοηθά να παρακολουθήσουμε την ανάπτυξη της πρόσληψης των ευαγγελικών διηγήσεων από τους συγγραφείς των απόκρυφων έργων και από τους Πατέρες που σχόλιασαν αυτά τα ευαγγελικά κείμενα. Με αυτό τον τρόπο μπορούμε να φτάσουμε σε πιο ακριβή συμπεράσματα για την έρευνά μας.

Πριν αρχίσουμε την ανάλυσή μας σημειώνουμε πως για μια ολοκληρωμένη ανάλυση θα χρησιμοποιούμε και σύγχρονα εγχειρίδια και υπομνήματα της Κ.Δ., που θα μας βοηθήσουν στην πραγματοποίηση του σκοπού της έρευνας μας.

---

1 Για μια ενδιαφέρουσα μελέτη για τον Πιλάτο στα ευαγγέλια, με μια άλλη προοπτική, διαφορετική από την δική μας βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 94-193. Βλ. επίσης, J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 177-203.

2 Βλ. για την μέθοδο αυτή, Χ. Ατματζιδης, *Θεολογία της Καινής Διαθήκης*, 133-147.

3 Για άλλα στοιχεία για την μέθοδο αυτή βλ., όπ. επ., 213-226.

4 Βλ. επίσης, όπ. επ., 187-200.

2.2. Η πρώτη ευαγγελική αναφορά στον Πιλάτο

Λουκ 3,1-2

Ἐν ἔτει δὲ πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχοῦντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρῴδου, Φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχοῦντος τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος χώρας, καὶ Λυσανίου τῆς Ἀβιληνῆς τετραρχοῦντος, ἐπὶ ἀρχιερέως Ἄννα καὶ Καϊάφα, ἐγένετο ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Την αναφορά αυτή του Λουκά την επαναλαμβάνει και ο Ευσέβιος Καισαρείας[5], όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Ο Πόντιος Πιλάτος είναι ο κυβερνήτης (: «ήγεμονεύοντος») της Ιουδαίας, ενώ ο Ηρώδης Β΄ είναι ο τετράρχης της Γαλιλαίας. Αυτές οι δυο προσωπικότητες διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στην έρευνα μας.

Ο Λουκάς μας αναφέρει, επίσης, πως εκείνη την εποχή οι αρχιερείς των Ιουδαίων ήταν οι Άννας και Καϊάφας. Και αυτοί θα παίξουν έναν ρόλο σημαντικό στον θρύλο για τον Πιλάτο. Να σημειώσουμε πως ο αυτοκράτορας την εποχή εκείνη ήταν ο Τιβέριος Καίσαρας.[6]

Ο Πιλάτος αναφέρεται, επίσης, κατά τρόπο εμφαντικό στις διηγήσεις του πάθους του Ιησού Χριστού. Και οι τέσσερεις Ευαγγελιστές μας παραδίδουν γεγονότα που σχετίζονται με αυτόν[7]:

---

5 Βλ. Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* στο *PG* 20, 105D-108A.

6 Για την ιστορική τοποθέτηση του Λούκα και τα αναφερόμενα πρόσωπα, βλ., W. Hendriksen, *The Gospel,*195-200. Βλ. επίσης. W. Bundy, *Jesus,* 1-5.

7 Βλ. S. Legasse, *Le procès de Jésus*, D. Romano, *Il processo d Gesù*.

2.3. Ο Ιησούς οδηγείται στον Πιλάτο

Ματθ 27,1-2[1]	**Μκ 15,1**	**Λουκ 22,66.23,1**	**Ιω 18,28**
Πρωΐας δὲ γενομένης συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ὥστε θανατῶσαι αὐτόν· καὶ δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον καὶ παρέδωκαν Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.	Καὶ εὐθὺς πρωῒ συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων καὶ ὅλον τὸ συνέδριον, δήσαντες τὸν Ἰησοῦν ἀπήνεγκαν καὶ παρέδωκαν Πιλάτῳ.	Καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, ἀρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν Καὶ ἀναστὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐτῶν ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸν Πιλᾶτον.	Ἄγουσιν οὖν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον· ἦν δὲ πρωΐ· καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλὰ φάγωσιν τὸ πάσχα..

Και οι τέσσερεις Ευαγγελιστές συμφωνούν γενικά στις διηγήσεις τους. Οι αρχιερείς με τους πρεσβυτέρους και γραμματείς αφού συνέλαβαν τον Ιησού συνεδρίασαν και αποφάσισαν να μεταβούν στον ηγεμόνα Πιλάτο για να του παραδώσουν τον Ιησού.[8] Μόνο ο Ιωάννης μας δίνει μια παρά πάνω πληροφορία: ο Πιλάτος βρισκόταν στο *πραιτώριον*[9], δηλαδή στον παλάτι του Ηρώδη Α΄, όπου έμενε ο Πιλάτος, όταν βρισκόταν στα Ιεροσόλυμα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει.[10]

---

8 Για περισσότερες πληροφορίες για το Συνέδριο των Ιουδαίων βλ., III Ben Witherington, *The Gospel,* 388-389.

9 Βλ. H. K. Bond, P*ontius Pilate,* 7

10 Βλ. για περισσότερα, K. Wengst, *Das Johannesevangelim*, τομ. 2, 217-219.

2.4. Ο Ιησούς ενώπιον του Πιλάτου

Ματθ 27, 11-14	Μκ 15, 2-5	Λουκ 23, 2-5	Ιω 18, 29-38
Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐστάθη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν λέγων· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη· σὺ λέγεις. καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων οὐδὲν ἀπεκρίνατο. τότε λέγει αὐτῷ ὁ Πιλᾶτος· οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσιν; καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲ ἓν ῥῆμα, ὥστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν.	Καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ Πιλᾶτος· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγει· σὺ λέγεις. καὶ κατηγόρουν αὐτοῦ οἱ ἀρχιερεῖς πολλά. ὁ δὲ Πιλᾶτος πάλιν ἐπηρώτα αὐτὸν λέγων· οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; ἴδε πόσα σου κατηγοροῦσιν. ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκέτι οὐδὲν ἀπεκρίθη, ὥστε θαυμάζειν τὸν Πιλᾶτον.	Ἤρξαντο δὲ κατηγορεῖν αὐτοῦ λέγοντες· τοῦτον εὕραμεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ κωλύοντα φόρους Καίσαρι διδόναι καὶ λέγοντα ἑαυτὸν χριστὸν βασιλέα εἶναι. ὁ δὲ Πιλᾶτος ἠρώτησεν αὐτὸν λέγων· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ ἔφη· σὺ λέγεις. ὁ δὲ Πιλᾶτος εἶπεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχλους· οὐδὲν εὑρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες ὅτι ἀνασείει τὸν λαὸν διδάσκων καθ᾽ ὅλης τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἕως ὧδε.	Ἐξῆλθεν οὖν ὁ Πιλᾶτος ἔξω πρὸς αὐτοὺς καὶ φησίν· τίνα κατηγορίαν φέρετε [κατὰ] τοῦ ἀνθρώπου τούτου; ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπαν αὐτῷ· εἰ μὴ ἦν οὗτος κακὸν ποιῶν, οὐκ ἄν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Πιλᾶτος· λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν. εἶπον αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα· ἵνα ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ πληρωθῇ ὃν εἶπεν σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνῄσκειν. Εἰσῆλθεν οὖν πάλιν εἰς τὸ πραιτώριον ὁ Πιλᾶτος καὶ ἐφώνησεν τὸν Ἰησοῦν καὶ εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· ἀπὸ σεαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις ἢ ἄλλοι εἶπόν σοι περὶ ἐμοῦ; ἀπεκρίθη ὁ Πιλᾶτος· μήτι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι; τὸ ἔθνος τὸ σὸν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί· τί ἐποίησας; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς·

Ματθ 27, 11-14	Μκ 15, 2-5	Λουκ 23, 2-5	Ιω 18, 29-38
			ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμή, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο [ἂν] ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν. εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλᾶτος· οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· σὺ λέγεις ὅτι βασιλεύς εἰμι. ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ· πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας ἀκούει μου τῆς φωνῆς. λέγει αὐτῷ ὁ Πιλᾶτος· τί ἐστιν ἀλήθεια; Καὶ τοῦτο εἰπὼν πάλιν ἐξῆλθεν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ λέγει αὐτοῖς· ἐγὼ οὐδεμίαν εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν.

Στην περιγραφή αυτή έχουμε πολλές σημαντικές πληροφορίες. Ας αρχίσουμε από αυτές των Συνοπτικών Ευαγγελίων. Η κατηγορία που απήγγειλαν οι Ιουδαίοι εναντίον του Ιησού ήταν πως αυτός αυτο-αναγορεύτηκε ως ο «βασιλιάς των Ιουδαίων».[11] Μόνο ο Λουκάς αναφέρει τον τίτλο «ο Χριστός Βα-

[11] Κατά την άποψη του Bundy, η κατηγορία «βασιλεύς των Ιουδαίων» έχει το ίδιο βάρος που έχε η κατηγορία «Μεσσίας» στο συνέδριο που έκαναν οι αρχιερείς πριν μεταβούν στον Πιλάτο, βλ. W. Bundy, *Jesus*, 527.

σιλεύς»[12]. Κατά την γνώμη μας, η σπουδαιότητα εντοπίζεται εδώ στον όρο «βασιλεύς», που, όπως θα δούμε, διαδραματίζει μεγάλο ρόλο στην ανάπτυξη της απόκρυφης παράδοσης και στο λεγόμενο «κύκλο του Πιλάτου». Για ορισμένους ερευνητές ο τίτλος «βασιλεύς» αποδίδεται στον Ιησού, όταν ο τελευταίος βρίσκεται απέναντι σε μια πολιτική αρχή, όπως την εκπροσωπούν ο Πιλάτος, ο Ηρώδης κτλ. Με αυτό τον τρόπο η μεσσιανικότητα προσλαμβάνει και πολιτικό χαρακτήρα.[13]

Σημειώνουμε ότι ο Ιλάριος του Πικταβίου[14], σχολιάζοντας την ερώτηση του Πιλάτου στον Χριστό «σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» και την απάντηση του Ιησού «σὺ λέγεις» φτάνει στο συμπέρασμα πως ο Πιλάτος μετατρέπεται με αυτή την ερώτηση σε ένα πρότυπο για την σωτηρία των ειδωλολατρών:

> *Επειδή μετά ο Πιλάτος τον ρώτησε αν ο ίδιος ήταν ο βασιλεάς των Ιουδαίων, αυτός απάντησε: «σὺ λέγεις». Μα πόσο διαφορετική ήταν η φράση που κατευθύνθηκε στον αρχιερέα! Όταν τον ρώτησε, αν ήταν ο Χριστός αυτός απάντησε: «σὺ εἶπας». Αφού όλος ο Νόμος είχε προαναγγείλλει πως ο Χριστός θα ερχόταν, ο αρχιερέας απαντήθηκε από τους προηγούμενους αρχιερείς, από την στιγμή που ο ίδιος ο Νόμος έλεγε πάντοτε πως ο Χριστός θα ερχόταν. Σε αυτόν, αντίθετα, που αγνοεί τον Νόμο απαντήθηκε «σὺ λέγεις», ώστε με την ομολογία πίστεως να είναι βέβαιη η σωτηρία των εθνών-ειδωλολάτρων, και αυτός που στην αρχή ήταν στην άγνοια, να ισχυρίζεται, μόνον αυτός, ένα πράγμα που το αρνούνται αυτοί που το έλεγαν αρχικά.*[15]

Είναι ξεκάθαρο πως ο Ιλάριος συγκρίνει τον Πιλάτο με τον Καϊάφα, δηλαδή τα έθνη με τους Ιουδαίους. Ο ίδιος φαίνεται πως παίρνει το μέρος τον εθνικών-ειδωλολατρών, καταδικάζοντας ταυτόχρονα τους Ιουδαίους, επειδή αρ-

---

12 Για τον τίτλο και την σημασία του βλ., W. Eckez, *Das Lukasevangelium,* 924-925.

13 Βλ. G. Tourn - B. Corsani - M. Cuminetti (επι.), *Evangelo,* 305-306. Βλ. επίσης V. Taylor, *The Gospel*, 579.

14 Γεννήθηκε μεταξύ του 310 και του 320 στην Πικτάβιο (Poitiers) σε μια εθνική οικογένεια. Ο ίδος βαπτίστηκε και έγινε χριστιανός και μετέπειτα επίσκοπος του Πικταβίου. Για άλλες πληροφορίες βλ. Φ. Ιωαννιδης, *Εκκλησιαστική Γραμματολογία*, 130-133.

15 Sancti Hilarii, *In Evangelium Matthei Commentarius* στο *PL* 9, 1072 BC: «Interroganti autem Pilato, an ipse esset rex Judaerum, respondit: *Tu dicis,*Sed quam diversus sermo est, qui fuerat ad sacerdotem? Illi enim quaerenti, an ipse Christus esset, dixerat: *Tu dixisti.* Hoc ideo quia lex omnis venturum Christum praedicaverat, respondetur tamquam de praeteritis sacerdoti, quia semper venturum Christum ex lege ipse dixisset. Huic vero legis ignaro, interroganti an ipse esset rex Judaeorum, dicitur: *Tu dicis:* quia per fidem praesentis confessionis salus gentium est, et quod hoc de se ille qui antea ignorabal loquatur, quod hi negent qui antea loquebantur». (Η μετάφραση είναι δική μας).

νήθηκαν τον Χριστό. Για τον Ιλάριο ο Πιλάτος είναι το παράδειγμα της ομολογίας των εθνών, δηλαδή βλέπει τον Πιλάτο με μια θετική ματιά.

Ας επιστρέψουμε τώρα στο ευαγγελικό κείμενο. Οι Συνοπτικοί δεν μας μιλάνε για καμιά άλλη κατηγορία που είχαν οι Ιουδαίοι εναντίον του Ιησού. Ο Λουκάς μας παραθέτει πως ο Πιλάτος δεν ήταν πεπεισμένος για την καταδίκη του Ιησού. Ο Hendrisken, σωστά παρατηρεί πως ο Πιλάτος ήξερε πως οι Ιουδαίοι δεν αγαπούσαν τους Ρωμαίους και γι' αυτό δεν θα έφερναν έναν με μια τέτοια κατηγορία στον ίδιο.[16] Είμαστε, πραγματικά, στην πρώτη σκάλα της ιστορίας μας, ο Πιλάτος σαν κυβερνήτης δεν διαπίστωσε πως ο Ιησούς ήταν εγκληματίας[17].

Το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο μάς περιγράφει, όμως, έναν ωραίο διάλογο μεταξύ Ιησού και Πιλάτου. Αυτός ο διάλογος διαφωτίζει πράγματι την προβληματική των κατηγοριών εναντίον του Ιησού. Η σημαντικότερη κατηγορία είναι πως ο Ιησούς, εκτός από εγκληματίας, αυτο-ανακηρύχτηκε βασιλιάς των Ιουδαίων. Ο Πιλάτος, κατά τον τέταρτο Ευαγγέλιο, ρωτάει τον Ιησού αν είναι αληθινά ο βασιλιάς των Ιουδαίων. Αυτό που είναι ενδιαφέρον σε αυτό το σημείο είναι η απάντηση του Ιησού, που δεν υπάρχει στα Συνοπτικά Ευαγγέλια[18]. Ο Dodd βλέπει σε αυτήν την ερώτηση και στην μετέπειτα συζήτηση μια απολογία της πρώϊμης χριστιανικής κοινότητας προς τις αρχές της ρωμϊκής αυτοκρατορίας που κατηγορούσαν τους χριστιανούς ότι ήταν εναντίον της αυτοκρατορίας[19]. Ο Ιησούς, στο διάλογο που παραθέτει ο τέταρτος Ευαγγελιστής, μιλάει για την βασιλεία του, επιβεβαιώνει πως είναι βασιλιάς, αλλά όχι αυτού του κόσμου[20]. Τέτοια πρόοδος στην διήγηση είναι σημαντικό να μην ξεχαστεί, γιατί θα μας χρειαστεί στην ανάλυση της απόκρυφης παράδοσης.

Επίσης στο τέταρτο Ευαγγέλιο ο Πιλάτος δεν βλέπει καμία ενοχή στον Ιησού για να τον καταδικάσει σε θάνατο. Οι Ιουδαίοι, κατά τον Ιωάννη, δεν μπορούσαν σύμφωνα με τον Νόμο να καταδικάσουν κάποιον σε θάνατο, γι' αυτό απευθύνθηκαν στον έχοντα τη δικαιοδοσία του *jus gladii* Ρωμαίο κυβερνήτη.

Ας μη ξεχάσουμε όσα είδαμε στις ιστορικές πηγές παραπάνω για τον Πιλάτο και πως αυτός δεν σεβάστηκε τον μωσαϊκό Νόμο, καθώς επίσης και τις συνέπειες των πράξεών του. Η πληροφορία του Ιωάννη ότι ο Πιλάτος παραπέμπει τους Ιουδαίους να εφαρμόσουν τον Νόμο τους, μας δείχνει πως ο Πι-

---

16 Βλ. W. Hendriksen, *The Gospel,* 1009.

17 Βλ. επίσης, J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 186.

18 Βλ. C. H. Dodd, *Historical Tradition,* 99.

19 Βλ. όπ. επ., 97-98.

20 Για περισσότερα βλ., K. Wengst, *Das Johannesevangelim*, 223-228.

λάτος είναι εδώ ιδιαίτερα προσεκτικός απέναντί τους. Ο Πιλάτος, ίσως, δεν θέλει να εμπλακεί πάλι σε νέες περιπέτειες με τους Ιουδαίους. Ίσως φοβάται ότι οι Ιουδαίοι θα εκμεταλεύονταν μια νέα «παράβασή» του και θα τον κατήγγειλαν στον αυτοκράτορα. Πράγματι οι Ιουδαίοι, στην άρνηση του Πιλάτου να επιβάλλει την ποινή του θανάτου στον Ιησού, απείλησαν τον κυβερνήτη με καταγγελία στον αυτοκράτορα.[21]

Ο Αυγουστίνος εξηγώντας αυτό το τελευταίο σημείο, στην 114η ομιλία του, κατηγορεί τους εθνικούς-ειδωλολάτρες ότι έχουν και αυτοί ευθύνη στην σταύρωση του Χριστού. Ο ίδιος συνδέοντας το χωρίο του Μκ 10,33-34: «ὅτι ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ τοῖς γραμματεῦσιν, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ καὶ μαστιγώσουσιν αὐτὸν καὶ ἀποκτενοῦσιν, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσεται» με την φράση των Ιουδαίων «ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα» λέει:

> *Έτσι εκπληρώθηκε η πρόβλεψη του Ιησού που είχε πει πως οι Ιουδαίοι θα τον προέδιδαν στους ειδωλολάτρες για να τιμωρηθεί σε θάνατον. Και οι ειδωλολάτρες σε αυτό το έγκλημα έχουν λιγότερη ευθύνη από τους Ιουδαίους οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο πίστευαν πως θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν τον θάνατό του δείχνοντας έτσι όχι την αθωότητά του αλλά την παραφρόνυσή τους.*[22]

Αυτός που εκπροσωπεί κατά τον Αυγουστίνο τους ειδωλολάτρες είναι ο Πιλάτος, ο ρωμαίος *procurator*, ο οποίος για τον Αυγουστίνο είχε ευθύνη στην σταύρωση του Ιησού.

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος[23] που στα έργα του φαίνεται ο αντιουδαϊσμός του, αφού κατηγορεί τους Ιουδαίους ότι είναι οι σταυρωτές του Χριστού[24], περιγράφοντας τον διάλογο μεταξύ Πιλάτου και Ιησού λέει: «Ὅπερ ἐδεδοίκει τέως ὁ Πιλάτος, διέλυσε, τήν τῆς τυραννίδας ὑποψίαν».[25]

Δηλαδή για τον Χρυσόστομο ο Πιλάτος δεν είναι πεπεισμένος πως ο Χριστός είναι εγκληματίας. Σε ένα άλλο σημείο λέει ο ίδιος ο Χρυσόστομος:

---

21 Βλ. επίσης, όπ. επ., 228-229.

22 S. Aurelii Augustini, *In Joannis Evangelium* στο *PL* 35, 1938: «Ac sic impletus est sermo Iesu, quem de sua morte praedixit, ut eum a Iudaeis traditum interficerent Gentes; minore scelere quam Iudaei, qui se isto modo ab eius interfectione velut alienos facere voluerunt, non ut eorum innocentia, sed ut dementia monstraretur.» (Η μετάφραση είναι δική μας).

23 Για τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο βλ., μεταξύ των άλλων, Χ. Αραμπατζης, *Χριστιανική γραμματεία και ερμηνεία Πατέρων*, 204-218.

24 Βλ. J. Quasten, *Patrology*, τομ. III, 452-453

25 Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἷς τόν ἅγιον Ἰωάννην τόν Ἀποστολον καί Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 59, 453.

Ἀλλά τί δήποτε ὁ Πιλάτος οὔκ ἐπ'αὐῶν ποιεῖται τήν ἐξέτασιν, ἀλλ'ἰδία εἷς τό πραιτώριον εἰσελθῶν; Μεγάλην τινά εἶχεν ὑπονοιαν περί αὐτού, καί ἐβούλετο μή θορυβούντων Ἰουδαίων πάντα ἀκριβῶς μαθεῖν.[26]

2.5. Ο Ιησούς ενώπιον του Ηρώδη

Λουκ 23, 6-12

Πιλᾶτος δὲ ἀκούσας ἐπηρώτησεν εἰ ὁ ἄνθρωπος Γαλιλαῖός ἐστιν,
καὶ ἐπιγνοὺς ὅτι ἐκ τῆς ἐξουσίας Ἡρῴδου ἐστὶν ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρῴδην, ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν Ἰεροσολύμοις ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις.
Ὁ δὲ Ἡρῴδης ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν ἐχάρη λίαν, ἦν γὰρ ἐξ ἱκανῶν χρόνων θέλων ἰδεῖν αὐτὸν διὰ τὸ ἀκούειν περὶ αὐτοῦ καὶ ἤλπιζέν τι σημεῖον ἰδεῖν ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον.
ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνατο αὐτῷ.
εἱστήκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς εὐτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ.
ἐξουθενήσας δὲ αὐτὸν [καὶ] ὁ Ἡρῴδης σὺν τοῖς στρατεύμασιν αὐτοῦ καὶ ἐμπαίξας περιβαλὼν ἐσθῆτα λαμπρὰν ἀνέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ.
ἐγένοντο δὲ φίλοι ὅ τε Ἡρῴδης καὶ ὁ Πιλᾶτος ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων· προϋπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς αὐτούς.

Μόνο στο κατά Λουκάν ευαγγέλιο αναφέρεται πως οι Ιουδαίοι συμπεριέλαβαν στις κατηγορίες τους εναντίον του Ιησού και την κατηγορία ότι αυτός καταγόταν από την Γαλιλαία, υπονόησαν δηλαδή ότι ο Ιησούς άρχισε την εγκληματική του δράση στην Γαλιλαία. Ο Πιλάτος, αφού επιβεβαιώθηκε πως ο Ιησούς ήταν Γαλιλαίος, τον παρέπεμψε για να δικαστεί στον τετράρχη της Γαλιλαίας, τον Ηρώδη Β΄[27]. Αυτός βρισκόταν εκείνες τις μέρες στα Ιεροσόλυμα, ίσως για τον ίδιο λόγο για τον οποίο βρισκόταν εκεί και ο Πιλάτος. Το να στείλει ο Πιλάτος τον Ιησού στον Ηρώδη για τον Loisy ήταν μια προσπά-

[26] Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἷς τόν ἅγιον Ἰωάννην τόν Ἀποστολον καί Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 59, 455.

[27] Για τον Ηρώδη Β΄ και το ιστορικό του προφίλ βλ., W. Hendriksen, *The Gospel*, 1011.

θεια να απαλλαχθεί από το να τον καταδικάσει ο ίδιος σε θάνατον[28]. Ίσως, επίσης, είναι μια προσπάθεια του Λουκά να στρέψει την προσοχή του αναγνώστη στο ότι ο Πιλάτος ήθελε ν' αποφύγει να καταδικάσει τον Ιησού.[29] Λαμβάνοντας υπόψη όσα είδαμε για τον Πιλάτο στο πρώτο κεφάλαιο, μπορούμε να υποθέσουμε, πως με αυτόν τον τρόπο ο Πιλάτος ήθελε ν' αποφύγει μια ακόμη σύγκρουση με τους Ιουδαίους.

Πρέπει να παρατηρήσουμε πως, σύμφωνα με το κείμενο, ο Ηρώδης είχε ακούσει για τον Ιησού και για τα θαυμάσια του έργα, και ήθελε πολύ να τον συναντήσει, ενώ ο Πιλάτος δεν ήξερε τίποτα, στοιχείο πολύ σημαντικό που θα το επεξεργαστούν οι συγγραφείς ορισμένων απόκρυφων κειμένων. Ο Ηρώδης κατά τον Ευαγγελιστή ξανάστειλε τον Ιησού στον Πιλάτο, χωρίς να εκδόσει κάποια σχετική απόφαση.

Η τελευταία φράση με την οποία τελειώνει η παραπάνω περικοπή είναι μεγάλης σπουδαιότητας, γιατί το περιεχόμενό της συντέλεσε κατά πάσα πιθανότητα στη σύνταξη των απόκρυφων επιστολών, που αναπτύχθηκαν μεταξύ του Πιλάτου και του Ηρώδη Β΄(: «ἐγένοντο δὲ φίλοι ὅ τε Ἡρῴδης καὶ ὁ Πιλᾶτος ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων· προϋπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς αὐτούς»). Πρόκειται για μια μυστηριώδη φράση που ερμηνεύεται δύσκολα. Τι ήθελε να πει ο Ευαγγελιστής; Αν λάβουμε υπόψη μας αυτό που έγραψε ο ίδιος στις πράξεις των αποστόλων θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε το νόημα της φιλίας μεταξύ Ηρώδη και Πιλάτου:

Πρ. 4, 27

> Συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν ὃν ἔχρισας, Ἡρῴδης τε καὶ Πόντιος Πιλᾶτος σὺν ἔθνεσιν καὶ λαοῖς Ἰσραήλ.

Παρατηρείται πως οι δυο άνδρες, ο Πιλάτος και ο Ηρώδης με τους Ιουδαίους βρίσκονται στην ίδια πλευρά, δηλαδή εναντίον του Χριστού[30]. Στην ίδια ερμηνηνευτική γραμμή βρίκεται και ο Bultmann, ο οποίος βλέπει πίσω από την ευαγγελική περικοπή του Λουκά έναν θρύλο που ανέπτυξε ο ίδιος ο Ευαγγελιστής ερμηνεύοντας τον Ψλ. β,1-2, όπου γίνεται λόγος για τους βασιλείς

---

28 Βλ., A. Loisy, *Les Évangiles*, τομ. 2, 634.

29 Βλ. την άποψη του W. Hendriksen, *The Gospel*, 1010-1011.

30 Βλ. επίσης το σχολιασμό στο, J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 190.

και άρχοντες που ήταν εναντίον του Μεσσία.[31] Πράγματι, όπως παρατηρεί και ο Bundy, τα χωρία στις Πράξεις, πριν από το Πρ. 4,25-26, παραπέμπουν σε αυτό τον Ψαλμό.[32] Έτσι είναι εύλογο να υποθέσει κάποιος ότι ο Λουκάς με την αναφορά του, πως ο Πιλάτος και ο Ηρώδης έγιναν φίλοι, υπονοεί τη «συμφωνία» της ιουδαϊκής αρχής με την ρωμαϊκή αρχή κατά του Χριστού.

Όπως θα δούμε, η σχέση μεταξύ του Πιλάτου και του Ηρώδη θα αναπτυχθεί στην αρνητική απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου. Και αυτό γιατί μια τέτοια φράση αρκούσε για να κάνει τους χριστιανούς να καταδικάσουν τον Πιλάτο, τον Ηρώδη και τους Ιουδαίους και να τους καταστήσουν υπεύθυνους για την σταύρωση του Χριστού[33]. Αλλά, όπως θα δούμε αμέσως, δεν είναι η μοναδική ερμηνεία που κάποιος μπορεί να δώσει σε όσα αναφέρονται στη φιλία μεταξύ των δύο ανδρών[34].

2.6. Ο Πιλάτος δηλώνει την αθωότητα του Ιησού

Λουκ 23, 13-16

Πιλᾶτος δὲ συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαὸν
εἶπεν πρὸς αὐτούς· προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὡς ἀποστρέφοντα τὸν λαόν, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας οὐθὲν εὗρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ αἴτιον ὧν κατηγορεῖτε κατ᾽ αὐτοῦ.
ἀλλ᾽ οὐδὲ Ἡρῴδης, ἀνέπεμψεν γὰρ αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἰδοὺ οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐστὶν πεπραγμένον αὐτῷ·
παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω.

Το χωρίο αυτό είναι ιδιαίτερα σημανικό, γιατί προσφέρει μια λύση στο πρόβλημα που θίξαμε παραπάνω. Η δυσκολία που συναντήσαμε πριν, στο να κατανοήσουμε τι εννοεί ο Λουκάς με όσα αναφέρει για τη φιλία μεταξύ του Πιλάτου και του Ηρώδη, βρίσκει στην περικοπή αυτή μια λύση, που δίνει ο ίδιος ο Λουκάς. Η λύση αυτή είναι διαφορετική από εκείνη που μας προσφέ-

31 Βλ., R. Bultmann, *The History*, 273.

32 Βλ. W.Bundy, *Jesus*, 530.

33 Βλ., A. Loisy, *Les Évangiles,* τομ. 2, 639-640. Επίσης θα δούμε στην απόκρυφη παράδοση αναλυτικότερα αυτό το σημείο.

34 Για άλλες ερμηνείες αυτής της φιλίας, βλ., W. Hendriksen, *The Gospel*, 1012-1013.

ρουν οι Πράξεις. Και αφού αυτή η λύση, όπως θα δούμε, είναι διαφορετική από αυτή που μας δίνουν οι Πράξεις, αυτό σημαίνει πως υπάρχουν δυο τρόποι ερμηνείας της σχέσης του Πιλάτου με τον Ηρώδη. Οι ερμηνείες αυτές οδήγησαν στην ανάπτυξη δυο διαφορετικών απόψεων για τη σχέση του Πιλάτου με τον Ηρώδη, μια αρνητική, που καταδικάζει και τους δύο και η οποία συμφωνεί με την προηγούμενη λύση, και μια θετική, που κρίνει θετικά και τους δύο.

Σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη ο Πιλάτος και ο Ηρώδης δεν διαπίστωσαν κάτι μεμπτό στον Ιησού, ώστε να τον κρίνουν και να τον καταδικάσουν σε θάνατο.[35] Δηλαδή, για τον Πιλάτο, αλλά και για τον Ηρώδη, ο Ιησούς ήταν αθώος. Η άποψη αυτή είναι πολύ σημαντική, γιατί, όπως θα δούμε στις διηγήσεις των τεσσάρων ευαγγελίων, ο Πιλάτος δεν ήταν πεπεισμένος πως ο Ιησούς ήταν ένοχος και έπρεπε να καταδιαστεί σε θάνατο. Η σπουδαιότητα αυτής της περικοπής βρίσκεται στην συμφωνία μεταξύ του Ηρώδη και Πιλάτου: και οι δυο θεωρούν τον Ιησού αθώο[36]. Μια τέτοια θετική αντιμετώπιση του Ιησού σε σχέση με την είδηση για την φιλία μεταξύ των δυο ανδρών επηρέασε πολλούς χριστιανούς και τους ώθησε να αντιμετωπίσουν τους δυο άνδρες θετικά, ως δύο άνδρες γεμάτους ελεημοσύνη.

Το πρόβλημα που απομένει προς λύση είναι γιατί ο Πιλάτος, αφού ήταν πεπεισμένος πως ο Ιησούς ήταν αθώος, ήθελε να τον τιμωρήσει με μια πιο ελαφριά ποινή και κατόπιν να τον απολύσει; Ο λόγος της πρόθεσης αυτής του Πιλάτου θα φανεί στην συνέχεια και σχετίζεται, όπως παρατηρεί ο Hendriksen[37], με τον φόβο του Πιλάτου ότι οι Ιουδάιοι θα του απήγγελναν την πολιτική κατηγορία ότι αρνήθηκε να τιμωρήσει ένα άνδρα, τον Ιησού, που αυτοανακηρύχτηκε βασιλιάς και θέλησε να υποκαταστήσει τον Καίσαρα. Όλο αυτό γίνεται πιο ξεκάθαρο, αν θυμηθούμε τα γεγονότα που διηγούνται οι ιστορικές πηγές που αναλύσαμε στο πρώτο κεφάλαιο.

---

35 Βλ., W. Hendriksen, *The Gospel*, 1016.

36 Βλ. τον σχολιασμό στο, H. K. Bond, *Pontius Pilat*e,144-145.

37 Βλ., W. Hendriksen, *The Gospel*, 1016.

2.7. Ιησούς ή Βαραββάς

Ματθ 27, 15-22

Κατὰ δὲ ἑορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἕνα τῷ ὄχλῳ δέσμιον ὃν ἤθελον.
εἶχον δὲ τότε δέσμιον ἐπίσημον λεγόμενον [Ἰησοῦν] Βαραββᾶν.
συνηγμένων οὖν αὐτῶν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Πιλᾶτος τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν, [Ἰησοῦν τὸν] Βαραββᾶν ἢ Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον χριστόν;
ᾔδει γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.
Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος ἀπέστειλεν πρὸς αὐτὸν ἡ γυνὴ αὐτοῦ λέγουσα μηδὲν σοὶ καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον κατ᾽ ὄναρ δι᾽ αὐτόν. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν.
ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἡγεμὼν εἶπεν αὐτοῖς· τίνα θέλετε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν; οἱ δὲ εἶπαν· τὸν Βαραββᾶν. λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλᾶτος· τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον χριστόν; λέγουσιν πάντες· σταυρωθήτω.

Μκ 15, 6-14

Κατὰ δὲ ἑορτὴν ἀπέλυεν αὐτοῖς ἕνα δέσμιον ὃν παρῃτοῦντο.
ἦν δὲ ὁ λεγόμενος Βαραββᾶς μετὰ τῶν στασιαστῶν δεδεμένος οἵτινες ἐν τῇ στάσει φόνον πεποιήκεισαν.
καὶ ἀναβὰς ὁ ὄχλος ἤρξατο αἰτεῖσθαι καθὼς ἐποίει αὐτοῖς.
ὁ δὲ Πιλᾶτος ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων· θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων;
ἐγίνωσκεν γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παραδεδώκεισαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς.
οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν ὄχλον ἵνα μᾶλλον τὸν Βαραββᾶν ἀπολύσῃ αὐτοῖς.
ὁ δὲ Πιλᾶτος πάλιν ἀποκριθεὶς ἔλεγεν αὐτοῖς· τί οὖν [θέλετε] ποιήσω [ὃν λέγετε] τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων;
οἱ δὲ πάλιν ἔκραξαν· σταύρωσον αὐτόν.
ὁ δὲ Πιλᾶτος ἔλεγεν αὐτοῖς· τί γὰρ ἐποίησεν κακόν; οἱ δὲ περισσῶς ἔκραξαν· σταύρωσον αὐτόν.

Λουκ 23, 17-23

Ἀνέκραγον δὲ παμπληθεὶ λέγοντες· αἶρε τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν·
ὅστις ἦν διὰ στάσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ πόλει καὶ φόνον βληθεὶς ἐν τῇ φυλακῇ.
πάλιν δὲ ὁ Πιλᾶτος προσεφώνησεν αὐτοῖς θέλων ἀπολῦσαι τὸν Ἰησοῦν.
οἱ δὲ ἐπεφώνουν λέγοντες· σταύρου σταύρου αὐτόν.
ὁ δὲ τρίτον εἶπεν πρὸς αὐτούς·τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν οὗτος; οὐδὲν αἴτιον θανάτου εὗρον ἐν αὐτῷ· παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω.
οἱ δὲ ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις αἰτούμενοι αὐτὸν σταυρωθῆναι, καὶ κατίσχυον αἱ φωναὶ αὐτῶν.

Ιω 18, 39-40

ἔστιν δὲ συνήθεια ὑμῖν ἵνα ἕνα ἀπολύσω ὑμῖν ἐν τῷ πάσχα·βούλεσθε οὖν ἀπολύσω ὑμῖν τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων;
ἐκραύγασαν οὖν πάλιν λέγοντες· μὴ τοῦτον ἀλλὰ τὸν Βαραββᾶν. ἦν δὲ ὁ Βαραββᾶς λῃστής.

Και η περικοπή αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την έρευνα μας. Αυτή αναφέρεται στην απελυθέρωση, πιθανότατα κατά το ιουδαϊκό έθιμο,[38] ενός εγκληματία[39]. Παρατηρείται πως ο Ιωάννης περιγράφει το γεγονός της επιλογής μεταξύ Ιησού ή Βαραββά για απελευθέρωση με τρόπο πολύ συνοπτικό, ενώ οι άλλοι Συνοπτικοί το περιγράφουν λεπτομερώς. Μια τέτοια πράξη του Πιλάτου δείχνει για μια δεύτερη φορά, την θέληση του να απαλλαχθεί από την καταδίκη σε θάνατο ενός αθώου[40].

Η πρώτη ερώτηση που πρέπει να απαντηθεί είναι: ποιός ήταν ο Βαραββάς; Ο Ιωάννης αναφέρει πως ο Βαραββάς ήταν ένας ληστής. Οι πληροφορίες όμως που μας προσφέρουν ο Μάρκος και ο Λουκάς είναι πολύ βασικές για την έρευνά μας. Κατά τους Ευαγγελιστές, ο Βαραββάς είχε λάβει μέρος στην επανάσταση εναντίον των Ρωμαίων στην πόλη, και λόγω μιας δολοφονίας φυλακίστηκε. Δεν γνωρίζουμε, αν ο Βαραββάς ανήκε στην ίδια ομάδα στην οποία ανήκε ο Ιούδας ο Ισκαριώτης, που φαίνεται ν' ανήκε στη ομώνυμη επαναστατική ομάδα εναντίον των Ρωμαίων[41]. Ο Καραβιδόπουλός υποθέτει πως ο Βαραββάς ανήκε στην ομάδα των ζηλωτών[42]. Η υπόθεση αυτή είναι αξιοπρόσεκτη και χρήσιμη, γιατί θα μας βοηθήσει στην ανάλυση της απόκρυφης παράδοσης περί Πιλάτου. Αν λάβουμε υπόψη μας τα ιστορικά γεγονότα που μας περιέγραψαν οι δυο Ιουδαίοι ιστορικοί θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως ο Βαραββάς πήρε μέρος σε μια από τις «επαναστάσεις» εναντίον της εισαγωγής της λατρείας του αυτοκράτορα στην Ιερουσαλήμ[43]. Και σε αυτό μπορούμε να ερμηνεύσουμε, πράγματι, την ονομασία «ληστής» που δίνει ο Ιωάννης στον Βαραββά.[44] Όπως παρατηρεί ο Dodd, ο Ιώσηπος ονομάζει όσους πήραν μέρος στις ταραχές στην Ιουδαία εναντίον είτε του Ηρώδη του Μεγά-

[38] Κατά τον Καραβιδόπουλο πρόκειται για το «Πατρίου έθους», βλ., Ι. Καραβιδοπούλος, *Το Κατά Μάρκον*, 481.

[39] Για περισσότερα βλ., III Ben Witherington, *The Gospel*, 391.

[40] Βλ., όπ. επ., 1016-1017. Βλ. επίσης την ερμηνεία του Taylor για το «πάλιν» στο Μάρκο, V. Taylor, *The Gospel*, 582. Βλ. επίσης, Δ. Τρακατελλης, *Εξουσία*, 240-241. Ο Καραβιδόπουλος αναφέρει τις προσπάθεις του Πιλάτου να απαλλαχθεί από την σταύρωση ή να την αποφύγει ή να δείξει πως δεν ήταν πεπεισμένος για μια τέτοια τιμωρία του Ιησού. Βλ., Ι. Καραβιδοπούλου, *Το Κατά Μάρκον,* 481, υπ. 81α.

[41] Είναι γνωστό πως μερικοί από τους μαθητές του Ιησού ήταν ζηλωτές, πιθανότατα και ο Ιούδας να άνηκε σε μια ζηλωτική ομάδα, για περισσότερες πληροφορίες βλ., Ι. Καραβιδοπούλου, *Το Κατά Μάρκον,* 146-150.

[42] Βλ. όπ. επ., 482.

[43] Βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate,* 196. Βλ. επίσης, J.M. Gonzàlez-Ruiz (επι.), *Evangelo*, 241-242, G. Girardet - F. Ronchi - B. Maggioni (επι.), *Evangelo*, 278-280.

[44] Βλ., Ι. Καραβιδοπούλου, *Το Κατά Μάρκον*, 482.

λου είτε των Ρωμαίων κυβερνήτων με την λέξη «ληστές». Έτσι ο Βαραββάς είναι για τους Ιουδαίους και για την ιστορική μνήμη του ιουδαϊκού έθνους ο επαναστάτης που αγωνίστηκε εναντίον των Ρωμαίων[45]. Παρότι η εξήγηση αυτή είναι λογική, εντούτοις αυτή αμφισβητήθηκε και δέχτηκε την κριτική της έρευνας εξαιτίας του ότι το όνομα «Βαραββάς» σημαίνει ο υιός του πατέρα.[46] Έτσι αναπτύχθηκε μια έντονη επιστημονική συζήτηση γύρω από το θέμα[47], μάλιστα αμφισβητήθηκε ακόμη και η ιστορικότητα του Βαραββά[48].

Το ακόλουθο σημείο, που θα εξετάσουμε, είναι η αντίδραση του Πιλάτου στην σκηνή αυτή. Παρατηρείται πως οι Ευαγγελιστές Ματθαίος και Μάρκος μας πληροφορούν πως ο Πιλάτος «ᾔδει γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν». Επομένως είναι ξεκάθαρο πως ο Πιλάτος δεν ήταν πεπεισμένος για αυτό που γινόταν. Θα μπορούσε κανείς όμως να πει πως η ψυχολογική του κατάσταση ήταν άσχημη, ο ίδιος δεν ήθελε να κάνει κακό στον Ιησού, οι Ιουδαίοι επέμειναν στην στάση τους. Οι ίδιοι οι Ευαγγελιστές θέλουν να τονίσουν αυτό το γεγονός, έτσι βλέπουμε τον Πιλάτο να ξαναρωτάει τους Ιουδαίους τι να κάνει με τον Ιησού, τον βασιλιά τους. Αυτό δείχνει την επιθυμία του Πιλάτου να μην θέλει να κάνει κακό στον Ιησού, ο ίδιος είχε μια κακή εμπειρία με τους Ιουδαίους, πράγμα που το είδαμε προηγουμένως στις περιγραφές που έκανε ο Ιώσηπος και ο Φίλων. Δηλαδή ο Πιλάτος βρίσκονταν σε ένα ψυχολογικό δίλημμα, από τη μια μερία φοβόταν την αντίδραση του όχλου και από την άλλη ήταν πεπεισμένος για την αθωότητα του Ιησού.

Παρότι το κείμενο είναι ξεκάθαρο σε ό, τι αφορά την πεποίθηση του Πιλάτου για την αθωότητα του Ιησού, ένας Πατέρας της εκκλησίας όπως ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος δεν το βλέπει έτσι. Ο ίδιος που προηγουμένως, όπως είδαμε, έβλεπε τον Πιλάτο με θετική ματιά τώρα τον καταδικάζει λέγοντας πως με την άδειά του σταύρωσαν οι Ιουδαίοι τον Ιησού, και με την άδειά του απελευθερώθηκε ο ληστής, ο Βαραββάς:

> *Καί γάρ μετά ταῦτα, ἐπιτρέψαντος τοῦ Πιλάτου, τόν μέν ληστήν εἵλοντο ἀφεθῆναι μάλλον, ἤ τόν Ἰησοῦν τόν δέ οὐδέν ἠδικηκότα, ἀλλά καί τοσαύτα εὐεργετικότα, ἀνήρουν.*[49]

Ο Λουκάς, όμως, ο οποίος πριν λίγο μας άφησε με μια αμφιβολία ως προς την εξήγηση της δικής του άποψης για τον ρόλο του Πιλάτου και του Ηρώ-

---

45 Βλ. C. H. Dodd, *Historical Tradition*, 100-101.

46 Βλ. σχετικά, H. Hobbs, *An Exposition,* τομ. 1, 243.

47 Βλ, W. Bundy, *Jesus,* 531.

48 Βλ, R. Bultmann, *The History,* 272. Βλ. επίσης, A. Loisy, *Les Evangiles,* τομ. 2, 653-654.

49 Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἷς τόν ἅγιον Ματθαῖον τόν Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 58, 760 C.

δη, και ο οποίος, ο Λουκάς, λίγο πριν, στις Πράξεις 4,27, μας έδωσε να κατάλάβουμε πως θεωρεί τον Πιλάτο σύμμαχο στην σταύρωση του Χριστού, ο ίδιος, στις παραπάνω περικοπές και στις Πράξεις 3,13-14 και 13,27-28, που θα δούμε αμέσως, βεβαιώνει το αντίθετο:

Πρ 3,13-14 και 13,27-28

ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ [ὁ θεὸς] Ἰσαὰκ καὶ [ὁ θεὸς] Ἰακώβ,
ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ἐδόξασεν τὸν παῖδα αὐτοῦ
Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς μὲν παρεδώκατε καὶ ἠρνήσασθε κατὰ
πρόσωπον Πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν·
ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε καὶ ἠτήσασθε
ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν,

οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἰερουσαλὴμ καὶ οἱ ἄρχοντες
αὐτῶν τοῦτον ἀγνοήσαντες καὶ τὰς φωνὰς τῶν
προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας
κρίναντες ἐπλήρωσαν,
καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὑρόντες ἠτήσαντο
Πιλᾶτον ἀναιρεθῆναι αὐτόν.

Τι θα μπορούσε να συμπεράνει κάποιος από το κείμενο αυτό; Και ο Λουκάς στο Ευαγγέλιο και στις Πράξεις, στο σημείο που παραθέταμε επάνω, θέλει να τονίσει το γεγονός πως ο Πιλάτος δεν ήθελε να σταυρώσει τον Ιησού, δεν ήταν καθόλου πεπεισμένος γι' αυτό. Πάλι έχουμε μια θετική τοποθέτηση για ό, τι σχετίζεται με τον Πιλάτο και την άποψή του για την σταύρωση του Χριστού. Στην τοποθέτησή του αυτή ο Λουκάς κατηγορεί μόνο τους Ιουδαίους που ήθελαν να απελευθερώσουν τον ληστή δολοφόνο παρά τον Ιησού.

Ο ίδιος ο Χρυσόστομος σε μια ομιλία του στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο τονίζει την αθωότητα του Πιλάτου, ενώ πιο πάνω είδαμε πώς τόνιζε ότι ο Πιλάτος ήταν σύμφωνος με την σταύρωση του Ιησού. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως ο Χρυσόστομος μάς παραδίδει δυο διαφορετικές παραδόσεις περί Πιλάτου, μια θετική και μια αρνητική. Την άποψη αυτή πρέπει να τη λάβουμε υποψή μας, όταν θα εξετάσουμε τις δυο απόκρυφες παραδόσεις περί Πιλάτου και τον ρόλο της Αντιόχειας, ως περιοχής, στην όλη προβληματική. Να πώς ο Χρυσόστομος αθωώνει τον Πιλάτο:

... Οὗ γάρ εἶπεν, ὅτι ἐπειδή ἥμαρτε καί ἀξιός ἔστι θανάτου, χαρίσασθε αὐτόν τή ἑορτή: ἀλλά πρῶτον αὐτόν ἀπαλλάξας αἰτίας ἀπάσης, τότε ἐκ περιουσί-

ας ἀξιοί, εἶ καί μή βούλοιντο ὧς ἀθῶον ἀφιέναι, καν ὧς ὑπεύθυνον τῷ καιρῶ χαρίσασθαι..[50]

Αν για τον Ιωάννη Χρυσόστομο η πράξη του Πιλάτου ερμηνεύεται εδώ σαν ένδειξη αθωότητας, ο Κύριλλος Αλεξανδρείας πηγαίνει πέραν από αυτή την ερμηνεία. Γι' αυτόν η θέληση του Πιλάτου να απελευθερώσει τον Ιησού είναι μια δήλωση πως τα έθνη, ότι οι ειδωλολάτρες, στο πρόσωπο του Πιλάτου αναγνώρισαν στον Ιησού έναν θεϊκό χαρακτήρα. Ο Κύριλλος σχολιάζει την θέληση του Πιλάτου να απελευθερώσει τον Ιησού ως εξής:

Γέλως δέ ὄντως οὔ μικρός, μάλλον δέ θρῆνον διηνεκούς ἄξιον, εἶ οἱ μέν παρ' Ἕλλησι δικαιούσι νόμοι τόν Κύριον, ὧς καί κολάζειν ὀκνῆσαι Πιλάτον αὐτόν, ἐπ'ἀσήμοις οὕτως ἐγκλήμασι προσηγμένον, οἱ δέ καί δεῖν ἀποτεθνάναι φασι, καίτοι νόμω τῷ θείω παιδαγωγεῖσθαι μεγαλαυχούμενοι.[51]

Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας αντιμετωπίζει, επίσης, θετικά τον Πιλάτο κατακρίνοντας ταυτόχρονα τον ιουδαϊκό λαό, όταν αναφέρεται στο επεισόδιο με την απελευθέρωση του Βαραββά ή του Ιησού. Γράφει σχετικά:

Εἰς κατακρίμα τῆς Ἰουδαίων ἀφιλοθεϊας τέ ὁμοῦ καί ὠμότητος, τήν τοῦ δικαίου καί πρέποντος προϊσχεται γνῶσιν, ὁ μή τοῖς θείοις μαθήμασιν ἐπαυχῶν, ἀνθρωπίνων δέ φύλαξ διορισμάτων, καί ὧν δῶρον εἶχε τήν ἀρχήν, τούτων ὅτι δῆ μάλιστα τά θεσπίσματα δυσωπούμενος... Παραιτεῖται τοιγαροῦν ὁ Πιλάτος, ἐπ'οὐδενί τῶν ἀτόπων ἀλόντος ἡ ἐληλεγμένου καταδικάση Χριστού, καί τόν αἰτίας ἀπάσης ὧς πορρωτάτω μή δή χρῆναι δίκας εἰσπράττεσθαι λέγει, ἀπωδόν τέ εἶναι παντελῶς καί τοῖς κατ'αὐτόν τοῦτο νόμοις εὖ μαλα διισχυρίζεται, τήν κατά τοῦ θειοῦ νόμου φρικωδεστλατην ἀπονοιαν τῶν Ἰουδαίων ἐκδυσωπῶν... Γέγονε τοίνυν ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγή καθάπερ λέων ἔν δρυμῶ τῷ Σωτήρι Χριστῶ, κατά γέ τό ἐγχείρημα τῆς ἐπ'αὐτῶ γλωσσαλγίας. Πτοίας γάρ ὅλως ἡ δείματος ἡ θεία φύσις οὔκ ἀνέχεται. Καταβοήσασα γάρ ἀπέκτεινεν αὐτόν, καίτοι Πιλάτου προτείνοντος ἐλέσθαι τήν ἄφεσιν, ἵνα καί τῶν διά νόμου πεπαιδευμένων ἀμείνους εὑρίσκωνται, διά πραγμάτων αὐτῶν, καί οἱ τόν θεῖον οὔπω μαθόντες νόμου.[52]

Ένα τελευταίο στοιχείο που πρέπει να παρατηρήσουμε είναι αυτό που διηγείται μόνο ο Ματθαίος, που έχει μια ιδιαίτερη σπουδαιότητα για την έρευνά μας. Πρόκειται για τον ρόλο της συζύγου του Πιλάτου. Το όνομα αυτής δεν αναφέρεται, αλλά, όπως μας λέει η διήγηση, είχε ακούσει για τον Ιησού

[50] Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἶς τόν ἅγιον Ἰωάννην τόν Ἀποστολον καί Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 59, 455.

[51] Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς τό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιον* στο *PG*, 74, 616 CD.

[52] Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς τό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιον* στο *PG*,, 74, 624 BC. 628 BC.

ότι ήταν δίκαιος. Ίσως, όπως στην περίπτωση του Ηρώδη, οι ειδήσεις για τον Ιησού έφτασαν και σε αυτήν, αφού είναι η γυναίκα του κυβερνήτη. Ο Brown την βλέπει σαν πρότυπο της συζύγου Ρωμαίου κυβερνήτη ή άρχοντα που αντίθετα με τον σύζυγό της, είχε καλές σχέσεις με τον Ιουδαϊσμό και την ιουδαϊκή παράδοση, και γι' αυτόν τον λόγο παρουσιάζεται στον Ματθαίο να ξέρει ήδη για τον Ιησού.[53]

Αυτή, κατά την διήγηση, έπαθε πολλά για τον Ιησού στον ύπνο της. Τα όνειρα ήταν πολύ σημαντικά για τους Ρωμαίους,[54] και το ότι έμαθε στο όνειρο για τον Ιησού σημαίνει πως αυτός ήταν δίκαιος και δεν έπρεπε να σταυρωθεί. Το επεισόδιο αυτό με τη σύζυγο του Πιλάτου, που αναφέρει ο Ματθάιος, ήταν αρκετό να την εντάξει μεταξύ των Αγίων της Εκκλησίας[55]. Ταυτόχρονα το γεγονός αυτό ενέπνευσε τους συγγραφείς των απόκρυφων έργων, όπως θα δούμε αναλυτικά στην συνέχεια. Μερικοί ερευνητές, όμως, αμφιβάλουν για την ιστορικότητα του συμβάντος, και θεωρούν ότι αυτό αναφέρεται από τον Ματθαίο για να ενισχύσει την αθωότητα του Πιλάτου.[56] Σημειώνουμε ότι και η παρατήρηση αυτή είναι σημαντική, γιατί, όπως θα δούμε, ο ρόλος της συζύγου του Πιλάτου στην απόκρυφη παράδοση ήταν βασικός και συνέβαλε, ώστε ο Πιλάτος να αντιμετωπιστεί θετικά. Την θετική αυτή αντιμετώπιση του Πιλάτου εξαιτίας της συζύγου του διαπιστώνουμε ήδη στον Ωριγένη ο οποίος, πολεμώντας τον Κέλσο, δεν ενοχοποιεί τον Πιλάτο για την σταύρωση του Χριστού εξαιτίας του ονείρου της σύζυγου του Πιλάτου.[57]

Ο Ιλάριος Πικταβίου, ο οποίος, όπως είδαμε, αντιμετώπισε θετικά τον Πιλάτο, σαν ένα πρότυπο πιστού ανθρώπου για την σωτηρία των εθνών, τώρα αναφερόμενος στο συμβάν με τη σύζυγο του Πιλάτου και στο συμβάν με την πλύση των χεριών από τον Πιλάτο, που θα το σχολιάσουμε στην συνέχεια, φτάνει στο να ισχυριστεί ότι και οι δυο, ο Πιλάτος και η γυναίκα του, είναι πρότυπα που συμβολίζουν τον ειδωλολατρικό κόσμο και την πίστη του στον Χριστό. Γράφει ο Πατέρας σχετικά:

> *Αυτή η γυναίκα είναι μια εικόνα του λαού των ειδωλολατρών που, τώρα πιστή, καλεί τον άπιστο λαό που ζεί μαζί για την πίστη στον Χριστό. Και επει-*

53 Βλ., R. E. Brown, *The Death of the Messiah*, 806.

54 Βλ., H. Hobbs, *An Exposition,* τομ. 1, 242.

55 Βλ. για παράδειγμα το συναξάριο της Ορθοδόξου Εκκλησίας που εορτάζει την μνήμη της Πρόκλης στις 27 Οκτωβρίου, *Ο Μέγας Συναξάριος της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, *Τόμος Ι, Μην Οκτώβριος,* 621. Παρακάτω θα μιλήσουμε για την αγία Πρόκλα στις άλλες παραδόσεις του χριστιανισμού.

56 Βλ, A. Loisy, *Les Evangiles*, τομ. 2, 648. Βλ. είσης, W. Bundy, *Jesus*, 532.

57 Βλ., T. Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate"154-155.

δή αυτή η ίδια υπέφερε για τον Χριστό καλεί αυτόν που μένει μαζί του στην ίδια δόξα της μελλοντικής ελπίδας. Ο Πιλάτος λοιπόν, έπλυνε τα χέρια του έχοντας σαν μάρτυρα για την αθωότητά του από το αίμα του Κυρίου τον ιουδαϊκό λαό. Κάθε μέρα, ενώ οι Ιουδαίοι πήραν πάνω τους και πάνω στα παιδιά τους την ευθύνη για το αίμα του Κυρίου, ο λαός των ειδωλολατρών, καθαρισμένος, περνάει στην ομολογία της πίστεως.[58]

Πρέπει να τονιστεί ότι ο επίσκοπος της Πικταβίου αναγνωρίζει τη μεγάλη συνεισφορά της γυναίκας του Πιλάτου στην αλλαγή γνώμης του Πιλάτου για τον Ιησού. Σημειώνουμε ότι και το στοιχείο αυτό διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στα απόκρυφα κείμενα. Επίσης είναι ξεκάθαρο στο παραπάνω κείμενο πως ο Ιλάριος ελέγχει αυστηρά τον ιουδαϊκό λαό και υπερασπίζεται τα έθνη.

2.8. Η εντολή για τη σταύρωση του Ιησού

Ματθ 27,24-26	**Μκ 15,15**	**Λουκ 23,24-25**	**Ιω 19,1.4-16**
Ἰδὼν δὲ ὁ Πιλᾶτος ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται, λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου λέγων· ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου· ὑμεῖς ὄψεσθε. καὶ ἀποκριθεὶς πᾶς ὁ λαὸς εἶπεν· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ᾽ ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.	Ὁ δὲ Πιλᾶτος βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν, καὶ παρέδωκεν τὸν Ἰησοῦν φραγελλώσας ἵνα σταυρωθῇ.	Καὶ Πιλᾶτος ἐπέκρινεν γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν· ἀπέλυσεν δὲ τὸν διὰ στάσιν καὶ φόνον βεβλημένον εἰς φυλακὴν ὃν ἠτοῦντο, τὸν δὲ Ἰησοῦν παρέδωκεν τῷ θελήματι αὐτῶν.	Τότε οὖν ἔλαβεν ὁ Πιλᾶτος τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐμαστίγωσεν. Καὶ ἐξῆλθεν πάλιν ἔξω ὁ Πιλᾶτος καὶ λέγει αὐτοῖς· ἴδε ἄγω ὑμῖν αὐτὸν ἔξω, ἵνα γνῶτε ὅτι οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω ἐν αὐτῷ. ἐξῆλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἔξω, φορῶν τὸν ἀκάνθινον στέφανον καὶ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον. καὶ λέγει αὐτοῖς· ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος. Ὅτε οὖν εἶδον αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ὑπηρέται ἐκραύγασαν

[58] Sancti Hilarii, *In Evangelium Matthei Commentarius* στο *PL* 9, 1072 CD: «Species in ea gentium plebis est: quae jam fidelis eum, cum quo conversabatur, incredulum populum ad Christi findem advocate. Quae quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eamdem gloriam futurae spei illum eum quo conversabatur inviat. Denique Pilatus et manus lavit, et populo Judaico innocentem se a Domini sanguine esse testatus est: quia Judaeis suscipientibus in se ac filios suos fu i dominici sanguinis crimen, quotidie in confessionem fidei ablutus gentium populus demigrat.». Η μετάφραση είναι δική μας.

Ματθ 27,24-26	Μκ 15,15	Λουκ 23,24-25	Ιω 19,1.4-16
τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ.			λέγοντες·σταύρωσον σταύρωσον. λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλᾶτος· λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς καὶ σταυρώσατε· ἐγὼ γὰρ οὐχ εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν. ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· ἡμεῖς νόμον ἔχομεν καὶ κατὰ τὸν νόμον ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἐποίησεν. Ὅτε οὖν ἤκουσεν ὁ Πιλᾶτος τοῦτον τὸν λόγον, μᾶλλον ἐφοβήθη, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν καὶ λέγει τῷ Ἰησοῦ· πόθεν εἶ σύ; ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπόκρισιν οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ. λέγει οὖν αὐτῷ ὁ Πιλᾶτος· ἐμοὶ οὐ λαλεῖς; οὐκ οἶδας ὅτι ἐξουσίαν ἔχω ἀπολῦσαί σε καὶ ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαί σε; ἀπεκρίθη [αὐτῷ] Ἰησοῦς· οὐκ εἶχες ἐξουσίαν κατ᾽ ἐμοῦ οὐδεμίαν εἰ μὴ ἦν δεδομένον σοι ἄνωθεν· διὰ τοῦτο ὁ παραδούς μέ σοι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει. Ἐκ τούτου ὁ Πιλᾶτος ἐζήτει ἀπολῦσαι αὐτόν· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐκραύγασαν λέγοντες· ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος· πᾶς ὁ βασιλέα ἑαυτὸν ποιῶν ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι. ὁ οὖν Πιλᾶτος ἀκούσας τῶν λόγων τούτων ἤγαγεν ἔξω τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ βήματος εἰς τόπον λεγόμενον

Ματθ 27,24-26	Μκ 15,15	Λουκ 23,24-25	Ιω 19,1.4-16
			Λιθόστρωτον, Ἑβραϊστὶ δὲ Γαββαθα. ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα ἦν ὡς ἕκτη. καὶ λέγει τοῖς Ἰουδαίοις· ἴδε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν. ἐκραύγασαν οὖν ἐκεῖνοι· ἆρον ἆρον, σταύρωσον αὐτόν. λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλᾶτος· τὸν βασιλέα ὑμῶν σταυρώσω; ἀπεκρίθησαν οἱ ἀρχιερεῖς· οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα. Τότε οὖν παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς ἵνα σταυρωθῇ.

Εδώ θα αναλύσουμε την κατάσταση, στην οποία βρισκόταν ο Πιλάτος λίγο πριν δώσει την άδεια στους Ιουδαίους να σταυρώσουν τον Ιησού. Παρατηρούμε πως ο Μάρκος και ο Λουκάς τονίζουν τον φόβο του Πιλάτου για την αντίδραση του όχλου. Σύμφωνα με τη διήγηση, ο Πιλάτος δεν θέλει να σταυρώσει τον Ιησού, και ο όχλος αντιδρά και ζητά να σταυρωθεί ο Ιησούς. Εδώ τίθεται το ερώτημα γιατί φοβάται ο Ρωμαίος κυβερνήτης τον όχλο; Την απάντηση μας την δίνουν οι ιστορικές μαρτυρίες του Φίλωνα και του Ιώσηπου. Είδαμε πως ο Πιλάτος φοβόταν και περίμενε μια νέα αναταραχή μετά από όσα διέπραξε εναντίον των Ιουδαίων. Ο φόβος του οφείλεται στην ενδεχόμενη αντίδραση των Ιουδάιων. Γι' αυτόν τον λόγο ο Πιλάτος θεωρείται ότι φοβάται ν' αρνηθεί τη σταύρωση του Ιησού[59]. Ο Bundy θεωρεί την αρχική τάση του Πιλάτου να μην θέλει να σταυρώσει τον Ιησού ως μια αφηγηματική παρέμβαση του συγγραφέα Λουκά που αποσκοπεί να επηρεάσει τον αναγώστη[60], ώστε αυτός να συμμετάσχει στην αγωνία του Πιλάτου και στο δράμα του, και να κατανοήσει τις αιτίες της τελικής απόφασης του κυβερνήτη της Ιουδαίας.

Σημειώνουμε ότι ο Ευαγγελιστής Ματθαίος μας δίνει μια επιπλέον και μοναδική πληροφορία: ο Πιλάτος «λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου λέγων·ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου». Η αναφορά της πράξης αυτής δηλώνει πιθανόν την θέληση του Ευαγγελιστή να τονίσει την αθω-

[59] Βλ. H. K. Bond, *Pontius Pilate,*133-134.

[60] Βλ, W. Bundy, *Jesus,* 532.

ότητα του Πιλάτου σε ό,τι αφορά τη σταύρωση του Χριστού[61]. Γι' αυτόν τον λόγο, παρατηρεί ο Gundry, ο Ευαγγελιστής συνδέει τον Πιλάτο με τη σχετική ιουδαϊκή πρακτική της πλύσης των χεριών, που προβλέπεται στο Δευ. 21,1-9 σε περίπτωση φόνου. Έτσι για τον Gundry ο Ματθαίος προσπαθεί να χρωματίσει τον Πιλάτο με χριστιανικά χαρακτηριστικά. Αυτός συνδέει μάλιστα το γεγονός αυτό με το όνειρο της συζύγου του κυβερνήτη, η οποία γνώριζε για τον Ιησού λόγω των καλών της σχέσεων με τους Ιουδάιους.[62] Επίσης, Ο Hanger, θεωρεί την πράξη του Πιλάτου ως μια προσπάθεια του Ευαγγελιστή να τον απαλλάξει από την ευθύνη του θανάτου του Ιησού.[63] Ακόμη, κατά τον Bultmann, διαφαίνεται με την αναφορά της πράξης αυτής του Πιλάτου, αλλά και συνολικά με την όλη αντίδρασή του, μια προσπάθεια των Ευαγγελιστών να τονίσουν την αθωότητα του Πιλάτου σε ό,τι αφορά την σταύρωση του Ιησού. Η τάση αυτή σχετίζεται, για τον ερευνητή, με την ερμηνεία των προφητειών από τις πρώτες χριστιανικές κοινότητες, που αποσκοπούσε στην ενοχοποίηση των Ιουδαίων.[64] Τονίζεται, τέλος, ότι ο Ματθαίος με όσα σχετικά αναφέρει θέλει να ενοχοποιήσει όχι μόνο τους παρόντες Ιουδαίους αλλά όλους τους Ιουδαίους, στοιχείο που εκφράζει την αντι-ιουδαϊκή τάση του Ευαγγελιστή, καθώς και συγκεκριμένων χριστιανικών κοινοτήτων[65]. Στην ίδια κατεύθυνση θεωρούμε ότι θα πρέπει να δούμε και την θετική απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου, αλλά και την ερμηνεία μερικών Πατέρων της Εκκλησίας.

Το γεγονός πως ο Πιλάτος έπλυνε τα χέρια του έκανε τον Εφραίμ τον Σύρο, τον μεγάλο αυτόν ποιητή και Πατέρα της Εκκλησίας, να βλέπει τον κυβερνήτη σαν έναν δίκαιο, όπως οι δίκαιοι της Π.Δ. Πράγματι και ο καινοδιαδικολόγος Loisy βλέπει στην πράξη και στα λόγια του Πιλάτου ένα στυλ που προέρχεται από την Π.Δ. που συμβολίζει την αθωότητα του ανθρώπου.[66]

Έτσι λοιπόν ο Σύρος ποιητής στην έβδομη στροφή του Δ΄ ύμνου περί Σταύρωσης, λέει:

Εκείνος ο Καίσαρας που οι κατηγορούντες είχαν επιλέξει, ήταν αυτός που κατέστρεψε τον τόπο της κατοικίας τους.

61 Βλ. J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée,* 183-184.

62 Βλ. R. H. Gundry, *Matthew*, 561-564.

63 Βλ. D. A. Hagner, *Matthew* 14–28, 826.

64 Βλ., R. Bultmann, *The History,* 282. Ο ίδιος ο Bultmann βλέπει και στην αναφορά του Πιλάτου στον Τιβέριο, που θα δούμε στην συνέχεια στην απόκρυφη παράδοση, την ίδια σκοπιμότητα.

65 Βλ, W. Bundy, *Jesus*, 533-534.

66 Βλ., A. Loisy, *Les Évangiles,* τομ. 2, 649. Ο ίδιος παραπέμπει στο γεγονός που αναφέρεται στο Β Σαμ. 3,28.

Και ο Κυβερνήτης που επικαλέστηκαν ώστε να τους παραδώσει [τον Χριστό] …
Η διαφθορά δεν τύφλωσε τον δίκαιο: δήλωσε την αθωότητα του Αθώου και έγινε αντίθετος στους γραμματείς.
Με νερό έπλυνε τα χέρια από εκείνο το ζωοποιό αίμα του οποίου η ρίζα του Καϊν δια του έθνους τους το είχε λυτρώσει.[67]

Αλλά, αν ο Εφραίμ βλέπει θετικά την πλύση των χεριών, ο Αμβρόσιος Μεδιολάνων δεν την θεωρεί καθόλου θετική πράξη. Στην ερμηνεία του στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο λέει πως ο Πιλάτος, παρότι που έπλυνε τα χέρια του, δεν ακύρωσε τις πράξεις του, επειδή αυτός λόγω μίσους και φόβου προς τους Ιουδαίους τους παρέδωσε τον αθώο.[68] Ο επίσκοπος Μεδιολάνων, λοιπον, δεν είδε θετικά τον Πιλάτο, γι' αυτόν ο κυβερνήτης της Ιουδαίας είχε και την ευθύνη για τη σταύρωση του Κυρίου. Στην ίδια γραμμή βρίσκεται η άποψη ορισμένων σύγχρονων ερμηνευτών της Κ.Δ. όπως ο Callon. Ο ερμηνευτής αρνείται να δει θετικά το πλύσιμο των χεριών του Πιλάτου. Για τον Callon ο Ματθαίος με αυτόν τον τρόπο θέλει να δώσει μια ειρωνική εικόνα περί Πιλάτου, λαμβάνοντας υπόψη του όλα τα στοιχεία που ο ίδιο ο Ευαγγελιστής προσφέρει για τον κυβερνήτη[69].

Περισσότερο ενδιαφέρον έχουν οι πληροφορίες στο κατά Ιωάννην ευαγγέλιο. Ο Ευαγγελιστής περιγράφει την ίδια κατάσταση αλλά με τρόπο πιο λεπτομερή. Πράγματι, ο Ιωάννης περιγράφει την ψυχολογική κατάσταση του Πιλάτου τονίζοντας πως ο κυβερνήτης δεν ήταν πεπεισμένος πως ο Ιησούς ήταν ένοχος θανάτου. Αμέσως μετά, ο φόβος του Πιλάτου δημιουργεί προβλήματα. Από μια πλευρά ο Πιλάτος είναι πεπεισμένος πως ο Ιησούς είναι αθώος, από την άλλη όμως, αυτός φοβήθηκε μόλις άκουσε πως ο Ιησούς λέει για τον εαυτό του πως είναι ο υιός του Θεού. Σε αυτό το σημείο ο Πιλάτος φαίνεται σαν να μην γνωρίζει τι πρέπει να κάνει. Στην συνέχεια αρχίζει ένας ακόμη διάλογος μεταξύ του Πιλάτου και του Ιησού. Οι απαντήσεις του Ιησού εκπλήσουν τον Πιλάτο και αφήνεται από τον Ευαγγελιστή να εννοηθεί ότι ο Πιλάτος δεν θα έδινε ποτέ την άδεια στους Ιουδαίους να σταυρώσουν τον Ιη-

[67] Ephraem Des Syres, *Pascha Hymnen*, 56-57: «ܠܗܓܡܘܢܐ ܕܩܪܘ ܠܗ ܡܫܠܡܢܐ ܗܘܐ ܠܗܘܢ ܚܘܪܗ ܠܚܒܠܬܐ ܡܥܒܪܢܘܗܝ ܕܝܢܐ ܠܐ ܥܘܪ ܗܘ ܠܟܐܢܐ ܘܚܘܝ ܕܟܝܘܬܗ ܕܙܕܝܩܐ ܘܗܘܐ ܣܩܘܒܠܐ ܠܣܦܪ̈ܐ ܕܡܝ̈ܐ ܐܫܝܓ ܐܝܕܘܗܝ ܡܢ ܗܘ ܕܡܐ ܚܝܐ ܕܥܩܪܗ ܕܩܐܝܢ ܒܝܕ ܥܡܗܘܢ ܦܪܩܗ».
Η μετάφραση είναι δική μας. Να πούμε πως σε άλλους ύμνους του ο Εφραίμ καλεί τον Πιλάτο «δίκαιο», δηλαδή τον βλέπει άθωο, όπως στο δεύτερο ύμνο περὶ Σταύρωσης στροφή 5, στο έβδομο ύμνο περὶ Σταύρωσης στροφή 2, και στο τρίτο ύμνο στην περί Ανάστασεως στροφή 8. Βλ. επίσης την υποσημείωση 13 στο, Efem il Siro, *Inni Pasquali*, 279.

[68] Βλ., Amroise de Milan, *Traité*, 188-189.

[69] Βλ. το άρθρο του Callon C., "Pilate the Villain".

σού. Αυτό εκδηλώθηκε με την επανάληψη της ερώτησης «τι να κάνει με τον βασιλιά των Ιουδαίων». Κατά τον Ευαγγελιστή, ο φόβος του Πιλάτου δεν ήταν μόνο λόγω του όχλου αλλά και λόγω του ότι υπήρχε κίνδυνος αυτός να κατηγορηθεί ως προδότης του αυτοκράτορα, αφού αποδέχτηκε τον Ιησού ως βασιλιά των Ιουδαίων. Ας μη ξεχνούμε και τις περιγραφές που μας έδωσε ο Φίλων. Αν αυτό το γεγονός έγινε ιστορικά πριν την σταύρωση του Ιησού, κατανοείται πολύ καλά ο φόβος του Πιλάτου για τον αυτοκράτορα. Ήδη ο Τιβέριος, κατά την μαρτυρία του Φίλωνα, είχε προειδοποιήσει τον Πιλάτο να σέβεται τον Ιουδαϊκό λαό. Ο Πιλάτος, λοιπόν, είναι πιθανόν να φοβάται μια δεύτερη σύγκρουση με τους Ιουδαίους που θα του δημιουργήσει προβλήματα με τον Καίσαρα.

Για τον Εφραίμ τον Σύρο ο Πιλάτος καλώντας τον Ιησού «Βασιλιά των Ιουδαίων» γίνεται ένας προφήτης. Επειδή με αυτό τον τρόπο ο Πιλάτος έκανε γνωστό το βασιλικό αξιώμα του Χριστού που δηλώνει και την θεϊκή του φύση[70]. Είναι ξεκάθαρο πως στο υπόμνημά του στο Διατεσσάρων ο Εφραίμ βλέπει τον Πιλάτο με τρόπο θετικό, όπως τον είδε και αλλού. Γι' αυτόν ο Πιλάτος είναι αθώος και η ενοχή είναι μόνο των Ιουδαίων[71].

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι ο Χρυσόστομος, σχολιάζοντας το κατά Ιωάννη ευαγγέλιο, εξηγεί με πολύ ενδιαφέροντα τρόπο αυτή την περικοπή προσπαθώντας πάντα να βλέπει την θετική πλευρά σε αυτό που ήθελε να κάνει ο Πιλάτος, για να επιρρίψει στους Ιουδαίους την ευθύνη για την σταύρωση του Κυρίου. Για παράδειγμα ο ίδιος λέει σε ένα σημείο: «Ὅρα δια πόσων ὁ δικαστής ἀπολογεῖται, συνεχῶς αὐτόν ἀπαλλάττων ἐγκλημάτων ἀλλά τούς κύνας οὐδέν τούτων ἐνέτρεψε».[72]

Και Ο Θεόδωρος ο Μοψουεστίας βλέπει θετικά τον Πιλάτο. Γι' αυτόν ο κυβερνήτης της Ιουδαίας δεν βρήκε τίποτα κακό στον Ιησού και γι' αυτό δεν ήθελε να τον καταδικάσει σε θάνατον. Έτσι ο Θεόδωρος ο Μοψουεστίας σχολιάζει την σκηνή τούτη:

Ο Πιλάτος, μολονότι δεν ήθελε να παραδώσει τον Κύριό μας στους Ιουδαίους, αφού – να λάβετε υπόψη τα έργα του – δεν τον βρήκε αντάξιο μιας τι-

---

70 «Répliquant une seconde et une troisième fois, Pilate devit le prophète du royaume: "*Vais-Je votre roi?*», Éphrem de Nisibe, *Commentaire de l'évangile*, 354-355.

71 Για παράδειγμα διαβάζουμε στο υπόμνημα το εξής: «Ils le revetirent d'un vetement de pourpre; aussi enleva-t-il le royaume aux Israélites. Et, lorsqu'ils l'eurent dépouillé de ses vetements, il montra qui'il laissait la mort avec eux», Éphrem de Nisibe, *Commentaire de l'évangile*, 355. Είναι ξεκάθαρο πως για τον Εφραίμ ο Πιλάτος δεν φταίει σε τίποτα, όλη η ευθύνη είναι των Ιουδαίων.

72 Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἷς τόν ἅγιον Ἰωάννην τόν Ἀποστολον καί Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 59, 456.

μωρίας, στο τέλος και μετά από πολλές [εμμονές] συγκατατέθηκε στα λόγια αυτών που αφού [τον] είχαν τρομοκρατήσει τον επιδίωξαν. Τους τον παρέδωσε, επομένως και [αυτοί] τον πήραν και τον οδήγησαν για να σταυρωθεί.[73]

Ο Πιλάτος, όμως, στο τέλος παρέδωσε τον Ιησού στους Ιουδαίους. Αυτό έκανε τον Χρυσόστομο, που πριν λίγο είχε την διάθεση να παρουσιάσει τον Πιλάτο με θετικό τρόπο, ν' αλλάξει πάλι τόνο λέγοντας πως ναι μεν ο Πιλάτος ήθελε να βοηθήσει τον Ιησού, αλλά περιορίστηκε μόνον σε λόγια. Είναι φανερό, πώς ο Χρυσόστομος θέλει να αποδώσει ευθύνες και στον Πιλάτο. Έτσι διαβάζουμε στην ίδια ομιλία που παραθέσαμε παραπάνω: «Ἀλλ' ὁ μέν Πιλάτος ἀπό ψιλῶν ρημάτων ἐβούλετο ἀφεῖναι οὗτοι δέ ἔγκεινται λέγοντες, Σταύρωσον».[74]

Επομένως, αν και οι διηγήσεις στα τέσσερα Ευαγγέλια διαφοροποιούνται σε αρκετά σημεία, εν τούτοις μπορούμε να συμπεράνουμε πως και τα τέσσερα ευαγγέλεια δίνουν μια θετική εικόνα για τον Πιλάτο. Αυτός παρουσιάζεται να μην είναι πεπεισμένος για το αξιόποινο του Ιησού. Αντίθετα τον θεωρεί αθώο των εγκλημάτων που του προσάπτουν οι Ιουδαίοι. Ο ίδιος ο Πιλάτος τούς άφησε να σταυρώσουν τον Ιησού λόγω του φόβου του απέναντι στην αντίδραση του όχλου, που φώναζε και ζητούσε την σταύρωση του Ιησού, και επειδή δεν ήθελε να έχει προβλήματα με τον αυτοκράτορα.

Αυτό το γεγονός είναι σχολιασμένο από τον Χρυσόστομο σαν μια απόδειξη για την ευθύνη του Πιλάτου στην σταύρωση, αφού ο ίδιος επέτρεψε στον εαυτό του να χειραγωγηθεί από τον όχλο και έτσι έδωσε την άδεια να σταυρώσουν τον αθώο Ιησού:

Ἐπεῖ οὖν ταῦτα ἤκουσεν ὁ Πιλάτος, παρέδωκεν αὐτόν ἵνα σταυρωθῆ, σφόδρα ἀλόγως. Δέον γάρ ἐρωτῆσαι, εἶ γέ ἐσπούδασεν ὁ Χριστός ἐπιθέσθαι τυραννίδα, ἀπό τοῦ φόβου μόνου τήν ἀποφασιν ἤνεγκε, καίτοι γέ ἵνα μή τοῦτο πάθη, προλαβῶν ὁ Χριστός φησιν: ἡ ἐμή βασιλεία οὔκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλά τοῖς παρούσιν ἑαυτόν ὅλον δούς, οὐδέν μέγα φιλοσοφῆσαι ἠθέλησε, καίτοι τό τῆς γυναικός ὄναρ ἱκανόν ἦν αὐτόν καταπλῆξαι. Ἀλλ' οὐδενί τούτων ἐγένετο βελτίων, οὐδέ πρός τόν οὐρανόν εἶδεν, ἀλλά παρέδωκεν αὐτόν.[75]

Ένοχο θεωρεί τον Πιλάτο επίσης ο Τρακατέλλης, κατά την γνώμη του οποί-

73 Theodori Mopsuesteni, *Commentarius,* 335: «ܗܟܢܐ ܗܟܝܠ ܟܕ ܦܝܠܛܘܣ ܠܐ ܨܒܐ ܗܘܐ ܕܢܫܠܡܝܘܗܝ ܠܗܘܢ ܠܝܗܘܕܝܐ܆ ܡܛܠ ܕܐܦܠܐ ܠܘܬ ܡܕܡ ܒܝܫܐ ܐܫܟܚ ܕܥܒܕ ܡܢ ܩܕܡ ܫܘܕܥܗ܆ ܒܫܘܠܡܐ ܕܝܢ ܡܛܠ ܕܡܬܚܪܐ ܐܬܛܦܝܣ ܠܡܠܝܗܘܢ ܕܐܟܠܝܢ ܕܒܬܪ ܕܐܬ ܐܟܠܝܢ ܗܘܐ ܠܗ. ܐܫܠܡܗ ܗܟܝܠ ܠܗܘܢ ܘܕܒܪܘܗܝ, ܘܐܘܒܠܘܗܝ, ܕܢܙܕܩܦ». Η μετάφραση είναι δική μας.

74 Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἶς τόν ἅγιον Ἰωάννην τόν Ἀποστολον καί Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 59, 457.

75 Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἶς τόν ἅγιον Ἰωάννην τόν Ἀποστολον καί Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 59, 459.

ου ο Πιλάτος θα μπορούσε να αποφύγει τουλάχιστον την μαστίγωση του Χριστού, αφού είχε ήδη διατάξει να σταυρωθεί, αλλά δεν το έκανε.[76] Ο Καραβιδόπουλος θεωρεί άδικη την τελική απόφαση του Πιλάτου είτε επειδή ήταν προϊόν του φόβου του, μήπως καταγγελθεί στον αυτοκράτορα, αφού δεν τιμωρεί τον Ιησού που κατηγορήθηκε ότι αυτο-ανακηρύχτηκε βασιλιάς. Επίσης, είτε επειδή ήθελε με την θανατική καταδίκη του αθώου πολιτικά Ιησού να εμπαίξει τους Ιουδαίους και τις μεσσιανικές προσδοκίες τους. Άλλωστε ο Ιησούς δεν ήταν ο πρώτος αθώος που ο Πιλάτος είχε καταδικάσει σε θάνατο κατά τη διάρκεια της θητείας του ως κυβερνήτης.[77]

Και ο Κύριλλος Αλεξανδρείας βλέπει την πράξη του Πιλάτου ως μια μαρτυρία της ασέβειας του:

> *Ὅλον ὥσπερ ἐπιγράφει ταῖς Ἰουδαίων μάλιστα κεφαλαῖς τῆς ἐπί Χριστῶ μιαιφονίας τό ἔγκλημα ταῦτα λέγων ὁ εὐαγγελιστής. Νενικῆσθαι γάρ μονονουχί καί οὔχ ἑκόντα Πιλάτον ταῖς παρ'αὐτῶν ἐνστάσεσιν ἀναφανδόν ἤδη φησί, καί τόν μέν τοῦ δικαίου παρῶσσθαι λόγον, ὀλίγα δέ σφόδρα τῆς ἀκολουθίας φροντίσαι διᾶ τέ τοῦτο κατεσπάσθαι πρός τό τοῖς φονῶσι δοκοῦν, καίτοι πολλάκις αὐτοῖς προσλαλήσαντα, καί διαρρήδην προσπεφωνηκότα, μηδενός τό παράπαν ὑπαίτιον εὑρῆσθαι τόν Ἰησοῦν, ὁ δή καί αὐτόν ταῖς ἐσχάταις ὑποθήσει δίκαιος. Κατόπιν γάρ τοῦ δοκοῦντος τισι τήν τοῦ δικαίου πέμψας τιμήν, καί τόν ἐπ'οὐδενί τῶν ἀτόπων ἐληλεγμένων ταῖς Ἰουδαίων μανίαις δωρούμενος, αὐτομάρτυς τῆς ἑαυτοῦ δυσσεβείας ἀλώσεται γεγονῶς.*[78]

Πράγματι σε αυτό το σημείο ο Κύριλλος, όπως ο Χρυσόστομος, θεωρεί την απόφαση του Πιλάτου ως μια άδικη απόφαση, ένα παράδειγμα κακοδικίας του κυβερνήτη και ξένη με την αντίληψη που είχε για τον Ιησού. Πρέπει, όμως να παρατηρήσουμε πως ο Κύριλλος είναι πιο ήπιος στην περιγραφή του και πως προσπαθεί να τονίσει την θέληση του δικαστή Πιλάτου να απελευθερώσει τον Κύριο. Αντίθετα, ο Χρυσόστομος φαίνεται να είναι πιο σκληρός. Αυτή η διαφοροποίηση μεταξύ των δύο Πατέρων σχετίζεται και με την θεώρηση των πραγμάτων από τους δύο και με την παράδοση που αυτοί ακολουθούν. Αυτό θα φανεί στην συνέχεια της έρευνάς μας.

Σε ό,τι αφορά τον Αυγουστίνο και την ερμηνεία του για την συγκεκριμένη πράξη του Πιλάτου (ομιλία 116), παρατηρούμε πως ο ίδιος είναι πολύ πιο σκληρός από τον Χρυσόστομο και τον Κύριλλο. Ο Αυγουστίνος, παρότι κατα-

---

[76] Βλ., Δ. Τρακατελλης, *Εξουσία*, 243.

[77] Βλ, Ι. Καραβιδοπουλος, *Το Κατά Μάρκον*, 483-484.

[78] Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς τό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιον* στο *PG*, 74, 644 D – 645 A.

δικάζει τους Ιουδαίους, θεωρεί και τον Πιλάτο, τον Ρωμαίο *procurator*, υπεύθυνο για τη σταύρωση του Κυρίου:

> *Πραγματικά θα φαινόταν πως αυτός [ο Πιλάτος] ήθελε να τα βάλει ανοιχτά εναντίον του Καίσαρα αν, απέναντι στην δήλωσή τους να έχουν ως βασιλιά μόνο τον Καίσαρα, επέμενε να επιβάλλει έναν άλλο βασιλιά, αφήνοντας ατιμώρητο έναν που αυτοί [οι Ιουδαίοι] του είχαν παραδώσει ώστε να τον θανατώσει... Λοιπόν τους τον παρέδωσε ώστε να σταυρωθεί. Μα ήταν αυτό που επιθυμούσε επίσης πρώτα όταν έλεγε: πάρτε τον εσείς και σταυρώτε τον, ή πιο πριν [όταν είπε]: πάρτε τον εσείς και δικάστε τον κατά τον Νόμο σας. Λοιπόν γιατί αυτοί δεν ήθελαν να τον σταυρώσουν, αλλά απάντησαν στον Πιλάτο: σε μας δεν είναι επιτρεπτό να θανατώσουμε κανέναν; Γιατί με όλους τους τρόπους επέμεναν ώστε να μην θανατωθεί από τους ίδιους, αλλά από τον procurator, αρνούμενοι να τον πάρουν για να το σταυρώσουν, ενώ τώρα τον παίρνουν για να τον σταυρώσουν; Ω, αν δεν είναι έτσι, γιατί ο Ευαγγελιστής λέει πως ο Πιλάτος τον παρέδωσε σε αυτούς ώστε να σταυρωθεί; Υπάρχει μια διαφοροποίηση; Βεβαίως! Ο Ευαγγελιστής, δεν λέει: λοιπόν τους τον παρέδωσε για να τον σταυρώσουν, αλλά για να σταυρωθεί, δηλαδή, ώστε να σταυρωθεί κατά την δικαστική απόφαση και κάτω από την ευθύνη του procurator. Όμως ο Ευαγγελιστής καθορίζει [λέγοντας]: τους τον παρέδωσε, για να δείξει πως αυτοί ήταν ένοχοι στο έγκλημα από το οποίο έψαχναν να παραμένουν άσχετοι.*[79]

Ο Ιησούς, κατά τον Αυγουστίνο (ομιλία 116), έδειξε στον Πιλάτο πως ο ίδιος είναι ένοχος. Θα πρέπει όμως να παρατηρήσουμε πως για τον ιερό λατίνο Πατέρα η ενοχή του Πιλάτου είναι μικρότερη από αυτή των Ιουδαίων:

Αυτός λέει πως όποιος τον παρέδωσε στον Πιλάτο έχει μια ενοχή μεγαλύτερη, για να κάνει τον *procurator* να καταλάβει πως και αυτός είναι υπεύθυ-

---

[79] S. Aurelii Augustini, *In Joannis Evangelium* στο *PL* 35, 1944: «Apertissime quippe contra Caesarem venire videretur, si regem se non habere nisi Caesarem profitentibus, alium regem vellet ingerere dimittendo impunitum, quem propter hos ausus ei tradiderant occidendum. *Tradidit ergo eis illum ut crucifigeretur.* Sed numquid aliud et ante cupiebat quando dicebat: *Accipite eum vos*, *et crucifigite*; vel etiam superius: *Accipite eum vos, et secundum Legem vestram iudicate eum*? Cur autem illi tantopere noluerunt, dicentes: *Nobis non licet interficere quemquam* ; et omni modo instantes, ut non ab eis, sed a praeside occideretur, et ideo eum occidendum accipere recusantes, si nunc eum accipiunt occidendum? Aut si hoc non fit, cur dictum est: *Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur*? An aliquid interest? Plane interest. Non est enim dictum: *Tunc ergo tradidit eis illum* ut crucifigerent eum; sed, *ut crucifigeretur,* id est, ut iudicio ac potestate praesidis crucifigeretur. Sed ideo illis traditum x dixit Evangelista, ut eos crimini implicatos, a quo alieni esse conabantur, ostenderet». Η μετάφραση είναι δική μας.

νος. Ο Πιλάτος δεν είναι άθωος για το γεγονός που οι Εβραίοι είναι πιο πολύ ένοχοι από αυτόν.[80]

2.9. Η Σταύρωση του Ιησού

Ιω 19,19-22

ἔγραψεν δὲ καὶ τίτλον ὁ Πιλᾶτος καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ·
ἦν δὲ γεγραμμένον·
Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.
τοῦτον οὖν τὸν τίτλον πολλοὶ ἀνέγνωσαν τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐγγὺς ἦν ὁ τόπος τῆς πόλεως ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς· καὶ ἦν γεγραμμένον Ἑβραϊστί, Ῥωμαϊστί, Ἑλληνιστί.
ἔλεγον οὖν τῷ Πιλάτῳ οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων· μὴ γράφε· ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ᾽ ὅτι ἐκεῖνος εἶπεν· βασιλεύς εἰμι τῶν Ἰουδαίων.
ἀπεκρίθη ὁ Πιλᾶτος· ὃ γέγραφα, γέγραφα.

Οι πληροφορίες για την επιγραφή «Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» γραμμένη σε τρεις γλώσσες προέρχονται μόνον από τον Ευαγγελιστή Ιωάννη. Έχουμε δεί προηγουμένως πως ο Ευαγγελιστής είχε τονίσει τον βασιλικό χαρακτήρα του Ιησού, ειδικά όταν έβαλε τον Πιλάτο να προβάλλει έναν τέτοιο ισχυρισμό. Αυτός ο βασιλικός χαρακτήρας, όπως είπαμε, είναι ένα στοιχείο που έχει σπουδαίο ρόλο στην απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου[81].

Ένα άλλο στοιχείο στο οποίο θα πρέπει να σταθούμε λίγο είναι η απάντηση του Πιλάτου στους αρχιερείς που δεν δέχτηκαν την επιγραφή[82]. Ο Πιλάτος αρνήθηκε να αλλάξει αυτό που ήταν γραμμένο. Μια τέτοια αντίδραση ίσως δείχνει για μια άλλη φορά την άποψη του Πιλάτου για ό, τι συνέβαινε, ο ίδιος δεν συμφωνούσε με αυτά που γίνονταν και ήθελε να το δηλώσει.[83]

Το ίδιο θεωρεί και ο Χρυσόστομος ο οποίος, όπως έχουμε δει προηγουμένως, δεν έχει μια και μοναδική άποψη για τον Πιλάτο. Ο Πατέρας σχολιάζο-

---

80 S. Aurelii Augustini, *In Joannis Evangelium* στο *PL* 35, 1943: «Et ideo non ait verax magister: *Qui me tradidit tibi,* ipse habet peccatum; tamquam ille non haberet: sed ait, *maius habet peccatum*; ut etiam se habere intellegeret. Neque enim propterea illud nullum est, quia hoc maius est.». Η μετάφραση είναι δική μας.

81 Βλ. επίσης, J. P. Lemonon, *Pilate et le Gouvernment de la Judée*, 1955-196.

82 Το να σταυρωθεί ένας βασιλιάς των Ιουδαίων ήταν το πιο άσχημο και προσβλητικό πράγμα για τους Ιουδαίους που δεν θα το δέχονταν με τίποτα, βλ., H. K. Bond, *Pontius Pilate*, 192.

83 Για περισσοτερο βλ., K. Wengst, *Das Johannesevangelim*, τομ. 2, 250-254.

ντας την πράξη αυτή του Πιλάτου την αποτιμά θετικά. Έτσι θεωρεί ότι ο Πιλάτος με την πράξη του αυτή αποστόμωσε τους Ιουδαίως που ήθελαν να παρουσιάσουν τον Ιησού σαν έναν εγκληματία. Να πως ο Χρυσόστομος σχολιάζει αυτό το σημείο:

Ἔγραψε δέ καί τίτλον ὁ Πιλάτος, ὁμού μέν τούς Ἰουδαίους ἀμυνόμενος, ὁμού δέ ἀπολογούμενος ὑπέρ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδή γάρ ὦς φαῦλον ἐξέδωκαν, καί τήν ψῆφον ταύτην τή κοινωνία τῶν ληστῶν βεβαιῶσαι ἐπεχείρουν, ἵνα μηδενί λοιπόν ἐξή πονηρᾶς ἐπιφέρειν αἰτίας καί κατηγορεῖν ὦς φαύλου τινός καί πονηρού, ἐμφράττων αὐτῶν τά στόματα, καί πάντων τῶν κατηγορεῖν βουλομένων ...[84]

Το γεγονός που ο Πιλάτος έγραψε αυτήν την επιγραφή για τον Εφραίμ τον Σύρο ήταν μια ένδειξη του προφητικού χαρακτήρα του κυβερνήτη της Ιουδαίας. Πάλι λοιπόν ο Πιλάτος αντιμετωπίζεται θετικά από τον ποιητή μας τον Σύρο, και όπως τον φώναξε προφήτη στο υπόμνημα στο Διατεσσάρων, του δίνει τον ίδιο τίτλο και στον όγδοο ύμνο περί Σταύρωσης στροφές 6 και 7, όπου και λόγω της επιγραφής στις τρεις γλώσσες, εβραϊκά (αραμαϊκά), ελληνικά και λατινικά, ο Πιλάτος αναγορεύεται σε προφήτη των εθνών:

Μακάρια είσαι, ω, επιγραφή, που σαν μια εικόνα του Βασιλιά σας έκαναν και με Αυτόν σε κρέμασαν.
Ο Βασιλιάς είχε ντυθεί το χρώμα των νεκρών, η επιγραφή – η εικόνα του – το χρώμα των βασιλέων.
Δεν ντύθηκες την εξωτερική σου εικόνα: εσύ ντύθηκες τις αόρατες όψεις εκείνου του σταυρωμένου Βασιλιά, ώστε την ομορφιά της κρυφής του βασιλικότητάς να γνωστοποιήσεις εσύ δια της ορατής βασιλικότητας.
Και εσύ, ώ, επιγραφή, ο δίκαιος σε έγραψε από την πλευρά των εθνών για όλα τα έθνη.
Αυτές οι λέξεις, παρότι που είναι σιωπηλές, έγιναν εύγλωττοι προφήτες του Υιού ανάμεσα στα έθνη.
Ενώ οι σταυρωτές ξανακύλησαν και ξανά έδιωξαν τους προφήτες, η προφητεία ερχόμενη από τα έθνη φώναζε: τα βιβλία τους είναι αποκαλυμμένα, οι φωνές τους μαρτυρούν και ο λαός σκότωσε τον Κύριό του.[85]

---

84 Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἷς τόν ἅγιον Ἰωάννην τόν Ἀποστολον καί Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 59, 460.

85 Ephraem Des Syres, *Pascha Hymnen,* 74: «ܛܘܒܝܟܝ ܦܛܩܐ ܕܐܝܟ ܕܠܨܠܡܐ ܕܡܠܟܐ ܨܪܘܟܝ ܘܥܡܗ ܨܠܒܘܟܝ ܡܠܟܐ ܠܒܫ ܗܘܐ ܓܘܢܐ ܕܡܝ̈ܬܐ، ܦܛܩܐ ܨܠܡܗ ܓܘܢܐ ܕܡ̈ܠܟܐ ܠܐ ܗܘ ܨܠܡܗ ܒܪܝܐ ܠܒܫܬ ܗܘܬ ܚܙܘ̈ܬܗ ܟܣܝ̈ܬܐ ܕܡܠܟܐ ܗܘ ܕܙܩܝܦ ܕܫܘܦܪܐ ܕܟܣܝܘܬ ܡܠܟܘܬܗ ܒܓܠܝܘܬܗ. ܐܦ ܐܢܬܝ ܦܛܩܐ ܟܐܢܐ ܗܘ ܟܬܒܟܝ ܡܢ ܒܝܬ ܥܡ̈ܡܐ ܚܠܦ ܟܠ ܥܡ̈ܡܐ ܫܬܝܩܐ ܕܗ̈ܢ ܡ̈ܠܝܢ

Αν για τον Εφραίμ η επιγραφή, που την έγραψε ο «προφήτης» Πιλάτος, ήταν μια προφητεία στους ειδωλολάτρες και στα έθνη, για τον Κύριλλο Αλεξανδρείας, η άρνηση του κυβερνήτη να αλλάξει αυτά που είχε γράψει στην επιγραφή όπως ζητούσαν οι Ιουδαίοι, θεωρήθηκε σαν μια πολύ θετική πράξη που επιβεβαιώνει την δόξα του Υιού του Θεού:

ἀποσεῖται δέ Πιλάτος μεταποιεῖσθαι τήν γραφήν ἐξαιτεῖν ἐθέλοντας, οὔ μέχρι παντός τήν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀδικῆσαι δόξαν συγχωρούμενος, θείῳ δῆλον ὅτι καί ἀππήτῳ νεύματα. Πεπτηγμένη γάρ καί ἀσυκοφάντητος ἡ Χριστού βασιλεία, καν Ἰουδαῖοι μή βούλωνται, παραχαράττειν ἐπιχειροῦντες τῆς εἰς αὐτόν δόξης τήν ὁμολογίαν.[86]

Εδώ ο Κύριλλος Αλεξανδρείας αποτιμά τον Πιλάτο θετικά, ενώ, όπως είδαμε, αλλού τον αποτιμά αρνητικά. Γι' αυτόν τώρα ο Πιλάτος είναι θεϊκό εργαλείο που επιβεβαιώνει την δόξα του Χριστού Βασιλιά, μια αλήθεια που οι Ιουδαίοι αρνήθηκαν να ομολογήσουν.

Σημειώνουμε, τέλος, πως σύγχρονοι ερευνητές δεν βλέπουν έτσι την πράξη του Πιλάτου. Αντίθετα την θεωρούν ως μια πολιτική λύση[87] που ο ίδιος επινόησε, ώστε να δικαιολογήσει την σταύρωση. Θεωρώντας, όπως παρατηρεί ο Dodd, τον Ιησού βασιλιά των Ιουδαίων, σημαίνει πως τον θεωρεί ως επαναστάτη. Εδώ κατανοείται επίσης η άρνησή του να αλλάξει την επιγραφή. Πίσω από μια τέτοια ανάγνωση μπορεί κανείς να βρεί μια πολιτική απολογία από την πλευρά των χριστιανών για τις ρωμαϊκές αρχές.[88]

ܕܟܐ ܬ̈ܠܡܝܕܐ ܗܘܘ ܠܗ ܠܒܪܐ ܡܢ ܒܝܬ ܡܕ̈ܝܢܬܐ ܙܩܘܦܝܐ ܠܥܡ̈ܡܐ ܕܒܪܐ ܘܫܡܗ ܢܒܝܘܬܐ ܐܝܟ ܕܡܢ ܡܕ̈ܝܢܬܐ ܡܘܬ
ܗܘܬ ܡܦܩܢܘܬܗܘܢ ܘܐܬܦܢܝܘ ܠܘ̈ܩܒܠܗܘܢ ܘܗܘܘ ܪܕܝܢ ܕܒܟܠ ܐܬܪ ܡܢ ܐܬܪ ܡܢܗ». Η μετάφραση είναι δική μας.

86 Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς τό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιον* στο *PG*, 74, 657 BC.

87 Είναι πολύ ενδιαφέρουσα η πολιτική ανάγνωση που κάνει ο Carter στο τέταρτο ευαγγέλιο, ειδικά στο κεφάλαιο 11 που αφορά το θέμα μας, βλ., W. Carter, *John and Empire,* 289-314. Ο ίδιος ερευνητής εφάρμοσε την ίδια ερμηνεία στο κατά Ματθαίο ευαγγέλιο, βλ., W. Carter, *Matthew and Empire.*

88 Βλ. C. H. Dodd, *Historical Tradition,*112-113, 121-122.

2.10. Ο στρατιώτης και ο σταυρωμένος Ιησούς

Ιω 19,31-34

Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ, ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνου τοῦ σαββάτου, ἠρώτησαν τὸν Πιλᾶτον ἵνα κατεαγῶσιν αὐτῶν τὰ σκέλη καὶ ἀρθῶσιν.
ἦλθον οὖν οἱ στρατιῶται καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατέαξαν τὰ σκέλη καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ·
ἐπὶ δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντες, ὡς εἶδον ἤδη αὐτὸν τεθνηκότα, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη,
ἀλλ᾽ εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξεν, καὶ ἐξῆλθεν εὐθὺς αἷμα καὶ ὕδωρ.

Στην περικοπή αυτή έχουμε δυο πράγματα να εξετάσουμε. Πρώτα απ' όλα, το ότι ο Πιλάτος δίνει την άδεια στους Ιουδαίους να συντρίψουν τα σκέλη των σταυρωμένων.[89] Μια τέτοια άδεια πάλι κατανοείται, αν λάβουμε υπόψη μας την προσπάθειά του να μην έχει μια άλλη σύγκρουση με τους Ιουδαίους, ειδικά όταν ο λόγος και αυτή την φορά σχετιζόνταν με τον Νόμο και την γιορτή του Πάσχα που γιόρταζαν.

Το δεύτερο σημείο είναι ο ρόλος του στρατιώτη που «λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξεν». Ποιος ήταν αυτός ο «εἷς τῶν στρατιωτῶν»; και πως λεγόταν; Αυτές οι δυο ερωτήσεις αν και δεν δείχνουν να είναι τόσο σημαντικές, επηρέασαν, όπως θα δούμε, την απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου. Εδώ σημειώνουμε μόνον πως από την λέξη "λόγχη", δηλαδή το εργαλείο με το οποίο αυτός ο στρατιώτης τρύπησε την πλευρά του Ιησού, οι χριστιανοί τον ονόμασαν *Λογγίνος.* Αυτός, κατά την παράδοση, πίστεψε μετά στον Χριστό και βαπτίστηκε, και έτσι έγινε και Άγιος της Εκκλησίας[90]. Βεβαίως όλη αυτή η παράδοση στηρίζεται στην ευαγγελική περικοπή του Μαρκού 15,39 όπου ο κεντυρίωνας ομολογεί πως ο Ιησούς ήταν υιός Θεού, δηλαδή φαίνεται πως πρόκειται για μια ταύτιση μεταξύ του στρατιώτη και του κεντυρίωνα.[91]

---

89 Για όλη αυτήν την προβληματική βλ., K. Wengst, *Das Johannesevangelim*, τομ. 2, 261-263.

90 Βλ., "Λογγίνος", 319. Να πούμε πως γιορτάζεται στην Ορθόδοξη Εκκλησία την 16η Οκτωβρίου, και στην Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία την 15η Μαρτίου.

91 Για περισσότερο βλ., C. H. Dodd, *Historical Tradition*,130-136.

2.11. Ο Ιωσήφ ο από Αριμαθαίας και ο Νικόδημος στον Πιλάτο

Ματθ 27,57-58	Μκ 15,42-45	Λουκ 23,50-52	Ιω 19,38-39
Ὀψίας δὲ γενομένης ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἁριμαθαίας, τοὔνομα Ἰωσήφ, ὃς καὶ αὐτὸς ἐμαθητεύθη τῷ Ἰησοῦ· οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. τότε ὁ Πιλᾶτος ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι.	Καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης, ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ ὅ ἐστιν προσάββατον, ἐλθὼν Ἰωσὴφ [ὁ] ἀπὸ Ἁριμαθαίας εὐσχήμων βουλευτής, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, τολμήσας εἰσῆλθεν πρὸς τὸν Πιλᾶτον καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. ὁ δὲ Πιλᾶτος ἐθαύμασεν εἰ ἤδη τέθνηκεν καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα ἐπηρώτησεν αὐτὸν εἰ πάλαι ἀπέθανεν· καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος ἐδωρήσατο τὸ πτῶμα τῷ Ἰωσήφ.	Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσὴφ βουλευτὴς ὑπάρχων [καὶ] ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος οὗτος οὐκ ἦν συγκατατεθειμένος τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν– ἀπὸ Ἁριμαθαίας πόλεως τῶν Ἰουδαίων, ὃς προσεδέχετο τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ	Μετὰ δὲ ταῦτα ἠρώτησεν τὸν Πιλᾶτον Ἰωσὴφ [ὁ] ἀπὸ Ἁριμαθαίας, ὢν μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ κεκρυμμένος δὲ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἵνα ἄρῃ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐπέτρεψεν ὁ Πιλᾶτος. ἦλθεν οὖν καὶ ἦρεν τὸ σῶμα αὐτοῦ. ἦλθεν δὲ καὶ Νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν νυκτὸς τὸ πρῶτον, φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης ὡς λίτρας ἑκατόν.

Ο Ιησούς κρέμεται νεκρός στον σταυρό. Σε αυτό το σημείο, κατά τις ευαγγελικές διηγήσεις, εμφανίζεται ένας άντρας στο προσκήνιο για τον οποίο δεν γνωρίζουμε τίποτα, και ο οποίος θα διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο στην απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου. Πρόκειται για τον Ιωσήφ τον από Αριμαθαίας[92]. Κατά τον Ματθαίο, ο Ιωσήφ ήταν πλούσιος άνθρωπος και μαθητής του Χριστού. Ο Ιωάννης αναφέρει πως ναι μεν ο Ιωσήφ ήταν κρυφός μαθητής του Ιησού λόγω του φόβου των Ιουδαίων. Ο Μάρκος και ο Λουκάς, αντίθετα, μας παραδίδουν μια άλλη πληροφορία. Κατά την δική τους διήγηση, ο Ιωσήφ

[92] Βλ. για παράδειγμα, A.-C. Baudoin, "Joseph dArimathie"

ήταν βουλευτής[93], μέλος του συνεδρίου (: «βουλής») των Ιουδαίων[94]: για τον Μάρκο ο Ιωσήφ ήταν ένα ξεχωριστό μέλος «εὐσχήμων», ενώ για τον Λουκά ήταν «ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος».[95] Τέτοιες πληροφορίες δεν πρέπει να διαφύγουν της προσοχής μας, γιατί θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε τα γεγονότα που πραγματεύονται τα απόκρυφα κείμενα.

Ο Ιωσήφ ο από Αριμαθαίας, κατά τα τέσσερα ευαγγέλια, πήγε στον Πιλάτο και ζήτησε το σώμα του Ιησού. Ο Μάρκος ο Ευαγγελιστής μας αναφέρει την έκπληξη του Πιλάτου από το γεγονός που ο Ιησούς ήταν ήδη νεκρός. Για να επιβεβαιωθεί, ζήτησε ο Πιλάτος μια εξήγηση από τον κεντυρίωνα. Ποιός ήταν αυτός; Ήταν άραγε ο ίδιος στρατιώτης για τον οποίο μίλησε ο Ιωάννης πριν; Η διήγηση δυστυχώς δεν μας βοηθάει να προσδιορίσουμε την ταυτότητα του κεντυρίωνα, ενώ όπως είδαμε πριν, υπάρχουν τάσεις για μια ενδεχόμενη ταύτιση των δυο.

Ο Bundy, βλέπει στην πράξη του Ιωσήφ μια φυσιολογική πράξη ενός Ιουδαίου φαρισαίου που σέβεται τον μωσαϊκό Νόμο, και αφού κατά τον ιουδαϊκό Νόμο ο νεκρός, ακόμη και αν ήταν καταδικασμένος σε θάνατο,[96] έπρεπε να ταφεί,[97] έρχεται στον Πιλάτο και ζητάει το σώμα του νεκρού Ιησού.[98] Αλλά αν λάβουμε υπόψη μας τις μαρτυρίες όλων των ευαγγελικών διηγήσεων, δηλαδή και αυτή του Ιωάννη, μπορούμε να συμφωνήσουμε με την άποψη τούτη μόνο έν μέρει λόγω του ότι ο Ιωσήφ, κατά πάσα πιθανότητα, ήταν από τους κρυφούς μαθητές του Ιησού. Έτσι η πράξη του δικαιολογείται όχι μόνο από πλευράς σεβασμού προς τον Νόμο, αλλά και επειδή ενδιαφερόταν για τον Ιησού. Επίσης και λόγω της θέσης του στο συνέδριο, και επειδή ήταν πλούσιος, θα μπορούσε αυτός να τολμήσει και να πάει στον Πιλάτο και να ζήτησει το σώμα του Ιησού.[99] Μια τέτοια ερμηνεία θα μας βοηθήσει να κατα-

---

93 Κατά τον Bundy, το ότι ήταν ο Ιωσήφ βουλευτής δεν σήμαινε πως ήταν μέλος του συνεδρίου, πράγμα που μας φαίνεται λίγο παράξενο, βλ. σχετικά, W. Bundy, *Jesus,* 550.

94 Βλ. σχετικά, J.M. Gonzalez-Ruiz (επι.), *Evangelo*, 249.

95 Βλ. επίσης την σχέση μεταξύ των απόψεων των Συνοπτικών πάνω στον Ιωσήφ στο, R. Bultmann, *The History,* 274.

96 Σε αντίθεση με τον ρωμαϊκό νόμο όπου ο καταδικασμένος σε θάνατο δεν έπρεπε να ταφεί, κατά το μωσαϊκό Νόμο ο κάθε πεθαμένος είχε το δικαίωμα να ταφεί, βλ. σχετικά, G. Girardet, - F. Ronchi - B. Maggioni (επι.), *Evangelo,* 286. Βλ. επίσης, W. Hendriksen, *The Gospel,* 1043.

97 Ίσως να πρόκειται για την εντολή του Δευ. 21,23, βλ., V. Taylor, *The Gospel*, 600. Βλ. επίσης, III Ben Witherington, *The Gospel*, 402.

98 Βλ., W. Bundy, *Jesus,* 550. Βλ. επίσης, III Ben Witherington, *The Gospel*, 402.

99 Βλ. σχετικά, A. Loisy, *Les Évangiles,* τομ. 2, 703-705. Βλ. επίση, H. Hobbs, *An Exposition,* τομ. 1, 253.

λάβουμε πώς διάβασαν οι συντάκτες των απόκρυφων κειμένων τα ευαγγέλια και πως μπόρεσαν να τα χρησιμοποιήσουν ως βασικές πηγές έμπνευσης.

Ο Πιλάτος, σύμφωνα με τις ευαγγελικές διηγήσεις, ανταποκρίθηκε θετικά στο ζήτημα του Ιωσήφ και του έδωσε την άδεια να πάρει το σώμα του Ιησού και να τον ενταφιάσει. Επομένως, σύμφωνα μόνο με το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, έρχεται άλλος άνδρας να τον βοηθήσει, ο Νικόδημος.[100] Αυτός εμφανίστηκε πιο πριν στις διηγήσεις του Ιωάννη, κάτι που το τονίζει ο ίδιος ο Ευαγγελιστής. Ο Νικόδημος ήταν ένας φαρισαίος και από τους επικεφαλείς των Ιουδαίων[101], δηλαδή, η σπουδαιότητά του είναι ιδιαίτερη.[102] Μολονότι πρέπει να διαβάσουμε τα ευαγγελικά κείμενα στο δικό τους χώρο-χρόνο, η πληροφορία αυτή είναι σημαντική για την έρευνά μας, επειδή οι συντάκτες των απόκρυφων κειμένων την υιοθέτησαν και ανάπτυξαν πάνω σε αυτήν ιδιαίτερες διηγήσεις που θα δούμε στην συνέχεια[103]. Λοιπόν, ο Ιωσήφ με τον Νικόδημο ετοίμασαν το σώμα του Ιησού κατά τον ιουδαϊκό Νόμο[104] και το έθαψαν σε έναν καινούργιο τάφο.[105]

2.12. Οι φρουροί του τάφου και η ανάσταση του Ιησού

Ματθ 27,62-66 και 28,11-15

Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶν μετὰ τὴν παρασκευήν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλᾶτον
λέγοντες· κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.
κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψωσιν αὐτὸν καὶ εἴπωσιν τῷ λαῷ· ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης.
ἔφη αὐτοῖς ὁ Πιλᾶτος· ἔχετε κουστωδίαν· ὑπάγετε ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε.

---

[100] Αυτό το στοιχείο έκανε τον Dodd να αρνηθεί την άποψη που βλέπει τον Ιωάννη να στηρίζεται εδώ στα Συνοπτικά Ευαγγέλια, βλ. σχετικά, C. H. Dodd, *Historical Tradition*,138-139.

[101] Βλ., Ιω. 3,1.

[102] Για περισσότερα πάνω στον Νικόδημο βλ., K. Wengst, *Das Johannesevangelim*, τομ. 2, 268-272.

[103] Βλ. σχετικά με τον Νοκόδημο, A.-C. Baudoin (επι.), *Disciple de nuit. La figure biblique de Nicodème.*

[104] Βλ., H. Hobbs, *An Exposition,* τομ. 2, 275.

[105] Βλ. σχετικά για τον καινούργιο τάφο στο, H. Hobbs, *An Exposition*, τομ. 1,254

> οἱ δὲ πορευθέντες ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας.
> Πορευομένων δὲ αὐτῶν ἰδού τινες τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα.
> καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων συμβούλιόν τε λαβόντες ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις
> λέγοντες εἴπατε ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων.
> καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν [αὐτὸν] καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν.
> οἱ δὲ λαβόντες τὰ ἀργύρια ἐποίησαν ὡς ἐδιδάχθησαν. καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον [ἡμέρας].

Η διήγηση αυτή υπάρχει μόνον στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο και είναι πολύ σημαντική. Σύμφωνα με αυτή, οι αρχιερείς και οι φαρισαίοι ζητάνε από τον Πιλάτο να ασφαλίσουν τον τάφο με μερικούς στρατιώτες, ώστε να μην έρθουν οι μαθητές του Ιησού και πάρουν το σώμα του και πουν στη συνέχεια πως ο Ιησούς αναστήθηκε. Η απάντηση του Πιλάτου σε αυτό το σημείο είναι αποκαλυπτική. Αυτός αρνείται να δώσει φρουρά από τους στρατιώτες του στους αρχιερείς, ώστε να φρουρίσουν τον τάφο. Αντίθετα ο κυβερνήτης τους αποκρίνεται πως οι ίδιοι έχουν τους δικούς τους στρατιώτες, οι οποίοι μπορούν να φρουρίσουν τον τάφο. Για μια ακόμη φορά φαίνεται η αρνητική τοποθέτηση του Πιλάτου απέναντι στα αιτήματα των Ιουδαίων.[106] Αυτό το διαπιστώνει κάποιος καλύτερα, αν λάβει υπόψη του την καταγγελία που έκαναν οι Ιουδαίοι εναντίον του Πιλάτου προς τον Τιβέριο και τις συνέπειές της, που το είδαμε στον Φίλωνα.

Το δεύτερο μέρος της περικοπής αυτής αναφέρεται στην σκηνοθετημένη αντίδραση των αρχιερέων, για να εξαπατήσουν τους ανθρώπους ώστε αυτοί να μην πιστέψουν στην ανάσταση του Χριστού. Το ίδιο θα ισχυρίζονταν και στην περίπτωση που ο Πιλάτος τους ρωτούσε. Ο Ματθαίος, όμως, δεν μας αναφέρει, αν ο Πιλάτος τους ρώτησε.[107] Απάντηση γι' αυτό θα βρούμε, όμως, στα απόκρυφα κείμενα.

---

[106] Βλ. επίσης, S. Grasso, *Il Vangelo,* 536-538.

[107] Για περισσότερα βλ., όπ. επ., 674-675. Βλ. επίσης, W. D. Davies - D. C.Allison, *Mathew*, 543-544.

2.13. Σύνοψη β΄

Μετά από την εξέταση των ευαγγελικών διηγήσεων και περικοπών που μιλάνε για τον Πιλάτο, τον Ρωμαίο ηγεμόνα της Ιουδαίας, μπορούμε να συνοψίσουμε ως εξής:

- Σημειώνουμε προκαταβολικά ότι η απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου στηρίζεται στην εικόνα του Πιλάτου και των τεσσάρων Ευαγγελίων.
- Ο Πιλάτος είναι ο πέμπτος κυβερνήτης της ρωμαϊκής επαρχίας της Ιουδαίας κατά τους χρόνους 26-37 μ.Χ., όταν αυτοκράτορας ήταν ο Τιβέριος.
- Η έδρα του ήταν στην Καισαρεία της Παλαιστίνης, και μετέβαινε περιοδικά στην Ιερουσαλήμ κατά τις μεγάλες Ιουδαϊκές γιορτές.
- Οι ειδήσεις για τον Πιλάτο αρχίζουν με τον Ευαγγελιστή Λουκά ο οποίος μας αναφέρει πως ο Πιλάτος ήταν ηγεμών της Ιουδαίας.
- Άλλα στοιχεία για τον Πιλάτο δεν μας παραθέτουν οι Ευαγγελιστές, μέχρι αυτοί ν' αρχίσουν να διηγούνται τα γεγονότα του πάθους και της ανάστασης του Χριστού.
- Ο Ιησούς παραδίδεται στον Πιλάτο, που βρισκόταν στο *πραιτώριον*.
- Ο Πιλάτος ακροάται των κατηγοριών των Ιουδαίων κατά του Ιησού: ο Ιησούς κατηγορείται ως πολιτικός εγκληματίας και ως φέρελπις βασιλιάς των Ιουδαίων. Ο Πιλάτος αναπτύσσει έναν διάλογο με τον Ιησού και τον ρωτά αν είναι πραγματικά βασιλιάς των Ιουδαίων. Ο Πιλάτος πείθεται για την αθωότητα του Ιησού και δεν θεωρεί ότι αυτός θα πρέπει να τιμωρηθεί με την ποινή του θανάτου, όπως ήθελαν οι αρχιερείς.
- Γνωρίζοντας ο Πιλάτος πως ο Ιησούς ήταν Γαλιλαίος τον παραπέμπει για ανάκριση στον Ηρώδη Β΄, τον τετράρχη της Γαλιλαίας που βρισκόταν και αυτός στην Ιερουσαλήμ. Ο Ηρώδης δεν βρίσκει ένοχο τον Ιησού και τον παραπέμπει ξανά στον Πιλάτο. Από την στιγμή εκείνη εδραιώνεται μια φιλία ανάμεσα στους πρώην εχθρούς, Πιλάτο και τον Ηρώδη.
- Ο Ιησούς παραπέμπεται στον Πιλάτο, ο οποίος δεν ήθελε να του κάνει κακό. Αντίθετα, ο κυβερνήτης ήθελε να βοηθήσει τον Πιλάτο. Υπήρχε η συνήθεια να απελευθερώνεται φυλακισμένος κατά τις μεγάλες γιορτές των Ιουδαίων. Ο Πιλάτος ρωτάει τον όχλο ποιόν από τους δύο κρατούμενους ν' απελευθερώσει, τον Ιησού ή τον Βαραββά, τον εγκληματία, ληστή και δολοφόνο, που πιθανολογείται ότι πήρε μέρος σε μια επανάσταση εναντίον των Ρωμαίων.
- Διαπιστώνεται ότι ο Πιλάτος δεν είναι πεπεισμένος πως ο Ιησούς είναι ένοχος θανάτου. Κατά τη διάρκεια των γεγονότων αυτών η σύζυγος του κυβερνήτη ζητάει από τον άνδρα της να μην κάνει κακό στον Ιησού, επειδή έμαθε γι'αυτόν σε ένα όνειρο της.

- Ο Πιλάτος φοβούμενος τον όχλο, ή από τον φόβο μήπως κατηγορηθεί ως εχθρός του αυτοκράτορα, επιτρέπει την σταύρωση του Ιησού. Ταυτόχρονα, ο ίδιος δηλώνει, πλένοντας τα χέρια του, πως ο Ιησούς δεν είναι ένοχος και δεν αξίζει μια τέτοια τιμωρία.
- Ο Πιλάτος ορίζει ν' αναρτηθεί στον σταυρό του Ιησού μια επιγραφή. Στην επιγραφή αυτή είναι γραμμένο στα εβραϊκά (αραμαϊκά), ελληνικά και λατινικά το εξής: «Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων». Ο κυβερνήτης, επίσης, δεν δέχεται την πρόταση των αρχιερέων να αλλάξει την φράση στην επιγραφή.
- Ο Πιλάτος δέχεται να συντρίψουν τα σκέλη των σταυρωμένων. Ένας στρατιώτης με μια λόγχη τρύπησε την πλευρά του Ιησού.
- Μετά τον θάνατο του Ιησού, ο Ιωσήφ εκ Αριμαθαίας, ένας άνθρωπος δίκαιος, κρυφός μαθητής του Χριστού και ξεχωριστό μέλος της ιουδαϊκής βουλής, έρχεται στον Πιλάτο και ζητάει το σώμα του Ιησού.
- Ο Πιλάτος πληροφορείται επίσημα από τον κεντυρίωνα πως ο Ιησούς είναι ήδη πεθαμένος και κατόπιν επιτρέπει στον Ιωσήφ να πάρει το σώμα. Έρχεται να τον βοηθήσει και ο Νικόδημος, ένας φαρισαίος και επικεφαλής των Ιουδαίων.
- Οι αρχιερείς ζητάνε από τον Πιλάτο να ασφαλίσει-φρουρίσει τον τάφο με στρατιώτες. Ο Πιλάτος αρνείται λέγοντας πως θα μπορούσαν να το κάνουν οι ίδιοι με δικούς τους στρατιώτες.
- Οι αναφορές για τον Πιλάτο τελειώνουν εδώ στα Ευαγγέλια. Στην περίπτωση που ο Πιλάτος θα ρωτούσε τους αρχιερείς για την ανάσταση του Χριστού, αυτοί θα απαντούσαν πως οι μαθητές ήρθαν τη νύκτα και πήραν το νεκρό σώμα του Ιησού, ενώ οι στρατιώτες κοιμούνταν.

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι από τις παραπάνω ευαγγελικές διηγήσεις για τον Πιλάτο άλλες είναι ακριβείς και άλλες όχι. Επίσης, ότι οι διηγήσεις μας περιγράφουν θετικά τον Πιλάτο. Ο κυβερνήτης δεν ήταν πεπεισμένος για την σταύρωση του Ιησού, μα δέχτηκε μια τέτοια πράξη λόγω του φόβου των Ιουδαίων. Σχεδόν όλοι οι ερευνητές της Κ.Δ. βλέπουν σε αυτή την θετική εικόνα του Πιλάτου που δίνουν τα Ευαγγέλια μια χριστιανική προπαγάνδα εναντίον των Ιουδαίων.[108] Άλλοι ερευνητές, όμως, ενοχοποιούν τον Πιλάτο και τον θεωρούν υπεύθυνο για τον θάνατο του Πιλάτου.[109]

Το ίδιο συμβαίνει και με τους Πατέρες της Εκκλησίας[110]. Πρέπει να λεχθεί

---

[108] Βλ., W. Bundy, *Jesus,* 526-527. Βλ. επίσης, Ι. Καραβιδοπουλου, *Το Κατά Μάρκον*, 421.

[109] Σχετικά βλ. και την άποψη του, Σ. Δεσποτης, *Ο Ιησούς*, 307-313.

[110] Βλ. επίσης την άποψη της Baudoin στο A.-C. Baudoin, "Gouverneur, juge et Romain: la

πως οι ερμηνείες και οι απόψεις των Πατέρων, τουλάχιστον αυτών που είδαμε παραπάνω, δεν είναι ίδιες πάντοτε. Ορισμένοι κρίνουν θετικά τον Πιλάτο, όπως ο Εφραίμ ο Σύρος που τον θεωρεί δίκαιο και προφήτη των εθνών. Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας δεν κρίνει αυστηρά τον Πιλάτο. Αναγνωρίζει μια υποχωρητικότητα στον Πιλάτο απέναντι στους Ιουδάιους, σε ό,τι αφορά την απόφαση του να παραδώσει τον Ιησού για να σταυρωθεί. Ο Κύριλλος όμως δεν θεωρεί τον Πιλάτο ως τον ουσιαστικό υπεύθυνο για τον θάνατο του Ιησού. Για τον Κύριλλο ο Πιλάτος ήταν ένα εργαλείο του Θεού με τον οποίο επιβεβαιώθηκε η δόξα του Χριστού Βασιλιά. Με τον Χρυσόστομο η αξιολόγηση του Πιλάτου διαφοροποιείται προς το αυστηρότερο. Ο Χρυσόστομος, αν και σε ορισμένα σημεία είναι ουδέτερος απέναντι στον Πιλάτο και τις πράξεις του, σε άλλα σημεία τον κρίνει θετικά. Όμως στο τέλος, ο Χρυσόστομος καταδικάζει τον Πιλάτο και τον κατηγορεί πως είχε και αυτός μια ευθύνη στην σταύρωση του Κυρίου.

Αν η ανατολική πατερική παράδοση είχε δυο θέσεις για οτν Πιλάτο, μια θετική και μια αρνητική, η δυτική στην αρχή μόνον είχε μια θετική άποψη για τον Πιλάτο. Ο Ιλάριος του Πικταβίου είναι πολύ κοντά στον τρόπο σκέψης και ερμηνείας του Εφραίμ, αφού θεωρεί τον Πιλάτο ως θεϊκό εργαλείο και παράδειγμα για την πίστη των ειδωλολατρών. Με τον Αμβρόσιο η αντίληψη για τον Πιλάτο αλλάζει. Ο Πιλάτος δεν θα μπορούσε να απαλλαγεί από τις πράξεις του παρότι ο ίδιος έπλυνε συμβολικά τα χέρια του. Ο Αυγουστίνος, ο μαθητής του Αμβροσίου, είναι ακόμη αυστηρότερος με τον Πιλάτο. Γι' αυτόν ο Πιλάτος είναι υπεύθυνος για τη σταύρωση του Κυρίου, μα η ευθύνη του είναι μικρότερη από αυτή των Ιουδαίων.

Αυτό το τελευταίο σημείο είναι πολύ βασικό και πρέπει να το λάβουμε υπόψη μας όταν προσεγγίζουμε τα κείμενα των Πατέρων και τα απόκρυφα. Οι ερμηνείες που γίνονταν για την σταύρωση του Χριστού συγκρίνουν τον Πιλάτο με τους Ιουδαίους. Τέτοιες ερμηνείες εντάσσονται στην πολεμική εναντίον των Ιουδαίων που δεν αναγνώρισαν τον Ιησού ως τον Μεσσία του Θεού και τον σταύρωσαν.

Οι ερμηνείες αυτές των Πατέρων των διαφόρων παραδόσεων έχουν μια ιδιαίτερη σπουδαιότητα για την έρευνά μας. Οι απόψεις τους δηλώνουν τις διάφορες παραδόσεις που σχετίζονται με το πρόσωπο του Πιλάτου. Μπορούμε να πούμε πως η συριακή παράδοση, η παράδοση της Αλεξάνδρειας, η παράδοση της Παλαιστίνης σε μεγάλο βαθμό και η παράδοση της Αντιόχειας σε μικρότερο βαθμό κρίνουν θετικά τον Πιλάτο. Συγκεκριμένα, η παράδοση της

figure de Pilate chez les auteurs patristiques", A.-C. Baudoin, "Le crime du gouverneur: Pilate jugé pour la condamnation de Jésus".

Αντιόχειας κατά την εποχή του Χρυσοστόμου, μας παραδίδει δυο διαφορετικές τοποθετήσεις για τον Πιλάτο, μια θετική και μια αρνητική. Αυτό θα το δούμε στην συνέχεια στην απόκρυφη παράδοση της Αντιόχειας περί Πιλάτου.

Η Δύση έκρινε αρχικά θετικά τον Πιλάτο, όπως θα δούμε αμέσως αναλύοντας την άποψη του Τερτυλλιανού, και όπως είδαμε με τον Ιλάριο του Πικταβίου που ήταν κατά πάσα πιθανότατα επηρεασμένος από τον Ωριγένη και την αλεξανδρινή παράδοση και την πνευματικότητά της[111]. Η Δύση, όμως, άλλαξε πολύ νωρίς την στάση της απέναντι στον Πιλάτο και άρχισε να διαμορφώνει μια αρνητική άποψη σχετικά με τον κυβερνήτη της Ιουδαίας, όπως ήδη είδαμε στον Αμβρόσιο και τον Αυγουστίνο.

Επιστρέφοντας στην ιστορία της σταύρωσης, οι ευαγγελικές διηγήσεις μας αφήνουν με άγνοια για τον Πιλάτο μετά την ανάσταση του Χριστού: τι έγινε μετά; αφού ο Πιλάτος ήταν κυβερνήτης και εκπρόσωπος του Ρωμαίου αυτοκράτορα δεν θα έπρεπε να είχε γράψει μια «αναφορά» για να γνωστοποιήσει στον Τιβέριο για τα συμβάντα; Ο ίδιος αυτοκράτορας τι έκανε όταν πληροφορήθηκε για την ανάσταση του Χριστού;

Μόνο ο Ιώσηπος μας πληροφορεί για το τέλος του Πιλάτου ως κυβερνήτη στην Ιουδαία. Κατά τον Ιουδαίο ιστορικό ο Πιλάτος έπρεπε να επιστρέψει στην Ρώμη για να δικαστεί από τον αυτοκράτορα, αλλά ο Τιβέριος πέθανε πριν φτάσει ο Πιλάτος στη Ρώμη. Αν αληθεύει αυτό το γεγονός, πώς θα το ερμήνευσαν οι χριστιανοί; Επίσης, πώς θα το χρησιμοποιούσαν στην ανάπτυξη της απόκρυφης παράδοσης τους;

Οι χριστιανοί, πραγματικά, έχοντας όλες αυτές τις ειδήσεις για τον Πιλάτο, και ταυτόχρονα έχοντας τόσες αναπάντητες ερωτήσεις, ανέπτυξαν μια ολόκληρη απόκρυφη παράδοση σχετικά με το πρόσωπο του Πιλάτου, που στην έρευνα ονομάζεται «ο κύκλος του Πιλάτου».[112]

Στη συνέχεια θα δούμε τις πρώτες μαρτυρίες από χριστιανούς που ασχολήθηκαν με το ερώτημα τι έκανε ο Πιλάτος μετά την ανάσταση του Ιησού; Κατόπιν, θ' αναλύσουμε τα κείμενα των διάφορων απόκρυφων παραδόσεων του «κύκλου του Πιλάτου».

---

[111] Βλ., M. Simonetti, "Ilario di Poitiers", 2521.

[112] Για μια γενική εικόνα βλ. Τσακνακης Α., "Κύκλος Πιλάτου (Αλληλογραφία, Αναφορά, Παράδοση, Θάνατος)".

3

Ο Πόντιος Πιλάτος στην εκκλησιαστική γραμματεία των τριών πρώτων αιώνων

Οι χριστιανοί προσπάθησαν να απαντήσουν στο σημαντικό ερώτημα, με το οποίο ολοκληρώσαμε το προηγούμενο κεφάλαιο, δηλαδή για το τι έγινε με τον Πιλάτο μετά την ανάσταση του Κυρίου. Σημειώνουμε ότι οι ιστορικές πηγές σιωπούν για το θέμα αυτό[1], σιωπή που δεν ικανοποιούσε τους χριστιανούς. Έτσι έχουμε αρκετές χριστιανικές μαρτυρίες των πρώτων αιώνων που μας διηγούνται ότι ο Πιλάτος έγραψε μια επιστολή και ενημέρωσε τον αυτοκράτορα για όσα συνέβησαν για τον Ιησού στα Ιεροσόλυμα[2]. Άλλες μας διηγούνται για το τέλος του κυβερνήτη. Βρισκόμαστε, λοιπόν, σε ένα κρίσιμο στάδιο σχετικό με την διαμόρφωση του θρύλου περί Πιλάτου. Γι' αυτό πρέπει να εξετάσουμε συναφειακά τις πολλές και διαφορετικών παραδόσεων αυτές μαρτυρίες. Σημειώνουμε προκαταβολικά ότι η ανάλυση που θα καταγραφεί στο κεφάλαιο αυτό είναι σημαντική, γιατί αναδεικνύει, πέραν των άλλων, τη στενή σχέση των ευαγγελικών αναφορών για τον Πιλάτο με εκείνες του «απόκρυφου κύκλου περί Πιλάτου», καθώς και την επίδραση των πρώτων στις δεύτερες.

---

1 Βλ., T. Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 156.

2 Βλ., G. W. H. Lampe, "The Trial of Jesus", 173, βλ. επίσης A.-C. Baudoin, "Truth in the Details".

3.1. Ο Ιουστίνος ο Μάρτυρας (Β΄ αι. [100-165])

Στην πρώτη του απολογία, κεφάλαιο 35, ο Ιουστίνος μας αναφέρει το εξής:

*Ὡς δέ καί λήσειν ἔμελλε τούς ἄλλους ἀνθρώπους γεννηθεῖς ὁ Χριστός, ἄχρις ἀνδρωθῆ, ὅπερ καί γέγονεν, ἀκούσατε τῶν προειρημένων εἰς τοῦτο. Ἔτσι δέ ταῦτα Παιδίον ἐγεννήθη ἡμίν, καί νεανίσκος ἡμίν ἀπεδόθη οὗ ἡ ἀρχή ἐπι τῶν ὤμων, μηνυτικόν τῆς δυνάμεως τοῦ σταυροῦ, ᾧ προσέθηκε τούς ὤμους σταυρωθεῖς ... Καί πάλιν ὁ αὐτός προφήτης Ἠσαΐας θεοφορούμενος τῷ Πνεύματι τῷ προφητικῷ, ἔφη Ἐγώ ἐξεπέτασα τάς χειρᾶς μου ἐπί λαόν ἀπειθούντα καί ἀντιλέγοντα, ἐπί τούς πορευομένους ἓν ὁδῷ οὐ καλή, Αἰτούσι μέ νύν κρίσιν, καί ἐγγίζειν Θεῷ τολμῶσιν... **Ἰησούς δέ Χριστός ἐξετάθη τάς χείρας, σταυρωθεῖς ὑπό τῶν Ἰουδαίων ἀντιλεγόντων αὐτῷ καί φασκόντων μή εἶναι αὐτόν Χριστόν… Καί ταῦτα ὅτι γέγονε, δύνασθε μαθεῖν ἐκ τῷ ἐπί Ποντίου Πιλάτου γενομένων ἄκτων …***[3]

Καταρχάς η μαρτυρία αυτή πρέπει να διαβαστεί στο ιστορικό της πλαίσιο. Ο Ιουστίνος μιλώντας για την σταύρωση του Χριστού και περιγράφοντας την σωτηριώδη δύναμη του σταυρού, αναφέρει πως τα γεγονότα των παθών του Χριστού είναι γραμμένα στις άκτα (πράξεις-πρακτικά) του Ποντίου Πιλάτου «δύνασθε μαθεῖν *ἐκ τῷ ἐπί Ποντίου Πιλάτου γενομένων ἄκτων*»[4]. Ο τονισμός από την πλευρά του Ιουστίνου πως οι Ιουδαίοι ήταν αυτοί που σταύρωσαν τον Χριστό είναι ξεκάθαρος.

Αλλά τίθεται το ερώτημα: τι εννοεί ο Ιουστίνος; Για ποιά άκτα μιλάει; Έγραψε άραγε ο Πιλάτος άκτα όπου περιέγραψε την σταύρωση του Χριστού και όσα συνέβησαν στην Ιερουσαλήμ με τους Ιουδαίους;

Πριν επιχειρήσουμε ν' απαντήσουμε σε τέτοια ερωτήματα καλό θα ήταν να δούμε τι άλλο μας λέει ο Ιουστίνος στην ίδια απολογία, κεφάλιο 48:

*Ὅτι δέ καί θεραπεύσειν πάσας νόσους, καί νεκρούς ἀνεγερεῖν ὁ ἡμέτερος Χριστός προεφητεύθη, ἀκούσατε τῶν λελεγμένων. **Ἔστι δέ ταῦτα τή παρουσίαν αὐτού ἀλεῖται χωλός ὦς ἔλαφος, καί τρανή ἔσται γλώσσα μογιλάλω τυφλοί ἀναβλεψουσι, καί λεπροί καθαρισθήσονται, καί νεκροί ἀνασήσονται, καί περιπατήσοσιν. Ὅτι τέ ταῦτα ἐποίησεν, ἐκ τῶν ἐπί Ποντίου Πιλάτου γενομένων αὐτῷ ἄκτων μαθεῖν δύνασθε…***[5]

---

[3] Ιουστίνου, *Ἀπολογία πρώτη*, στο *PG* 6,384 BC.

[4] Η λέξη *άκτα* προέρχεται από την λατινική *acta* και σημαίνει «πράξεις», «πρακτικά». Βλ., «άκτα» στο Δ. Δημητρακος, *Μέγα Λεξικόν*, τομ. 1, 197. Επίσης βλ., Κ. Μποζινης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 140.

[5] Ιουστίνου, *Ἀπολογία πρώτη*, στο *PG* 6,400 C.

Στην περικοπή αυτή έχουμε μια άλλη περιγραφή και ένα άλλο πλαίσιο. Ο Ιουστίνος μιλάει για τα θαύματα που έκανε ο Ιησούς και παραπέμπει στην προφητεία του Ησαΐα 35,5. Μετά ο ίδιος τονίζει πως η βεβαίωση ότι συνέβησαν τέτοια θαύματα και τέτοια γεγονότα υπάρχει στα πρακτικά του Πιλάτου «Ὅτι τέ ταῦτα ἐποίησεν, ἐκ τῶν ἐπί Ποντίου Πιλάτου γενομένων αὐτῶ ἄκτων μαθεῖν δύνασθε». Δηλαδή τα άκτα αυτά δεν μιλάνε μόνο για την σταύρωση του Ιησού αλλά μας παραδίδουν και τα θαύματα που ο Ιησούς έκανε[6].

Τίθενται, λοιπόν τα ερωτήματα: για ποια «άκτα» μιλάει ο Ιουστίνος; Υπήρχαν ήδη την εποχή του μάρτυρα Ιουστίνου «άκτα» που περιέχουν διηγήσεις για την ζωή του Ιησού, τα θαύματά του, γεγονότα γύρω από αυτόν, τη σταύρωση και την ανάστασή του; Τα έγραψε ο Πιλάτος αυτά τα «άκτα»; Σε ποιόν τα απευθύνει;

Σημειώνουμε ότι ο Ιουστίνος δεν αναφέρει πως αυτά τα «άκτα» γράφτηκαν από τον Πιλάτο, αλλά «***ἐπί Ποντίου Πιλάτου ἄκτων»***. Επομένως είναι «άκτα» γραμμένα την εποχή του κυβερνήτη της Ιουδαίας. Ίσως ο Ιουστίνος εννοεί: κατ' εντολή του Πιλάτου, ή απλά να προσδιορίζει το χρονικό πλαίσιο της συγγραφής[7]. Για να απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά θα πρέπει να ολοκληρώσουμε πρώτα το μωσαϊκό των μαρτυρίων που έχουμε. Πριν περάσουμε, όμως, στην επόμενη μαρτυρία καλό θα ήταν να τονίσουμε πως ο Ιουστίνος μας δίνει πληροφορίες που, κατά πάσα πιθανότητα, προέρχονται από το περιβάλλον του και την πατρίδα του, δηλαδή την Παλαιστίνη, και ειδικά την περιοχή της Ιουδαίας. Αυτό είναι μεγάλης σπουδαιότητας, γιατί δείχνει πώς η χριστιανική κοινότητα της Παλαιστίνης έβλεπε τον Πιλάτο τον Β΄ αιώνα. Πρόκειται για έναν μάρτυρα των γεγονότων που συνέβησαν με τον Χριστό. Σίγουρα, η παλαιστινιακή χριστιανική κοινότητα βασίστηκε στις πληροφορίες περί Πιλάτου που ήδη είδαμε στον Ιώσηπο τον Ιουδαίο, αλλά τις ανέπτυξε με αυτόν τον ιδιαίτερο τρόπο, ίσως για απολογητηκούς λόγους.

---

6 Βλ., G. W. H. Lampe, "The Trial of Jesus", 173-174.

7 Βλ. την υποσημείωση 9 στο, Κ. Μποζίνης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 140.

3.2. Ο Τερτυλλιανός (Β΄-Γ΄ αι. [160-240])

Στο *Apologeticum* του Τερτυλλιανού παρατηρούμε τα εξής:

Apologeticum XXI, 24[2]	**Ελληνική μετάφραση**[3]
Ea omina super Christo Pilatus, et ipse iam pro sua **conscientia** Christianus, Caesari tunc Tiberio nuntiauit.	Ο Πιλάτος που μέσα του ήταν χριστιανός, ***ανέφερε* (γνωστοποίησε)** στον Καίσαρα που ήταν τότε ο Τιβέριος, όλα αυτά τα πράγματα που σχετίζονται με τον Ιησού[4].

Ο Τερτυλλιανός που ζει και γράφει λίγο μετά τον Ιουστίνο μας παραδίδει μια άλλη μαρτυρία. Μας πληροφορεί πως ο Πιλάτος, ήταν ήδη χριστιανός, και πως γνωστοποιεί στον αυτοκράτορα Τιβέριο όλα όσα συνέβηκαν με τον Ιησού[8].

Για ποιο πράγμα όμως ακριβώς μιλάει ο Τερτυλλιανός; Τίθεται τώρα ένα άλλο ερώτημα: έγραψε ο Πιλάτος μια αναφορά και την έστειλε στον Τιβέριο; Πρόκειται και εδώ για τα «άκτα» για τα οποία μίλησε ο Ιουστίνος; Πρόκειται για την ίδια παράδοση, ή για μια παραλλαγή στον θρύλο περί Πιλάτου; Αν παρατηρήσουμε επίσης, πως στο κείμενο του Τερτυλλιανού δεν αναφέρεται πως ο Πιλάτος έγραψε «άκτα», τότε ίσως πρόκειται για μια εντελώς διαφορετική παράδοση;[9]

Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε σε όλα αυτά τα ερωτήματα πρέπει πρώτα να συνεξετάσουμε και τις άλλες μαρτυρίες.

3.3. Ο Ευσέβιος Καισαρείας (Γ΄-Δ΄ αι.)

Ο Ευσεβίος Καισαρείας, αναφέρει στο δεύτερο βιβλίο της εκκλησιαστικής του Ιστορίας:

Καί δή τῆς παραδόξου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσεως τέ καί εἰς οὐρανούς ἀναλήψεως τοῖς πλείστοις ἤδη περιβοήτου κατεστώσης, ***παλαιού κεκρατηκότος ἔθους*** *τοῖς τῶν ἐθνῶν ἄρχουσι,* ***τά παρά σφίσι καινοτομούμενα τῷ τήν βασίλειον ἀρχήν ἐπικρατοῦνται σημαίνει, ὡς ἄν μηδέν αὐτόν διαδιδράσκοι τῶν γινομένων, τά περι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Σω-***

8 Βλ. και την ανάλυση του Κ. Μποζινης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 141.

9 Τα ίδια ερωτήματα είχε και ο Μποζίνης αλλά με μια άλλη τοποθέτηση, βλ., Κ. Μποζίνης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 142, βλ. επίσης την υποσημείωση 14 στην ίδια σελίδα. Εμείς θα κάνουμε λόγο γι' αυτά που αναφέρει ο Μποζίνης αναλυτικά παρακάτω.

τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας ἤδη καθ'ὅλης Παλαιστίνης, βεβοημένα, Πιλάτος Τιβερίῳ βασιλεῖ κοινοῦται, ὧς τάς τέ ἄλλας αὐτού πυθόμενος τερατείας, καί ὅτι μετά θάνατον ἐκ νεκρῶν ἀναστᾶς, ἤδη Θεός εἶναι παρά τοῖς πολλοῖς ἐπεπίστευτο. Τόν δέ Τιβεριον ἀνενγκειν μέν τή συγκλήτω, ἐκείνη δέ ἀπώσασθαι φάσι τόν λόγον, *τῷ μέν δοκεῖν, ὅτι μή προτερον αὐτή τοῦτο δομιμάσασα ἦν (παλαιού νόμου κεκρατηκότος, μή ἄλλως τινά παρά Ρωμαίοις θεοποιεῖσθαι, μή οὐχί ψήφω καί δόγματι συγκλήτου), τή δ-ἀλήθεια, ὅτι μηδέ τῆς ἔξ ἀνθρώπων ἐπικρίσεως τέ καί συστάσεως, ἡ σβτήριος τοῦ θείου κηρήγματος ἐδεῖτο διδασκαλίαν. Ταύτη δ'οὖν ἀπωσαμένης τόν προσαγγελθέντα περί τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λόγον τῆς Ρωμαίων βουλῆς, τόν Τιβέριον, ἥν καί προτερον εἶχε γνώμην τηρήσαντα, μηδέν ἄτοπον κατά τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπινοῆσαι. Ταῦτα Τερτυλλιανός, τούς Ρωμαίων νόμους ἠκριβωκῶς ἀνήρ, τά τέ ἄλλα ἔνδοξος, καί τῶν μάλιστα ἐπί Ρώμης λαμπρῶν, ἕν τή γραφείση μέν αὐτῶ τή Ρωμαίων φωνῆ, μεταβληθείση δέ καί ἐπι τήν Ἑλλάδα γλώτταν, ὑπέρ Χριστιανῶν Ἀπολογία, τιθήσι κατά λέξιν τοῦτον ἱστορῶν τόν τρόπον: "... Τιβέριος οὖν, ἐφ'οὗ τό τῶν Χριστιανῶν ὄνομα εἷς τόν κόσμον ἐληλύθεν,* ***ἀγγελθέντος αὐτῶ ἐκ Παλαιστίνης τοῦ δόγματος τούτου,*** *ἔνθα πρῶτον ... ὁ δέ ἕν τή αὐτού ἀποφάσει ἔμεινεν, ἀπειλήσας θάνατον τοῖς τῶν Χριστιανῶν κατηγόροις".* ***Τῆς οὐρανίου Προνοίας κατ'οἰκονομίαν τούτ'αὐτῶ πρός νοῦν βαλλομένης, ὧς ἄν ἀπαραποδίστως ἀρχάς ἔχων ὁ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος, πανταχόσε γῆς διαδράμο.***[10]

Στο κείμενο μας παρέχεται η σημαντική πληροφορία ότι ο Πιλάτος κατά την συνήθεια των κυβερνητών εκείνης της εποχής έγραψε μια «αναφορά» στον Ρωμαίο αυτοκράτορα, που ήταν τότε ο Τιβέριος. Επομένως ο Ευσέβιος επαναλαμβάνει αυτά που μας είχε πει ο Ιουστίνος και ο Τερτυλλιανός. Η «αναφορά» βέβαια του Ευσεβίου ίσως προέρχεται από μια συγχώνεψη των δυο παραδόσεων. Ως προς την πληροφορία αυτή καθαυτή μπορούμε να ισχυριστούμε πως πρόκειται για την ίδια με εκείνη των Ιουστίνου και Τερυλιανού, αφού και στον Ευσέβιο υπάρχει μια αναφορά στα θαύματα του Ιησού, όπως στον Ιουστίνο, και από την άλλη πλευρά ο ίδιος ο Ευσέβιος παραπέμπει στην απολογία του Τερτυλλιανού. Παρόλο που ο εκκλησιαστικός ιστορικός δεν αναφέρεται ονομαστικά στον Τερτυλλιανό, εν τούτοις πληροφορία είναι η ίδια. Παραθέτουμε για του λόγου το αληθές το κείμενο του Τερτυλλιανού:

[10] Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* στο *PG* 20, 140A- 141B.

Apologeticum V,2[5]	**Ελληνική μετάφραση**[6]
… Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in speculum intrauit, **annuntiata sibi ex Syria Palestina**, quae illic ueritatem istitus diuinitatis reuelauerant, detulit ad senatum cum praerogatiua suffragii sui …	… γι᾽ αυτό ο Τιβέριος στα χρόνια του οποίου το όνομα «χριστιανός» εμφανίστηκε στο κόσμο, **έλαβε πληροφορίες από την Συρία Παλαιστίνη** που φανέρωναν την ύπαρξη αυτής της θεότητας, ο ίδιος έφερε το θέμα (πληροφορία) στην σύγκλητο δίνοντας πρώτος την ευνοϊκή ψήφο...

Τι μπορούμε να πούμε σχετικά με αυτή την περικοπή του Τερτυλλιανού σε σχέση με τον Ευσέβιο; Πραγματικά, ο Ευσέβιος, ακολουθώντας τον Τερτυλλιανό, μιλάει πως στάλθηκε στον Τιβέριο είδηση από την Παλαιστίνη, που κατά το κείμενο του Τερτυλλιανού ήταν από την Συρία. Η ύπαρξη της Συρίας στο κείμενο του Τερτυλλιανού μας θυμίζει τις μαρτυρίες που μας παρέδωσε ο Ιώσηπος, δηλαδή για την απόφαση του κυβερνήτη της Συρίας *Vitellius* να στείλει τον Πιλάτο στην Ρώμη κτλ. Επίσης, το να κοινοποιηθεί μια πληροφορία στον Τιβέριο μάς θυμίζει την ιστορική μαρτυρία του Φίλωνα και την μήνυση που έκαναν οι Ιουδαίοι κατά του Πιλάτου. Η αντίδραση, πράγματι, του Τιβερίου κατά το κείμενο του Ευσεβίου μάς θυμίζει το ίδιο γεγονός. Μας είναι πολύ σημαντικό να παρατηρήσουμε πως κατά τον Τερτυλλιανό, ακολουθούμενος από τον Ευσέβιο, ο Τιβέριος αναγνώρισε ένα θεϊκό χαρακτηριστικό στον Χριστό, και ήθελε να τον αναγνωρίσει σαν μια θεότητα της αυτοκρατορίας, καθώς και ότι έφερε μια τέτοια πρόταση στην σύγκλητο. Μια τέτοια πληροφορία, που θα την δούμε να επαναφέρεται σε άλλα κείμενα, προέρχεται από μια αρχαία παράδοση που θεωρούσε τον Τιβέριο χριστιανό.

Επιστρέφοντας στο θέμα μας περί της «αναφοράς» του Πιλάτου, τίθεται το ερώτημα: ο Ευσέβιος εννοεί εδώ μια «αναφορά» γραμμένη από τον Πιλάτο στον Τιβέριο; Για τον Ευσέβιο είναι μια ασφαλής πληροφορία, αφού ο ίδιος το λέει ξεκάθαρα στην αρχή του κειμένου του. Τι συμβαίνει όμως με την μαρτυρία του Τερτυλλιανού; Αν λάβουμε υπόψη τις δυο περικοπές του Τερτυλλιανού, θα μπορέσαμε να πούμε το ίδιο και για αυτόν. Αλλά συναντούμε ένα πρόβλημα. Αν στον Τερτυλλιανό το «*annuntiata sibi ex Syria Palestina*» παραπέμπει στην «αναφορά» που έγραψε ο Πιλάτος στον Τιβέριο, αναρωτιέται κανείς γιατί ο Ευσέβιος δεν μιλάει για την «αγιοποίηση» του Πιλάτου και για το γεγονός της βάπτισης του; Με άλλα λόγια, αναρωτιόμαστε αν υπάρχει καποιος λόγος, εξαιτίας του οποίου ο Ευσέβιος παραπέμποντας στον Τερτυλλιανό δεν μας παραδίδει τις ειδήσεις όπως είναι.

Ο ίδιος ο Ευσέβιος μας απαντά στο ερώτημα αυτό:

> **Πλασάμενοι δῆται Πιλάτου καί τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπομνήματα, πάσης ἔμπελα κατά τοῦ Χριστοῦ βλασφημίας,** γνώμη τοῦ μείζονος ἐπί πάσαν διαπέμπονται τήν ὕπ΄αὐτόν ἀρχήν, διά προγραμμάτων παρακελεόμενοι, κατά πάντα τόπον ἀγρούς τέ καί πόλεις, ἕν ἐκφανεῖ ταῦτα τοῖς πάσιν ἐκθεῖναι, τοῖς τέ παισί τούς γραμματοδιδασκάλους ἀντί μαθημάτων ταῦτα μελετᾶν καί δια μνήμης κατέχειν παραδιδόναι.[11]

Ο Ευσέβιος μάς αλλάζει εδώ όλο το σκηνικό που είχαμε μέχρι τώρα. Αντί να μιλάει για κάτι που έγραψε ο Πιλάτος με θετικό τρόπο, μας περιγράφει την επινόηση μερικών «υπομνημάτων του Πιλάτου και του Σωτήρα μας». Αυτά τα υπομνήματα, όπως λέει ο ιστορικός, γράφτηκαν κατά την εντολή του αυτοκράτορα.

Πιθανότατα δεν πρόκειται ούτε για αυτά που παραδίδει ο Ιουστίνος ούτε για αυτά που διηγείται ο Τερτυλλιανός, ούτε αυτά για τα οποία μίλησε προηγουμένως ο ίδιος ο Ευσέβιος. Έχουμε, ίσως, να κάνουμε εδώ με ένα άλλο έργο που αποδίδεται στον Πιλάτο, αλλά με αρνητικό περιεχόμενο εναντίον του Χριστού.

Ας σημειωθεί επίσης πως ο Ευσέβιος μιλάει για «**Πιλάτου καί Σωτῆρος ἡμῶν ὑπομνήματα**», ενώ ο Ιουστίνος μιλάει για «**ἐπί Ποντίου Πιλάτου ἄκτων**» δηλαδή έχουμε μια άλλη απόδειξη πως πρόκειται για ένα άλλο έργο[12]. Για να κατανοήσουμε καλύτερα αυτή την νέα πληροφορία πρέπει να δούμε μια άλλη μαρτυρία από τον ίδιο τον Ευσέβιο: «…Οὐκοῦν σαφῶς ἀπελήλεγκται **τό πλάσμα τῶν κατά τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπομνήματα** χθές καί πρώην διαδεδωκότω…».[13]

Έχουμε δηλαδή και εδώ μια αναφορά στο ίδιο έργο «**Πιλάτου καί Σωτῆρος ἡμῶν ὑπομνήματα**» που επινοήθηκαν στην εποχή του Μαξιμίνου Β΄ Δάια, και, κατά τον Ευσέβιο έπρεπε να διδαχτούν στα σχολεία της αυτοκρατορίας.[14] Ας παρατηρήσουμε επίσης πως πρόκειται για μια διαστροφή των γεγονότων που έγιναν στην Παλαιστίνη[15]. Ο Grüll σημειώνει πως δεν έχουμε στα χέρια μας άλλα στοιχεία που να επιβεβαιώσουν την πληροφορία του Ευσεβίου, αλλά ο ίδιος βλέπει πίσω από αυτήν την πληροφορία την ιστορι-

---

[11] Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* στο *PG* 20, 805C- 808A.

[12] Θα μπορούσε κανείς να δει την άποψη της Gibson, η οποία μελετώντας την απόκρυφη αραβο-συριακή παράδοση στο όρος Σινά, αναφέρθηκε στις ειδήσεις περί Πιλάτου, και στην περίπτωσή μας σε αυτή του Ευσεβίου, ώστε να κάνει μια εισαγωγή στα απόκρυφα κείμενα του κύκλου του Πιλάτου που επιμελήθηκε, βλ., M. D. Gibson, *Apocrypha Sinaitica*, x.

[13] Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* στο *PG* 20, 108B

[14] Για περισσότερα βλ., X. Levieils, "La polémique anti-chrétienne des Actes de Pilate".

[15] Για περισσότερα βλ., Κ. Μποζινης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 154-156.

κή αντι-χριστιανική προπαγάδα των ρωμαϊκων αρχών που έλαβε μέρος κατά τους διωγμούς εναντίον των χριστιανών.[16]

Επομένως θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως αυτό το έργο «**Πιλάτου καί Σωτῆρος ἠμῶν ὑπομνήματα**» δεν γράφτηκε αρχικά από τον ίδιο τον Πιλάτο, αλλά κατά την απόφαση του αυτοκράτορα επινοήθηκαν αυτά τα υπομνήματα ώστε να διαστρέψουν αυτό που αρχικά, πιθανόν, έγραψε ο Πιλάτος στον Τιβέριο ώστε να του γνωστοποιήσει για όσα έγιναν με τον Ιησού. Μια διαστροφή που είχε σαν συνέπεια την επινόηση ενός άλλου έργου εναντίον του Χριστού.

Αυτό όμως δεν αρκεί ώστε να δικαιολογήσουμε την σιωπή του Ευσεβίου για την «βάπτιση» του Πιλάτου. Για να καταλάβουμε περισσότερο μια τέτοια σιωπή πρέπει να συνδέσουμε μαζί δυο άλλες ειδήσεις που έχουμε από τον ίδιο τον Ευσέβιο. Την πρώτη είδηση την έχουμε στο κείμενο που παραθέσαμε παραπάνω, όπου μιλάει ο ιστορικός για την τιμωρία όσων κατηγόρησαν τους χριστιανούς. Μια τέτοια πληροφορία είναι πολύ σημαντική γιατί πιθανότατα να εννοεί ο ιστορικός τους Ιουδαίους που είχαν σταυρώσει τον Χριστό, κάτι που θα το συναντήσουμε στις διάφορες απόκρυφες παραδόσεις. Το ερώτημα που θα είχε κανείς είναι για την σχέση του Πιλάτου με όλο αυτό; Εδώ μπαίνει η δεύτερη είδηση που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας. Είναι η περιγραφή του θανάτου του Πιλάτου από τον Ευσέβιο:

> *Οὔκ ἀγνοεῖν δέ ἄξιον, ὧς καί αὐτόν ἐκεῖνον τόν ἐπί τοῦ Σωτῆρος Πίλατον, κατά Κάϊον, οὗ τούς χρόνους διέξιμεν, τοσαύταις περιπεσεῖν κατέχει λόγος συμφοραῖς, ὧς ἔξ ἀναγκης φονευτήν ἑαυτοῦ καί τιμωρόν αὐτοχειρα γενέσθαι, τῆς θείας, ὧς ἔοικε, δίκης οὔκ εἶς μακρᾶν αὐτόν μετελθούσης.*[17]

Τι παρατηρούμε λοιπόν σε αυτήν την περιγραφή; Κατά τη γνώμη μας, είναι φανερός ο λόγος για τον οποίο ο Ευσέβιος σιώπησε και δεν ανέφερε τίποτα για την παράδοση της βάπτισης του Πιλάτου που παραδίδει ο Τερτυλλιανός. Ο κυβερνήτης της Ιουδαίας, κατά τον Ευσέβιο και την παράδοση που παραδίδει, έπρεπε να τιμωρηθεί για όσα έκανε στον Κύριο. Πράγματι, στο πλαίσιο της τιμωρίας των Ιουδαίων, τιμωρία που δέχτηκαν λόγω των πράξεων τους εναντίον του Ιησού, ο Ευσέβιος αναφέρει το τραγικό τέλος του Πιλάτου. Σύμφωνα με το κείμενο πρόκειται για μια παράδοση που αναφέρει ότι ο Πιλάτος αυτοκτόνησε. Και το σχόλιο που κάνει ο Ευσέβιος σε αυτό το σημείο είναι ενδιαφέρον: ο Πιλάτος αυτό-τιμωρήθηκε και αυτό ήταν η θεία δικαιοσύνη.[18]

Η παράδοση αυτή είναι πολύ σημαντική για την έρευνά μας, ειδικά η αναφορά

---

[16] Βλ. T. Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 156, 158.

[17] Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* στο *PG* 20, 156B.

[18] Για τις πηγές του Ευσέβιου βλ. T. Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 161-

πως ο Πιλάτος έπρεπε να τιμωρηθεί για να πληρώσει για το κακό που έκανε στον Ιησού. Πρόκειται δηλαδή για ένα τραγικό τέλος που σκιαγραφεί αρνητικά τον Πιλάτο.

Κατά την γνώμη μας, στην πληροφορία αυτή ενυπάρχει ο πυρήνας της αρνητικής παράδοσης για τον Πιλάτο. Οι ρίζες μιας τέτοιας παράδοσης βρίσκονται στις ευαγγελικές διηγήσεις, όπως είδαμε, και οι ερμηνείες ορισμένων Πατέρων το αποδεικνύουν. Δεν πρέπει επίσης να ξεχνούμε και τις απόψεις των Ιουδαίων ιστορικών που δεν είδαν καθόλου θετικά τον Πιλάτο.

3.4. Μια αρχαία συριακή μαρτυρία

Από την διδασκαλία του Σίμωνα Κηφά[7]

ܘܚܙܝܬܘܢ ܫܡܫܐ ܕܕܥܟ ܗܘܐ ܒܡܘܬܗ ܐܦ
ܐܢܬܘܢ ܣܗܕܝܢ ܐܢܬܘܢ. ܐܪܥܐ ܕܝܢ ܕܟܬ ܗܘܬ
ܒܩܛܠܗ. ܘܐܦ̈ܝ ܬܪܥܐ ܕܐܝܩܠܪ، ܗܘܐ ܒܡܘܬܗ
ܘܥܠ ܗ̈ܠܝܢ ܣܗܕ ܗܘܐ ܐܦ ܦܝܠܛܘܣ ܗܓܡܘܢܐ.
ܕܗܘ ܫܕܪ ܗܘܐ ܘܐܘܕܥ ܗܘܐ ܠܩܣܪ ܘܐܬܩܪܝ،
ܗ̇ܘ، ܩܕܡܘܗܝ، ܗ̈ܠܝܢ ܘܣܓܝ̈ܐܢ ܡܢ ܗܠܝܢ. ܘܩܕܡ
ܪ̈ܘܪܒܢܐ ܕܡܕܝܢܬܟܘܢ. ܘܡܛܠ ܗܢܐ ܪܓܙ ܗܘܐ
ܩܣܪ ܥܠ ܦܝܠܛܘܣ. ܥܠ ܕܥܘܠܐ ܥܒܕ ܐܬܦܠܛܘܣ
ܗܘܐ ܠܝܗܘܕܝܐ ܘܡܛܠ ܗܢܐ ܫܕܪ ܗܘܐ ܢܣܒ ܡܢܗ
ܫܘܠܛܢܐ ܕܝܗܒ ܗܘܐ ܠܗ. ܘܗܝ، ܗܕܐ
ܐܬܟܬܒܬ ܘܐܬܝܕܥܬ ܒܟܠܗ ܐܘܚܕܢܐ ܕܪ̈ܗܘܡܝܐ.
ܗ̇ܘ ܡܕܡ ܕܚܙܐ ܗܘܐ ܦܝܠܛܘܣ ܘܐܘܕܥ
ܗܘܐ ܠܩܣܪ ܘܠܣܘܢܩܠܝܛܘܣ ܡܝܩܪܐ ܕܝܠܟܘܢ. ܠܗ
ܗܘ ܡܟܪܙ ܐܢܐ ܘܡܫܒܪ ܐܢܐ ܘܫܠܝ̈ܚܐ ܚܒܪ̈ܝ.
ܘܝܕܥܝܢ ܐܢܬܘܢ ܕܠܐ ܡܫܟܚ ܗܘܐ ܦܝܠܛܘܣ
ܕܢܟܬܘܒ ܗܘܐ ܠܡܠܟܘܬܐ ܡܕܡ ܕܠܐ ܗܘܐ ܗܘܐ ܗܘܐ
ܘܚܙܐ ܒܥܝܢ̈ܘܗܝ، ܐܠܐ ܗ̇ܘ ܡܕܡ ܕܗܘܐ ܗܘܐ.
ܘܐܫܬܪܪ ܒܟܒܪܐ. ܗܘ ܗ̇ܘ ܟܬܒ ܗܘܐ ܘܐܘܕܥ.

Ελληνική μετάφραση[8]

Βλέποντας εσείς τον ήλιο που [έσβησε] και έγινε σκοτάδι λόγω του θανάτού του, και εσείς είστε μάρτυρες. Η γη κουνήθηκε λόγω της δολοφονίας του, και το παραπέτασμα της πύλης [του Ναού] σκίστηκε για τον θάνατό του, **και για όλα αυτά μάρτυρας ήταν ο κυβερνήτης (ηγεμών) Πιλάτος. Αυτός έστειλε και γνωστοποίησε στον Καίσαρα, και απέναντι στον οποίο και απέναντι στους πολλούς ευγενείς της πόλης σας διαβάστηκαν αυτά τα πράγματα και πολλά άλλα.** Και λόγω αυτού, οργίστηκε ο Καίσαρας με τον Πιλάτο, επειδή ήταν αδίκος με τους Ιουδαίους, και έστειλε και πήρε από αυτόν την εξουσία που του είχε δώσει. **Και αυτά τα πράγματα γράφτηκαν και έγιναν γνωστά σε όλους τους Ρωμαίους. Αυτό που είδε ο Πιλάτος και σας το είχε γνωστοποιήσει εσάς και η τίμια σύγκλητος** το διακηρύττω και εγώ και οι απόστολοι, οι συνάδελφοί μου. Και εσείς ξέρετε πως ο Πιλάτος δεν θα μπορούσε να γράψει στον βασιλιά πράγματα που δεν συνέβησαν ή δεν τα είχε δει με τα μάτια του, αλλά αυτά που έγιναν πραγματικά και είναι αληθινά. Αυτός αυτά έγραψε και αυτά πληροφόρησε.

162, όπου ο ερευνητής έχει την άποψη πως ο Ευσέβιος μεταφέρει μια παράδοση παρά μια ιστορκή πληροφορία.

Σχετικά με την τελευταία μαρτυρία που προέρχεται από την συριακή παράδοση δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια πότε γράφτηκε, αλλά υποτίθεται πως δεν θα μπορούσε να είχε γραφτεί μετά από τον τέταρτο αιώνα. Το κείμενο γενικά αναφέρεται στην ομιλία του Πέτρου του αποστόλου στην Ρώμη εμπρός σε όλη την πόλη και τους άρχοντές της, κατά το τρίτο χρόνο της βασιλείας του αυτοκράτορα Κλαύδιου.[19] Μετά, το κείμενο συνεχίζει και περιγράφει το μαρτύριο του Πέτρου κατά την βασιλεία του Νέρωνα, και τελειώνει με αυτή την είδηση. Ο σκοπός του κειμένου είναι να δείξει το κήρυγμα που έκανε ο Πέτρος στην Ρώμη λόγω του οποίου μεταστράφηκαν πολλοί Ιουδαίοι και ειδωλολάτρες στον χριστιανισμό[20]. Ένα μέρος αυτού του κηρύγματος είναι η περικοπή που παραθέσαμε παρά πάνω.

Σύμφωνα με το κείμενο αυτό, ο Πέτρος μιλάει για την ύπαρξη μιας «αναφοράς» του κυβερνήτη Πιλάτου προς τον αυτοκράτορα της Ρώμης. Το κείμενο δεν αναφέρει το όνομα του αυτοκράτορα, αλλά προφανώς ήταν ο Τιβέριος, που προηγείται του Κλαύδιου. Με αυτήν την «αναφορά» και σύμφωνα με το παρατεθειμένο κείμενο, ο Πιλάτος, που ήταν αυτόπτης μάρτυρας όσων συνέβησαν με τον Χριστό, έγραψε την «αναφορά» αυτή ώστε να ενημερώσει τον αυτοκράτορα. Η «αναφορά του Πιλάτου» αναγνώστηκε και στους ευγενείς της πόλης, δηλαδή στα μέλη της συγκλήτου. Ο αυτοκράτορας οργίστηκε και αφαίρεσε την εξουσία από τον Πιλάτο, και μετά γνωστοποίησε ο ίδιος σε όλη την αυτοκρατορία αυτά που έγραψε ο Πιλάτος.

Παρατηρεί κανείς πως εδώ πρόκειται για μια ανάπτυξη της μαρτυρίας που μας παρέχει ο Τερτυλλιανός. Επίσης, ότι χρησιμοποιείται ένα στοιχείο από αυτά που μας διηγείται ο Ευσέβιος, δηλαδή η πληροφορία για την θέληση του αυτοκράτορα να γνωστοποιήσει σε όλη την «αυτοκρατορία» όσα έγραψε ο Πιλάτος.

Ένα άλλο στοιχείο που θα μπορούσε να παρατηρήσει εύκολα κάποιος είναι η ομοιότητα της διήγησης αυτής με την διήγηση του Φίλωνα, αφού και στις δυο περιγραφές ο αυτοκράτορας οργίστηκε από την συμπεριφορά του Πιλάτου.

Έτσι θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως στους τρεις πρώτους αιώνες του χριστιανισμού έχουμε αρκετούς θρύλους για τον Πιλάτο. Αυτοί οι θρύλοι έχουν έναν πυρήνα, που προϋποθέτει την ύπαρξη μιας «αναφοράς» γραμμένης από τον Πιλάτο προς τον Ρωμαίο αυτοκράτορα. Ο πυρήνας αυτός ήταν τόσο εντυπωσιακός ώστε μεταφράστηκε αμέσως σε άλλες γλώσσες, επηρέασε την απόκρυφη γραμματεία και δημιούργησε τον αποκαλούμενο «Κύκλο του Πιλάτου».

---

19 «ܒܫܢܬ ܬܠܬ ܕܩܠܘܕܝܘܣ ܩܣܪ», W. Cureto (επι.), *Ancient Syriac Documents,* ܠܗ .

20 «ܘܐܬܬܠܡܕܘ ܗܘܘ ܠܗ ܥܡܡܐ ܣܓܝܐܐ ܡܢ ܝܗܘܕܝܐ ܘܚܢܦܐ», όπ. επ., ܡ .

3.5. Σύνοψη γ΄

Με βάσει την παραπάνω ανάλυση σημειώνουμε τα εξής:

- Στις αρχές του δευτέρου αιώνα διαμορφώνεται μια παράδοση για τα *άκτα (πράξεις-πρακτικά) επί Πιλάτου*. Σε αυτά αναφέρονται τα θαύματα που έκανε ο Ιησούς, τα πάθη του, η σταύρωση από τους Ιουδαίους κτλ. Αυτά τα «άκτα» κυκλοφορούσαν ανάμεσα στους χριστιανούς και θεωρούνται από τον Ιουστίνο ως μια απόδειξη για την εκπλήρωση των προφητειών της Π.Δ. Κατά την άποψη μας πρόκειται για ένα έργο που μοιάζει με έναν άλλο που θα δούμε στην συνέχεια και το οποίο ονομάζεται «Άκτα του Πιλάτου» ή το «Ευαγγέλιο του Νικοδήμου».
- Μετά την μαρτυρία του Ιουστίνου, έχουμε την μαρτυρία του Τερτυλλιανού. Πρόκειται κατά τη γνώμη μας για μια άλλη παράδσοη η οποία όμως σχετίζεται μερικώς με αυτή των «άκτων». Σε αυτή την παράδοση γίνεται λόγος για μια «αναφορά», γραμμένη από τον ίδιο τον Πιλάτο προς τον αυτοκράτορα Τιβέριο, με την οποία ο κυβερνήτης της Παλαιστίνης πληροφορεί τον αυτοκράτορα για όσα έχουν συμβεί σχετικά με τον Ιησού, πάθη, σταύρωση κτλ. Με την παράδοση αυτή του Τερτυλιανού έχουμε και μια νέα πληροφορία, που ο Ιουστίνος δεν μας αναφέρει, ότι δηλαδή ο Πιλάτος μεταστράφηκε στον χριστιανισμό.
- Ακολουθεί η διήγηση του Ευσεβίου Καισαρείας. Στην αρχή ο Ευσέβιος κάνει λόγο για την αναφορά που έγραψε ο Πιλάτος στον αυτοκράτορα, πράγμα που το θεωρεί φυσικό για την εποχή, αφού ήταν μια συνήθεια και υποχρέωση των Ρωμαϊκών κυβερνητών της τότε εποχής. Στην αναφορά αυτή ο Πιλάτος πληροφορεί τον αυτοκράτορα για την προσωπικότητα του Ιησού Χριστού, μιλά για τα θαύματά του, για τον θάνατο και την ανάστασή του. Ο αυτοκράτορας θεωρεί τον Χριστό θεό και προσπαθεί να λάβει την έγκριση από την σύγκλητο να τον ανακηρύξει ως τέτοιο. Παρότι η σύγκλητος δεν συμφώνησε, ο Τιβέριος πίστεψε στον Χριστό και τιμώρησε όσους κατηγορούσαν τους χριστιανούς. Η μαρτυρία αυτή, που συμφωνεί εν μέρει με εκείνη του Τερτυλλιανού, είναι πολύ σημαντική. Αυτή αναδεικνύει για άλλη μια φορά την ύπαρξη της παράδοσης περί της «αναφοράς του Πιλάτου προς τον Τιβέριο». Ο Ευσέβιος δεν μας αναφέρει όμως τίποτα για το γεγονός περί της μεταστροφής του Πιλάτου στο χριστιανισμό, πληροφορία που μας διασώζει ο Τερτυλλιανός. Η εξήγηση της παράληψης αυτής έγκειται στην αρνητική κρίση του Ευσεβίου για τον Πιλάτο. Αυτός τον θεωρεί εχθρό των χριστιανών, που πρέπει να τιμωρηθεί, εξαιτίας όσων έκανε στον Ιησού. Σύμφωνα με τον Ευσέβιο, η θεία δικαιοσύνη δεν άργησε να εφαρμοστεί. Έτσι ο Ευσέβιος μας

παραδίδει μια παράδοση σύμφωνα με την οποία ο Πιλάτος αυτοκτονεί. Στην παράδοση αυτή κρίνεται θετικά ο αυτοκράτορας Τιβέριος, μάλιστα πιστεύει στον Χριστό, ενώ ο Πιλάτος κρίνεται αρνητικά, επειδή δεν αναγνώρισε τον θεϊκό χαρακτήρα του Χριστού. Οι πληροφορίες αυτές που μας παραθέτει ο Ευσέβιος, εκτός από την πολιτική χροιά τους που αποσκοπεί στην εξύμνηση του αυτοκρατορικού αξιώματος, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της απόκρυφης παράδοσης περί Πιλάτου, όπως θα δούμε στην συνέχεια.

- Ο Ευσέβιος όμως αναφέρεται σε άλλο έργο του και για τα «υπομνήματα του Πιλάτου». Πιθανότατα αυτά είναι ένα νέο έργο που προήλθε μετά από μια αυθαίρετη επεξεργασία των «άκτων» του Πιλάτου (ή επί Πιλάτου), ένα νέο έργο, γεμάτο από βλασφημίες εναντίον του Χριστού.[21] Επομένως στην περίπτωση αυτή δεν έχουμε να κάνουμε με ένα έργο, που κατά τις μαρτυρίες, έγραψε ο Πιλάτος, δηλαδή την αναφορά ή τα άκτα.
- Η συριακή μαρτυρία κάνει λόγο για την «αναφορά» που έγραψε ο Πιλάτος προς τον αυτοκράτορα της Ρώμης. Εδώ όμως, έχουμε ένα καινούργιο στοιχείο, ο αυτοκράτορας φέρεται να τιμωρεί τον Πιλάτο, επειδή υπάκουσε στην θέληση των Ιουδαίων. Παρατηρείται επίσης, πως εδώ δεν υπάρχει η πληροφορία ότι ο Πιλάτος έγινε χριστιανός. Επομένως, αυτή η συριακή μαρτυρία αν και ακολουθεί σε γενικές γραμμές την παράδοση που παραδίδει ο Ευσέβιος, εντούτοις αυτή συνιστά μια διαφορετική παράδοση. Σε αυτή ο Πιλάτος περιγράφεται ως μάρτυρας των μεταφυσικών φαινόμενων που συνέβησαν κατά την σταύρωση του Χριστού. Επίσης, το κείμενο κάνει τον αναγνώστη να νομίζει πως ο Πιλάτος πίστεψε στον Χριστό. Ακόμη, υπονοείται ότι η αναφορά που έγραψε ο Πιλάτος έγινε γνωστή με απόφαση του αυτοκράτορα σε όλα τα μέρη της αυτοκρατορίας. Η τελευταία αυτή πληροφορία έχει τον πυρήνα της στην παράδοση που παραδίδει ο Ευσέβιος περί των υπομνημάτων. Εδώ όμως δεν έχουμε κάποια αυθαίρετη παρέμβαση του συντάκτη της, αφού σύμφωνα με την συριακή μαρτυρία, πρόκειται για ένα έργο υπέρ του Χριστού.
- Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς πως πρόκειται για μια παράδοση περί «άκτων» που στηρίζονται σε μια αναφορά που έγραψε ο Πιλάτος. Αυτά τα «άκτα» γράφτηκαν για να κυκλοφορήσουν σε όλα τα μέρη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Αυτό το έργο κάτω από την εντολή ενός άλλου αυτοκράτορα διαστρεβλώθηκε και δημοσιεύτηκε με τον σκοπό να γνωστοποιήσει μια λανθασμένη ιστορία που είναι εναντίον του Ιησού και των χριστιανών.
- Ίσως, επίσης, η παράδοση να ήταν αυτή μια αντίδραση σε εκείνη που παραδίδει ο Ευσέβιος. Ο Grüll, πράγματι, θεωρεί πως τέτοια χριστινικά

[21] Βλ., G. W. H. Lampe, "The Trial of Jesus", 175-176.

έργα όπως τα «Άκτα του Πιλάτου» ή η «Αναφορά του Πιλάτου», που θα δούμε στην συνέχεια αναλυτικά, γράφτηκαν σαν χριστιανική απολογητική απάντηση στην ρωμαϊκη αντι-χριστιανική προπαγάνδα.[22]

- Ας προσθέτουμε πως τη σύγχυση που υπάρχει σε ό,τι αφορά τα πρόσωπα μεταξύ του Τιβέριου και του Κλαύδιου στην συριακή μαρτυρία, θα την ξανασυναντήσουμε στην απόκρυφη γραμματεία περί Πιλάτου. Με άλλα λόγια οι συγγραφείς των κειμένων αυτών άλλες φορές μας λένε πως ο Πιλάτος έγραψε μια «επιστολή-αναφορά» στον Κλαύδιο, και άλλες φορές στον Τιβέριο. Κατά την άποψη μας αυτό συνέβη λόγω της ύπαρξης του ονόματος «Τιβέριος» στον τίτλο του αυτοκράτορα Κλαύδιου «*Tiberius Claudius Cæsar Augustus Germanicus*». Μια τέτοια σύγχυση είναι ένας ακόμη λόγος που μας ωθεί να υποστηρίξουμε πως αυτή η συριακή μαρτυρία είναι η βάση και η πηγή του απόκρυφου έργου το «Μαρτύριο του Παύλου και Πέτρου», όπως θα δούμε στην συνέχεια.[23]

Συνοψίζοντας, λοιπόν, μπορούμε να υποθέσουμε πως υπήρχε μια αρχαία παράδοση που θέλει τον Πιλάτο να έγραψε μια «αναφορά» στον αυτοκράτορα. Αυτή η παράδοση, που στηρίζεται στην συνήθεια που είχαν οι Ρωμαίοι κυβερνήτες, όπως μας πληροφορεί ο Ευσέβιος, αναπτύχθηκε σε διαφορετικές κατευθύνσεις, όπως μας παραδίδουν οι χριστιανικές «μαρτυρίες» που αναλύσαμε. Πρόκειται δηλαδή για έναν μοναδικό πυρήνα. Δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι για το αν αυτός ο πυρήνας αληθεύει, δηλαδή αν πράγματι υπήρχε ένα έγγραφο γραμμένο από τον Πιλάτο. Τέτοιος πυρήνας, όμως, αρκούσε, ώστε να κάνει τους πρώτους χριστιανούς να αναπτύξουν τους θρύλους γύρω από το πρόσωπο του Πιλάτου: 1) αναφορά γραμμένη από τον ίδιο, 2) άκτα επί του ιδίου, 3) άκτα-υπομνήματα δημοσιευμένα από τον αυτοκράτορα που στηρίζονται σε αυτά που έγραψε ο Πιλάτος αλλά με αλλαγές και αυθαίρετες

[22] Βλ., T.Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 158.

[23] Σημειώνουμε ότι ο αντι-αρειανικός χαρακτήρας που υπάρχει σε αυτό το κείμενο (την συριακή μαρτυρία) μας κάνει να υποθέσουμε πως συντάχτηκε πολύ νωρίς, μεταξύ των δυο οικουμενικών συνόδων Νικαίας και Κωνσταντινούπολης Α', ειδικά λόγω του τονισμού πως η λατρεία δίδεται στον Υιό του Θεού επειδή είναι Δημιουργός και όχι δημιούργημα («ܟܕ ܓܝܪ ܠܐܠܗܐ ܡܫܬܒܚܝܢ ܚܢܢ. ܐܦ ܠܒܪܗ ܒܗܘ ܡܫܬܒܚܝܢ ܚܢܢ. ܘܟܕ ܠܒܪܐ ܣܓܕܝܢ ܚܢܢ. ܐܦ ܠܐܠܗܐ ܒܗܘ ܣܓܕܝܢ ܚܢܢ. ܘܟܕ ܒܪܘܚܐ ܡܫܒܚܝܢ. ܐܦ ܒܐܠܗܐ ܘܒܒܪܐ ܡܘܕܝܢ ܚܢܢ.»; W. Cureto (επι.), *Ancient Syriac Documents*, ܠܕ.). Επίσης το κείμενο αποκαλεί το Πνεύμα με την έκκ φραση «το Πνεύμα της θεότητας» («ܪܘܚܐ ܕܐܠܗܘܬܗ»; όπ. επ, ܠܕ..), πράγμα που δηλώνει πως το έργο γράφτηκε ή μεταφράστηκε στα συριακά πολύ νωρίς. Ας τονίσουμε, τέλος, πως δεν είμαστε βέβαιοι πως το κείμενο ήταν γραμμένο αρχικά στα συριακά, ίσως να πρόκειται για μια μετάφραση από ελληνικό πρωτότυπο.

παρεμβάσεις, 4) αναφορά που έγραψε ο Πιλάτος, την οποία ο αυτοκράτορας αποφάσισε να γνωστοποιήσει σε όλη την αυτοκρατορία.[24]

Αυτές οι διαφορετικές απόψεις περί Πιλάτου, θετικές και αρνητικές, αναπτύθηκαν σε όλο το χριστιανικό κόσμο πολύ γρήγορα. Έχουμε, πράγματι, ένα μεγάλο αριθμό απόκρυφων έργων. Για να κατανοήσουμε αυτή την ενδιαφέρουσα ανάπτυξη της απόκρυφης γραμματείας περί Πιλάτου, θα πρέπει να την αναλύσουμε προσεκτικά. Για να το κάνουμε αυτό, πρέπει να διαιρέσουμε τα απόκρυφα κείμενα σε δυο ομάδες με δύο διαφορετικές σκέψεις. Η μία ομάδα αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην Δύση και κρίνει αρνητικά τον Πιλάτο. Η άλλη ομάδα αναπτύχτηκε στην Ανατολή και κρίνει θετικά τον Πιλάτο. Αυτή η τελευταία θα φτάσει στο σημείο να «αγιοποιήσει» τον Πιλάτο και όλα τα μέλη της οικογένειας του, πράγμα που θα το δούμε σιγά-σιγά στις επόμενες σελίδες της έρευνάς μας.

[24] Βλ. επίσης την άποψη του Κ. Μποζίνης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 141-143.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Ο ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΡΥΦΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Παραπάνω αναφερθήκαμε στην δημιουργία γύρω από τις ευαγγελικές διηγήσεις, αλλά και από άλλες πηγές μιας ευάριθμης ομάδας απόκρυφων κειμένων που στην έρευνα ονομάζονται ο «Κύκλος του Πιλάτου». Τα κείμενα αυτά θα μπορούσε κάποιος να τα διαιρέσει σε δυο υπομάδες-παραδόσεις, μια υπομάδα που αντιμετωπίζει αρνητικά τον Πιλάτο και μια άλλη που τον αντιμετωπίζει θετικά. Παρακάτω θα εξετάσουμε μερικά κείμενα των δύο αυτών ομάδων. Η μεθοδολογία που θα ακολουθήσουμε είναι *η αφηγηματική κριτική*. Κατόπιν θα συγκρίνουμε τα κείμενα αυτά με άλλα κείμενα, ευαγγελικά και απόκρυφα. Έτσι θα μπορέσουμε να προσεγγίσουμε: 1) την εικόνα που έχουν τα κείμενα αυτά και οι παραδόσεις τους για τον Πιλάτο, 2) την διαμόρφωση μιας τέτοιας εικόνας, 3) τη σχέση μεταξύ των κειμένων-παραδόσεων, και 4) τον ρόλο αυτής της σχέσης στην ανάπτυξη των παραδόσεων.

4

Ο Πόντιος Πιλάτος και η αρνητική για το πρόσωπό του απόκρυφη γραμματεία

Η αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο, που διαμορφώθηκε στο κειμενικό πλαίσιο του «Κύκλου του Πιλάτου», έχει τις ρίζες στους Ιουδαίους ιστορικούς, που εξετάσαμε παραπάνω, καθώς επίσης και στο διπλό έργο του Λουκά, δηλαδή στο ομώνυμο Ευαγγέλιο και στις Πράξεις των Αποστόλων. Σημειώνουμε ότι στα έργα του Λουκά συναντούμε τόσο θετικές όσο αρνητικές κρίσες για τον Πιλάτο. Γύρω από τις δύο αυτές παραδόσεις του διπλού έργου του Λουκά και ιδίως γύρω από την αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο, διαμορφώθηκε η απόκρυφη αρνητική στάση απέναντι στον Πιλάτο. Αυτή θεώρησε τον κυβερνήτη υπεύθυνο για την σταύρωση του Χριστού και τον δαιμονοποίησε.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε πέντε σημαντικά κείμενα της παράδοσης αυτής, τρία γραμμένα στα λατινικά, ένα γραμμένο στα ελληνικά, και ένα γραμμένο στα συριακά. Η ύπαρξη σχετικών κειμένων και στις τρεις αυτές γλώσσες αναδεικνύει ότι η αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο ήταν γνωστή σε όλο σχεδόν το χριστιανικό κόσμο των πρώτων αιώνων.

4.1. Cura Sanitatis Tiberii

Σύμφωνα με τους ερευνητές, το «Cura Sanitatis Tiberii» (Η Ανάρρωση του Τιβέριου) θεωρείται το πρώτο απόκρυφο κείμενο λατινικής γλώσσας που ασχολείται με τον Πιλάτο, καθώς και με τα πάθη του Χριστού, που δηλαδή ανήκει στον «Κύκλο του Πιλάτου».[1] Σημειώνουμε πως το κείμενο αυτό και το επόμενο που θα αναλύσουμε ανήκουν και σε μια άλλη παράδοση, αυτή περί της «Βερονίκης και του αγίου μαντηλίου». Το κείμενο κατά τους ερευνητές γράφτηκε γύρω στον Ζ΄ αι.[2] Εκδόθηκε για πρώτη φορά από τον P. F. Foggini[3].

Το έργο προϋποθέτει την συγγραφή μιας επιστολής από τον Πιλάτο που στέλνεται στον Κλαύδιο (Claudium), τον υπεύθυνο για τα δημόσια πράγματα στην αυτοκρατορία, και όπως μας λέει το κείμενο ήταν επιλογή του ιδίου αυτοκράτορα Τιβέριου Καίσαρα:

Cura Sanitatis Tiberii[9]	**Ελληνική μετάφραση**[10]
… Eodem tempore idem tyberius Cesar cum gubernaret Imperum, et Claudium Successorem reipublica delegisset.	… Ο Τιβέριος Καίσαρας κυβερνούσε την αυτοκρατορία και είχε επιλέξει σαν υπεύθυνο για τα δημόσια Κλαύδιο.

Με αυτήν την «επιστολή», ο κυβερνήτης της Ιουδαίας πληροφόρησε τον αυτοκράτορα για όσα συνέβησαν με τον Ιησού. Πρόκειται, πιθανότατα, για την αναφορά που θα έπρεπε να είχε στείλει ο Πιλάτος, όπως μαρτυρούν ή προϋποθέτουν τα κείμενα που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Το κείμενο μας συνεχίζει και μας πληροφορεί πως ο Τιβέριος, ο οποίος ήταν βαριά άρρωστος, μόλις διάβασε την επιστολή θέλησε να δει τον Χριστό, ίσως για να μπορέσει να τον θεραπεύσει:

Cura Sanitatis Tiberii[11]	**Ελληνική μετάφραση**[12]
Tyberius, quia multa de eo mirabilia audierat, quod mortus scilicet suscitaret, infirmos verbo sanaret tam per se quam per discipulos.	Ο Τιβέριος ήθελε πολύ να δει [τον Χριστό], είχε ακούσει πως [ο Χριστός] έκανε θαύματα, ανέστηνε νεκρούς και με τον λόγο του γιάτρευε αρρώστους, ή απευθείας ή μέσω των μαθητών του.

Η περικοπή αυτή είναι πολύ σημαντική. Το κεντρικό σημείο στην «αναφο-

1 Βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 381.

2 Βλ, όπ. επ.

3 Βλ., P. F. Foggini, *De Romano*, 37-46.

ρά του Πιλάτου» είναι η περιγραφή των θαυμάτων του Χριστού. Το ίδιο στοιχείο μας το είχαν αναφέρει, όπως είδαμε, και οι ιστορικές μαρτυρίες των πρώτων χριστιανών.

Στη συνέχεια, κατά το κείμενο, ο Τιβέριος στέλνει τον *Volusianus*, έναν δικό του υπάλληλο, στην Ιερουσαλήμ, ώστε να φέρει μαζί του στην Ρώμη τον Χριστό. Ο *Volusianus* έφτασε στην Ιερουσαλήμ και ζήτησε από τον Πιλάτο να δει τον Χριστό λέγοντας:

Cura Sanitatis Tiberii[13]	**Ελληνική μετάφραση**[14]
Igitur quendam nomine nomine *Ihū* Crnere desideramus, quem audivimus, quia absque medicamentis aut aliqua berbarum confectione potest curam sanitatis parere, ficut et relatio cuiusdam hic astantis demonstrat, quia verbo tantum omnia morborum inquinamenta curat, et sanitates adibet mortusque resuscitat.	Επιθυμούμε να δούμε έναν άνθρωπο ονόματι Ιησού, για τον οποίο ακούσαμε πως μπορεί να γιατρέψει χωρίς φάρμακα και φαρμακευτικά βότανα. Μαρτυρία αυτών είναι η αναφορά ενός που είναι παρών εδώ. [Ο Ιησούς κατά την αναφορά] γιατρεύει, μόνο με τον λόγο του, κάθε μόλυνση νόσου, προσφέρει την υγεία και ανασταίνει επίσης τους νεκρούς.

Όταν άκουσε ο Πιλάτος τι ζητάει ο *Volusianus* άρχιζε να κλαίει, επειδή ο Ιησούς είχε ήδη σταυρωθεί. Η ερώτηση του υπαλλήλου του αυτοκράτορα στην συνέχεια ήταν: γιατί ο Πιλάτος ενέδωσε στις πιέσεις των Ιουδαίων και αποφάσισε να δώσει την άδεια να σταυρώσουν τον Ιησού. Ο Πιλάτος κατά το κείμενό μας προσπάθησε να δείξει την αθωότητά του λέγοντας:

Cura Sanitatis Tiberii[15]	**Ελληνική μετάφραση**[16]
Iudeorum voce spati non potui quia Regem egli dicebant.	Δεν άντεξα αυτό που οι Ιουδαίοι έλεγαν, δηλαδή ότι αυτός αυτο-κηρύχτηκε βασιλιάς.

Παρατηρούμε πως το κείμενο ακολουθεί την ευαγγελική διήγηση. Επίσης πρέπει να σημειώσουμε την αναφορά του κειμένου στη κατηγορία ότι ο Χριστός θεωρούσε εαυτόν βασιλιά και η οποία κατηγορία ανάγκασε τον Πιλάτο να τον καταδικάσει σε θάνατο. Το στοιχείο αυτό διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση της θετικής κρίσης των αποκρύφων για τον Πιλάτο. Επίσης, πρέπει να επισημάνουμε τον φόβο του Πιλάτου για τους Ιουδαίους στο κείμενο αυτό και να το συνδέσουμε με τα ιστορικά γεγονότα που μας παρέχουν οι Ιουδαίοι ιστορικοί.

Το δεύτερο σημαντικό στοιχείο σε αυτό το απόκρυφο κείμενο είναι ο διάλογος που αναπτύσσεται μεταξύ του Πιλάτου και του *Volusianus*, αφού ο τελευταίος ενημερώθηκε από τον Ιωσήφ τον από Αριμαθαίας, πως ο Ιησούς αναστήθηκε. Ο *Volusianus* δακρύζοντας απευθύνεται στον Πιλάτο λέγοντας:

Cura Sanitatis Tiberii[17]	**Ελληνική μετάφραση**[18]
Inmice maritati, rei pulicae, quare de *Ihū* non retulisti Augusto, quem universa multitudo collaudat?	Εχθρέ της αλήθειας και του δημοσίου συμφέροντος, γιατί δεν απευθύνθηκες στον Αύγουστο για ό,τι αφορά τον Ιησού τον οποίο όλος ο λαός δοξάζει;

Και ο Πιλάτος απαντάει:

Cura Sanitatis Tiberii[19]	**Ελληνική μετάφραση**[20]
Non ego pollutus sum in sanguine hunus, sed Iudei eum interficere conabantur	Εγώ δεν λερώθηκα πολύ με το αίμα του, οι Ιουδαίοι ήταν που ήθελαν να τον σκοτώσουν.

Παρατηρείται στην ερώτηση του *Volusianus* πως ο συγγραφέας έχει υπόψη του την «αναφορά» που έγραφε μάλλον ο Πιλάτος, αλλά, είναι ξεκάθαρο πως ο Πιλάτος, κατά το κείμενό μας εδώ, δεν τα ανέφερε όλα στον αυτοκράτορα. Η απάντηση ακολουθεί πιστά την ευαγγελική διήγηση, ειδικά αυτή του Ματθαίου[4], στην οποία ο Πιλάτος πλένει με νερό τα χέρια του και δηλώνει την αθωότητα του από το αίμα του Χριστού. Πράγματι, αυτή η εξάρτηση, του συγγραφέα εδώ, από το ευαγγελικό κείμενο και την προϋποτιθέμενη «αναφορά του Πιλάτου» φαίνεται ξεκάθαρα και στο διάλογο μεταξύ του Πιλάτου και του Συμεών Πέτρου, του μαθητή του Χριστού:

4 Βλ., Ματθ 27,24-26

Cura Sanitatis Tiberii[21]	**Ελληνική μετάφραση**[22]
Tunc unus ec disciplis *Ihū* nomine Symon astitit ante Volusianum, ed coram omni populo dixit: Pilate, dum *Ihūm* neruis, ed flagellis a te castigatus affligebatur, diceva ei: Potesstatem babeo dimittere te, ed potesstatem babeo occidere te. Et quomodo nunc te innocentem asseris? Respondit Pilatus: Iudeorum insidias pertimui, ed tradidi eum ipsis. Sed ut innocentiam meam osstenderem lavi manus meas coramomni populo dicens: Innocens ego sum a sangine huius iussti, vos sideriti. Ad hoc mihi responderunt seniores Iudeorum dicentes_ Sanguis eius super nos, ed super filios nostros. His auditis Volusianus cepit flere, et cum lacrimis dixit ad Pylatum: Impie, tu tuo bono disposito dimitere debueras eum.	Λοιπόν, ένας εκ των μαθητών του Ιησού ονόματι Συμεών, παρουσιάστηκε στον Volusianus και είπε απέναντι σε όλο το λαό: Πιλάτε, καθώς έστειλες τον Ιησού να μαστιγωθεί του είπες «εγώ μπορώ να σε αφήσω ελεύθερο, και μπορώ να σε σκοτώσω», πως τώρα, λοιπόν, κάνεις τον αθώο; Ο Πιλάτος απάντησε: «φοβήθηκα τους Ιουδαίους και τους τον παρέδωσα, αλλά για να δείξω την αθωότητά μου έπλυνα τα χέρια μου μπροστά σε όλους λέγοντας "εγώ είμαι αθώος από το αίμα αυτού του δικαίου, ας σκεφτείτε εσείς", σε αυτά τα λόγια, οι πρεσβύτεροι των Ιουδαίων μου απάντησαν "το αίμα του είναι πάνω σε μας και στα παιδιά μας"». Ακούγοντας αυτά ο Volusianus άρχισε να κλαίει, και μέσα στα δάκρυα είπε στον Πιλάτο: «Ω ασεβή, ταραγμένος από την καλή σου διάθεσή έπρεπε να τον αφήσεις ελεύθερο».

Παρότι ο Πιλάτος προσπάθησε να δείξει στον απεσταλμένο του αυτοκράτορα την αθωότητα του, δεν κατάφερε να τον πείσει. Ο συγγραφέας του «Cura Sanitatis Tiberii» ερμηνεύει τα ευαγγελικά γεγονότα, ειδικά όπως μας τα διηγείται το κατά Ματθαίον, λαμβάνοντας υπόψη του διάφορες παραδόσεις. Όπως είπαμε, 1) την γνωστή παράδοση για μια «αναφορά» σταλμένη από τον Πιλάτο στον αυτοκράτορα, αλλά και 2) την εικόνα του Πιλάτου όπως περιγράφεται στις ιουδαϊκές πηγές, εννούμε τον φόβο του για τους Ιουδαίους.

Στην συνέχεια το κείμενο αναφέρει πως ο *Volusianus* έψαχνε να βρει μια εικόνα του Χριστού. Πληροφορείται πως υπάρχει μια εικόνα σε μια γυναίκα που λέγεται Βερονίκη η οποία κατοικούσε στην Τύρο. Η Βερονίκη, όπως μας λέει το κείμενο, ήταν η αιμορροούσα που θεραπεύτηκε από τον Ιησού.[5] Ήθελε να ζωγραφίσει τον Ιησού όταν ήταν ακόμη ζωντανός, το πέτυχε, και ο Ιησούς γνώριζε αυτό το πράγμα. Η αναφορά στην πόλη της Τύρου ίσως μας βοηθήσει στην ταυτοποίηση του τόπου προέλευσης της παράδοσης αυτής, δηλαδή την Συρία. Σημειώνουμε επίσης, την ταυτοποίηση της αιμορροούσας με την Βερονίκη, στοιχείο σημαντικό για την ανάλυση του «Ευαγγελίου

5 Βλ., Ματθ 9,20-22

του Νικοδήμου» και για την θετική απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου, που θα δούμε στην συνέχεια.

Κατά την άποψη μας, μιλώντας το κείμενο για την πόλη της Τύρου, μας κάνει να υποθέσουμε μια σχέση με την συριακή απόκρυφη παράδοση για τη διάδοση του χριστιανισμού στην Έδεσσα της Συρίας. Πρόκειται για τον θρύλο του βασιλιά Αβγάρου: Σύμφωνα με αυτόν ο βασιλιάς της Εδέσσης ήταν άρρωστος. Όταν πληροφορήθηκε για τον Χριστό και τα θαύματά του, έστειλε μια επιστολή σε αυτόν και του ζητούσε να έλθει στο βασίλειό του και να ξεφύγει από το μίσος των Ιουδαίων. Ο Ιησούς απαντάει με μια επιστολή λέγοντας πως δεν μπορεί να μεταβεί στην Έδεσσα. Έστειλε όμως μια εικόνα του, με την οποία θεράπευσε τον βασιλιά Αβγαρο.[6] Η σχέση του κειμένου μας με την παράδοση της Εδέσσης είναι ξεκάθαρη: ο Τιβέριος και ο Άβγαρος ήταν άρρωστοι, ο Χριστός στο κείμενό μας ήξερε για την εικόνα του που είχε η Βερονίκη, η Τύρος και η Έδεσσα δεν είναι μακριά η μία από την άλλη, και όπως θα δούμε στην συνέχεια, η εικόνα θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην αρνητική παράδοση περί Πιλάτου[7].

Στο ίδιο κείμενο αναφέρετια ότι ο *Volusianus* παίρνει τον Πιλάτο και τη Βερονίκη και επιστρέφουν στην Ρώμη στον αυτοκράτορα Τιβέριο. Ο ίδιος διηγείται στον αυτοκράτορα όλα όσα είδε και άκουσε στα Ιεροσόλημα. Ο Καίσαρας στη συνέπεια τον ρωτά:

Cura Sanitatis Tiberii[23]	**Ελληνική μετάφραση**[24]
"Et quare non est interfectus Pilatus?" Respondit Volusianus: "Pietatem tuam timui offendere, tamen huc ad vos preduxi". Tunc Tiberius Cesar ira repletus, nec faciem suam videri Pilato permisit. Sed protinus dedit in eum Sententiam dicens: "Cosstum ab igne vel aqua non comedate". Et dannatum eum iussit in exilium duci tusciam civitatem Timerinam inique in carcerem mitti.	«Γιατί δεν σκοτώθηκε ο Πιλάτος;». Απάντησε ο Volusianus: «φοβόμουν να δυσαρεστήσω την ευλάβειά σας, αλλά τον έφερα εδώ στα πόδια σας». Ο Τιβέριος Καίσαρας, γεμάτος από οργή, δεν ήθελε ούτε να δει το Πιλάτο. Διέταξε όμως [πως ο Πιλάτος] «δεν πρέπει να φάει τίποτα μαγειρεμένο με φωτιά ή βραστό σε νερό». Επίσης αποφάσισε να τον στείλει σε εξορία, στην Τοσκάνη, στην πόλη Ameria, όπου και φυλακίστηκε.

---

6 Για τις επιστολές μεταξύ Ιησού και Αβγάρου βλ., Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* I, 13, για την παράδοση αυτήν και τα κείμενά της βλ. επίσης Χ. Ατματζιδης, "Η διήγηση για το βασιλιά της Έδεσσας Άβγαρο και τον Ιησού".

7 Στην συνέχεια θα δούμε άλλο κείμενο και άλλες ενδείξεις που μας βοηθούν να υποθέσουμε πως το κείμενο στηρίζεται σε πηγές που προέρχονται από την Συρία.

Σε αυτή την περικοπή έχουμε την καταδικαστική απόφαση του αυτοκράτορα για τον Πιλάτο. Γι' αυτόν ο κυβερνήτης της Ιουδαίας δεν ήταν αθώος, για αυτό και τον εξόρισε. Ο λόγος για τον οποίο ο Τιβέριος δεν ήθελε να δει τον Πιλάτο δεν αναφέρεται ξεκάθαρα εδώ, λεπτομέρεια για την οποία θα κάνει λόγο ένα άλλο λατινικό απόκρυφο. Κατά την άποψη μας, το στοιχείο αυτό αποδεικνύει πως η βάση της λατινικής αρνητικής παραδόσεως είναι το «Cura Sanitatis Tiberii». Είναι ξεκάθαρο πως έχουμε μια εξάρτηση από την πληροφορία του Ιώσηπου, που είδαμε παραπάνω, ότι δηλαδή κατά την εντολή του κυβερνήτη της Συρίας *Vitellius* ο Πιλάτος έπρεπε να πάει στη Ρώμη στον Τιβέριο τον αυτοκράτορα. Τα ονόματι, *Vitellius* και *Volusianus* έχουν μια ομοιότητα μεταξύ τους. Το κείμενο, επίσης, του Ιωσήπου αναφέρει πως ο Τιβέριος πεθαίνει πριν φτάσει ο Πιλάτος στην Ρώμη, ενώ το κείμενό μας εδώ, αναπτύσσει έναν θρύλο χρησιμοποιώντας, ίσως, έμμεσα, τα ιστορικά στοιχεία που κυκλοφορούσαν για τον Πιλάτο και για το τέλος του. Ο Πιλάτος φτάνει στην Ρώμη μετά από την απόφαση του *Volusianus* και καταδικάζεται σε εξορία από τον Τιβέριο.

Στο απόκρυφο αναφέρεται επίσης ότι ο Τιβέριος θεραπεύεται διαμέσω της εικόνας που είχε η Βερονίκη, βαπτίζεται και προσπαθεί να κατοχυρώσει τον Χριστό ως έναν από τους επίσημους θεούς της αυτοκρατορίας. Να πώς το κείμενο περιγράφει αυτό το γεγονός:

Cura Sanitatis Tiberii[25]	**Ελληνική μετάφραση**[26]
Post menses vero novem crediti in Domino *Ihū Xpō* Tiberius Cesar Sanus ab omni infirmitate, procesfitque in Senatum cum gliria imperiali, iubetque Senatui quatinus uno consensu Iessum tenerent, et adorarent ut verum Deum, eiusauqe statuam super immagine Imperatorum, et omnium deorum infignem dedicarent urbi.	Μετά από εννέα μήνες, ο Τιβέριος Καίσαρας, πιστός στον Ιησού Χριστό και θεραπευμένος από το κακό ασθένειας, παρουσιάστηκε στην σύγκλητο με βασιλική λαμπρότητα και διέταξε με έγκριση όλων, να θεωρήσουν [τον Ιησού] θεό και να προσφέρουν το άγαλμά του σε επίσημη τελετή στην πόλη, και να τοποθετηθεί αυτό πάνω από τις εικόνες των αυτοκρατόρων και των άλλων θεών.

Στο κείμενο αναφέρεται ότι η σύγκλητος αρνείται να δεχτεί την απόφαση του αυτοκράτορα. Τότε αυτός οργισμένος τιμωρεί την σύγκλητο σκοτώνοντας τα μέλη της. Η πληροφορία αυτή στηρίζεται στους Τερτουλιανό και Ευσέβιο Καισαρείας. Σημειώνουμε πως η ίδια πληροφορία, παραλλαγμένη, ήταν γνωστή στον συριακό κόσμο. Αυτό το στοιχείο είχαμε την ευκαιρία να το διαπιστώσουμε στην παραπάνω αναφερθείσα συριακή πηγή. Σημειώνου-

με, επίσης, ότι ο πυρήνας και αυτής της πληροφορίας βρίσκεται στην αρχαία πηγή για τον εκχριστιανισμό του Τιβερίου.

Κατά τους ερευνητές, το πρωτότυπο κείμενο του θρύλου τελείωνε εδώ, ενώ όλα όσα ακολουθούν και διηγούνται τα γεγονότα στα χρόνια του αυτοκράτορα Νέρωνα, είναι μια μεταγενέστερη προσθήκη[8]. Κατά τη γνώμη μας, αυτή η προσθήκη είναι πολύ σημαντική, γιατί τελειώνει με το κείμενο της επιστολής που υποτίθεται ότι έστειλε ο Πιλάτος στον Κλαύδιο. Η προσθήκη αυτή είναι μια προσπάθεια να συμπληρωθεί το κενό της αρχής του απόκρυφου, το οποίο κάνει λόγο για μια τέτοια επιστολή σταλμένη από τον Πιλάτο στον Κλαύδιο, τον υπεύθυνο για τα δημόσια πράγματα της αυτοκρατορίας.

Η προσθήκη, λοιπόν, αυτή περιγράφει την περίοδο της βασιλείας του Νέρωνα. Τότε οι απόστολοι Παύλος και Πέτρος φτάνουν στην Ρώμη, ακολουθεί το επεισόδιο με τον Συμεών τον μάγο και τέλος ο αυτοκράτορας πληροφορείται για όλα τα περί Ιησού Χριστού και Πιλάτου κτλ. Ο Νέρωνας αποφασίζει να ανακαλέσει τον Πιλάτο από την πόλη *Ameria*, όπου ήταν εξορισμένος. Ο κυβερνήτης της Ιουδαίας έρχεται και παρουσιάζεται στον Νέρωνα, παρόντων των αποστόλων Παύλου και Πέτρου. Οι απόστολοι ήθελαν να κατηγορήσουν τον Συμεών τον μάγο, επειδή αυτοανακηρύχτηκε Χριστός και Υιός του Θεού, ενώ, γι'αυτούς ο Ιησούς είναι ο Χριστός ο Υιός του Θεού. Οι απόστολοι στο τέλος, για να πείσουν τον Νέρωνα, του λένε να διαβάσει την επιστολή που έγραψε ο κυβερνήτης της Ιουδαίας, ο Πιλάτος, στον Κλαύδιο.

Για το κείμενο αυτό και τη σχέση του με το υπόλοιπο απόκρυφο έργο παρατηρείται, πως πρόκειται για μια αμφίσημου περιεχομένου προσθήκη.[9] Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές το κείμενο αυτό προστέθηκε για να δείξει πως ο Τιβέριος ήταν φίλος των Χριστιανών, ενώ ο Νέρωνας ήταν εχθρός τους.[10] Εν πάση περιπτώσει, αυτό που μας ενδιαφέρει για την έρευνά μας είναι ότι το κείμενο της επιστολής συντάχτηκε αρχικά αυτόνομα και ότι έφτασε σε εμάς με διαφορετικούς τρόπους. Σημειώνουμε ότι η επιστολή αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως ένα πρώτο βήμα στην διαμόρφωση της θετικής απόκρυφης παράδοσης περί Πιλάτου, την οποία θα την αναλύσουμε παρακάτω.

Μας ενδιαφέρει, επίσης, το πώς τελειώνει το απόκρυφό «Cura Sanitatis Tiberii», δηλαδή το τι έγινε αφού διαβάστηκε η επιστολή στον Νέρωνα. Ο αυτοκράτορας, λοιπόν, ρωτάει τον Πιλάτο, αν όσα περιέχονται στην επιστολή ήταν αληθινά ή όχι. Ο Πιλάτος επιβεβαιώνει όσα αναφέρει η επιστολή και

---

8 Βλ., M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 381.

9 Βλ., όπ. επ., 381.

10 Βλ., όπ. επ.,

όσα είπε ο απόστολος Πέτρος. Τότε ο Νέρωνας τον στέλνει ξανά στην εξορία του, στην πόλη *Ameria* όπου:

Cura Sanitatis Tiberii [27]	**Ελληνική μετάφραση**[28]
… inique se ipsum gladio transverberans prae angustia spiritum esalavi.	… και εξαιτίας της θλίψης του ο Πιλάτος αυτοκτόνησε με το ξίφος.

Παρατηρούμε για μια άλλη φορά την εξάρτηση του κειμένου από την διήγηση του Ευσεβίου Καισαρείας ως προς την περιγραφόμενη αυτοκτονία του Πιλάτου. Το έργο του Ευσεβίου, πράγματι, μεταφέρθηκε στη Δύση δια της λατινικής μετάφρασης του Ρουφίνου[11] και μέσω αυτής της μετάφρασης έγινε κατά πάσα πιθανότητα γνωστό στον συντάκτη του «Cura Sanitatis Tiberii».

Το απόκρυφο αυτό τελειώνει ως εξής:

Cura Sanitatis Tiberii [29]	**Ελληνική μετάφραση**[30]
Hoc autem omnia scripta sunt, quails primum dampantus est Pylatus a Tyberio Cesare, qui credidit in Domino *Ihū Xpō* o et de hac huc in pace ablatus est, Nero autem Martirum interfector impius et paganus …	Όλο αυτό γράφτηκε ώστε να αναφέρεται πως ο Πιλάτος καταδικάστηκε από τον Τιβέριο Αύγουστο ο οποίος πίστεψε στον Κύριο Ιησού Χριστό, βαπτίστηκε σώθηκε και έφυγε με ειρήνη. Ενώ ο Νέρωνας ο ασεβής, δολοφόνος των μαρτύρων και ειδωλολάτρης …

Παρατηρούμε επίσης, πως η προσθήκη αυτή που σχετίζεται με την παράδοση για τον απόστολο Πέτρο μας θυμίζει την συριακή μαρτυρία την προερχόμενη από το κείμενο της «Διδασκαλίας του Σίμωνα Κηφά». Το στοιχείο αυτό όχι μόνο επιβεβαιώνει την χρήση της συριακής παράδοσης από τον συγγραφέα, αλλά δείχνει επίσης πως ένα ουδέτερο κείμενο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να υπηρετήσει ένα συγκεκριμένο σκοπό. Είναι ξεκάθαρο λοιπόν πως το «Cura Sanitatis Tiberii» χρησιμοποιεί διαφορετικές πηγές, τις οποίες επεξεργάζεται, και έτσι αποκτά στο τέλος αυτό το αρνητικό περιεχόμενο. Η επεξεργασία φαίνεται ιδίως στην εξής πληροφορία: ότι στα χρόνια του Τιβέριου ο Κλαύδιος ήταν ο υπεύθυνος για τα δημόσια πράγματα. Με αυτή την πληροφορία και με την εν γένει προσθήκη καταβάλλεται μια προσπάθεια να ξεκαθαρι-

[11] Για την λατινική μετάφραση βλ., Ευσεβίου Καισαρείας, *Eusebius Werke II.*

στεί η σχέση μεταξύ του Τιβερίου και Κλαυδίου, κάτι που η συριακή μαρτυρία της «Διδασκαλίας του Σίμων Κηφά» δεν το έκανε. Θα ξαναεπιστρέψουμε στο θέμα αυτό, όταν αναλύσουμε την επιστολή στην συνέχεια της έρευνάς μας.

Τέλος παρατηρούμε, πως η επεξεργασία των παραδόσεων, που γέννησε το κείμενο μας, αποσκοπούσε να δείξει την τιμωρία του κακού Πιλάτου που σκότωσε τον κύριο Ιησού Χριστό. Η προσθήκη έλαβε υπόψη της την σκοποθεσία αυτή του κειμένου, παράλληλα, όμως, μας προσέφερε μια ακόμη έμμεση σκοποθεσία όσον αφορά την σύγκριση μεταξύ των δυο αυτοκρατόρων, του Τιβερίου που έγινε χριστιανός, και του Νέρωνα που παρέμεινε ειδωλολάτρης. Με αυτό τον τρόπο, κατά την γνώμη μας, ο αρνητικός θρύλος περί Πιλάτου επεξεργάστηκε τις προϋπάρχουσες παραδόσεις ώστε να πραγματοποιήσει και να παρουσιάσει την δική του άποψη με το δικό του σκοπό: να καταδικάσει τον Πιλάτο για όσα έκανε στον Χριστό θεωρώντας τον υπεύθυνο για την σταύρωση.

4.2. Vindicta Salvatoris

Το δεύτερο κείμενο της αρνητικής παράδοσης περί Πιλάτου, που στηρίζεται πολύ στο προηγούμενο κείμενο, ονομάζεται «Vindicta Salvatoris» (η Εκδίκηση του Σωτήρα). Είναι και αυτό ένα λατινικό απόκρυφο, που γράφτηκε για να εξηγήσει την καταστροφή της Ιερουσαλήμ και την τιμωρία του Ιουδαϊκού λαού από τον αυτοκράτορα Τίτο. Αυτός, σύμφωνα με το κείμενό μας, ήταν βασιλιάς της Λιβύης εξαρτόμενος από τον αυτοκράτορα της Ρώμης Τιβέριο. Είναι ξεκάθαρη η προσπάθεια του συγγραφέα του κειμένου να επιθυμεί να διορθώσει προγενέστερα κείμενα, αλλά δεν καταφέρνει να ταξινομήσει τα ιστορικά γεγονότα. Ένα άλλο στοιχείο σχετικό με το κείμενο αυτό, που μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τον σκοπό της συγγραφής του έργου είναι η χρήση του όρου «ismaelitarus». Σημειωνουμε παρεμπιπτόντως ως προς τον όρο «ismaelitarus», ότι αυτός χρησιμοποιήθηκε από τους χριστιανούς μετά από τον ερχομό των Αράβων μουσουλμάνων στην Μέση Ανατολή[12]. Η συγγραφή, λοιπόν, του έργου έγινε μετά τον Η΄ αιώνα. Στη συνέχεια, επειδή μας ενδιαφέρει να δούμε μόνο τον ρόλο του Πιλάτου σε αυτό το κείμενο, δεν θα προβούμε σε μια αναλυτική περιγραφή του έργου. Να σημειώ-

[12] Βλ., S. H. Griffith, *The Church in the Shadow*, 24, και ειδικά την υποσημείωση 6 στην ίδια σελίδα.

σουμε πως ακολουθούμε την δεύτερη έκδοση του C. Tischendorf που βρίσκεται στο έργο των B. D. Ehrman και Z. Pleše.[13]

Και σε αυτό το κείμενο ο Τιβέριος περιγράφεται ότι ασθενεί, ότι ο *Volusianus* στάλθηκε στην Ιερουσαλήμ και ότι εκεί καταδίκασε τον Πιλάτο, επειδή σκότωσε τον Χριστό. Εδώ φαίνεται πιθανόν να έχουμε μια πρώτη διόρθωση του προηγούμενου κειμένου, στο οποίο περιγράφεται πώς ο *Volusianus* δεν τιμώρησε τον Πιλάτο, πράγμα για το οποίο δυσαρεστήθηκε ο Τιβέριος.

Στη συνέχεια του κειμένου «Vindicta Salvatoris» περιγράφεται πως αρχίζει ο *Volusianus* ν' αναζητά μια εικόνα του Χριστού, την οποία βρίσκει να κατέχει η Βερονίκη. Κατόπιν περιγράφεται πως όλοι, δηλαδή ο Πιλάτος, ο *Volusianus* και η Βερονίκη, μεταβαίνουν στην Ρώμη. Καθ' οδόν, ο *Volusianus* φέρεται να στέλνει μια αναφορά στον αυτοκράτορα, ένα κείμενο που, κατά την γνώμη μας, εξαρτάται από τα «Άκτα του Πιλάτου», ένα άλλο απόκρυφο κείμενο, που θα εξετάσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Στην συνέχεια περιγράφεται πως φτάνουν στη Ρώμη μόνο ο *Volusianus* και η Βερονίκη, ενώ ο Πιλάτος παρέμεινε φυλακισμένος στην Δαμασκό. Ίσως αυτή η τελευταία είδηση να έχει επηρεαστεί από τον ιστορικό Ιώσηπο που μίλησε για τον ρόλο του κυβερνήτη της Συρίας στην ιστορία του Πιλάτου. Ίσως, επίσης, να πρόκειται για μια συριακή επίδραση στο κείμενο.

Κατόπιν ο *Volusianus* παρουσιάζεται στον αυτοκράτορα και του εξηγεί όσα συνέβησαν. Μπροστά στον Καίσαρα έγινε και ο εξής διάλογος περί της εικόνας του προσώπου του Κυρίου:

Vindicta Salvatoris[31]	**Ελληνική μετάφραση**[32]
Tunc dixit Tyberius: "Ego multum desiderans uolo uidere eum et adorare et custodire illum." Tunc Volosianus expandit eum pallium ubi erat uultus domini, et uidit eum Tyberius et adorauit illum. Statimque cecidit lepra eius de eo et mundata est caro eius sicut caro pueri paruuli.	Λοιπόν είπε ο Τιβέριος: «επιθυμώ πολύ να δω την εικόνα του προσώπου του Ιησού και να την λατρέψω». Ο Volusianus άνοιξε το πανωφόρι του, όπου βρισκόταν η εικόνα του προσώπου του Κυρίου. Ο αυτοκράτορας την είδε και μόλις την «λάτρεψε» καθαρίστηκε από την λέπρα και η σάρκα του έγινε σαν την σάρκα ενός νέου ανθρώπου.

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι το κείμενο μας αναφέρει το είδος της ασθένειας του Τιβέριου, που ήταν η λέπρα. Κατά την γνώμη μας η επιλογή αυτής της ασθένειας δεν είναι τυχαία. Με αυτήν ο συγγραφέας μας παραπέμπει σε μια

[13] Βλ., B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*, 540-556.

από τις πηγές του. Η «αναφορά» που θα έγραφε ο Πιλάτος στον αυτοκράτορα, στην οποία αναφέρονται οι ιστορικές μαρτυρίες, μιλάει για ασθένειες που θεράπευσε ο Ιησούς, ανάμεσα στις οποίες είναι και η λέπρα. Θα δούμε επίσης στην συνέχεια πως στα χριστιανικά κείμενα που γράφτηκαν για να κατασκευάσουν την «αναφορά» που υποτίθεται ότι υπήρχε, η λέπρα είναι από τις κύριες ασθένειες που θεράπευε ο Χριστός. Το κείμενό μας τελειώνει λέγοντας πως ο Τιβέριος βαπτίστηκε και έγινε χριστιανός, πράγμα που μας το είχε πει και το «Cura Sanitatis Tiberii».

Σχετικά με τον Πιλάτο το κείμενο αναφέρει τα εξής:

Vindicta Salvatoris[33]	**Ελληνική μετάφραση**[34]
Dixitque Volosianus Pilato: "Quare interfecisti filium Dei?" Pilatus dixit: "Gens sua et pontifices mihi tradiderunt illum." Volosianus irtatus dixit: "Viuit ipse Deus, morte morieris tu, et non uiues quia occidisit uirum perfectum sine culpa." Et iterum, iussit eum mitti in scrinio ferreo et in carcerem poni.	… λοιπόν ο Volusianus είπε στον Πιλάτο: «εσύ Πιλάτε, ασεβή και άσπλαχνε, γιατί σκότωσες τον υιό του Θεού;». Ο Πιλάτος, όμως, απάντησε: «ο λαός του και οι αρχιερείς Άννας καὶ Καϊάφας τον παρέδωσαν σε μένα». Ο Volusianus οργισμένος είπε: «ο ίδιος ζούσε σαν θεός, εσύ αξίζεις τον θάνατο, δεν πρέπει εσύ να ζεις επειδή σκότωσες έναν άνθρωπο τέλειο χωρίς ενοχή». Και πάλι διέταξε να τον κλείσουν στο σιδερένιο κουτί και τον φυλάκισε.

Ο *Volusianus*, κατά την διήγηση, πιστεύει πως ο Ιησούς ήταν ο Υιός του Θεού. Ο ίδιος κατηγορεί τον Πιλάτο για την δολοφονία του Ιησού. Στον θρύλο αυτό συναντούμε μια πολύ σημαντική κατηγορία εναντίον του Πιλάτου. Επίσης, το κείμενο ξεκαθαρίζει, πως ο Πιλάτος όχι μόνον δεν βοήθησε, αλλά επιπλέον σκότωσε τον Χριστό. Ο *Volusianus* όταν επέστρεψε στην Ρώμη παρουσιάστηκε, όπως έχουμε πει, στον Τιβέριο και του ανάφερε όσα είδε και έκανε στην Ιερουσαλήμ. Ανάμεσα σε αυτά που διηγήθηκε είναι και αυτό που ο ίδιος έκανε στους αρχιερείς, στον Ηρώδη και στον Πιλάτο:

Vindicta Salvatoris[35]	**Ελληνική μετάφραση**[36]
… caesarem suspensum, Caifan lapidatum, Archalau lapidatum, Pilatum ligatum et in scrinio ferreo obligatum in Damasco in carcerem positum	… ο καίσαρας (εννοεί τον Ηρώδη) τιμωρήθηκε με αναστολή, ο Καϊάφας λιθοβολήθηκε, ο Αρχέλαος επίσης λιθοβολήθηκε, ο Πιλάτος [τιμωρήθηκε] με το να μπει σε σιδερένιο κουτί και βρίσκεται στην φυλακή στην Δαμάσκο.

Με βάση τα παραπάνω μπορούμε να πούμε πως ο Πιλάτος κατά το «Vindicta Salvatoris» κατηγορήθηκε για τον θάνατο του Χριστού και η τιμωρία του δεν ήταν να εξοριστεί σε μια πόλη της Τοσκάνης, όπως στο προηγούμενο κείμενο, αλλά να φυλακιστεί στην Δαμάσκο, μια τιμωρία δυσκολότερη από αυτή του απόκρυφου «Cura Sanitatis Tiberii». Παρατηρούμε λοιπόν με την παραλλαγή αυτή του θρύλου περί του Πιλάτου ότι ο θρύλος αυτός σιγα-σιγά αναπτύσσεται και προσλαμβάνει διάφορες μορφές.

Τέλος, πρέπει να υπογραμμίσουμε την αναφορά του κειμένου στη Δαμασκό. Σημειώνουμε ότι η πόλη απέκτησε μεγάλη σημασία, όταν κατά την Δυναστεία των Ομεϋαδών έγινε η πρωτεύουσα του ομώνυμου Χαλιφάτου (661-750).[14] Έτσι η αναφορά του κειμένου στην Δαμασκό επιβεβαιώνει την άποψη, που ήδη έχουμε πει, πως το κείμενο αυτό πρέπει να γράφτηκε γύρω στον Η΄ αιώνα.

4.3. Mors Pilati

Φτάνουμε τώρα στο τρίτο κείμενο της λατινικής απόκρυφης αρνητικής παράδοσης περί Πιλάτου. Πρόκειται για ένα έργο γραμμένο κατά τον Μεσαίωνα. Κατά τον von Dobschütz, η πηγή του απόκρυφού μας είναι ένας βίος του Πιλάτου που προέρχεται από τη λατινική απόκρυφη διήγηση με τον τίτλο «Historia Apocrypha» (Απόκρηφη Ιστορία)[15]. Παρατηρείται πως το κείμενο, είτε αυτό που θα αναλύσουμε, δηλαδή το «Mors Pilati» (ο Θάνατος του Πιλάτου), είτε αυτό που λέγεται «Historia Apocrypha» εξαρτώνται από τα απόκρυφα έργα που αναλύσαμε παραπάνω, δηλαδή το «Cura Sanitatis Tiberii» και το *«Vindicta Salvatoris»*. Επίσης το «Mors Pilati» εξαρτάται από την πληροφορία περί της αυτοκτονίας του Πιλάτου που έγινε γνωστή στον λατινικό κόσμο, όπως είπαμε παραπάνω, με τη μετάφραση από τον Ρουφίνο της Εκκλησιαστικής Ιστορίας του Ευσεβίου Καισαρείας.[16] Όλα αυτά θα τα εξετάσουμε παρακάτω. Σημειώνουμε ότι κατά την ανάλυσή μας ακολουθούμε το κείμενο των B. D. Ehrman και Z. Pleše που προέρχεται από την δεύτερη έκδοση του C. Tischendorf[17].

Η ιστορία αρχίζει λέγοντας πως ο Τιβέριος ήταν βαριά ασθενής. Ακούγο-

---

14 Βλ., N. Elisséeff, "Dimashḳ", 288.

15 Βλ., E. von Dobschütz, *Christusbilder,* 230αα.

16 Βλ. B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*, 559-560.

17 Βλ. όπ. επ., 562-566.

ντας για έναν θεραπευτή ονόματι Ιησού Χριστό που ήταν στην Ιερουσαλήμ, έστειλε έναν υπάλληλό του που λεγόταν *Volusianus* για να τον φέρει, χωρίς όμως να γνωρίζει ότι ήδη οι Ιουδαίοι και ο Πιλάτος τον είχαν σκοτώσει.

Ήδη από την αρχή φαίνεται ξεκάθαρα η εξάρτηση του κειμένου αυτού από την προηγούμενη λατινική παράδοση, την οποία ο συγγραφέας επεξεργάζεται με έναν δικό του τρόπο. Είναι επίσης φανερό πως το κείμενο αυτό από την αρχή κατηγορεί τις δυο ομάδες, τους Ιουδαίους και τον Πιλάτο, για τον θάνατο του Ιησού. Αυτό δείχνει πόσο ισχυρή ήταν την περίοδο της συγγραφής του κειμένου, η παράδοση η σχετική με τις κατηγορίες κατά του Πιλάτου. Αυτό φαίνεται ιδιαίτερα στο κείμενο στην απάντηση του ίδιου Πιλάτου στον *Volusianus,* όταν ο τελευταίος φτάνοντας στην Ιερουσαλήμ ζητάει από τον κυβερνήτη να φέρει τον θεραπευτή Ιησού:

Mors Pilati[37]	**Ελληνική μετάφραση**[38]
Respondit Pilatus eidem nuntio sic dicens: Hic homo erat malefactor et homo qui trahebat ad se totum populum; sic habito consilio sapientum civitatis eum crucificari feci	Λοιπόν [ο Πιλάτος] απάντησε με αυτόν τον τρόπο στον απεσταλμένο [του αυτοκράτορα]: «εκείνος ο άνθρωπος ήταν εγκληματίας και παρέσυρε πίσω του όλο τον λαό. Επίσης, έκανα συνέδριο με τους σοφούς της πόλης και αποφάσισα να τον σταυρώσω».

Στο κείμενο πρατηρείται μια ανάπτυξη του θρύλου. Τώρα και ο Πιλάτος θεωρεί τον Ιησού ως έναν εγκληματία, και συμφωνεί σε αυτό με τους σοφούς της πόλης, που ήταν, κατά την γνώμη μας, οι αρχιερείς. Ο ίδιος αποφασίζει πως ο Ιησούς άξιζε να σταυρωθεί.

Το κείμενο στη συνέχεια αναφέρεται στην εικόνα του Ιησού που είχε η Βερονίκη. Και σε αυτή την διήγηση έχουμε μια εξέλιξη: η εικόνα του Ιησού αποτυπώθηκε κατά θαυμαστό τρόπο από τον ίδιο τον Ιησού. Έχοντας υπόψη μας, πως στα άλλα κείμενα ο Ιησούς γνώριζε για την ύπαρξη της εικόνας, παρατηρούμε εύκολα το καινούργιο στοιχείο στο κείμενο αυτό. Η επεξεργασία της προηγούμενης παράδοσης και η προσθήκη νέων στοιχείων από τον συγγραφέα φαίνεται και στη συνέχεια του κείμενου. Έτσι η Βερονίκη, κατά την διήγηση του «Mors Pilati», πληροφορεί τον *Volusianus* πως η εικόνα του Χριστού είναι θαυματουργή. Ο *Volusianus* ζητάει να την αγοράσει, αυτή αρνείται αλλά προτείνει να πάει μαζί του στον Καίσαρα, ώστε να θεραπευτεί δια της εικόνας του Κυρίου.

Στην συνέχεια έχουμε το θαύμα με τον Τιβέριο, ο οποίος διαμέσου της εικόνας θεραπεύεται, και κατόπιν ο ίδιος θέλει να δικάσει τον Πιλάτο σε θά-

νατον για όσα έκανε στον Χριστό. Ο Τιβέριος διέταξε να φέρουν τον Πιλάτο από τα Ιεροσόλυμα. Ο τελευταίος ερχόμενος στον αυτοκράτορα παρουσιάζεται ντυμένος με τον άρραφο[18] χιτώνα του Ιησού. Αυτός ο χιτώνας κατάφερε να ηρεμήσει τον Τιβέριο, ο οποίος δίστασε να καταδικάσει τον Πιλάτο. Κατά την διήγηση, ο Τιβέριος είτε μετά από θεϊκή έμπνευση είτε μετά από την παρέμβαση ενός χριστιανού, διατάζει τον Πιλάτο να βγάλει πρώτα τον χιτώνα και μετά να παρουσιαστεί μπροστά του. Μόνο με αυτόν τον τρόπο κατάφερε ο αυτοκράτορας να δείξει στον Πιλάτο την οργή του και να τον δικάσει σε θάνατον. Το κείμενο συνεχίζει ως εξής:

Mors Pilati [39]	**Ελληνική μετάφραση**[40]
Post autem paucos dies data est igitur in Pilatum sententi aut morte turpissima damnaretur. Audiens hoc Pilatus cultellon proprio se necavit, et tali morte vitam finivit	Μετά από λίγες μέρες, επομένως, έγινε γνωστη η δικαστική απόφαση για τον Πιλάτο, σύμφωνα με την οποία αυτός θα καταδικάζονταν σε θάνατο με πολύ προσβλητικό τρόπο. Ο Πιλάτος ακούγοντας αυτό αυτοκτόνησε με το μαχαίρι του και έβαλε τέλος στην ζωή του.

Από την περικοπή αυτή συνάγεται πως ο συγγραφέας του έργου στηρίζεται στην πληροφορία που μετέφερε, όπως είδαμε, ο Ευσέβιος Καισαρείας, για το τραγικό τέλος –την αυτοκτονία– του Πιλάτου. Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε πως ο Ρουφίνος, που μετέφρασε τον Ευσέβιο στα λατινικά, ήταν η άμεση πηγή του συγγραφέα μας. Αυτός στη συνέχεια την επεξεργάζεται λαμβάνοντας υπόψη του όσα διηγείται το έργο «Cura Sanitatis Tiberii».

Η φαντασία του συγγραφέα του «Mors Pilati» δεν σταμάτησε στον θάνατο του Πιλάτου, μα συνεχίζει να διηγείται τι έγινε με το σώμα του Πιλάτου μετά τον θάνατό του:

---

[18] Η φράση στα λατινικά είναι «tunica inconsutilis», χρησιμοποιείται από την Βουλγάτα και στην μετέπειτα λατινική παράδοση για τον χιτώνα του Ιησού που ήταν, κατά αυτήν την παράδοσης, χωρίς ράψιμο, ένα και μοναδικό ύφασμα, συμβολίζοντας την ενότητα και την μη διαιρημένη εκκλησία, βλ., http://www.treccani.it/vocabolario/inconsutile/ (τελευταία επίσκεψη:5/07/2020).

Mors Pilati[41]	**Ελληνική μετάφραση**[42]
cognita Cesare morte Pilati dixit: Vere mortuus et morte turpissima, cui manus propria non pepercit. Moli igitur ingenti alligatur et in Tiberim fluvium immergitur. Spiritus vero maligniet sordidi corpori maligno et sordido conguadentes omnes in aquis movebantur, et fulgura et tempestates, tonitrua et grandines in aere terribiliter gerebant, ita ut cuncti timore horribili tenerentur. Quapropter Romani ipsum a Tiberis fluvio extrahentes, derisionis causa ipsum in Viennam deportaverunt et Rhodani fluvio immerserunt: Vienna enim dicitur quasi via geenna, quia erat tunc locus maledictionis. Sed ibi nequam spiritus affuerunt, ibidem eadem operantes. Homines ergo illi tantam infestationem daemonun non sustinentes vas illud maledictionis a se removerunt et illud sepeliendum Losaniae territorio commiserunt. Qui cum nimis praefatis infestationibus gravarentur, ipsum a se removerunt et in quodam puteo montibus circumsepto immerserunt, ubi adhuc relatione quorum dam quaedam diabolicae machinationes ebullire dicuntur.	Ο Καίσαρας, γνωρίζοντας πως ο Πιλάτος πέθανε, ανέκραξε: «πράγματι τελείωσε με ένα πολύ προσβλητικό θάνατο, δεν γλίτωσε ούτε από το ίδιο το χέρι του». Δέθηκε [ο Πιλάτος], λοιπόν, σε ένα πολύ μεγάλο βράχο και τον έριξαν στον Τίβερη. Αλλά κακά και μίζερα πνεύματα ευτυχισμένα για ένα σώμα κακό και μίζερο, ενοχλούσαν όλους που ήταν στα νερά, φέρνοντας στον αέρα κεραυνούς και μπόρες, βροντές και φοβερά χαλάζια. Γι΄ αυτό κατέλαβε όλους τρόμος μεγάλος. Οι Ρωμαίοι, γι΄ αυτό τον λόγο, τον έβγαλαν από τον Τίβερη και με περιφρόνηση τον μετέφεραν στην Βενετία όπου και τον έριξαν στον Ροδανό. Η Βενετία [Vienna] φαίνεται να προέρχεται [από την έκφραση] οδός της Γέεννα [via geenna]. Εκείνο τον καιρό ήταν τόπος διαβολεμένος. Και εκεί εμφανίστηκαν κακά πνεύματα, φέρνοντας το ίδιο [κακό]. Ο λαός [εκεί] μη μπορώντας να αντέξει μια εισβολή των δαιμόνων απομάκρυνε [το σώμα του Πιλάτου] σε ένα δοχείο διαβολεμένο και το έθαψε στην περιοχή της Λωζάννης. Και εκεί οι κάτοικοι τρομαγμένοι από τις προλεχθείσες πνευματικές μολύνσεις, το έβγαλαν και το έριξαν σε ένα πηγάδι κυκλωμένο με βουνά, όπου ακόμα, όπως λένε μερικοί, παρουσιάζονται διαβολικές συνομωσίες.

Κατά την γνώμη μας, το περιγραφόμενο στο κείμενο τέλος του σώματος του Πιλάτου δείχνει την εξέλιξη και την αποκορύφωση, στην οποία έφτασε η δυτική λατινική παράδοση για τον Πιλάτο. Μια τέτοια παράδοση που αναπτυσσόταν σταδιακά, έφτασε μέχρι το σημείο να δαιμονοποιεί τον Πιλάτο. Δεν σταμάτησε στην καταδίκη του κυβερνήτη της Ιουδαίας, αλλά συνέχισε και με την περιγραφή του τραγικού τέλους που είχε το σώμα του Πιλάτου. Σημειώνουμε ότι τα τρία παραπάνω λατινικά κείμενα, που εξετάσαμε, δεν είναι τα μοναδικά, όπως έδειξε ο von Dobschütz. Αντίθετα υπάρχουν και άλλα πολλά παρόμοια κείμενα του δυτικού μεσαίωνα, που είναι γεμάτα με θρύλους για τον Πιλάτο[19].

[19] Βλ., E. von Dobschütz, *Christusbilder,*273*-335*: σε αυτές τις σελίδες βρίσκουμε κείμενα και μαρτυρίες πάνω στον θρύλο περί Βερονίκης, σε αυτά τα κείμενα υπάρχουν ει-

Εμείς, με αυτά τα κείμενα, θέλαμε ν' αναδείξουμε τις βασικές γραμμές που διέπουν τον θρύλο της λατινικής αρνητικής απόκρυφης παράδοσης περί Πιλάτου.[20]

4.4. Η Επιστολή του Τιβέριου στον Πιλάτο

Τώρα θα ασχοληθούμε με ένα κείμενο γραμμένο στην Ελληνική γλώσσα, και όχι όπως τα άλλα στην Λατινική. Πρόκειται για ένα απόκρυφο κείμενο που έχει τη μορφή επιστολής, που συντάχτηκε κατά την παράδοση από τον αυτοκράτορα Τιβέριο και στάλθηκε στον Πιλάτο.[21]

Τονίζουμε ότι δεν πρέπει να συγχέουμε την επιστολή αυτή με τις άλλες επιστολές του Τιβερίου προς στον Πιλάτο[22], που θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο και οι οποίες ανήκουν στην θετική απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου.

Αυτή η επιστολή προϋποθέτει, όπως όλες οι παραδόσεις περί Πιλάτου, την ύπαρξη μιας επιστολής-αναφοράς σταλμένης από τον κυβερνήτη της Ιουδαίας στον αυτοκράτορα της Ρώμης, ο οποίος, κατά την εδώ διήγησή, αφού τη διάβασε έγραψε την απαντητική επιστολή, που θα αναλύσουμε παρακάτω.

Συμφώνα με τα παραπάνω βρισκόμαστε μπροστά σε ένα πρώτο στάδιο ανάπτυξης του θρύλου του σχετικού με την αλληλογραφία του Πιλάτου με τον Τιβέριο. Πολλοί ερευνητές, όπως ο Elliott, θεωρούν ότι η πατρίδα του ελληνικού αυτού κειμένου ήταν η Δύση και όχι η Ανατολή. Την θέση τους αυτή την θεμελιώνουν στο γεγονός ότι στην επιστολή το πρόσωπο του Πιλάτου περιγράφεται αρνητικά.[23] Για να κατανοήσουμε το όλο πρόβλημα, θα εξετάσουμε

δήσεις για τον Πιλάτο και το τέλος του. Επίσης βρίσκεται μια σύνοψη των κειμένων με μια μελέτη στο ίδιο βιβλίο σελίδες, 197-262.

20 Για μια περιγραφή άλλων κειμένων αυτής της παράδοσης βλ. T. Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 161-165.

21 Ας σημειώσουμε πως υπάρχει μια λατινική μετάφραση αυτής της επιστολής, βλ. υπ. 1 σ. 529 στο B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels.*

22 Είναι πολύ αξιοσημείωτη η παρατήρηση που διαβάζουμε στο B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels* 529: «This letter was allegedly written by the emperor Tiberiuw to Pontius Pilate in response to an earlier communication from the governor of Judea. But Pilate earlier letter connot be identified with any of the documents that we now have: it cannot have been the Report of Pilate, since, unlike this document, the letter portrays Pilate in a favorable light. Moreover, the Handing Over of Pilate, closely connected with the Report, has an entirely different account of Pilat's death from the one presented here… and no such line is found in the Letter of Pilate to Claudius…».

23 «Since Pilate appears here as a criminal rather than a saint, some scholas (e.g., Elliott) have contended that the book must have been written somewhere in the West rather than East»; όπ.. επ., 530.

πρώτα τα βασικά σημεία του κειμένου που αφορούν την έρευνά μας και μετά θα προβούμε σε σχόλια σχετικά με την προέλευση του κειμένου. Επίσης θα καταθέσουμε την άποψή μας για τη σχέση του κειμένου με τον θρύλο του Πιλάτου και με τις διάφορες παραδόσεις του. Κατά την ανάλυσή μας ακολουθούμε το κείμενο που βρίσκεται στο έργο των B. D. Ehrman και Z. Pleše[24].

Το κείμενο αρχίζει με την πληροφορία πως ο Τιβέριος, μόλις διάβασε την «αναφορά του Πιλάτου», οργίστηκε και θέλησε να τιμωρήσει τον κυβερνήτη της Ιουδαίας. Γι' αυτόν τον λόγο του γράφει λέγοντας τα εξής:

Ἐπειδῆπερ βιαῖον καί ἀδικίας μεστόν γέμοντα κατεψηφίσω θάνατον Ἰησοῦν τόν Ναζωραίου καί πρό καταδίκης εἷς θάνατον τοῦτον παρέδωκας τοῖς ἀπλήστοις καί μεμηνόσιον Ἰουδαίοις, καί οὔ συνεπάιησας τούτω δικαίω ἀλλά κάλαμον βάψας καί ἀποφασιν δυστήνην ἐκδούς, καί φραγελλώσας αὐτόν παρέδωκας ἐπί τό σταυρωθῆναι ἀναιτίως, καί δῶρα ὑπέρ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔλαβες, καί τή μέν γλώττη τούτω συνεπάθησας, τή δέ καρδίαν τοῦτον παρέδωκας τοῖς παρανόμοις Ἰουδαίοις, δέσμιος ἀχθήση μοί, ἵνα ὑπεραπολογήση καί λόγον ἀνταποδώσης μοί ὑπέρ τῆς ψυχῆς τῆς ἀναιτίως εἷς θάνατον παρέδωκας.[25]

Στο παραπάνω κειμένο παρατηρούμε πως ο συγγραφέας στηρίζεται στην παράδοση που μας μετέδωσε ο Ευσέβιος Καισαρείας. Ο Τιβέριος φαίνεται πως είναι πεπεισμένος πως ο Ιησούς δεν θα έπρεπε να καταδικαστεί σε θάνατο, και σε αυτό ο Πιλάτος έσφαλε. Η ευθύνη λοιπόν δεν είναι μόνο των Ιουδαίων, ο κυβερνήτης ευθύνεται επίσης, επειδή, κατά το κείμενό μας, είχε λάβει δώρα, για να καταδικάσει τον Ιησού σε θάνατο. Ενώ η ευσπλαχνία, που έδειξε προς τον Ιησού ήταν μόνο λεκτική και όχι ουσιαστική.

Το κείμενο μας θυμίζει, επίσης, ένα από τα χαρακτηριστικά του Πιλάτου που είδαμε ότι αναφέρονται στις ιουδαϊκές ιστορικές πηγές, δηλαδή την φιλαργυρία του. Επίσης παρατηρούμε μια ομοιότητα με την άποψη του Χρυσοστόμου ότι ο Πιλάτος ευθύνεται για τον θάνατο του Ιησού, επειδή έδωσε την άδεια για την σταύρωση. Η ομοιότητα αυτή θα μας βοηθήσει να εντοπίσουμε την προέλευση του κειμένου μας.

Διαβάζοντας το κείμενο αναρωτιέται κανείς, ποια είναι η πηγή των πληροφοριών του αυτοκράτορα. Αυτή σχετίζεται μόνον με την «αναφορά του Πιλάτου»; ή μήπως υπάρχει και άλλη πηγή; Στο κείμενο αναφέρεται:

Γυνή γάρ τίς πρός μέ ἐλήλυθε, μαθήτρια τούτου λέγουσα εἶναι, ἥτις ἐστίν Μαρία ἡ Μαγδαληνή, ἀφ'ἧς μαρτυρούσιν ὅτι ἑπτά δαιμόνια ἐκβεβλήκει, μαρτυροῦσα τοῦτον ἰάματα μέγιστα ἐπιτελεῖν τυφλούς ἐποίησε βλέπειν, χωλούς

[24] Βλ. όπ. επ., 532-534.

[25] όπ.. επ., 532.

περιπατεῖν, καί κωφούς ἀκούειν, λεπρούς ἐκαθάρισεν, καί ἁπλῶς εἰπεῖν, ᾧς ἐμαρτύρει αὕτη, ὅτι λόγω μόνω τάς ἰάσεις ἐπετέλει.[26]

Σύμφωνα με το κείμενο, η Μαρία η Μαγδαληνή ήταν αυτή που πληροφόρησε τον Τιβέριο. Είναι ξεκάθαρο πως το κείμενο μας μεταφέρει την ελληνική παράδοση, που θέλει τη Μαρία τη Μαγδαληνή να είναι αυτή που κατηγορεί τον Πιλάτο στον αυτοκράτορα, δηλαδή να διαδραματίζει τον ρόλο της Βερονίκης της λατινικής παράδοσης.[27] Αυτό δεν σημαίνει, όμως, πως δεν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των παραδόσεων, πράγμα που θα το παρατηρήσουμε στην συνέχεια της ανάλυσης του κειμένου μας.

Κατά το κείμενο, λοιπόν, για τον Τιβέριο, ο ίδιος ο Πιλάτος είδε κάτι θεϊκό στον Ιησού, και γι' αυτόν τον λόγο έπρεπε να τιμωρηθεί αφού, παρότι διέγνωσε το θεϊκο αυτό στοιχείο στον Ιησού, εντούτοις τον παρέδωσε στους Ιουδαίους: «Ἀλλά καί ἀπό τῆς δολερᾶς γραφῆς σου τῆς πρός μέ ἐλθούσης καταψηφίσω σου τήν τιμωρίαν ᾧς γραφούσης ὅτι καί παρά τούς θεούς οὕς σεβόμεθα μείζων ὑπῆρχεν».[28]

Η αναφορά στον θεϊκό χαρακτήρα του Ιησού μας παραπέμπει στην πληροφορία που μας έδωσε ο Τετρυλιανός, ο Ευσέβιος και άλλα απόκρυφα κείμενα με διαφορετικούς τρόπους, δηλαδή ότι ο Τιβέριος αναγνώρισε την θεότητα του Χριστού. Η πληροφορία αυτή, όπως είπαμε, προέρχεται από μια αρχαία παράδοση περί του εκχριστιανισμού του Τιβερίου.

Η βασική ερώτηση στην οποία επιχειρεί να δώσει απάντηση το κείμενό μας είναι τι συνέπειες είχε η πράξη αυτή του Πιλάτου. Στο κείμενο αναφέρεται ότι ο αυτοκράτορας διατάζει να δει προσωπικά τον Πιλάτο. Ο κυβερνήτης της Ιουδαίας έπρεπε να συναντήσει τον Τιβέριο και να απολογηθεί για αυτό που έκανε. Επίσης, το κείμενό μας ερμηνεύει, όπως κάνουν και άλλα απόκρυφα κείμενα, την καταστροφή της Ιερουσαλήμ και τον αφανισμό του ιουδαϊκού λαού από τους Ρωμαίους, ως τιμωρία του αυτοκράτορα εναντίον των Ιουδαίων για τη σταύρωση του Ιησού. Το ίδιο αναφέρει και ο Ευσέβιος, μα γι' αυτόν ο αυτοκράτορας ήταν ο Γάιος[29], ενώ το απόκρυφό μας κάνει λόγο για τον Τιβέριο.

Με τον εξής τρόπο περιγράφει το απόκρυφό μας το τέλος του Πιλάτου:

Ἔθος δέ ἦν τοῖς ἀρχαιοῖς ἀναξίν, ᾧς ὅτι ἐᾶν καταδικός τίς ἦν θανάτω καί ἐθεάσατο τήν ὄψιν αὐτῶ, ἐρρύτεο τῆς καταδίκης, ἐκέλευσεν οὖν ὁ Καίσαρ του μῆ θεάσασθαι τόν Πιλάτον, ἵνα μή ρυσθῆ ἐκ τοῦ θανάτου ἀλλά κελεύσει τούτου ἕν ἄντρω τινί τοῦτον ἀνέκτισαν, καί ἐκεί αὐτόν ἔασαν. ... Μια δέ τῶν

[26] όπ.. επ., 532.

[27] Βλ. M. Starowieyski, "Maria Maddalena" στο *NDPAC*, vol 2, 3056α.

[28] B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*, 523.

[29] Βλ., Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία,* II, 6.

ἡμερῶν ἐξελθῶν ὁ βασιλεύς ἐπί τήν θήραν δορκάδα τινά ἐδίωκεν ἡ δέ δορκᾶς ἐλθοῦσα ἕν τή ὀπή τοῦ ἀντρου ἵστατο. Ἔμελλεν δέ τόν Πιλάτον ὑπό τῶν χειρῶν τοῦ Καίσαρος ἀναλωθῆναι καί ἵνα πληρωθῆ τό μέλλον προέκοψεν ὁ Πιλάτος θεάσασθαι τόν ἀνακτα, καί ἡ δορκᾶς κατέναντι τούτου στάσα, καί ὁ Καίσαρ βέλος βαλῶν ἕν τῷ τόξω τοῦ τήν δορκάδα καταβαλεῖν, καί δια τῆς ὀπῆς τό βέλος εἰσελθόν τόν Πιλάτον ἀνήρησεν.[30]

Το τέλος του Πιλάτου, κατά το κείμενό εδώ, δεν μοιάζει τόσο με αυτό που μεταδίδει ο Ευσέβιος Καισαρείας, αλλά μπορούμε να πούμε πως το υπόβαθρο είναι το ίδιο: ο Πιλάτος έπρεπε να τιμωρηθεί γι' αυτό που είχε κάνει στον Χριστό. Να παρατηρήσουμε πως το κείμενο μιλάει για ένα έθος κατά το οποίο ο αυτοκράτορας δεν έπρεπε να δει τον Πιλάτο επειδή τον έχει καταδικάσει σε θάνατον. Κατά την άποψη μας, εδώ το κείμενο προσπαθεί να εξηγήσει γιατί ο Τιβέριος δεν ήθελε να δει τον Πιλάτο. Την ίδια πληροφορία αναφέρεται και στο «Cura Sanitatis Tiberii», χωρίς όμως να παρέχει κάποια εξήγηση επ' αυτού.

Το ερώτημα, λποπόν, είναι: Το παραπάνω κείμενο ακολουθεί την λατινική παράδοση ή μας μεταφέρει μια άλλη παράδοση; Όπως ήδη έχουμε πει, για ορισμένους ερευνητές το κείμενο αυτό κρίνει τον Πιλάτο αρνητικά. Όμως, κατά την γνώμη μας, αυτό δεν είναι τόσο ακραίο όσο η λατινική παράδοση, αφού αυτό δεν φτάνει μέχρι το σημείο να δαιμονοποιεί τον Πιλάτο. Επίσης ο Πιλάτος φαίνεται σε αυτό το κείμενο να είχε αναγνωρίσει κάτι θεϊκό στον Ιησού, ενώ στα λατινικά κείμενα τον θεωρεί σαν εγκληματία, ή απλώς σαν έναν θεραπευτή.

Από μια άλλη πλευρά, ο Τιβέριος διακρίνει στον Πιλάτο δύο αντικρουόμενες συμπεριφορές. Ο Πιλάτος από την μια μεριά δείχνει ευσπλαχνία προς τον Ιησού, έστω και αν αυτή είναι μόνον λεκτική. Από την άλλη μεριά, όμως, ο Πιλάτος καταδικάζει τον Ιησού σε θάνατο. Η διάκριση αυτή δεν φαίνεται να υπάρχει στα κείμενα της λατινικής απόκρυφης παράδοσης. Αυτή την είδαμε μόνο στις ομιλίες του Χρυσοστόμου, στις οποίες αναφερθήκαμε παρά πάνω. Τελευταίο σημείο είναι ο ρόλος της Μαγδαληνής, που, όπως ήδη είπαμε, παίρνει το ρόλο της Βερονίκης κατηγορώντας τον Πιλάτο στον αυτοκράτορα, αλλά χωρίς καμία αναφορά για μια εικόνα του Χριστού. Κατά συνέπεια, το κείμενο ανήκει, κατά τη γνώμη μας, σε μια άλλη παράδοση διαφορετική από την λατινική. Μια παράδοση, που δεν κρίνει θετικά τον Πιλάτο, ταυτόχρονα όμως δεν τον κρίνει με ιδιαίτερη αυστηρότητα.

Ίσως πρόκειται για την Αντιοχειανή παράδοση και την ελληνο-βυζαντινή που χρησιμοποιεί την είδηση για την αναφορά του Πιλάτου στον αυτοκράτορα αναπτύσσοντας όμως μια αρνητική εικόνα για τον κυβερνήτη της Ιου-

[30] B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*, 534.

δαίας που τελειώνει με τον τραγικό του θάνατο. Ο θάνατός του εδώ είναι διαφορετικός από αυτόν που περιγράφεται στην λατινική απόκρυφη γραμματεία, που ήταν, σύμφωνα με την παράδοση του Ευσεβίου, αυτοκτονία. Εδώ, πράγματι, η ζωή του Πιλάτου τελειώνει με την καταδίκη του σε θάνατο από τον αυτοκράτορα σαν μια θεϊκή κρίση. Το τέλος αυτό του Πιλάτου μοιάζει με αυτό της ελληνικής θετικής παράδοσης, η οποία όμως βλέπει τον θάνατό του θετικά θεωρώντας τον σαν μαρτύριο. Σε αυτό, όμως, θα αναφερθούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Δεν πρέπει να ξεχάσουμε επίσης το γεγονός πως αυτό το κείμενο προσπαθεί να εξηγήσει μια πράξη του αυτοκράτορα που στο «Cura Sanitatis Tiberii» ήταν ανεξήγητη. Αυτό σημαίνει πως υπάρχει μια σχέση μεταξύ των παραδόσεων. Η καλύτερη λύση είναι να υποθέσουμε την ύπαρξη μιας κοινής πηγής, ίσως προφορικής, στην οποία βασίζονται και οι δυο παραδόσεις, μα καθεμία συνεχίζει την προσωπική της παράδοση με ένα ειδικό και διαφορετικό τρόπο. Κατά την γνώμη μας, αυτή η τελευταία υπόθεση είναι η καταλληλότερη λύση για την εξήγηση της σχέσης μεταξύ των αρνητικών παραδόσεων. Ας μην λησμονούμε, επίσης, πως η αρνητική παράδοση έχει τον πυρήνα της στις παραδόσεις που ο Ευσέβιος Καισαρείας μεταδίδει. Αυτές, συνιστούν, κατά πάσα πιθανότητα, και τον πυρήνα της ελληνικής και της λατινικής αρνητικής παράδοσης.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, μπορούμε να υποθέσουμε πως η προέλευση της «Επιστολής του Τιβέριου στον Πιλάτο» ήταν η Αντιόχεια ή γενικά η Συρία. Επίσης, όπως θα δούμε, στην Αντιόχεια, υπήρχε κατά την γνώμη μας, μια διαμάχη μεταξύ των δυο απόψεων-παραδόσεων περί Πιλάτου, που έχουν ένα κοινό υπόβαθρο και πηγή. Το κείμενο αυτό εδώ, προέρχεται από την αρνητική παράδοση γεννημένη στην Συρία-Αντιόχεια και μεταφέρεται μετά και στο Βυζάντιο. Η θέση μας αυτή διαφέρει από τη θέση του Elliot και άλλων ερευνητών για την προέλευση και τον χρόνο σύνταξης του κειμένου. Μια τέτοια υπόθεση βοηθά επίσης να εξηγηθούν άλλα κοινά στοιχεία μεταξύ ελληνικής και λατινικής αρνητικής παράδοσης. Εννούμε την επίδραση της συριακής παράδοσης στην λατινική. Ας μην λησμονούμε την αναφορά της λατινικής παράδοσης στην Τύρο και στην Δαμασκό, ή τη χρήση της παράδοσης της Εδέσσης της Συρίας περί Αβγάρου. Η σχέση με την συριακή παράδοση θα γίνει πιο ξεκάθαρη αναλύοντας το επόμενο κείμενο.

4.5. Η Διδασκαλία του Θαδδαίου

Τη προαναφερθείσα στενή σχέση μεταξύ των παραδόσεων θα μας δείξει και το κείμενο της «Διδασκαλίας του Θαδδαίου». Αυτό είναι ένα απόκρυφο που προέρχεται από την συριακή παράδοση και σχετίζεται με τον θρύλο του βασιλιά της Εδέσσης Αβγάρου και τον εκχριστιανισμό της Εδέσσης της Συρίας.[31] Η «Διδασκαλία του Θαδδαίου» γράφτηκε κατά πάσα πιθανότητα στα τέλη του Δ΄ αιώνα ή αρχές του Ε΄ αιώνα, στην πόλη της Έδεσσας της Συρίας.

Δυο στοιχεία της «Διδασκαλίας του Θαδδαίου» είναι σημαντικά για την έρευνά μας. Το πρώτο είναι πως στο κείμενο αυτό εμφανίζεται για την πρώτη φορά ο θρύλος για το «ιερό μαντήλιον» του Χριστού, δηλαδή την αποτυπωμένη σε μαντήλι εικόνα του προσώπου του[32], και η θεραπεία του βασιλιά Αβγάρου δια του μαντιλιού αυτού.[33] Το δεύτερο στοιχείο είναι η επιστολή[34] που έστειλε ο βασιλιάς της Εδέσσης Άβγαρος στον αυτοκράτορα Τιβέριο, ώστε να τον πληροφορήσει για όσα έπραξαν οι Ιουδαίοι κατά του Ιησού, παρόλα τα θαύματα που έκανε μπροστά τους. Στην επιστολή αυτή ο βασιλιάς της Εδέσσης αναφέρεται και στα υπερφυσικά σημεία που έγιναν κατά την σταύρωση, για το σκοτάδι και το σεισμό[35]. Η αναφορά από το κείμενο μόνον των δυο αυτών σημείων μας θυμίζει τη συριακή μαρτυρία, δηλαδή την «Διδασκαλία του Σίμωνα Κηφά», για την οποία μιλήσαμε προηγουμένως και η οποία αναφέρεται επίσης μόνο σε αυτά τα δυο υπερφυσικά φαινόμενα. Το στοιχείο αυτό μας ωθεί να υποθέσουμε πως υπάρχει μια σχέση μεταξύ των δύο κειμένων και ότι το ένα κείμενο στηρίζεται ή λαμβάνει υπόψη του το άλλο. Σημειώνουμε ότι στο τέλος της επιστολής του ο βασιλιάς

---

[31] Για τον θρύλο περί Εδέσσης και του βασιλιά της βλ., E. von Dobschütz, *Christusbilder,* 102-196. Και για τις πηγές-κείμενα, όπ. επ., 158-249.

[32] Ο Ευσέβιος δεν αναφέρεται στην ύπαρξη μιας εικόνας του προσώπου του Ιησού, θα δούμε στην συνέχεια την μαρτυρία του για την αιμορροούσα που είχε μια εικόνα του Ιησού και κατοικούσε στην Καισάρεια του Φιλίππου, αλλά εδώ θέλουμε να τονίσουμε το γεγονός πως ο Ευσέβιος, όπως και η Αιθερία, μιλάνε για τις επιστολές ανάμεσα στον Χριστό και τον Άβγαρο αλλά δεν μιλάνε για την εικόνα στην Έδεσσα. Στον Ευσέβιο βλ., *Εκκλησιαστική Ιστορία,* Ι, 13. για την Αιθερία βλ., Αιθερία, *Itinerarium,* 1064-1066.

[33] Όπως είπαμε στην προηγούμενη υποσημείωση η Αιθερία το έτος 384 μιλάει για τις επιστολές αλλά δεν λέει τίποτα για την εικόνα, πράγμα που μας κάνει να υποθέσουμε πως το κείμενό μας είναι μεταγενέστερο του ταξιδιού της Αιθερίας στους Αγίους Τόπους. Βλ. επίσης, R. J. E. Navarro, "ADDAI (o ADDEO)", 77-78.

[34] Η επιστολή βρίσκεται στο, G. Phillips (επι. και μετ.), *The Doctrine of Addai*, ܠܐ - ܠܒ. Η είδηση αρχίζει με αυτόν τον τρόπο: «ܟܬܒ ܐܓܪܬܐ ܐܒܓܪ ܗܘܐ ܠܘܬ ܛܝܒܪܝܘܣ ܩܣܪ».

[35] «ܘܒܙܒܢܐ ܕܙܩܦܘܗܝ، ܗܘܐ. ܚܫܟ ܫܡܫܐ ܘܙܥܬ ܐܪܥܐ», G. Phillips (επι. και μετ.), *The Doctrie ne of Addai*, ܠܒ.

Άβγαρος ζητάει έμμεσα από τον αυτοκράτορα Τιβέριο να τιμωρήσει τους Ιουδαίους λέγοντάς του πως δεν είναι δυνατόν να συνεχίζει ο Τιβέριος να τους σέβεται μετά από όσα πληροφορήθηκε για τη συμπεριφορά τους απέναντι στον Ιησού[36].

Το κείμενο περιέχει και την απάντηση του Τιβέριου στον βασιλιά της Εδέσσης. Μια τέτοια απάντηση είναι πολύ σημαντική για την έρευνά μας και γι' αυτόν τον λόγο την παραθέτουμε ώστε να την αναλύσουμε στην συνέχεια:

Η διδασκαλία του Θαδδαίου[43]

ܘܟܬܒ ܗܘܐ ܛܝܒܪܝܘܣ ܩܣܪ ܘܫܕܪ ܗܘܐ ܠܐܒܓܪ
ܡܠܟܐ. ܘܗܟܢܐ ܟܬܒ ܠܗ.
ܐܓܪܬܐ ܕܫܪܝܪܘܬܟ ܕܠܘܬܝ. ܩܒܠܬ ܘܐܬܩܪܝܬ
ܩܕܡܝ. ܥܠ ܡܕܡ ܕܡܪܚܘ ܗܘܘ ܝܗܘ̈ܕܝܐ ܒܙܩܝܦܐ.
ܐܦ ܦܝܠܛܘܣ ܗܓܡܘܢܐ. ܟܬܒ ܗܘܐ ܘܐܘܕܥܗ
ܠܐܠܒܝܢܘܣ ܗܦܪܟܐ ܕܝܠܝ. ܥܠܝܗܝܢ ܕܗܠܝܢ ܕܟܬܒܬ
ܠܝ. ܡܛܠ ܕܝܢ ܕܩܪܒܐ ܕܒܝܬ ܐܣܦܢܝܐ܇ ܕܡܪܕܘ ܥܠܝ ܘܩܡ
ܒܗܘܢ ܘܙܟܝܬ. ܡܛܠ ܗܢܐ ܠܐ ܐܫܟܚܬ ܕܐܬܒܥܝܗ̇
ܠܝ ܒܗܕܐ ܗܕܐ. ܡܛܝܒ ܐܢܐ ܕܝܢ ܕܡܐ ܕܗܘ̇ܐ ܠܝ
ܫܠܝܐ. ܐܦܩܘܕ ܥܠܝܗܘܢ ܢܡܘܣܐܝܬ. ܥܠ ܝܗܘ̈ܕܝܐ
ܕܠܐ ܥܒܕܝܢ ܢܡܘܣܐܝܬ. ܘܡܛܠ ܗܢܐ ܐܦ ܦܝܠܛܘܣ
ܕܥܒܝܕ ܗܘܐ ܠܗ ܬܡܢ ܗܓܡܘܢܐ. ܫܕܪܬ ܚܠܦܘܗܝ
ܐܚܪܢܐ. ܘܫܪܝܬܗ ܠܗ ܒܨܥܪܐ. ܥܠ ܕܢܦܩ ܡܢ ܢܡܘܣܐ
ܘܥܒܕ ܗܘܐ ܨܒܝܢܐ ܠܝܗܘ̈ܕܝܐ. ܘܙܩܦ ܗܘܐ ܠܡܫܝܚܐ
ܠܛܝܒܘܬܗܘܢ ܕܝܗܘ̈ܕܝܐ. ܗ̇ܘ ܕܐܝܟ ܕܫܡܥܬ ܐܢܐ
ܥܠܘܗܝ. ܚܠܦ ܙܩܝܦܐ ܘܡܘܬܐ. ܕܢܬܝܩܪ ܘܠܐ ܗܘܐ.
ܘܢܣܓܕ ܠܗ ܡܢܗܘܢ ܙܕܩ ܗܘܐ. ܡܬܚܙܝܢܐܝܬ ܕܒܥܝܢܝܗܘܢ
ܚܙܝܢ ܗܘܘ ܟܠ ܡܕܡ ܕܥܒܕ ܗܘܐ. ܐܢܬ ܕܝܢ ܐܝܟ
ܫܪܝܪܘܬܟ ܕܠܘܬܝ܇ ܘܩܝܡܐ ܫܪܝܪܐ ܕܝܠܟ ܘܕܐܒܗܝܟ.
ܫܦܝܪ ܥܒܕܬ ܕܟܬܒܬ ܠܝ ܗܕܐ.

Ελληνική μετάφραση[44]

Και έγραψε ο Τιβέριος Καίσαρας και έστειλε στον Άβγαρο, και του έγραψε έτσι: Παρέλαβα την επιστολή της αφοσίωσής σας προς εμένα, και μπροστά μου διαβάστηκε. Σχετικά με τις πράξεις που οι Ιουδαίοι τόλμησαν [να κάνουν] με τον σταυρό, [δηλαδή] αυτά πάνω στα οποία εσύ μου έγραψες, και ο Πιλάτος ο ηγεμόνας είχε γράψει και πληροφορήσει τον Aulbinus τον νομάρχη μου. Λόγω του πολέμου εναντίον των Ισπανών (των ανθρώπων στην Ισπανία) οι οποίοι επαναστάτησαν εναντίον μου και τους οποίους νίκησα δεν μπόρεσα να παρακολουθήσω αυτό το ζήτημα. Είμαι έτοιμος, όμως, όταν θα έχω την ησυχία, να τιμωρήσω, κατά τον νόμο, τους Ιουδαίους που δεν πράττουν κατά τον νόμο. Και λόγω αυτού επίσης, στην θέση του Πιλάτου, που ήταν ο ηγεμόνας εκεί, έστειλα [ήδη] έναν άλλο, και απομάκρυνα [τον Πιλάτο] με υποβιβασμό, επειδή δεν υπάκουσε στον νόμο και έκανε την θέληση των Ιουδαίων, και σταύρωσε, για χάρη τους, τον Χριστό ο οποίος, όπως άκουσα για αυτόν, αντί να πεθάνει στον σταυρό άξιζε να ήταν δοξασμένος και λατρεμένος από αυτούς, αφού είχαν δει με τα μάτια τους καθετί που αυτός έκανε. Εσύ, κατά την αφοσίωσή σου προς εμένα, και [κατά] την αληθινή συμμαχία σου και των πατέρων σου [μαζί μου], έκανες καλά που μου έγραψες αυτό.

Αξιοπρόσεκτα στο παραπάνω κείμενο είναι τα εξής: Το πρώτο είναι πως ανα-

36 «ܘܡܟܝܠ ܡܠܟܘܬܟ ܢܕܥ. ܡܢܐ ܙܕܩ ܕܬܦܩܘܕ ܥܠ ܥܡܐ ܕܝܗܘ̈ܕܝܐ ܕܗܠܝܢ ܥܒܕܘ», G. Phillips (επι. και μετ.), *The Doctrine of Addai*, ܠܘ.

φέρει ότι ο Τιβέριος δεν πληροφορήθηκε τα συμβάντα μόνο από τον βασιλιά Άβγαρο, αλλά και από τον Πιλάτο ο οποίος είχε ήδη στείλει μια αναφορά στον νομάρχη του Τιβέριου ονόματι *Aulbinus* με την οποία μίλησε για όσα συνέβη στην Ιερουσαλήμ. Θα επιστρέψουμε σε αυτό, για να σχολιάσουμε την αναφορά στον *Aulbinus* και τι έκανε ο Τιβέριος στο τέλος. Τώρα πρέπει να δούμε την πληροφορία που μας λέει το κείμενο για την εμπλοκή του Τιβέριου στον πόλεμο εναντίον των ανθρώπων της Ισπανίας, οι οποίοι έκαναν επανάσταση εναντίον του. Τι μπορούμε άραγε να αποκομίσουμε από αυτή την πληροφορία σχετικά με το θέμα μας; Πρώτον, ότι κατά τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του ο Τιβέριος είχε ν' αντιμετωπίσει αρκετές επαναστάσεις σε διάφορα μέρη της αυτοκρατορίας, μια από αυτές ήταν και στην Ισπανία.[37] Επίσης, ότι η πληροφορία αυτή μας βοηθά να προσεγγίσουμε τη συνάφεια τη σχετική με τη σύνταξη του απόκρυφου κειμένου. Πράγματι, στις αρχές του Δ΄ αιώνα η Ισπανία υπέστη την βαρβαρική εισβολή που απασχόλησε τον τότε αυτοκράτορα[38]. Σύμφωνα λοιπόν με αυτά που αναφέρονται στο κείμενο, μπορούμε να ισχυριστούμε πως αυτό συντάχτηκε πιθανότατα το πρώτο μισό του Ε΄ αιώνα.

Ένα άλλο πολύ σημαντικό στοιχείο που πρέπει να αναφέρουμε είναι η αναφορά του κειμένου στην *Protonice*, την σύζυγο του αυτοκράτορα Κλαυδίου, ο οποίος στα χρόνια του Τιβέριου ήταν ο δεύτερος άνδρας της αυτοκρατορίας, κατανίκησε τους επαναστάτες στην Ισπανία. Κατά την διήγηση του απόκρυφου η *Protonice*, μετά τον προσυλητισμό της στον χριστιανισμό, μετέβη στα Ιεροσόλυμα για να επισκεφτεί τα μέρη όπου έζησε και έδρασε ο Κύριος.[39] Αυτή η αναφορά έκανε αρκετούς ερευνητές να υποθέσουν πως το κείμενο γράφτηκε μετά το επεισόδιο της αυτοκράτειρας Ελένης, της μητέρας του Μεγάλου Κωνσταντίνου, και της εύρεσης του τιμίου σταυρού. Αλλά η ίδια πληροφορία μας εμπλέκει και πάλι στο πρόβλημα της σύγχυσης μεταξύ Κλαυδίου και Τιβέριου που υπάρχει και στην συριακή μαρτυρία την προερχόμενη από την «Διδασκαλία του Σίμωνα Κηφά». Κατά την άποψη μας, παρότι το κείμενο γράφτη-

[37] Βλ. A. Garzetti, *L'impero da Tiberio agli Antonini,* 21.

[38] Βλ., P. De Labriolle - G. Bardy - L. Breéhier - G. De Plinval, *Storia della Chiesa,* τομ. 4, 462-463, βλ. επίσης, R. Collins, *Visigothic Spain 409-711*, 11-15.

[39] «ܦܪܘܛܘܢܝܩܐ ܐܢܬܬܗ ܕܩܠܘܕܝܘܣ ܩܣܪ܆ ܗܘ ܕܐܩܝܡܗ ܗܘܐ ܠܛܝܒܪܝܘܣ ܬܢܝܢܐ ܕܡܠܟܘܬܗ܆ ܟܕ ܐܙܠ ܗܘܐ ܕܢܦܘܩ ܥܡ ܒܢ̈ܝ ܐܝܣܦܢܝܐ ܕܡܪܕܘ ܗܘܘ ܥܠܘܗܝ܂ ܗܝ ܗܕܐ ܐܢܬܬܐ܆ ܟܕ ܐܝܬܘܗܝ ܗܘܐ ܫܡܥܘܢ ܟܐ ܡܢ ܬܠܡܝܕ̈ܐ ܒܪܗܘܡܐ ܡܗܝܡܢܬܐ܆ ܘܚܙܬ ܗܘܬ ܐܬܘ̈ܬܐ ܘܬܕܡܪ̈ܬܐ܆ ܘܚܝ̈ܠܐ ܬܡܝܗ̈ܐ ܕܥܒܕ ܗܘܐ ܒܫܡܗ ܕܡܫܝܚܐ܂ ܟܦܪܬ ܗܘܬ ܒܚܢܦܘܬܐ ܕܐܒܗ̈ܝܗ ܕܦܠܚܐ ܗܘܬ ܒܗ܂ ܘܒܝ ܠܚ̈ܡܐ ܕܚܢܦܘܬܐ ܕܣܓܕܐ ܗܘܬ ܠܗܘܢ܂ ܘܒܡܫܝܚܐ ܡܪܢ ܡܗܝܡܢܐ ܗܘܬ ܘܣܓܕܐ܂ ܘܡܫܒܚܐ ܠܗ ܥܡ ܐܝܠܝܢ ܕܢܦܩܝܢ ܗܘܘ ܠܗ ܠܬܠܡܝܕܘ܂ ܘܡܝܩܪܐ ܗܘܬ ܠܗ ܒܝܩܪܐ ܪܒܐ܂ ܘܡܢ ܒܬܪ ܗܕܐ܂ ܨܒܬ ܗܘܬ ܕܐܦ ܐܙܠܬ ܠܐܘܪܫܠܡ܂ ܘܬܚܙܐ ܗܘܬ܂ ܘܕܘܟ̈ܝܬܐ ܕܥܒܕ ܒܗܝܢ ܡܪܢ ܚܝ̈ܠܘܗܝ», G. Phillips (επι. και μετ.), *The Doctrine of Addai*,.

κε, πιθανότατα, τον Ε΄ αιώνα, ο συγγραφέας χρησιμοποίησε άλλα έγγραφα και κείμενα, αρχαία που ανέρχονται στην ιουδαιο-χριστιανική εκκλησία της Εδέσσης[40], όπως η «Διδασκαλία του Σίμωνα Κηφά». Αυτό που μας ωθεί στην υπόθεση αυτή είναι, εκτός από τις ομοιότητες που υπάρχουν, και η αναφορά στην μεταστροφή της συζύγου του Κλαυδίου στο χριστιανισμό λόγω του κηρύγματος του Πέτρου, στοιχείο που υπάρχει και στο άλλο κείμενο.

Επιστρέφουμε τώρα στο κείμενό μας, όπου μας αναφέρεται ότι ο Τιβέριος λόγω του πολέμου στην Ισπανία δεν μπόρεσε να παρακολουθήσει το ζήτημα του Ιησού. Όταν, όμως, επιτέλους του δόθηκε η ευκαιρία, τιμώρησε τον Πιλάτο καθαιρώντας τον από την θέση του ηγεμόνα της Ιουδαίας και αποδίδοντάς την σε έναν άλλον. Το πρώτο μέρος της τιμωρίας είναι ήδη γνωστό σε μας, το είχαμε δει και στην «Διδασκαλία του Σίμωνα Κηφά». Κάτι που επιβεβαιώνει πως ο συντάκτης του αποκρύφου μας χρησιμοποιεί εδώ αυτό το κείμενο που έχει την ίδια προέλευση, την Έδεσσα. Παρατηρούμε όμως στον κείμενό εδώ και μια ανάπτυξη στη σχετική ιστορία, ότι ο Πιλάτος δεν υπάκουσε στο νόμο της αυτοκρατορίας, και έχασε την θέση του την οποία πήρε ένας άλλος.

Ένα άλλο ερώτημα που μας ενδιαφέρει είναι ποιος είναι ο *Aulbinus,* στον οποίο έστειλε ο Πιλάτος την αναφορά του, ώστε αυτή να φτάσει κατόπιν στον αυτοκράτορα; Το κείμενό μας δεν δίνει πολλές πληροφορίες, αναφέρει απλώς ότι είναι ένας νομάρχης (ܗܦܪܟܐ) του Τιβέριου. Στον νου μας έρχεται η πληροφορία του Ιώσηπου για τον κυβερνήτη της Συρίας και τον ρόλο του στο να στείλει τον Πιλάτο στην Ρώμη. Είναι ξεκάθαρο, όπως είδαμε και σε άλλα κείμενα, πως οι πληροφορίες των Ιουδαίων ιστορικών ήταν γνωστές στους χριστιανούς, παρότι δεν χρησιμοποιήθηκαν άμεσα από τους συντάκτες των απόκρυφων. Ως προς τα γεγονότα αυτά και τις ιστορικές διηγήσεις παρατηρούμε ότι αυτές έχουν ομοιότητες μεταξύ τους, που δείχνουν, αν όχι έμμεση χρήση τους, τουλάχιστον γνώση της ύπαρξής τους και του περιεχομένου τους.

Ένα άλλο αξιοπρόσεκτο στοιχείο της επιστολής είναι η θέληση του αυτοκράτορα να τιμωρήσει τους Ιουδαίους για όσα έκαναν. Ο Τιβέριος λέει πως οι Ιουδαίοι έπρεπε να πιστέψουν και να δοξάζουν τον Ιησού και όχι να τον σταυρώσουν με την βοήθεια του Πιλάτου, αφού είχαν δει τα θαύματά που έκανε. Για τον συγγραφέα ο Πιλάτος δεν βοήθησε απλά τους Ιουδαίους να σταυρώσουν τον Ιησού, αλλά πραγματοποίησε την θέλησή τους δίνοντάς τους χαρά. Δηλαδή, ο συγγραφέας της «Διδασκαλίας του Θαδδαίου» θεωρεί τον Πιλάτο ένοχο, χωρίς όμως να τον δαιμονοποιεί, όπως κάνει η λατινική παράδοση. Η τελυταία φαίνεται ότι επηρεάστηκε από αυτήν την παράδοση. Η ειδήση, τέλος, για τον Κλαύδιο στο

[40] Βλ., B. Bagatti – E. Testa, *Il Golgota e la Croce*, 66-67.

κείμενο θεωρείται ένα σημαντικό στοιχείο που δείχνει την επιρροή της συριακής παράδοσης στην λατινική. Ας θυμηθούμε πως για την λατινική παράδοση ο Κλαύδιος ήταν υπάλληλος του Τιβερίου, υπεύθυνος για τα δημόσια πράγματα.

4.6. Σύνοψη δ΄

Με βάση την παραπάνω ανάλυση θα συνοψίσουμε και θα παραθέσουμε ένα σχετικό διάγραμμα ως εξής:

- Οι τρεις αρνητικές παραδόσεις για τον Πιλάτο, η λατινική, η ελληνική και η συριακή, διαφέρουν μεταξύ τους, ως προς το ότι η λατινική παράδοση δαιμονοποιεί τον Πιλάτο, ενώ οι άλλες δύο όχι.
- Η ελληνική και η συριακή αρνητική παράδοση, επειδή διαφέρουν μεταξύ τους πρέπει να αποτελούν μέρος μιας κοινής παλαιότερης παράδοσης, που πρέρχεται από την Συρία.
- Οι τρεις αρνητικές παραδόσεις πρέπει να ανάπτυξαν τους διάφορους θρύλους για τον Πιλάτο στηριζόμενες σε μια αρχαία προφορική πηγή. Αυτή προϋπέθετε μια αναφορά του Πιλάτου προς τον αυτοκράτορα και αποσκοπούσε να αναδείξει την ενοχή του Πιλάτου για τη σταύρωση του Ιησού. Επίσης η πηγή αυτή πρέπει να περιείχε και την πληροφορία για τον εκχριστιανισμό του Τιβέριου. Πάνω σε αυτή την πηγή, που ήταν και ο πυρήνας των παραδόσεων, αναπτύχθηκαν οι τρεις αρνητικές παραδόσεις για τον Πιλάτο. Ας παρουσιάσουμε τώρα συνοπτικά σχήματα των τριών παραδόσεων:
- Η λατινική αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο αναφέρει ότι:
  - ο αυτοκράτορας Τιβέριος είναι ασθενής. Σημειώνουμε ότι κάθε κείμενο περιγράφει την ασθένεια με διαφορετικό τρόπο.
  - Ο αυτοκράτορας ακούει για τον Ιησού. Σημειώνουμε ότι κάθε κείμενο αναπτύσσει διαφορετικά τον τρόπο με τον οποίο έφτασαν οι ειδήσεις στον αυτοκράτορα.
  - Ο Τιβέριος Καίσαρας στέλνει έναν υπάλληλό του ονόματι *Volusianus* ώστε να του φέρει τον Ιησού.
  - Ο *Volusianus* μεταβαίνει στην Ιερουσαλήμ και συναντάει τον Πιλάτο.
  - Ο *Volusianus* κάνει διάλογο με τον Πιλάτο και ρωτάει αν είναι πιθανόν να βρει τον Ιησού.
  - Ο Πιλάτος πληροφορεί τον *Volusianus* για το γεγονός της σταύρωσης του Ιησού από τους Ιουδαίους. Σημειώνουμε ότι το κάθε κείμενο αναπτύσσει το κίνητρο της σταύρωσης με διαφορετικό τρόπο.

- Ο *Volusianus* εξοργίζεται και τιμωρεί τον Πιλάτο φυλακίζοντάς τον, σύμφωνα με δύο κείμενα.
- Ο *Volusianus* αναζητά μια εικόνα του Ιησού.
- Ο *Volusianus* συναντά την Βερονίκη και μαθαίνει για την εικόνα του Ιησού και για τον τρόπο με τον οποίο αυτή δημιουργήθηκε. Σημειώνουμε ότι και στην περίπτωση αυτή υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές στα κείμενα.
- Ο *Volusianus* παίρνει μαζί του την Βερονίκη, τον Πιλάτο (μόνο κατά δυο κείμενα) και μεταβαίνουν στην Ρώμη στον αυτοκράτορα.
- Ο *Volusianus* διηγείται στον αυτοκράτορα όσα συνέβησαν κατά την παραμονή του στην Ιερουσαλήμ.
- Ο Τιβέριος εξοργίζεται και θέλει να τιμωρήσει τον Πιλάτο. Σύμφωνα με το ένα κείμενο ο Τιβέριος δεν ήθελε να δει καν τον Πιλάτο και αποφασίζει την τιμωρία του, απόντος του Πιλάτου.
- Ο Τιβέριος εξορίζει τον Πιλάτο. Σημειώνουμε ότι κατά το ένα κείμενο ο Πιλάτος εξορίζεται και φυλακίζεται στην Δαμασκό από τον *Volusianus* και κατά το άλλο κείμενο εξορίζεται από τον Τιβέριο στην Τοσκάνη. Στο τρίτο κείμενο δεν αναφέρεται καμία εξορία του Πιλάτου.
- Ο Τιβέριος συναντάει την Βερονίκη, βλέπει την εικόνα του Χριστού δια της οποίας θεραπεύεται από την ασθένειά του. Σημειώνουμε ότι κατά το ένα κείμενο ο Τιβέριος, επειδή θεραπεύτηκε, αναγνωρίζει την θεότητα του Ιησού και θέλει να καθιερώσει μια λατρεία γι' αυτόν.
- Ο Πιλάτος, κατά δυο κείμενα αυτοκτονεί. Σύμφωνα με το ένα από αυτά η αυτοκτονία συμβαίνει επί Τιβερίου, σύμφωνα με το άλλο κείμενο αυτή συμβαίνει επί Νέρωνα.
- Μόνο ένα κείμενο αναφέρεται επιπρόσθετα στα κακά που επισσώρευσε το πτώμα του Πιλάτου.

◆ Η ελληνική αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο αναφέρει ότι:

- Ο Τιβέριος διαβάζει την αναφορά του Πιλάτου και ακούει την κατηγορία από την Μαρία την Μαγδαληνή.
- Ο Τιβέριος οργίζεται και στέλνει έναν δικό του απεσταλμένο ονόματι Ραχάαβ με στρατιώτες, ώστε να του φέρουν τον Πιλάτο και όσους έλαβαν μέρος στον θάνατο του Χριστού, που γι' αυτόν ήταν σχεδόν θεός.
- Οι αρχιερείς των Ιουδαίων πεθαίνουν σε διάφορα μέρη, ενώ ο Πιλάτος εξορίζεται σε ένα σπήλαιο.
- Η απόφαση του Τιβέριου κατά του Πιλάτου πραγματοποιήθηκε χωρίς την παρουσία του Πιλάτου.
- Ο Τιβέριος βγαίνει για κυνήγι και κατά λάθος σκοτώνει τον Πιλάτο στην θέση μιας γαζέλας.

- Η συριακή αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο αναφέρει ότι:
  - Ο Πιλάτος πληροφορεί τον *Aulbinus*, τον νομάρχη του Τιβέριου, για όσα συνέβηκαν στην Ιερουσαλήμ.
  - Ο Τιβέριος είναι απασχολημένος με τον πόλεμο στην Ισπανία, αλλά θέλει να τιμωρήσει τους Ιουδαίους.
  - Ο Τιβέριος τιμωρεί τον Πιλάτο καθαιρώντας τον από το αξίωμα του κυβερνήτη της Ιουδαίας.
  - Ο Τιβέριος στέλνει έναν καινούργιο κυβερνήτη στην θέση του Πιλάτου.
  - Ο Πιλάτος θεωρείται ότι ήταν υπεύθυνος για την σταύρωση του Χριστού ακολουθώντας την θέληση των Ιουδαίων και όχι τον ρωμαϊκό νόμο.
- Η αρχική, προφορική κατά πάσα πιθανότητα, πηγή των τριών αρνητικών παραδόσεων για τον Πιλάτο αναφέρει ότι:
  - Ο Τιβέριος πληροφορήθηκε δια μιας επιστολής από τον Πιλάτο για τον Ιησού Χριστό και για τα θαύματά του.
  - Ο Τιβέριος, θεωρείται ως ένας καλός άνθρωπος. Επειδή πιστεύει στον Ιησού και δεν είναι πεπεισμένος για την ενοχή του που τον οδήγησε στον θάνατο, τιμωρεί τον Πιλάτο και τους Ιουδαίους.
  - Κατά τη γνώμη μας, οι παραπάνω πληροφορίες μας υποδεικνύουν και τις βασικές τάσεις που έχει η κοινή αυτή πηγή των τριών αρνητικών παραδόσεων για τον Πιλάτο. Στην κοινή αυτή πηγή στηρίχτηκαν οι συντάκτες των διαφόρων κειμένων της αρνητικής παράδοσης που είδαμε. Επίσης, η πηγή αυτή ενέπνευσε τους συντάκτες των κειμένων της αρνητικής παράδοσης για τον Πιλάτο και τους ώθησε να προβούν σε περαιτέρω διασκευές και αναθεωρήσεις.
- Υπάρχει στενή σχέση της λατινικής και της συριακής αρνητικής απόκρυφης παράδοσης για τον Πιλάτο. Για να καταλήξουμε σε συμπεράσματα σχετικά με τη σχέση μεταξύ των δύο αυτών παραδόσεων πρέπει να έχουμε υπόψη μας, όσα αναλύσαμε στο προηγούμενο και σε αυτό το κεφάλαιο, καθώς επίσης και σε μια σημαντική πληρόφορία που μας δίνει ο Ευσέβιος Καισαρείας στην «Εκκλησιαστική Ιστορία» VII,18 όταν μιλάει για την πόλη Καισάρεια του Φιλίππου ή αλλιώς την Πανειάδα[41]. Αναφέρουμε κατ' εξαίρεση στη σύνοψη τη σημαντική αυτή πληροφορία:

Ἀλλ'ἐπειδή τῆσδε τῆς πόλεως εἰς μνήμην ἐλήλυθαν, οὐκ ἄξιον ἡγοῦμαι παρελθεῖν διηγῆσιν καί τοῖς μεθ' ἡμᾶς μνημονεύεσθαι ἀξίαν. Τήν γάρ αἱμορροοῦσα ἥν ἐκ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων πρός τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῦ πάθους ἀππαλαγήν εὕρασθαι μεμαθήκαμεν, ἐνθένδε ἔλεγον ὁρμάσθαι, τόν τέ οἶκον

[41] Για την πόλη αυτή βλ. Wilson, J, F, *Caesarea Philippi. Banias, the Lost City of Pan.*

αὐτῆς ἐπί τῆς πόλεως δεικύνσθαι, καί τῆς ὑπό τοῦ Σωτῆρος εἰς αὐτήν εὐεργεσίας θαυμαστά τρόπαια παραμένειν. Ἑστάναι γάρ ἐφ'ὑψηλού λίθου πρός μέν ταῖς πύλαις τοῦ αὐτῆς οἴκου, γυναικός ἐκτύπωμα χαλκέον ἐπί γόνυ κεκλιμένον, καί τεταμέναις ἐπί τό προσθεν ταῖς χερσίν, ἱκετευούση ἐοικός. Τούτου δέ ἀντρικός ἄλλο τῆς αὐτῆς ὕλης ἀνδρός ὄρθιον σχήμα, διπλοίδα κοσμίως περιβεβλημένον, καί τήν χείρα τή γυναικί προτεῖνον, οὗ παρά τοῖς ποσίν ἐπί τῆς στήλης αὐτῆς, ξένον τί βοτάνης εἶδος φύειν, ὁ μέχρι τοῦ κρασπέδου τῆς τοῦ χαλκοῦ διπλοϊδος ἀνιόν, ἀλεξιφάρμακον τί παντοίων νοσημάτων τυγχάνειν. Τοῦτον δέ τόν ἀνδριάντα εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ φέρειν ἔλεγον. Ἔμειναε δέ καί εἰς ἡμᾶς, ὧς καί ὄψει παραλαβεῖν ἐπιδημήσαντας αὐτούς τή πόλει...[42]

Είναι ξεκάθαρη η είδηση που μας δίνει ο Ευσέβιος. Πρόκειται για μια γυναίκα αιμορροούσα που κατοικούσε στην Καισάρεια του Φιλίππου, και στον οίκο της, στα χρόνια του Ευσεβίου, υπήρχε το μαντήλι πάνω στο οποίο ήταν αποτυπωμένη η εικόνα του Κύριου. Το μαντήλι αυτό, μας αναφέρει το κείμενο, θεράπευε από ασθένειές. Παρατηρείται πως η λατινική παράδοση δεν είναι πολύ μακριά από την πληροφορία αυτή του Ευσεβίου. Γι' την παράδοση αυτή, η γυναίκα ήταν η αιμορροούσα των Ευαγγελίων, μόνο που τώρα αυτή ταυτίζεται με την Βερονίκη που κατοικούσε στην Τύρο και όχι στην Καισάρεια του Φιλίππου. Σημειωτέον πως γεωγραφικά οι δυο πόλεις δεν ήταν μακριά η μια από την άλλη. Η εικόνα, κατά τις λατινικές διηγήσεις θεράπευε τις ασθένειες, έτσι και ο Τιβέριος θεραπεύτηκε δια αυτής. Σε σχέση με τον θρύλο τον σχετικό με τον Άβγαρο και την εικόνα του Χριστού που στάλθηκε από τον ίδιο τον Χριστό, και στην ανταλλαγή επιστολών μεταξύ του βασιλιά της Εδέσσης και του Τιβέριου μπορούμε να εξακριβώσουμε τις ομοιότητες μεταξύ των δυο παραδόσεων, της λατινικής και της συριακής. Να προσθέτουμε επίσης πως το κήρυγμα του Πέτρου που αναφέρεται στο συριακό έργο της «Διδασκαλίας του Σίμωνα Κηφά», οι ειδήσεις για την μεταστροφή της συζύγου του Κλαυδίου στον χριστιανισμό λόγω αυτού του κηρύγματος, συμφωνούν με την λατινική παράδοση για την επίσκεψη του Πέτρου στην Ρώμη και το μαρτύριό του στην ίδια πόλη.[43]

◆ Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως ο πυρήνας των δυο παραδόσεων είναι κοινός, πράγμα που το επιβεβαιώνει η πληροφορία του Ευσεβίου που έφτασε στην Δύση δια του Ρουφίνου, ότι, δηλαδή, η γυναίκα που κατοικούσε σε ένα μέρος του σημερινού Λιβάνου (Καισαρεία του Φιλίππου, Τύρο) και

---

42 Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* στο *PG* 20, 680 BC.

43 Βλ., D. W. O'Connor, *Peter in Rome.*8- 40, ειδικά σσ. 35-40. Βλ. επίσης, J. Gnilka, *Petrus und Rom,* 186-245, ειδικά σσ. 234-235.

είχε την εικόνα που έκανε θαύματα ήταν η αιμορροούσα των Ευαγγελίων[44]. Αυτή δεν έχει μόνο ένα ρόλο στην λατινική παράδοση που την ταύτισε με την Βερονίκη, αλλά και όπως θα δούμε, διαδραμάτισε ένα βασικό ρόλο στο λεγόμενο έργο «Άκτα του Πιλάτου». Η παράδοση του Αβγάρου αναπτύσσει την διήγηση και η λατινική παράδοση αναπτύσσει την συριακή παράδοση προσθέτοντας και άλλα στοιχεία όπως η είδηση για την αυτοκτονία του Πιλάτου και η δαιμονοποίηση του κυβερνήτη της Ιουδαίας.

- Η λατινική παράδοση, πράγματι, λαμβάνοντας υπόψη μας τις ιστορικές μαρτυρίες και τα σχόλια των Λατίνων πατέρων μέχρι τις αρχές του Δ΄ αιώνα (Τερτυλλιανός, Ιλάριος του Πικταβίου) που είδαμε προηγουμένως, είχε μια θετική άποψη για τον Πιλάτο, όμως με τον ερχομό του Ευσεβίου στην Δύση δια της λατινικής μετάφρασης της εκκλησιαστικής του Ιστορίας αρχίζει να αναπτύσσεται μια αρνητική αντίληψη για τον κυβερνήτη της Ιουδαίας. Αυτό είναι ξεκάθαρο και στα σχόλια των Λατίνων πατέρων. Ο Αμβρόσιος και μετά ο Αυγουστίνος μας δείχνουν την βαθμιαία ανάπτυξη της αρνητικής εικόνας που άρχισε να έχει ο Πιλάτος στην Δύση. Με τον ερχομό, πιθανότατα, της συριακής απόκρυφης παράδοσης, αναπτύσσεται και άλλο ο θρύλος γύρω από τον Πιλάτο, και σαν αποτέλεσμα έχουμε τη δημιουργία μιας ολόκληρης πολύ αρνητικής απόκρυφης παράδοσης για τον Πιλάτο.

- Σε ό,τι αφορά την ελληνική αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο και την διαφορετική ανάπτυξή της, σημειώνουμε προκαταβολικά ένα στοιχείο που θ' αναπτύξουμε παρακάτω: Η ελληνική παράδοση σε ένα σημείο, πιθανότατα τον Δ΄ αιώνα και στις αρχές του Ε΄ αιώνα, είχε ταυτόχρονα δυο κατευθύνσεις ως προς την αποτίμηση του Πιλάτου, μια αρνητική και μια θετική. Αυτό είναι ξεκάθαρο και στα σχόλια του Χρυσοστόμου που είδαμε παρά πάνω. Στην συνέχεια θα μας βοηθήσει ένα ακόμη έργο για να κατανοήσουμε την συνύπαρξη των αντικρουόμενων αυτών δυο παραδόσεων.

  - Η ελληνική αρνητική παράδοση έχει κοινά στοιχεία ή γνωρίζει και έχει σχέση με την αρχαία συριακή παράδοση και την πολύ αναπτυσσόμενη λατινική απόκρυφη αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο. Στη διαπίστωση της σχέσης αυτής μας βοηθά η εξέταση του ρόλου της Μαγδαληνής στην ελληνική παράδοση. Για ορισμένους ερευνητές, αυτή παίζει τον ρόλο της Βερονίκης της λατινικής παράδοσης, δηλαδή, η Μαγδαληνή είναι η ελληνική Βερονίκη! Ο Geerard επιχείρησε να δει πώς αναπτύσσεται η διήγηση για την Μαγδαληνή στην ελληνική παράδοση, η οποία φτάνει στο σημείο να περιγράφει ότι η ίδια μεταβαίνει στον αυτοκρά-

[44] Βλ. Ματθ 9.20αα; Μαρκ 5,25αα; Λουκ 8,43αα.

τορα Τιβέριο για να κατηγορήσει τον Πιλάτο.[45] Ο ίδιος ερευνητής, λαμβάνοντας υπόψη του το κείμενο της «Επιστολής του Τιβέριου στον Πιλάτο», που αναλύσαμε παραπάνω, και συγκρίνοντας το με έναν βίο της Μαγδαληνής, βρήκε αρκετές ομοιότητες μεταξύ των κειμένων.[46] Επίσης ανέδειξε ομοιότητες με τις μαρτυρίες των βυζαντινών ιστορικών, όπως ο Μιχαήλ Γλύκας και ο Νικηφόρος Ξανθόπουλος[47]. Στο τέλος του άρθρου του, ο Geerard κάνει μια ερώτηση, που, για μας, είναι ρητορική: θα μπορούσαμε να πούμε πως η Μαγδαληνή είναι η ελληνική Βερονίκη;[48]

- Εκτός από αυτή την παραπάνω ομοιότητα έχουμε και την πληροφορία για την επιστολή του Πιλάτου προς τον Τιβέριο και την θέληση του αυτοκράτορα να φέρει στην Ρώμη τον Πιλάτο. Για τον λόγο αυτό, ο Τιβέριος στέλνει έναν δικό του υπάλληλο, ο οποίος στην λατινική παράδοση ονομάστηκε *Volusianus,* ενώ στην ελληνική Ραχάαβ. Να παρατηρήσουμε εδώ πως ο πυρήνας αυτής της ιδέας είναι η είδηση του Ιώσηπου για την απόφαση του κυβερνήτη της Συρίας να στείλει τον Πιλάτο στην Ρώμη. Με άλλα λόγια, πίσω από αυτή την ιδέα υπάρχει μια «ιστορική πληροφορία».
- Μια τελευταία ομοιότητα που υπάρχει μεταξύ των παραδόσεων της συριακής και της λατινικής που θα μπορούσε να μας βοηθήσει να καταλάβουμε τη σχέση τους με την ελληνική παράδοση είναι το στοιχείο πως ο Πιλάτος δεν έστειλε άμεσα την αναφορά του στον Τιβέριο, αλλά σε έναν υπάλληλο του αυτοκράτορα: στο «Cura Sanitatis Tiberii» αυτός ήταν ο Κλαύδιος, ο υπεύθυνος για τα δημόσια πράγματα, ενώ στην «Διδασκαλία του Θαδδαίου» ήταν ο νομάρχης του Τιβέριου, ονόματι *Aulbinus*. Η λατινική παράδοση για να διορθώσει το λάθος της ουδέτερης ελληνικής παράδοσης (την Επιστολή στον Κλαύδιο, που θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο), έκανε τον Κλαύδιο υπεύθυνο των δημοσίων, αυτό ίσως να προέρχεται από την είδηση που είδαμε στην «Διδασκαλία του Θαδδαίου» για τον Κλαύδιο, δηλαδή ότι ήταν ο δεύτερος τη τάξει άνδρας της αυτοκρατορίας. Η ίδια συριακή παράδοση, όταν κατάλαβε πως ο Κλαύδιος δεν έχει σχέση με την ανταλλαγή των επιστολών, επινόησε έναν άλλο υπεύθυνο ονόματι *Aulbinus*[49]. Όλο αυτό δείχνει την σύγχυση που υπάρχει στις πα-

---

[45] Βλ., M. Geerard, “Marie-Madaleine, denonciatrice de Pilate”, 139-148.

[46] Βλ., όπ. επ., 144αα.

[47] Βλ., όπ. επ., 143-144.

[48] Βλ., όπ. επ., 148.

[49] «ܘܐܦ ܦܝܠܛܘܣ ܗܓܡܘܢܐ. ܟܬܒ ܗܘܐ ܘܐܘܕܥ ܠܐܘܠܒܝܢܘܣ ܗܦܪܟܐ ܕܩܣܪ», G. Phillips (επι. και μετ.), *The Doctrine of Addai*, ܠܗ.

ραδοσεις για τους δύο άνδρες τον Τιβέριο και τον Κλαυδίο. Δείχνει, επίσης με ποιο τρόπο κάθε παράδοση προσπάθησε να λύσει το πρόβλημα.

- Είναι πιθανόν να υπήρχε μια αρχαία ελληνική παράδοση ή πηγή, πιθανότατα ουδέτερη ως προς τον χαρακτηρισμό του Πιλάτου. Αυτή η πηγή, εκτός από την πληροφορία για την αναφορά που έγραψε ο Πιλάτος, περιείχε μια άλλη πληροφορία για τον εκχριστιανισμό του Τιβέριου. Αυτήν την πηγή γνώρισε ο Τερτυλιανός και ο Ευσέβιος. Η ίδια ήταν ο πυρήνας της συριακής παράδοσης, αρχίζοντας από τη «Διδασκαλίας του Σίμωνα Κηφά» και μετά τη «Διδασκαλία του Θαδδαίου». Η λατινική αρνητική παράδοση γνώριζε την συριακή, ενώ, κατά πάσα πιθανότητα η ελληνική αρνητική παράδοση δεν έλαβε υπόψη της την ανάπτυξη της αρνητικής συριακής παράδοσης, αλλά γνώριζε την λατινική παράδοση και την ανάπτυξη της μέχρι ένα σημείο.

- Σε ό,τι αφορά την συριακή αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο, μπορούμε να πούμε πως αυτή δεν ανέπτυξε πολύ την αρνητική άποψη της για τον Πιλάτο, αφού γι' αυτήν αρκούσε να τον δει τιμωρημένο και καθαιρεμένο από την θέση του κυβερνήτη της Ιουδαίας.

- Είναι φανερό πως η συριακή αρνητική παράδοση είναι το πρώτο στάδιο ανάπτυξης που γίνεται στην αρχαία ελληνική ουδέτερη πηγή σε μια αρνητική κατεύθυνση σε ό, τι αφορά την αρνητική περί Πιλάτου.

- Η Συρία σαν πατρίδα αυτής της αρχαίας ελληνικής παράδοσης είναι μια πολύ πιθανή άποψη, και εξηγεί όλες τις ομοιότητες που σχολιάσαμε παραπάνω και έχουν σχέση με την Συρία.

- Η λατινική παράδοση, χρονολογικά έρχεται μετά την συριακή, και αναπτύσσει πιο πολύ την αρνητική εικόνα περί Πιλάτου, λαμβάνοντας υπόψη την συριακή παράδοση, ίσως έμμεσα, και διαμέσου της λατινικής μετάφρασης του Ευσεβίου.

- Η ελληνική αρνητική παράδοση, αν και έχει σαν τόπο προέλευσης την Συρία, αναπτύσσει τον αρνητικό θρύλο περί Πιλάτου, χωρίς να λάβει υπόψει της την συριακή παράδοση. Είναι μια διαφορετική ανάπτυξη της ίδιας αρχαίας ελληνικής ουδέτερης πηγής, που λαμβάνει υπόψη της τις μερικές παραδόσεις που μεταδίδει ο Ευσέβιος, αλλά και το πρώτο στάδιο ανάπτυξης που έκανε η λατινική παράδοση. Έτσι αν η μετέπειτα λατινική παράδοση δαιμονοποίησε τον Πιλάτο, η ελληνική σταμάτησε στο σημείο εκείνο του να περιγράψει ένα τραγικό θάνατο του Πιλάτου σαν τιμωρία για την ευθύνη του για τη σταύρωση του Ιησού.

Συνοπτικό διάγραμμα 1: της αρνητικής παράδοσης περί Πιλάτου

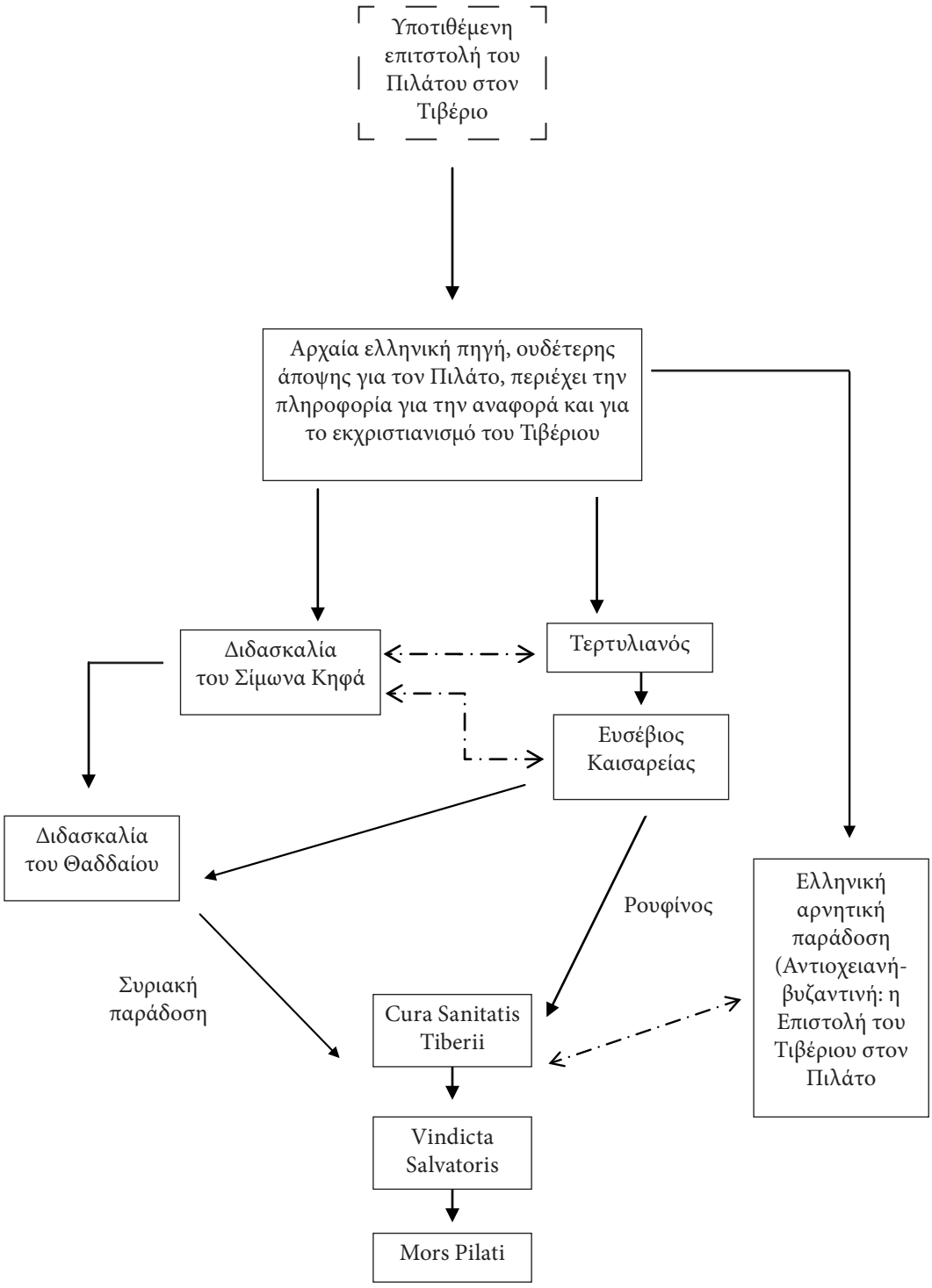

5

Ο Πόντιος Πιλάτος και η θετική για το πρόσωπό του απόκρυφη γραμματεία

Σημειώνουμε προκαταβολικά ότι η θετική παράδοση για τον Πιλάτο έχει σαν βάση της, όπως και η αρνητική παράδοση, την παραπάνω αναφερθείσα ουδέτερη πηγή για τον Πιλάτο. Αυτή, όπως είδαμε, κάνει λόγο για την υποτιθέμενη «αναφορά» που έγραψε ο Πιλάτος προς στον αυτοκράτορα, ώστε να τον πληροφορήσει για όσα συνέβησαν στα Ιεροσόλυμα με τον Ιησού τον Ναζωραίο, καθώς και στον εκχριστιανισμό του Τιβέριου.

Σημειώνουμε, επίσης, ότι δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι για την ύπαρξη μιας τέτοιας ουδέτερης πηγής και για την ιστορικότητα της πληροφορίας σχετικά με αυτήν. Γνωρίζουμε όμως πως υπάρχει μια χριστιανική παράδοση σχετικά με μια τέτοια πηγή. Οι χριστιανοί, πράγματι, από τους πρώτους αιώνες ανέφεραν την ύπαρξη μιας «αναφοράς» απεσταλμένης στον αυτοκράτορα από τον Πιλάτο, και προσπάθησαν να ανακατασκευάσουν μια τέτοια επιστολή/αναφορά. Ήδη στο προηγούμενο κεφάλαιο μιλήσαμε λίγο για το φαινόμενο αυτό. Επίσης, οι πληροφορίες για τα «άκτα» του Πιλάτου, ή αυτά που θεωρούνται ότι είναι γραμμένα από τον Πιλάτο και τα οποίο επιβεβαιώνουν την ζωή, τα θαύματα, τη σταύρωση και την ανάσταση του Χριστού, ώθησαν τους χριστιανούς να τα αναπαραγάγουν.

Σε αυτό το κεφάλαιο, λοιπόν, θα παρουσιάσουμε και θα αναλύσουμε τα κείμενα της θετικής απόκρυφης παράδοσης περί Πιλάτου. Θα δούμε τα χριστιανικά «Άκτα Πιλάτου», τις χριστιανικες «Αναφορές Πιλάτου» και άλλα κείμενα του «Κύκλου του Πιλάτου». Με την ανάλυσή μας θα προσπαθήσουμε ν' αναδείξουμε την σταδιακή ανάπτυξη της παράδοσης αυτής. Αυτή αρχί-

ζει από μια ουδέτερη τοποθέτηση απέναντι στο Πιλάτο και φτάνει μέχρι την «αγιοποίηση» του κυβερνήτη της Ιουδαίας.

Τα κείμενα είναι γραμμένα είτε στην ελληνική γλώσσα είτε στην συριακή, και η συγγραφή τους αρχίζει, κατά πάσα πιθανότητα από τον Δ΄ αιώνα και εξής.

5.1. Τα Άκτα Πιλάτου ή το Ευαγγέλιο του Νικοδήμου

Κατά τους ερευνητές τα «Άκτα του Πιλάτου» ή το «Ευαγγέλιο του Νικοδήμου», όπως ονομάζεται το έργο αυτό στα λατινικά χειρόγραφα,[1] είναι γραμμένα αρχικά στα ελληνικά. Μεταφράστηκαν αμέσως στα λατινικά καθώς επίσης και σε άλλες γλώσσες της Ανατολής όπως τα συριακά, τα κοπτικά, και στη συνέχεια τα αραβικά. [2]

Τα «Άκτα», στην ελληνική τους έκδοση, μας είναι γνωστά σε δυο εκδοχές την Α΄ και τη Β΄.[3] Η Β΄ εκδοχή είναι εκτενέστερη, αφού αποτελεί επεξεργασία της πρώτης. Επίσης η Β΄ εκδοχή προσέθεσε και άλλα γεγονότα και λεπτομέρειες. Η επεξεργασία αυτή μπορεί να είναι το κλειδί που θα μας βοηθήσει να υποθέσουμε την ημερομηνία συγγραφής της Α΄ εκδοχής. Παρότι ο πρόλογος του έργου αναφέρει πως αυτό γράφτηκε μεταξύ του 425 και του 440, όμως, είναι ξεκάθαρο πως ο πρόλογος αυτός είναι μια μεταγενέστερη προσθήκη.[4] Κατά την γνώμη μας, η Α΄ εκδοχή γράφτηκε πριν από την παραπάνω περίοδο. Ως επιχειρήματα της θέσης μας, μπορούμε να προβάλλουμε τα ακόλουθα:

Πρώτον, αν θεωρήσουμε πως η Β΄ εκδοχή είναι μια επεξεργασία της Α΄, που μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες, τότε πρέπει να παρατηρηθεί πως η Β΄ εκδοχή χρησιμοποιεί πολλές φορές για την παρθένο Μαρία τον τίτλο «Θεοτόκος», κάτι που μας οδηγεί στην υπόθεση πως η Β΄ εκδοχή ολοκληρώθηκε μετά την σύνοδο της Εφέσου, δηλαδή μετά το 431. Σημειώνουμε ότι ο τίτλος αυτός για την μητέρα του Ιησού Χριστού χρησιμοποιούνταν και πριν την σύ-

---

1 Για τις διάφορες ονομασίες βλ. Κ. Μποζίνης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 138-140, ενώ για τις διαφοροποιήσεις στο τίτλο στην χειρογραφική παράδοση και άλλα βλ. Ch. Furrer - Ch. Guignard, "Titre et prologue", 141-164

2 Βλ. R. Gounelle - Z. Izydorczyk (επι. και μετ.), *L'Évangile de Nicodème,* 11.

3 Αυτό το κείμενο εμπλουτίστηκε συνεχώς με την πάροδο του χρόνου και αναπτύχτηκε μέσω πολλών επεξεργασιών, που γέννησαν τις δυο αυτές εκδοχές, βλ. Κ. Μποζίνης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 137.

4 Για τον πρόλογο, την προβληματική της χρονολόγησης και άλλα βλ. Ch. Furrer - Ch. Guignard, "Titre et prologue", 165-184.

νοδο αυτή[5], όμως, η μη αναφορά του στη Α΄ εκδοχή μας οδηγεί στο συμπέρασμα της σύνταξης της Α΄ εκδοχής πριν το 425.

Δεύτερο, οι μεταφράσεις της Α΄ εκδοχής στις αρχαίες γλώσσες της Ανατολής δεν περιλαβάνουν τη διήγηση για την κάθοδο στον Άδη. Τη διήγηση όμως αυτή περιλαμβάνει μόνον η λατινική μετάφραση της Α΄ εκδοχής.[6] Αυτό δείχνει πως στην Α΄ εκδοχή προστέθηκαν εκ των υστέρων άλλα στοιχεία. Το πρώτο είναι ο πρόλογος, που υπάρχει σε όλες τις άλλες μεταφράσεις. Το δεύτερο στοιχείο που προστέθηκε είναι αυτό της διήγησης της καθόδου στον Άδη. Αυτό όμως υπάρχει μόνο στην λατινική μετάφραση και θεωρείται, όπως θα δούμε, ως μια λατινική επιρροή.

Τρίτο, η Α΄ εκδοχή, που ήταν γραμμένη στα ελληνικά, συνέχισε να εμπλουτίζεται με νέα στοιχεία μέχρι που διαμορφώθηκε η Β΄ εκδοχή.[7] Οι μεταφράσεις του ελληνικού κειμένου της Α΄ εκδοχής πραγματοποιήθηκαν κατά πάσα πιθανότητα κατά την διάρκεια της φάσης του εμπλουτισμού της, και γι' αυτό έχουμε μεταφράσεις της Α΄ εκδοχής που έχουν ορισμένες προσθήκες και μεταφράσεις της Α΄ εκδοχής που δεν περιέχουν τέτοιες πρσθήκες.

Τέταρτο, ο Επιφάνιος Σαλαμίνος (Δ΄ αι.) αναφέρεται στην ύπαρξη των «Άκτων» του Πιλάτου και συνδέει το έργο αυτό με την αίρεση της τεσσαρεσκαιδεκάτης και με το θέμα της ημερομηνίας του γιορτασμού του Πάσχα.[8]

Τέλος, ένα ακόμη στοιχείο που σχετίζεται με την μελέτη μας και τη χρονολόγηση της Α΄ εκδοχής είναι πως στην Β΄ εκδοχή εμφανίζεται το όνομα της συζύγου του Πιλάτου. Αυτή αποκαλείται «Πρόκλα» και δεν αναφέρεται με το όνομα αυτό στην Α΄ εκδοχή. Αυτό δείχνει μια σταδιακή ανάπτυξη μιας ευλάβειας προς το πρόσωπό της συζύγου του Πιλάτου, που εκφράζεται με την αναφορά του ονοματός της, το οποίο δεν υπήρχε αρχικά. Λαμβάνοντας υπόψη την σταδιακή αυτή ανάπτυξη της ευλάβειας προς το πρόσωπο της συζύγου του Πιλάτου με την προσθήκη του ονόματός της, τότε μπορούμε να ισχυριστούμε πως η Α΄ εκδοχή γράφτηκε στα μέσα του Δ΄ αιώνα.[9] Όπωσδήποτε αυτό δεν αναι-

---

5 Βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 232-233.

6 Βλ. την εισαγωγη στο T. Orlandi, 38.

7 Για την δυσκολία της χρονολογησης του κειμένου βλ. R. Gounelle - Z. Izydorczyk (επι. και μετ.), *L'Évangile de Nicodème,* 101-119.

8 Βλ. Κ. Μποζίνης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 144-147, όπου μπορεί κάποιος να διαβάσει για τα στοιχεία που υπάρχουν στο κείμενο και μας οδηγούν να το ταυτίσουμε με αυτό για το οποίο ο Επιφάνιος αναφέρεται. Για ένα άλλο επιχείρημα βλ., όπ. επ., 151-152.

9 Βλ. T. Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 158-159, όπου ο ερευνητής παρουσιάζει το ζήτημα με διαφορετικό τρόπο αλλά φτάνει στο ίδιο συμπέρασμα και την ίδια υπόθεση χρονολόγησης.

ρεί το γεγονός πως η Β΄ εκδοχή περιέχει αρχαία στοιχεία, όπως είναι η κάθοδος στον Άδη, και άλλα ιουδαιο-χριστιανικά στοιχεία[10], όμως η εκδοχή αυτή εξαρτάται σε ένα μεγάλο μέρος από την Α΄ εκδοχή.

Κατά την γνώμη μας η Α΄ εκδοχή προσπάθησε να ανακατασκευάσει αυτό για το οποίο μίλησε ο Ιουστίνος και σε έμμεσο τρόπο ο Ευσέβιος. Με άλλα λόγια, τίθεται η υπόθεση πως, σύμφωνα με τις πρώτες χριστιανικές μαρτυρίες, υπήρχαν «άκτα-υπομνήματα» γραμμένα, κατά κάποιο τρόπο, σύμφωνα με μια αναφόρα του Πιλάτου. Αυτά τα άκτα, ίσως να είχαν γραφτεί με την θέληση του Πιλάτου και γι' αυτό ο Ιουστίνος τα ονομάζει «Άκτα επί Πιλάτου». Λαμβάνοντας υπόψη επίσης την μαρτυρία του Ευσεβίου σχετικά με την διαστρέβλωση των υπομνημάτων, μπορούμε να υποθέσουμε πως αυτά τα «Άκτα», που έχουμε σήμερα στη διάθεσή μας, γράφτηκαν από χριστιανούς με απολογητικό-πολεμικό σκοπό ώστε να ανακατασκευάσουν εκείνα τα «υπομνήματα» που είχαν διαστρεβλωθεί.[11]

Θεωρούμε ότι ο ελληνικός τίτλος των δυο εκδοχών αποδεικνύει την άποψή μας: «ὑπομνήματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παραχθέντα ἐπι Ποντίου Πιλάτου»[12]. Δηλαδή, πρόκειται για «υπομνήματα», όπως ανέφερε ο Ευσέβιος, μα γραμμένα την εποχή του Πιλάτου, όπως ανέφερε ο Ιουστίνος. Ο συγγραφέας, επίσης, των κειμένων αυτών, ωθούμενος από συγκεκριμένους θεολογικούς και απολογητικούς λόγους, δεν περιορίστηκε στα θαύματα, στη σταύρωση και στην ανάσταση του Χριστού, όπως θα έπρεπε να περιέχει το έργο σύμφωνα με την μαρτυρία του Ιουστίνου. Αντίθετα αυτός επεκτάθηκε και αναφέρθηκε και σε άλλα γεγονότα της ζωής του Χριστού. [13]

Να προσθέσουμε, επίσης, πως η Α΄ εκδοχή είχε καλύτερη τύχη στην χειρογραφική παράδοση από άποψης μεταφράσεως σε άλλες γλώσσες. Μετα-

---

[10] Βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 237.

[11] Είναι χαρακτηριστική η άποψη του T. Grüll , "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 158: «There are no remaining textual traces of these anti-Christian 'Pilate-files' dating from the beginning of the fourth century, the circulation of which was facilitated in the eastern part of the Empire by Maximinus Daia at the time of the 'Great Persecution' of the Christians. However, it is possible to reconstruct their polemical content by comparing various Christian sources which mention them. These include Eusebius' *Church History*, the apologetic treatise of Lucian of Antioch and the *Acta Pifati*, a Christian document bearing the same title as the pagan Acts».

[12] Για μια ανακατασκευή του τίτλου με βάση των διαφόρων χειρογραφικών παραδόσεων βλ. Ch. Furrer - Ch. Guignard, "Titre et prologue", 184-187.

[13] Για τον τίτλο, για τις πηγές του έργου, για την σχέση του με τον Ευσέβιο και τον Ιουστίνο και τον Τερτυλλιανό και για την χριστιανική θέληση να ανακατασκευαστούν τα «Άκτα» βλ. το ενδιαφέρον άρθρο Ch. Furrer - Ch. Guignard, "Titre et prologue", ειδικά σσ., 152-162, 189-196.

φράστηκε πολύ γρήγορα στα κοπτικά και στα συριακά. Οι μεταφράσεις, ειδικά η κοπτική[14], πολύ πιθανόν να μας έχουνε μεταφέρει ένα κείμενο αρχαιότερο από το ελληνικό που έχουμε σήμερα, το οποίο περιέχει επιρροές και προσθήκες, όπως ήδη έχουμε πει.

Το έργο λοιπόν γράφτηκε αρχικά στα ελληνικά, παρότι το ίδιο κείμενο αναφέρει πως είχε μεταφραστεί από τα εβραϊκά στα ελληνικά. Όμως, όπως παρατηρούν οι ερευνητές, αυτό έγινε για απολογητικούς λόγους.[15] Επίσης η αλλαγή του τίτλου σην λατινική παράδοση στο «Ευαγγέλιο του Νικοδήμου», έγινε αφού αναπτύχθηκε η αρνητική παράδοση περί Πιλάτου στην Δύση, κατά την περίοδου του Καρλομάγνου[16].

Το έργο αυτό είναι σημαντικό για την έρευνά μας. Αυτό είναι η χριστιανική προσπάθεια, όπως είπαμε ήδη, με την οποία προσπάθησαν κάποιοι να ανακατασκευάσουν τα «**Άκτα γραμμένα επί του Πιλάτου ηγεμόνος**». Μας ενδιαφέρει να δούμε τον ρόλο του Πιλάτου στις δυο ελληνικές εκδοχές και στην λατινική μετάφραση της Α΄ εκδοχής, ώστε να κατανοήσουμε την ανάπτυξη της παράδοσης και του θρύλου γύρω από το πρόσωπο του Πιλάτου, και τη σχέση αυτού του έργου με την μετέπειτα θετική παράδοση. Επίσης θα προσπαθήσουμε να βρούμε, αν το έργο αυτό είχε καμία επιρροή στην αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο. Γιατί αυτό έχει, όπως θα δούμε, μια ουδέτερη άποψη για τον Πιλάτο, και χρονικά προηγείται της αρνητικής και της θετικής παράδοσης για τον Πιλάτο.

Θ' αρχίσουμε την ανάλυσή μας με την Α΄ ελληνική εκδοχή, μετά θα δούμε την Β΄ ελληνική εκδοχή και κατόπιν την Α΄ λατινική εκδοχή. Εκτός από την εικόνα περί Πιλάτου σε κάθε κείμενο χωριστά, θα προσπαθήσουμε να δούμε τις διαφορές μεταξύ των εκδοχών που θα μας δείξει την χρονολογική εξέλιξη του θρύλου για τον Πιλάτο.

5.1.1. Η Α΄ ελληνική εκδοχή των Άκτων Πιλάτου[17]

Η Α΄ ελληνική εκδοσχή των «Άκτων Πιλάτου» θεωρείται η πρώτη προσπάθεια αναθεώρησης των χριστιανικών «Άκτων», που θεωρούνταν ότι εί-

---

[14] Βλ. J.-D. Dubois, "Les Singularités", 57-58.

[15] Βλ. B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 420.

[16] Βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 233.

[17] Για την χειρογραφική παράδοση της Α΄ εκδοχής βλ. R. Gounelle, "L'édition ", ενώ για σχόλια πάνω στο κείμενο που έχουμε σήμερα βλ. Ch. Furrer, "La Recension Grecque". Εμείς ακολουθούμε το κείμενο όπως αυτό βρίσκεται στο B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels.*

χαν γραφτεί, όταν ο Πιλάτος ήταν ηγεμόνας της Ιουδαίας. Κατά το ίδιο το κείμενο, τα «Άκτα» γράφτηκαν στα εβραϊκά από τον Νικόδημο, μια βιβλική προσωπικότητα που έλαβε μέρος στα γεγονότα της σταύρωσης του Χριστού, όπως είδαμε προηγουμένος. Τα «Άκτα» μεταφράστηκαν στα ελληνικά από έναν χριστιανό, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Θεοδόσιος. Όλα αυτά μας τα αναφέρει ο πρόλογος, που κατά πάσα πιθανότητα, προστέθηκε μετά την συγγραφή του έργου, όπως ήδη αναφέραμε.

Μετά από τον πρόλογο, το κείμενο αρχίζει να περιγράφει τη δίκη του Ιησού. Η πρώτη σκηνή περιγράφει τον Ιησού απέναντι από τον Πιλάτο, μετά την καταγγελία των αρχιερέων πως ο Ιησούς αυτοανακηρύχτηκε «υιός Θεού και βασιλιάς», και πως ο ίδιος ακύρωσε το μωσαϊκό νόμο επειδή θεράπευε το Σάββατο. Ο Πιλάτος δεν πείστηκε για την ενοχή του Ιησού, και αφού προσπάθησε να εξακριβώσει περί τίνος πρόκειται, ρωτά τους αρχιερείς: «Εἴπατέ μοί ὅτι πῶς δύναμαι ἐγώ ἡγεμών ὢν βασιλέα ἐξετᾶσαι;»[18].

Αξιοπρόσεκτο και πιο σημαντικό είναι πως ο Ιησούς θεωρείται βασιλιάς. Ο χαρακτηρισμός αυτός του Ιησού τονίζεται σε πολλά σημεία του κειμένου. Για παράδειγμα, όταν ο Πιλάτος ζήτησε από τον υπάλληλό του να του φέρει τον Ιησού, εκείνος αναγνωρίζοντας τον βασιλικό του χαρακτήρα γονάτισε και τον προσκύνησε, κάνοντας και αναφορά στην είσοδο του Ιησού στα Ιεροσόλυμα[19]. Η αναφορά αυτή θέλει να τονίσει ότι ο βασιλικός χαρακτήρας του Ιησού δεν ήταν αναγνωρισμένος μόνο από έναν ρωμαίο (τον υπάλληλο του Πιλάτου) ή από μερικούς Ιουδαίους που τον υποδέχτηκαν κατά την είσοδό του στα Ιεροσόλυμα, αλλά και από τους αυτοκρατορικούς υπαλλήλους.

Ο Πιλάτος εντυπωσιασμένος από όσα διαδραματίζονται μπροστά του και ιδίως από την αναγνώριση από τρίτους του βασιλικού χαρακτήρα του Χριστού δυσκολεύεται ν' αποφασίσει για την τύχη του Ιησού.[20] Γι' αυτό ζητάει από τον υπάλληλό του να τον ξαναφέρει μπροστά του. Τη στιγμή που ο Χριστός βρίσκεται απέναντι από τον Πιλάτο, τότε φτάνει ένα μήνυμα από την σύζυγο του Πιλάτου:

Ὁ δέ Πιλάτος ἰδῶν ἔμφοβος γενομενος ἐζήτησεν ἀναστῆναι ἀπό τοῦ βήματος. Ἔτι δέ αὐτού ἐνθυμουμένου ἀναστῆναι, ἡ γυνή αὐτού ἐπεμψεν πρός αὐτόν λέγουσα «μῆδεν σοί καί τῷ ἀνθρώπω τῷ δικαίω τούτω πολλά γάρ ἐπαθον δί' αὐτόν νυκτός». Ὁδέ Πιλάτος προσκαλεσάμενος τούς Ἰουδαίους ἀπαντας λέγει αὐτοῖς: «οἴδατε ὅτι ἡ γυνή μου θεοσεβής ἔστιν καί μάλλον ἰουδαϊζει σύν

[18] Όπ. επ., 426.

[19] Βλ. Ματθ 21, 1-11, Μκ 11, 1-11, Λουκ 19, 28-44, Ιω 12, 12-19. Βλ. και Μ. ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΔΗΣ, *Ερμηνεία και πρόσληψη ευαγγελικών κειμένων*, 309-360.

[20] Εδώ πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, όσα είδαμε από τις ιστορικές πηγές για τον Πιλάτο και την αυτοκρατορική λατρεία που προσπάθησε να επιβάλλει στο Ναό της Ιερουσαλήμ.

ὑμίν. Λέγουσιν αὐτῶ: «ναί, οἴδαμεν». Λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος: «ἰδού ἐπεμψεν ἡ γυνή μου λέγουσα μηδέν σοί καί τῷ ἀνθρωπω τῷ δικάιω τούτω πολλά γάρ ἐπαθον δί'αὐτόν νυκτός». Ἀποκριθέντες δέ οἱ Ἰουδαῖοι λέγουσιν τῷ Πιλάτω: «μή οὔκ εἴπαμεν σοί ὅτι γοής ἔστιν; Ἰδού ὀνειροπόλημα ἐπεμψε πρός τήν γυναίκα σου».[21]

Είναι απαραίτητο να σχολιάσουμε αυτήν την περικοπή λόγω της σπουδαιότητάς της. Είναι ξεκάθαρη η ανάπτυξη που κάνει το κείμενο εδώ για το βιβλικό γεγονός που αναφέρεται στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο, το οποίο ακολουθεί και ερμηνεύει. Η σύζυγος του ηγεμόνα παρουσιάζεται στη διήγηση ως θεοσεβής που ακολουθεί τις παραδόσεις των Ιουδαίων, το κείμενο αναφέρει ότι αυτή «ιουδαΐζει». Πιθανότατα ο συγγραφέας θέλει να την παρουσιάσει ως μια προσήλυτη στον Ιουδαϊσμό.[22] Μια τέτοια πληροφορία είναι πολύ σημαντική, γιατί μας δείχνει τη χριστιανική άποψη για τη σύζυγο του Πιλάτου. Σημεώνουμε ότι στην εκδοχή Β΄ των «Άκτων του Πιλάτου» η σύζυγος του Πιλάτου αποκτά και όνομα, είναι η Πρόκλα, μια ευσεβής γυναίκα, που συγκεντρώνει τον θαυμασμό των άλλων και την λατρεία τους.[23] Με αυτόν τον τρόπο, κατά την άποψη του Harris, οι χριστιανοί εξήγησαν πως η Πρόκλα ανήκε σε αυτούς και όχι σε άλλους[24], ενώ κατά την άποψη της Baudoin, όλη αυτή η διήγηση προέρχεται από ιουδαιο-χριστιανικούς κύκλους[25]. Κατά τη γνώμη μας, η αναφόρα στην Πρόκλα γίνεται για να τονιστεί η σπουδαιότητα του μωσαϊκού νόμου. Έτσι μπορούμε να πούμε πως η Α΄ ελληνική εκδοχή των «Άκτων Πιλάτου» περιέχει ιουδαιο-χριστιανικά στοιχεία, αν δεν δεχτούμε την υπόθεση πως αυτή γράφτηκε από συγγραφέα που ανήκε στους Ιουδαιο-χριστιανούς.

Το κείμενο συνεχίζει και αναφέρει τις καταγγελίες εναντίον του Χριστού από την πλευρά των Ιουδαίων: 1) Είναι γεννημένος από μοιχούς, 2) γιατρεύει το Σάββατο, 3) ισχυρίστηκε πως θα μπορούσε να καταστρέψει τον Ναό και

---

21 B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 428-430.

22 Βλ. A.-C. Baudoin, "La femme de Pilate", 142-143.

23 Είναι πολύ σημαντικό σε αυτό το σημείο να παρατηρηθεί πως η λατινική παράδοση των «Άκτων» ήδη αναφέρει το όνομα της συζύγου του Πιλάτου Πρόκλα βλ., όπ. επ, 135-136; κατά την γνώμη μας αυτό δείχνει το γεγονός πως ή το κείμενο μεταφέρθηκε στην Δύση μετά από μια επεξεργασία, αλλά πριν τελειοποιηθεί η Β΄ εκδοχή, ή το λατινικό κείμενο επηρέασε την Β΄ ελληνική εκδοχή.Αυτό το δείχνει και το γεγονός πως η λατινική μετάφραση αναφέρει το όνομα της αιμορροούσας Βερονίκης όπως και η Β΄ ελληνική εκδοχή. Όλο αυτό θα το σχολιάσουμε στην συνέχεια. Βλ. επίσης την υπ. 24 στο R. Gounelle - Z. Izydorczyk (επι., μετ.), *L'Évangile de Nicodème,* 135.

24 Βλ. Mingana A. (επι. και μετ.), "The Lament", 419.

25 Βλ. A.-C. Baudoin, "La femme de Pilate", 149.

να τον ξαναχτίσει σε τρείς μέρες και 4) βλαστήμησε τον Θεό. Αλλά η σημαντικότερη και η πιο σοβαρή κατηγορία ήταν 5) πως ο ίδιος ονόμασε τον εαυτό του «υιό Θεού και βασιλιά». Σημειώνουμε ότι καθέ φορά που το κείμενο περιγράφει μια κατηγορία, ακολουθεί και η αντίδραση του Πιλάτου. Οι αντιδράσεις θέλουν, κατά την γνώμη μας, να δείξουν την αθωότητα του Πιλάτου, πράγμα που συναντήσαμε στα κανονικά Ευαγγέλια. Εδώ, όμως, δίνεται περρισσότερη έμφαση σε αυτό το στοιχείο. Για να γίνει περρισσότερο κατανοητό αυτό στον αναγνώστη παρουσιάζουμε μερικές αντιδράσεις του ηγεμόνα της Ιουδαίας:

Εἶπεν δέ ὁ Πίλατος: «λάβετε αὐτόν ὑμεῖς καί κατά τόν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν». Εἶπαν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Πίλατω: «ἡμίν οὔκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα, εἶπεν ὁ Πιλάτος: «ὑμίν εἶπεν ὁ θεός μή ἀποκτεῖναι, ἀλλ'ἐμοί;»[26]

Λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος: « ἀθῶος εἶμι ἀπό τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ δικαίου τούτου, ὑμεῖς ὄψεσθε.» λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι: «τό αἷμα αὐτού ἐφ'ἡμᾶς καί ἐπί τά τέκνα ἡμῶν»[27]

Το κεντρικό σημείο αυτών των αντιδράσεων είναι να δείξει πως ο Πιλάτος δεν ήθελε να καταδικάσει σε θάνατο τον Ιησού. Αυτές οι παραπάνω περιγραφόμενες αντιδράσεις του Πιλάτου είναι, κατά την άποψη μας, μια φυσιολογική ανάπτυξη των αντιδράσεων του Πιλάτου στα κανονικά Ευαγγέλια. Είναι ξεκάθαρο, πράγματι, πως τα κανονικά Ευαγγέλια ήταν μια από τις κυριότηρες πηγές του συντάκτη του έργου τούτου.[28]

Η πρώτη αντίδραση, από τις δυο που παρουσιάσαμε πιο πάνω, που στο έργο επανέρχεται πολλές φορές κατά τις συζητήσεις μεταξύ Πιλάτου και των Ιουδαίων, τονίζει την αθωότητα του Πιλάτου, πράγμα που το κάνει και η δεύτερη αντίδραση. Πρόκειται για μια αντίδραση που δείχνει με ένα αποφασιστικό τρόπο πως ο Πιλάτος είναι γνωστός για την αθωότητά του.

Στην διήγηση εμφανίζεται ο Νικόδημος ο οποίος δίνει την μαρτυρία του και δείχνει την πίστη του στον Χριστό. Μετά από αυτόν δίνουν τις μαρτυρίες τους οι θεραπευμένοι από τον Ιησού: ο παράλυτος για πάνω από τριανταοκτώ χρόνια,[29] ο γεννημένος τυφλός[30] και η αιμορροούσα[31]. Η επιλογή αυτών των τριών έχει να κάνει με την μαρτυρία του Ιουστίνου. Ο μάρτυρας του Β΄ αιώνα όταν αναφέρε-

---

[26] B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels,* 432.

[27] Όπ. επ., 434.

[28] Βλ. Κ. Μποζίνης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 136.

[29] Βλ. Ιω 5, 1-15

[30] Βλ. Ιω 9, 1-38.

[31] Βλ. Λουκ 8,41-56.

ται στην προφητεία του Ησ. 35,5 μιλάει για τα «Άκτα επί Πιλάτου». Η προφητεία και τα θαύματα που αναφέρει το κείμενό μας εδώ έχουν μια σχέση. Είναι μια άλλη ένδειξη πως ο συγγραφέας του έργου είχε σαν σκοπό ν' αναθεωρήσει τα «Άκτα» για τα οποία μίλησε ο Ιουστίνος. Η συνέχεια της διήγησης ενδυναμώνει την άποψή μας αφού αυτή μιλάει για την διώξη των δαιμόνων και την ανάσταση του Λαζάρου που έχουν μια σχέση με τα άλλα θαύματα που αναφέρει η προφητεία του Ησαϊα. Σημειώνουμε ότι την αναφορά σε αυτά τα τρία θαύματα, θα την ξανασυναντήσουμε σε άλλα κείμενα της θετικής παράδοσης (και όχι μόνο).

Σύμφωνα με το κείμενο ο Πιλάτος είναι πεπεισμένους για την αθωότητα του Ιησού. Παρόλα αυτά, αυτός δίνει την άδεια να τον σταυρώσουν. Αναρωτιέται κανείς πώς το κείμενό μας παρουσιάζει αυτό το γεγονός; Στο κείμενο, λοιπόν, αναφέρεται χαρακτηριστικά:

> *Ἀκούσας δέ ὁ Πιλάτος τούς λόγους τούτους ἐφοβήθη. Καί κατασιγήσας ὁ Πιλάτος τούς ὄχλους, ὅτι ἔκραζον, λέγει αὐτοῖς: «ὥστε οὗτος ἔστιν ὅν ἐζήτει Ἡρώδης;». Λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι: «Ναί, οὗτος ἔστιν». Καί λαβῶν ὕδωρ ὁ Πιλάτος ἀπενίψατο τάς χείρας αὐτού ἀπέναντι τοῦ ἡλίου λέγων: «ἀθωός εἶμι ἀπό τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου, ὑμείς ὄψεσθε». Πάλιν κράζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι τό αἷμα αὐτού ἐφ'ἡμᾶς ἐπί τά τέκνα ἡμῶν.*[32]

Και εδώ σημειώνεται η αντίδραση του Πιλάτου ο οποίος δηλώνει πως είναι αθώος. Το έργο ακολουθεί την ευαγγελική διήγηση, κατά την οποία ο Πιλάτος πλένει τα χέρια του. Μετά ο Πιλάτος φοβισμένος από τον όχλο δίνει την άδεια να σταυρώσουν τον Χριστό και τους διατάζει να βάλουν μια επιγραφή στον σταυρό γραμμένη στα εβραϊκά, λατινικά και ελληνικά, όπου αναγράφεται ότι ο Ιησούς είναι «βασιλεύς των Ιουδαίων».

Οι τελευταίες ειδήσεις περί Πιλάτου στο κείμενό μας σχετίζονται με τη σταύρωση του Χριστού. Ο εκατόνταρχος αναγνωρίζει πως ο Ιησούς ήταν δίκαιος, και πηγαίνει στον ηγεμόνα και «Ἀνήνεγκεν τῷ ἡγεμόνι τά γενόμενα. Ἀκούσας δέ ὁ ἡγεμών καί ἡ γυνή αὐτού ἐλυπήθησαν σφόδρα, καί οὔκ ἔφαγον οὐδέ ἔπιον ἔν τή ἡμέρα ἐκείνη»[33]. Να σημειώσουμε πως στην περιγραφή που δίνει ο εκατόνταρχος στον Πιλάτο εμπλέκεται και το έθος που ίσχυε στην ιουδαϊκή παράδοση, να μην πίνουν ούτε να τρώνε σε περιόδους πένθους. Η αναφορά αυτή μας θυμίζει, επίσης, όσα ο συγγραφέας του κειμένου έγραψε για τη σύζυγο του Πιλάτου και τη σχέση της με την ιουδαϊκή πίστη.[34] Και εδώ μπορεί να γίνει η υπόθεση πως πρόκειται για μια ιουδαιο-χριστιανική επιρροή.

---

[32] B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*, 440.

[33] Όπ. επ., 444.

[34] Για μια άλλη μελέτη περί της συζύγου του Πιλάτου βλ. S. J. Carington, "Pilate's Wife?".

Κατά την γνώμη μας, η διήγηση αυτή ήταν αρκετή ώστε να βοηθήσει την έναρξη της διαμόρφωσης της θετικής περί Πιλάτου παράδοσης και της ανάπτυξή της στη συνέχεια. Πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι η εικόνα του Πιλάτου στην Α΄ εκδοχή παραμένει κατά βάση ουδέτερη. Εκεί που αυτή αρχίζει να εξελίσσεται προς το θετικότερο είναι στην Β΄ ελληνική εκδοχή των «Άκτων Πιλάτου», όπως θα δούμε αμέσως.

5.1.2. Η Β΄ ελληνική εκδοχή των Άκτων Πιλάτου[35]

Η Β΄ ελληνική εκδοχή των «Άκτων Πιλάτου» είναι ένα πολύ ιδιαίτερο κείμενο, γιατί παρατηρείται σε αυτό, από την μια πλευρά μια ανάπτυξη του θρύλου για τον Πιλάτο, και από την άλλη μια σύγκρουση μεταξύ των δυο παραδόσεων, την θετική και την αρνητική. Το έργο αυτό συντάχτηκε σε ελληνικό περιβάλλον, πιθανότατα στην Αντιόχεια. Σε αυτό ο Πιλάτος εμφανίζεται να πιστεύει στον Θεό. Χαρακτηριστικά ο Πιλάτος περιγράφεται στο κείμενο να δηλώνει σχετικά με τις θεραπείες του Ιησού: «τό ἰατρεύειν ἄρρωστον διαβολικόν ἔργον οὔκ ἐστι, ἀλλά χάρισμα ἐκ θεοῦ»[36].

Το κείμενο περιέχει πολλές προσθήκες που το διαφορποιούν από την Α΄ εκδοχή και οι οποίες δείχνουν την θέληση να την αναπτύξει. Μια προσθήκη στο κείμενο που δεν την συναντάμε στην Α΄ εκδοχή είναι το επεισόδιο κατά το οποίο ο Πιλάτος στέλνει τον Ιησού στον Ηρώδη. Στο κείμενο ο συντάκτης συγχέει τον Ηρώδη τον Μεγάλο, ο οποίος κατά τον Ματθαίο σκότωσε τα βρέφη της Βηθλεέμ, ένα γεγονός που αναφέρεται στην Α΄ εκδοχή, με τον Ηρώδη τον τετράρχη.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, το κείμενο της Β΄ εκδοχής, γράφτηκε μετά την σύνοδο της Εφέσου και την καθιέρωση της λατρείας της Θεοτόκου, η οποία παρουσιάζεται να κατακρίνει τους Ιουδαίους ως υπεύθυνους για την καταδίκη του υιού της σε θάνατο. Έτσι η Μαρία, η μητέρα του Ιησού, θρηνεί για τον υιό της λέγοντας «… Διά τοῦτο σέ κλαίω, υἱέ μου, ὅτι πάσχεις ἀδίκως, ὅτι σέ παρέδωκαν οἱ παρανομοι **Ἰουδαῖοι εἰς πικρόν θάνατον**…»[37].

Αυτός ο θρήνος είναι ένας από πολλούς, που κατά το κείμενο, είπε η Μαρία η μητέρα του Ιησού. Κατά την γνώμη μας, υπάρχει μια στενή σχέση των θρήνων αυτών με τους θρήνους της Θεοτόκου, που υπάρχουν στο έργο με τον τίτλο «Οι Θρήνοι της Μαρίας», έργο που θα το δούμε στην συνέχεια. Αξιο-

---

35 Ακολουθούμε το κείμενο όπως βρίσκεται στο C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha*.

36 C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha,* 267.

37 Όπ επ., 285.

πρόσεκτο και σημαντικό στον παραπάνω ύμνο είναι ότι η Θεοτόκος δεν αναφέρει τον Πιλάτο ως υπεύθυνο για την σταύρωση του Ιησού.

Ενώ η Μαρία δεν αναφέρεται ξεκάθαρα στην αθωότητα του Πιλάτου, ο Ιωσήφ από την Αριμαθαία ομολογεί την αθωότητα του κυβερνήτη της Ιουδαίας σε έναν διάλογο που έχει μαζί του, όταν πήγε να ζητήσει το σώμα του Ιησού. Αναφέρεται στο κείμενο:

> *... λέγει ὁ Πιλάτος καί τί γέγονεν ὅτι μαρτυρηθέντα τοῦτον ὑπό τῆς γενεᾶς αὐτοῦ ἐπί μαγείας* ***καί ἕν ὑποψία ὄντα λαβεῖν τήν βασιλείαν τοῦ Καίσαρος καί οὕτω παρ'ἡμῶν εἰς θάνατον ἐκδοθέντα, τιμάσθαι αὖθις τοῦτον νεκρόν ἐπιτρέψωμεν;*** *Ὁ δέ Ἰωσήφ περιλυπος γενόμενος καί δακρύσας τοῖς ποσί προσέπεσε τοῦ Πιλάτου Μῆ σοί, λέγων, κύριέ μου, ἐπί νεκρῶ φθόνος τίς ἐπιγένηται. Πάσα γάρ κακία ἕν τή τελευτή δεῖ συναπόλλυσθαι τοῦ ἀνθρώπου.* ***Ἐγώ δέ οἶδα τήν μεγαλειότητά σου, πόσα ἐσπούδασας ὥστε μῆ σταυρῶσθαι τόν Ἰησοῦν, καί πόσα πρός τούς Ἰουδαίους ὑπέρ αὐτοῦ εἶπας, τά μέν παραινῶν, τά δέ καί θυμούμενος, καί ὕστερον πῶς τάς χείρας ἀπένιψας καί μηδαμῶς ἔχειν μέρος ἀπεφήνω μετά τῶν θελόντων ἀποκατανθῆναι αὐτόν. Ἐφ'οἷς ἅπασι δέομαί σου μῆ ἀποστραφῆναι τήν αἴτησίν μου.*** *Οὕτω τοίνυν ἐπικείμενον ἰδῶν ὁ Πιλάτος τόν Ἰωσήφ καί ἱκετεύοντα καί δακρύοντα, ἤγειρεν αὐτόν λέγων Ἄπιθι χαρίζομαι σοί τόν τοιοῦτον νεκρόν, καί τοῦτον λαβῶν πράττε ὅσα σύ βούλη.*[38]

Στη περικοπή αυτή είναι αξιοπρόσεκτα δύο στοιχεία, τα οποία και θα αναλύσουμε. Το πρώτο σχετίζεται με τον Πιλάτο, ο οποίος δηλώνει ότι είναι συνυπεύθυνος για την καταδίκη του Ιησού, γιατί ο Ιησούς ήταν «ἕν ὑποψία ὄντα λαβεῖν τήν βασιλείαν τοῦ Καίσαρος». Εδώ γίνεται λόγος για μια ακόμη φορά για την ψευδή κατηγορία εναντίον του Ιησού ότι θεωρούσε τον εαυτό του βασιλιά. Αυτή η αποδιδόμενη στον Ιησού βασιλική ιδιότητα ώθησε, τον Πιλάτο, όπως ο ίδιος σημειώνει, να καταδικάσει τον Ιησού. Ταυτόχρονα η πληροφορία αυτή για τον βασιλικό χαρακτήρα του Ιησού συνδέεται και με τις κατηγορίες των Ιουδαίων εναντίον του Ιησού.

Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι, ενώ ο Πιλάτος μιλά στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο και αναγνωρίζει την συνυπευθυνότητά του για θάνατο του Ιησού, ο Ιωσήφ απορρίπτει την ευθύνη του κυβερνήτη, υπογραμίζοντας πως ο Πιλάτος θέλησε να απελευθερώσει τον Χριστό και προσπάθησε γι' αυτό. Ο Ιωσήφ αναφέρει το πλύσιμο των χεριών του Πιλάτου, κάτι που έκανε τον Εφραίμ τον Σύρο, όπως είδαμε, να τον θεωρήσει δίκαιο. Έτσι το κείμενο αυτό φαίνεται να κλίνει προς την θετική κρίση για τον Πιλάτο.

Μπορούμε, επίσης, να εντοπίσουμε στο κείμενο αυτό μια σύγκρουση με-

[38] Όπ επ., 290-291.

ταξύ των δυο παραδόσεων: από τη μια πλευρά ο Πιλάτος αναγνωρίζει την συνυπευθυνότητά του για τον θάνατο του Ιησού, από την άλλη ο Ιωσήφ τον «αποθεώνει». Την θέση μας αυτή για την ύπαρξη σύγκρουσης μεταξύ των δυο παραδόσεων στο κείμενο ενισχύει η άποψη της Μαρίας της Μαγδαληνής, η οποία αναφέρεται στο κείμενο:

> *Ἀκούσατε, λαοί φυλαί καί γλῶσαι, καί μάθετε ποίω θανάτω οἱ παρανομοι Ἰουδαῖοι τόν μυρία καλά πρός αὐτούς πεποιηκότα παραδεδώκασιν. Ἀκούσατε καί θαυμάσατε.* ***Τίς ἀκουστά ποιήσει ταῦτα πρός ἁπαντα κόσμον; Ἐγώ ἕν ρώμη μόνη πρός τόν Καίσαρα ἀπελεύσομαι ἐγώ τούτω δηλώσω ὅσον κακόν ὁ Πιλάτος τοῖς παρανόμοις Ἰουδαίοις πειθόμενος πέπραχεν.***[39]

Θεωρούμε ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια περικοπή, πολύ σπουδαία για την έρευνά μας. Αυτή δείχνει την αρχή της αρνητικής αντιμετώπισης του Πιλάτου στην ελληνό-βυζαντινή παράδοση. Έχουμε δει ήδη τον ρόλο της Μαγδαληνής στην αρνητική ελληνική παράδοση. Είδαμε επίσης πως η Μαγδαληνή πήγε, κατά την «Επιστολή του Τιβέριου στον Πιλάτο», στον Καίσαρα και τον πληροφόρησε για όσα έγιναναν στα Ιεροσόλυμα και κατήγγειλε τον Πιλάτο και τους Ιουδαίους.[40] Κατά την γνώμη μας, ο πυρήνας όλης αυτής της παράδοσης βρίσκεται στην Β΄ ελληνική εκδοχή των «Άκτων».

Αυτό δείχνει πως στον ελληνικό κόσμο, κατά την περίοδο που γράφτηκε η Β΄ εκδοχή, υπήρχαν δυο διαφορετικές γνώμες για τον Πιλάτο. Ο συντάκτης, ένιωσε την ανάγκη να καταγράψει τη σύγκρουση αυτή, η οποία μπορούμε να πούμε ότι οδήγησε στη συνέχεια στον χωρισμό μεταξύ των δυο παραδόσεων, εκείνης που καταδικάζει τον Πιλάτο και της άλλης που αντιμετωπίζει θετικά τον Πιλάτο. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να θυμηθούμε τα σχόλια του Χρυσοστόμου, που είδαμε παραπάνω. Αυτά είναι, κατά τη γνώμη μας, μια ακόμη επιβεβαίωση για την υπόθεσή μας, πως στον ελληνικό κόσμο υπήρχε μια σύγκρουση μεταξύ των δυο παραδόσεων και πως ο τόπος προέλευσής της είναι η Αντιόχεια ή η Συρία γενικότερα.

Μια άλλη απόδειξη μπορεί να είναι η αναφορά στη Β΄ εκδοχή του ονόματος της αιμορροούσας. Στην Α΄ εκδοχή δεν έχουμε το όνομά της, ενώ στη Β΄ αυτή ονομάζεται Βερονίκη.[41] Σε αυτό παρατηρούμε τα εξής:

Πρώτα από όλα πως στην λατινική μετάφραση της Α΄ εκδοχής υπάρχουν τα

---

[39] Όπ επ., 292.

[40] Πράγματι αυτή τη σχέχη την παρατήρησε ο Geerard στο άρθρο του περί της Μαρίας της Μαγδαληνής, βλ. M. Geerard, "Marie-Madaleine", 142.

[41] «Εὑρεθῆ ἐκεῖ γυνή ὀνομαζομένη Βερονίκη καί εἶπεν ὅτι δώδεκα …», C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha*, 277.

ονόματα της συζύγου του Πιλάτου και της αιμορροούσας.[42] Και επειδή δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα την ακριβή χρονολόγηση της λατινικής μετάφρασης της Α΄ ελληνικής εκδοχής, αν αυτή συντάχτηκε πριν ή μετά την την Β΄ ελληνική εκδοχή, μπορούμε να διατυπώσουμε τις παρακάτω υποθέσεις. Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί πως η Β΄ ελληνική εκδοχή επηρέασε την λατινική μετάφραση της Α΄ ελληνικής εκδοχής. Επίσης θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί το αντίθετο, ότι έχουμε μια επιρροή από την λατινική μετάφραση της Α΄ εκδοχής στην Β΄ ελληνική εκδοχή. Και αυτό γιατί πρέπει να λάβουμε υπόψη μας πως η λατινική μετάφραση της Α΄ ελληνικής εκδοχής δεν αναφέρει τον τίτλο Θεοτόκο.

Επίσης, σχετικά με την παράδοση για την Μαγδαληνή, μπορούμε να πούμε πως αυτό ανήκει στην αρνητική ελληνική παράδοσης περί Πιλάτου. Ακόμη μπορεί να υποθέσει κανείς πως η αρνητική λατινική παράδοση περί Πιλάτου επηρέασε την λατινική μετάφραση της Α΄ ελληνικής εκδοχής των «Άκτων», η οποία με τη σειρά της επηρέασε την Β΄ ελληνική εκδοχή. Δηλαδή έχουμε να κάνουμε με μια έμμεση επιρροή της λατινικής αρνητικής παράδοσης στην ελληνική αρνητική παράδοση περί Πιλάτου. [43]

Η Β΄ ελληνική εκδοχή των «Άκτων» είναι, λοιπόν, το πρώτο βήμα της διαμόρφωσης της ελληνικής αρνητικής παράδοσης περί Πιλάτου και η «Επιστολή του Τιβέριου στον Πιλάτο» θεωρείται ένα δεύτερο βήμα. Το ίδιο μπορούμε να πούμε για την λατινική μετάφραση της Α΄ ελληνικής εκδοχής, δηλαδή πως μπορεί να είναι ένα από τα πρώτα βήματα της λατινικής αρνητικής παράδοσης περί Πιλάτου.

5.1.3. Η Α΄ λατινική εκδοχή των Άκτων Πιλάτου [44]

Αυτό που μας ενδιαφέρει στην Α΄ λατινική εκδοχή είναι το δεύτερο της μέρος, που είναι μια προσθήκη στο κείμενο και δεν βρίσκεται στο ελληνικό έργο, εννοούμε την διήγηση περί της καθόδου στον Άδη.

Πρέπει να σημειώσουμε επίσης πως στην χειρογραφική παράδοση έχουμε μια μεταγενέστερη ελληνική εκδοχή της καθόδου στον Άδη, ενώ στην λατινική χειρογραφική παράδοση υπάρχουν δυο, ίσως τρεις ανάλογες εκδοχές. [45]

---

[42] Όπ επ., 335.

[43] Σίγουρα μπορεί κανείς να υποθέτει πως μια πηγή, ίσως ελληνική, επηρέασε και τα δυο κείμενα, αλλά λόγω έλλειψης υλικού και αποδείξεων δεν μας βοηθάει να υποστηρίξουμε την υπόθεση αυτή.

[44] Ακολουθούμε το κείμενο, όπως αυτό παρατίθεται στο C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha*.

[45] Να παρατηρηθεί πως σήμερα μιλάμε και για Γ΄ λατινική εκδοχή βλ. J. Haynes, "New perspectives", 103-105.

Το μέρος που θα θέλαμε να αναλύσουμε βρίκεται ακριβώς μετά την διήγηση για την κάθοδο του Χριστού στον Άδη, σαν μια συνέχεια του κειμένου. Για να κατανοήσουμε τη σχέση της προσθήκης αυτής με τον θρύλο περί Πιλάτου, πρέπει να γνωρίζουμε πως δυο αναστημένοι από τον Χριστό, ήταν μάρτυρες της καθόδου του Χριστού στον Άδη και της ανάληψής του στον ουρανό. Όλα όσα αυτοί είδαν, έπρεπε στη συνέχεια, κατά την διαταγή του αρχαγγέλου Γαβριήλ, να τα διηγούνται, ώστε έτσι να δώσουν την μαρτυρία τους για την ανάσταση του Κυρίου.

Οι δύο παραπάνω αναστημένοι φέρονται να διηγούνται, όλα όσα είδαν, στην συναγωγή. Ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος, που ήταν παρόντες στην συναγωγή, πήγαν στον Πιλάτο και του είπαν όλα όσα άκουσαν. Ο Πιλάτος δε, όπως μας περιγράφει το κείμενο:

Α΄ λατινική[45]	**Ελληνική μετάφραση**[46]
scripsit omnia quae gesta et dicta sunt de Iesu a Iudaeis, et posuit omnia verba in codici bus praetorii sui publicis.	Έγραψε όλα όσα είχαν συμβεί σχετικά με τον Ιησού από την πλευρά των Ιουδαίων και τοποθέτησε το καθετί στα δημόσια αρχεία του πραιτωρίου.

Με την προσθήκη αυτή ο εν λόγω συντάκτης θέλει, κατά την γνώμη μας, ν' αναδείξει πως ο Πιλάτος έγραψε κάτι. Ίσως να ήθελε να πει πως τα «Άκτα» είναι γραμμένα από τον Πιλάτο, δηλαδή, είναι εκείνα που ανέφερε ο Ιουστίνος.

Η ανάπτυξη του θρύλου δεν τελειώνει, όμως, εδώ. Σε μεταγενέστερα χειρόγραφα έχουμε μια άλλη προσθήκη που θέλει να προσθέσει άλλες λεπτομέρειες σχετικές με τον Πιλάτο και με όσα αυτός άκουσε από τον Ιωσήφ, τον Νικόδημο και τους Ιουδαίους αρχιερείς.

Σύμφωνα με την προσθήκη αυτή, ο Πιλάτος πηγαίνει στον Ναό, κάνει μια σύναξη με όλους του αρχιερείς, τους γραμματείς και τους διδασκάλους και τους ζητάει να φέρουν την πολύτομη Αγία Γραφή. Τους ζητάει να του εξηγήσουν, αν βρήκαν στην Γραφή κάποια είδηση περί του Χριστού, του υιού του Θεού και περί του ερχομού του. Ο Άννας και ο Καϊάφας ζητάνε από όλους τους άλλους να βγούν έξω ώστε να μείνουν μόνοι με τον Πιλάτο. Μετά αρχίζει μια εξήγηση που έχει τον σκοπό να δείξει πως οι αρχιερείς τυχαία βρήκαν μερικές ειδήσεις στην Γραφή περί Χριστού και του καιρού του ερχομού του. Αυτές οι ειδήσεις συμπίπτουν με όσα έγιναν με τον Ιησού, και με όσα μαρτύρησαν οι δυο αναστημένοι. Μετά οι δυο αρχιερείς λένε το εξής:

Α΄ λατινική[47]	**Ελληνική μετάφραση**[48]
… Usque nunc nemini diximus, ut non esset dissensio in synagogis nostris: et nunc coniurasti nos, iudex bone, per istam sanctam bibliothecam testimoniorum dei, et manifestum tibi facimus. Et nos coniuravimus te per vitam et salutem tuam, haec verba nemini manifesta facere in Ierusalem.	… εμείς μέχρι τώρα δεν μιλήσαμε με κανέναν λόγω του φόβου μήπως γίνει σχίσμα στις συναγωγές μας. Μα τώρα, ώ αγαθέ δικαστή, εσύ μας ικέτεψες δια αυτής της Αγίας Γραφής, που περιέχει τις μαρτυρίες του Θεού, και εμείς σου εξηγήσαμε το καθετί. Και εμείς, λοιπόν, σε ικετεύουμε, για τη ζωή σου και την υγεία σου, να μην αναφέρεις σε κανέναν στα Ιεροσόλυμα αυτά τα πράγματα.

Είναι ξεκάθαρο πως εδώ υπάρχει μια προσπάθεια από την πλευρά του συντάκτη να δείξει πως στο τέλος οι Ιουδαίοι αρχιερείς κατάλαβαν πως ο Ιησούς ήταν ο Μεσσίας που περίμεναν. Ταυτόχρονα όμως ζητούν από τον Πιλάτο να μην πει σε κανέναν αυτή την αλήθεια, πράγμα που δείχνει μια θέληση του συντάκτη να περιγράψει πως οι Ιουδαίοι δεν μεταστράφηκαν και δεν ήθελαν να γνωρίζει κάποιος για τον Χριστό και την ανάστασή του. Παρατηρούμε πως έχουμε εδώ μια ανάπτυξη-ερμηνεία της σχετικής ευαγγελικής διήγησης του Ματθαίου, σύμφωνα με την οποία οι στρατιώτες πληρώθηκαν ώστε να μην μιλήσουν για όσα έγιναν στον τάφο του Χριστού. Από την άλλη φαίνεται πάλι πως ο Πιλάτος πίστευε στον Θεό.

Γεννάται όμως το ερώτημα: γνωρίζει πλέον ο Πιλάτος, ποιος ήταν ο Ιησούς Χριστός, τι συμβαίνει μαζί του, πιστεύει σε αυτόν ή παραμένει εθνικός;

Το κείμενο δεν μας αναφέρει κάτι ξεκάθαρο γι' αυτό. Απλά αναφέρει πως ο Πιλάτος, εκτός από τα «Άκτα», έγραψε μια επιστολή και την έστειλε στον αυτοκράτορα Κλαύδιο:

Α΄ λατινική[49]	**Ελληνική μετάφρση**[50]
Haec verba Annae et Caiphae audines Pilatus **omnia reposuit in gestis salvatoris domini in codici bus publicis praetorii sui**, et scripsit **epistolam ad Claudium** regem urbis Romae …	Όταν ο Πιλάτος άκουσε όσα ανέφεραν ο Άννας και ο Καϊάφας, **τα κατέγραψε όλα στα Άκτα του Κυρίου και Σωτήρος στα δημόσια βιβλία του πραιτώριου**. Επίσης, έγραψε **μια επιστολή στον Κλαύδιο**, Βασιλιά της Ρώμης …

Στο παραπάνω κείμενο τα «Άκτα» ονομάζονται «του Κυρίου και Σωτήρος», στοιχείο που δείχνει, κατά την γνώμη μας, μια αναφορά στη μαρτυρία του Ευσεβίου για μια διαστρέβλωση μερικών «άκτων». Ο σκοπός, λοιπόν του συντάκτη είναι ξεκάθαρος: με την προσθήκη αυτή επιχειρεί να ανακατασκευ-

άσει αυτά τα «Άκτα» και να αναδείξει τη γνήσια εκδοχή τους και όχι την διαστρεβλωμένη.[46] Επίσης μας υπενθυμίζει έμμεσα την συριακή μαρτυρία του Σιμεών Πέτρου, ότι τα «Άκτα» έπρεπε να είναι γνωστά δημοσίως.

Το κείμενο μας αναφέρει, επίσης, πως ο Πιλάτος έγραψε μια επιστολή στον Κλαύδιο, αυτοκράτορα της Ρώμης. Εδώ έχουμε ξεκάθαρη αναφορά στην μαρτυρία του Τερτυλλιανού, ή ίσως σε αυτήν του Ευσεβίου, επειδή στο κείμενο της επιστολής, όπως θα δούμε σε λίγο, δεν έχουμε καμία αναφορά για μεταστροφή του Πιλάτου στο χριστιανισμό. Αυτή η είδηση για την επιστολή, είναι, κατά την γνώμη μας, η προσπάθεια της λατινικής παράδοσης να γεφυρώσει τις δυο παραδόσεις, αυτής περί των «Άκτων» και αυτής περί της «Αναφοράς». Αυτά δεν γράφτηκαν αρχικά μαζί, μα συνυπήρχαν και αναπτύχθηκαν παραλλήλως.

Πριν τελειώσουμε το σχόλιό μας, θα θέλαμε να αναφερθούμε στο τέλος της Β΄ λατινικής εκδοχής, ώστε να εξάγουμε μερικά συμπεράσματα. Το κείμενο αναφέρει:

Β΄ λατινική[51]	**Ελληνική μετάφραση**[52]
At ubi charta completa et perlecta est, audience omnes ceciderunt in facies suas, lacrimantes amare et crudeliter percutientes pectora sua, clamantes et dicentes per omnia Vaenobis: ut quid nobis miseris contingit hoc? **Fugit Pilatus, fugit Anna set Caiphas, fugiunt sacerdote set Levitae, insuper et populous Iudaerum, plorantes ac dicentes Vae nobis miseris, sanguinem sanctum in terra effudimus.**	Όταν διαβάστηκε το έγγραφο ολόκληρο, όλοι έπεσαν κάτω κλαίγοντας πικρά και χτυπώντας με βιαιό τρόπο το στήθος τους, φωνάζοντας και λέγοντας αδιάκοπτα: « Αλίμονο σε μας, Γιατί μας συνέβει αυτό σ' εμάς τους δυστυχισμένους; **Ο Πιλάτος έφυγε, οι Άννας και Καϊάφας έφυγαν, έφυγαν και οι ιερείς, και ο ιουδαϊκός λαός κλαίγονας και: «Αλίμονο σε μας τους δυστυχισμένους, έχουμε χύσει αθώο αίμα στην γη».**

Αν διαβάσουμε προσεκτικά τον όρο «αλίμονο» και τον όρο «φυγή», θα μπορούσαμ να συμπεράνουμε πως πρόκειται για μια αναφορά στην καταστροφή των Ιεροσολύμων. Ο Πιλάτος είχε το ίδιο τραγικό τέλος όπως οι Ιουδαίοι. Αυτό μας βοηθάει να εντοπίσουμε εδώ μια σχέση με την είδηση που μας παρέδωσε ο Ευσέβιος. Είναι μια παράδοση που είχε τις ρίζες της, όπως αναφέραμε, στις Πράξεις των Αποστόλων. Το τέλος της Β΄ λατινικής εκδοχής θεωρείται μια οριστική απόφαση της λατινικής παράδοσης να πάρει τον δρόμο προς την αρνητική παράδοση περί Πιλάτου. Αν κατά την Α΄ λατινική εκδοχή η εικόνα του Πιλάτου δεν ήταν ξεκάθαρα αρνητική, το κείμενο της Β΄ εκδο-

[46] Σχετικά με αυτό βλ. Ch. Furrer - Ch. Guignard, "Titre et prologue", 189-196.

χής είναι ένα από τα πρώτα στάδια της αρνητικής λατινικής παράδοσης που αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

5.1.4. Σύνοψη ε΄

Με βάση τα παραπάνω και σε ό,τι αφορά τη σχέση των «Άκτων» με την αρνητική παράδοση και με την θετική, μπορούμε να συμπεράνουμε τα εξής:

- Καταρχάς πρέπει να παρατηρήσουμε πως η Α΄ ελληνική εκδοχή των «Άκτων», που είναι η βάση των άλλων εκδοχών, προσπάθησε να ανακατασκευάσει εκείνα τα «Άκτα», για τα οποία μίλησε ο Ιουστίνος. Ίσως να είχε μια πρόσβαση σε εκείνα τα «Άκτα», αν πραγματικά υπήρχαν, αλλά μια τέτοια υπόθεση παραμένει ανοιχτή.
- Επίσης, παρατηρείται μια σχέση των «Άκτων» με την παράδοση του Ευσεβίου, ειδικά με τον τίτλο που έδωσε ο συντάκτης στο έργο.[47] Αυτή η εκδοχή δεν είχε την διήγηση για την κάθοδο στον Άδη πράγμα που το αποδεικνύουν οι πρώτες μεταφράσεις στις ανατολικές γλώσσες, και η ελληνική χειρόγραφη παράδοση της Α΄ εκδοχής. [48]
- Η λατινική μετάφραση των «Άκτων», όμως, μας παρουσιάζει μια άλλη όψη του κειμένου, το οποίο περιέχει μια ανάπτυξη των επεισοδίων της Α΄ ελληνικής εκδοχής. Επίσης αυτή η μετάφραση δεν γνώριζε την Β΄ ελληνική εκδοχή, αφού αυτή δεν χρησιμοποιεί τις αναπτύξεις που κάνει αυτή η εκδοχή.
- Η Β΄ ελληνική εκδοχή και η λατινική μετάφραση σχετίζονται μεταξύ τους, αφού και τα δυο έργα έχουν την ίδια περίπου διήγηση για την κάθοδο στον Άδη, καθώς επίσης αναφέρονται στην αιμορροούσα Βερονίκη και την σύζυγο του Πιλάτου Πρόκλα. Αυτό εξηγείται, κατά τη γνώμη μας ως εξής:
  - Η Α΄ ελληνική εκδοχή μεταφέρθηκε στην Δύση, όπου είχε μια ειδική επεξεργασία. Εκεί το κείμενο εμπλουτίστηκε με τη διήγηση περί της καθόδου στον Άδη, η οποία είτε προϋπήρχε ως ξεχωριστό κείμενο είτε ήταν σε διάφορες ελληνικές διηγήσεις μεταφρασμένες στα λατινικά.[49] Ο εμπλουτι-

---

47 Βλ. επίσης την άποψη του Κ. Μποζινης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 157.

48 Βλ. C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha*, 265.

49 Τα αποτελέσματα που δίνουν οι Gounelle και Izydorczyk είναι πολύ ενδιαφέροντα αφού υποθέτουν πως η Α΄ λατινική εκδοχής περί της καθόδου στον Άδη γράφτηκε στα λατινικά βασισμένη, άμεσα ή έμμεσα, σε ελληνικές διηγήσεις μεταφρασμένες στα λατινικά: «Au contraire, ce récit a très probablement été composé en latin, meme si son auteur a ou utiliser des matériaux d'origine grecque- soit directement, soit indirectemrent, à travers leurs traductions latines», R. Gounelle - Z. Izydorczyk (επι. και μετ.), *L'Évangile de Nicodème*, 30-31. Λαμβάνοντας υπόψη μας αυτή την θέση μπορού-

σμός αυτός επηρέασε την ελληνική παράδοση που βρισκόταν σε μια κατάσταση σύγκρουσης μεταξύ θετικής και αρνητικής άποψης περί Πιλάτου. Γι' αυτό βρίσκονται στην Β΄ ελληνική εκδοχή αυτές οι ομοιότητες και η διήγηση για την κάθοδο στον Άδη, αλλά όχι όλη η λατινική ανάπτυξη. [50]

- Υπάρχει σχέση μεταξύ λατινικής μετάφρασης της πηγής-βάσης της αρνητικής παράδοσης, καί της μετάφρασης στα λατινικά από τον Ρουφίνο της Εκκλησιαστικής Ιστορίας του Ευσεβίου. Η σχέση αυτή είναι ξεκάθαρη στον τίτλο της λατινικής μετάφρασης των «Άκτων».
- Επίσης μια άλλη επεξεργασία στην οποία προβαίνει το λατινικό κείμενο είναι η προσθήκη της «Επιστολής στον Κλαύδιο». Η προσθήκη αυτή πρέπει να έγινε μεταγενέστερα. Με την προσθήκη αυτή η λατινική παράδοση προσπάθησε να συνδυάσει την πληροφορία που παραδίδει ο Ιουστίνος και ο Ευσέβιος περί «Άκτων» με την πληροφοφορία του Τερτυλλιανού και του Ευσεβίου περί «Αναφοράς-επιστολής».
- Η λατινική αρνητική παράδοση προβαίνει στη συνέχεια στην ανάπτυξη του επεισοδίου με την Βερονίκη το οποίο συνδέει και με την παράδοση του Αβγάρου καθώς και με τη συριακή παράδοση της Εδέσσης.
- Η βάση της λατινικής αρνητικής παράδοσης είναι η λατινική εκδοχή των «Άκτων», ενώ η αρνητική ελληνική παράδοση έχει την βάση της στην Β΄ ελληνική εκδοχή των «Άκτων», που είναι επηρεασμένη από την λατινική εκδοχή.
- Απαραίτητος παράγοντας που βοηθά στην εξήγηση των ομοιοτήτων και των επιδράσεων μεταξύ των κειμένων είναι η προύπαρξη της προφορικής παράδοσης, που μετατράπηκε σε γραπτή[51]. Κατά τη διαδικασία της μετατροπής αυτής επήλθαν και οι διάφορες διαφοροποιήσεις και προσθήκες στα εν λόγω κείμενα.

με να καταλάβουμε καλύτερα την επιρροή της λατινικής παράδοσης περί καθόδου στον Άδη στα «Άκτα» της Β΄ ελληνικής εκδοχής.

50 Στο ίδιο συμπέρασμα έφτασαν και οι Gounelle και Izydorczyk οι οποίοι μελέτησαν τα βυζαντινά χειρόγραφα των «Άκτων» και τα συνέκριναν με τα λατινικά, βλ., R. Gounelle - Z. Izydorczyk (επι. και μετ.), *Evangelium Nicodemi Byzantinum*, 31-33.

51 Βλ. Κ. Μποζινης, "Ευαγγέλιο Νικοδήμου", 148.

Συνοπτικό διάγραμμα 2: της σχέσης μεταξύ των «Άκτα Πιλάτου» και και των παραδόσεων, θετικής και αρνητικής

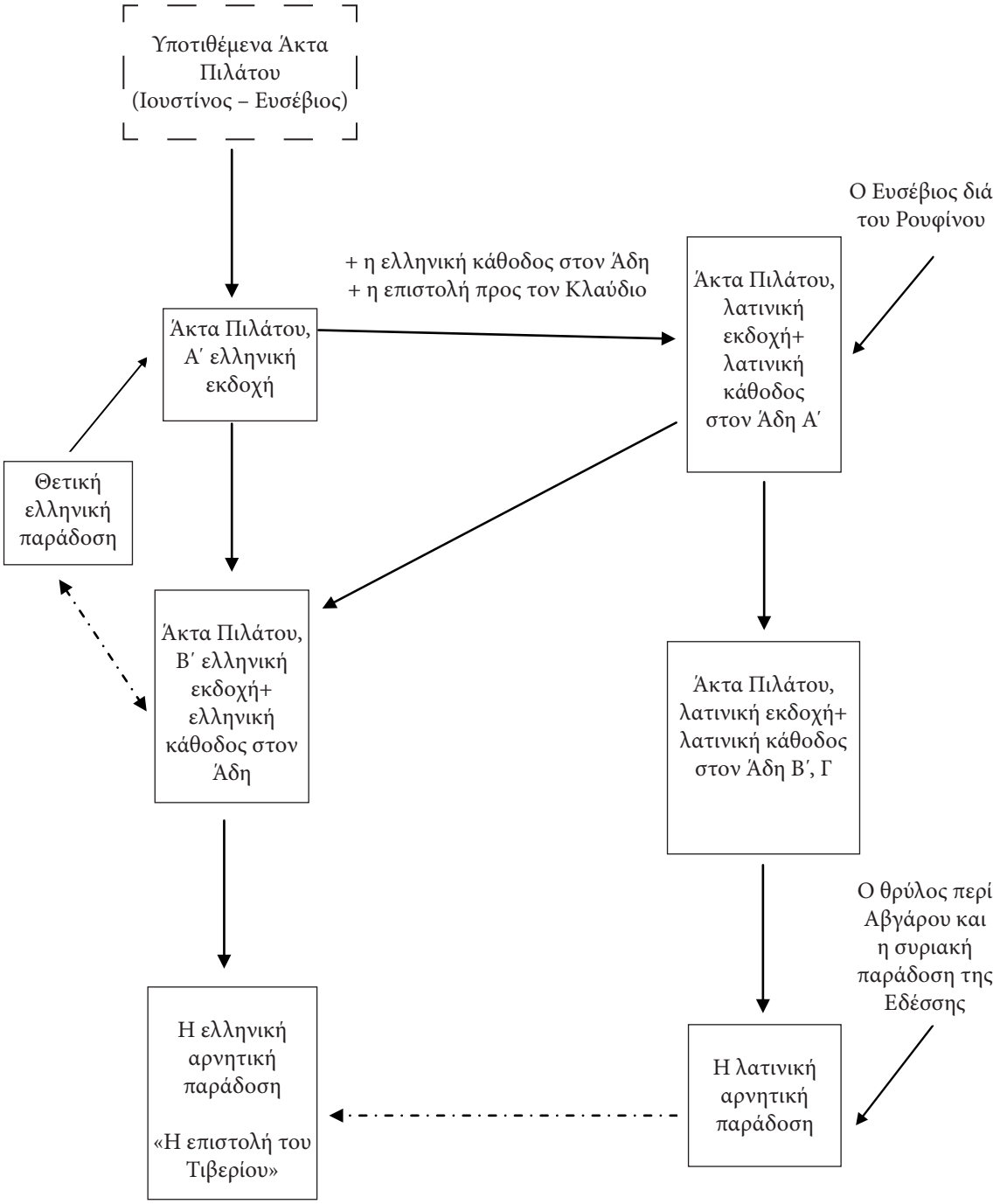

5.2. Η Επιστολή του Πιλάτου στον Καίσαρα Κλαύδιο

Θα αναλύσουμε τώρα την επιστολή που υποτίθεται ότι έστειλε ο Πιλάτος στον Καίσαρα Κλαύδιο. Ήδη από τον τίτλο μπορούμε να εντοπίσουμε την «σύγχυση» του συγγραφέα. Αναφέρει το όνομα του Κλαυδίου, ο οποίος στα χρόνια του Χριστού δεν ήταν ακόμη ο αυτοκράτορας της Ρώμης. Αυτό το λάθος δείχνει, κατά τη γνώμη μας, από μια πλευρά την θέληση του συγγραφέα να ανακατασκευάσει την «Αναφορά», για την οποία μίλησαν ο Τερτυλλιανός και ο Ευσέβιος, και από την άλλη, πως το κείμενο υπέστη σχετική επεξεργασία, ενώ αυτό ήταν σε προφορική μορφή.

Είδαμε την εμφάνιση του κειμένου, σε λατινική μετάφραση, στο έργο «Cura Sanitatis Tiberii». Στο εργο όμως αυτό έχουμε την πληροφορία πως ο Κλαύδιος ήταν υπεύθυνος για τα δημόσια πράγματα. Με την πληροφορία αυτή φαίνεται να καταβάλλεται προσπάθεια να διορθωθεί το αναφερθέν λάθος του συγγραφέα της «Επιστολής». Επίσης το γεγονός της εμφάνισης της «Επιστολής» σε διάφορα έργα, αφού την είδαμε να εμφανίζεται και στο τέλος της Α΄ λατινικής εκδοχής των «Άκτων Πιλάτου», καθώς και η προσπάθεια της διόρθωσης του ιστορικού λάθος, μας κάνουν να υποθέτουμε πως το έργο κυκλοφορούσε ξεχωριστά. Κατά τους ερευνητές αυτό το έργο γράφτηκε στα ελληνικά, βρίσκονταν ενσωματωμένο στις «Πράξεις των αποστόλων Πέτρου και Παύλου» του ψευδοΜαρκέλλου, που ανάγονται στο Ε΄ αιώνα, και στο απόκρυφο έργο τα «Πάθη του Πέτρου και Παύλου».[52]

Το ότι το έργο εμφανίζεται από νωρίς σε διάφορα έργα της λατινικής παράδοσης είναι ένα στοιχείο που δείχνει τη σπουδαιότητα του έργου. Το κείμενο χρησιμοποιήθηκε στην λατινική παράδοση, για να εντείνει και ν' αναπτύξει την αρνητική εικόνα περί Πιλάτου. Σημειώνουμε προκαταβολικά ότι το κείμενο έχει μια ουδέτερη στάση απέναντι στον Πιλάτο, την οποία όμως κάθε παράδοση χρησιμοποιεί ανάλογα με τους σκοπούς της.

Το βασικό ερώτημα που εγείρεται είναι: γιατί η επιστολή στάλθηκε στον Κλαύδιο; Κατά τους ερευνητές η επιστολή ήταν σταλμένη στην αρχική της μορφή στον Τιβέριο, ώστε να λειτουργήσει με αυτό τον τρόπο σαν διασκευή της αναφοράς του Πιλάτου. Αυτή υποτίθεται ότι έστειλε ο Πιλάτος για να γνωστοποιήσει στον αυτοκράτορα όσα συνέβησαν με τον Ιησού[53]. Ο συντάκτης, όμως, των «Πράξεων του Πέτρου και Παύλου», για να κάνει την διή-

---

[52] Βλ. B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ.**),** *The Apocryphal Gospels*, 511.

[53] Βλ. όπ. επ., να παρατηρηθεί πως αυτή η επιστολή βρίσκεται πιο κοντά στην μαρτυρία του Ευσεβίου και όχι σε αυτή του Τερτυλλιανού.

γησή του πιο πειστική επεξεργάστηκε το κείμενο της «Επιστολής» και δήλωσε ότι αυτή στάλθηκε στον Κλαύδιο, πριν τον Νέρωνα, κατά τη βασιλεία του οποίου εντάσσονται όσα εκτίθενται στις «Πράξεις».[54] Έτσι μετά από την επεξεργασία αυτή τα υπόλοιπα κείμενα παρέμπεμπαν στην επεξεργασμένη αυτή «Επιστολή» και όχι στην επιστολή με την ξεχωριστή της μορφή, μορφή που δυστυχώς δεν είναι γνωστή σε μας.

Αντίθετα με την άποψή αυτή, ορισμένοι ερευνητές, όπως ο Scheidweiler και ο Elliott, αφού παρατήρηαν πως οι αρχαιότερες μεταφράσεις του κειμένου, η αρμενική και κυρίως η συριακή[55], περιέχουν το ιστορικό λάθος, υποθέτουν πως το αρχικό κείμενο περιείχε ήδη το ιστορικό λάθος, ότι αποδέκτης της επιστολής ήταν ο Κλαύδιος. Αυτοί υποστήριξαν ότι το κείμενο αυτό με το ιστορικό λάθος ήταν η βάση μιας άλλης επιστολής, της οποίας ο συγγραφέας προσπάθησε να διορθώσει το λάθος και ν' αναφέρει ως αποδέκτη τον Τιβέριο.[56] Το κείμενο αυτό θα το αναλύσουμε παρακάτω.

Δεν είμαστε δυστυχώς σε θέση να αποφασίσουμε με βεβαιότητα ποιά άποψη είναι η πιό σωστή, δηλαδή, αν το αρχικό κείμενο περιείχε το ιστορικό λάθος ή όχι, λόγω έλλειψης σχετικού πληροφοριακού υλικού. Σαν αρχικό συμπέρασμα, όμως, μπορούμε να πούμε πως ο πυρήνας αυτών των επιστολών πρέπει να είναι μια «επιστολή» σταλμένη από τον Πιλάτο, που κυκλοφορούσε μάλλον σε προφορική μορφή κατά τον Β΄ αιώνα, και σκόπευε ν' ανακατασκευάσει την πιθανολογούμενη «Αναφορά του Πιλάτου»[57] για την οποία μίλησαν ο Τερτυλλιανός και ο Ευσέβιος.

Θα αναλύσουμε στη συνέχεια το κείμενο της «επιστολής» και θα σχολιάσουμε τα σημεία που αφορούν την εικόνα που αυτή δίνει για τον Πιλάτο. Θα παραθέσουμε επίσης τη συριακή μετάφραση και ελληνική μετάφρασή της, γιατί αυτή έγινε πολύ νωρίς από το αρχικό κείμενο, το οποίο όμως δεν είναι γνωστό σε εμάς σήμερα. Έτσι θα μπορέσουμε να παρατηρήσουμε πως η συριακή μετάφραση δεν είναι μια απλή μετάφραση, αλλά μια επεξεργασία του

---

54 Βλ. B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 511.

55 Βλ., όπ. επ. Πραγματικά ο S. Brock κάνοντας στο ενδιαφέρον άρθρο του "A Syriac Version of the Letters of Lentulus and Pilate" μια σύγκριση μεταξύ της λατινικής και της συριακής επιστολής, καταλήγει στο συμπέρασμα πως αυτή η διαφορά μας βοηθάει να υποθέσουμε πως το συριακό κείμενο παρουσιάζει μια αρχαιότερη εκδοχή από αυτή του λατινικού κειμένου (και επίσης του ελληνικού, αφού το λατινικό κείμενο μεταφράζει το ελληνικό κείμενο των Άκτων του Παύλου και Πέτρου), βλ., S. Brock, "A Syriac Version", 61-62.

56 Βλ. B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 512.

57 Βλ. όπ. επ. βλ. επίσης J. K. Elliott, *Apocryphal*, 196-197.

αρχικού ελληνικού κειμένου, κάτι που το κάνει και το ελληνικό κείμενο που βρίσκεται στις «Πράξεις Πέτρου και Παύλου». Διαμέσου της ανάλυσης μας θα φανεί πώς ο συντάκτης/μεταφραστής επεξεργάζεται το αρχικό κείμενο. Κατόπιν θα προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε την ενέργειά του αυτή.

Η «επιστολή» αρχίζει ως εξής:

Το ελληνικό κείμενο[53]	**Το συριακό κείμενο**[54]	**Ελληνική μετάφραση του συριακού**[55]
Πόντιος Πιλάτος Κλαυδίω χαῖρεν. Ἔναγος συνέβη, ὅπερ αὐτός ἐγώ ἐγύμωσα οἱ γάρ Ἰουδαῖοι δια φθόνον ἑαυτοῖς τέ καί τούς μετέπειτα ἰδίαις δεινaῖς κρίσεσιν ἐτιμωρίσαντο. Ἀμέλει ἐπαγγελίας ἔχοντες οἱ πατέρες αὐτῶν, ὅτι πέμψει αὐτοῖς ὁ θεός **τόν ἅγιον αὐτοῦ** ἐξ᾽οὐρανού, ὅστις εἰκότως βασιλεύς αὐτῶν λεχθέιη, **τοῦτον ἐπηγγείλατο διά παρθένου ἐπί τήν γήν ἀποστεῖλαι.** Οὗτος τοίνυν ἐμοῦ ἡγεμονεύοντος ἦλθεν εἶς τήν Ἰουδαίαν.	ܦܢܛܝܘܣ ܦܝܠܛܘܣ ܠܩܠܘܕܝܘܣ ܩܣܪ ܫܠܡ. ܐܬܝܕܥ ܠܟ ܐܚܪܐܝܬ ܕܗ̈ܘܝܐ ܐܫܬܠܡܘ ܠܝܫܘܥ ܒܚܣܡܐ. ܘܦܣܩܘ ܥܠܘܗܝ ܕܝܢܐ ܕܡܘܬܐ ܒܥܘܠܡܢܐ. ܡܛܠ ܕܐܠܗܘܢ ܐܡܪ ܒܦܘܡ ܢܒܝ̈ܐ ܕܠܗܘܢ ܕܡܫܕܪ ܠܗܘܢ ܒܪܗ ܕܢܬܝܠܕ ܡܢ ܒܬܘܠܬܐ. ܘܫܕܪܗ ܠܝܗܘܕ. ܟܕ ܕܐܝܬ, ܗܘܝܬ ܬܡܢ ܗܓܡܘܢܐ.	Πόντιος Πιλάτος στον Κλαύδιο Καίσαρα, χαίρε! **Σ' ενημερώνω για τα πρόσφατα γεγονότα,** πώς οι Ιουδαίοι από ζηλοφθονία παρέδωσαν τον Ιησού. Και αδίκως τον καταδίκασα σε θάνατο. Επειδή ο Θεός τους δια στόματος των προφητών τους είπε πως θα τους έστελνε **τον Υιό Του που θα γεννιόταν από μια παρθένο**. Και τον έστειλε στην Ιουδαία, όταν εγώ ήμουν εκεί ως ηγεμών.

Ο Πιλάτος κατά το ελληνικό κείμενο γράφει στον Κλαύδιο και τον πληροφορεί για όσα συνέβησαν στα Ιεροσόλυμα από τους Ιουδαίους. Επίσης αναφέρεται στον Ιησού, χωρίς να αναφέρει το όνομά του, και ότι γι' αυτόν έκαναν λόγο οι προφήτες, ότι θα γεννιόταν από μια παρθένο.

Το συριακό κείμενο, όμως, έχει μια ουσιαστική διαφοροποίηση. Σε αυτό φάινεται, πως ο καίσαρας Καύδιος είναι ήδη πληροφορημένος για όσα συνέβησαν στην Ιουδαία και ότι ο Πιλάτος του γράφει, ώστε να δώσει την δική του μαρτυρία. Επίσης το συριακό κείμενο δηλώνει το όνομα του Ιησού. Κατά τα άλλα, τα κείμενα συμφωνούν, αφού και στο συριακό κείμενο ο Πιλάτος αναφέρεται στις προφητείες σύμφωνα με τις οποίες ο Ιησούς θα γεννιόταν από μια παρθένο. Οι ομοιότητες μεταξύ των δυο κειμένων συμφωνούν με την μαρτυρία του Ιουστίνου για την προφητεία περί ενός βρέφους.

Η «επιστολή» συνεχίζει ως εξής:

Το ελληνικό κείμενο [56]

Καί εἶδον αὐτόν τυφλούς φωταγωγοῦντα, λεπρούς καθαρίζοντα, παραλυτικούς θεραπεύοντα, δαίμονας ἀπό τῶν ἀνθρώπων φυγαδεύοντα, νεκρούς ἐγείροντα, ἀνέμοις ἐπιτιμῶντα, ἐπί κυμάτων θαλάσσης πεζεύοντα καί πολλά ἕτερα ποιοῦντα θαυμάσια, καί πάντα τόν **Ἰουδαίων λαόν υἱόν αὐτόν τοῦ θεοῦ λέγοντα. Φθόνῳ οὖν οἱ ἀρχιερεῖς κάτ-αὐτοῦ κινούμενοι ἐκράτησαν καί ἐμοί αὐτόν παρέδωκαν, καί ἄλλα ἀντ᾽ἄλλων καταψευσάμενοι ἔλεγον μάγον αὐτόν εἶναι καί ἐναντία τοῦ νόμου αὐτῶν πράττειν.**

Το συριακό κείμενο[57]

ܘܫܡܥܬ ܕܦܬܚ ܥܝ̈ܢܐ ܕܣܡ̈ܝܐ.
ܘܡܕܟܐ ܓܪ̈ܒܐ. ܘܡܐܣܐ
ܡܫܪ̈ܝܐ. ܘܝܗܒ ܚܘܠܡܢܐ
ܠܡܟܪ̈ܗܐ ܘܛܪܕ ܠܫܐ̈ܕܐ ܡܢ
ܒܢܝ̈ܢܫܐ. ܘܐܩܝܡ ܡܝ̈ܬܐ ܒܚܝܠܐ
ܕܫܘܠܛܢܗ ܘܗܠܟ ܥܠ ܓ̈ܠܠܝ
ܝܡܐ. ܘܥܒܕ ܚܝܠܐ ܬܡܝ̈ܗܐ.
ܘܣܓܝ ܬܕܡܪ̈ܬܐ ܪ̈ܘܪܒܬܐ.
ܡܛܠܗܢ ܣܓܝ̈ܐ ܐܢܫ̈ܐ
ܕܝܗ̈ܘܕܝܐ ܗܝܡܢܘ ܒܗ ܕܐܝܬܘܗܝ
ܒܪܗ ܕܐܠܗܐ ܚܝܐ. ܘܚܣܡܘ
ܒܗ ܦܪ̈ܝܫܐ ܘܣܦܪ̈ܐ ܘܟܗ̈ܢܐ
ܕܝܗ̈ܘܕܝܐ ܘܐܟܠܘ ܩܪ̈ܨܘܗܝ
ܒܨܒܘ̈ܬܐ ܘܐܡܪܘ ܥܠܘܗܝ
ܕܚܪܫܐ ܗܘ. ܘܒܪܫܐ ܕܕܝ̈ܘܐ
ܡܦܩ ܕܝ̈ܘܐ. ܘܣܒܪܘ ܕܢܡܘܣܗܘܢ
ܫܥܒܕܗ، ܘܐܚܕܘܗܝ، ܘܐܫܠܡܘܗܝ
ܠܐܝ̈ܕܝ. ܘܐܣܗܕܘ ܥܠܘܗܝ ܣܗ̈ܕܐ
ܕܫܩܪܐ ܘܐܡܪܘ. ܕܗܢܐ ܡܒܛܠ
ܢܡܘܣܢ ܘܕܝܢ. ܘܟܠܐ ܠܢ ܕܢܬܠ
ܪܫܐ ܠܩܣܪ ܠܐ ܢܬܠ. ܘܥܒܕ ܢܦܫܗ
ܡܠܟܐ.

Ελληνική μετάφραση του συριακού[58]

Άκουσα πως αυτός [ο Ιησούς] άνοιξε τα μάτια των τυφλών, καθάρισε [δηλαδή γιάτρεψε] τους λεπρούς, γιάτρεψε παραλυτικούς, και έδωσε θεραπεία στους ασθενείς, και έδιωξε τους δαίμονες από τους ανθρώπους. Ανέστησε νεκρούς δια της δύναμης της εξουσίας, περπάτησε στα κύματα της θαλάσσης και έκανε αξιοθαύμαστα πράγματα και μεγάλα θαύματα. **Λόγω αυτών των πραγμάτων πολλοί από τους Ιουδαίους πίστεψαν σε αυτόν πως ήταν ο Υιός του ζώντος Θεού. Οι φαρισαίοι, όμως, οι γραμματείς και οι ιερείς των Ιουδαίων τον ζήλεψαν και τον κατηγορούσαν για πολλά πράγματα, και είπαν πως αυτός ήταν μάγος και δια του αρχηγού των δαιμόνων έδιωξε τους δαίμονες. Επίσης νόμισαν πως αυτός κατήργησε τον νόμο τους. Τον πήραν, λοιπόν, και τον παρέδωσαν στα χέρια μου. Και δημιούργησαν εναντίον του ψευδείς μαρτυρίες και είπαν: «αυτός καταργεί τον νόμο, μας εμποδίζει να πληρώσουμε τον φόρο στον Καίσαρα και θεωρεί τον εαυτό του βασιλιά»**

Παρατηρείται πως η συριακή διήγηση σε αυτό το σημείο είναι επεξεργασμένη και γι' αυτό είναι πιο εκτενής. Κατ' αυτή τη διήγηση ο Πιλάτος είναι ο μάρτυρας των θαυμάτων του Ιησού, ενώ στην ελληνική οι Ιουδαίοι είναι αυτοί που είδαν τα θαύματα. Παρατηρείται επίσης πως και τα δυο κείμε-

να αναφέρονται στα θαύματα που σχετίζονται με την προφητεία του Ησαΐα στην οποία παρέπεμπε ο Ιουστίνος. Αυτό αποδεικνύει όχι μόνο τη σχέση μεταξύ των παραδόσεων, αλλά και τη στενή σχέση της «Αναφοράς» με τα «Άκτα». Η «Επιστολή» μας είναι πολύ κοντά στην μαρτυρία του Ιουστίνου περί «Άκτων», παρότι θέλει να αναθεωρήσει την «Αναφορά του Πιλάτου». Αυτό, κατά την γνώμη μας, δείχνει πως τα ενδεχόμενα «Άκτα», πιθανότατα, να είχαν σαν βάση την ενδεχόμενη «Αναφορά» την σταλμένη στον αυτοκράτορα της Ρώμης.

Σχετικά με την αναφορά της συριακής διήγησης πως ο Πιλάτος είναι ο μάρτυρας των γεγονότων που συνέβησαν, αυτή δεν είναι νέα. Ήδη την έχουμε συναντήσει στην συριακή μαρτυρία την προερχόμενη από τη «Διδασκαλία Συμεών Πέτρου». Αυτό μας κάνει να παρατηρήσουμε το εξής σημαντικό: η «Διδασκαλία» κάνει λόγο για τα πάθη των Πέτρου και Παύλου και αναφέρεται σε επεισόδια που βρίσκονται σε άλλα κείμενα που σχετίζονται με αυτούς τους δυο αποστόλους. Αυτό δείχνει πως γίνεται συχνά μια επεξεργασία και ενσωμάτωση κειμένων, που ήταν γραμμένα ξεχωριστά. Δηλαδή μπορούμε να πούμε πως η «Επιστολή στον Κλαύδιο» ήταν ξεχωριστό κείμενο, που αναθεωρήθηκε κατά ένα τρόπο από τον συντάκτη των «Άκτων Πέτρου και Παύλου» του Ε΄ αιώνα, και αναθεωρήθηκε κατά άλλο τρόπο από τον συντάκτη της «Διδασκαλίας Συμεών Πέτρου». Ο πυρήνας πάντοτε είναι ένας, ένα άγνωστο σε μας ελληνικό κείμενο.

Στο κείμενο της επιστολής διαβάζουμε στη συνέχεια τα εξής:

Το ελληνικό κείμενο[59]

Ἐγώ δέ πιστεύσας ταῦτα οὕτως ἔχειν μεμαστιγωμένον παρέδωκα αὐτόν τή βουλή αὐτῶν, οἱ δέ ἐσταύρωσαν αὐτόν καί ταφέντος αὐτού φύλακας κατέστησαν ἐπ᾽αὐτόν. Αὐτός δέ τῶν στρατιωτῶν μου φυλατόντων αὐτόν τήν Τρίτη ἡμέρα ἀνέστη. Ἐπί τοσούτον δέ ἐξεκαύθη ἡ τῶν Ἰουδαίων πονηρία, ὧστε δοῦναι ἀργύρια τοῖς στρατιώταις λέγοντες: «εἴπατε ὅτι οἱ μαθηταί αὐτοὑ τό σῶμα αὐτοῦ ἔκλεψαν». Ἀλλά αὐτοί λάβοντες τά ἀργύργια σιωπῆσαι τό γεγονός οὔκ ἠδήθησαν, κακεῖνοι γάρ ἀναστάντα μεμαρτυρήκασιν ἑωρακέναι καί παρά Ἰουδαίων ἀργύρια εἰλήφεναι. Ταῦτα δέ διά τοῦτο ἀνήγαγον τῷ κράτει σου, ἵνα μῆ τίς ἄλλος ψεύσηται καί ὑπολάβης πιστεῦσαι ταῖς τῶν Ἰουδαίων.

Το συριακό κείμενο[60]

ܘܐܢܐ ܦܝܠܛܘܣ ܟܕ ܚܙܝܬ
ܕܣܓܝܐ̈ܬܐ ܡܣܗܕܝܢ ܥܠܘܗܝ.
ܗܝܡܢܬ ܐܢܘܢ ܘܢܓܕܬܗ
ܘܐܫܠܡܬܗ ܒܐܝ̈ܕܝܗܘܢ. ܕܟܠ
ܕܨܒܝܢ ܢܥܒܕܘܢ ܒܗ ܐܝܟ
ܢܡܘܣܗܘܢ. ܗܢܘܢ ܕܝܢ ܙܩܦܘܗܝ
ܥܠ ܨܠܝܒܐ ܘܡܝܬ. ܘܐܘܩܡܘ
ܢܛܘܪ̈ܐ ܥܠ ܩܒܪܗ. ܗܘ ܕܝܢ
ܠܝܘܡܐ ܕܬܠܬܐ ܩܡ ܡܢ ܩܒܪܐ.
ܟܕ ܢܛܘܪ̈ܐ ܢܛܪܝܢ ܗܘܘ ܠܗ.
ܒܪܡ ܝܗܘܕܝ̈ܐ ܟܣ̈ܦܐ ܝܗܒܘ
ܫܘܚܕܐ ܠܐ ܙܥܘܪ ܠܢܛܘܪ̈ܐ
ܐܝܟ ܕܢܫܬܩܘܢ ܘܢܐܡܪܘܢ
ܕܬܠܡܝ̈ܕܘܗܝ ܓܢܒܘܗܝ ܒܠܠܝܐ
ܟܕ ܕܡܟܝܢ. ܐܠܐ ܗܢܘܢ ܠܐ
ܐܫܟܚܘ ܠܡܟܣܝܘ ܥܠ ܫܪܪܐ.
ܘܓܠܘ ܕܝܢ ܒܓܠܐ ܘܐܡܪܘ.
ܕܡܢ ܩܒܪܐ ܩܡ. ܡܛܠܗܕܐ
ܫܪܪܬ ܠܗܕܐ ܨܒܘܬܐ. ܘܟܬܒܬ
ܒܝ̈ܕܬ ܐܝ̈ܕܝ ܘܡܘܕܥܬ ܠܟ ܫܪ̈ܪܐ
ܗܠܝܢ ܕܗܘܝܐ ܗܘܘ. ܕܠܐ ܐܢܫ
ܐܚܪܢܐܝܬ ܢܫܘܕܥ ܠܟܘܢ. ܘܠܐ
ܕܢܫܬܟܚ ܐܢܘܢ ܡܢ ܡܠܠܐ
ܕܒܟܐ ܕܝܗܘܕ̈ܝܐ ܕܓܠ̈ܐ.
ܝܗܝܒܐ ܒܐܘܪܫܠܡ ܠܦܝܠܛܘܣ
ܗܓܡܘܢܐ.

Ελληνική μετάφραση του συριακού[61]

Και εγώ Πιλάτος όταν είδα πως αυτοί μαρτύρησαν εναντίον του σε πολλά πράγματα τους πίστεψα και τον μαστίγωσα και τον παρέδωσα στα χέρια τους, ώστε να κάνουν μαζί του όπως ήθελαν, δηλαδή, κατά τον νόμο τους. **Αυτοί επομένως τον σταύρωσαν και αυτός πέθανε. Έβαλαν στρατιώτες στον τάφο του. Αλλά αυτός την τρίτη ημέρα αναστήθηκε από τον τάφο, ενώ οι στρατιώτες τον έβλεπαν. Οι Ιουδαίοι, όμως, έδωσαν στους στρατιώτες ένα ποσό όχι λίγο, δωροδοκίας, ώστε να μην μαρτυρήσουν όσα είδαν μα να πουν «οι μαθητές αυτού τον έκλεψαν τη νύχτα όταν εμείς κοιμόμασταν».** Αυτοί [οι στρατιώτες] δεν μπόρεσαν να κρύψουν την αλήθεια και την δήλωσαν λέγοντας «αυτός ανέστη από τον τάφο». **Λόγω αυτού, επιβεβαιώθηκα από όλα αυτά και έγραψα με τα χέρια μου γνωστοποιώντας σε σένα τις πληροφορίες αυτές, όπως συνέβησαν ώστε κανένας άλλος να μην σε πληροφορήσει με άλλα στοιχεία, γιατί αυτά δεν συνδέονται με εκείνη την ψέυτικη ιστορία των απατεώνων.** Δόθηκε (συντάχτηκε) στα Ιεροσόλυμα από τον Πιλάτο τον ηγεμόνα.

Και σε αυτό το σημείο υπάρχουν ουσιαστικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των δυο κειμένων. Κατ᾽ αρχάς στα δυο κείμενα ο Πιλάτος πίστεψε στις καταγγελί-

ες των Ιουδαίων εναντίον του Ιησού, έτσι διέταξε να μαστιγωθεί και μετά τους τον παρέδωσε. Το ελληνικό κείμενο αναφέρει πως οι Ιουδαίοι σταύρωσαν τον Ιησού, αλλά δεν δίνει άλλες λεπτομέρειες. Το συριακό κείμενο, αντιθέτως, αναφέρει πως ο Πιλάτος νόμιζε πως οι Ιουδαίοι θα τιμωρούσαν τον Ιησού κατά τον νόμο τους, αλλά αυτοί τον σταύρωσαν. Μια τέτοια λεπτομέρεια, κατά την γνώμη μας, δείχνει την προσπάθεια του συντάκτη του συριακού κειμένου να αλλάξει το σενάριο ώστε να φανεί μια θετική εικόνα περί Πιλάτου. Αυτό το αποδεικνύει η δευτερη διαφορά. Στο ελληνικό κείμενο οι στρατιώτες του Πιλάτου μαρτυρούν την ανάσταση του Χριστού και ως συνέπεια ο Πιλάτος γράφει την αναφορά στον Καίσαρα ώστε να εμποδίσει την κυκλοφορία των ψευδών ειδήσεων των Ιουδαίων, ενώ στο συριακό κείμενο ο ίδιος ο Πιλάτος επιβεβαιώνεται από όσα έγινε και γράφει με το χέρι του στον αυτοκράτορα, ώστε να τον πληροφορήσει για όσα ακριβώς έγιναν. Έτσι θέλει να αποτρέψει τον αυτοκράτορα να πειστεί από τις ψευδείς πληροφορίες των Ιουδαίων, που πιθανότατα είχαν γίνει ήδη γνωστές σε αυτόν. Είναι ξεκάθαρο πως το συριακό κείμενο προσπαθεί να περιγράψει θετικά τον Πιλάτο. Αυτό κάνει, κατά την άποψή μας, ένα βήμα μπροστά σε αυτή την θετική παράδοση για τον Πιλάτο, όπως συμβαίνει και στην συριακή μαρτυρία, όπου ο Πιλάτος αναφέρεται ότι ήταν μάρτυρας των γεγονότων και ότι τα κατέγραψε ο ίδιος. Έτσι μπορούμε να υποθέτουμε πως ο συντάκτης της «Επιστολής» στην συριακή της εκδοχή, έχει σαν πηγή την συριακή μαρτυρία που προέρχεται από την «Διδασκαλία Συμεών Πέτρου», κάνοντας ένα άλλο βήμα προς την θετική παράδοση περί Πιλάτου. Αυτό δεν είναι περίεργο να συμβεί στον συρόφωνο χριστιανικό κόσμο. Ήδη αυτό το έχουμε συναντήσει και στη «Διδασκαλία του Θαδδαίου». Επίσης η θετική αποτίμηση του Πιλάτου από τον Εφραίμ τον Σύρο είναι μια ακόμη ένδειξη.

Μετά την ανάλυση των δυο κειμένων και την καταγραφή που πραγματοποιήσαμε των διαφορών μεταξύ τους, μπορούμε να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα που σχετίζονται με την έρευνά μας. Κατά την άποψή μας, και τα δυο κείμενα είναι δυο διαφορετικές επεξεργασίες του ιδίου πυρήνα που περιέχει μια «αναφορά» γραμμένη από τον Πιλάτο και σταλμένη στον αυτοκράτορα της Ρώμης. Είναι ξεκάθαρο πως η ελληνική επεξεργασία τείνει προς την αρνητική παράδοση περί Πιλάτου και γι' αυτό χρησιμοποιήθηκε από άλλα κείμενα της ίδιας αρνητικής παράδοσης, ενώ η συριακή τείνει προς την θετική παράδοση. Η ελληνική παράδοση, τέλος, δεν φαίνεται να χρησιμοποίησε το κείμενο μόνον αρνητικά, αλλά και θετικά. Αυτό συνάγεται από ένα άλλο κείμενο, την «Αναφορά του Πιλάτου», που θεωρείται μια ανάπτυξη αυτής της υποτιθέμενης «επιστολής» του Πιλάτου.

Συνοπτικό διάγραμμα 3: της σχέσης της «Επιστολής του Πιλάτου στον Κλαύδιο» με τη θετική και αρνητική παράδοση περί Πιλάτου

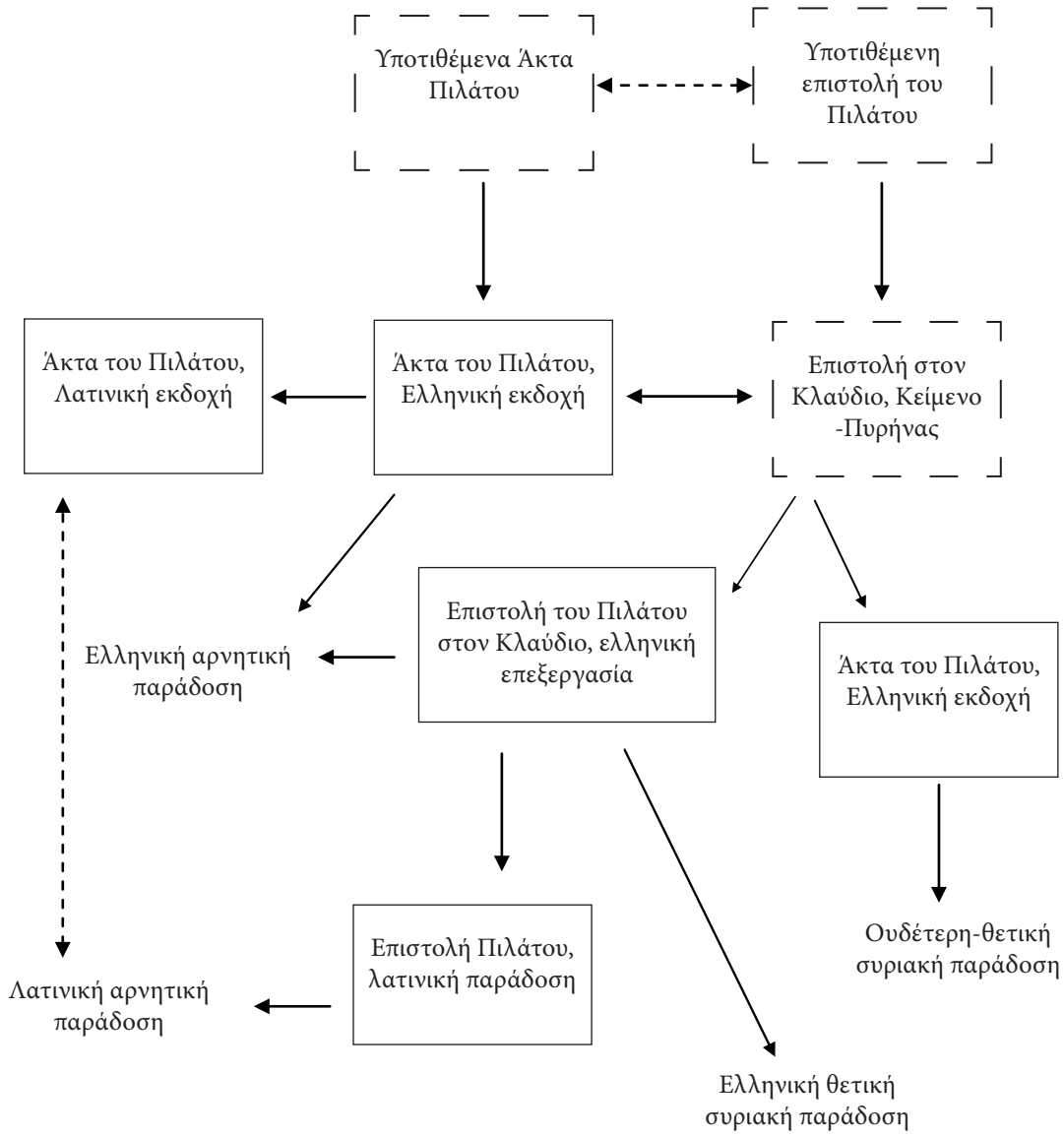

5.3. Η Αναφορά του Πιλάτου στον Τιβέριο

Στα Ελληνικά οι όροι «ἀναφέρειν, ἀναφορά» σημαίνουν την πληροφόρηση που παρέχει κάποιος σε κάποιον μέσω μιας επιστολής. Δηλαδή οι όροι αυτοί δηλώνουν ότι η αναφορά αυτή δεν έχει μια υπηρεσιακή-λειτουργική χροιά. Αυτή λοιπόν η «Αναφορά», που είναι γνωστή σε μας σε τρεις μορφές-εκδοχές[58], είναι πολύ σημαντική για την έρευνά μας. Θα την αναλύσουμε προσεκτικά γιατί, κατά τους ερευνητές, είναι μια επέκταση της «Επιστολής του Πιλάτου στον Κλαύδιο».[59] Δηλαδή αυτή αποτελεί, όπως θα δούμε, ένα βήμα προς την θετική ελληνική παράδοση βασισμένο σε ένα κείμενο που χρησιμοποιήθηκε στην αρνητική παράδοση. Σημειώνουμε, όμως, ότι αυτή είναι πολύ δύσκολο να χρονολογηθεί. Έτσι πιθανολογείται να έχει συνταχτεί, όπως αρκετά πειστικά έδειξε η Baudoin, μετά το 451 μ.Χ.[60]. Η ίδια ερευνήτρια υποθέ-

---

58 Εδώ παρουσιάζουμε μόνο την Β΄ ελληνική εκδοχή του κειμένου της επιστολής προερχόμενη από τους B. D. Ehrman και Z. Pleše, αλλά να τονίσουμε το γεγονός πως στο Σινά βρέθηκαν δυο εκδοχές της «Αναφοράς του Πιλάτου στον Τιβέριο» και της αντίδρασης του Τιβερίου. Αυτές οι εκδοχές είναι μεταφρασμένες από τα ελληνικά στα αραβικά που διαβάσαμε και είδαμε πως δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές με την ελληνική εκδοχή, και όπως προτίνει η Gibson, της Α΄ ελληνικής εκδοχής, βλ. M. D. Gibson, *Apocrypha Sinaitica*, xiii. Επίσης από τη μελέτη της Α΄ εκδοχής στα αραβικά και της Β΄ στα ελληνικά, καταλήξαμε στο συμπέρασμα πως μεταξύ των δυο εκδοχών δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές. Αντίθετα, μπορούμε να υποθέσουμε πως η Β΄ εκδοχή είναι μια ανάπτυξη της Α΄, όπως κάνει και η Γ΄ εκδοχή, που αναπτύσσει την Β΄. Βλ. και B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 491. Επίσης στο Σινά βρέθηκε μια συριακή μετάφραση των δυο κειμένων, της «Αναφοράς» και της «Παράδοσης», το κείμενο που θα δούμε στην συνέχεια, πράγμα που δείχνει την διάδοση του θρύλου μεταξύ των συρόφωνων χριστιανών. Θεωρούμε πως η συριακή μετάφραση έγινε πριν από την αραβική, αφού η τελευταία είναι γεμάτη με συριακούς όρους, όπως παρατηρεί και η Gibson, βλ. M. D. Gibson, *Apocrypha Sinaitica*, 8, 9 (αραβικό κείμενο). Επίσης, για τις δυο ελληνικές εκδοχές βλ., C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha,* 413-419 (εκδοχή Α) και 420-425 (εκδοχή Β). Βλ. επίσης το σημαντικό άρθρο της Baudoin, όπου η ερευνήτρια κάνει μια περιγραφή για τα ελληνικά χειρόγραφα της «Αναφοράς» και σχολιάζει τις διαφορές και ομοιότητες, βλ. A.-C. Baudoin, "Truth in the Details", 221-223.

59 Βλ. Α. Τσακνακης, "Κύκλος Πιλάτου", 226. Βλ. επίσης, B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 492.

60 Βλ. την ανάλυση που κάνει η ερευνήτρια για την *inscriptio* της «Αναφοράς» και πως στο τέλος καταλήγει να θεωρήσει το έτος 451 (μετά την Χαλκηδόνια) σαν *terminus a quo* για την «Αναφορά» κατά την μορφή που μας ήρθε σήμερα, βλ. A.-C. Baudoin, "Truth in the Details", 228-231.

τει, επίσης, ότι ο τόπος σύνταξης του κείμενου είναι η περιοχή που περιλαμβάνει την αρχαία Φοινίκη και το βόρειο τμήμα της Παλαιστίνης.[61]

Εμείς θα προσπαθήσουμε εδώ να δούμε τα κεντρικά σημεία της «Αναφοράς» ώστε να μπορέσουμε να έχουμε την εικόνα του Πιλάτου όπως είναι παρουσιασμένη σε αυτή. Η σπουδαιότητα της εικόνας του Πιλάτου στην «Αναφορά» βρίσκεται στο γεγονός πως στην χειρόγραφη παράδοση, μετά από την «Αναφορά» πάντοτε βρίσκουμε ένα άλλο κείμενο που περιγράφει την αντίδραση του Τιβερίου που λέγεται η «Παράδοση του Πιλάτου (και του Τιβέριου)», στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω.

Ως προς την «Αναφορά του Πιλάτου στον Τιβέριο», το βέβαιο είναι ότι κινείται στην ατμόσφαιρα των αρχαίων μαρτυρίων, του Τερτυλλιανού, Ευσεβίου[62], και της «Διδασκαλίας του Συμεών Πέτρου». Στην παράδοση αυτή γίνεται λόγος για την ύπαρξη μιας «αναφοράς-επιστολής» γραμμένης από τον ηγεμόνα της Ιουδαίας προς τον αυτοκράτορα της Ρώμης, αλλά και την αντίδραση του αυτοκράτορα, όπως μαρτυρεί ο Ευσέβιος. Αυτό το έργο, λοιπόν, μπορεί να θεωρηθεί μια ακόμη προσπάθεια, από την πλευρά των Χριστιανών να αναθεωρήσουν τα υποτιθέμενα αυτά κείμενα, ώστε ο Πιλάτος να περιγραφεί θετικά και όχι αρνητικά. [63]

Αρχίζουμε την ανάλυση μας με την αρχή του κειμένου:

Κρατίστω σεβαστῶ φοβερῶ θειοτάτω Αὐγούστω Πιλάτος Πόντιος ὁ τήν ἀνατολικήν διέπων ἀρχήν. Μηνύσται κέχρημαι πρός τήν σήν διά τῆσδέ μου τῆς γραφῆς τρόμω πολλῶ καί φόβω συνεχόμενος, κράτιστε βασιλεῦ, ***τήν τῶν ἐνισταμένων καιρῶν ροπήν, καθώς τό τούτων τέλος ὑπέδειξε …*** *συναχθέν ἅπαν τό πλῆθος τῶν Ἰουδαίων παραδεδώκασι μοί ἀνθρωπόν τινά λεγόμενον Ἰησοῦν,* ***πολλά καί ἄπειρα ἐγγλήματα φέροντες κατ'αὐτού οὔκ ἠδυνήθησαν δέ ἕν τινι λόγω ἐλέγξαι αὐτόν***[64]

Στο ερώτημα γιατί ο Πιλάτος γράφει την «αναφορά» αυτή απαντά η αρχή

---

[61] Βλ. όπ. επ., 231-233. Αν λάβουμε υπόψη μας πως το αρχαιότερο ελληνικό χειρόγραφο της «Αναφοράς» αντιγράφτηκε τον ΙΑ΄ αιώνα, και πως τα αραβικά χειρόγραφα που μεταφράζουν το ελληνικό κείμενο είναι του Θ΄ αιώνα, αυτό μας βοηθά να επιβεβαιώσουμε πως η «Αναφορά» γράφτηκε σε μια κοινότητα η οποία όταν άρχισε να μιλάει αραβικά μετέφρασε κατευθείαν το έργο αυτό, και επειδή τα αραβικά χειρόγραφα προέρχονται από την Παλαιστίνη, είναι πολύ πιθανόν η Παλαιστίνη να είναι αυτή η πατρίδα της «Αναφοράς», βλ. επίσης όπ. επ., 233-234.

[62] Για την επιρροή του Ευσεβίου στην «Αναφορά» βλ., όπ. επ., 227αα.

[63] Για άλλα βλ. την εισαγωγή στο ελληνικό κείμενο στο B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 491-492.

[64] Όπ. επ., 494.

του κειμένου μας. Ο Πιλάτος γράφει για να πληροφορήσει τον Καίσαρα σχετικά με ένα γεγονός που έγινε στην επαρχία του. Θέλει επίσης να περιγράψει το τέλος και τις συνέπειες αυτού του γεγονότος. Πρόκειται για την σταύρωση του Χριστού, παρουσιασμένη όμως, κάτω από τη δική του οπτική.

Μετά από αυτό τον πρόλογο στο οποίο εξηγεί ο Πιλάτος τους λόγους για τους οποίους γράφει και στέλνει την αναφορά, διαβάζουμε πως ο ίδιος ομολογεί πως στα μάτια του οι καταγορίες των Ιουδαίων εναντίον του Ιησού, που τις αναφέρει στον αυτοκράτορα, δεν αρκούν ώστε αυτός να καταδικαστεί σε θάνατο. Είναι ξεκάθαρο πως το κείμενο, ήδη από την αρχή του, παίρνει μια θετική στάση απέναντι στον Πιλάτο, ο οποίος σύμφωνα με το κείμενο δηλώνει πως κάτι δεν πήγε καλά με τους Ιουδαίους και με το ζήτημά τους. Είναι πολύ ενδιαφέρον να δούμε ποιές ήταν οι άλλες κατηγορίες που απέδωσαν οι Ιουδαίοι εναντίον του Ιησού κατά το κείμενό μας: «Μία δέ αἵρεσις ἦν αὐτοῖς κατ᾽αὐτού, ὅτι τό σάββατον ἔλεγεν μή εἶναι ὀρθήν τοῦτον σχολήν» [65].

Κατά το κείμενο η κατηγορία «αΐρεσις» ήταν πως ο Ιησούς δεν σεβάστηκε τον μωσαϊκό νόμο, και είπε πως το Σάββατο δεν ήταν μια μέρα ξεκούρασης. Αυτή η κατηγορία, που προέρχεται από τις ευαγγελικές διηγήσεις[66] και βρίσκεται στα απόκρυφα κείμενα και των δυο παραδόσεων για τον Πιλάτο, της θετικής και της αρνητικής, τονίζεται ιδαίτερα στην «Αναφορά του Πιλάτου».

Στη συνέχεια ο Πιλάτος πληροφορεί τον Τιβέριο για τα θαύματα πού έκανε ο Ιησούς. Η σειρά των θαυμάτων είναι αυτή που έχουμε στην «Επιστολή στον Κλαύδιο». Το κείμενό μας, όμως, προσθέτει και άλλα θαύματα, πράγμα που αναδεικνύει την ανάπτυξη που κάνει ο συντάκτης έχοντας σαν βάση την «Επιστολή στον Κλαύδιο».[67] Η ανάσταση του Λαζάρου[68], η δίωξη των δαιμόνων[69], και η θεραπεία της αιμορροούσας[70] είναι τρια θαύματα που περιγράφονται λεπτομερώς. Το γεγονός αυτό μας βοηθά να υποθέσουμε μια σχέση μεταξύ της «Αναφοράς» και των «Άκτων», ειδικά λόγω της παραπομπής στην ανάσταση του Λαζάρου[71], που έχει μια θέση ξεχωριστή στα «Άκτα». Αυτό μας βοηθά, επίσης, να χρονολογήσουμε την «Αναφορά». Αυτή πρέπει να συ-

---

65 Όπ. επ., 494.

66 Βλ. Ματθ 12, 1-8, Μκ 2, 23-28 και Λουκ 6, 1-5.

67 Βλ. J. K. Elliott, *Apocryphal New Testament,* Oxford 1993, 212.

68 Βλ. Ιω 11, 1-44.

69 Βλ. Μκ 1, 21-28 και Λουκ 4, 31-37.

70 Βλ. Λουκ 8, 41-56.

71 Βλ. B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 491.

ντάχτηκε μετά τα «Άκτα», από τα οποία πρέπει να εξαρτάται.[72] Αξιοπρόσεκτο είναι πως κατά το κείμενο η αιμορροούσα κατοικούσε στην Καισάρεια του Φιλίππου (Πανία/Πανεάδα)[73]. Η λεπτομέρεια αυτή θεωρούμε ότι δηλώνει την γνώση του συντάκτη του κειμένου για τον Ευσέβιο, ο οποίος μεταδίδει την ίδια πληροφορία όπως έχουμε ήδη δει. Πιθανό είναι επίσης αυτή να δηλώνει πως ο συντάκτης ανήκει στην κοινότητα της περιοχής εκείνης, της Καισάρειας του Φιλίππου, όπου πιθανότατα γενήθηκε και αναπτύχθηκε ο θρύλος περί της αιμορροούσας, όπως το μεταδίδει ο Ευσέβιος.

Μετά από την παρουσίαση των θαυμάτων έρχεται η στιγμή της απόφασης του Πιλάτου. Έτσι, ο Πιλάτος περιγράφει την απόφασή του ως εξής:

> *Καί ταῦτα μέν οὕτως εἶχον κατεμήνυον δέ οἱ Ἰουδαῖοι ἐκτελεῖν ταῦτα σαββάτω τόν Ἰησοῦν.* ***Ἐγώ δέ καί παρά τούς θεούς οὕς σεβόμεθα μελιζονα κατενόησα θαυμάσια παρ'αὐτού γεγονότα. Τοῦτον οὖν Ἡρώδης καί Ἀρχέλαος καί Φίλιππος καί Ἄννας καί Καϊάφας παραδεδώκασι τόν μοί σύν παντί τῷ λαῷ*** *πρός τό ἐτᾶσαι αὐτόν.* ***Καί πολλῶν στάσιν κινησάνυων κάτ' ἐμοῦ ἐκέλευσα σταυρωθῆναι.***[74]

Παρατηρείται στην περικοπή αυτή πως επανέρχεται η κατηγορία εναντίον του Ιησού περί της αργίας του Σαββάτου. Ο Ιησούς κατηγορείται ότι θεράπευε κατά την ημέρα του Σαββάτου, ενέργεια που απαγορευόταν από τον μωσαϊκό νόμο. Το δεύτερο σημαντικό στοιχείο στο κείμενο είναι η αναγνώριση, από την πλευρά του Πιλάτου, πως ο ίδιος θεωρούσε ότι ο Ιησούς έχει θεϊκά χαρακτηρισιτκά, αφού θαυματουργούσε όπως οι θεοί. Πρέπει να θυμηθούμε σε αυτό το σημείο την «Επιστολή του Τιβερίου στον Πιλάτο», που εξετάσαμε παραπάνω. Σε αυτήν την «Επιστολή» ο Τιβέριος κατηγόρησε τον ηγεμόνα, επειδή παρέδωσε τον Ιησού στους Ιουδαίους, ώστε να τον σταυρώσουν, παρότι αναγνώρισε τον θεϊκό χαρακτήρα του Ιησού. Μπορούμε, πράγματι, να πούμε πως η «Αναφορά του Πιλάτου στον Τιβέριο» ήταν μια πηγή στην οποία στηρίχτηκε η ελληνική αρνητική παράδοση[75], ή τουλάχιστον να

---

[72] Βλ. F. Scheidweiler, "The Gospel of Nicodemus", 530-531. Για μια λεπτομερή ανάλυση της σχέσης της «Αναφοράς» με τα «Άκτα», βλ., A-C. Baudoin A-C, "Truth in the Details", 223-227.

[73] Για αυτό το στοιχείο βλ. μια λεπτομερή ανάλυση στο όπ. επ., 232-233.

[74] B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 496.

[75] Αφού, όμως, αυτό το έργο χρησιμοποίηθηκε πιο πολύ από την θετική παράδοση συντάχθηκε αργότερα ένα άλλο έργο που ονομάστηκε η «Επιστολή του Πιλάτου στον Τιβέριο», και προστέθηκε στην «Επιστολή του Τιβερίου στον Πιλάτο» για να ολοκληρωθεί αυτό που έλειπε βλ., L. Moraldi (επι.), *Tutti gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I, 739. Βλ. επίσης A.-C. Baudoin, "Truth in the Details", 223.

υποθέσουμε πως υπήρχε μια κοινή πηγή, ίσως προφορική, η οποία μιλούσε για την «αναφορά» του Πιλάτου στον αυτοκράτορα και για την αναγνώρηση, από την πλευρά του Πιλάτου, ενός θεϊκού χαρακτήρα στον Ιησού.

Στην συνέχεια της περικοπής έχουμε την είδηση πως όλος ο ιουδαϊκός λαός με τους βασιλείς του, δηλαδή τους Ηρώδη, Αρχέλαο και Φιλίππο, και τους αρχιερείς, τον Άννα και τον Καϊάφα, ήθελαν να καταδικάσουν τον Ιησού σε σταυρικό θάνατο.

Στο τέλος ο Πιλάτος φοβούμενος τον όχλο και τις διαμαρτυρίες όλων παραδίδει τον Ιησού ώστε να σταυρωθεί. Είναι ξεκάθαρο πως ο Πιλάτος, όπως και στις ευαγγελικές διηγήσεις, δεν φαίνεται να ήταν πεπεισμένος για την ενοχή του Ιησού. Η διήγηση του έργου μας συνεχίζει ως εξής:

> *Ἤνικα δέ ἐσταυρώθη, σκότος ἐγένετο ἐφ'ὅλην τήν οἰκουμένην, τοῦ ἡλίου κρυβέντος τελείως καί τοῦ πόλου σκοτεινοῦ φαινομένου ἡμέρας οὔσης, ὥστε ἄστρα φανῆναι ἀλλ'ὅμως τήν τηλαυγότητα ἐσκοτισμένη ἔχειν, ὡς οὐδέ ἡ ὑμετέρα οἶμαι εὐσέβεια ἀγνοεῖ, ὅτι ἓν παντί τῷ κόσμω ἤψαν λύχνους ἀπό ἕκτης ὥρας ἕως ὀψίας. Σελήνη δέ ὡς αἷμα οὖσα ὅλην τήν νύκτα οὐ διέλαμπε, καίτοι γέ παμπληθούς αὐτής τυγχανούσης.* ***Τά ἄστρα δέ καί ὁ Ὠρίων θρῆνον ἐποίουν περί τῶν Ἰουδαίων διά τήν παρ'αὐτῶν γενομένη παρανομία***.[76]

Μια τέτοια περιγραφή μας κάνει να θυμηθούμε ένα άλλο κείμενο, εκτός από το ευαγγελικό. Πρόκειται για την συριακή μαρτυρία που αναλύσαμε παραπάνω, δηλαδή την «Διδασκαλία Συμεών Πέτρου». Όπως στην «Διδασκαλία» ο Πιλάτος ήταν μάρτυρας για τα υπερφυσικά φαινόμενα που ακολούθησαν τη σταύρωση του Ιησού, έτσι και εδώ ο Πιλάτος είναι ένας μάρτυρας και περιγράφει τα ίδια φαινόμενα στον αυτοκράτορα. Το κείμενό μας, λοιπόν, συμπίπτει πλήρως με την συριακή μαρτυρία. Μπορούμε δηλαδή να υποθέσουμε ακόμη και για την ύπαρξη μιας σχέσης μεταξύ των δυο κειμένων.[77] Είναι πιθανόν ο συντάκτης της «Αναφοράς» να χρησιμοποίησε την συριακή μαρτυρία, αφού, όπως είπαμε, όταν την αναλύσαμε, αυτός βλέπει τον Πιλάτο με μια ουδέτερη-θετική ματιά. Εξάλου, η παραπάνω περικοπή δείχνει την οργή του Πιλάτου εναντίον των Ιουδαίων αφού λέει πως «Τά ἄστρα δέ καί ὁ Ὠρίων θρῆνον ἐποίουν περί τῶν Ἰουδαίων διά τήν παρ'αὐτῶν γενομένη παρανομία».

Στο κείμενο ακολουθεί μια περιγραφή της ανάστασης: της καθόδου στον Άδη και της ανάστασης των νεκρών. Το κείμενο ακολουθεί την ελληνική εκδοχή της καθόδου στον Άδη που βρίσκεται στην Β΄ ελληνική εκδοχή των

---

[76] B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ.**),** *The Apocryphal Gospels*, 496.

[77] Βλ. Α. Τσακνάκης, "Κύκλος Πιλάτου", 226.

«Άκτων».[78] Αυτό το γεγονός μας κάνει να υποθέτουμε πως η «Αναφορά» συντάχτηκε αφού ολοκληρώθηκε η επεξεργασία της τελικής μορφής της Β΄ ελληνικής εκδοχής των «Άκτων». Αναφέρεται χαρακτηρισιτκά:

> *Καί πλῆθος ἀναρίθμητον ἀγγέλων κραζόντον καί λεγόντων: «δόξα ἔν ὑψίστοις θεῶκαι ἐπί τῆς γῆς εἰρήνην, ἔν ἀνθρώποις εὐδοκία, ἀνέλθατε ἔξ ἅδου, οἱ δεδουλωμένοι ἔν τοῖς καταχθονίοις τοῦ ἅδου». Ἐκ δέ τῆς φωνῆς αὐτῶν πάντα τά ὄρη καί οἱ βουνοί ἐσαλεύοντο καί πέτραι διερρήγυντο καί χάσματα ἐγένοντο μεγάλα ἔν τή γή, ὥστε καί τά τῆς ἀβύσσου φανῆναι. Ὤφθησαν δέ ἔν αὐτῶ τῷ φόβω νεκροί ἀναστάντες,* ***ὧς αὐτοί ἐωρακότες οἱ Ἰουδαῖοι*** *εἶπον ὅτι εἴδομεν Ἄβρααμ καί Ἰσαάκ καί Ἰακώβ καί τούς δώδεκα πατριάρχας τούς προτετελευτηκότας πρό δισχιλίων πεντακοσίων ἐτῶν, καί Νῶε* ***εἴδαμεν ἔν σώματι φανερῶς.*** *Καί περιεπάτει πᾶν πλῆθος καί ἀνύμει τόν θεόν μετά φωνής μεγάλης λέγων: «Ὁ ἀναστᾶς ἐκ νεκρῶν κύριος ὁ θεός ἡμῶν* ***τούς νεκρούς ἐζωοποίησεν, καί τόν ἅδην συλήσας ἐνέκρωσε***».[79]

Σύμφωνα με το κείμενο, όχι μόνο ο Πιλάτος είναι μάρτυρας του σωτήριου γεγονότος, αλλά και οι ίδιοι οι Ιουδαίοι. Αναρωτιέται κάποιος για ποιούς Ιουδαίους μιλάει το κείμενο και γιατί; Εδώ ανακύπτει το ζήτημα, αν η θετική ελληνική παράδοση περί Πιλάτου γράφτηκε από την εκκλησία των εθνών εναντίον αυτής των Ιουδαίων. Ή θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος πως πίσω από ένα τέτοιο μίσος και οργή, που περιγράφει το κείμενο εναντίον των Ιουδαίων, να βρίσκεται η τάση μερικών χριστιανών εναντίον των Ιουδαιο-χριστιανών.[80] Πρέπει να λεχθεί όμως, πως οι Ιουδαίοι ήταν μάρτυρες της σταύρωσης του Ιησού και ότι η περιγραφή της ανάστασης «ἔν σώματι φανερῶς» και η ήττα του Άδη, είναι στοιχεία της Ιουδαιο-χριστιανικής παράδοσης.[81] Τα παραπάνω καθιστούν δύσκολο να δεχτούμε την παραπάνω άποψη.

Τέλος αξιοπρόσεκτο είναι το τέλος της «Αναφοράς», όπου αναφέρονται τα εξής:

> ***Μία δέ συναγωγή κατελείφθη ἔν Ἱερουσαλύμοις,*** *ἐπεῖ πᾶσαι αἵ συναγωγαί ἐκεῖναι αἵ γενόμεναι κατά τοῦ Ἰησοῦ κατεπονίσθησαν. Τῷ οὖν φόβω ἔν ἐκστάσει γενόμενος καί πολλῶν τρόμω συσχεθεῖς κατ᾽αὐτήν τήν ὥραν ἐπιτάξας γράψαι τά πραχθέντα παρ᾽αὐτῶν πάντων ἀνήγαγον τῷ σῶ κράτει.*[82]

---

78 Βλ. F. Scheidweiler, "The Gospel of Nicodemus", 530-531.

79 B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 496-968.

80 Βλ. όλο το ζήτημα στο άρθρο R. Gounelle, "Un nouvel évangile judéo-chrétien?".

81 Για την Ιουδαιο-χριστιανική παράδοση και την θεολογία της βλ., J. Daniélou, *Théologie du Judéo-Christianisme.*

82 B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 498.

Και σε αυτή την περιγραφή έχουμε μια άλλη απόδειξη για όσα είπαμε περί της σχέσης του κειμένου με την ιουδαιο-χριστιανική παράδοση. Το κείμενο αναφέρει πως στα Ιεροσόλυμα έμεινε μια συναγωγή. Με αυτό τον τρόπο ναι μεν το κείμενο θέλει να δείξει την τιμωρία των Ιουδαίων, αφού τους παρέμεινε μόνο μια συναγωγή, αλλά δεν δηλώνει καμία εχθρότητα προς τους Ιουδαιο-χριστιανούς, αφού η συναγωγή που απέμεινε δέχτηκε τον Ιησού, δηλαδή πρόκειται για την Ιουδαιο-χριστιανική κοινότητα. Μετά από αυτή την πληροφορία ο Πιλάτος, κατά το κείμενο, δηλώνει πως ο ίδιος έγραψε όλα αυτά ώστε να πληροφορήσει τον αυτοκράτορα.

Το κείμενο δεν μας λύνει μερικά ερωτήματα περί της εικόνας του Πιλάτου. Ναι μεν, μια τέτοια εικόνα είναι θετική, αλλά δεν μας λέει αν ο Πιλάτος έγινε χριστιανός μετά από όσα συνέβησαν, όπως μαρτύρησε ο Τερτυλλιανός. Σε αυτό βλέπουμε μια άλλη συμφωνία με την συριακή μαρτυρία προερχόμενη από την «Διδασκαλία του Συμεών Πέτρου». Έτσι στην «Αναφορά», έχουμε ακόμη ένα βήμα προς την θετική αποτίμηση του Πιλάτου.

Επίσης η εικόνα του Πιλάτου στο κείμενο εδώ μοιάζει με αυτή που είδαμε στην «Επιστολή στον Κλαύδιο», που βλέπει θετικά τον Πιλάτο χωρίς, όμως, να τον «εκχριστιανίσει» ή «αγιοποιήσει». Αυτό μας κάνει να λάβουμε σοβαρά υπόψη μας την άποψη που θέλει την «Αναφορά στον Τιβέριο» να είναι ανάπτυξη της «Επιστολής στον Κλαύδιο».

Η θετική παράδοση για τον Πιλάτο κάνει ένα μεγάλο βήμα με το επομένο κειμένο, την «Παράδοση του Πιλάτου». Αυτό περιγράφει την αντίδραση του Τιβερίου, μετά την ανάγνωση της «αναφοράς-επιστολής» του Πιλάτου. Το κείμενο αυτό, όπως είπαμε, το βρίσκουμε στην χειρόγραφη παράδοση, αμέσως μετά το κείμενο της «Αναφοράς».

5.4. Η Παράδοση του Πιλάτου

Και εδώ πρέπει να προσέξουμε τον τίτλο. Όπως δεν εννοήσαμε τον τίτλο «Ανάφορα του Πιλάτου» με μια υπηρεσιακή-λειτουργική χροιά, έτσι και εδώ δεν πρέπει να εννοήσουμε τον τίτλο «Παράδοση του Πιλάτου» με μια χροιά που σχετίζεται με την θεολογία ή με τις παραδόσεις των αποστόλων κτλ.

Έχοντας τον θρύλο, λοιπόν, περί της «αναφοράς-επιστολής» που έστειλε ο Πιλάτος στον αυτοκράτορα, πολλοί χριστιανοί είχαν την απορία να ξέρουν τι έγινε με τον Πιλάτο μετά από αυτό και ποια ήταν η αντίδραση του Τιβέριου. Είδαμε πως μερικά ιστορικά κείμενα μας έδωσαν αρκετές πληροφορίες σχετικά με αυτό. Επίσης είδαμε πως η αρνητική παράδοση ανέπτυξε τον θρύλο

περί του τέλους του Πιλάτου: Ο κακός Πιλάτος, ο υπεύθυνος για την σταύρωση του Χριστού, άξιζε να τιμωρηθεί και να πεθάνει. Ταυτόχρονα, όμως, η ίδια παράδοση θέλησε να τονίσει πως ο αυτοκράτορας πίστεψε στον Χριστό. Επίσης είδαμε πως στην ελληνική αρνητική παράδοση το τραγικό τέλος του Πιλάτου περιγράφηκε σε μια επιστολή απεσταλμένη από τον Τιβέριο στον Πιλάτο.

Τώρα, λαμβάνοντας υπόψη την σύγκρουση μεταξύ των δυο παραδόσεων, της αρνητικής και της θετικής, στον ελληνικό κειμενικό χώρο, μπορούμε να πούμε πως η θετική παράδοση επέλεξε και αυτή να δείξει τον καλό χαρακτήρα του Πιλάτου σε ένα έργο που περιέχει και την αντίδραση του Τιβερίου, μετά την ανάγνωση της «αναφοράς» του Πιλάτου. Το ότι έχουμε, λοιπόν, δυο κείμενα που ασχολούνται με την αντίδραση του Τιβερίου, από τα οποία το ένα ανήκει στην αρνητική και το άλλο στην θετική παράδοση, αποδεικνύει την θέση μας για την ύπαρξη της σύγκρουσης μεταξύ των δύο παραδόσεων, κάτι που ήδη συναντήσαμε στα «Άκτα του Πιλάτου» κατά την Β΄ ελληνική τους εκδοχή.

Στο κείμενο της «Παράδοσης του Πιλάτου», έχουμε μια συμφωνία με την μαρτυρία του Τερτυλλιανού, δηλαδή για τον «εκχριστιανισμό» του Πιλάτου, κάτι που θα το δούμε στην συνέχεια της ανάλυσής μας. Αυτό και πάλι, αναδεικνύει την σχέση και την αλληλοεπίδραση των παραδόσεων μεταξύ τους, που, κατά πάσα πιθανότητα, ήταν προφορικού χαρακτήρα.

Όπως παρατηρεί η Baudoin, παρότι η «Αναφορά» και η «Παράδοση» είναι έργα διαφορετικών συγγραφέων, η «Παράδοση» εξαρτάται, όπως θα δούμε, από την «Αναφορά» κατά τρόπο αξιοπαρατήρητο. Γι' αυτό, όπως είπαμε, αυτή βρίσκεται στα χειρόγραφα τις περισσότερες φορές αμέσως μετά την «Αναφορά».[83] Επίσης παρατηρείται μια εξάρτηση από τα «Άκτα», πιθανότατα κατά την Β΄ ελληνική τους εκδοχή.[84]

Παρότι η χρονολογήση της «Παράδοσης του Πιλάτου» είναι δύσκολη, εντούτοις πιθανολογείται από τους ερευνητές ότι αυτή συντάχτηκε μετά την «Αναφορά του Πιλάτου», μεταξύ του Ε΄ και του ΣΤ΄ αιώνα[85], κατά πάσα πιθανότητα στην περιοχή της Φοινίκης και Παλαιστίνης.

Ξεκινάμε την ανάλυση του κειμένου με την αρχή του:

Φθασάντων δέ ***τῶν γραμμάτων ἔν*** *τή Ρωμαίων πόλει καί ἀναγνωσθέντων τῷ Καίσαρι, οὔκ ὀλίγων ἐστώτων ἐκεῖ, ἁπαντες ἔκθαμβοι ἐγένοντο οτι διά τοῦ Πιλάτου παρανομίαν* ***τό σκότος καί ὁ σεισμός ἐγένετο ἐφ' ὅλην τήν***

---

[83] Βλ. A.-C. Baudoin, "Truth in the Details", 222.

[84] Βλ. B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 501.

[85] Βλ. όπ. επ., 502.

οἰκουμένην. *Καί θυμού πληθεῖς ὁ Καίσαρ ἐκπέμψας στρατιώτας ἐκέλευσεν δέσμιον ἀγαγεῖν τόν Πιλάτον.*[86]

Δεν είναι η πρώτη φορά που συναντάμε μια τέτοια αντίδραση του Τιβερίου, που ζητάει δηλαδή να φέρουν τον Πιλάτο στην Ρώμη. Σε όλη την αρνητική παράδοση υπάρχει μια τέτοια αντίδραση, που κατά τα άλλα βασίζεται σε ιστορικές πηγές που ήδη είδαμε. Να παρατηρήσουμε επίσης αυτά που καταπλήσσουν τον αυτοκράτορα είναι τα υπερφυσικά φαινόμενα που έγιναν κατά την σταύρωση του Ιησού, και ήταν αποτέλεσμα της πράξης του Πιλάτου.

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι στο κείμενο αναφέρεται πως ο αυτοκράτορας έλαβε γράμματα και όχι μια επιστολή. Αλλά, αν θυμηθούμε πως στην «Επιστολή στον Κλαύδιο», στην συριακή της εκδοχή, αναφέρεται πως ο αυτοκράτορας ήδη ήξερε για όσα συνέβησαν, μπορούμε να υποθέσουμε πως και άλλοι, εκτός από τον Πιλάτο, είχαν στείλει επιστολές στον αυτοκράτορα για να τον ενημερώσουν. Γεννάται το ερώτημα: ποιοι είναι αυτοί οι άλλοι; Κατά την ίδια «επιστολής», ήταν οι Ιουδαίοι, και γι' αυτό ο Πιλάτος έγραψε στον αυτοκράτορα ώστε αυτός να μην τους πιστέψει. Θα ξανασυναντήσουμε το στοιχείο αυτό και σε ένα άλλο απόκρυφο κείμενο, το «Μαρτύριο του Πιλάτου».

Δεν πρέπει επίσης, να μας διαφεύγει ο ρόλος της Μαγδαληνής, για την οποία, επίσης μας παραδίδεται στην «Επιστολή του Πιλάτου στον Τιβέριο» ότι πήγε και γνωστοποίησε τα συμβάντα στον αυτοκράτορα. Αυτό μας βοηθάει να υποθέσουμε, πως ήταν διαδεδομένη η πληροφορία πως και άλλοι, εκτός από τον Πιλάτο, ήθελαν να γνωστοποιήσουν στον αυτοκράτορα της Ρώμης όσα συνέβησαν στα Ιεροσόλυμα.

Ας επιστρέψουμε στο κείμενό μας, της «Παράδοσης του Πιλάτου». Όταν φτάνει ο Πιλάτος στην Ρώμη, ο Καίσαρας πηγαίνει στο ναό των θεών με ορισμένα μέλη της συγκλήτου και εκεί ρωτάει το εξής στον Πιλάτο: «Τί τοιαῦτα ἐτόλμησας, δυσσεβέστατε**, ἑωρακῶς τηλικαύτα σημεῖα** εἰς τόν ἄνδρα ἐκεῖνον**; Κακήν πράξιν τολμήσας ὅλον τόν κόσμον ὤλεσας**».[87]

Η ερώτηση του Τιβερίου είναι πολύ ξεκάθαρη. Για τον ίδιο, που ακολουθεί τις πληροφορίες των επιστολών που έλαβε, ο Πιλάτος γνώριζε πως ο Χριστός έκανε μεγάλα σημεία και θαύματα. Η «Αναφορά» και η «Επιστολή στον Καλύδιο» επιβεβαιώνουν, πράγματι, αυτή την πληροφορία. Αλλά ο αυτοκράτορας στο κείμενό μας εδώ, δεν ανέφερε πως για τον Πιλάτο, τα θαύματα ήταν σημείο θεϊκής προέλευσης του Ιησού, πράγμα που συμβαίνει στα άλλα κείμε-

[86] Όπ. επ., 504.

[87] Όπ. επ., 504.

να. Στην παραπάνω περικοπή έχουμε μια καταδίκη του Πιλάτου, αφού αυτός θεωρείται από τον αυτοκράτορα υπεύθυνος για την καταστροφή του κόσμου.

Στη συνέχεια, ο Πιλάτος απαντάει πως για αυτό που συνέβη στον Ιησού ήταν ένοχοι οι Ιουδάιοι και όχι ο ίδιος. Το κείμενο αναφέρει τα ονόματα των αρχών του ιουδαϊκού λαού, των βασιλέων και των αρχιερέων, όπως ακρίβώς κάνει και η «Αναφορά». Στην συνέχεια ο αυτοκράτορας λέει στον Πιλάτο πως δεν έπρεπε να είχε παραδώσει τον Ιησού στους Ιουδαίους, αντίθετα έπρεπε να τον είχε αναγνωρίσει ως βασιλιά τους. Αυτή η τελευταία πληροφορία μας αποδεικνύει πως η «Παράδοση» ακολουθεί άλλα κείμενα εκτός από την «Αναφορά», αφού η τελευταία δεν κάνει λόγο για τον βασιλικό χαρακτήρα του Ιησού. Αντίθετα η βασιλική ιδιότητα του Ιησού είναι κεντρικό θέμα στην «Επιστολή στον Κλαύδιο» και στα «Άκτα».

Στο κείμενο παρατίθεται επίσης ένα ιδιαίτερο περιστατικό που συνέβη στο ναό στην Ρώμη. Μόλις ο Καίσαρας ανέφερε το όνομα του Ιησού Χρστού, όλα τα αγάλματα των θεών έπεσαν. Το γεγονός αυτό εντυπωσίασε και φόβισε όλους. Ο Τιβέριος απαιτεί, μετά το συμβάν αυτό, από τον Πιλάτο να του δώσει εξηγήσεις. Ο ηγεμόνας της Ιουδαίας επιβεβαιώνει πως ο Χριστός ήταν ανώτερος όλων των θεών που οι Ρωμαίοι λάτρευαν. Στο σημείο αυτό διαπιστώνουμε πως ο συντάκτης του έργου αναπτύσσει την πληροφορία που θεωρεί ότι ο Πιλάτος αναγνωρίζει θεϊκά χαρακτηριστικά στον Ιησού. Αυτή η πληροφορία, πράγματι, απαντά σε πολλά κείμενα: στα «Άκτα», στην «Επιστολή στον Κλαύδιο», στην «Αναφορά» αλλά και στην «Επιστολή του Πιλάτου στον Τιβερίο», δηλαδή σε κείμενα και των δύο παραδόσεων (θετικής και αρνητικής).

Το κείμενο συνεχίζει ως εξής:

Καί ὁ Καίσαρ ἔφη: «τίνος οὖν ἕνεκεν τοιαυτήν τόλμην καί πράξιν ἐπήνεγκας κατ'αὐτού, μή ἀγνοῶν τούτου, ἤ πάντως κακόν ***τί βουλόμενος περί τῆς ἐμῆς βασιλείας;»****, Ὁ δέ Πιλάτος ἔφη: «διά τήν παρανομίαν καί στάσιν τῶν ἀνόμων καί ἀθέων Ἰουδαίων τοῦτο ἐποίησα».*[88]

Πάλι βλέπουμε πως ο αυτοκράτορας απαιτεί από τον Πιλάτο να του δώσει εξηγήσεις για αυτό που έκανε. Αυτή την φορά ο αυτοκράτορας κατηγορεί τον Πιλάτο για ό,τι κακό διέπραξε εναντίον της εξουσίας του «βουλόμενος περί τῆς ἐμῆς βασιλείας». Αξιοπρόσεκτο είναι πως το κείμενο αυτό διαφέρει ως προς το σημείο αυτό απο την «Επιστολή του Πιλάτου στον Τιβέριο» αφού στην τελευταία ο Πιλάτος κατηγορείται ότι δωροδοκήθηκε από τους Ιουδαίους, ώστε να τους παραδώσει τον Ιησού.

Ο Πιλάτος, στην παραπάνω περικοπή, επαναλαμβάνει πως οι Ιουδαίοι ήταν

[88] Όπ. επ., 506.

υπεύθυνοι για όλα όσα συνέβησαν. Μετά από την απάντηση του Πιλάτου, έχουμε την περιγραφή της πτώσης του ιουδαϊκού λαού και την καταστροφή της Ιερουσαλήμ. Αυτό έγινε διαμέσου μιας επιστολής που έστειλε ο Τιβέριος στον αξιωματούχο του στην Ανατολή, τον Λουκιάνο, και στην οποία του ζητάει να καταστρέψει την πόλη και να τιμωρήσει τον ιουδαϊκό λαό. Ο συντάκτης εδώ δυστυχώς, κάνει ιστορικό λάθος, αφού θεωρεί πως ο υπεύθυνος για την καταστροφή της Ιερουσαλήμ ήταν ο Τιβέριος και όχι ο Τίτος. Αλλά, για ό,τι σχετίζεται με την τιμωρία των Ιουδαίων, ακολουθεί την παράδοση των Πράξεων των Αποστόλων και την παράδοση του Ευσεβίου που θεωρούν πως οι υπεύθυνοι για την σταύρωση του Κυρίου έπρεπε να τιμωρηθούν.

Και ο Πιλάτος έπρεπε να τιμωρηθεί, αφού, κατά το κείμενο, θεωρείται από τον Τιβέριο υπεύθυνος για την σταύρωση. Το ίδιο είπε και ο Ευσέβιος. Αλλά το κείμενο εδώ, παρότι χρησιμοποιεί τέτοιες παραδόσεις, που αποτιμούν τον Πιλάτο αρνητικά, και γι' αυτό χρησιμοποιήθηκαν από την αρνητική παράδοση, τις χρησιμοποιεί και τις μετατρέπει έτσι, ώστε αυτές να βοηθήσουν στην δημιουργία της θετικής εικόνας περί Πιλάτου, και μάλιστα μέχρι το σημείο να θεωρηθεί η τιμωρία του σε θάνατο σαν μαρτύριο. Η αναφορά των παραπάνω είναι σημαντική και συνιστά ένα σημαντικό βήμα προς την διαμόρφωση της θετικής παράδοσης για τον Πιλάτο. Επίσης θεωρούμε ότι αυτή είναι ο πρόδρομος του έργου με τον τίτλο το «Μαρτυρίο του Πιλάτου». Για αυτό θα αναλύσουμε το σχετικό κείμενο της «Παράδοσης του Πιλάτου» ευθύς αμέσως.

Αρχίζουμε με την προσευχή που έκανε ο Πιλάτος λίγο πριν τον θάνατό του:

Ὁ δέ Πιλάτος ἀπελθῶν ἐπί τόν τόπον ηὔξατο σιωπή λέγων: ***«κύριε, μή συναπολέσῃς μέ μετά τῶν πονηρῶν Ἑβραίων, ὅτι ἐγώ χείρας κατά σου οὐκ εἶχον*** *ἐπενεγκεῖν εἶ μῆ διᾶ τό ἔθνος τῶν παρανόμων Ἰουδαίων, ὅτι στάσιν κατ'ἐμοῦ ἐπήγαγον,* ***ἀλλά σύ γινώσκεις ὅτι ἀγνοῶν ἐπραξα,*** *μή οὖν ἀπολέσῃς μέ τή ἁμαρτία μου ταύτη,* ***ἀλλά ἀμνησικάκησον ἐπ'ἐμοί, κύριε, καί τή δούλη σου Πρόκλα*** *τή ἱσταμένη μετ'ἐμοῦ ἔν τή ὥρα ταύτη τοῦ θανάτου μου, ἥν ἀνέδειξας προφητεύειν ὅτι εἶχες σταυρῶ προσηλωθῆναι.* ***Μή ἔν τή ἐμή ἁμαρτία καί ταύτην καταδικάσῃς, ἀλλά συγχώρησον ἡμίν καί ἕν μερίδι τῶν δικαίων σου συγκαταρίθμησον ἡμᾶς.***[89]

Το παραπάνω κείμενο είναι πολύ ενδιαφέρον. Ο Πιλάτος προσεύχεται στον Χριστό, αναγνωρίζοντας το λάθος του. Ταυτόχρονα είναι βέβαιος πως ο Χριστός γνωρίζει ότι ο ίδιος δεν ήθελε να του κάνει κακό. Ο Πιλάτος ζητά από τον Χριστό να μην τον εξισώσει με τους Ιουδαίους. Αυτή η παρακάληση επα-

[89] Όπ. επ., 506-508.

ναλαμβάνεται δυο φορές, και αυτό δείχει μια αντι-ιουδαϊκή τάση, και μια πρόθεση ενοχοποίησής των Ιουδαίων.

Στην συνέχεια ο Πιλάτος ζητά την συγχώρεση για τον ίδιο και για την σύζυγό του, την Πρόκλα, η οποία είχε δει το όνειρο που θεωρείται, από τον συντάκτη, ως μια προφητεία για την σταύρωση του Ιησού. Όπως στην Β΄ ελληνική εδοχή των «Άκτων», έτσι και εδώ η αναφορά στο όνομα της Πρόκλας αναδεικνύει την ανάπτυξη της ευσέβειας και λατρείας προς αυτήν. Η Πρόκλα, συπεριλαμβάνεται στα συναξάρια όλων των εκκλησιών, όπως θα δούμε στην συνέχεια. Κατά την γνώμη μας, ο συντάκτης και η θετική παράδοση για τον Πιλάτο, χρησιμοποιούν την αγιοποίηση της Πρόκλας ως βάση για την «αγιοποίηση» του συζύγου της, του Πιλάτου. Αυτό το πετυχαίνει μια εκκλησιαστική παράδοση που θα δούμε παρακάτω.

Ο Πιλάτος, περιγράφεται επίσης, να ζητάει από τον Χριστό να μην τιμωρήσει την σύζυγό του για την αμαρτία του, αλλά να τους επιτρέψει να βρεθούν μαζί στο χώρο όπου υπάρχουν οι δίκαιοι: «ἕν μερίδι τῶν δικαίων». Αυτή η προσευχή-αίτημα έχει ως σκοπό να παρουσιάσει τον Πιλάτο ως δίκαιο άνθρωπο. Να παρατηρήσουμε επίσης πως η γλώσσα της μοιάζει με την γλώσσα της λειτουργικής παράδοσης.

Το κείμενο συνεχίζει αναφέροντας:

Καί ἰδού τελέσαντος τήν εὐχήν τοῦ Πιλάτου ***ἦλθεν φωνῆ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα:*** *«Μακαριούσιν σέ πᾶσαι αἵ γενεαί καί αἵ πατριαί τῶν ἐθνῶν, ὅτι* ***ἐπί σου ἐπληρώθησαν ταῦτα πάντα τά ὑπό τῶν προφητῶν εἰρημένα περί ἐμοῦ, καί σύ δέ αὐτός μάρτυς μου*** *ἕν τή Δευτέρα μου παρουσία ὀφθῆναι ἔχεις, ὅταν μέλλω* ***κρίναι τάς δώδεκα φύλας τοῦ Ἰσραήλ καί τούς μή ὁμολογήσαντας τῷ ὀνόματί μου»***[90]

Μια φωνή από τον ουρανό απάντησε στην προσευχή του Πιλάτου. Πρόκειται για μια θεοφάνεια που θέλει να επιβεβαιώσει πως η προσευχή του ηγεμόνα εισακούστηκε από τον Κύριο. Ακριβέστερα, περιγράφεται ότι ο Πιλάτος είναι μάρτυρας του ερχομού του Χριστού, αφού στα χρόνια του ο Χριστός σαρκώθηκε και πραγματοποίησε τις προφητείες της Π.Δ. Εδώ φαίνεται να υπάρχει μια σχέση με την μαρτυρία του Ιουστίνου και αυτή του Τερτυλλιανού που παραπέμπουν στις προφητείες που εκπληρώθηκαν στο πρόσωπο του Χριστού. Επίσης εντοπίζουμε μια έμμεση αναφορά και στα «Άκτα». Αυτό σημαίνει πως είμαστε απέντατι από μια ανάπτυξη του θρύλου περί του Πιλάτου. Πρόκειται για την θεϊκή επιβεβαίωση πως ο Πιλάτος είναι μάρτυρας όσων συνέβησαν με τον Χριστό και για το ό,τι ήρθε στην γη και εκπλήρωσε τις προφητείες της Π.Δ.

[90] Όπ. επ., 508.

Αξιοπρόσεκτη είναι επίσης η αναφορά στην τιμωρία του ιουδαϊκού λαού, των δώδεκα φυλών και όσων δεν ομολόγησαν το όνομα του Χριστού. Για να κατανοήσουμε τι ακριβώς δηλώνει η αναφορά αυτή, πρέπει να θυμηθούμε το άλλο γεγονός που αναφέρει το ίδιο κείμενο. Πρόκειται για την καταστροφή των ειδώλων των θεοτήτων στο ναό της Ρώμης, μόλις ο Καίσαρας εκφώνησε το όνομα του Χριστού. Με όλα αυτά ο συντάκτης του κειμένου θέλει να τονίσει πως οι Ιουδαίοι δεν αναγνώρισαν τον θεϊκό χαρακτήρα του Ιησού, δεν πίστεψαν πως αυτός ήταν ο Μεσσίας, πράγμα που ο Πιλάτος αναγνώρισε, καθώς επίσης και ο Τιβέριος. Τέλος, η σπουδαιότητα του Πιλάτου και της μαρτυρίας του φαίνεται στο ότι αυτός θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο και κατά την Δευτέρα Παρουσία του Χριστού. Τότε ο Χριστός θα καταδικάσει όσους δεν πίστεψαν σε αυτόν. Στο σημείο αυτό φαίνεται σαν ο συντάκτης να προβαίνει σε μια ερνηνεία του Συμβόλου της Πίστεως της Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως, όπου πρωτοαναφέρεται και το όνομα του Πιλάτου.

Το τέλος του κείμενου είναι επίσης ενδιαφέρον:

Καί ἐξετίναξεν τήν κεφαλήν Πιλάτου ὁ πρέφεκτος, ***καί ἰδού ἄγγελος κυρίου ἐδέξατο αὐτήν. Ἰδοῦσα δέ ἡ γυνή αὐτού Πρόκλα τόν ἄγγελον ἐρχόμενον καί δεχόμενον τήν κεφαλήν αὐτού, χαρᾶς πλησθεῖσα καί αὐτή παραυτά ἀπέδωκεν τό πνεύμα, καί ἐτάφη μετά τοῦ ἀνδρός αὐτῆς.***[91]

Στο κείμενο περιγράφεται πώς ένας άγγελος ήρθε και έλαβε το κεφάλι του Πιλάτου. Κατά την γνώμη μας, έχουμε εδώ μια άλλη θεϊκή επιβεβαίωση για την σωτηρία του ηγεμόνα της Ιουδαίας. Το γεγονός αυτό είναι αρκετό για την Πρόκλα ώστε αυτή να πεθάνει με χαρά γνωρίζοντας πως ο άνδρας της συγχωρέθηκε και σώθηκε. Και εδώ φαίνεται, κατά τη γνώμη μας, ότι χρησιμοποιοιείται πάλι η αγιοποίηση της Πρόκλας ως βάση για την «αγιοποίηση» του συζύγου της, του Πιλάτου. Το κείμενο, θέλει κατά την άποψή μας, να τονίσει πως η Πρόκλα περίμενε να ενταχθεί το όνομα του άνδρα της στην λίστα των Αγίων και Μαρτύρων της Εκκλησίας. Όταν αυτή βεβαιώθηκε γι'αυτό, πέθανε χαρούμενη. Επίσης, η αναφορά αυτή στην Πρόκλα, αναδεικνύει τον μεσιτικό της ρόλο, ως αγίας στον Θεό.

Τέλος, αξιοπρόσεκτη είναι η αντίδραση, από την πλευρά του Θεού, στην παράκληση του Πιλάτου να βρίσκεται μαζί με την σύζυγό του μεταξύ των δικαίων. Σύμφωνα με το κείμενο, Η Πρόλα και ο Πιλάτος «επιτρέπεται» από τον Θεό να ενταφιαστούν μαζί. Ο κοινός αυτός ενταφιασμός τους είναι ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που θα το ξανασυναντήσουμε στη συνέχεια μαζί με άλλα στοιχεία στο «Μαρτυρίο του Πιλάτου».

---

[91] Όπ. επ., 508.

Συνοπτικό διάγραμμα 4: της σχέσης της ελληνικής θετικής παράδοσης για τον Πιλάτο, της ελληνικής αρνητικής παράδοσης για τον Πιλάτο και της συριακής ουδετερο-θετικής παράδοσης για τον Πιλάτο

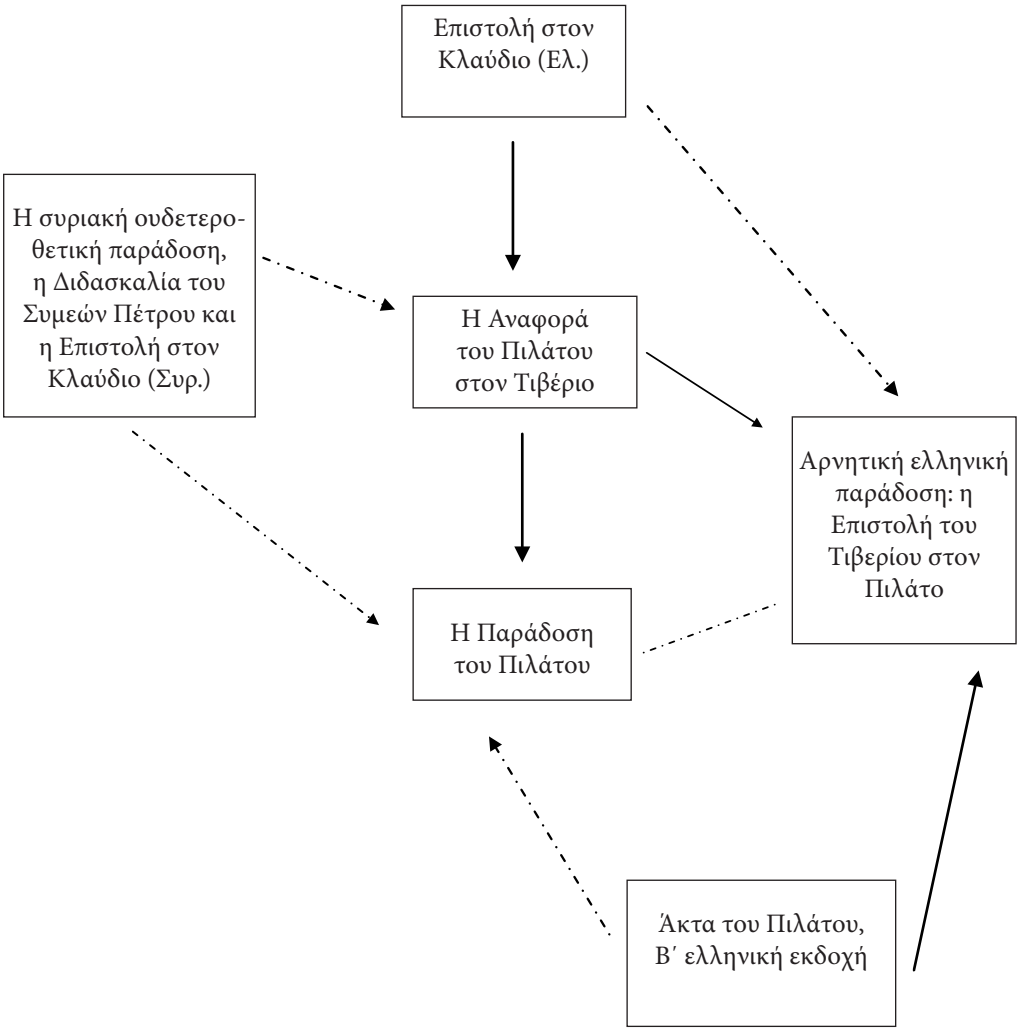

5.5. Η Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη[92]

Η σχέση μεταξύ του Ηρώδη και του Πιλάτου όπως περιγράφεται στις ευαγγελικές διηγήσεις κα ιδαίτερα στο διπλό έργο του Λουκά (κατά Λουκάν Ευαγγέλιο και Πράξεις των Αποστόλων) αρκούσε ώστε να αναπτυχθεί μια ιδιαίτερη απόκρυφη γραμματεία. Έτσι συντάχτηκαν δυο επιστολές, μία του Πιλάτου στον Ηρώδη, και μία άλλη του Ηρώδη προς στον Πιλάτο. Μας ενδιαφέρει η πρώτη επιστολή, αφού αυτή σχετίζεται με το θέμα μας. Αντίθετα η δεύτερη επιστολή δεν έχει τόση σπουδαιότητα ώστε να την αναλύσουμε εδώ. Σημειώνουμε πως αυτή δεν έχει καμία σχέση με την «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη», παρότι οι τίτλοι των επιστολών μας ωθούν στο να θεωρήσουμε πως πρόκειται για μια αλληλογραφία που αναπτύχτηκε μεταξύ των δυο αυτών προσωπικοτήτων.[93]

Επίσης στην «Επιστολή του Ηρώδη στον Πιλάτο», που βρέθηκε μεταφρασμένη στα συριακά σε ένα χειρόγραφο του Σ΄-Ζ΄αι. και της οποίας το πρωτότυπο είναι στα ελληνικά,[94] έχουμε μια αναγνώριση του θετικού χαρακτήρα του Πιλάτου από την πλευρά του Ηρώδη. Αυτός γράφει την επιστολή αυτή ώστε να γνωστοποιήσει στον Πιλάτο για όσα έγιναν σε αυτόν λόγω της κακής του απόφασης σχετικά με τον Ιησού, αναγνωρίζοντας έτσι το λάθος του. Η τιμωρία δεν ήταν μόνο γι' αυτόν, αλλά και για την γυναίκα του και για τον υιό του. Και αυτό το κείμενο λοιπόν είναι μια άλλη ένδειξη για το θρύλο περί Πιλάτου και για την θετική αποτίμησή του.

Σε ό,τι αφορά τώρα την «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη» σημειώνουμε ότι το περιεχόμενό της είναι πολύ θετικό για τον Πιλάτο και σχετίζεται με τρεις προσωπηκότητες: 1) την Πρόκλα, την σύζυγό του Πιλάτου, 2) τον Λογγίνο τον εκατόνταρχο και 3) τον Πιλάτο. Και οι τρεις, κατά το κείμενο, πίστεψαν στον Χριστό και έγιναν χριστιανοί.

Θεωρούμε ότι το θεολογικό επίπεδο της «Επιστολής» είναι υψηλό, αφού σε αυτή εμφανίζεται μια φράση που αναφέρεται στη σχέση του Θεού Πατέρα με τον υιό Χριστό. Επίσης, επειδή το έργο αυτό αναφέρεται στην «Παράδοση του Πιλάτου», γι' αυτό θεωρείται ότι η «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη» γράφτηκε πιθανότατα μετά την «Παράδοση» σαν μια δεύτερη προσπάθεια ν' αναδειχθεί η «αγιότητα» του Πιλάτου και της συζύγου του. Επίσης να ανα-

---

92 Ακολουθούμε το κείμενο κατά την έκδοση των B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*.

93 Βλ. όπ. επ., 523.

94 Βλ. όπ. επ., 523, ενώ για το ελληνικό κείμενο βλ., όπ. επ., 524-527.

φέρουμε πως στο κείμενο εμφανίζεται το όνομα του εκατόνταρχου «Λογγίνος». Το ίδιο όνομα είχε ο εκατόνταρχος και στα ελληνικά «Άκτα», ήδη στην Α΄ τους εκδοχή.[95] Ορισμένοι ερευνητές, μετά την ανακάλυψη της συριακής μετάφρασης της «Επιστολής του Πιλάτου στον Ηρώδη» σε χειρόγραφο του Ε΄-Ζ΄ αιώνων, υποθέτουν πως το έργο γράφτηκε διακόσια χρόνια πριν.[96] Κατά την γνώμη μας, μια τέτοια χρονολόγηση είναι πολύ πρώιμη, αλλά αφήνουμε προς το παρόν το ζήτημα ανοιχτό.

Εμάς μας ενδιαφέρει να δούμε τη σχέση της «Επιστολής του Πιλάτου στον Ηρώδη» με τα άλλα κείμενα της θετικής παράδοσης για τον Πιλάτο, καθώς και να βρούμε τα καινούργια στοιχεία που αυτή μας προσφέρει ώστε να ολοκληρώσουμε το μωσαϊκό μας περί Πιλάτου.

Ο ηγεμόνας λοιπόν, αρχίζει την «Επιστολή» του καταφερόμενος εναντίον του Ηρώδη: «Πιλάτος ***ήγεμών Ἱερουσολύμων*** *Ἡρώδη τετράρχη χαῖρεν.* ***Οὐδέν ἀγαθόν*** *ὑπό σου πεισθεῖς ἐτέλεσα ἔν ἐκείνη τή ἡμέρα* ***ἔν ᾗ πρασήγαγον Ἰουδαῖοι τόν Ἰησοῦν λεγόμενον Χριστόν»****.*[97]

Από την αρχή παρατηρούμε ένα λάθος του συντάκτη που θεωρεί τον Πιλάτο ως «ήγεμόνα Ἱερουσολύμων». Αυτό δείχνει μια ιστορική σύγχυση που την βρίσκουμε και σε κάποια χειρόγραφα που περιέχουν την «Αναφορά του Πιλάτου».[98] Σημειώνουμε ότι από την μια πλευρά, φαίνεται πως το έργο ακολουθεί την «Αναφορά» και πως αυτό γράφτηκε μετά από αυτήν προφανώς στην ίδια περιοχή. Από την άλλη μεριά, φαίνεται πως ο συντάκτης, δεν ενδιαφέρεται για την ιστορική καταγραφή των γεγονότων, αλλά χρησιμοποιεί την ιστορία για τους δικούς του σκοπούς. Αυτό είδαμε άλλωστε ότι συμβαίνει και σε άλλα κείμενα. Ο σκοπός του συντάκτη της «Επιστολής» είναι να καταδικάσει ήδη από την αρχή του κειμένου τον Ηρώδη, ο οποίος, κατά το κείμενο, βοήθησε τους Ιουδαίους να παραδώσουν τον Ιησού στον Πιλάτο ώστε να σταυρωθεί.

Στη συνέχεια το κείμενο μας δίνει την πληροφορία πως ο Πιλάτος είναι μάρτυρας της ανάστασης του Κυρίου. Γι' αυτό αυτός αρχίζει να διηγείται στον Ηρώδη όσα έγιναν μετά τον θάνατο και την ανάσταση του Ιησού. Ο ίδιος αποφασίζει να στείλει στρατιωτικό άγημα στην Γαλιλαία για να σιγουρευτεί πως ο Ιησούς αναστήθηκε. Κατά την γνώμη μας, ο συντάκτης έχει σαν βάση το

---

95 «… καί ὅτι λόγχη τήν πλευρᾶν αὐτού ἐξεκέντησεν Λογγίνος ὁ στρατιώτης …», όπ. επ., 460.

96 Βλ. όπ. επ.,523.

97 Όπ. επ., 518.

98 Βλ. A.-C. Baudoin, "Truth in the Details", 229-230.

ευαγγελικό κείμενο που αναφέρει πως ο Χριστός μετά την ανάστασή του θα πήγαινε στην Γαλιλαία.[99]

Ο Πιλάτος, κατά την «Επιστολή» τονίζει πως ο Ιησούς είχε την ίδια φωνή μετά την ανάσταση και δίδασκε επίσης τα ίδια πράγματα. Εδώ φαίνεται πόσο δυνατή είναι η μαρτυρία του Πιλάτου. Σε αυτό το σκηνικό έπαιξαν σημαντικό ρόλο η Πρόκλα και ο Λογγίνος. Και οι δυο πήγαν στον Ιησού, μετά την ανάστασή του, ώστε να τον ακούσουν. Ενώ ο Ιησούς τους λέει το εξής:

> *Ἔτι ἀπιστεῖτε μοί, Πρόλα καί λογγίνε; Οὐχί σύ ὁ τηρῶν μου τό πάθος καί τό μνημεῖον; Καί σύ δέ, γυνή, μετεπέμψω τῷ ἀνδρί σου περί ἐμοῦ; … πάσαν οὖν σάρκα ἀπολωλυίαν διά τοῦ ἐμοῦ θανάτου ὅν οἴδατε ζωοποιήσω ἐγώ ὁ ὑψωθεῖς καί πολλά παθῶν, καί νύν οὖν ἀκούετε ὅτι οὐκ ἀπολεῖται πάσα σάρξ πιστεύουσα εἰς τόν πατέρα θεόν καί εἰς ἐμέ, ἐγώ γάρ ἔλυσα τάς ὀδύνας τοῦ θανάτου, καί τόν πολυκέφαλον δράκοντα ἐξεκέντησα,* **καί ἔν τή μελλούσῃ παρουσία μου ὥς ἔχει ἕκαστος σώματι καί νῶ ἐγερθεῖς εὐλογεῖ τόν πατέρα μου τοῦ ἐπί Ποντίου Πιλάτου σταυρωθέντος».**[100]

Τα λόγια του Ιησού στο κείμενο είναι σημαντικά επειδή δείχνουν ότι η Πρόκλα και ο Λογγίνος αναγνωρίζουν την θεότητα του Ιησού και επειδή αναφέρονται έμμεσα στην κάθοδο του Ιησού στον Άδη. Επίσης σημαντικό είναι ότι το κείμενο αναφέρει πως, παρότι ο Χριστός έπαθε, θα αναστηθεί σωματικά. Κατά την γνώμη μας, το κείμενο γράφτηκε για μια κοινότητα που είχε ανάγκη από τον τονισμό της ανάστασης των σωμάτων, ειδικά του σώματος του Χριστού. Επίσης το κείμενο μας βοηθάει με την περιγραφή του να το χρονολογήσουμε. Είμαστε σε μια εποχή μετά την Σύνοδο της Χαλκηδόνας. Πράγματι, το ζήτημα πως ο άνθρωπος είναι σύνθετος από σώμα και ψυχή και ανασταίνεται ολόκληρος, μολονότι μας θυμίζει την διδασκαλία του Απολιναρίου και την απάντηση του Γρηγορίου του Ναζιανζηνού με το «ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον», είναι μια ένδειξη πως το κείμενο γράφτηκε μετά από την Σύνοδο της Χαλκηδόνας, αφού κατά την μετα-χαλκηδόνια διδασκαλία, το αποτέλεσμα της ανάστασης του Χριστού είναι η δικιά μας ανάσταση, γιατί δια της ανάστασής του όλος ο άνθρωπος αναγεννάται. Έτσι, όπως υποθέσαμε για την «Αναφορά» και την «Παράδοση» ως ημερομηνία συγγραφής την περίοδο μετά το 451 μ.Χ., έτσι υποθέτουμε ότι το έργο μας, η «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη» πρέπει να συντάχτηκε τη ίδια περίπου εποχή, αφού αυτό, όπως είπαμε προϋποθέτει τα δύο άλλα.

Είδαμε προηγουμένως στην «Παράδοση του Πιλάτου», ότι η ομολογία του

---

[99] Βλ. Μκ 16,7.

[100] B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ.**),** *The Apocryphal Gospels*, 518.

ονόματος του Ιησού ήταν προϋπόθεση της σωτηρίας. Στην «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη» τονίζεται ότι προϋπόθεση της σωτηρίας είναι η ομολογία πως ο Ιησούς είναι ο υιός του Πατέρα που σταυρώθηκε «επί» του Ποντίου Πιλάτου. Η τελευταία φράση «επί του Ποντίου Πιλάτου» δεν έχει μόνον ιστορική σημασία, ούτε ηχεί όπως στο Συμβολο της της Νικαίας, αλλά, κατά την γνώμη μας, αυτό προσδίδει στον Πιλάτο χαρακτηριστικά μάρτυρα.

Μετά από όλα αυτά το κείμενο διηγείται την αποστολή της Πρόκλας, του Λογγίνου και του Πιλάτου. Ο τελευταίος περιγράφεται ότι συναντά τον αναστημένο Χριστό και ακούει από αυτόν το εξής:

> *... καί ἐλθῶν ὁ κύριος ἤγειρεν μέ καί τήν γυναίκα μου ἀπό τῆς γῆς, καί ἀτενίσας εἶς αὐτόν* ***εἶδον τό σῶμα αὐτοῦ ἔτι ἔχον τούς μώλωπας,*** *καί ἐπέθηκεν ἐπί τοῦ ὤμους μου τάς χείρας αὐτοῦ λέγων:* ***«Μακαριούσι σέ πᾶσαι αἵ γενεαί καί αἵ πατριαί, ὅτι ἐπί τοῦ καιροῦ σου ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἀπέθανεν καί ἀνέστη καί εἰς τούς οὐρανούς ἀναβήσεται καί καθεσθήσεται ἔν ὑψίστοις, καί γνώσονται πάντες φυλαί τῆς γῆς ὅτι ἐγώ εἶμι ὁ μέλλων κρίναι ζώντας καί νεκρούς ἔν τή ἔσχατη ἡμέρα».***[101]

Ο Πιλάτος μεταμορφώνεται εδώ σε πραγματικό μάρτυρα της ανάστασης, αφού συνάντησε τον αναστημένο Ιησού Χριστό και έτσι μπορεί να δώσει την μαρτυρία του σε άλλους περί αυτού. Παρατηρείται πως το κείμενο τονίζει και πάλι την σπουδαίοτητα του σώματος, αφού αναφέρει πως ο αναστημένος δεν ήταν φάντασμα αλλά ο Χριστός με την σάρκα του. Κατά την γνώμη μας, εδώ ο Πιλάτος παίζει τον ρόλο του αποστόλου Θωμά μετά την ανάσταση του Ιησού. Επίσης είναι αξιοπαρατήρητο πως η φράση που απευθύνει ο Ιησούς στον Πιλάτο είναι μια επεξεργασία αυτής που άκουσε ο Πιλάτος πριν πεθάνει, κατά την διήγηση της «Παράδοσης». Για να το δείξουμε αυτό καλύτερα παραθέτουμε συγκριτικά τα σχετικά κείμενα:

Παράδοση του Πιλάτου	**Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη**
«Μακαριούσιν σέ πᾶσαι αἵ γενεαί καί αἵ πατριαί τῶν ἐθνῶν, ὅτι ἐπί σου ἐπληρώθησαν ταῦτα πάντα τά ὑπό τῶν προφητῶν εἰρημένα περί ἐμοῦ, καί σύ δέ αὐτός μάρτυς μου ἔν τή Δευτέρα μου παρουσία ὀφθῆναι ἔχεις, ὅταν μέλλω κρίναι τάς δώδεκα φύλας τοῦ Ἰσραήλ καί τούς μή ὁμολογήσαντας τῷ ὀνόματί μου.»	«Μακαριούσι σέ πᾶσαι αἵ γενεαί καί αἵ πατριαί, ὅτι ἐπί τοῦ καιροῦ σου ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἀπέθανεν καί ἀνέστη καί εἰς τούς οὐρανούς ἀναβήσεται καί καθεσθήσεται ἔν ὑψίστοις, καί γνώσονται πάντες φυλαί τῆς γῆς ὅτι ἐγώ εἶμι ὁ μέλλων κρίναι ζώντας καί νεκρούς ἔν τή ἔσχατη ἡμέρα.»

[101] Όπ. επ., 520.

Στην «Παράδοση του Πιλάτου» ήταν η φωνή από τον ουρανό που μίλησε στον Πιλάτο. Στην «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη» είναι η φωνή του αναστημένου Χριστού. Ο Πιλάτος θα μακαριστεί από όλες τις γενεές και όλους τους λαούς γιατί, κατά την «Παράδοση», οι προφητείες πραγματοποιήθηκαν στα χρόνια του, ενώ κατά την «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη», γιατί ο θάνατος και η ανάσταση του υιού έγιναν στα χρόνια του. Πρόκειται, κατά την άποψή μας, για μια ερμηνεία-εξήγηση που η «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη» προσπαθεί να κάνει στον όρο «προφητείες» της «Παράδοσης».

Επίσης, ενώ στην «Παράδοση» τονίζεται ότι κατά τη Δευτέρα Παρουσία ο Χριστός θα καταδικάσει τις δώδεκα φυλές του Ισραήλ και όσους δεν πίστεψαν σε αυτόν, στην «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη», τονίζεται ότι θα κρίνει όλους τους ζωντανούς και νεκρούς. Και πάλι έχουμε μια ερμηνεία που κάνει η «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη» στο κείμενο της «Παράδοσης»: χρειαζόταν, θα έλεγε κανείς να τονιστεί πως η τελική κρίση δεν θα είναι μόνο για τους Ιουδαίους, αλλά για όσους δεν πίστεψαν στον Χριστό. Το κεντρικό σημείο, όμως, αυτών των δυο κειμένων είναι ίδιο: ο Πιλάτος θα είναι μάρτυρας της ανάστασης του Χριστού.

Μετά την παραπάνω ανάλυση των διαφορών μεταξύ των δυο κειμένων φαίνεται ξεκάθαρα πως η «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη» είναι μεταγενέστερη της «Παράδοσης». Πράγματι, η «Επιστολή» ερμηνεύει και αναπτύσσει το θρύλο της «Παράδοσης». Δεν αναφέρει, όμως, το μαρτύριο του Πιλάτου, πράγμα φυσιολογικό αφού είναι επιστολή απεσταλμένη από τον ηγεμόνα στον Ηρώδη, που σημαίνει πως ακόμα ζούσε ο Πιλάτος όταν έγραψε την επιστολή. Η «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη», επίσης, χρησιμοποιεί μερικά στοιχεία από τα «Άκτα», πιθανότατα, κατά την Β΄ ελληνική τους εκδοχή, αφού έχουμε μια ξεκάθαρη αναφορά στην κάθοδο στον Άδη. Επίσης τα γεγονότα που έγιναν στην Γαλιλαία μετά την ανάσταση ακολουθούν την διήγηση των «Άκτων». Όλα αυτά τα στοιχεία, όπως θα δούμε στην συνέχεια, θα επηρεάσουν το κείμενο του «Μαρτυρίου του Πιλάτου».

Συνοπτικό διάγραμμα 5: της σχέσης της «Επιστολής του Πιλάτου στον Ηρώδη» με την θετική ελληνική παράδοση για τον Πιλάτο

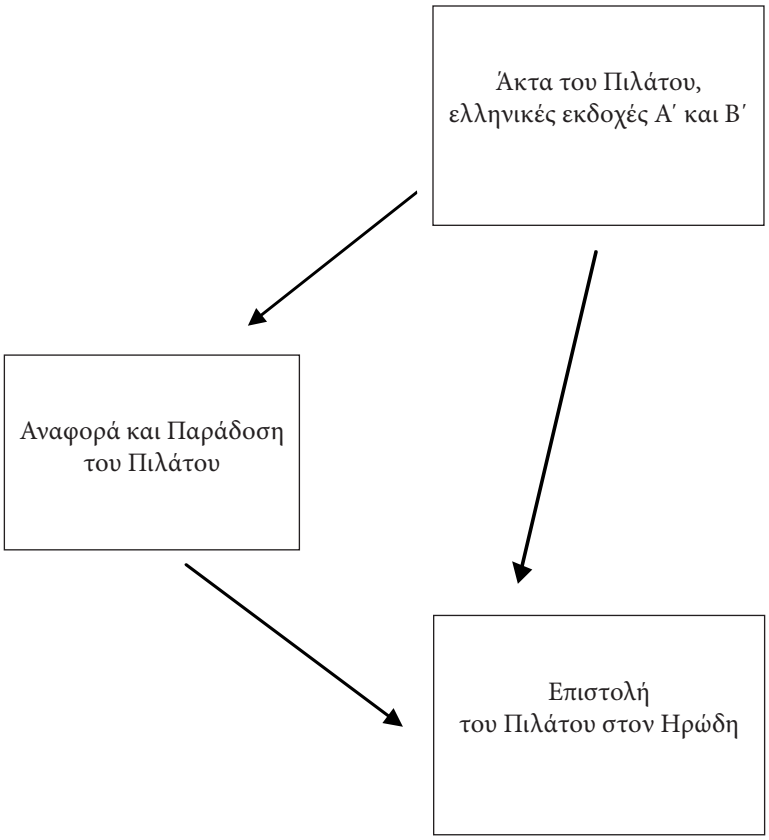

5.6. Σύνοψη στ΄

Με βάση τα παραπάνω μπορούμε να συνοψίσουμε για την εικόνα του Πιλάτου στην θετική παράδοση ως εξής:

- Ο Πιλάτος στέλνει μια «επιστολή-αναφορά» στον αυτοκράτορα σχετικά με την σταύρωση του Ιησού.
- Στην «επιστολή-αναφορά» ο ηγεμών της Ιουδαίας διηγείται όσα γνώριζε για τον Ιησού: θαύματα, πάθη, θάνατο και ανάσταση. Σε μερικά έργα ο Πιλάτος φαίνεται να αναγνωρίζει ένα θεϊκό χαρακτήρα στον Ιησού.
- Ο Πιλάτος, χωρίς να έχει πειστεί για την ενοχή του Ιησού, επειδή φοβάται τους Ιουδαίους, τους παραδίδει τον Ιησού ώστε να σταυρωθεί.
- Ο Πιλάτος μαρτυρεί τα υπερφυσικά φαινόμενα που έγιναν κατά την σταύρωση και τον θάνατο του Ιησού.
- Ο Πιλάτος μιλάει για την ανάσταση του Ιησού σαν να ήταν μάρτυρας της, αφού, όπως ανφέρεται στο κείμενο συνάντησε τον αναστημένο Ιησού.
- Ο Πιλάτος πηγαίνει στον αυτοκράτορα στην Ρώμη.
- Ο αυτοκράτορας ήταν ήδη πληροφορημένος από άλλους, εκτός δηλαδή από την επιστολή/αναφορά του Πιλάτου.
- Ο αυτοκράτορας, έχοντας πιστεύσει στον Ιησού και αναγνωρίζοντας σε αυτόν θεϊκά χαρακτηριστικά, τιμωρεί τον Πιλάτο και αποφασίζει να τον θανατώσει, επειδή τον θεωρεί υπεύθυνο για τον θάνατο του Ιησού.
- Ο Πιλάτος προσεύχεται στον Ιησού, ζητάει συγχώρεση για όσα έπραξε και είναι βέβαιος πως ο ίδιος ο Ιησούς γνώριζε πως ο ηγεμόνας δεν ήθελε να του κάνει κακό. Επίσης, ο Πιλάτος ζητά συγχώρεση για την σύζυγό του.
- Ο Πιλάτος διαβεβαιώνεται από τον Κυρίο πως ο Κύριος δέχτηκε την προσευχή του, τον συγχώρεσε και τον έσωσε.
- Ο Πιλάτος πεθαίνει και μετά από αυτόν η σύζυγός του. Οι δυο ενταφιάζονται μαζί.
- Σε, ότι αφορά τον τόπο εμφάνισης του θετικού θρύλου για τον Πιλάτο:
  - Το βέβαιο είναι ότι ο θρύλος αυτός γεννήθηκε στην Ανατολή.
  - Η πρωτότυπη γλώσσα των κειμένων είναι τα ελληνικά. Επομένως ο τόπος καταγωγής του θρύλου πρέπει να είναι η ελληνόφωνη Ανατολή, π.χ. η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια, τα Ιεροσόλυμα κτλ.
  - Τα έργα αυτά μεταφράστηκαν πολύ σύντομα στα συριακά.[102] Το στοιχείο αυτό μας κάνει να σκεφτούμε ως τόπο γέννησης του θρύλου μια πε-

[102] Βλ, M. Geerard (επι.), *Clavis Apocryphorum Novi Testamenti*, 49-56.

ριοχή, όπου συνυπήρχαν ελληνόφωνες και συρόφωνες κοινότητες, όπως ήταν Αντιόχεια, η Ιερουσαλήμ, δηλαδή η μεγάλη Συρία.

- Έχουμε ήδη υποθέσει πως τα «Άκτα» γράφτηκαν στην περιοχή της Αντόχειας. Έγινε επίσης ξεκάθαρο πως τα ίδια «Άκτα» επηρέασαν τα άλλα έργα, τα οποία, όπως είπαμε, πιθανότατα να είχαν γραφτεί στην Φοινίκη-Παλαιστίνη. Πράγματι, η περιοχή της Φοινίκης-Παλαιστίνης έχει περισσότερες πιθανότητες να είναι ο τόπος προέλευσης των κειμένων αυτών και για τους εξής, κατά την γνώμη μας, λόγους: 1) Η ανακάλυψη των κειμένων μεταφρασμένων στα συριακά και στα αραβικά στο Σινά είναι γεγονός που δείχνει πως οι κοινότητες της γύρω περιοχής χρησιμοποιούσαν αυτά τα κείμενα και τα διάβαζαν επίσης κατά την εποχή μετά τον ερχομό των Αράβων. 2) Τα Ιεροσόλυμα, σαν κέντρο, είχε πάντοτε σχέση με τα άλλα κέντρα της χριστιανοσύνης. Έτσι σε αυτό το κέντρο έγιναν και οι αλληλοεπιδράσεις μεταξύ των παραδόσεων ειδικά με αυτή της Αντίοχειας, αφού μέχρι την Σύνοδο της Χαλκηδόνας τα Ιεροσόλυμα άνηκαν στην δικαιοδοσία του Αντιοχείας. 3) Στην «Αναφορά του Πιλάτου» και στην «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη» το ιστορικό λάθος να αποκαλεί τον Πιλάτο ηγεμόνα της Ιερουσαλήμ, μπορεί να δείξει πως η πόλη ήταν τότε πολύ σημαντική, και πως ο συγγραφέας κατοικούσε εκεί. 4) Ο τελευταίος λόγος που μπορεί να αποδείξει την ορθότητα της υπόθεσής μας είναι στοιχεία που βρίσκονται στα απόκρυφα κείμενα αλλά που έχουν ιεροσολυμιτική γλωσσική-λειτουργική προέλευση. Ας δούμε μερικά παραδείγματα:

Από την «Αναφορά του Πιλάτου»[62]

…νεκρόν τινά Λαζαρον τετραήμερον ἐκ νεκρῶν ἀνέστησεν, λόγω μόνω κελεύσας ἐγερθῆναι τόν τεθνεώτα, διευθαρμένον ἤδη ἔχοντα τό σῶμα ὑπό τῶν ἐλκογενήτων σκωλήκων καί τό δυσῶδες ἐκείνο σῶμα τό κείμενον ἔν τῷ τάφω ἐκέλευσεν τρέχειν, καί ὥς ἐκ παστού νυμφίος ἐκ τοῦ τάφου ἐξῆλθεν εὐωδίας πλείστης πεοληρωμένος.

Το δεύτερο στιχηρό τροπάριο του Πάσχα[63]

Δεῦτε ἀπό θέας, γυναῖκες εὐαγγελίστριαι, καί τή Σιῶν εἴπατε δέχου παρ᾽ἡμῶν χαρᾶς εὐαγγέλιαν τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ τέρπου, χόρευε καί ἀγάλλου, Ἱερουσαλήμ, τόν Βασιλέα Χριστόν θεασαμένη ἐκ τοῦ μνήματος ὥς Νυμφίον προερχόμενον.

Το πρώτο στοιχείο σχετίζεται με τον τρόπο της περιγραφής της ανάστασης του Λαζάρου στην «Αναφορά». Ο Λάζαρος βγαίνει από τον τάφο ως νυμφίος. Η ιεροσολυμητική παράδοση, και μετέπειτα η βυζαντινή,[103] υμνεί τον Χρι-

[103] Για την εξάρτηση της βυζαντινής υμνολογίας και λειτουργικής παράδοσης από αυτή των Ιερουσολύμων, βλ., R. F. Taft, "Holy Week", 67.

στό, κατά την Μεγάλη Εβδομάδα σαν νυμφίο της Εκκλησίας[104]. Εκτός αυτού, όπως ήδη είναι ξεκάθαρο από το παρατιθέμενο δεύτερο στιχηρό τροπάριο του Πάσχα, που κατά παράδοσιν αποδίδεται στον εν Ιουδαία μοναχό Ιωάννη Δαμασκηνό, ο Χριστός περιγράφεται να βγαίνει από τον τάφο ως Νυμφίος. Ένα άλλο παράδειγμα είναι το ακόλουθο:

Από την «Παράδοση του Πιλάτου» [64]	Από την «Νεκρώσιμη ακολουθία»[65]
Μή ἔν τή ἐμή ἁμαρτία καί ταύτην καταδικάσης, ἀλλά συγχώρησον ἠμίν καί **ἕν μερίδι τῶν δικαίων σου συγκαταρίθμησον** ἠμᾶς.	Μετά πνευμάτων **δικαίων** τετελειωμένων … … ἐν σκηναῖς **δικαίων** τάξαι, ἐν κόλποις Ἀβραάμ ἀναπαύσαι, καὶ μετὰ ἁγίων **συναριθμήσαι** …

Το δεύτερο στοιχείο σχετίζεται με την φράση του Πιλάτου στην προσευχή του που προέρχεται από την «Παράδοση». Ο Πιλάτος ζητάει από τον Χριστό να τον βάλει μαζί με την σύζυγό του και να αναριθμηθούν με τους δικαίους. Την ίδια εικόνα έχουμε και στις προσευχές που προέρχονται από την «Νεκρώσιμη Ακολουθία», αλλά που βρίσκονται και στις ακολουθίες για την μνήμη των νεκρών, όπως το Τρισάγιον. Τέτοιες προσευχές έχουν ιεροσολυμητική προέλευση, αφού μερικές από αυτές αποδίδονται επίσης στον εν Ιουδαία μοναχό Ιωάννη Δαμασκηνό.

Τέλος τα Ιεροσόλυμα είχαν σχέση με την Αλεξάνδρεια, και γεωγραφικά ήταν επίσης κοντά σε αυτή. Γι' αυτό, όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια, μπόρεσε και επηρέασε την απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου στην Αίγυπτο.

[104] Βλ. Β. Ebeid, *Il Signore è il mio sposo*.

6

Ο Πόντιος Πιλάτος στην κοπτική παράδοση

Όπως διαπιστώσαμε, η θετική παράδοση για τον Πιλάτο, τόσο στην ελληνική εκδοχή της όσο και στη συριακή εκδοχή της, είχε φτάσει σε ένα σημείο όπου ο Πιλάτος θεωρήθηκε ως «μάρτυρας» του Χριστού, δεν σημειώθηκαν, όμως, μεγάλες αλλαγές στον θρύλο αυτό για τον Πιλάτο. Αντίθετα στην κοπτική παράδοση έχουμε μια πιο προωθημένη θετική αντίληψη για τον Πιλάτο. Υπενθυμίζουμε ότι, στο ελληνικό και στο συριακό χώρο, οι πατέρες της επαρχίας της Συρίας (Αντιόχειας και Ιερουσολύμων), όπως είδαμε στο δεύτερο κεφάλαιο, ανέπτυξαν μια θετική, αλλά και μια αρνητική θέση για τον Πιλάτο. Κάτι ανάλογο συνέβη και στην Αίγυπτο, όπου χριστιανοί συγγραφείς, όπως ο Ωριγένης, και πατέρες, όπως ο Κύριλλος Αλεξανδρείας, που είδαμε επίσης στο δεύτερο κεφάλαιο, ανέπτυξαν παρόμοιες θέσεις για τον Πιλάτο. Η κοπτική γραμματεία, επηρεασμένη από την ελληνόφωνη χριστιανική γραμματεία της Αιγύπτου, ανέπτυξε και αυτή μια παράδοση για τον Πιλάτο, η οποία όμως είναι περισσότερο θετική από τις προηγούμενες.

Οι Κόπτες, λοιπόν, μετέφρασαν τα υπάρχοντα κείμενα περί Πιλάτου των άλλων παραδόσεων, αλλά ανέπτυξαν και αυτοί την θετική εικόντα του Πιλάτου με διάφορα άλλα κείμενα. Αυτό σημαίνει πως οι Κόπτες, ειδικά ο απλός λαός, αντιμετώπισαν τον Πιλάτο ιδιαίτερα θετικά. Ο ηγεμών της Ιουδαίας δεν ήταν γι' αυτούς υπεύθυνος για τον θάνατο του Ιησού. Το περιεχόμενο των «Άκτων», της «Αναφοράς» και της «Παράδοσης», ήταν η βάση στην οποία η κοπτική παράδοση και στην συνέχεια η κοπτική-αραβική ανέπτυξαν, με διάφορες λεπρομέριες, την εικόνα του Πιλάτου και το θρύλο περί αυτού. Πράγματι, είναι η παράδοση που, όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια, τόλμησε και «αγιοποίησε» τον Πιλάτο και τον θεώρησε «μάρτυρα του Χριστού», γρά-

φοντας ένα «Μαρτύριο», εντάσσοντάς τον στο συναξάρι των Αγίων, και καθιερώνοντας, ως συνέπεια, μια δική του ημέρα μνήμης.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα δούμε δυο κοπτικά έργα τα «Fragmenta» και το «Περί της ζωής και των παθών του Χριστού» του ψευδοΚυρίλλου Ιεροσολύμων, και μετά ένα κοπτικό-αραβικό κείμενο το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ», καθώς και τους «Θρήνους της Μαρίας». Αυτά τα έργα έχουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους. Φαίνεται πως το έργο που γράφτηκε μεταγενέστερα γνώριζε τα προγεννέστερά του έργα, αλλά διαφοροποιήθηκε σε λεπτομέρειες και έτσι δημιούργησε μια δική του διήγηση. Εμείς θα προσπαθήσουμε να δούμε την εικόνα του Πιλάτου που μας προσφέρουν τα έργα αυτά, καθώς και πώς αυτά αναπτύσσουν το θρύλο για τον ηγεμόνα της Ιουδαίας. Έτσι στο τέλος θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη σχέση μεταξύ τους, καθώς και ποια επιρροή υπέστησαν από την προηγούμενη περί Πιλάτου θετική παράδοση.

6.1. Τα κοπτικά Fragmenta

Στο Β΄ τόμο της *Patrologia Orientalis* δημοσιεύονται κοπτικά «Fragmenta», τα οποία θεωρούμε πολύ σημανιτκά για την έρευνά μας. Ο E. Revillout, ο επιμελητής της κριτικής έκδοσης των «Fragmenta», υποστηρίζει πως αυτά προέρχονται από την κοπτική παράδοση περί του «Ευαγγέλιου των Δώδεκα Αποστόλων».[1] Ο ίδιος ερευνητής παρατήρησε επίσης μια σχέση μεταξύ των «Fragmenta» και των «Άκτων» και με το λεγόμενο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ».[2]

Σήμερα, όμως, μια τέτοια άποψη θεωρείται λανθασμένη, επειδή φαίνεται, όπως έδειξαν αναλύσεις φιλολογικού χαρακτήρα (γλώσσας και περιεχομένου), πως τα «Fragmenta» προέχονται από διάφορα απόκρυφα έργα, συμπεριλαμβανομένων και του «Ευαγγελίου των Δώδεκα Αποστόλων», του «Ευαγγελίου του Γαμαλιήλ»,[3] αλλά και των «Άκτων». Πράγματι, όπως παρατηρεί ο R. Harris –ο οποίος ακολουθεί την άποψη του Baumstark στο να θεωρεί τα «Fragmenta» 2, 3, 4, 5,11 και 12 ως κομμάτια του ιδίου έργου– τα «Fragmenta» αυτά ανήκουν στο κοπτικό «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ».[4] Αλλά το θέμα δεν είναι τόσο εύκολο αφού δεν έχουμε σήμερα στα χέρια μας το κοπτικό κείμενο του «Ευαγγελίου του Γαμαλιήλ». Κατά την γνώμη μας, στην οποία φτά-

---

1 Βλ. E. Revillout (επι.), *Les Evangiles* στο *PO* 7 (2.2), 123.

2 Βλ. όπ. επ., 126αα.

3 Βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 345.

4 Βλ. A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 423.

σαμε μετά την μελέτη -όπως θα δούμε στην συνέχεια-μιας αραβικής εκδοχής του «Ευαγγελίου του Γαμαλιήλ», τα «Fragmenta» 2, 3, 4, 5, 11 και 12 προέρχονται από ένα άλλο έργο που αποδίδεται, όμως, στον ίδιο Γαμαλιήλ.

Ποιος ήταν ο Γαμαλιήλ και ποια είναι η σχέση του με τα κοπτικά κείμενα; Σε αυτή την ερώτηση θα απαντήσουμε, όταν θα ασχοληθούμε με το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ», ενώ στη ερώτηση περί της σχέσης των «Fragmenta» με το «Ευαγγέλιο των Δώδεκα Αποστώλων» θα απαντήσουμε όταν αναλύσουμε το επόμενο έργο που ονομάζεται «Περί της ζωής και των παθών του Χριστού» του ψευδοΚυρίλλου Ιεροσολύμων.

Τώρα, θα αναλύσουμε περικοπές από τα «Fragmenta» 2 και 4 που προέρχοναται από ένα και μοναδικό έργο. Σε αυτά τα «Fragmenta» έχουμε μια ανάπτυξη του θετικού θρύλου περί Πιλάτου, που την θεωρούμε ως το πρώτο άλμα που κάνει η κοπτική παράδοση σε αυτό το θέμα. Πράγματι, αυτά τα «Fragmenta» δείχνουν πως η θετική παράδοση περί Πιλάτου διαμορφώθηκε νωρίς στην Αίγυπτο, εκεί που η γλώσσα ήταν η κοπτική. Στην Αίγυπτο η παράδοση αυτή είχε μια ιδαίτερη ανάπτυξη και χρησιμοποίησε την υπάρχουσα ελληνική και συριακή θετική παράδοση προσθέτοντας ταυτόχρονα και νέα στοιχεία. Αυτά τα δανείστηκε από τις εφάνταστες διηγήσεις διαφόρων άγνωστων συντακτών. Έτσι προετοίμασε τον δρόμο για τη σύνταξη του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» που είναι η κορυφή της θετικής παράδοσης περί Πιλάτου.

Αρχίζουμε με ένα απόσπασμα από το «Fragmento» 2 που διηγείται την ανάσταση του Λαζάρου:

Κοπτικό κείμενο[66]	**Ελληνική μετάφραση**[67]
ⲁ ⲡⲉⲫⲥⲟⲉⲓⲧ ⲡⲱⲣ ⲱⲁ ⲛⲉⲛⲟⲩ ⲛⲛⲓⲟⲏⲇⲁⲓ ⲑ ⲭⲉ ⲁ ⲓⲥ ⲉⲣ ⲡⲉⲓⲙⲁⲉⲓⲛ ⲡⲁⲓ ⲫⲉⲙ ⲡⲥⲁⲃⲃⲁⲧⲱⲛ ⲑ – ⲁⲩⲉⲓ ⲉⲛⲁⲩ ⲉⲗⲗⲁⲍⲁⲣⲟⲥ· ⲁⲩⲱ ⲛⲥⲉⲣⲓⲱⲛⲉ ⲉⲓⲥ ⲑ – ⲁⲥⲱⲱⲡⲉ ⲇⲉ ⲛⲛⲉⲫⲟⲟⲩ ⲱⲧⲉⲙⲙⲁ· ⲛⲧⲁ ⲓⲥ ⲧⲟⲩⲛⲉⲥ ⲗⲁⲃⲁⲣⲟ· ⲉⲛⲉ ⲣⲉ ⲟⲩⲛⲟⲩ ⲛⲧⲉⲅⲁⲗⲓⲗⲁⲓⲁ ⲫⲁⲧⲛ ⲫⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲉⲧⲃⲉ ⲡⲣⲟⲟⲩⲱ ⲛⲛⲉⲭⲱⲣⲁ ⲙⲫⲓⲗⲓⲡⲡⲟⲥ ⲉⲫⲧⲏⲱ ⲫⲓⲭⲱⲟⲩ· ⲛⲧⲁⲩⲕⲧⲏⲅⲱⲣⲉⲓ ⲙⲙⲟⲩ ⲫⲁⲣⲧⲉⲙ ⲡⲉⲣⲣⲟ· ⲭⲉ ⲁⲩⲱⲱⲩ ⲙⲙⲟⲟⲩ· ⲉⲧⲃⲉ ⲧⲗⲟⲓⲃⲉ ⲛⲧⲉⲫⲥⲣⲓⲙⲉ ⲭⲉ ⲁ ⲫⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲃⲓⲧⲥ ⲛⲧⲟⲟⲧⲫ ⲑ – ⲕⲁⲣⲓⲟⲥ ⲇⲉ ⲡⲛⲟⲩ ⲙⲡⲉⲣⲣⲟ· ⲛⲧⲉⲣⲉⲫⲥⲱ– ⲧⲉⲙ ⲉⲛⲉⲓⲃⲟⲙ ⲉⲣⲉ ⲓⲥ ⲉⲓⲣⲉ ⲙⲙⲟⲟⲩ· ⲁⲫⲡ– ⲱⲧ ⲱⲁⲣⲟⲫ ⲁⲫⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲫ ⲑ – ⲧⲟⲧⲉ ⲕⲁⲣⲓⲟⲥ ⲁⲫⲉⲓⲛⲉ ⲙⲡⲟⲩⲱ ⲛⲓⲥ· ⲁⲫⲭⲟⲟⲥ ⲛⲫⲏⲣⲱⲇⲏⲥ· ⲭⲉ ⲡⲁⲓ ⲙⲡⲥⲁ ⲛⲁⲗⲁⲫ ⲛⲉⲣⲣⲟ· ⲫⲓⲭⲉⲛ ⲑⲟⲩ– ⲇⲁⲓⲁ ⲧⲏⲣⲥ· ⲙⲉⲛ ⲛⲉⲭⲱⲣⲁ ⲧⲏⲣⲟⲩ	Εν τω μεταξύ, οι αρχιερείς των Ιουδαίων μαζεύτηκαν λόγω της είδησης ότι ο Ιησούς είχε κάνει αυτό το θαύμα ειδικά την ημέρα Σαββάτου. Έτσι πήγαν να δουν τον Λάζαρο και να λιθοβολήσουν τον Ιησού. Αλλά συνέβη το εξής τις ημέρες, όταν ο Ιησούς ανέστησε τον Λάζαρο: ένας ηγέτης της Γαλιλαίας είχε πάει να δει τον Ηρώδη για διοικητικούς λόγους, επειδή ο τελευταίος είχε καταθέσει κατηγορίες εναντίον του Φιλίππου,. Αυτός είχε κατηγορηθεί στον αυτοκράτορα πως λεηλάτησε περιοχές που άνηκαν στην διοίκηση του Ηρώδη, με το πρόσχημα ότι ο Ηρώδης είχε πάρει τη γυναίκα του. Ο Κάριος, ο υπάληλος του αυτοκράτορα, άκουσε για τα θαύματα που ο Ιησούς εκτέλεσε, και πήγε και τον είδε

ⲙⲫⲓⲗⲓⲡⲡⲟⲥ ⲑ – ⲛⲧⲉⲣⲉ ϩⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ϫⲉ ⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲛⲁⲓ ⲉⲧⲃⲉ ⲓⲥ ϫⲉ ϥⲙⲡϣⲁ ⲛⲁⲁⲁϥ ⲛⲉⲣⲣⲟ· ⲁϥϩⲟϫϩⲉϫ ⲙⲙⲁⲧⲉ ⲑ – ⲁⲩⲱ ⲁϥϫⲱ ⲛϩⲉⲛ ⲛⲟϭ ⲛⲕⲁⲧⲏⲅⲱⲣⲓⲁ ϩⲓ ⲡⲁϩⲟⲩ ⲛⲓⲥ· ϫⲉ ⲛⲧⲉⲛⲟⲩⲉϣ ⲡⲁⲓ ⲁⲛ ⲉⲧⲣⲉϥⲉⲣ ⲣⲣⲟ ⲉϩⲣⲁⲓ ϩⲓϫⲛ ϯⲟⲩⲇⲁⲓⲁ ⲑ – ⲛⲧⲉⲓϩⲉ ⲇⲉ ⲁϥⲥⲱⲟⲩϩ ⲛⲛⲉⲛⲟϭ ⲛⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲧⲏⲣⲟⲩ· ⲁϥϫⲱ ⲉⲣⲟⲟⲩ ⲙⲡⲉⲛⲧ ⲁ ⲕⲁⲣⲓⲟⲥ ⲙⲉⲉⲩ ⲉⲣⲟϥ ⲉϩⲟⲩⲛ ⲉⲓⲥ ϫⲉ ⲉⲩⲉⲁⲁϥ ⲛⲉⲣⲣⲟ ⲑ – ⲁⲩⲱ ⲛⲧⲉⲩⲛⲟⲩ ⲁϥϩⲱⲛ ⲉⲧⲟⲟⲧⲟⲩ ⲛϭⲓ ϩⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲉϥϫⲱ ⲙⲙⲟⲥ· ϫⲉ ⲡⲉⲧⲉ ⲛϣⲁⲩϭⲉⲛⲧϥ ⲉϥⲥⲉⲛⲉⲩⲇⲱⲕⲉⲓ ⲉⲡⲉⲓϩⲱⲃ· ⲉϥⲉϣⲱⲡⲉ ϩⲁ ⲡⲧⲁⲕⲟ ⲛⲧⲥϩⲃⲉ· ⲁⲩⲱ ⲛⲥⲉⲧⲱⲣⲉⲡ ⲛⲛⲉⲧ ϩⲉⲙ ⲡⲉϥⲏⲓ ⲑ – ⲁⲛⲛⲁⲥ ⲇⲉ ⲙⲛ ⲕⲁⲓⲁϥⲁⲥ· ⲙⲉⲛ ⲛⲉⲛⲟϭ ⲛⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ· ⲁⲩⲥⲱⲟⲩϩ ⲉⲣⲁⲣⲓⲟ ⲡⲛⲟϭ ⲛⲇⲓⲃⲉⲣⲓⲁⲥ ⲡⲣⲣⲟ· ⲁⲩⲥⲙⲓⲛⲉ ⲛϩⲉⲛϣⲁϫⲉ ⲛϭⲁⲗ· ⲙⲉⲛ ϩⲉⲛⲙⲉⲛⲧ ⲙⲉⲛⲧⲣⲉ ⲛⲛⲟⲩϫ· ⲉⲧⲉ ⲛⲥⲉⲥⲙⲟⲛⲧ ⲁⲛ ⲉⲧⲃⲉ ⲓⲥ ⲉϫⲓⲛ ⲡⲉϥϫⲡⲟ· ϣⲁ ⲡⲉϥϫⲱⲕ ⲉⲃⲟⲗ ⲑ – ϩⲟⲓⲛⲉ ϫⲉ ⲟⲩⲙⲁⲅⲟⲥ ⲡⲉ ⲑ ϩⲉⲛⲕⲟⲟⲩⲉ· ϫⲉ ⲛⲧⲁⲩϫⲡⲟϥ ϩⲉⲛ ⲟⲩⲥϩⲓⲙⲉⲑ – ϩⲉⲛⲕⲟⲟⲩⲉ ϫⲉ ϥⲃⲱⲗ ⲉⲃⲟⲗ ⲙⲡⲥⲁⲃⲃⲁⲧⲱⲛ ⲑ – ϩⲉⲛ ⲕⲟⲟⲩⲉ ϫⲉ ⲁϥⲟⲩⲱⲥϥ ⲛⲧⲥⲩⲛⲁⲅⲱⲅⲏ ⲛⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲑ – ⲁⲩⲱ ⲛⲧⲉⲩⲛⲟⲩ ⲁϥϫⲟⲟⲩ ⲛⲥⲁ ⲓⲱⲥⲏⲫ· ⲙⲉⲛ ⲛⲓⲕⲱⲇⲩⲙⲟⲥ· ⲛⲉ ϩⲉⲛⲛⲟϭ ϩⲱⲟⲩ ⲛⲧⲉ ⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲑ – ⲁⲩⲱ ⲙⲡⲟⲩⲥⲉⲛⲉⲩⲇⲱⲕⲉⲓ ⲛⲉⲙⲙⲁⲩ ⲉⲛⲉⲩⲕⲁⲧⲏⲅⲱⲣⲓⲁ ⲛϭⲁⲗ ⲑ – ⲁⲗⲗⲁ ⲁⲩϫⲱ ⲛϩⲛϣⲁϫⲉ ⲉⲧⲥⲙⲁⲙⲁⲁⲧ ⲉⲧⲃⲉ ⲓⲥ ⲑ – ⲛⲧⲣⲉ ϩⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲛⲁⲓ ⲛⲧⲟⲟⲧϥ ⲛⲓⲱⲥⲏⲫ· ⲙⲉⲛ ⲛⲓⲕⲱⲇⲩⲙⲟⲥ· ⲁϥϩⲓⲧⲟⲟⲧϥ ⲛⲛⲁϫⲟⲩ ⲉⲡⲉϣⲧⲉⲕⲟ ⲉⲙⲟⲟⲩⲧ ⲙⲙⲟⲟⲩ ϫⲉ ⲙⲡⲟⲩⲣ ⲧⲉⲩⲡⲗⲁⲛⲁ ⲉⲑⲟⲟⲩ ⲑ – ⲛⲥⲁⲃⲏⲗ ϫⲉ ⲁⲩⲧⲁⲙⲉ ⲕⲁⲣⲓⲟⲥ ⲉⲡⲉⲕⲣⲟϥ ⲛϩⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲑ – ⲁⲩⲱ ⲁϥⲥⲱⲟⲩϩ ⲛⲛⲉⲛⲟϭ ⲛⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲁϥⲱⲣⲕ ⲙⲡⲉⲩⲙⲧⲟ ⲉⲃⲟⲗ ⲉϥϫⲱ ⲙⲙⲟⲥ· ϫⲉ ϣⲉ ⲡⲟⲩϫⲁⲓ ⲙⲡⲉⲣⲣⲟ ⲇⲓⲃⲉⲣⲓⲁⲥ ϫⲉ ⲉⲣϣⲁⲛ ⲟⲩⲡⲉⲑⲟⲟⲩ ⲉⲓ ϩⲓϫⲉⲛ ⲓⲱⲥⲏⲫ ⲙⲛ ⲛⲓⲕⲱⲇⲩⲙⲱⲥ· ⲧⲥⲏⲃⲉ ⲙⲡⲉⲣⲣⲟ ⲛⲁⲧⲁⲕⲉ ⲧⲏⲩⲧⲉⲛ· ⲁⲩⲱ ⲛⲥⲉⲣⲱⲕϩ ⲛⲧⲉⲧⲉⲛⲡⲟⲗⲓⲥⲑ – ⲛⲧⲉⲣⲉ ⲛⲁⲓ ⲇⲉ ϣⲱⲡⲉ· ⲁ ϩⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲁⲡⲉⲧⲉⲓ ⲙⲡⲟⲩⲁ· ⲡⲟⲩⲁ ⲛⲛⲉⲛⲟϭ ⲛⲭⲣⲏⲙⲁ· ⲁϥⲧⲁⲁϥ ⲛⲕⲁⲣⲓⲟⲥ· ϫⲉ ⲛⲛⲉϥϯ ⲙⲡⲥⲟⲉⲓⲧ ⲛⲓⲥ ϩⲁϩⲧⲉⲙ ⲡⲣⲣⲟ ⲇⲓⲃⲉⲣⲓⲁⲥ· – ⲕⲁⲣⲓⲟⲥ ⲇⲉ ⲁϥϫⲓ ⲛⲛⲉⲭⲣⲏⲙⲁ ⲛⲧⲟⲟⲧϥ ⲛϩⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲁⲩⲱ ⲙⲡⲉϥⲡⲉⲉⲛⲉ ⲉⲃⲟⲗϩⲉⲛ ⲑⲓⲗⲏⲙ· ⲁϥⲃⲱⲕ ⲉⲁⲣⲓⲙⲁⲑⲁⲓⲁ ⲑ –

Στην συνέχεια ο Κάριος ανέφερε την είδηση περί Ιησού στον Ηρώδη και του είπε: «Είναι άξιος να γίνει βασιλιάς πάνω από όλη την Ιουδαία και όλες τις χώρες του Φιλίππου». Όταν ο Ηρώδης κατάλαβε τι αναμένεται για τον Ιησού, δηλαδή ότι ήταν άξιος να γίνει βασιλιάς, θύμωσε πολύ και ανέφερε σοβαρές κατηγορίες εναντίον του, δεν ήθελε να γίνει εκείνος βασιλιάς της Ιουδαίας. Επίσης, συγκέντρωσε όλους τους ηγέτες των Ιουδαίων και τους μίλησε για την επιθυμία του Κάριου να κάνει βασιλιά τον Ιησού. Βέβαια ο Ηρώδης διέταξε ότι όποιος βρεθεί να συμφωνήσει με το εν λόγω σχέδιο θα σκοτωθεί με το σπαθί και ότι θα του απαλλοτριώσουν την περιουσία του. Οι Άννας και Καϊάφας με τους ηγέτες των Ιουδαίων πήγαν στον Κάριο, τον υπάλληλο του Τιβέριου. Επινόησαν ψεύτικα λόγια και ψεύτικες μαρτυρίες, χωρίς συνοχή, κατά του Ιησού, από την γέννησή του μέχρι εκείνη την ημέρα: Κάποιοι είπαν ότι ήταν ένας μάγος, άλλοι είπαν πως είχε γεννηθεί από μια πόρνη, άλλοι είπαν πως παραβίασε το Σάββατο, άλλοι είπαν πως θέλει να καταστρέψει την συναγωγή των Ιουδαίων. Τότε ο Κάριος ζήτησε να έρθουν σε αυτόν οι Ιωσήφ και Νικόδημος, που ήταν και αυτοί ηγέτες των Ιουδαίων. Αυτοί δεν συμμερίζονταν τις ψεύτικες κατηγορίες των άλλων, και μάλιστα ανέφεραν εκφράσεις ευλογίας για τον Ιησού. Όταν ο Ηρώδης έμαθε τι είχαν κάνει ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος, ο ίδιος προσπάθησε να τους ρίξει στη φυλακή και να τους σκοτώσει, επειδή δεν αποδέχτηκαν την κακή απάτη των ηγετών των Ιουδαίων. Επειδή ο Κάριος προειδοποιήθηκε για την εμπλοκή του Ηρώδη, μάζεψε τους ηγέτες των Ιουδαίων και ορκίστηκαν μπροστά τους λέγοντας: «Στην υγεία του Τιβερίου αν συμβεί κακό στον Ιωσήφ και στον Νικόδημο, το ξίφος του αυτοκράτορα θα σας σκοτώσει και η πόλη σας θα καεί». Μετά από αυτό ο Ηρώδης ζήτησε από τον καθένα

ⲕⲁⲣⲓⲟⲥ ⲇⲉ ⲁϥⲭⲓ ⲛⲓⲱⲁⲛⲛⲏⲥ ⲡⲁⲡⲟⲥⲧⲟ-
ⲗⲟⲥ ⲉⲣⲁⲧⲉϥ ⲙⲡⲣⲣⲟ· ⲁϥⲭⲱ ⲉⲣⲟϥ· ⲛⲥⲱⲃ
ⲛⲓⲙ ⲉⲧⲃⲉ ⲓⲥ· – ⲁⲩⲱ ⲁ ⲡⲣⲣⲟ ⲇⲓⲃⲉⲣⲓⲁⲥ
ⲭⲁⲣⲓⲍⲉ ⲛⲥⲉⲛⲛⲟⲩ ⲛⲧⲁⲓⲉⲓⲟ ⲛⲓⲱⲁⲛⲛⲏⲥ ϩ
– ⲁⲩⲱ ⲁϥⲥⲃⲁⲓ ⲉⲧⲃⲉ ⲓⲥ ⲭⲉ ⲉⲩⲉⲁⲙⲁⲣⲧⲉ-
ⲙⲙⲟϥ ⲛⲥⲉⲁⲁϥ ⲛⲉⲣⲣⲟ· – ⲕⲁⲧⲁ ⲡⲉⲧ-
ⲥⲏⲍ ⲉⲛ ⲛⲉⲩⲁⲅⲅⲉⲗⲓⲟⲛ ⲭⲉ ⲡⲉⲛⲭⲟⲉⲓⲥ ⲇⲉ
ⲓⲥ ⲛⲧⲉⲣⲉϥⲉⲓⲙⲉ ⲭⲉ ⲥⲉⲛⲏⲩ ⲛⲥⲉⲧⲟⲣⲡϥ·
ⲭⲉⲕⲁⲥ ⲉⲩⲉⲁⲁϥ ⲛⲉⲣⲣⲟ ϩ – ⲁϥⲥⲉⲣⲧϥ ⲛ ⲥⲁ
ⲟⲩⲥⲁ ⲙⲁⲩⲁⲁϥ·

από τους ηγέτες των Ιουδαίων μια χρυσή λίβρα. Πήρε ένα μεγάλο χρηματικό ποσό, και έδωσε στον Κάριο ώστε να μη αναφέρει στον αυτοκράτορα Τιβέριο για τον Ιησού. Ο Κάριος έλαβε τα χρήματα από το χέρι του Ηρώδη και έτσι δεν μετέδωσε τίποτα στον Καίσαρα. Ο Ιωσήφ, βλέποντας τους Ιουδαίους να τον καταδιώκουν άφησε την Ιερουσαλήμ και πήγε στην Αριμαθαία. Ο Κάριος, όμως, έστειλε τον απόστολο Ιωάννη στον αυτοκράτορα. Και αυτός του είπε τα πάντα για τον Ιησού. Ο Τιβέριος έδωσε μολλές τιμές στον Ιωάννη και έγραψε σχετικά με τον Ιησού ώστε να τον πάρουν και τον κάνουν βασιλιά. Είναι γραμμένο, πράγματι, στα Ευαγγέλια: «ο Ιησούς, όταν έμαθε ότι επρόκειτο να τον πάρουν και να τον κάνουν βασιλιά, αποσύρθηκε μόνος σε ένα μέρος».

Σε αυτό το, αρκετά μεγάλο, απόσπασμα έχουμε να παρατηρήσουμε και να αναλύσουμε πολλά στοιχεία. Καταρχάς πρέπει να θυμηθούμε πως έχουμε να κάνουμε με ένα απόκρυφο έργο, το οποίο χρησιμοποιεί μια υπάρχουσα απόκρυφη παράδοση σαν πηγή, όπως για παράδειγμα τα «Άκτα», κάτι που είναι ξεκάθαρο στο απόσπασμα επάνω. Υπάρχουνε επίσης περίεργα στοιχεία στο απόσπασμα τα οποία λόγω του ότι δεν έχουμε το έργο ολόκληρο δυσκολευόμαστε να τα ερμηνεύσουμε και να τα κατανοήσουμε. Αλλά λαμβάνοντας υπόψη μας άλλα, προγενέστερα, απόκρυφα έργα, όπως τα «Άκτα», ή την «Αναφορά του Πιλάτου», και άλλα μεταγενέστερα έργα, όπως το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ» και το «Μαρτύριο του Πιλάτου» μπορούμε να καταλάβουμε καλύτερα τα περισσότερα σημεία του κειμένου.

Έχουμε λοιπόν τον τονισμό πως η αναστασή του Λαζάρου έγινε ημέρα Σάββατο. Ήδη έχουμε δει σε άλλα έργα πως αυτό το γεγονός, του θαύματος και της ημέρας που αυτό πραγματοποιήθηκε, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο θρύλο περί Πιλάτου, αρχίζοντας από τα κανονικά ευαγγέλια. Είναι επίσης γεγονός πως στα «Άκτα» κα στην «Αναφορά του Πιλάτου» το θαύμα αυτό είχε μια κεντρική θέση στην δίκη του Ιησού.

Παρατηρείται επίσης ότι στο κείμενο υπάρχει μια σημαντική αναφορά-προσθήκη. Αυτή σχετίζεται με το υπαρκτό και ιστορικά ελεγμένο πολιτικό πρόβλημα[5], που ήταν ο πολιτικός ανταγωνισμός μεταξύ του Ηρώδη και του Φιλίππου. Στην προσθήκη αυτή αναφέρεται ότι υπήρχε στην Ιουδαία ένας υπάλ-

[5] Βλ. H. K. Bond, *Pontius Pilate,*1 αα.

ληλος του αυτοκράτορα Τιβερίου ονόματι Κάριος (καριος), που ο ίδιος ο αυτοκράτορας του είχε αναθέσει να λύσει το προαναφερθέν πρόβλημα μεταξύ των δύο πολιτικών ανδρών. Ο Κάριος λοιπόν σύμφωμα με το κείμενο ακούγοντας για τα θαύματα που έκανε ο Ιησούς προτείνει στον Ηρώδη να αναγορεύσει τον Ιησού βασιλιά στην θέση του Φιλίππου. Το σημείο αυτό είναι πολύ σημαντικό για την έρευνά μας. Γιατί γίνεται λόγος στην βασιλική ιδιότητα του Χριστού, στοιχείο που ήδη συναντήσαμε και σε άλλα έργα, όπως στα «Άκτα» και στην «Αναφορά». Στο κοπτικό έργο, όμως, έχουμε μια ιδιαίτερη αναφορά στην βασιλική ιδιότητα του Ιησού, αφού ο ίδιος ο υπάλληλος του αυτοκράτορα προτείνει να αναγορευτεί ο Ιησούς βασιλιάς.

Περαιτέρω στο ίδιο κείμενο αναφέρεται ότι δεν άρεσε η πρόταση αυτή του Κάριου στον Ηρώδη. Γι'αυτό αυτός αρχίζει να καταστρώνει ένα σχέδιο εναντίον του Ιησού ώστε αυτός να μην γίνει βασιλιάς. Με την βοήθεια λοιπόν των αρχιερέων Άννα και Καϊάφα, εφευρίσκονται κατηγορίες εναντίον του Ιησού. Πρόκειται για τις ίδιες κατηγορίες που είδαμε στα «Άκτα»: 1) ότι μερικοί έλεγαν πως ο Ιησούς ήταν μάγος, 2) άλλοι έλεγαν πως τον γέννησε μια μοιχαλίδα, 3) άλλοι τον κατηγόρησαν πως παραβίασε το Σάββατο, 4) ενώ άλλοι τον κατηγόρησαν πως θέλει να καταστρέψει την συναγωγή. Η τελευταία κατηγορία αναφέρεται, κατά την άποψή μας, στη ρήση του Ιησού ότι θα ξανάχτιζε τον κατεστραμένο Ναό των Ιεροσολύμων, μιλώντας βέβαια, κατά τα κανονικά ευαγγέλια, για το ναό του σώματός του.[6] Το κείμενο, λοιπόν, αναφέρει την συναγωγή και όχι τον Ναό, γιατί, όταν συντάχτηκε το κείμενο αυτό, ο Ναός των Ιεροσολύμων δεν υπήρχε πιά. Μια άλλη ερμηνεία μπορεί να είναι η εξής: ότι οι χριστιανοί, σύμφωνα με τους σύγχρονους του συγγραφέα Ιουδαίους, θα κατέστρεφαν τον Ιουδαϊσμό.

Στην συνέχεια το κείμενο μας διηγείται πως ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος, οι οποίοι κατά το έργο τούτο είναι ηγέτες των Ιουδαίων,[7] δεν συμφώνησαν με τις κατηγορίες και έδωσαν μια άλλη μαρτυρία. Αυτοί ήθελαν, όπως φαίνεται στο απόσπασμα, να γίνει ο Ιησούς βασιλιάς. Και εδώ, κατά την γνώμη μας, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί σαν βάση στοιχεία προερχόμενα από τα «Άκτα». Πράγματι, είδαμε πως στα «Άκτα» οι Ιωσήφ και Νικόδημος έπαιξαν ένα σημαντικό ρόλο, αλλά όχι πριν την ανάσταση, όπως εδώ, μα μετά από αυτήν. Το στοιχείο αυτό, δηλαδή ο ρόλος των Ιωσήφ και Νικοδήμου θα αναπτυχθεί

6 Βλ. Ιω 2, 13-25.

7 Κατά τα Ευαγγέλια ο Ιωσήφ ήταν μέλος του Συνεδρίου των Ιουδαίων βλ. Μκ 15,43, Λουκ 23,50, ενώ ο Νικόδημος ήταν φαρισαίος και ηγέτης των Ιουδαίων, βλ. Ιω 3,1. Φαίνεται πως το κείμενο εδώ θέλει να πεί πως ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος ήταν θρησκευτικοί ηγέτες των Ιουδαίων.

περρισσότερα από το «Μαρτύριο του Πιλάτου», κάτι που θα το δούμε στην συνέχεια της έρευνάς μας.

Και το επόμενο στοιχείο που θα αναφέρουμε αναπτύχθηκε πολύ στο «Μαρτύριο». Πρόκειται για την πράξη της συλλογής χρηματικού ποσού κατ' εντολή του Ηρώδη, ώστε να δοθεί αυτό στον υπάλληλο του Τιβερίου για να μην πει τίποτα στον αυτοκράτορα απ' όσα είδε. Ο Κάριος παίρνει τα χρήματα, αλλά στέλνει τον Ιωάννη, τον απόστολο του Ιησού, ώστε να διηγηθεί στον Τιβέριο όλα όσα συνέβησαν. Την σημαντική αυτή αναφόρα της αποστολής του Ιωάννη θα σχολιάσουμε στην συνέχεια.

Στο τέλος του αποσπάσματος έχουμε την είδηση πως ο Τιβέριος έμεινε έκπληκτος από όσα άκουσε από τον Ιωάννη περί του Ιησού, και αποφάσισε να τον κάνει βασιλιά. Και αυτό το στοιχείο θα χρησιμοποιηθεί από το «Μαρτύριο», το οποίο επεξεργάζεται όλα αυτά τα στοιχεία μαζί και τα αναπτύσσει με τρόπο ώστε να ενταχθούν ομαλώς στο θρύλο και την διήγησή του όπως θα δούμε.

Το δεύτερο απόσπασμα που θα αναλύσουμε προέρχεται από το «Fragmento» 4, που όπως είπαμε, ανήκει στο ίδιο έργο στο οποίο ανήκει και το «Fragmento» 2 που μόλις αναλύσαμε. Το «Fragmento» 4 συνεχίζει την διήγηση που σχετίζεται με το βασιλικό χαρακτήρα του Ιησού. Πρόκειται για την προσπάθεια των ρωμαϊκών αρχών να αναγορεύσουν τον Χριστό βασιλιά στην Ιουδαία:

Το κοπτικό κείμενο[68]	**Ελληνική μετάφραση**[69]
ⲙⲛ ⲛⲁⲓ ⲇⲉ ⲧⲏⲣⲟⲩ ⲁ ⲡⲉⲛⲥⲱⲧⲏⲣ ϫⲟⲟⲩ ⲉⲛⲉⲩⲁⲡⲟⲥⲧⲟⲗⲟⲥ ⲉⲩⲥⲁⲗⲥⲉⲁ ⲙⲙⲟⲟⲩ ⲫⲓ-ϫⲉⲙ ⲡⲧⲟⲟⲩ· ⲉⲩⲥⲟⲟⲩⲛ ⲉⲡⲉⲧⲥⲏⲣ ⲉⲃⲟⲗ ⲉⲧⲃⲏⲏⲧⲩ ⲫⲉⲛ ⲧⲟⲩⲇⲁⲓⲁ ⲫⲓⲧⲉⲛ ⲛⲉⲉⲝⲟⲩⲥⲓⲁ ⲛⲧⲁⲩⲉⲓ ⲛⲥⲱⲩ ⲉⲧⲟⲣⲡⲩ ϫⲉⲕⲁⲥ ⲉⲩⲉⲁⲁⲩ ⲛⲣⲣⲟ· ⲛⲃⲁⲓⲱⲓⲛⲉ ⲇⲉ ⲛⲑⲉⲱⲫⲓⲗⲟⲥ ⲁⲩⲉⲓ ⲱⲁ ⲓⲥ· ⲁⲩⲧⲁⲙⲟⲩ ⲉⲩϫⲱ ⲙⲙⲟⲥ· ϫⲉ ⲥⲉⲱⲓⲛⲉ ⲛⲥⲱⲩ ⲉⲩⲟⲩⲱⲱ ⲉⲁⲁⲃ ⲛⲣⲣⲟ· ⲡⲉϫⲉ ⲛⲁ-ⲡⲟⲥⲧⲟⲗⲟⲥ ⲛⲓⲥ· ϫⲉ ⲡⲉⲛϫⲟⲉⲓⲥ ⲟⲩⲣⲁⲱⲉ ⲛⲁⲛ ⲡⲉ· ϫⲉⲕⲁⲥ ⲉⲩⲉⲁⲗⲕ ⲛⲉⲣⲣⲟ· ⲛⲉϫⲉ ⲓⲥ ⲛⲁⲩ ϫⲉ ⲛⲏ ⲙⲡⲓϫⲟⲟⲥ ⲛⲏⲧⲉⲛ ⲛⲕⲉⲥⲟⲡ· ϫⲉ ⲧⲁⲙⲉⲛⲧⲣⲣⲟ ⲁⲛⲟⲕ· ⲟⲩ ⲉⲃⲁⲗ ⲫⲉⲙ ⲡⲉⲓⲕⲟⲥ-ⲙⲟⲥ ⲁⲛ ⲧⲉ· ⲙ ⲁⲗⲗⲁ ⲉⲣⲉ ⲧⲁⲙⲛⲧⲉⲣⲣⲟ ⲁⲛⲟⲕ ⲙⲏⲛ ⲉⲃⲟⲗ ⲛⲱⲁ ⲉⲛⲉϩ· ⲫⲉⲛ ⲧⲡⲉ· ⲙⲉⲛ ϕⲓϫⲉⲛ ⲡⲕⲁϩ· ⲛⲁⲓ ϫⲉ ⲙⲉⲛ ⲛⲉⲓⲕⲟⲩⲉ ⲉⲣⲉ ⲓⲥ ϫⲱ ⲙⲙⲟⲟⲩ ⲛⲛⲉⲙⲁⲑⲏⲧⲏⲥ ⲉⲩ-ⲫⲏⲡ ϕⲓϫⲉⲙ ⲡⲧⲟⲟⲩ ϫⲉ ⲉⲩⲱⲓⲛⲉ ⲛⲥⲱⲩ ⲉⲁⲁⲩ ⲛⲉⲣⲣⲟ· ⲁⲩⲱ ⲁ ⲛⲉϫⲟⲩⲥⲓⲁ ⲛⲇⲓⲃⲉⲣⲓⲁⲥ ⲁⲙⲁⲣⲧⲉ ⲙⲡⲙⲉⲣⲥⲉⲡ ⲥⲛⲁⲩ ⲉⲧⲃⲉ ⲓⲥ· ⲁⲩⲱ ⲟⲛ ⲡⲕⲉⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ϕⲱⲱⲩ· ϫⲉ ⲉⲩⲉⲥⲩⲛϕⲓⲥⲧⲁ	… Ο Σωτήρας μας είπε στους μαθητές του στο όρος όλα αυτά τα παρήγορα, γνωρίζοντας τι του είχε προετοιμαστεί από τις αρχές στην Ιουδαία που τον κυνηγούσαν να τον πάρουν και έτσι να τον κάνουν βασιλιά. Οι αγγελιοφόροι του Θεοφίλου ήρθαν στον Ιησού, και τον ειδοποίησαν ότι τον αναζητούσαν για να τον κάνουν βασιλιά. Οι απόστολοι είπαν στον Ιησού: «Είναι χαρά για μας που σε κάνουν βασιλιά». Αλλά ο Ιησούς τους απάντησε: «Δεν σας είπα ήδη ότι το βασίλειό μου δεν είναι αυτού του κόσμου; ... Η βασιλεία μου διαρκεί για πάντα, στον ουρανό και στη γη». Αυτά τα πράγματα και πολλά άλλα είπε ο Ιησούς στους μαθητές του, κρυμμένος στο όρος, καθώς προσπαθούσαν να τον κάνουν βασιλιά. Οι αρχές του Τιβέριου, μαζί με τον ίδιο τον Πιλάτο, ήθελαν να κάνουν μια άλλη επίδειξη δύνα-

ⲛⲓⲥ ⲉⲗⲗⲁϥ ⲛⲉⲣⲣⲟ· ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲇⲉ ⲁϥⲉⲡⲉ-
ⲛⲟⲩ ⲙⲙⲟⲟⲩ ⲉⲡⲉϩⲟⲩⲟ ⲉϥϫⲱ ⲙⲙⲟⲥ· ϫⲉ
ⲗⲏⲑⲱⲥ ⲕⲁⲧⲁ ⲙⲙⲁⲉⲓⲛ ⲙⲉⲛ ⲛⲉⳓⲡⲏ-
ⲣⲉ ⲉⲣⲉ ⲡⲉⲧⲉⲙⲙⲁⲩ ⲉⲓⲣⲉ ⲙⲙⲟⲟⲩ· ⲭⲙⲁⲧⲉ
ⲛⲛⲁⲁⲁϥ ⲛⲉⲣⲣⲟ ⲣⲓϫⲉⲛ ⲑⲟⲩⲇⲁⲓⲁ ⲑⲏⲣⲥ
ⲛϥⲁⲣⲭⲉⲓ ⲣⲓϫⲉⲛ ⲛⲉϫⲱⲣⲁ ⲑⲏⲣⲟⲩ ⲛⲑⲟⲩ-
ⲇⲁⲓⲁ· ⲛⲉⲧⲉⲓⲥⲱⲧⲉⲙ ⲇⲉ ⲉⲣⲟⲟⲩ ⲉⲧⲃⲉ ⲡⲣ-
ⲱⲙⲉ ⳓⲧⲉⲙⲙⲁ ⲟⲩⲁⲅⲁⲑⲟⲥ ⲡⲉ ⲁⲩⲱ ⲟⲩ-
ⳓⲟⲩⲁⲁϥ ⲛⲣⲣⲟ ⲡⲉ· ⲛⲁⲓ ⲇⲉ ⲉⲣⲉ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ
ϫⲱ ⲙⲙⲟⲩ ⲙⲡⲉⲙⲧⲟ ⲉⲃⲟⲗ ⲛⲛⲉϩⲟⲩⲥⲓⲁ ⲛⲧ
ⲃⲉⲣⲓⲁⲥ ⲡⲣⲣⲟ· ⲙⲡⲉ ⲣⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲉⳓⲱϥ ⲉⲣⲟϥ
ⲉⲧⲉⲙⲥⲱⳓ ⲙⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ· ⲉϥϫⲱ ⲙⲙⲟⲥ ϫⲉ
ⲛⲧⲕ ⲟⲩⲡⲱⲛⲧⲟⲥ ⲛⲅⲁⲗⲓⲗⲁⲓⲟⲥ ⲛⲁⲗⲗⲱⲫⲱⲗ-
ⲱⲥ ⲛⲣⲉⲙⲛⲕⲏⲙⲉ· ⲛⲅⲥⲟⲟⲩⲛ ⲁⲛ ⲛⲗⲁⲁⲩ
ⲛⲛⲱⲙⲟⲥ ⲉⲡⲧⲏⲣϥ· ⲟⲩⲇⲉ ⲣⲱ ⲙⲡⲁⲧⲉⲕⲱⲥⲕ
ⲛϫⲓⲛⲧⲁⲕⲉⲣ ⲣⲏⲅⲉⲙⲱⲛ ⲉⲧⲉⲓⲡⲟⲗⲓⲥ· ϫⲉⲕⲁⲥ
ⲉⲕⲉⲉⲓⲙⲉ ⲉⲛⲉⲣⳃⲏⲩⲉ ⲙⲡⲣⲱⲙⲉ ⳓⲧⲉⲙⲙⲁ· ⋯
ⲁⲩⲱ ⲛⲧⲉⲩⲛⲟⲩ ⲁ ⲧⲙⲉⲛⲧϫⲁϫⲉ ⳓⲱⲡⲉ ⲣⲛ
ⲧⲙⲏⲧⲉⲓ ⲛⲣⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲙⲉⲛ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲉⲧⲃⲉ
ⲓⲥ· ⲉϫⲓⲛ ⲡⲉⲣⲟⲟⲩ ⳓⲧⲉⲙⲙⲁ· ⲁ ⲡⲉⲓ ⳓⲁϫⲉ
ⲑⲥⲟⲉⲓⲧ ⲣⲉⲛ ⲑⲟⲩⲇⲁⲓⲁ ⲑⲏⲣⲥ· ϫⲉ ⲓⲥ ⲡⲣⲣⲟ
ⲛⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ· ⲁⲩⲱ ⲁ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲥⲣⲁⲓ ⲛⲧⲁⲛⲁⲫ-
ⲟⲣⲁ ⲛⲓⲥ· ⲁⲕⲧⲁⲃⲕ ⲉⲡⲉⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲥ· ϫⲉ ⲡⲁⲓ
ⲡⲉ ⲓⲥ ⲡⲉⲣⲣⲟ ⲛⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ· ⲛⲧⲉⲣⲉ ⲣⲏⲣⲱⲇⲏⲥ
ⲇⲉ ⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲛⲁⲓ· ⲁⲕⲃⲱ ⲉⲙⲙⲏⲛ ⲉⲃⲟⲗ ⲣⲉⲛ
ⲧⲉⲫⲙⲁⲛⲓⲁ· ⲉⲭⲟⲩⲛ ⲉⲓⲥ ⲉϥϫⲱ ⲙⲙⲟⲥ· ϫⲉ
ⲛⲧⲁ ⲡⲁⲉⲓⲱⲧ ⲙⲟⲩ ⲣⲉⲛ ⲧⲁⲫⲱⲣⲙⲏ ⲙⲡⲁⲓ ⲣⲛ
ⲧⲉⲫⲙⲉⲛⲧⲕⲟⲩⲓ· ⲁⲛⲟⲕ ⲇⲉ ⲣⲱⲱⲧ ⲙⲉⲓⲁⲛ-
ⲓϫⲉ ⲙⲙⲟⲓ ⲧⲁⲙⲟⲩ ⲉⲣⲉ ⲡⲁⲓ ⲟⲛⲁⳓ· ⲁⲛⲱ ⲁⲧ
ⲛⲟⲩⲁⳓⲱⲏ ⲛϫⲣⲏⲙⲁ ⲛⲛⲉϩⲟⲩⲥⲓⲁ ⲁⲧⲱⲫⲟⲟⲩ
ⲉⲃⲟⲗ ⲉⲣⲁⲧⲕ ⲙⲡⲉⲣⲣⲟ· ⲁⲩⲱ ⲁⲥⲉⲣ ⲟⲩⲛⲟⲩ
ⲛⲕⲣⲟⲕ ⲉⲃⲟⲗ ⲣⲉⲛ ⲑⲟⲩⲇⲁⲓⲁ ⲑⲏⲣⲥ·

μης στον Ιησού, για να τον προτείνουν να γίνει βασιλιάς. Ο Πιλάτος ήταν σε πλήρη συμφωνία με αυτά και είπε: «Πραγματικά αυτός για τα σημεία και τα θαύματα που έκανε αξίζει να γίνει βασιλιάς σε όλη την Ιουδαία και τις περιφέρειες της. Με βάση τα όσα έχω ακούσει για αυτόν τον άνθρωπο, αυτός είναι αγαθός και άξιος να γίνει βασιλιάς». Αυτά τα πράγματα είπε ο Πιλάτος μπροστά στις αρχές του αυτοκράτορα Τιβέριου. Αλλά ο Ηρώδης, που δεν μπορούσε να τον αντέξει, χωρίς να περιφρονεί τον Πιλάτο, είπε «Είσαι Πόντιος (sic!), ω Γαλιλαίε, ξένε, Αιγύπτιε. Δεν ξέρεις τίποτα για το νόμο. Από την άλλη πλευρά, από τη στιγμή που έγινες ηγεμών της πόλης αυτής, μέχρι τώρα δεν πέρασε αρκετός καιρός για να γνωρίσεις τα έργα του εν λόγω ατόμου». Γεννήθηκε τότε μια εχθρότητα μεταξύ Ηρώδη και Πιλάτου εξαιτίας του Ιησού. Από εκείνη την ημέρα εξαπλώθηκε σε όλη την Ιουδαία η έκφραση:. «Ο Ιησούς ο βασιλιάς των Ιουδαίων!». Ο Πιλάτος, στη συνέχεια, συνέταξε μια αναφορά σχετικά με τον Ιησού, καθώς και την επιγραφή που θα την έβαζε στο σταυρό: «Αυτός είναι ο Ιησούς, ο βασιλιάς των Ιουδαίων!». Όταν ο Ηρώδης άκουσε αυτά τα πράγματα, παρέμεινε σταθερός στην μανία του εναντίον του Ιησού και είπε: «Ο πατέρας μου πέθανε εξαιτίας του, όταν ήταν ακόμα μικρός. Αλλά εγώ θα προσπαθήσω να μην πεθάνω, ενώ είναι ακόμα ζωντανός». Έδωσε τόσα πολλά αγαθά στις αρχές, και έστειλε άλλα στον αυτοκράτορα, και δημιούργησε μια σοβαρή έχθρα στην Ιουδαία.»

Σε αυτό το απόσπασμα ο Χριστός βρίσκεται στο όρος με τους μαθητές. Ο ίδιος γνώριζε πως οι ρωμϊκές αρχές τον αναζητούσαν ώστε να τον κάνουν βασιλιά, αλλά επειδή ήταν βασιλιάς ενός άλλου βασιλείου επιθυμούσε να κρύβεται. Είναι ξεκάθαρο από τον διάλογο μεταξύ του Ιησού και των μαθητών του πως αυτό το θέμα προέρχεται από την δίκη του Ιησού στον Πιλάτο, όπως περιγράφεται στα κανονικά ευαγγέλια και είδαμε στο δεύτερο κεφάλαιο, αλλά επεξεργαζόμενο από τον συντάκτη του απόκρυφου ώστε να ενταχθεί ομαλά στην διήγησή του.

Όσον αφορά το πρόσωπο του Θεοφίλου, δεν μας είναι ξεκάθαρο ακριβώς, επειδή πρόκειται για ένα απόσπασμα και όχι το ολόκληρο έργο. Είνει φανερό, όμως, πως είναι υπάλληλος των ρωμαϊκών αρχών, ίσως απεσταλμένος από τον Τιβέριο. Κατά την γνώμη μας ο συντάκτης του έργου έχει στο νού του τον Θεόφιλο στον οποίο γράφει ο Λουκάς ο Ευαγγελιστής.[8] Αν λάβουμε υπόψη μας πως βρίσκουμε τον Θεόφιλο να έχει ένα βασικό ρόλο σε μια ψευδώνυμη ομιλία αποδιδομένη στον Κυρίλλο Ιεροσολύμων, γραμμένη τον Η΄ αιώνα, καταλαβαίνουμε πως αυτό το απόσπασμα ανήκε σε ένα έργο που ήταν σημαντικό στην κοπτική παράδοση, ειδικά σε αυτή που αφορά τον Πιλάτο, αφού η προαναφερόμενη ομιλία διηγείται για την Μαρία την Μαγδαλινή και για το ρόλο της μετά την σταύρωση, όπου αναφέρονται πρόσωπα όπως ο Ηρώδης, ο Πιλάτος, ο Τιβέριος και ο Θεόφιλος, ο υπάλληλος του αυτοκράτορα Τιβερίου.[9] Το στοιχείο αυτό μας κάνει να υποθέσουμε πως υπήρχε μια σχέση με την ελληνική παράδοση περί Πιλάτου, όπου η Μαγδαλινή παίζει έναν βασικό ρόλο, όπως είδαμε προηγουμένως.

Στην διήγηση αυτή, λοιπόν, αναδεικνύεται ο σημαντικό ρόλος του Πιλάτου σε όλα όσα συνέβησαν. Ο ηγεμών συμφωνεί με την αυτοκρατορική ιδέα που θέλει ή προτείνει να κάνει τον Ιησού βασιλιά στην Ιουδαία. Είναι επίσης σύμφωνος με τις ρωμαϊκές αρχές να βρεθεί ένας τρόπος με τον οποίο θα μπορούσαν να ωθήσουν τον Ιησού να γίνει βασιλιάς. Η μαρτυρία που δίνει ο Πιλάτος για τον Ιησού είναι πολύ σημαντική: Αυτός τονίζει πως άκουσε περί Ιησού καλά και θετικά νέα, και πως εξαιτίας των θαυμάτων που έκανε παραγματικά του άξιζε να γίνει βασιλιάς.

Στο σημείο αυτό εγείρεται το ερώτημα, από πού προέρχεται μια τέτοια μαρτυρία, ή που αυτή στηρίζεται; Είδαμε σε πολλά απόκρυφα έργα της θετικής παραδόσεως περί Πιλάτου πως ο ηγεμών της Ιουδαίας είτε είδε στον χαρακτήρα του Ιησού έναν καλό άνδρα, είτει είδε σε αυτόν κάτι θεϊκό. Η αντίληψη αυτή πλειοδοτεί υπέρ του Πιλάτου. Αυτή φτάνει στο σημείο να τονίσει ότι ο Πιλάτος αναγνωρίζει πως ο Ιησούς άξιζε να γίνει βασιλιάς στην Ιουδαία. Παρατηρούμε, δηλαδή, μια εξέλιξη στην θετική παράδοση περί Πιλάτου. Κάθε κείμενο υιοθετεί την προγενέστερη παράδοση και κάνει ένα παραπάνω βήμα προσθέτοντας ένα καινούριο θετικό στοιχείο στον Πιλάτο.

Επιστρέφοντας στο κείμενό μας παρατηρούμε ότι ο Ηρώδης αντιτίθεται στην αυτοκρατορική επιθυμία να γίνει ο Ιησούς βασιλιάς. Είδαμε στα άλλα απόκρυφα έργα πως ο Ηρώδης καταγορείται ως υπεύθυνος για την σταύρω-

[8] Βλ. Λουκ 1,4. Πρ. 1,1. Για πληροφορίες σχετικά με τον Θεόφιλο βλ., A. Loveday, *The preface to Luke's Gospel*, 187-200.

[9] Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem,* 105-110.

ση του Ιησού. Στο κείμενό μας εδώ φαίνεται πως ο συντάκτης έψαχνε έναν τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να αναπτύξει αυτή την θεωρία. Ο συντάκτης βρίσκει τον εξής τρόπο: ο Ηρώδης, για να μην γίνει ο Ιησούς βασιλιάς, αρχίζει να δυσφημίζει τον Πιλάτο και τον αποκαλεί ξένο και Αιγύπτιο. Αυτή η τελευταία πληροφορία μας βοηθά στον εντοπισμό της πατρίδας του σχετικού κειμένου, που είναι η Αίγυπτος. Η πληροφορία αυτή μπορεί επίσης να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα πως το έργο γράφτηκε αρχικά στα κοπτικά και δεν μεταφράστηκε στα κοπτικά από ένα προγενέστερο ελληνικό έργο.[10] Επειδή όμως δεν διαθέτουμε ολόκληρο το κείμενο, γι' αυτό και δεν είμαστε σε θέση να υποστηρίξουμε με βεβαιότητα μια τέτοια θέση. Ταυτόχρονα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας πως τα ελληνικά ήταν μια από τις γλώσσες των χριστιανών της Αίγυπτου,[11] οπότε είναι πιθανόν να υπήρχε μια ελληνική μορφή του κειμένου, στο οποίο ο Πιλάτος να χαρακτηριζόταν ως Αιγύπτιος. Την ίδια αντίληψη ότι ο Πιλάτος ήταν Αιγύπτιος τη συναντούμε και σε άλλα κοπτικά κείμενα και ειδικά στο «Μαρτύριο», όπου ο Πιλάτος δεν είναι μόνον Αιγύπτιος αλλά και μιλάει κοπτικά. Η πληροφορία αυτή μας δείχνει πως το «Μαρτύριο» ανήκει σε μια κοπτική αιγυπτιακή γραμματεία, που χρησιμοποιούσε, αρχικά τα Ελληνικά[12], μετά τα Κοπτικά και στο τέλος τα Αραβικά[13].

Μετά τις παραπάνω παρατηρήσεις επιστρέφουμε στην διήγησή μας. Ο Πιλάτος λοιπόν, σύμφωνα με την κατηγορία του Ηρώδη, είναι ξένος, δεν ήξερε τον Νόμο των Ιουδαίων, επίσης είναι ηγεμών στην πόλη για περιορισμένο χρονικό διάστημα και δεν μπορεί να εκφέρει άποψη για τον Ιησού. Η λανθασμένη σημείωση στο κείμενο ότι ο Πιλάτος ήταν ηγεμών της πόλης, δηλαδή της Ιερουσαλήμ, και όχι της Ιουδαίας, μας θυμίζει ή επαναλαμβάνει το ίδιο λάθος που έκανε ο συντάκτης της «Αναφοράς» και ο συντάκτης της «Επιστολής του Πιλάτου στον Ηρώδη». Ταυτόχρονα η σημείωση αυτή μας δείχνει πως ο συντάκτης του παραπάνω κειμένου παρέλαβε τη σημείωση αυτή και την υιοθέτησε. Την θέση αυτή θα την επιβεβαιώσει στη συνέχεια η ανάλυσή μας.

Από την παραπάνω διήγηση εγείρεται ένα ακόμη ερώτημα. Πως είναι δυ-

---

10 Βλ. E. Revillout (επι.), *Les Evangiles, PO* 7 (2.2), 123-130, βλ. επίσης, M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 344-345.

11 Βλ. E. Ishaq, "Coptic Language, Spoken", 604.

12 Η χρήση της ελληνικής σταμάτησε στην Αίγυπτο σταδιακά μετά την Σύνοδο της Χαλκηδόνας, όταν θεωρήθηκε από τους κόπτες μη-χαλκηδόνιους (μονοφυσίτες) ως γλώσσα των αιρετικών Χαλκηδονίων, βλ., E. Ishaq, "Coptic Language, Spoken", 604.

13 Εννοούμε την περίοδο, περίπου Θ΄-Ι΄ αι., κατά την οποία οι κόπτες υιοθέτησαν την αραβική γλώσσα στην λειτουργική και γραμματολογική τους ζωή, μετά την αραβική και ισλαμική κατοχή της Μέσης Ανατολής τον Η΄ αιώνα, βλ. όπ. επ., 604-605.

νατόν στο παραπάνω κείμενό μας να γίνεται λόγος για την έχθρα μεταξύ του Ηρώδη και του Πιλάτου, όταν στο δεύτερο κεφάλαιο της έρευνάς μας είδαμε ότι στο Λουκά 23,12 γίνεται αναφορά στην συμφιλίωση του Πιλάτου με τον Ηρώδη, μετά από μια περίοδο έχθρας; Επίσης έχουμε και την περίπτωση της «Επιστολής του Πιλάτου προς τον Ηρώδη» που δεν συνηγορεί για μια τέτοια έχθρα. Επίσης σημειώνουμε ότι θεωρούμε πως η ίδια «Επιστολή Πιλάτου προς τον Ηρώδη», η οποία συντάχτηκε για να δώσει την εξήγησή της για τη συμφιλιώση των δύο ανδρών, ήταν μια πηγή του συντάκτη του κοπτικού κειμένου μας εδώ.

Η διήγησή του αποσπάσματος μας αναφέρει πως μεταξύ του Πιλάτου και Ηρώδη άρχισε μια εχθρότητα. Δεν μιλάει η διήγηση για συμφιλίωση μεταξύ των δύο ανδρών, αφού προηγήθηκε η έχθρα μεταξύ τους. Αντίθετα αυτή μιλάει μόνον για έχθρα. Αυτή η σιωπή για την φιλία μεταξύ των δυο, παρότι βρίσκεται σε μια πηγή που χρησιμοποίησε ο συντάκτης μας, έρχεται να βοηθήσει την ανάπτυξη της θετικής εικόνας περί Πιλάτου σε αντίθεση με την αρνητική εικόνα περί Ηρώδη, του μοναδικού υπευθύνου για τον θάνατο του Ιησού.

Στο κείμενο αναφέρεται επίσης, ότι ο καλός και δίκαιος Πιλάτος γράφει στον αυτοκράτορα ώστε να τον ενημερώσει, και ταυτόχρονα ετοιμάζει την επιγραφή που θα την έβαζε στο σταυρό. Η επιγραφή χρησιμοποιείται στο κείμενο μας ως μια επιβεβαίωση πως ο ιουδαϊκός λαός ήθελε τον Ιησού βασιλιά του, αφού η φράση «ο Ιησούς βασιλιάς των Ιουδαίων» έγινε πολύ γνωστή και κυκλοφόρησε σε όλη την Ιουδαία. Πρόκειται, κατά την γνώμη μας, για την ερμηνεία του ιδίου του συντάκτη για την βασιλική ιδιότητα του Ιησού.

Αξιοπρόσεκτη είναι στο κείμενό μας η χρήση, της λέξης «ⲁⲛⲁⲫⲟⲣⲁ» που είναι η κοπτική μορφή της ελληνικής «ἀναφοράς». Είναι γνωστό πως 20% της κοπτικής γλώσσας προέρχεται από την ελληνική, εννοούμε πως 20% του λεξιλόγιου της κοπτκής είναι ελληνικό.[14] Είναι λοιπόν φυσιολογικό να χρησιμοποιήσει, θα έλεγε κανείς, ο κόπτης συντάκτης του απόκρυφού μας εδώ μια ελληνική λέξη ώστε να μιλήσει για την γνωστή πληροφορία περί της «επιστολής-αναφοράς» που έγραψε ο Πιλάτος στον Τιβέριο. Αν πρόκειται για μια κοπτική μετάφραση ενός ελληνικού κειμένου, μια τέτοια χρήση του όρου είναι πιο πολύ κατανοητή. Κατά την άποψή μας, όμως, εδώ η χρήση της λέξης «ⲁⲛⲁⲫⲟⲣⲁ» δείχνει πως ο συντάκτης γνώριζε το απόκρυφο έργο της «Αναφοράς του Πιλάτου» που αναλύσαμε προηγουμένως. Είναι, τότε, ξεκάθαρο πως το κείμενο επεξεργάζεται την προγενέστερη θετική παράδοση περί Πιλάτου και την αναπτύσσει έτσι περαιτέρω.

Επιστρέφοντας στην διήγησή μας, διαπιστώνουμε ότι αν ο Πιλάτος είναι

[14] Βλ. E. Ishaq, “Coptic Language, Spoken”, 604.

καλός κατά το κείμενο, τότε, είναι ξεκάθαρο επίσης πως το κείμενο αξιολογεί αρνητικά τον Ηρώδη και τον ενοχοποιεί, ακολουθώντας έτσι την προγενέστερη παράδοση όπως ήδη έχουμε δει. Ο Ηρώδης επισημαίνει ότι ο Ιησούς έπρεπε να πεθάνει, όχι επειδή ήθελαν οι Ιουδαίοι να τον αναγορεύσουν βασιλιά (ώστε ο Ιησούς να απειλεί τον ίδιο τον βασιλία Ηρώδη), αλλά επειδή ο Ιησούς ήταν υπεύθυνος για τον θάνατο του πατέρα του, του Ηρώδη του Μεγάλου. Και στο σημείο αυτό έχουμε μια ερμηνεία του ευαγγελικού κειμένου. Με αυτή καταβάλεται προσπάθεια να καταλάβουν τι ακριβώς συνέβη με τον Ηρώδη μετά τη σφαγή των νηπίων της Βηθλεέμ, και τι ώθησε τον Ιησού να καταφύγει στην Αίγυπτο. Η «Αίγυπτος» και ο «Ηρώδης» είναι τα κλειδιά της κατανόησης αυτής της ερμηνείας από τον συντάκτη του έργου μας.

Σημειώνουμε, τέλος, ότι όλα όσα είδαμε, στην ανάλυσή των δυο αυτών αποσπασμάτων, των «Fragmenta» 2 και 4, θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην μεταγένεστερη απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου στον κοπτικό χώρο.

6.2. Περί της ζωής και των παθών του Χριστού

Το έργο αυτό είναι ένα κοπτικό απόκρυφο κείμενο, που αποδίδεται στον Κυρίλλο Ιεοσολύμων. Πρόκειται βέβαια για ένα ψευδεπίγραφο, που αποδίδεται στον Κυρίλλο Ιεροσολύμων για να αποκτήσει αυθεντία. Σημειώνουμε ότι η ψευδεπιγραφία είναι πολύ συνηθισμένη στην κοπτική γραμματεία.[15] Σε ό,τι αφορά το θέμα μας, παρατηρούμε ότι στην κοπτική παράδοση υπαρχούν τουλάχιστον οχτώ ομιλίες αποδιδόμενες στον Κύριλλο Ιεοσολύμων.[16] Δεν πρόκειται, όμως, για ένα κύκλο, που αποδίδεται στον Κύριλλο, αν και ορισμένες ομιλίες έχουν κοινά στοιχεία και ομοιότητες.[17] Όλο αυτό δείχνει την θέληση της κοπτικής εκκλησίας διαμέσου της γραμματείας της ν' αποδίδει έργα σε μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας των πρώτων αιώνων. Τέτοια έργα αρχίζουν να εμφανίζονται μετά από το σχίσμα με τις χαλκηδόνιες εκκλησίες, που ολοκηρώθηκε τον ΣΤ΄ αιώνα, λόγω των χριστολογικών έριδων.[18] Ση-

---

15 Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 9-11. Για το φαινόμενο της ψευδεπιγραφίας σην χριστιανική γραμματεία βλ. A. Hamman, "Pseudogrfaia".

16 Για μια περιγραφή των ομιλιών, του περιεχομένου τους και άλλες πληροφωρίες βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 71-111.

17 Βλ. όπ. επ., 111-120.

18 Παρότι το χριστολογικό ζήτημα άρχισε μετά τη Σύνοδο της Χαλκηδόνιας, το οριστικό σχίσμα εντοπίζεται τον ΣΤ΄ αιώνα, μετά την αποτυχία της θρησκευτική πολιτικής διαφόρων αυτοκρατόρων ειδικά αυτή του Ιουστινιανού να ενώσει τις δυο πλευρές, βλ. για

μειώνουμε, επίσης, ότι μέσα από τα έργα αυτά οι Κόπτες μετέδιδαν τις διδασκαλίες τους περί Χριστού.[19]

Στο έργο «Περί της ζωής και των παθών του Χριστού», θα δούμε πως ο συγγραφέας προσπαθεί να πει πως ο Χριστός αποδίδει μια ιδιαίτερη προσοχή και τιμή στους Αιγυπτίους, και πιθανότατα να εννοεί τους κόπτες. Ο van den Broek, ο επιμελητής της κριτικής έκδοσης του έργου, παρατηρεί πως γράφτηκε κατά τον Θ΄ αίωνα.

Η επιλογή, από την πλευρά μας, αυτού του έργου αν και από λογοτεχνική άποψη δεν είναι απόκρυφο, έγινε για τους εξής λόγους:

1) Το έργο, όπως μας λέει ο van den Broek, αποτελείται από μια επεξεργασία διαφόρων πηγών.[20] Μια από αυτές τις πηγές, είναι η χρήση μιας άγνωστης για εμάς πηγής περί Πιλάτου η οποία είχε πρώτα επεξεργαστεί τις άλλες πηγές του Κύκλου του Πιλάτου όπως τα «Άκτα», την «Αναφορά», την «Παράδοση» κ.α.[21] Μας ενδιαφέρει, λοιπόν, να δούμε την ανάπτυξη που έκανε αυτή η πηγή, αν και δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός, πως μπορεί ο ίδιος ο συντάκτης της ομιλίας να έκανε χρήση διαφόρων πηγών, γνωστών και άγνωστων για μας, τις οποίες επεξεργάστηκε και χρησιμοποίησε στην ομιλία του.

2) Όπως αναφέρει ο ίδιος ο συντάκτης της ομιλίας, τις πληροφορίες περί ζωής και παθών του Χριστού τις βρήκε σε ένα έργο που αποδίδεται στους αποστόλους: «ⲉⲛⲥⲏⲛⲧⲁⲅⲙⲁ ⲛⲛⲁⲡⲟⲥⲧⲟⲗⲟⲥ» (τα συντάγματα των αποστόλων),[22] «ⲛⲑⲏⲥⲙⲟⲥ ⲛⲛⲁⲡⲟⲥⲧⲟⲗⲟⲥ» (οι Θεσμοί των Αποστόλων»[23]. Η αναφορά αυτή μας φαίνεται ενδιαφέρουσα, γιατί αυτή θα έλυνε ερωτήματα που έχουν να κάνουν με μια από τις πηγές των κοπτικών «Fragmenta» που αναλύσαμε προηγουμένως, εννοούμε το λεγόμενο «Ευαγγέλιο των Δώδεκα Αποστόλων». Ο van den Broek δεν αναφέρθηκε πουθενά στην έρευνά του για μια τυχόν σχέση μεταξύ αυτών των έργων. Κατά την άποψή του η πηγή του συγγραφέα θα μπορούσε να ήταν μια κοπτική εκδοχή της «Διδασκαλίας των Αποστόλων» ή των «Διαταγών των Αποστόλων», βρισκόμενη σε μια άλλη πηγή από την οποία αντλεί ο συντάκτης της ομιλίας μας τις πληροφορίες του. Αυτή η πηγή θα ήταν, ακολουθώντας πάντα τον van den Broek, ένα απόκρυφο έργο περί Πιλάτου, για το

περισσότερα, P. Maraval, "La politica religiosa", V. Menze, *Justinian and the Making*, P. Gray, "The Legacy of Chalcedon".

19 Βλ. όπως παρουσιάζεται ο Χριστός για παράδειγμα στο έργο εδώ, R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 50-64.

20 Βλ. όπ. επ., 9-69.

21 Βλ. όπ. επ., 33-38.

22 Βλ. όπ. επ., 124.

23 Βλ. όπ. επ., 162.177.

οποίο ήδη μιλήσαμε στο προηγούμενο σημείο.[24] Εμείς, όμως, θα δείξουμε με την ανάλυσή μας, πως η ομιλία αυτή, είτε αυτή καθαυτή είτε η πηγή που χρησιμοποιεί για τον Πιλάτο, και τα κοπτικά «Fragmenta», έχουν μια κοινή πηγή αποδιδόμενη στους Αποστόλους. Η αναφορά στον Θεόφιλο, όπως είδαμε επάνω, που βρίσκεται σε ένα από τα κοπτικά κείμενα, στο «Fragmento» 4 για την ακρίβεια, και βρίσκεται σε μια άλλη ομιλία αποδιδόμενη στον Κυρίλλο Ιεροσολύμων, την «Περί Μαρίας της Μαγδαληνής»[25], είναι ένα άλλο στοιχείο που υποστηρίζει την υπόθεσή μας. Ο συντάκτης του απόκρυφου έργου, που αποδιδόταν στους Αποστόλους και περιείχε διηγήσεις για τον Πιλάτο, φαίνεται πως επεξεργάστηκε τα προγενέστερα περί Πιλάτου κείμενα και έκανε μια δικιά του διήγηση στην οποία μπορούμε να εντοπίσουμε τις πρώτες εξελίξεις στο θετικό θρύλο περί Πιλάτου που έγιναν στην κοπτική παράδοση.

3) Τέλος, το κείμενο της ομιλίας αυτής μας δίνει ένα δείγμα για την τελευταία φάση στην οποία έφτασε η εξέλιξη της κοπτικής παράδοσης περί Πιλάτου στην κοπτική γλώσσα. Η επόμενη γενιά, όπως θα δούμε, συνέχισε την εξέλιξη του θρύλου, όμως, στην αραβική γλώσσα, στην οποία γράφτηκε και το «Μαρτύριο». Η ομιλία αυτή, λοιπόν, μας βοηθάει να εξετάσουμε αυτή την φάση, γιατί, όσο και να θελήσει κανείς να υποστηρίξει πως ο συντάκτης της ομιλίας ακολουθεί άλλες πηγές, αυτό δεν σημαίνει πως ο ίδιος δεν επεξεργάστηκε αυτές τις πηγές, προσθέτοντας καινούργια στοιχεία στο θρύλο ώστε να δημιουργήσει και να τελειοποιήσει την δική του διήγηση. Πράγματι, τα καινούργια στοιχεία που θα συναντήσουμε στην ομιλία, θα διαδραματίσουν τον δικό τους ρόλο στην μετέπειτα αραβο-κοπτική παράδοση, και ειδικά στο «Μαρτύριο του Πιλάτου».

Ας αρχίσουμε την ανάλυσή μας με τις περικοπές που σχετίζονται με το θρύλο περί Πιλάτου. Ο συντάκτης της ομιλίας αρχίζει ως εξής:

---

[24] Βλ. όπ. επ., 9-15.33.

[25] Βλ. όπ. επ., 105-111.

Το κοπτικό κείμενο[70]

ⲟⲩⲉⲝⲏⲕⲏⲥⲓⲥ ⲉⲁϩⲧⲁⲩⲟⲥ ⲛ̄ⲑⲓ ⲡⲉⲁⲅⲓⲟⲥ ⲁⲡⲁ ⲕⲩⲣⲓⲗⲗⲟⲥ ⲡⲁⲣⲭⲉⲡⲓⲥⲕⲟⲡⲟⲥ ⲛ̄ⲑⲉⲓⲏ̄ⲙ̄ ⲙ̄ⲡⲛⲁⲩ ⲛ̄ⲱⲱⲣⲉⲡ ⲙ̄ⲡⲉϥⲧⲟⲟⲩ ⲙ̄ⲡⲛⲟⲩ ⲙ̄ⲡⲁⲥⲭⲁ· ⲛ̄ⲧⲁϥⲧⲁⲩⲟⲥ ⲇⲉ ⲉⲓⲣⲉⲙ ⲡⲣⲟ ⲙ̄ⲡⲉⲑⲩⲥⲓⲁⲥⲧⲏⲣⲓⲟⲛ ⲉ̄ϥ̄ ⲡⲧⲣⲉⲡⲗⲁⲟⲥ ⲡⲁⲣⲁⲕⲁⲗⲉⲓ ⲙ̄ⲙⲟϥ ϫⲉ ⲙⲁⲧⲥⲁⲛ ⲉⲃⲟⲗ ⲉ̄ϥ̄ ⲧⲡⲏⲅⲏ ⲙ̄ⲡⲉⲕⲥⲙⲟⲛ· ⲛ̄ⲧⲟϥ ϫⲉ ⲁϥⲁⲣⲭⲉⲓ ⲉ̄ⲛ̄ⲥⲩⲛⲧⲁⲅⲙⲁ ⲛ̄ⲛ̄ⲁⲡⲟⲥⲧⲟⲗⲟⲥ ⲉⲁϩⲧⲁⲩⲉ ⲟⲩⲙⲛⲏⲙⲱⲉ ⲛ̄ϩⲏⲧⲟⲛ· ⲁⲩⲱ ⲁⲩⲉⲣ ⲱⲡⲏⲣⲉ ⲛ̄ⲧⲉϥⲇⲓⲇⲁⲥⲕⲁⲗⲓⲁ ⲉⲧⲣⲟⲗⲃ̄ ⲡⲁⲣⲁ ⲡⲉⲃⲓⲱ ⲉⲁϩⲁⲣⲭⲉⲓ ⲉ̄ⲛ̄ϩⲓⲥⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲡⲉⲛⲥⲱⲧⲏⲣ ⲱⲟⲡⲟⲩ ϩⲁⲣⲟⲛ ⲉⲧⲉⲛⲁⲓ ⲛⲉ· ϩ̄ⲛ̄ ⲟⲩⲉⲓⲣⲏⲛⲏ ⲛ̄ⲧⲉⲡⲛⲟⲩⲧⲉ· ϩⲁⲙⲏⲛ·

Ελληνική μετάφραση[71]

Μια ομιλία που ο άγιος Κύριλλος, ο αββάς, αρχιεπίσκοπος της Ιερουσαλήμ, που παρέδωσε νωρίς το πρωί της τέταρτης ημέρας τού Μεγάλου Πάσχα. Την παρέδωσε από την πόρτα του ιερού, καθώς οι άνθρωποι τον είχαν παρακαλέσει: «Δώσε μας να πιούμε από το πηγάδι της ευλογίας σου». Αυτός, λοιπόν, ξεκίνησε με τα *συντάγματα των αποστόλων* και διηγήθηκε ένα καλό τμήμα του περιεχομένου τους. Και αυτοί θαύμασαν την διδασκαλία του, η οποία ήταν πιο γλυκιά από το μέλι. Ξεκίνησε μετά με τα πάθη του Σωτήρα μας που υπέφερε για εμάς, τα οποία έχουν συμβεί ως εξής. Στην ειρήνη του Θεού. Αμήν.

Πρόκειται για ένα πρόλογο στο οποίο διαβάζουμε μια περιγραφή για τις συνθήκες στις οποίες έκανε ο Κύριλλος την ομιλία αυτή. Είναι μια προσπάθεια να πείσει τον αναγνώστη πως πρόκειται αληθινά για τον πατριάρχη της ιερής πόλεως, του οποίου οι κατηχήσεις είναι πολύ γνωστές. Έτσι ο συντάκτης κάνει τον αναγνώστη να καταλάβει πως πρόκειται για μια κατηχητική ομιλία που ο Κύριλλος θα έκανε την Μεγάλη Τετάρτη. Το άλλο στοιχείο που θα έπρεπε να παρατηρήσει κανείς είναι η θέληση του συντάκτη να προσδώσει αυθεντία στην διήγησή του αναφερόμενος στα «Συντάγματα των Αποστόλων». Εκτός από αυτή την θέληση αυτή του συγγραφέα, πίσω από μια τέτοια αναφορά υποκρύπτεται, κατά τη γνώμη μας και όπως ήδη έχουμε σημειώσει, και η χρήση, από την πλευρά του συγγραφέα, κατά πάσα πιθανότητα, κοπτικής πηγής που αποδίδεται στους αποστόλους.

Μετά τον πρόλογο, αρχίζει η κατεξοχήν ομιλία που, κατά τον συντάκτη, την έκανε ο Κύριλλος, αφού του το ζήτησαν οι άνθρωποι που βρίσκονταν στον ναό της Αναστάσεως:

Το κοπτικό κείμενο[72]

ⲥⲱⲧⲙ̄ ⲉⲣⲟⲓ ⲱ ⲛⲁϣⲏⲣⲉ ⲉⲧⲧⲁⲉⲓⲏⲩ ⲧⲁϫⲱ ⲉⲣⲱⲧⲛ̄ ⲛ̄ϩⲛ̄ⲕⲟⲩⲓ ϩⲛ̄ ⲛⲉⲛⲧⲁⲛϩⲉ ⲉⲣⲟⲟⲩ ⲉⲩⲥⲏϩ ϩⲙ̄ ⲡⲏⲓ ⲙ̄ⲙⲁⲣⲓⲁ ⲧⲙⲁⲁⲩ ⲛ̄ⲓⲱϩⲁⲛⲛⲏⲥ ⲡⲉⲧⲟⲩⲙⲟⲩⲧⲉ ⲉⲣⲟϥ ϫⲉ ⲙⲁⲣⲕⲟⲥ ⲉⲃⲟⲗ ϫⲉ ϩⲛ̄ ⲡⲉⲩⲟⲉⲓϣ ⲉⲧⲙ̄ⲙⲁⲩ ⲙ̄ⲡⲟⲩⲕⲱⲧ ⲙ̄ⲡⲙⲁ ⲉⲧⲙ̄ⲙⲁⲩ ⲛ̄ⲉⲕⲕⲗⲏⲥⲓⲁ ⲁⲗⲗⲁ ⲉϥⲟ ⲙ̄ⲙⲁ ⲛ̄ϭⲟⲓⲗⲉ ⲛ̄ⲛⲉⲁⲡⲟⲥⲧⲟⲗⲟⲥ ⲉⲧⲃⲉ ⲑⲟⲧⲉ ⲛ̄ⲛ̄ⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲕⲁⲧⲁ ⲑⲉ ⲉⲧⲥⲏϩ ϩⲛ ⲛⲉⲡⲣⲁⲝⲓⲥ ⲛ̄ⲛ̄ⲁⲡⲟⲥⲧⲟⲗⲟⲥ· ⲁⲩⲱ ⲛⲉⲩϩⲏⲡ ⲡⲉ ⲙⲛ̄ ⲧⲕⲉⲙⲁⲣⲓⲁ ϣⲁⲛⲧⲉⲧⲡⲉⲛⲧⲏⲕⲟⲥⲧⲏ ⲧⲏⲣⲥ̄ ⲟⲩⲉⲓⲛⲉ ⲛ̄ⲧⲉⲡⲉⲡ̄ⲛ̄ⲁ̄ ⲉⲧⲟⲩⲁⲁⲃ ⲉⲓ ⲉϩⲣⲁⲓ ⲉϫⲱⲟⲩ ⲛ̄ⲥⲉⲃⲱⲕ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲛ̄ ⲛⲉⲭⲱⲣⲁ ⲛ̄ⲥⲉⲧⲁϣⲉ ⲟⲉⲓϣ ⲛ̄ⲧⲁⲛⲁⲥⲧⲁⲥⲓⲥ ⲙ̄ⲡⲱⲛϩ̄· ⲁⲩⲥⲩϩⲍⲏⲧⲉⲓ ⲙⲛ̄ ⲛⲉⲩⲉⲣⲏⲩ ⲁⲩⲥϩⲁⲓ ⲛ̄ⲛⲉϩⲃⲏⲩⲉ ⲧⲏⲣⲟⲩ ⲛ̄ⲧⲁⲩϣⲱⲡⲉ ⲙⲛ̄ ⲛⲉϩⲓⲥⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲩϣⲟⲡⲟⲩ ⲛ̄ϭⲓ ⲡⲉⲛⲥⲱⲧⲏⲣ ⲁⲩⲱ ⲡⲉⲛⲥⲱⲛϩ̄ ϣⲁⲛⲧⲉⲩⲧⲱⲟⲩⲛ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲛ̄ ⲛⲉⲧⲙⲟⲟⲩⲧ ⲛϥ̄ⲥⲱⲧⲉ ⲙ̄ⲙⲟⲛ·

Ελληνική μετάφραση[73]

Ακούστε με, ω τιμημένα μου παιδιά, και επιτρέψτε μου να σας πω κάτι από αυτό που βρέθηκε γραμμένο **στο σπίτι της Μαρίας, της μητέρας του Ιωάννη**, ο οποίος ονομάζεται Μάρκος. Εκείνη την εποχή όταν ακόμη στον τόπο αυτό δεν είχε κατασκευαστεί μια εκκλησία, αλλά ήταν ένας τόπος κατοικίας των αποστόλων λόγω του φόβου των Ιουδαίων, όπως είναι γραμμένο επίσης στις Πράξεις των Αποστόλων. Και ήταν κρυμμένοι μαζί με τη Μαρία, μέχρι που έφτασε η Πεντηκοστή και το Άγιο Πνεύμα κατέβηκε πάνω τους και πήγαν στις χώρες και κήρυξαν την ανάσταση της ζωής. Συζήτησε ο ένας με τον άλλον και έγραψαν κάτω όλα τα πράγματα που είχαν συμβεί και τα πάθη τα οποία ο Σωτήρας μας και η Ζωή μας είχε υποφέρει μέχρι που αναστήθηκε από τους νεκρούς και μας έσωσε.

Ο συγγραφέας λοιπόν, τονίζει πάλι πως πρόκρειται για διηγήσεις που έγραψαν οι Απόστολοι, δηλαδή είναι η μαρτυρία τους για τα πάθη του Σωτήρα. Κατά την διήγηση, πρόκειται για έργο γραμμένο στο σπίτι της Μαρίας της μητέρας του Μάρκου του Ευαγγελιστή, που βρισκόταν στην Σιών και το οποίο ήταν η κατοικία των Αποστόλων μέχρι την Πεντηκοστή.[26]

Το κοπτικό κείμενο[74]

ⲡⲗⲏⲛ ϫⲉ ϫⲉ ⲛ̄ⲛⲉⲛⲧⲁϣⲉ ⲡϣⲁϫⲉ ⲉⲡⲉϩⲟⲩⲟ ⲉⲛⲛ̄ⲧⲁⲛϩⲉ ⲉⲣⲟⲟⲩ ⲉⲩⲥⲏϩ ⲉⲛⲉⲩⲁⲅⲅⲉⲗⲓⲟⲛ ⲉⲧⲟⲩⲁⲁⲃ· ⲡⲗⲏⲛ ⲙⲛ̄ ⲛ̄ⲥⲁ ⲛⲓⲙⲁⲉⲓⲛ ⲧⲏⲣⲟⲩ ⲛ̄ⲧⲁϥⲁⲁⲩ ⲁⲛ̄ⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲁⲣⲭⲉⲓ ⲛ̄ⲛⲟⲩϭⲥ̄ ⲉⲣⲟϥ ⲕⲁⲧⲁ ⲑⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲗⲟⲩⲕⲁⲥ ⲡⲉⲩⲁⲅⲅⲉⲗⲓⲥⲧⲏⲥ ⲧⲁⲙⲟⲛ· ⲁⲗⲗⲁ ⲥⲱⲧⲙ̄ ⲧⲁⲧⲁⲙⲱⲧⲛ̄ ϫⲛ̄ⲧⲁⲩⲛⲟⲩϭⲥ̄ ⲉⲣⲟϥ ⲉⲧⲃⲉ ⲟⲩ ⲛ̄ϭⲓ ⲛ̄ⲁⲣⲭⲓⲉⲣⲉⲩⲥ ⲛ̄ⲛ̄ⲓⲟⲩⲇⲁⲓ·

Ελληνική μετάφραση[75]

Ας μην μιλήσουμε εκτενώς για τα πράγματα που ήδη βρήκαμε γραμμένα στα ιερά Ευαγγέλια. Μετά από όλα αυτά τα σημεία που έκανε (ο Ιησούς), οι Ιουδαίοι άρχισαν να είναι θυμωμένοι μαζί του όπως ο Ευαγγελιστής Λουκάς μάς ενημέρωσε. Ακούστε, όμως, και επιτρέψτε μου να σας πω για ποιο λόγο οι αρχιερείς των Ιουδαίων ήταν θυμωμένοι μαζί του.

Στη συνέχεια ο συντάκτης αρχίζει ν' αναφέρεται σε διηγήσεις που δεν προέρχονται από τα ευαγγέλια. Δεν μας αναφέρει, όμως, από ποια πηγή αντλεί τις πληροφορίες του. Για τον ίδιο, αρκεί η αναφορά στο έργο των αποστόλων

[26] Βλ. σχετικά Ι. Καραβιδοπουλος, *Το κατά Μάρκον*, 31.

που συντάχτηκε στο σπίτι της Μαρίας, ώστε οι διηγήσεις αυτές να έχουν κύρος και αυθεντία.

Εγείρεται όμως το ερώτημα: γιατί οι Ιουδαίοι και ειδικά οι αρχιερείς ήταν σφόδρα δυσαρεστημένοι με τον Ιησού; Σε αυτό το ερώτημα αναφέρεται παρακάτω ο συγγραφέας:

Το κοπτικό κείμενο[76]	Ελληνική μετάφραση[77]
ⲛⲁⲓ ϫⲉ ⲁϥⲁⲁⲩ ⲛ̄ϭⲓ ⲓ̄ⲥ̄ ⲁⲩⲱ ⲁϥⲣ̄ ⲡⲉⲩϩⲟⲩⲟ ϩⲙ̄ ⲡⲥⲁⲃⲃⲁⲧⲟⲛ.	Ο Ιησούς, τότε, έκανε αυτά τα πράγματα (τα θαύματα) και τα περισσότερα από αυτά τα έκανε **το Σάββατο**.

Το πρώτο πρόβλημα, και το βασικότερο, είναι πως ο Ιησούς έκανε θαύματα το Σάββατο. Ως προς αυτό πρέπει να σημειώσουμε τα εξής: 1) Τη σχέση του γεγονότος αυτού με τα «Fragmenta» αλλά και με άλλα απόκρυφα έργα του «Κύκλου του Πιλάτου», 2) τη σχέση που υπάρχει μεταξύ του συντάκτη του εν λόγω έργου με τα Ευαγγέλια, ειδικά με το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, αφού εκεί υπάρχει η αναφορά για τα θαύματα που έκανε ο Ιησούς το Σάββατο και για το προβληματισμό που δημιούργησε το γεγονός αυτό στους Ιουδαίους,[27] 3) την ερμηνεία του γεγονότος από τον συντάκτη του έργου, η οποία υιοθετεί την παράδοση των άλλων έργων του «Κύκλου του Πιλάτου», και 4) τον ρόλο της ερμηνείας αυτής στην ανάπτυξη ενός θρύλου σχετικά με αυτό το γεγονός. Με άλλα λόγια η ευαγγελική αναφορά στον Λουκά για τα θαύματα που πραγματοποιούσε ο Ιησούς κατά το Σάββατο συνδέεται με την κατηγορία των Ιουδαίων κατά του Ιησού περί της διαστροφής του Νόμου και καταστροφής του Ισραηλιτικού έθνους, που συναντούμε στα προηγούμενα απόκρυφα κείμενα.[28] Ας λεχθεί επίσης πως η ανάσταση του Λαζάρου, που έγινε ημέρα Σαββάτο, ήταν ένα βασικό στοιχείο κατά του Ιησού και στην εν λόγω ομιλία,[29] κάτι που ήδη συναντήσαμε σε αρκετά προηγούμενα κείμενα όπως τα «Άκτα», η «Αναφορά» και τα «Fragmenta».

27 Βλ. Λουκ, 6, 6-11 και 13,10-17 και 14, 1-6.

28 Βλ. Λουκ. 23, 2.

29 Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 140, 142.

Το κοπτικό κείμενο[78]

ⲙⲁⲣⲉⲛⲕⲧⲟⲛ ⲉϫⲉⲛ ⲧⲧⲟⲗⲙⲏⲣⲓⲁ ⲛ̄ⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ϫⲉ ⲫⲓⲧⲛ̄ ⲁⲩⲱ ⲛ̄ⲁⲓⲧⲓⲁ ⲁ̄ⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲙⲉⲥⲧⲉ ⲡⲉⲛⲥⲱⲧⲏⲣ ⲱⲁⲛⲧⲟⲩⲱⲓⲛⲉ ⲛ̄ⲥⲁ ⲙⲟⲟⲩⲧⲥ̄ ⲅⲓⲛ ⲛ̄ⲛⲱⲟⲣⲡ̄· ⲛ̄ⲧⲉⲣⲉ⳿ⲙⲙⲏⲏⲩⲉ ⲇⲉ ⲛⲁⲩ ⲉⲛⲉⲙⲁⲉⲓⲛ ⲉⲧⲉⲣⲉ⳿ⲥ̄ ⲉⲓⲣⲉ ⲙ̄ⲙⲟⲩ ⲁⲩⲃⲱⲕ ⲁⲩⲟⲩⲁϩⲟⲩ ⲛ̄ⲥⲱϥ ϩ̄ⲙ ⲛⲓⲙ ⲁⲩⲱ ⲛⲉⲩⲡⲓⲥⲧⲉⲩⲉ ⲛ̄ⲥⲓ ϩ̄ⲛⲙⲏⲏⲩⲉ ⲉⲛⲁⲱⲟⲩ· ⲁⲩⲱ ⲟⲩⲟⲛ ⲛⲓⲙ ⲉⲧⲡⲓⲥⲧⲉⲩⲉ ⲉⲧⲥ̄ ⲁⲩⲁⲟ ⲉⲩⲃⲏⲕ ⲉⲧⲥⲩⲛⲁⲅⲱⲅⲏ ⲛ̄ⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲉⲩⲉⲓⲣⲉ ⲕⲁⲧⲁ ⲡⲛⲟⲙⲟⲥ ⲙ̄ⲙⲱⲩⲥⲏⲥ ⲁⲩⲱ ⲛ̄ⲥⲉϯ ⲣⲉⲙⲏⲧ ⲛⲁⲩ ⲁⲛ ϫⲉ ⲁⲩⲛⲁⲩ ⲉⲛⲉⲣⲃⲏⲩⲉ ⲙ̄ⲡϩⲟⲉⲓⲥ· ⲛ̄ⲁⲣϫⲓⲉⲣⲉⲩⲥ ⲇⲉ ⲛ̄ⲧⲉⲣⲟⲩⲛⲁⲩ ⲉⲡⲉⲩⲱⲱⲧ ⲙ̄ⲙⲓⲛ ⲙ̄ⲙⲟⲟⲩ ⲁⲩⲱ ⲡϩⲱⲣⲉ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̄ⲧⲉⲩⲥⲩⲛⲁⲅⲱⲅⲏ ⲁⲩⲱⲁϫⲉ ⲛ̄ⲥⲓ ⲛ̄ⲁⲣϫⲓⲉⲣⲉⲩⲥ ⲙ̄ⲙⲏ ⲛ̄ⲥⲁⲩ ⲉⲧⲱⲱ ⲙ̄ⲡⲛⲟⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲙⲁⲣⲉⲛⲧⲱⲟⲩⲛ ⲛ̄ⲧⲛ̄ⲛⲃⲱⲕ ⲱⲁ ⲛ̄ⲁⲣϫⲱⲛ ⲙ̄ⲙⲛ̄ ⲛ̄ⲛⲟⲩ ⲙ̄ⲡⲗⲁⲟⲥ ⲛ̄ⲧⲛ̄ⲱⲁϫⲉ ⲉⲡⲉⲩⲉⲏⲧ ⲉⲧⲃⲉ ⲡⲱⲏⲣⲉ ⲙ̄ⲡⲓⲉⲙⲙⲉ ϫⲉ ⲛ̄ⲧⲟϥ ⲡⲉⲛⲧⲁϥⲱⲱϥ ⲛ̄ⲧⲥⲩⲛⲁⲅⲱⲅⲏ·

Ελληνική μετάφραση[79]

Ας επιστρέψουμε στο τόλμημα των Ιουδαίων. Για ποιο λόγο οι Ιουδαίοι μισούσαν τον Σωτήρα μας τόσο πολύ που προσπάθησαν να τον σκοτώσουν από την αρχή; Λοιπόν, καθώς τα πλήθη είδαν τα σημάδια που έκανε ο Ιησούς, άρχισαν να τον ακολουθούν παντού, και ένας μεγάλος αριθμός των ανθρώπων πίστεψαν (σε αυτόν). **Και καθένας πλέον έδινε τη δεκάτη (που έπρεπε να δώσει στον Ναό) σύμφωνα με το Νόμο του Μωυσή, επειδή είδε τα έργα του Κυρίου.** Όταν, στη συνέχεια, οι αρχιερείς είδαν την δική τους έλλειψη και την **διάλυση της συναγωγής τους**, οι αρχιερείς και οι δάσκαλοι του Νόμου, δήλωσαν: «Ας ανεβούμε και ας πάμε στους κυβερνήτες και τους αρχηγούς του λαού και ας μιλήσουμε στις καρδιές τους λόγω του ότι ο **γιος του ξυλουργού** είναι ο άνθρωπος που έχει **καταστρέψει τη συναγωγή**».

Το παραπάνω κείμενο αναφέρεται στην καταστροφή της συναγωγής, κάτι που συναντήσαμε ήδη στα «Fragmenta». Η αναφορά αυτή είναι σημαντική, γιατί μας δείχνει πως ο συγγραφέας ακολουθεί τα «Fragmenta», ή μια άλλη κοινή πηγή. Επίσης είναι ξεκάθαρο, σε ό,τι αφορά την εν λόγω περικοπή, πως πρόκειται, για μια ερμηνεία των όσων είπε ο Ιησούς στους Ιουδαίους, όταν τους προέτρεψε να καταστρέψουν τον Ναό και αυτός θα τον ξαναχτίσει μετά από τρεις μέρες.[30] Ακόμη τα παραπάνω αναφερόμενα μαρτυρούν για την σταδιακή διαμόρφωση μιας κατηγορίας εναντίον του Ιησού.[31] Η κατηγορία αυτή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και στα προηγούμενα απόκρυφα κείμενα, όπως είδαμε παραπάνω.

Επίσης, η αναφορά που κάνει ο συγγραφέας στη δεκάτη και στην προσβολή του κύρους των αρχιερέων, είναι, κατά τη γνώμη μας, μια ερμηνευτική προσπάθεια, με την οποία ο συντάκτης θέλησε να συνδέσει το λόγιο του Ιησού περί του Ναού –μιλώντας όμως εδώ για την συναγωγή, αφού ο Ναός είχε ήδη καταστραφεί– με ένα άλλο γεγονός. Πρόκειται για το συμβάν το σχετικό με το ερώτημα των φαρισαίων για το αν έπρεπε να δίδεται φόρος στον Καίσαρα. Εκεί ο Ιησούς απάντησε με το γνωστό «ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος

30 Βλ. Ιω 2, 19.

31 Βλ. Ματθ 26, 61, Μκ 14, 58.

Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ».[32] Το υπόβαθρο της ερμηνείας αυτής είναι οι κατηγορίες που απήγγειλαν οι Ιουδαίοι εναντίον του Ιησού, όπως τις βρίσκουμε σε διάφορα απόκρυφα κείμενα. Η πηγή και βάση των εν λόγω κειμένων, όμως, είναι τα κανονικά ευαγγέλια και η διήγησή τους περί των παθών του Ιησού. Αυτό φαίνεται ιδιαίτερα στη σχετική διήγηση του Λουκά, ο οποίος είναι ο μόνος που αναφέρει πως η πληρωμή του φόρου ήταν μια από τις κύριες κατηγορίες των μελών του Συνεδρίου εναντίον του Ιησού, που αυτοί είπαν εναντίον του Ιησού κατά την προσαγωγή του στον Πιλάτο.[33]

Το κοπτικό κείμενο[80]	**Ελληνική μετάφραση**[81]
ⲧⲟⲧⲉ ⲁⲛⲛⲁⲥ ⲙ̄ⲛ̄ ⲕⲁⲓⲫⲁⲥ ⲁⲅⲱⲛⲧ ⲉⲓⲱⲥⲏⲫ ⲡⲁⲁⲣⲓⲙⲁⲑⲁⲓⲁ ϫⲓⲛ ⲉⲧⲩⲛⲟⲩ ⲉⲧ̄ⲙⲁⲩ ⲁⲩϣⲓⲛⲉ ⲛ̄ⲥⲁ ⲡⲡⲉⲧⲟⲩⲁⲁⲃ ⲓⲱⲥⲓⲫ ⲉⲙⲟⲟⲩⲧ̄ⲫ· ⲛⲓⲕⲟⲇⲏⲙⲟⲥ ⲇⲉ ⲁⲫⲉⲓⲙⲉ ⲉⲡⲉⲩⲛⲟⲩⲃ̄ⲥ̄ ⲉⲃⲟⲩⲛ ⲉⲣⲟⲟⲩ·	Στη συνέχεια, οι Άννας και Καϊάφας ήταν θυμωμένοι με τον Ιωσήφ από την Αριμαθαία από εκείνο τον καιρό και προσπάθησαν να σκοτώσουν τον άγιο Ιωσήφ. Ο Νικόδημος, ωστόσο, γνώριζε την οργή τους εναντίον του.

Η περικοπή αυτή επιβεβαιώνει την υπόθεσή μας για την σχέση που έχει η ομιλία με τα «Fragmenta». Πράγματι, στο «Fragmento» 2 σημειώνεται ότι όταν ο Νικόδημος και ο Ιωσήφ, που κατά το κείμενο ήταν ηγετικές μορφές μεταξύ των Ιουδαίων, έδωσαν μια διαφορετική μαρτυρία και ήθελαν τον Ιησού βασιλιά, τότε ο Ηρώδης αποφάσισε να τους εξοντώσει. Ακόμη αναφέρεται ότι ο Ιωσήφ, όταν πληροφορήθηκε τις προθέσεις του Ηρώδη, κατέφυγε στη Αριμαθαία.

Σε ό,τι αφορά το παραπάνω κοπτικό κείμενο, παρατηρούμε, ότι σε αυτό εμπεριέχεται ο εξής πυρήνας, ότι δηλαδή, ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος δίνουν μια θετική μαρτυρία περί Χριστού[34] και ότι οι αρχιερείς αντιδρούν και αποφασίζουν να τους εξοντώσουν. Το ίδιο κείμενο στη συνέχεια μας δίνει μια άλλη πληροφορία περί Νικοδήμου. Ακολουθώντας την διήγηση του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου,[35] ο συντάκτης αναφέρει πως ο Νικόδημος επισκέφτηκε τον Ιησού, συζήτησε μαζί του και τελικά βαπτίστηκε.[36] Με όλο αυτό καταβάλεται προσπάθεια από τον συντάκτη του κειμένου να κατανοηθεί η στάση του Νικοδήμου απέναντι στον σταυρωμένο Ιησού, όταν πήγε στον Πιλάτο και ζή-

32 Βλ. Ματθ 22, 15-22, Μκ 12,13-17 και Λουκ 20,20-26.

33 Βλ. Λουκ 23, 2.

34 Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), 136.138.

35 Βλ. Ιω 3, 1-21.

36 Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 140, βλ. την υπ. 52 σ. 141.

τησε το σώμα του.[37] Η ευαγγελική περικοπή αναφέρει πως η συζήτηση μεταξύ του Ιησού και του Νικοδήμου ήταν για το βάπτισμα, και την αναγέννηση δια του ύδατος και του πνεύματος. Έτσι λοιπόν ο συντάκτης του κειμένου συμπεραίνει πως ο Νικόδημος βαπτίστηκε, δηλαδή πίστεψε στον Χριστό και για αυτό είχε μια τέτοια θετική στάση.

Ο συγγραφέας της ομιλίας αναφέρει επίσης πως ο Νικόδημος ήταν αρχηγός της συναγωγής,[38] συμφωνώντας έτσι με το «Fragmento» 2. Έτσι ερμηνεύει την πληροφορία του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, ότι ο Νικόδημός ήταν φαρισαίος και ηγέτης των Ιουδαίων.[39] Φαίνεται λοιπόν πως ο συγγραφέας μας γνώριζε τα «Fragmenta» ή χρησιμοποίησε μια κοινη πηγή. Πράγματι, κατά την ομιλία, εκεί όπου αναφέρεται στο έργο «ⲛ̅ⲑⲩⲥⲙⲟⲥ ⲛ̅ⲛⲁⲡⲟⲥⲧⲟⲗⲟⲥ» (θεσμοί των αποστόλων),[40] δίνεται η πληροφορία περί Νικοδήμου ως αρχηγού της συναγωής (ⲉⲡⲁⲣⲭⲱⲛ ⲡⲉ ⲛ̅ⲧⲥⲩⲛⲁⲅⲱⲅⲏ).[41]

Το κοπτικό κείμενο[82]	**Ελληνική μετάφραση**[83]
ⲛⲉⲣⲉⲡⲓϣⲁϥⲧⲉ ⲇⲉ ⲛ̅ϣⲟⲩⲧⲏ̅ⲧⲁⲩⲉ ⲡⲉϥⲣⲁⲛ ⲓⲟⲩⲇⲁⲥ ⲙⲟⲟϣⲉ ⲛⲙ̅ⲙⲁϥ ⲛⲁⲓ ⲧⲏⲣⲟⲩ· ⲁⲩⲱ ⲛⲉⲧⲉϣⲁⲩϣⲱⲡⲉ ⲧⲏⲣⲟⲩ ϣⲁⲣⲉⲓⲟⲩⲇⲁⲥ ⲃⲱⲕ ⲛ̅ϩⲁϩⲟⲟⲩ ⲉⲧⲉϥⲥϩⲓⲙⲉ ⲉⲃⲟⲟⲩ· ⲁⲥϣⲱⲡⲉ ϩⲙ̅ ⲡⲉϩⲟⲟⲩ ⲉⲧⲙ̅ⲙⲁⲩ ⲁⲓⲟⲩⲇⲁⲥ ⲃⲱⲕ ⲁϥϫⲛⲉ ⲧⲉϥⲥϩⲓⲙⲉ ⲉⲃⲟⲟⲩ ⲉⲛⲛ̅ⲧⲁⲩϣⲱⲡⲉ ⲧⲏⲣⲟⲩ···	Αυτός ο ασεβής άνθρωπος τώρα, του οποίου το όνομα δεν είναι άξιο να ειπωθεί, ο Ιούδας, τον συνόδευε [τον Ιησού] σε όλα αυτά. Και ο Ιούδας συνήθιζε να πηγαίνει και να λέει όλα όσα γίνονταν στην κακιά του σύζυγο. Και αυτό [πράγματι] έγινε εκείνη την ημέρα. Ο Ιούδας πήγε και είπε στην κακιά σύζυγό του όλα όσα είχαν συμβεί ...

Η περικοπή αυτή μας ενδιαφέρει γιατί είναι η πρώτη στην οποία εμφανίζεται ένα καινιούργιο πρόσωπο που θα έχει τον δικό του ρόλο στο «Μαρτύριο». Πρόκειται για τη συζύγο του Ιούδα η οποία, κατά το κείμενο ήταν κακιά και πονηρή. Αυτή, διηγείται ο συντάκτης, ήταν πίσω από την ιδέα του να παραδώσει ο Ιούδας τον Ιησού στους αρχιερείς με χρηματικό αντάλλαγμα. Έτσι είπε στον Ιούδα, μόλις κατάλαβε τι προσπαθούσαν να κάνουν οι θρησκευτικοί αρχηγοί εναντίον του Ιησού:

---

37 Βλ Ιω 19, 38-42.

38 Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 164.

39 Βλ. Ιω 3,1.

40 Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 162.

41 Βλ. όπ. επ., 164.

Το κοπτικό κείμενο[84]	Ελληνική μετάφραση[85]
ⲁⲗⲗⲁ ⲉⲕⲱⲁⲛⲥⲱⲧⲙ̄ ⲛ̄ⲥⲱⲓ ϯⲛⲁⲧⲁⲙⲟⲕ ⲉⲡⲉⲛⲧⲁϥⲉⲓ ⲉⲡⲁϩⲏⲧ· ⲉⲓⲥϩⲏⲛⲧⲉ ⲕⲁⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ ⲭⲉ ⲉⲓⲥ ⲛ̄ⲛⲟϭ ⲙ̄ⲡⲗⲁⲟⲥ ⲱⲓⲛⲉ ⲛ̄ⲥⲁ ⲓ̄ⲥ̄ ⲉⲙⲟⲩⲟⲩⲧ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲉϩ̄ ⲟⲩⲕⲣⲟϥ· ⲙⲁⲣⲟⲩⲥⲙⲛ̄ⲧⲥ̄ ⲛⲙ̄ⲙⲁⲕ ⲭⲉ ⲱⲁϩ† ⲟⲩ ⲛⲁⲕ ⲛ̄ⲅⲡⲁⲣⲁⲇⲓⲇⲟⲩ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲛⲁϩ.	Αλλά αν ακούς εμένα, θα σου πω τι έχει περάσει από το μυαλό μου. Λέγε [της είπε]: «Δες τους πρεσβυτέρους του λαού που προσπαθούν να σκοτώσουν τον Ιησού με πολύ πονηρό τρόπο, άφησε τους να κάνουν μια συναλλαγή μαζί σου σχετικά με το τι θα σου πληρώσουν ώστε να τους τον παραδώσεις».

Πράγματι και το «Μαρτύριο» αναφέρεται, όπως θα δούμε, στον ρόλο της συζύγου του Ιούδα στη σταύρωση του Ιησού, κάνοντας επίσης μια ανάπτυξη του θρύλου γι' αυτή.

Αφού αναφερθήκαμε σε όλα αυτά τα σημαντικά στοιχεά της ομιλίας, θα ασχοληθούμε στη συνέχεια στα πιο σημαντικά που σχετίζονται με τον Πιλάτο. Ο ηγεμών της Ιουδαίας εμφανίζεται στο κείμενο, όταν οι αρχιερείς των Ιουδαίων οδήγησαν τον Ιησού στον έπαρχο για να δικαστεί και να καταδικαστεί:

Το κοπτικό κείμενο[86]	**Ελληνική μετάφραση[87]**
ⲡⲁⲏⲛ ⲁⲩⲭⲓ ⲛ̄ⲧ̄ⲥ̄ ⲉⲣⲁϥ ⲙ̄ⲡϩⲏⲅⲉⲙ-ⲱⲛ ⲛ̄ⲭⲡⲙ̄ⲛ̄ⲧⲟⲩⲉ ⲙ̄ⲡⲉϥⲧⲟⲟⲩ ⲙ̄ⲡⲥⲁⲃ-ⲃⲁⲧⲟⲛ ⲁⲩⲱ ⲡⲣⲁⲛ ⲙ̄ⲡϩⲏⲅⲉⲙⲱⲛ ⲉⲧ̄ⲙ-ⲙⲁⲩ ⲡⲉ ⲡⲟⲛⲧⲓⲟⲥ· ⲟⲩⲁⲗⲗⲟⲫⲩⲗⲟⲥ ⲡⲉ ⲉϩ̄ ⲡⲉϥⲅⲉⲛⲟⲥ· ⲙ̄ⲛ̄ⲛⲥⲁ ⲉⲧⲣⲉϥⲉⲓ ⲟⲩⲛ ⲉⲧⲉⲓⲡⲟⲗⲓⲥ ⲛⲉϥⲡⲓⲥⲧⲉⲩⲉ ⲉⲡⲛⲟⲩⲧⲉ ⲁⲩ-ⲟⲩⲉϩ ⲕⲉⲣⲁⲛ ⲉⲣⲟϥ ⲭⲉ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ· ⲛ̄ⲧⲉⲣ-ⲟⲩⲉⲛ ⲓ̄ⲥ̄ ⲭⲉ ⲛⲁϥ ⲉϩⲟⲩⲛ ⲁϥⲃⲱⲱⲧ̄ ⲛ̄ⲥⲱϥ ⲛ̄ⲟⲩⲛⲟϭ ⲛ̄ⲛⲁⲩ ⲉϥⲣ̄ ⲱⲡⲏⲣⲉ ⲛ̄ⲧⲉϥⲙ̄ⲛ̄ⲧ-ⲥⲁⲓⲉ ⲙ̄ⲛ̄ ⲧⲉϥⲙ̄ⲛ̄ⲧⲃ̄ⲣⲣⲉ· ⲧⲉϥⲙⲟⲣⲫⲏ ⲧⲉ ⲧⲁⲓ ⲉϥⲟ ⲛ̄ⲙⲟⲩⲛⲉⲥⲟⲩⲟ ⲉⲣⲉⲡⲉϥⲃⲱ ⲕⲏⲙ ⲉϥⲛⲏⲩ ⲉⲡⲉⲥⲏⲧ ⲉϩⲉⲛ ⲛⲉϥⲛⲁϩ̄ⲃ̄ ⲛ̄ⲑⲉ ⲛ̄ⲛⲓⲥⲙⲁϩ ⲛ̄ⲉⲗⲟⲟⲗⲉ ⲉⲣⲉⲱⲁⲗⲁⲛⲧ̄ϥ ⲭⲟⲥⲉ ⲉϥⲟ ⲛ̄ⲥⲁⲓⲏ ⲛ̄ⲃⲁⲗ ⲉⲣⲉⲛⲉϥⲙⲉⲧⲭⲏⲛⲁϩ ⲧⲏⲟ ⲉⲛⲉⲩⲉⲣⲏⲩ ⲉⲣⲉⲛⲉϥⲟⲩⲟⲩⲟⲃⲉ ⲧⲣⲉⲱⲣ-ⲱⲱ ⲛ̄ⲑⲉ ⲛ̄ⲛⲓⲟⲩⲏⲣⲧ ⲉⲣⲉⲟⲩⲱⲧⲏⲛ ⲛ̄ⲁⲩⲁⲛ ⲛ̄ⲉⲗⲟⲟⲗⲉ ⲧⲟ ⲫⲓⲱϥ ⲉⲣⲉⲉⲡⲉⲓⲧⲓⲅⲙⲁ ⲥⲛⲁⲩ ⲛ̄ⲁⲅⲣⲟⲩⲗⲗⲉ ⲧⲟ ⲫⲓⲱϥ ⲫⲓϧⲉⲛ ⲫⲧⲏϥ ⲛ̄ⲑⲉ ⲛ̄ⲟⲩⲥⲡⲁⲑⲁ ⲉⲣⲉⲟⲩⲉⲣⲱⲱⲛ ⲛ̄ⲓⲱ̄ⲛⲥ̄ ⲃⲟⲟⲗⲉ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲉⲫⲉⲓⲛⲉ ⲛ̄ⲟⲩⲱⲱⲣⲉ ⲛ̄ⲣⲣⲟ· ⲧⲁⲓ ⲧⲉ ⲑⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲩϧⲓⲧ̄ϥ ⲉⲣⲁⲧ̄ϥ ⲙ̄ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲡϩⲏⲅⲉⲙ-ⲱⲛ ⲛ̄ϩⲏⲧ̄ⲥ̄· ⲧⲟⲧⲉ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲡⲉϩⲁϥ ⲛ̄ⲧ̄ⲥ̄	Αυτοί, όμως, οδήγησαν τον Ιησού στον ηγεμόνα την [πρώτη] ώρα της τέταρτης ημέρας της εβδομάδας, και το όνομα αυτού του ηγεμόνα ήταν Πόντιος. Αυτός ήταν ένας εκ γενετής ξένος (μη Ιουδαίος). Όμως μετά την άφιξή του στην πόλη άρχισε να πιστεύει στο Θεό και του δόθηκε ένα επιπλέον όνομα: Πιλάτος. Όταν, λοιπόν, οδήγησαν τον Ιησού μπροστά του, αυτός [ο Πιλάτος] τον κοίταξε για πολύ ώρα, θαυμάζοντας την ομορφιά του και το νεανικό της ηλικίας Του. Αυτή είναι η εμφάνισή του: «έχει το χρώμα του καλαμποκιού, τα μαλλιά του είναι μαύρα, κατεβαίνουν στους ώμους του σαν τσαμπιά σταφυλιού, η μύτη του είναι ιδαίτερη, έχει όμορφα μάτια, τα φρύδια είναι ενωμένα μαζί, τα μάγουλά του είναι κόκκινα σαν τριαντάφυλλα. Φοράει ένα χιτώνα χρώματος σταφυλιού, έχει δύο ασημένια στολίδια-κατάσπαρτα στην πλευρά του, σαν ένα ξίφος, και ένα λινό ένδυμα που τον καλύπτει έτσι ώστε να μοιάζει

Το κοπτικό κείμενο[86]

ϧⲛ̄ⲧⲟⲕ ⲟⲩⲛ ⲛ̄ⲧⲟⲕ ⲛ̄ⲧⲉⲓⲣⲉ ⲙⲏ ⲛ̄ⲧⲟⲕ
ⲡⲉ ⲡ̄ⲣⲣⲟ ⲛ̄ⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ· ⲡⲉϧⲉ ⲓ̄ⲥ̄ ⲛⲁϥ ϫⲉ
ⲛ̄ⲧⲁⲕϧⲉ ⲡⲁⲓ ϩⲁⲣⲟⲕ ⲙⲁⲩⲁⲁⲕ ϫⲉ ϩⲛ̄ⲕⲟⲟⲩⲉ
ⲛ̄ⲛⲧⲁⲩϫⲟⲟⲥ ⲛⲁⲕ ⲉⲧⲃⲏⲏⲧ· ⲁϥⲟⲩⲱϣ̄ⲃ̄
ⲛ̄ⲥ̀ⲓ ⲡϩⲏⲅⲉⲙⲱⲛ ϫⲉ ⲡⲉⲕϩⲉⲟⲛⲟⲥ ⲡⲱⲕ
ⲛ̄ⲧⲟϥ ⲡⲉⲧⲕⲁⲧⲟⲓⲕⲟⲣⲉⲓ ⲙ̄ⲙⲟⲕ ⲁⲗⲗⲁ
ⲛ̄ⲑⲡⲓⲥⲧⲉⲩⲉ ⲛⲁⲩ ⲁⲛ ⲁϫ̄ⲙ̄ ⲙ̄ⲛ̄ⲧⲣⲉ·
ⲁϥⲕⲉⲗⲉⲩⲉ ⲉⲉⲓⲛⲉ ⲛ̄ⲧⲥ̄ ⲉⲩⲙⲁ ⲙⲁⲩⲁⲁϥ·
ⲡⲉϩⲁϥ ⲛ̄ⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ϫⲉ ⲁϩⲣⲱⲧⲛ̄ ⲙ̄ⲛ̄ ⲡⲉⲓ-
ϩⲉⲣϣ̄ⲓⲣⲉ· ⲧⲟⲧⲉ ⲛ̄ⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲡⲉϩⲁⲩ ⲙ̄ⲡⲓⲗⲁ-
ⲧⲟⲥ ϫⲉ ⲉⲛⲉⲕⲥⲟⲟⲩⲛ ⲙ̄ⲡϩⲱⲃ ⲙ̄ⲡⲉⲓⲡⲗⲁ-
ⲛⲟⲥ ⲛ̄ⲅⲛⲁⲁⲛⲓϫⲉ ⲛⲁϥ ⲁⲛ ⲛ̄ⲕⲉⲩⲛⲟⲩ
ⲛ̄ⲟⲩⲉϣ̄ ⲙⲟⲩⲟⲩⲧ ⲙ̄ⲙⲟϥ· ⲡⲉⲅⲉ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ
ⲛⲁⲩ ϫⲉ ⲡⲣⲟⲥ ⲑⲉ ⲉⲧϧⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ ⲟⲩϣ̄ⲏⲣⲉ
ⲛ̄ⲣⲣⲟ ⲡⲉ ⲁⲩϣ̄ ⲉⲃⲟⲗ ⲧⲏⲣⲟⲩ ϫ̄ⲙ̄ⲙⲟⲛ·
ⲡⲉϫⲉ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲛⲁⲩ ϫⲉ ⲡⲁⲗⲓ̄ ⲙ̄ⲡⲟⲗⲓⲥ ⲡⲉ
ⲉ̄ⲙ̄ ⲡⲉⲧ̄ⲛ̄ⲣⲉⲑⲛⲟⲥ ⲁⲩⲟⲩⲱϣ̄ⲃ̄ ϫⲉ ⲡⲁⲧⲧⲁⲗ-
ⲓⲗⲁⲓⲁ ⲡⲉ· ⲁϥⲟⲩⲱϣ̄ⲃ̄ ϫⲉ ⲟⲩⲅⲁⲗⲓⲗⲁⲓⲟⲥ ⲡⲉ·
ϯⲁⲛϫⲟⲟⲩⲕ ⲛ̄ⲛⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲧⲁⲓⲙⲉ ⲉⲡⲉϥⲃⲓⲟⲥ
ϫⲉ ⲟⲩⲅⲉⲛⲟⲥ ⲛ̄ⲟⲩ ⲡⲉ ϫⲉ ⲉⲓⲥ ⲧⲉϥⲙⲟⲣ-
ⲫⲏ ϯ ⲉⲟⲧⲉ ⲛ̄ⲑⲉ ⲛ̄ⲟⲩⲱϣ̄ⲏⲣⲉ ⲛ̄ⲣⲣⲟ· ⲧⲟⲧⲉ
ⲁϥⲛⲉϫ ⲛ̄ⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲉⲃⲟⲗ ⲁϥⲙⲟⲩⲧⲉ ⲉ̄ⲧ̄ⲥ̄ ⲉ̄ⲛ̄
ⲟⲩⲉⲥⲩⲭⲓⲁ ⲡⲉϩⲁϥ ⲛⲁϥ ϫⲉ ⲉⲓⲥ ⲛ̄ⲓⲟⲩⲇⲁⲓ
ⲁⲩⲧⲁⲙⲟⲓ ϫ̄ⲛ̄ⲧ̄ⲕ̄ ⲟⲩⲉ ⲉⲃⲟⲗ ⲉ̄ⲛ̄ ⲧⲅⲁⲗⲓⲗⲁⲓⲁ·
ⲗⲟⲓⲡⲟⲛ ⲁⲥ̄ⲣ̄ ⲁⲛⲁⲓ ⲉⲧⲛ̄ⲛⲟⲟⲩⲕ ⲛ̄ⲑⲏⲣ-
ⲱⲇⲏⲥ ϫⲉ ⲛ̄ⲛⲉⲕϫⲟⲟⲥ ϫⲉ ⲉⲕⲕⲣⲓⲛⲉ ⲙ̄ⲙⲟⲓ
ⲁⲇⲓⲕⲟⲥ ⲉ̄ⲛ̄ ⲟⲩⲕⲁϩ ⲛ̄ⲱ̄ⲙ̄ⲙⲟ· ⲓ̄ⲥ̄ ⲇⲉ ⲙ̄ⲡⲉ-
ϥⲟⲩⲉⲱϣ̄ⲃ̄ ⲗⲁⲁⲩ·

Ελληνική μετάφραση[87]

με έναν γιό βασιλιά». Έτσι, τον οδήγησαν στον Πιλάτο, τον κυβερνήτη. Τότε ο Πιλάτος είπε στον Ιησού: «Λοιπόν, εσύ (ο ντυμένος) με αυτόν τον τρόπο, είσαι ο βασιλιάς των Ιουδαίων;» Ο Ιησούς είπε: «Το λες αυτό επειδή το πιστεύεις ή επειδή οι άλλοι σου το έχουν πει για μένα;» Ο κυβερνήτης απάντησε: «Είναι δικοί σου άνθρωποι που σε κατηγορούν, αλλά εγώ δεν τους πιστεύω χωρίς μάρτυρες». Διέταξε να βάλουν τον Ιησού σε ξεχωριστό μέρος. Είπε στους Ιουδαίους: «Τι έχετε εναντίον αυτού του νεαρού άνδρα;» Τότε οι Ιουδαίοι είπαν στον Πιλάτο: «Αν ήξερες τι απάτες έχει αυτός διαπράξει, δεν θα είχες καμία υπομονή μαζί του ούτε μια ώρα χωρίς να τον σκοτώσεις!». Ο Πιλάτος τους είπε: «εγώ βλέπω πως είναι ένας γιος βασιλιά». Όλοι φώναξαν: «Όχι!». Ο Πιλάτος τους είπε: «Σε ποια πόλη του έθνους σας ανήκει αυτός;» Αυτοί απάντησαν: «Είναι από την Γαλιλαία». Εκείνος απάντησε: «Είναι Γαλιλαίος! θα τον στείλω, (λοιπόν), στον Ηρώδη. Θα πρέπει να γνωρίζω για την ζωή του, ποια είναι η καταγωγή του, γιατί (αληθινά) η εμφάνισή του (μοιαζεί) τρομακτικά με (αυτή) ένος γιού βασιλιά». Στη συνέχεια, ο ίδιος απέρριψε τους Ιουδαίους, κάλεσε τον Ιησού ιδιωτικά και του είπε: «Ιδού, οι Ιουδαίοι με ενημέρωσαν ότι είσαι από την Γαλιλαία. Λοιπόν, αυτό με ευχαρίστησε, έτσι θα σε στείλω στον Ηρώδη, ώστε να μην μου πεις: 'Με κρίνεις άδικα σε μια ξένη χώρα'». Ο Ιησούς, όμως, δεν απάντησε τίποτα.

Σε αυτή την περικοπή, μας ενδιαφέρουν τρία κυρίως στοιχεία. Το πρώτο στοιχείο σχετίζεται με την πίστη του Πιλάτου στον Θεό. Έχουμε ήδη συναντήσει στα «Άκτα» την πληροφορία πως η σύζυγος του Πιλάτου ήταν προσήλητη στον Ιουδαϊσμό. Στο παραπάνω κείμενο, όμως, δηλώνεται ότι ο ίδιος ο Πιλάτος, που ήταν ξένος (μη Ιουδαίος), ερχόμενος στην Ιερουσαλήμ, γνώρισε και πίστεψε στον Θεό, καθώς και ότι έλαβε και σαν απόδειξη των παραπάνω το όνομα Πιλάτος. Πίσω από την πληροφορία αυτή, που δείχνει μια

εξέλιξη και ανάπτυξη του θρύλου περί Πιλάτου και της θετικής του εικόνας, εντοπίζουμε την θέληση του συγγραφέα να θεωρήσει τον Πιλάτο πιστό στον αληθινό Θεό, κάτι που θα τον κάνει να δικαιολογήσει την στάση του απέναντι στον Ιησού. Η αλλαγή του ονόματος υποδηλώνει άλλωστε μια ενδεχόμενη βάπτισή του. Επίσης υποδηλώνει ότι ίσως ήδη ο Πιλάτος ήταν στη συνείδηση της κοινότητας του συγγραφέα χριστιανός, ακόμη ίσως και μάρτυρας. Αυτό μας αφήνει να εννοήσουμε η συνέχεια της ομιλίας, στοιχείο που θα σχολιάσουμε παρακάτω. Με άλλα λόγια, θεωρούμε πως με την αναφορά της αλλαγής του ονόματός του ηγεμόνα καθώς επίσης και την αναφορά του μαρτυρίου του, που θα δούμε μετά, ο συντάκτης υποδηλώνει στοιχεία σχετικά με το βάπτισμα και το μαρτύριο του Πιλάτου.

Το δεύτερο αξιοπρόσεκτο στοιχείο είναι ο τονισμός της βασιλικής ταυτότητας του Ιησού. Ήδη μιλήσαμε για αυτό το στοιχείο σε προηγούμενα κείμενα όπως στα «Fragmenta». Εδώ όμως ο συγγραφέας κάνει τον ίδιο τον Πιλάτο να αναγνωρίσει μια βασιλική καταγωγή στον Ιησού, προσφέροντάς μας μια εξωτερική περιγραφή του Ιησού που ανήκει σε βασιλείς και πρίγκιπες.

Μια τέτοια εμφάνιση κάνει τον Πιλάτο να αποφασίσει να στείλει τον Ιησού στον Ηρώδη, αφού ο Ιησούς ήταν Γαλιλαίος και ανήκε στην δικαιοδοσία του Ηρώδη. Πρόκειται για το τρίτο στοιχείο που μας ενδιαφέρει. Το κείμενο παίρνει σαν πυρήνα την ευαγγελική διήγηση,[42] αλλά αλλάζει τον λόγο για τον οποίο ο Πιλάτος έστειλε τον Ιησού στον Ηρώδη. Με άλλα λόγια ερμηνεύει με το δικό του τρόπο την ευαγγελική διήγηση. Και αυτό το κάνει, επειδή, πρώτον, ήθελε να επιβεβαιωθεί αν ο Ιησούς καταγόταν από βασιλική γενιά, και δεύτερον, για να δικαιωθεί ο ίδιος ο Πιλάτος ότι έπραξε το ορθό. Πριν καταδικάσει τον Ιησού γνωστοποίησε τα σχετικά στην αρμόδια αρχή, που ήταν ο Ηρώδης. Έτσι ο Ιησούς δεν θα μπορούσε να κατηγορήσει τον Πιλάτο ότι τον αδίκησε.

[42] Βλ. Λουκ 23, 5-12.

Το κοπτικό κείμενο[88]	Ελληνική μετάφραση[89]
ⲧⲟⲧⲉ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲁϥⲥⲙⲓⲛⲉ ⲛ̄ⲟⲩⲭⲁⲣⲧⲏⲥ ⲁϥⲥϩⲁⲓ ⲉⲣⲟϥ ⲛ̄ⲧⲉⲓⲣⲉ ⲭⲉ ⲡⲟⲛⲧⲓⲟⲥ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲉϥⲥϩⲁⲓ ⲛ̄ϩⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲡⲧⲉⲧⲣⲁⲁⲣⲭⲏⲥ ⲛ̄ⲧⲅⲁⲗⲓⲗⲁⲓⲁ· ⲉⲡⲓⲇⲏ ⲛ̄ⲧⲁⲛ̄ⲁⲣⲭⲓⲉⲣⲉⲩⲥ ⲁⲩⲱ ⲡⲗⲁⲟⲥ ⲛ̄ⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲥⲱⲡⲉ ⲛ̄ⲟⲩϩⲉⲣϣⲓⲣⲉ ⲁⲩⲡⲁⲣϩⲓⲥⲧⲁ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲛⲁⲓ ⲭⲉ ⲉϥⲃⲱⲗ ⲉⲃⲟⲗ ⲙ̄ⲡⲛⲟⲙⲟⲥ ⲉϥⲧⲁϣⲉ ⲟⲉⲓϣ ϩⲱⲥ ⲛⲟⲩⲧⲉ ⲁⲩⲱ ϩⲉⲛⲕⲉⲙⲛⲏϣⲉ ⲛ̄ϣⲁⲭⲉ ⲁⲩⲧⲁϩⲟⲟⲩ ⲉⲣⲁⲧⲟⲩ· ⲕⲁⲛ ⲉⲩⲭⲉ ⲙⲉ ⲕⲁⲛ ⲉⲩⲭⲉ ⲥⲟⲗ ⲛ̄ϯ ⲥⲟⲟⲩⲛ ⲁⲛ· ⲉⲁⲓⲟⲩⲱϣ ⲉⲧⲛ̄ⲛⲟⲟⲩϥ ⲛⲁⲕ ⲭⲉ ⲛ̄ⲛⲉⲕϩⲟⲟⲥ ⲭⲉ ⲉⲕⲥⲙ̄ⲛ̄ ⲁⲛⲧⲓⲡⲁⲑⲓ ⲛ̄ⲙ̄ⲙⲁⲓ·	Τότε ο Πιλάτος πήρε έναν πάπυρο και έγραψε τα εξής: «Πόντιος Πιλάτος γράφει στον Ηρώδη τον τετράρχη της Γαλιλαίας. Δεδομένου ότι οι αρχιερείς και οι άνθρωποι των Ιουδαίων έχουν πιάσει ένα νεαρό άνδρα επειδή δεν σεβάστηκε το νόμο και έχει κηρύξει σαν (να ήταν) Θεός, αυτοί τον έφεραν μπροστά μου και του απέδωσαν πολλές άλλες κατηγορίες. Αν λένε αλήθεια ή ψέματα, δεν ξέρω. Ήταν επιθυμία μου να τον στείλω σε σένα, έτσι ώστε να μην λές: 'εναντιώθηκες σε μένα'».

Ο Πιλάτος, κατά την διήγηση, γράφει μια επιστολή στον Ηρώδη και παραπέμπει επίσης σε αυτόν τον Ιησού. Για την ύπαρξη μιας αλληλογραφίας μεταξύ Πιλάτου και Ηρώδη έχουμε μιλήσει, όταν αναλύσαμε το απόκρυφο «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη». Με μια απλή σύγκριση των δυο επιστολών διαπιστώνεται πώς αυτές διαφέρουν κατά πολύ μεταξύ τους. Η μια γράφτηκε μετά την σταύρωση η δεύτερη, δηλαδή η παραπάνω, πριν τη σταύρωση. Ωστόσο και από πλευράς περιεχομένου, αυτές διαφέρουν μεταξύ τους. Ο Πιλάτος στην παραπάνω επιστολή ενημερώνει τον Ηρώδη για τον Ιησού και την επιθυμία των Ιουδαίων να τον καταδικάσουν. Στέλνει τον ίδιο τον Ιησού στον Ηρώδη με αυτή την επιστολή, την οποία τελειώνει με τον εξής χαρακτηριστικό τρόπο: «έτσι ώστε να μην λές: 'εναντιώθηκες σε μένα'». Κατά την γνώμη μας ο συγγραφέας ακολουθεί την ευαγγελική διήγηση του κατά Λουκά που μας λέει πως ο Πιλάτος έστειλε τον Ιησού στον Ηρώδη,[43] προσθέτει, όμως, τη συγγραφή και την αποστολή της επιστολής, κάτι που είναι πολύ φυσιολογικό, αν λάβει κάποιος υπόψη του πως ο σκοπός της ήταν μονο ενημερωτικός.

Κατά την γνώμη μας, η τελευταία φράση της επιστολής «έτσι ώστε να μην λές: 'εναντιώθηκες σε μένα'» είναι η προσπάθεια του συγγραφέα της ομιλίας να ερμηνεύσει τον σχολιασμό του Ευαγγελιστή: «ἐγένοντο δὲ φίλοι ὅ τε Ἡρῴδης καὶ ὁ Πιλᾶτος ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων· προϋπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς αὐτούς».[44] Φαίνεται λοιπόν πως ο συντάκτης της επιστολής βλέπει την εχθρότητα κάτω από το πρίσμα του ανταγωνισμού μεταξύ των δυο ηγετών, στοιχείο που θα μας το επιβεβαιώσει η συνέχεια του κειμένου.

Ο Πιλάτος, λοιπόν, μας αναφέρει το παραπάνω κείμενο, στέλνει τον Ιη-

43 Βλ. Λουκ 23, 5-12.

44 Λουκ 23, 12.

σού στον Ηρώδη, ο οποίος δεν βρισκόταν στα Ιεροσόλυμα, όπως μας αναφέρει η ευαγγελική διήγηση,[45] αλλά βρισκόταν στην Γαλιλαία.[46] Ο τελευταίος, αφού «ανέκρινε» τον Ιησού, τον στέλνει πίσω στον Πιλάτο, όπως μας διηγείται και το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο.[47] Το παραπάνω κείμενο αναφέρεται όμως και σε μια άλλη επιστολή, γραμμένη από τον Ηρώδη και σταλμένη στον Πιλάτο ώστε να τον ενημερώσει περί της άποψής του για τον Ιησού:

Το κοπτικό κείμενο[90]

ⲧⲟⲧⲉ ⲣⲏⲣⲱⲇⲏⲥ ⲁϥϫⲓ ⲛ̀ⲟⲩⲭⲁⲣⲧⲏⲥ ⲁϥⲥⲣⲁⲓ ⲉⲣⲟϥ ⲛ̀ⲧⲉⲓⲣⲉ ϫⲉ ⲡⲟⲛⲧⲓⲟⲥ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲁⲓϫⲓ ⲛ̀ⲛⲉⲥⲣⲁⲓ ⲛ̀ⲧⲉⲕⲙ̀ⲛ̀ⲧⲥⲟⲛ ⲁⲓⲱ̀ⲟⲩ ⲁⲩⲱ ⲧⲙ̀ⲛ̀ⲧϫⲁϫⲉ ⲉⲧⲣ̀ⲙ̀ ⲡⲁⲣⲏⲧ ⲛ̀ⲙ̀ⲙⲁⲕ ⲁⲥⲕⲟⲧⲥ̀ ⲉⲩⲉⲓⲣⲏⲛⲏ· ⲁⲩⲱ ⲡⲉⲓⲣⲱⲙⲉ ⲛ̀ⲧⲁⲕⲧ ⲛ̀ⲛⲟⲟⲩϥ ⲛⲁⲓ ⲉⲓⲥ ⲟⲩⲙⲏⲛⲓ̀ⲱⲉ ⲛ̀ⲣⲟⲙⲡⲉ ⲑⲥⲱⲧⲙ̀ ⲉⲧⲃⲏⲏⲧϥ̀ ϫⲉ ϥⲱ̀ⲣⲧⲣ̀ ⲙ̀ⲡⲗⲁⲟⲥ ⲁⲩⲱ ϥⲃⲱⲗ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̀ⲛ̀ⲛⲟⲙⲟⲥ· ⲁⲛⲟⲕ ⲑ ⲉⲡⲓⲑⲩⲙⲉⲓ ⲉⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ ⲁⲩⲱ ⲙ̀ⲡⲓⲙⲁⲧⲉ ⲙ̀ⲡⲁⲓ ⲱ̀ⲁⲛⲧⲉⲧⲉⲕⲙ̀ⲛ̀ⲧⲥⲟⲛ ⲧⲛ̀ⲛⲟⲟⲩϥ ⲛⲁⲛ ⲧⲁⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ· ⲗⲟⲓⲡⲟⲛ ⲉⲓⲥⲉⲏⲛⲧⲉ ⲁⲓⲧⲛ̀ⲛⲟⲟⲩϥ ⲛⲁⲕ ⲉⲓⲧⲛ̀ ⲛ̀ⲉⲩⲡⲉⲣⲉⲧⲏⲥ ⲛ̀ⲧⲁⲕⲧ ⲛ̀ⲛⲟⲟⲩϥ ⲛⲁⲓ ⲛ̀ⲙ̀ⲙⲁⲩ ⲁⲩⲱ ⲛ̀ⲧⲉⲩⲛⲟⲩ ⲉⲧⲉϥⲛⲁⲉⲓ ⲛⲁⲕ ⲙ̀ⲡⲉⲣⲁⲛⲓϫⲉ ⲙ̀ⲙⲟϥ ⲛ̀ⲟⲩⲟⲩⲛⲟⲩ ⲛ̀ⲟⲩⲱⲧ ⲉⲓⲙⲏⲧⲉⲓ ⲛ̀ⲅⲧⲗⲟϥ ⲉϩⲉⲛ ⲟⲩⲱ̀ⲉ ⲛ̀ⲥⲣⲟⲥ ⲉⲣⲉⲡⲉϥⲣⲟ ⲕⲧⲏⲩ ⲉϫⲙ̀ ⲡⲣⲏ ⲉⲃⲟⲗ ϫⲉ ⲉⲱⲃ ⲛⲓⲙ ⲉⲧⲉⲣⲉⲛⲓⲟⲩⲇⲁⲓ ⲛⲁϫⲟⲟⲩ ⲉⲣⲟⲕ ⲉⲧⲃⲏⲏⲧϥ̀ ⲉⲩϩⲉ ⲙⲉ ⲁⲩⲱ ⲑⲟ ⲙ̀ⲙⲛ̀ⲧⲣⲉ ⲛ̀ⲙ̀ⲙⲁⲩ ⲉⲛⲉⲩⲕⲁⲧⲟⲓⲕⲟⲣⲓⲁ ⲁⲩⲱ ⲑⲱⲓⲛⲉ ⲉⲣⲟⲕ.

Ελληνική μετάφραση[91]

Τότε, ο Ηρώδης πήρε ένα πάπυρο και έγραψε ως εξής: «Πόντιε Πιλάτε, έλαβα την επιστολή της αδελφικής σου καλοσύνης, την έχω διαβάσει και **η εχθρότητα που είχα στην καρδιά μου εναντίον σου μετατράπηκε σε ειρήνη**. Και σχετικά με αυτόν τον άνθρωπο τον οποίο μου έχεις στείλει, ιδού, **εδώ και πολλά χρόνια έχω ακούσει γι᾽ αυτόν πως αναστατώνει τους ανθρώπους και καταστρέφει τους νόμους**. **Θέλησα να τον δω, αλλά δεν μπόρεσα** μέχρι που η αδελφική σου καλοσύνη τον έστειλε σε εμάς και τον είδα. Λοιπόν, ιδού, τον στέλνω πίσω σε εσένα μέσω των υπαλλήλων σου με τους οποίους τον είχες στείλει σε μένα. Και όταν εξαντληθεί η υπομονή σου με αυτόν, και δεν μπορείς να τον αντέξεις ούτε για μία ώρα, τότε μόνο **να τον κρεμάσεις σε ένα ξύλινο σταυρό**, και το πρόσωπό του να στραφεί προς τον ήλιο. Σχετικά με τους Ιουδαίους, αυτοί την αλήθεια λένε σε σχέση με ό,τι σου είπαν γι᾽αυτόν **και η μαρτυρία μου επιβεβαιώνει τις κατηγορίες τους**, και σε χαιρετώ».

Ο Ηρώδης, κατά την επιστολή, επιβεβαιώνει την άποψή μας για την προσπάθεια του συντάκτη να εμηνεύσει την «φιλία» μεταξύ των δύο ανδρών, μετά από μια περίοδο εχθρότητας που αναφέρει το κατά Λουκάν ευαγγέλιο. Έτσι λοιπόν ο Ηρώδης αναφέρει στον Πιλάτο: «η εχθρότητα που είχα στην καρδιά μου εναντίον σου μετατράπηκε σε ειρήνη». Βέβεια η συνέχεια του κειμένου της ομιλίας φανερώνει πως μια τέτοια στάση φιλίας την είχε μόνο ο Ηρώδης, ο οποί-

45 Βλ. Λουκ 23, 7.

46 Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*,168.

47 Βλ. Λουκ 23, 11.

ος όπως είναι ξεκάθαρο στην επιστολή, συμβουλεύει τον Πιλάτο να σταυρώσει τον Ιησού. Ο συντάκτης της ομιλίας, βλέπει τον μεν Ηρώδη και τους Ιουδαίους υπεύθυνους για την σταύρωση του Ιησού, τον δε Πιλάτο τον αντιμετωπίζει με θετικό τρόπο και τον απαλλάσσει από μια τέτοια ευθύνη.

Ένα άλλο στοιχείο που μας ενδιαφέρει είναι η αναφορά του Ηρώδη, πως ήθελε πολύ να δει και να συναντήσει τον Ιησού, ακολουθώντας την διήγηση του κατά Λουκάν ευαγγελίου.[48] Στο στοιχείο αυτό μπορεί κάποιος να δει την ύπαρξη μιας σχέσης του κειμένου αυτού με τα «Άκτα» και συγκεκριμένα σε ό,τι αφορά την σημείωση πως ο Ηρώδης αναζητούσε τον Ιησού. Σημειώνουμε όμως, πως ο λόγος για το οποίο ο Ηρώδης αναζητούσε τον Ιησού στα «Άκτα» δεν είναι ίδιος με τον λόγο που αναφέρεται στο παραπάνω κείμενο. Σε αυτό τονίζεται ότι ο Ηρώδης ήθελε να δει αυτόν που αναστάτωνε τον λαό με τις διδασκαλίες του, ερμηνεύοντας έτσι τις ευαγγελικές αναφορές σχετικά με το γεγονός πως ο τετράρχης Ηρώδης άκουσε για τον Ιησού και ήθελε να τον δει[49]. Στα «Άκτα» ο λόγος σχετίζεται με το γεγονός της σφαγής των βρεφών της Βηθλεέμ. Ετσι παρατηρούμε ότι συγχέεται ο Ηρώδης ο Μέγας με τον Ηρώδη τον Β΄, τον τετράρχη.

Αναφέρουμε επίσης πως, όπως έχουμε ήδη πει, υπάρχει στον λεγόμενο «Κύκλο του Πιλάτου» μια επιστολή σταλμένη από τον Ηρώδη στον Πιλάτο, η οποία, όμως δεν έχει καμία ομοιότητα με αυτή την παραπάνω εποστολή, αφού αυτή γράφεται από τον Ηρώδη στον Πιλάτο μετά την σταύρωση του Ιησού και αναφέρεται στην μετάνοια του Ηρώδη για όσα έκανε στον Ιησού[50].

Παραθέτουμε τώρα συνοπτικά τη συνέχεια του παραπάνω κειμένου. Αυτό ακολουθώντας τη διήγηση του Λουκά,[51] αναφέρει πώς ο Ηρώδης, στέλνει πίσω τον Ιησού στον Πιλάτο. Μετά γίνεται λόγος στο κείμενο για τη συνήθεια της απελευθέρωσης ενός φυλακισμένου από τον ηγεμόνα της Ιουδαίας, και κατόπιν για την επιλογή των Ιουδαίων να απελευθερωθεί ο Βαραββάς.[52] Ακολουθεί, στην συνέχεια, ένας διάλογος μεταξύ του Ιησού και του Πιλάτου, όπου ο τελευταίος δηλώνει στον πρώτο την επιθυμία του για να τον απελευθερώσει. Ο Πιλάτος ρώταει τον Ιησού αν είναι από βασιλική γενιά και αν είναι υιός Θεού, αλλά ο Ιησούς δεν απαντάει. Μετά ο Πιλάτος ετοιμάζει ένα τραπέζι ώστε να συμφάγει με τον Ιησού, ο δε Ιησούς ευλογεί το τραπέζι και

---

48 Βλ. Λουκ 23, 8-9.

49 Βλ. Ματθ 14, 1, Μκ. 6, 14 και Λουκ 9, 7-9.

50 Για το κείμενο και για ένα σχολιασμό του βλ. B. D. Ehrman and Z. Pleše **(επι. και μετ.),** *The Apocryphal Gospels*, 523-527.

51 Βλ. Λουκ. 23, 11-25.

52 Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 170.

όλα τα μέλη του οίκου.[53] Εδώ φαίνεται πως ο συγγραφέας, αφού υποδηλώνει το βάπτισμα του Πιλάτου, υποδηλώνει επίσης και τη συμμετοχή του ηγεμόνα στην Ευχαριστία. Στο τραπέζι, ο Πιλάτος προτείνει να παραδώσει τον γιό του στην θέση του Ιησού,[54] κάτι που φανερώνει το μεγάλο άλμα που πραγματοποιεί η θετική παράδοση περί Πιλάτου στην θετική αντιμετώπιση του ηγεμόνα. Ο συγγραφέας, πράγματι, βάζει τον Ιησού να αναγνωρίσει πόσο καλός είναι μαζί του ο Πιλάτος. Κατόπιν ο Ιησούς εξηγεί πως έπρεπε να σταυρωθεί, ώστε να εκπληρωθούν οι προφητείες.[55] Ο Πιλάτος προτείνει πάλι στον Ιησού να παραδώσει στην θέση του τον γιό του, αλλά ο Ιησούς του απαντά αυτή την φορά πως αν ήθελε να αποφύγει την σταύρωση θα μπορούσε να το κάνει εύκολα. Ο Ιησούς, για να αποδείξει του λόγου το αληθές, γίνεται αόρατος για λίγο και μετά ξαναγίνεται ορατός. Στη συνέχεια ρωτάει τον Πιλάτο αν συνειδητοποίησε πως θα μπορούσε να ξεφύγει εύκολα από την σταύρωση, αν το ήθελε. Ο Πιλάτος τότε του απαντάει: «Ναί, κυριέ μου» (**ⲁϩⲉ ⲡⲁϫⲟⲉⲓⲥ**),[56] δηλώνοντας με αυτό πως θεωρεί τον Ιησού Κύριό του.

Η ομιλία συνεχίζει με την περιγραφή δυο ονείρων-οραμάτων ένα του Πιλάτου και ένα της Πρόκλας, της συζύγου του:

Το κοπτικό κείμενο[92]

ⲁⲩⲱ ⲁⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ϩⲓⲛⲏⲃ ⲛ̄ⲧⲉⲩⲛⲟⲩ ⲁϥⲛⲁⲩ ⲉⲩϩⲟⲣⲟⲙⲁ· ⲉϣϫⲉ ⲉⲣⲉⲟⲩⲛⲟϭ ⲛ̄ⲕⲁⲕⲉ ⲛ̄ⲃⲟⲗ ⲉϥⲡⲟⲣϣ ⲉⲃⲟⲗ ⲉϫⲉⲛ ⲡϩⲟ ⲙ̄ⲡⲓⲕⲁϩ ⲧⲏⲣϥ̄· ⲁⲩⲱ ⲛⲉⲣⲉⲡⲕⲟⲥⲙⲟⲥ ⲧⲏⲣϥ̄ ⲥⲟⲟⲩϩ ⲉϩⲟⲩⲛ ⲉⲛⲉⲩⲉⲣⲏⲩ ⲉⲩⲟ ⲛ̄ⲃⲗ̄ⲗⲉ ⲛ̄ⲥⲛⲉⲁⲩ ⲉⲃⲟⲗ ⲁⲛ· ⲁⲩⲱ ⲉⲓⲥ ⲟⲩⲁⲉⲧⲟⲥ ⲁϥⲉⲓ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲛ̄ ⲧⲡⲉ ⲉⲣⲉⲟⲩⲕⲟⲗⲟⲙⲃⲩⲑⲣⲁ ⲛ̄ⲟⲩⲟⲉⲓⲛ ⲕⲱⲧⲉ ⲉⲣⲟϥ ⲉⲣⲉⲟⲩⲕⲗⲟⲙ ϩⲓϫⲉⲛ ⲧⲉϥⲁⲡⲉ ⲁⲩⲱ ⲁⲡⲟⲩⲟⲉⲓⲛ ϣⲁ ⲛ̄ⲟⲩⲕⲟⲩⲓ· ⲁⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲱϣ ⲉⲃⲟⲗ ϫⲉ ⲡⲟⲩⲟⲉⲓⲛ ⲛ̄ⲭⲁⲣⲣⲁⲛ ⲁⲩⲱ ⲡⲟⲩⲟⲉⲓⲛ ⲛ̄ⲭⲁⲛⲁⲁⲛ ⲁⲩⲧⲁⲁⲩ ⲛ̄ⲧⲉⲭⲱⲣⲁ ⲛ̄ⲕⲏⲙⲉ· ⲛ̄ⲧⲉⲩⲛⲟⲩ ⲁⲧⲏⲙⲉⲣⲓⲥ ⲛ̄ⲛ̄ϩⲉⲃⲣⲁⲓⲟⲥ ϭⲱ ⲉⲩⲟ ⲛ̄ⲃⲗ̄ⲗⲉ ⲛ̄ⲥⲉⲛⲁⲩ ⲉⲃⲟⲗ ⲁⲛ· ⲁⲩⲱ ⲛⲉⲩⲱϣ ⲉⲃⲟⲗ ϫⲉ ⲉϥⲧⲱⲛ ⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲛ̄ⲧⲁϥϥⲉⲓ ⲙ̄ⲡⲉⲛⲟⲩⲟⲉⲓⲛ ⲛ̄ⲧⲛ̄ⲙⲟⲟⲩⲧϥ̄· ⲁⲩⲱ ⲁⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲙⲟⲟϣⲉ ⲉϩⲟⲩⲛ ⲉⲡⲗⲁⲟⲥ ⲛ̄ⲛ̄ϩⲃ̄ⲣⲁⲓⲟⲥ ⲁⲩⲁⲙⲁϩⲧⲉ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲁⲩϫⲓ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲉϫⲉⲛ ⲟⲩϣⲏⲛ ⲛ̄ⲁⲧⲕⲁⲣⲡⲟⲥ ⲁⲩⲙⲟⲩⲟⲩⲧ ⲙⲙⲟϥ· ⲛ̄ⲣⲙ̄ⲛ̄ⲕⲏⲙⲉ ⲥⲱⲟⲩϩ ⲉⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲁⲩⲣ̄

Ελληνική μετάφραση[93]

Και ο Πιλάτος αποκοιμήθηκε αμέσως και είδε ένα όραμα: «Υπήρχε έξω, κατά κάποιον τρόπο, ένα μεγάλο σκοτάδι εξαπλωμένο σε ολόκληρη τη γη. Και όλος ο κόσμος είχε συγκεντρωθεί, ήταν τυφλός και δεν έβλεπε. Και, ιδού, ένας αετός ήρθε από τον ουρανό, με μια κολυμβήθρα φωτός γύρω του και ένα στεφάνι επάνω στο κεφάλι του, και το φως έλαμπε για ένα σύντομο χρονικό διάστημα. Ο αετός φώναξε: "Το φως της Χαρράν και το φως της Χαναάν δόθηκε στην γη της Αιγύπτου". Οι άνθρωποι των Εβραίων την εποχή εκείνη έμειναν τυφλοί και δεν έβλεπαν. Και φώναξαν: "Πού είναι ο αετός που έχει πάρει μακριά το φως μας ώστε να μπορούμε να τον σκοτώσουμε;" Και ο αετός ήρθε στο λαό των Εβραίων. Τον άρπαξαν, τον έφεραν σε ένα άκαρπο δέντρο και τον σκότωσαν. Οι Αιγύπτιοι συγκεντρώθηκαν

[53] Βλ. όπ. επ.

[54] Βλ. όπ. επ.

[55] Βλ. όπ. επ., 170.172.

[56] Βλ. όπ. επ., 172.

ⲱⲡⲏⲣⲉ ϩⲉ ⲁⲙⲟⲩ ⲛ̄ⲧⲉⲩⲛⲟⲩ·ⲁ̄ⲩⲱ ⲁⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲱⲛⲉ̄ ⲁⲣⲉⲱⲗ ⲉⲃⲟⲗ ⲁⲣⲃⲱⲕ ⲉⲣⲣⲁⲓ ⲉⲧⲡⲉ ⲉⲩⲥⲱⲱⲩ̄ⲧ ⲛ̄ⲥⲱϥ ⲛⲑⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲫⲉⲓ ⲙ̄ⲙⲟⲥ· ⲁⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲛⲉⲣⲥⲉ ⲉⲣⲣⲁⲓ ⲉ̄ⲙ ⲡⲣⲟⲣⲟⲙⲁ ⲉⲫⲟ ⲛ̄ⲓⲱⲡⲏⲣⲉ ⲁⲙϩⲟⲟϥ ⲉ̄ⲧ̄ⲥ̄·

για τον αετό, ήταν έκπληκτοι επειδή πέθανε αμέσως. Και ο αετός έζησε (και πάλι), πέταξε μακριά και ενώ τον κοιτούσαν αυτός πήγε στον ουρανό, όπως ο ίδιος είχε έρθει (από τον ουρανό)». Ο Πιλάτος ξύπνησε με θαυμασμό λόγω του ονείρου και είπε (όσα είδε) στον Ιησού.

Το κοπτικό κείμενο[94]

ⲙ̄ⲛ̄ⲛⲥⲱⲥ ⲁⲡⲣⲟⲕⲗⲁ ⲑⲓⲙⲉ ⲛ̄ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲛⲁⲏ ⲉⲱⲱⲥ ⲉⲩⲉⲟⲣⲟⲙⲁ ⲛ̄ⲧⲉⲓⲟⲩⲱⲏ ⲛ̄ⲟⲩⲱⲧ ⲁⲩⲱ ⲁⲥⲧⲛ̄ⲛⲟⲟⲩ ⲛ̄ⲥⲁ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲁⲥⲛⲉⲣⲥⲉ ⲙ̄ⲙⲟϥ· ⲛ̄ⲧⲉⲣⲉⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲇⲉ ⲃⲱⲕ ⲱⲁⲣⲟⲥ ⲡⲉϩⲁⲥ ⲛⲁϥ ϩⲉ ⲡⲁϩⲟⲉⲓⲥ ⲕⲁ ⲡⲉⲓⲣⲱⲙⲉ ⲉⲃⲟⲗ ⲁⲓⲱⲱ̄ⲡ ⲉⲁⲣ ⲅⲁⲣ ⲛ̄ⲉⲓⲥⲉ ⲛ̄ⲧⲉⲓⲟⲩⲱⲏ ⲉⲧⲃⲏⲏⲧ̄ϥ̄· ⲛⲉⲓⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲓ ⲧⲉⲛⲟⲩ ⲉⲣⲉⲟⲩⲁⲉⲧⲟⲥ ⲁⲉⲉⲣⲁⲧ̄ϥ̄ ⲉⲓϩⲉⲙ ⲡⲁⲙⲁ ⲛ̄ⲉⲛⲕⲟⲧ̄ⲕ̄ ⲉϥϩⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ ⲛⲁⲓ ϩⲉ ⲱ ⲡⲣⲟⲕⲗⲁ ⲉⲣⲉⲡⲟⲩⲁⲉ ⲱⲏⲱ ⲙ̄ⲛ̄ ⲡⲱ ⲓ ⲉ̄ⲙ ⲡⲉⲓⲕⲟⲥⲙⲟⲥ ⲡⲁⲣⲁ ⲡⲟⲩⲉⲛ ⲉⲱⲟⲙⲛ̄ⲧ ⲛ̄ⲟⲩⲟⲩⲛⲟⲩ· ⲛ̄ⲧⲉⲩⲛⲟⲩ ⲁⲩⲁⲙⲁⲣⲧⲉ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲁⲩⲥⲱⲛⲉ̄ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲉⲡⲉϥⲧⲛ̄ⲉ ⲥⲛⲁⲩ ⲁⲩⲥⲱⲗⲡ̄ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̄ⲧⲉϥⲁⲡⲉ ⲁⲙⲟⲩ· ⲁⲩⲱ ⲡⲉϩⲁⲓ ϫ ⲉ ⲉⲓⲥ ⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲁⲙⲟⲩ ⲁⲛⲟⲕ ⲫⲱ ϯⲛⲁⲙⲟⲩ ⲕⲁⲧⲁ ⲑⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲙⲟⲩ· ⲧⲉⲛⲟⲩ ⲇⲉ ⲙ̄ⲡⲣ̄ⲣ̄ ⲡⲉⲑⲟⲟⲩ ⲉⲡⲉⲓⲣⲱⲙⲉ ϫⲛ̄ⲛⲉⲕⲙⲟⲩ· ⲉⲓⲥ ⲛ̄ⲛⲧⲁⲓⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲟⲩ ⲗⲓϫⲟⲟⲩ ⲉⲧⲉⲕⲙ̄ⲛ̄ⲧⲥⲟⲛ·

Ελληνική μετάφραση[95]

Μετά από αυτό, η Πρόκλα, η γυναίκα του Πιλάτου, είδε επίσης ένα όραμα το ίδιο βράδυ, και έστειλε (υπηρέτες) στον Πιλάτο και τον ξύπνησε. Όταν ο Πιλάτος ήρθε σε αυτήν, του είπε: «**Κύριέ μου, άφησε αυτόν τον άνθρωπο, γιατί εξαιτίας του έχω υποφέρει πολύ αυτήν την νύχτα**. Είδα τον εαυτό μου πριν από ένα λεπτό, καθώς ένας αετός στεκόταν κοντά στον κλίνη μου, και μου είπει: "Ω Πρόκλα, η διάρκεια της ζωής σου σε αυτόν τον κόσμο είναι ίσια με την δικιά μου, εκτός από ένα τρίτο της ώρας". Ξαφνικά τον έπιασαν, τα δύο του φτερά συνδέθηκαν, το κεφάλι του αποκόπηκε και πέθανε. Εγώ είπα: "Ιδού, ο αετός έχει πεθάνει. Εγώ θα πεθάνω όπως πέθανε αυτός". **Γι' αυτό, μην κάνεις κακό σε αυτόν τον άνθρωπο, μήπως θα πεθάνεις και εσύ**. Ιδού, σου έχω πει, **ω αδελφική μου αγάπη**, τα πράγματα που έχω δει».

Στο παραπάνω κείμενο γίνεται λόγος για το όνειρο που είδε η σύζυγος του Πιλάτου και για το όνειρο-όραμα που είδε ο Πιλάτος. Το ότι η σύζυγος του Πιλάτου είδε ένα όνειρο το γνωρίζουμε ήδη από τις ευαγγελικές διηγήσεις του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου,[57] και το έχουμε ήδη σχολιάσει παραπάνω. Είναι, όμως, η πρώτη φορά που αναφέρεται πως και ο Πιλάτος είδε ένα όνειρο-όραμα.[58] Δεν θα σχολιάσουμε το όραμα του Πιλάτου τώρα, αφού θα δούμε αμέσως την εξήγηση που του έδωσε ο Ιησούς. Απλά σημειώνουμε από τώρα πως πρόκειται για ένα προφητικό όραμα που έχει αποκαλυπτικό χαρακτήρα. Το ίδιο μπορούμε να ισχυριστούμε και για το όνειρο της Πρόκλας.

Κατά την γνώμη μας, τα δυο οράματα εντάσσοντα στην ανάπτυξη του θρύλου περί Πιλάτου, που αποσκοπεί να περιγράψει τον Πιλάτο ως μάρτυρα. Το στοιχείο αυτό αναδεικνύεται μέσα από την εξήγηση των οραμάτων που ο συντάκτης βάζει τον ίδιο τον Ιησού να κάνει:

[57] Βλ. Ματθ 27, 19.

[58] Βλ. R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 35.

Το κοπτικό κείμενο[96]

ⲡⲉϫⲉ ⲓⲥ ⲛⲁϥ ϫⲉ ϫⲛⲙⲉ ⲛⲉⲛⲧⲁⲕϫⲟⲟⲩ ⲧⲏⲣⲟⲩ ⲥⲉⲛⲁⲱⲡⲉ ⲙⲙⲉ· ⲱ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲙⲡⲣⲕⲱⲗⲩ ⲛⲛⲟⲩⲇⲁⲓ ⲉⲙⲟⲩⲟⲩⲧ ⲙⲙⲟⲓ· ⲡⲉⲓϩⲟⲣⲟⲙⲁ ⲛⲧⲁⲕⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ ⲟⲩⲛⲟϭ ⲡⲉ ⲡⲉϥⲛⲟⲏⲙⲁ· ⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲛⲧⲁⲕⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ ⲁⲛⲟⲕ ⲡⲉ· ⲡⲉⲓⲕⲁⲕⲉ ⲛⲧⲁϥⲡⲱⲣϫⲱ ⲉⲃⲟⲗ ϫⲓϫⲛ̄ ⲡⲕⲁϩ ⲡⲉ ⲧⲙⲛ̄ⲧⲣⲉϥⲱⲙⲱⲉ ⲉⲓⲇⲱⲗⲟⲛ ⲙ̄ⲛ̄ ⲛⲟⲃⲉ ⲛⲓⲙ ⲉⲧⲉⲣ ⲉ̄ⲣⲱⲙⲉ ⲉⲓⲣⲉ ⲙ̄ⲙⲟⲟⲩ· ⲁⲩⲱ ⲧⲕⲟⲗⲟⲃⲏⲣⲁ ⲛ̄ⲧⲁⲕⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲥ ⲉⲥⲕⲱⲧⲉ ⲉⲣⲟⲓ ⲡⲙⲟⲟⲩ ⲡⲉ ⲙ̄ⲡⲃⲁⲡⲧⲓⲥⲙⲁ ⲛ̄ⲧⲁⲓⲃⲁⲡⲧⲓϩⲉ ⲛ̄ϩⲏⲧϥ ⲁⲩⲱ ϯⲛⲁⲧⲣⲉⲟⲩⲟⲛ ⲛⲓⲙ ⲛ̄ⲧⲁⲩⲡⲓⲥⲧⲉⲩⲉ ⲉⲣⲟⲓ ⲫⲟⲣⲉⲓ ⲙ̄ⲙⲟϥ· ⲁⲩⲱ ⲡⲉⲓⲕⲗⲟⲙ ⲉⲧⲣⲓϫⲉⲛ ⲧⲁⲁⲡⲉ ⲙ̄ⲛ̄ ⲡⲱⲱⲛ ⲛ̄ⲧⲁⲩⲧⲁⲗⲟⲓ ⲉϩⲱϥ ⲱⲁ ⲡⲉⲓⲛⲁⲩ ⲛ̄ⲣⲁⲥⲧⲉ ⲥⲉⲛⲁⲱⲱⲛⲧ ⲛ̄ⲟⲩⲕⲗⲟⲙ ⲛ̄ⲥⲉⲧⲁⲗⲟϥ ⲉϩⲉⲛ ⲧⲁⲁⲡⲉ ⲁⲩⲱ ⲥⲉⲛⲁⲕⲱⲱⲣⲉ ⲛ̄ⲟⲩⲱⲱⲛ ⲛ̄ⲥⲉⲧⲁⲗⲟⲓ ⲉϩⲱϥ· ⲁⲩⲱ ⲡⲟⲩⲟⲉⲓⲛ ⲛ̄ⲧⲁϥⲱⲁ ⲉϩⲱⲓ ϫⲓⲛ ϫⲡⲱⲟⲙⲧⲉ ⲛ̄ⲣⲁⲥⲧⲉ ⲡⲣⲏ ⲛⲁⲱⲁ ⲉϩⲙ̄ ⲡⲗⲗⲟⲥ ⲧⲏⲣϥ ⲛ̄ⲑⲉ ⲉⲧⲉϥⲱⲁ ⲙ̄ⲙⲏⲛⲉ ⲱⲁ ⲡⲛⲁⲩ ⲛ̄ϩⲡⲥⲟ· ⲟⲩⲕⲁⲕⲉ ⲛⲁⲱⲱⲡⲉ ⲫⲓϫⲙ̄ ⲡⲓⲕⲁϩ ⲧⲏⲣϥ ⲱⲁ ⲡⲛⲁⲩ ⲛ̄ϩⲡⲧ ⲓⲧⲉ· ⲱⲁⲣⲉⲡⲣⲏ ⲣ̄ⲕⲁⲕⲉ ⲛ̄ⲧⲉⲡⲟⲟϩ ⲣ̄ ⲉⲃⲏ ⲉⲧⲙ̄ⲣ̄ ⲟⲩⲟⲉⲓⲛ ⲉⲣⲣⲁⲓ ⲉϩⲙ̄ ⲡⲕⲁϩ· ⲁⲩⲱ ⲡⲉϩⲣⲟⲟⲩ ⲛ̄ⲧⲁⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲱⲱ ⲉⲃⲟⲗ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲁⲛⲟⲕ ϫⲱ ϯⲛⲁⲱⲓⲱ ⲉⲃⲟⲗ ϫⲉ ⲡⲁⲉⲓⲱⲧ ϯϯ ⲙ̄ⲡⲁⲡ̄ⲛ̄ⲁ̄ ⲉⲛⲉⲕⲥⲓϩ· ⲁⲩⲱ ⲥⲉⲛⲁⲗⲟ ⲉⲩⲥⲙ̄ⲛ̄ ⲇⲓⲁⲑⲩⲕⲏ ⲙ̄ⲛ̄ ⲛ̄ϩⲉⲃⲣⲁⲓⲟⲥ ⲛ̄ⲥⲉⲥⲙⲓⲛⲉ ⲙ̄ⲛ̄ ⲛ̄ⲣⲙ̄ⲛ̄ⲕⲏⲙⲉ· ⲛⲛⲉⲃⲉⲡⲣⲟⲫⲏⲧⲏⲥ ⲱⲡⲉ ϩⲙ̄ ⲡⲅⲉⲛⲟⲥ ⲛ̄ⲛ̄ϩⲉⲃⲣⲁⲓⲟⲥ ⲱⲁ ⲉⲛⲉϩ· ⲁⲗⲗⲁ ⲡⲗⲗⲟⲥ ⲉⲧⲉⲙⲡⲓⲥⲟⲩⲱⲛϥ̄ ⲛ̄ⲧⲟϥ ⲁϥⲣ̄ ϩⲙ̄ϩⲁⲗ ⲛⲁⲓ ⲁⲩⲱ ⲛ̄ⲣⲙ̄ⲛ̄ⲏⲙⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲕⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲟⲩ ⲉⲩⲥⲟⲟⲩϩ ⲉⲣⲟⲓ ⲉⲓⲭⲓ ⲙ̄ⲡⲓⲛⲉ ⲙ̄ⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲥⲉⲛⲁⲕⲱⲧ ⲛ̄ϩⲛ̄ⲉⲕⲕⲗⲏⲥⲓⲁ ⲛ̄ⲥⲉⲱⲙⲱⲉ ⲛⲁⲓ ⲛ̄ϩⲏⲧⲟⲩ ⲛ̄ⲥⲉⲃⲱ ⲉⲩⲉⲓⲣⲉ ⲙ̄ⲡⲙⲉⲉⲩⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲁⲛⲁⲥⲧⲁⲥⲓⲥ ⲁⲩⲱ ⲉⲩϩ̄ ⲱⲡⲏⲣⲉ ⲙ̄ⲡⲁⲙⲟⲩ· ⲱ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲛ̄ⲑⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲙⲟⲩ ϫⲓϫⲛ̄ ⲟⲩⲱⲱⲛ ⲧⲁⲓ ⲧⲉ ⲑⲉ ⲉⲧⲛⲁⲙⲟⲩ ϫⲓϫⲛ̄ ⲟⲩⲥ̄ⲣ̄ⲟ̄ⲥ̄ ⲁⲩⲱ ⲟⲛ ⲛ̄ⲑⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲱⲛ̄ϩ ⲉⲓⲱⲁⲛⲙⲟⲩ ϯⲛⲁⲱⲛϩ̄ ϯ ⲛⲁⲧⲱⲟⲩⲓ ϩ̄ⲛ ⲛⲉⲧⲙⲟⲟⲩⲧ ⲙ̄ⲡⲁⲙⲉϩⲱⲟⲙⲛ̄ⲧ ⲛ̄ϩⲟⲟⲩ ⲧⲁⲥⲱⲧⲉ ⲛ̄ⲁⲇⲁⲙ ⲙ̄ⲛ̄ ⲛⲉϥⲱⲏⲣⲉ ⲛ̄ⲧⲁⲕⲧⲟϥ ⲉⲧⲉϥⲁⲣⲭⲏ ⲛ̄ⲕⲉⲥⲟⲡ· ⲉⲓⲥ ⲡⲃⲟⲗ ⲛⲛ̄ⲧⲁⲕⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲟⲩ ⲙ̄ⲛ̄ ⲛⲉⲛⲧⲁ ⲧⲉⲕⲥϩⲓⲙⲉ ⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲟⲩ ⲁⲥϩⲟⲟⲩ ⲉⲣⲟⲕ·

Ελληνική μετάφραση[97]

Ο Ιησούς είπε (στον Πιλάτο): «Όλα τα πράγματα που είπες είναι αλήθεια, θα συμβούν πραγματικά. Ω Πιλάτε, μη εμποδίσεις τους Ιουδαίους από τη δολοφονία μου. Αυτό το όραμα που είδες έχει μια μεγάλη αξία. **Ο αετός που είδες είμαι εγώ**. Αυτό το σκοτάδι που απλώθηκε πάνω στην γη είναι η λατρεία των ειδώλων και όλες οι αμαρτίες που οι άνθρωποι διέπραξαν. Και η κολυμβήθρα που είδες γύρω μου είναι το νερό του βαπτίσματος με το οποίο έχω βαπτιστεί, και θα κάνω τον καθένα που πιστεύει σε μένα να το απολαμβάνει (το βάπτισμα). **Και σχετικά με το στεφάνι πάνω στο κεφάλι μου και το δέντρο πάνω στο οποίο με έβαλαν, αυτή την ώρα αύριο θα πλέκουν στεφάνι και θα το βάλουν επάνω στο κεφάλι μου και θα κόψουν ένα δέντρο και θα με βάλουν επάνω του.** Και σχετικά με το φως που έλαμπε πάνω μου, αύριο ο ήλιος θα λάμψει για όλο τον λαό, όπως λάμπει κάθε μέρα, από την τρίτη ώρα μέχρι την έκτη ώρα. Μα το σκοτάδι θα έρθει επάνω σε ολόκληρη την γη (από την έκτη) μέχρι την ένατη ώρα, ο ήλιος θα σκοτεινιάσει και το φεγγάρι θα γίνει σκοτεινό, έτσι ώστε να μην λάμπουν πάνω στη γη. Και σχετικά με την κραυγή που έβγαλε ο αετός, εγώ θα φωνάξω: «Πατέρα μου, παραδίδω το πνεύμα μου στα χέρια σου». **Και δεν θα υπάρχει πλέον μια διαθήκη με τους Εβραίους, αλλά θα γίνει (μια καινούργια) με τους Αιγυπτίους.** Δεν θα προκύψει κανένας άλλος προφήτης από τη φυλή των Εβραίων για πάντα. Αλλά οι άνθρωποι που δεν γνώριζα (πρσωπικά), θα με υπηρετήσουν, **και οι Αιγύπτιοι που είδες συγκεντρωμένους για μένα καθώς πήρα το ομοίωμα του αετού θα χτίσουν εκκλησίες για να με λατρέψουν εκεί και για να συνεχίσουν να γιορτάζουν την μνήμη της ανάστασης μου και να θαυμάζουν το θάνατό μου.** Ω Πιλάτε, όπως ο αετός πέθανε πάνω σε ένα δέντρο, έτσι θα πεθάνω πάνω σε ένα σταυρό, αλλά όπως και ο αετός έζησε, έτσι θα ζήσω όταν πεθάνω. Θα αναστηθώ από τους νεκρούς την τρίτη ημέρα για να εξαγοράσω τον Αδάμ και τα παιδιά του και να τον κάνω να επιστρέψει προς τον τόπο καταγωγής του. Αυτή είναι η λύση για ό,τι είδες και για ό,τι είδε η σύζυγός σου και σου το έχει πει».

Στην εξήγηση που έδωσε ο Ιησούς για το όραμα του Πιλάτου μας ενδιαφέρουν δυο στοιχεία. Το πρώτο σχετίζεται με την επιβεβαίωση αυτού που είπαμε παραπάνω, δηλαδή περί του προφητικού χαρακτήρα του οράματος. Πρόκειται για την σταύρωση και ανάσταση του Ιησού, ο οποίος στο όραμα είχε την μορφή αετού, ένας συμβολισμός πολύ σημαντικός. Η ερμηνεία του Ιησού είναι πολύ ξεκάθαρη και δεν χρειάζεται περισσότερο σχολιασμό από εμάς. Μόνο θα θέλαμε να σχολίασουμε ένα άλλο στοιχείο που αποδεικνύει κάτι για το οποίο μιλήσαμε στα εισαγωγικά αυτού του κειμένου. Πρόκειται για την ξεχωριστή θέση που δίνει το κείμενο στους Αιγυπτίους, κάτι που δεν εμφανίζεται μόνο σε αυτό το σημείο της ομιλίας.[59] Η λεπτομέρεια αυτή ενισχύει την άποψη πως η πατρίδα του κειμένου είναι η Αίγυπτος. Αν κάποιος λάβει υπόψη του πως την περίοδο κατά την οποία γράφτηκε το κείμενο οι Αιγύπτιοι ήταν ταυτισμένοι με τους Κόπτες, τότε αυτός αντιλαμβάνεται τον λόγο για τον οποίο δίδεται ξεχωριστή θέση στους Αιγύπτιους. Οι Κόπτες μετά το σχίσμα με τους χαλκηδόνιους πίστεψαν πως ήταν αυτοί που δεν πρόδωσαν τον Χριστό και την ορθόδοξη πίστη σε αυτόν. Λοιπόν, όταν ο συντάκτης της ομιλίας τοποθετεί τον Ιησού να προαναγγέλει πως θα γίνει μια καινούργια διαθήκη με τους Αιγύπτιους και πως αυτοί θα χτίσουν εκκλησίες για την λατρεία του Ιησού, όλο αυτό αναδεικνύει την θέση, πως οι αληθινοί κληρονόμοι του λαού του Θεού (των Ιουδαίων) είναι οι Αιγύπτιοι-Κόπτες.

Το κοπτικό κείμενο[98]

ⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲛ̄ⲧⲁⲡⲣⲟⲕⲗⲁ ⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ ϩⲓϫⲙ̄ ⲡⲉϭⲙⲁ ⲛ̄ⲉⲛⲕⲟⲧⲕ̄ ⲱ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲛ̄ⲧⲟⲕ ⲡⲉ· ⲁⲩⲱ ϫⲓⲛⲧⲁⲩϫⲡⲟⲥ ⲉⲣⲉⲡⲉⲥⲁϩⲉ ⲱϩⲓⲱ ⲙ̄ⲙⲛ̄ ⲡⲱⲕ ⲁⲩⲱ ϩⲙ̄ ⲡⲉϩⲟⲟⲩ ⲉⲧⲕⲛⲁⲙⲟⲩ ⲥⲛⲁⲙⲟⲩ ϩⲱⲟⲩⲥ ⲛ̄ϩⲏⲧϥ̄· ⲧⲉⲕⲥϩⲓⲙⲉ ⲛⲁⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲕ ϩⲙ̄ ⲡⲉⲟⲟⲩ ⲉⲧⲛⲁⲱⲱⲡⲉ ⲙ̄ⲙⲟⲕ ⲛ̄ⲥϫⲟⲟⲥ ϫⲉ ϩⲁⲙⲟⲓ ⲉⲛⲛ̄ⲧⲁⲓⲙⲟⲩ ⲛ̄ⲙ̄ⲙⲁⲕ ⲱ ⲡⲁⲥⲟⲛ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲁⲩⲱ ⲙ̄ⲡⲁⲧⲉⲡⲱⲁϫⲉ ⲥⲱϫⲡ̄ ϩⲛ̄ ⲣⲱⲥ ⲥⲛⲁϩⲉ ⲛ̄ⲥⲙⲟⲩ ⲛ̄ⲧⲉⲩⲛⲟⲩ ⲛ̄ⲧⲉⲧⲛⲁⲱⲱⲡⲉ ϩⲛ̄ ⲟⲩⲧⲁⲫⲟⲥ ⲛ̄ⲟⲩⲱⲧ ⲱⲗ ⲉⲛⲉϩ· ⲁⲩⲱ ⲉⲧⲃⲉ ⲡⲓⲛⲁⲩ ⲛ̄ⲧⲁⲩⲥⲱⲛϩ̄ ⲙ̄ⲡⲁⲉⲧⲟⲥ ⲥⲉⲛⲁⲥⲱⲛϩ̄ ⲙ̄ⲙⲟⲕ ϩⲱⲟⲩⲕ ⲛ̄ⲥⲉϩⲓⲧⲕ̄ ⲉⲣⲁⲧϥ̄ ⲙ̄ⲡⲣⲣⲟ ⲛⲉϥⲧⲣⲉⲩⲱⲱⲧ ⲙ̄ⲡⲉⲕⲙⲁⲕϩ̄ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲛ̄ ⲟⲩⲥⲛϥⲉ ⲛ̄ⲅ̄ⲣ̄ ⲙⲁⲣⲧⲩⲣⲟⲥ·

Ελληνική μετάφραση[99]

«**Ο αετός που είδε η Πρόκλα κοντά στην κλίνη της, ω Πιλάτε, είσαι εσύ**. Και από την γέννησή της η διάρκεια της ζωής της είναι ίσια με τη δική σου, καθώς και την ημέρα που θα πέθανες, επίσης, θα πεθάνει (και αυτή). **Η γυναίκα σου θα σε δεί με την δόξα που θα σου συμβεί, και αυτή θα πει: 'Ω, μακάρι να είχα πεθάνει μαζί σου, ω αδελφέ μου Πιλάτε!' Και πριν η (τελευταία) λέξη αφήσει το στόμα της θα πέσει κάτω και θα πεθάνει αμέσως. Και θα είστε στον ίδιο τάφο για πάντα. Και σχετικά με το όραμα κατά το οποίο ο αετός ήταν δεσμώτης, και εσύ δεσμώτης θα οδηγηθείς στον αυτοκράτορα και αυτός θα διατάξει να κόψουν τον λαιμό σου με το σπαθί και εσύ θα γίνεις ένας μάρτυρας**».

[59] Βλ. για παράδειγμα R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 144.

Η εξήγηση του οράματος της Πρόκλας είναι πολύ σημαντική και ενδιαφέρουσα. Η Πρόκλα είδε μια προφητεία που σχετίζεται με το μαρτύριο του ιδίου του Πιλάτου.Το ότι ο αετός συμβόλιζε τον Πιλάτο δεν είναι τυχαίο, ο μάρτυρας με το μαρτύριο του μιμείται τον Χριστό και την σταύρωσή του.[60] Μας ενδιαφέρουν, επίσης, στην περιγραφή που μας παραθέτει ο συντάκτης τα εξής στοιχεία: 1) η εντολή του αυτοκράτορα να αποκεφαλιστεί ο Πιλάτος, 2) ο θάνατος της Πρόκλας, αφού βλέπει την δόξα του μαρτυρίου του άνδρα της 3) ο ενταφιασμός τους στον ίδιο τάφο.

Σημειώνουμε επίσης ότι αν συγκρίνουμε την περιγραφή του μαρτυρίου του Πιλάτου που είδαμε στην «Παράδοση» με το παραπάνω κείμενο μπορούμε να διαπιστώσουμε πως αυτό προϋποθέτει την παραπάνω περιγραφή, ταυτόχρονα προσθέτει νέες λεπτομέρειες καθώς αναπτύσσει τον θρύλο περί Πιλάτου. Ας λεχθεί επίσης πως όλα αυτά τα στοιχεία και πολλά άλλα θα χρησιμοποιηθούν από τον συντάκτη του «Μαρτυρίου». Το ότι ο συντάκτης του «Μαρτυρίου» θα έχει σαν μια από τις πηγές του ή την εν λόγω ομιλία-κείμενο ή την πηγή της, το αποδεικνύει ο τρόπος με τον οποίο η Πρόκλα προσφώνησε τον συζύγο της: «ω αδελφέ μου», κάτι που θα το ξανασυνταντήσουμε στο «Μαρτύριο».

Ακόμη σημειώνουμε πώς με την ανάλυση του κειμένου αυτού έγινε ξεκάθαρο πώς η κοπτική παράδοση ανέπτυξε τον θρύλο περί Πιλάτου προς στην θετική κατεύθυνση, χρησιμοποιώντας την ελληνική, καταρχάς, απόκρυφη παράδοση. Με αυτό τον τρόπο, η παράδοση αυτή βοήθησε την αραβο-κοπτική γραμματεία να συντάξει το «Μαρτύριο του Πιλάτου», έργο που συνιστά την κορωνίδα του θετικού θρύλου για τον Πιλάτο. Φαίνεται, όμως, πως ήδη η λαϊκή θρησκευτικότητα είχε «αγιοποιήσει» τον Πιλάτο θεωρώντας τον μάρτυρα. Πράγματι, είναι γνωστό πως η έκφραση της λαϊκής θρησκευτικότητας και παράδοσης γίνεται πολλές φορές διαμέσου των απόκρυφων έργων.[61] Η παραπάνω ομιλία-κείμενο, είναι ένα δείγμα της «αγιοποίησης» του Πιλάτου στην συνείδηση της κοπτικής χριστιανοσύνης. Σε επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς μια τέτοια ομιλία ίσως δείχνε ότι η λατρεία προς τιμήν του Πιλάτου στην Αίγυπτο, υπήρχε ήδη από τον ΣΤ΄ αιώνα.

Τέλος, σημειώνουμε ότι η αραβο-κοπτική παράδοση δεν αρχίζει κατευθείαν με το «Μαρτύριο του Πιλάτου», αλλά με ένα άλλο έργο πριν από αυτό που φέρει τον τίτλο «Θρήνοι της Μαρίας» ή το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ». Γι' αυτό θα αναλύσουμε πρώτα το έργο αυτό και θα εξετάσουμε τη σχέση του με την κοπτική παράδοση και μετά θα περάσουμε στο «Μαρτύριο του Πιλάτου».

---

60 Βλ. Δ. Τσαμης, *Αγιολογία*, 104-106, βλ. επίσης, W. Rodorf, "Martirio cristiano".

61 Βλ. M. G. Mara, "Apoocrifi", 395-396.

6.3. Το Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ και οι Θρήνοι της Μαρίας

Για το έργο αυτό μιλήσαμε ήδη, όταν συζητήσαμε τα σχετικά με τα κοπτικά «Fragmenta» και όταν αναφέραμε την άποψη πως τα «Fragmenta» ανήκουν σε ένα έργο που λέγεται το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ». Κατά την γνώμη μας, μπορεί κανείς να βρεί μια σχέση, ίσως άμεση, μεταξύ αυτού του έργου και των «Fragmenta», αλλά αυτό δεν θα σήμαινε πως τα «Fragmenta» προέρχονται από ένα πρωτότυπο έργο γραμμένο στα κοπτικά. Αυτό το πιστεύουμε για πολλούς λόγους που θα εξηγήσουμε κατά την ανάλυση μας.

Το έργο είναι γνωστό σε μας σε δύο εκδοχές μια αραβική και μια αιθιοπική μετάφραση της αραβικής. Υπάρχουν, όμως, αρκετές διαφορές μεταξύ των δυο εκδοχών, κάτι, που ο Mingana, ο επιμελητής της αραβικής έκδοσης, θεωρεί πολύ φυσιολογικό, αφού κάθε χειρόγραφο τέτοιου τύπου έργων περιέχει δικές του ιδιαιτερότητες.[62]

Επειδή η αιθιοπική μετάφραση έγινε από το αραβικό κείμενο, όπως παρατηρεί ο Erbetta[63], θα αναλύσουμε την αραβική έκδοση που έχουμε, δηλαδή αυτή του Mingana.[64] Το κείμενο είναι γραμένο σε Garšūnī, δηλαδή σε αραβική γλώσσα με συριακούς χαρακτήρες.[65]

Στον κολοφώνα του έργου σημειώνεται η πατρότητά του στον Κυριάκο τον Επίσκοπο της πόλης *Bahnasa* (Όξύρρυγχος) στην Αιγύπτο. Για αυτόν τον συγγραφέα θα μιλήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο, αφού στον ίδιο αποδίδεται και το «Μαρτύριο του Πιλάτου». Ενώ ο κολοφώνας αποδίδει το έργο στον Επίσκοπο *Bahnasa* (Όξύρρυγχος) Κυριάκο, το ίδιο το έργο μάς αναφέρει πως αυτό είναι γραμμένο από ένα άλλο πρόσωπο, τον Γαμαλιήλ.

Ποιος ήταν άραγε αυτός ο Γαμαλιήλ; Αν λάβουμε υπόψη μας την αναφορά των «Πράξεων των Αποστόλων» (5,34 και 22,3) όπου γίνεται λόγος για τον απόστολο Παύλο και για την Ιουδαϊκή μόρφωση που έλαβε από τον ραβίνο Γαμαλιήλ κατανοεί κανείς πως ο συντάκτης του έργου θέλει να το αποδώσει σε ένα βιβλικό πρόσωπο. Τι σχέση, όμως, έχει ένας Ιουδαίος ραβίνος με τον Χριστιανισμό; Για να απαντηθεί μια τέτοια απορία πρέπει να αναφερθούμε στην «Epistola Luciani» όπου μας λέει πως τα οστά του Γαμαλιήλ, του

---

62 Βλ. A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 427.

63 Βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 344-345.

64 A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 411-580.

65 Βλ. A. Mengozzi, "The History of Garshuni as a Writing System", E. Braida, "Garshuni Manuscripts and Garshuni Notes in Syriac Manuscripts", A. Mccollum, "Garshuni as It Is: Some Observations from Reading East and West Syriac Manuscripts".

υιού αυτού και του φίλου αυτού Νικοδήμου, βρέθηκαν με εκείνα του Στεφάνου στο ίδιο μέρος το 415 μ. Χ.[66] Μια τέτοια πληροφορία μας βεβαιώνει πως ο γνωστός του κατά Ιωάννην ευαγγελίου Νικόδημος ήταν φίλος του Γαμαλιήλ. Στο ίδιο έργο μας, πράγματι, μπορούμε να εντοπίσουμε μια τέτοια σχέση ενώ στο «Μαρτυρίο του Πιλάτου», όπως θα δούμε, λέγεται πως ο Γαμαλιήλ ήταν μαθητής του και του Ιωσήφ.

Επίσης, λέγεται πως ο εγγονός του γνωστού αυτού Γαμαλιήλ, που ονομαζόταν και αυτός Γαμαλιήλ, ήταν ο πρόεδρος του συνεδρίου των Ιουδαίων κατά των χριστιανών, συνέδριο που έγινε στην πόλη Jabne (Ιάμνεια) της Ιουδαίας μετά την καταστροφή του Ναού στα τέλη του Α΄ αιώνα. Ο ίδιος μετά, κατά την ίδια παράδοση, ασπάστηκε τον χριστιανισμό, έγινε μάρτυρας και έγραψε ένα ευαγγέλιο και ένα μαρτύριο.[67] Ίσως, λοιπόν, να πρόκειται για τον εγγονό του βιβλικού Γαμαλιήλ. Αυτό θα σήμαινε, όμως, πως ο συντάκτης του έργου συγχέει τους δυο άνδρες αφού δηλώνει την στενή σχέση του Γαμαλιήλ, που θα έπρεπε να ήταν ο βιβλικός και όχι ο εγγονός του, με τους Νικόδημο και Ιωσήφ.

Το όνομα του Γαμαλιήλ εμφανίζεται, για πρώτη φορά στην απόκρυφη γραμματεία στην παράδοση περί Αβγάρου του βασιλιά της Εδέσσης, για την οποία υπάρχει μια κοπτική μετάφραση.[68] Φαίνεται, λοιπόν, πως η παράδοση της Εδέσσης, που είχε αλλού επηρεάσει το θρύλο περί Πιλάτου, όπως είδαμε προηγουμένως, επηρέασε για μια άλλη φορά την ανάπτυξη του θρύλου, αυτή την φορά σε αιγυπτιακό περιβάλλον.[69]

Το έργο μας επίσης έχει ένα δεύτερο τίτλο: οι «Θρήνοι της Μαρίας». Αυτό μας αποδεικνύει πως πρόκειται για μια επεξεργασία διαφόρων έργων και όχι ενός έργου ενός συγγραφέα. Μπορούμε έτσι να συμπεράνουμε πως ίσως πρόκειται για τουλάχιστον δυο διαφορετικά έργα που ενώθηκαν, ώστε να αποτελέσουν ένα μοναδικό έργο. Πράγματι, οι «Θρήνοι» εύκολα θεωρούνται ως ενσωματώσεις στο «Ευαγγέλιο». Ήδη συναντήσαμε τον πυρήνα τους στα «Άκτα» κατά την δεύτερή τους (Β΄) εκδοχή.

Αν τα πράγματα είναι έτσι, τότε τίθενται τα εξής ερωτήματα: 1) Ποιά ήταν η πρωτότυπη γλώσσα του κειμένου που έχουμε; και 2) αν δεν είναι η αραβική, γιατί να το εξετάσουμε τώρα αφού χρονικά δεν θα μας προσφέρει πληρο-

---

66 Βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento, τομ. I/2*, 345.

67 Βλ. όπ. επ., 345.

68 Βλ. M. Geerard (επι.), *Clavis Apocryphorum Novi Testamenti*, 67-68, βλ. επίσης, S. Giversen, "Ad Abgarum. The Sahidic Version".

69 Βλ. επίσης J. –D Dubois,"La figure de Bérénice et ses sources dans la version copte des Actes de Pilate".

φορίες για μια ανάπτυξη της εικόνας του Πιλάτου; Αν πρόκειται, δηλαδή, για ενσωμάτωση έργων, που βρίσκεται η ανάπτυξη του θρύλου;

Καταρχάς σημειώνουμε πως θεωρούμε, ακολουθώντας τη θέση του Mingana, ότι η πρωτότυπη γλώσσα του κειμένου είναι η αραβική. Παρόλο, λοιπόν, που ο συντάκτης του έργου ακολουθεί άλλα εργα, όπως τα «Άκτα» και τα «Fragmenta», δεν σημαίνει πως ο συντάκτης απλώς τα μεταφράζει και τα ενοποιεί. Ούτε ότι πρόκειται για αραβική μετάφραση του κοπτικού «Ευαγγέλιου του Γαμαλιήλ», άλλα ίσως για δεύτερο ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ, ή για μια προσπάθεια ανακατασκευής του χαμένου κοπτικού κειμένου. Πρόκειται λοιπόν, κατά την γλωσσική και φιλολογική ανάλυση, για ένα καινούργιο έργο γραμμένο στην αραβική γλώσσα που ανάγεται στα μεσά του Ι΄ αιώνα. Στο έργο αυτό, που θα έπρεπε να είχε τον τίτλο το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ», ενσωματώθηκε ένα άλλο έργο, οι «Θρήνοι της Μαρίας».[70] Το πρώτο έργο ακολουθεί σαν βάση τα «Fragmenta»[71] και τις πηγές τους, ενώ το δεύτερο έργο προέρχεται από ένα πυρήνα που βρίσκεται ήδη στα «Άκτα», που κατά πάσα πιθανότητα ήταν μια κοπτική μετάφραση των «Άκτων».[72] Η ενοποίηση έγινε, κατά την άποψη μας, τον Ι΄ αιώνα, και αποδόθηκε όλο το καινούργιο έργο στον Επίσκοπο Οξυρρύγχου Κυριάκο, στον οποίο αποδόθηκε και το «Μαρτύριο του Πιλάτου» που ανάγεται στην ίδια περίοδο. Διαβάζοντας, επίσης, το έργο αντιλαμβανόμαστε πως σε αρκετά σημεία ο συντάκτης του δεν πέτυχε την ενοποίηση, αφού μερικά γεγονότα δεν έχουν μια λογική σειρά στην διήγηση.

Αυτό που μας ενδιαφέρει λοιπόν, είναι να δούμε την εικόνα που μας προσφέρει το ενιαίο αυτό έργο περί Πιλάτου. Και αυτό γιατί με την επεξεργασία που κάνει ο συντάκτης αναπτύσσει την εικόνα, η οποία θα φτάσει στην τελική της μορφή στο επόμενο έργο το «Μαρτύριο του Πιλάτου». Το τελευ-

---

70 Οι Harris και Mingana σχολιάζοντας το αραβικό κείμενο υποθέτουν πως γράφτηκε αρχικά στα αραβικά και δεν πρόκειται για μια απλή μετάφραση, οι δυο επίσης τονίζουν πως ο συντάκτης χρησιμοποίησε μερικές κοπτικές πηγές, βλ., A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 420, 427-430.

71 Ο A. Mingana παρατηρεί πως υπάρχει μια σχέση ανάμεσά στα «Fragmenta» και στο έργο μας εδώ. Μια τέτοια σχέση, λέει ο Mingana, μας αφήνει να νομίσουμε πως το έργο είναι μια συνέχεια των «Fragmenta» που ανήκουν σε ένα έργο αποδιδόμενο στον Γαμαλιήλ. Λοιπόν το αραβικό έργο δεν είναι μια μετάφραση ενός κοπτικού πρωτοτύπου, αλλά ένα δεύτερο ευαγγέλιο/έργο του Γαμαλιήλ. Βλ., A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 427.429-430. Κατά την άποψη μας, τα «Fragmenta» ήταν μια βασική πηγή του συντάκτη του έργου μας.

72 Για τις κοπτικές μεταφράσεις των «Άκτων Β΄» βλ., M. Geerard (επι.), *Clavis Apocryphorum Novi Testamenti*, 45.

ταίο αυτό έργο, όπως θα φανεί από την ανάλυσή μας, συντάχτηκε χρονολογικά μετά από αυτό το έργο (Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ – Θρήνοι της Μαρίας).

Θα αρχίσουμε την ανάλυση μας με μερικές περικοπές του έργου «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας». Συγκεκριμένα σε ένα θρήνο της, η Μαρία περιγράφει με τον εξής τρόπο τον τόπο του Κρανίου (Γολγοθά), μόλις έφτασε για να δεί τον υιό της:

Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ Θρήνοι της Μαρίας[100]	**Ελληνική μετάφραση[101]**
ܦܠܡܐ ܓܐܬ ܐܠܝ ܐܠܓܠܓܠܗ ܐܒܨܪܬ ܐܙܕܚܐܡ ܐܠܓܡܘܥ ܛܐܝܦ ܛܐܝܦ ܘܩܒܐܝܠ ܘܩܒܐܝܠ ܝܢܛܪܘܢ ܐܠܝܗ ܥܠܝ ܐܠܨܠܝܒ ܘܩܐܘܘܐ ܠܓܐܬ ܟܬܝܪ ܡܢ ܟܠ [ܐܠܟܘܪ] ܡܢ ܐܓܬܡܥܘܐ ܐܠܝ ܐܘܪܫܠܝܡ ܦܝ ܗܕܐ ܐܠܫܗܪ ܐܠܡܩܕܣ ܡܢ ܐܓܠ ܕܒܚ ܐܠܟܪܘܦ ܘܓܡܝܥ ܐܠܕܝܢ ܗܡ ܡܢ ܓܢܣ [ܐܠܐܡܓܐܙܝܢ] ܘܒܐܠܐܩ ܘܡܘܐܒ ܘܟܐܒܪ ܘܐܠܐܣܡܐܥܝܠܝܢ ܘܟܠ ܛܐܝܦܗ̈ ܡܢܗܡ ܡܬܫܐܡܠܝܢ ܥܠܝ ܥܠܛܗܡ ܠܐܓܠ ܐܠܡܢܛܪ ܐܠܥܛܝܡ ܐܠܥܓܝܒ.	Και όταν [η Μαρία] έφτασε στον Γολγοθά βρήκε ένα πλήθος ανθρώπων από διαφορετικές ομάδες και φυλές που τον κοίταζαν [τον Ιησού] όταν ήταν κρεμασμένος στο σταυρό. Μαζεύτηκαν πολλές γλώσσες (δηλαδή διαφορετικοί λαοί) από όλο τον κόσμο στην Ιερουσαλήμ σε αυτόν τον ιερό μήνα ώστε να θυσιάσουν το αρνί, [αυτές οι γλώσσες] ήταν οι γλώσσες των al-amǧāzīnan(?), Bālāq (?), Μωαβιδιτών, Kābār (?), και των **Ισμαηλιτών**. Κάθε ομάδα ανθρώπων προσπαθούσε να βλέπει το παράδοξο και ένδοξο θέαμα.

Η παραπάνω διήγηση μας ενδιαφέρει, γιατί μας βοηθάει να εξαγάγουμε μερικά συμπεράσματα για την ημερομηνία σύνταξης του κειμένου ή της τελευταίας του επεξεργασίας. Η αναφορά στους Ισμαηλίτες που είχαν έρθει στην Ιερουσαλήμ για το Πάσχα με άλλους λαούς της Βίβλου μας βοηθάει να βεβαιωθούμε πως το κείμενο γράφτηκε και έφτασε στην τελική του μορφή, όπως το έχουμε σήμερα, δηλαδή στα αραβικά, και δεν είναι μια απλή μετάφραση από την κοπτική γλώσσα. Οι αναφορά των άλλων παράξενων ονομάτων λαών που έχουν ένα αραβικό τόνο, είναι μια άλλη ένδειξη. Είναι γνωστό, πράγματι, πως οι Άραβες θεωρούνται από τους χριστιανούς απόγονοι του Ισμαήλ, υιού του Αβραάμ από την δούλη Αγάρ.[73] Είμαστε ήδη σε μια εποχή που οι χριστιανοί της Αιγύπτου ζουν κάτω από τον ζυγό των Μουσουλμάνων τους οποίους θεωρούν κατακτητές και όχι ελευθερωτές, όπως θεωρούνταν κατά την πρώτη εποχή της αραβικής και ισλαμικής κατοχής.[74] Αν διαβάζουμε πιο προσεκτικά την περικοπή φαίνεται πως ο συντάκτης

73 Βλ. σχετικά με αυτόν τον όρο M. Ph. Penn, *Envisioning Islam*.56-74.

74 Βλ. σχετικά A. Elli, *Storia della Chiesa Copta*. τομ. 1, 390-395, H. Suermann, "Copts and the Islam".

της αναφέρεται στην εποχή του μεγάλου διωγμού των χριστιανών από τον χαλίφη *al-Ḥākim* (996-1021 μ.Χ)[75] της οποίας μάρτυρες ήταν οι ίδιοι Μουσουλμάνοι. Έτσι ο συντάκτης αναφέρει τον όρο «Ισμαηλίτες» και τα άλλα αραβικά ονόματα που μοιάζουν να είναι ονόματα κάποιων αραβικών φυλών.

Ένα άλλο χρήσιμο στοιχείο μπορεί να είναι η αναφορά από το κείμενό μας στην βασιλική ιδότητα του Ιησού. Με τον τονισμό της βασιλικής ιδιότητας του Ιησού, θεωρούμε πως ο σύντάκτης θέλει να πει πως οι χριστιανοί δηλώνουν ότι ο μοναδικός τους βασιλιάς και ηγέτης είναι ο Χριστός. Τέτοιο χαρακτηριστικό το βρήκε ο σύντάκτης σε χρήση σε άλλα απόκρυφα κείμενα, όπως ήδη είδαμε. Τώρα όμως του δίνει μια καινούργια διάσταση, συγκεκριμένα αναφέρονται τα εξής:

Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ
Θρήνοι της Μαρίας[102]

ܘܩܘܡ ܩܐܝܠܝܢ ܠܘ ܟܐܢ ܥܕܠ ܦܝ ܗܕܗ ܐܠܡܕܝܢܗ ܠܡ ܟܐܢ ܝܨܝܪ ܐܢ ܝܨܠܒܘܐ ܗܕܐ. ܘܩܘܡ ܟܐܢܘܐ ܝܩܘܠܘܐ ܗܕܐ ܗܘ ܐܠܕܝ ܐܪܣܠ ܐܠܡܠܟ ܒܗ ܠܝܨܝܪܗ ܡܠܟܐ ܥܠܐ ܟܠ ܐܠܝܗܘܕܝܗ ܡܢ ܐܓܠ ܗܕܐ ܐܡܪ ܐܝܪܘܕܣ ܒܩܬܠܗ.

Ελληνική μετάφραση[103]

Μια ομάδα ανθρώπων είπε: «Αν υπήρχε δικαιοσύνη σε αυτή την πόλη, αυτός δεν θα είχε σταυρωθεί.» Άλλη ομάδα δήλωσε: «**Αυτός είναι ο άνθρωπος που ο βασιλιάς τον είχε στείλει ώστε να τον κάνει βασιλιά σε όλη την Ιουδαία,** και γι'αυτό ο Ηρώδης διέταξε να τον σκοτώσει».

Το κείμενο ακολουθεί τα «Fragmenta». Αλλά είναι φανερό πως ο συντάκτης του έργου επεξεργάζεται την βασιλική ιδιότητα του Ιησού ώστε να περάσει ένα καινούργιο μήνυμα. Ο Ιησούς στάλθηκε από τον βασιλιά ώστε να γίνει βασιλίας σε όλη την Ιουδαία. Ο συντάκτης χρησιμοποεί για τους δυο τον όρο ο «βασιλιάς» (ܐܠܡܠܟ), και έτσι βοηθάει να κάνουμε, κατά την άποψη μας, μια συμβολική-θεολογική ανάγνωση: ο Πατήρ έστειλε τον Υίό ώστε να κυβερνήσει τον κόσμο. Και επειδή ο Πατήρ και ο Υίος είναι ομοούσιοι στην θεότητα, ο συντάκτης τους αποκάλεσε με τον ίδιο όρο «βασιλιά» και όχι καίσαρα – βασιλιά. Το μήνυμα λοιπόν του συντάκτη προς το ακροατήριό του είναι πως ο Χριστός ήταν ο απεσταλμένος του Πατέρα για να κυβερνήσει τον κόσμο και για αυτό παραμένει ο βασιλιάς των πιστών του.

Στην συνέχεια δηλώνεται σε ένα θρήνο πως ο Ηρώδης ήταν ο υπεύθυνος για την σταύρωση του Ιησού. Μετά, ο συντάκτης συνδέοντας τον θρήνο με την διήγηση του «Ευαγγέλιου του Γαμαλιήλ» σχολιάζει το γεγονός πώς ο Πιλάτος έβλεπε τον Ιησού με θετικό τρόπο και δεν ήθελε να τον σταυρώσει.

[75] Βλ. A. Elli, *Storia della Chiesa Copta*. τομ. 2, 86-99.

Αυτό ωθεί, αναφέρει η διήγηση, τους Ιουδαίους να δωροδοκήσουν τον Ηρώδη ώστε να διώξει τον Πιλάτο και να σταυρώσει τον Ιησού. Έτσι:

Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ **Θρήνοι της Μαρίας**[104]	**Ελληνική μετάφραση**[105]
... ܠܐܢ ܦܝܠܐܛܘܣ ܟܐܢ ܝܚܒܗ ܗܘ ܘܐܡܪܐܬܗ ܡܬܠ ܢܦܣܗܡ ܘܐܠܐܫܬܓܠ ܐܠܕܝ ܟܐܢ ܥܡܠܗ ܝܪܝܕ ܪܓܒܗ ܠܝܩܢܥ ܐܠܝܗܘܕ. ܐܠܟܐܦܪܝܢ ܠܝܛܠܩܘܗ ܒܓܝܪ ܡܘܬ. [ܘܐܠܐ ܠܘ ܥܪܦ] ܐܢܗܡ ܝܨܠܒܘܗ ܠܘ ܟܠܦ ܐܠܐ ܐܠܡܘܬ ܗܘ ܘܐܡܪܐܬܗ ܘܒܢܝܗ ܠܡ ܟܐܢ ܝܡܕ ܝܕܗ ܥܠܝܗ ܐܠܒܬܗ.	Επειδή **ο Πιλάτος και η σύζυγός του** τον αγαπούσαν σαν τον εαυτό τους, και αν τον μαστίγωσε, ήταν επειδή ήθελε να πείσει τους ασεβείς Ιουδαίους να τον αφήσουν ελεύθερο χωρίς να τον θανατώσουν. Πράγματι, αν γνώριζε ότι [έτσι και αλλιώς] θα τον σταύρωναν, **ακόμη και αν ήθελαν να σκοτώσουν τον ίδιο με τη σύζυγό του και τα παιδιά του**, ποτέ δεν θα έβαζε τα χέρια του πάνω του [στον Ιησού].

Η παραπάνω περιγραφή του συντάκτη του έργου είναι πολύ σημαντική επειδή μας αποκαλύπτει πως μια από τις πηγές του ήταν ή η ομιλία του ψευδοΚυρίλλου ή μια πηγή της. Πρόκειται για την ιδέα πως ο Πιλάτος και η σύζυγός του αγαπούσαν τον Ιησού. Είναι μια ανάπτυξη για το σκηνικό που έγινε στο σπίτι του Πιλάτου και μας το περιέγραψε η ομιλία του ψευδοΚυρίλλου. Πράγματι, η αναφορά στα παιδιά του Πιλάτου είναι άλλο στοιχείο ανάπτυξης, αφού το κείμενο της ομιλίας ανέφερε την πρόταση του Πιλάτου να σταυρωθεί ο γιός του στην θέση του Ιησού. Ο συντάκτης μας, για τον οποίο ο Πιλάτος έχει παιδιά, μας κάνει να καταλάβουμε πως ο ηγεμόνας ήταν έτοιμος να προσφέρει τη ζωή του, αυτός, η σύζυγός του και τα παιδιά του για τον Ιησού. Η αναφορά στα παιδιά του Πιλάτου είναι πολύ σημαντική, αφού θα την ξαναδούμε στο «Μαρτύριο» με το στοιχείο της αγάπης του Πιλάτου και της Πρόκλας για τον Ιησού.

Οι Ιουδαίοι, συνεχίζει το κείμενο, αποδείχτηκαν ψεύτες. Παρόλο που είχαν υποσχεθεί στον Πιλάτο ν' αφήσουν τον Ιησού χωρίς να τον θανατώσουν, εντούτοις τον σταύρωσαν. Εξαιτίας αυτού, η Μαρία, αμέσως μετά το θάνατο του γιού της, θρηνολογεί και προσπαθεί με τον θρήνο της να κατηγορήσει τον Πιλάτο, τον δικαστή, για την σταύρωση του γιού της, λέγοντας, για παράδειγμα, πως ο ιουδαϊκός λαός δεν θα μπορούσε ποτέ να σταυρώσει τον Ιησού αν ο δικαστής δεν του το είχε επιτρέψει. Αυτός ο θρήνος και η κατηγορία που υπάρχει σε αυτόν μας θυμίζουν τις κατηγορίες που απήγγειλε η Μαρία η Μαγδαλινή εναντίον του Πιλάτου στα «Άκτα» κατά την Β΄ τους εκδοχή. Σημειωτέον πως υπάρχει μια σύγχυση μεταξύ των δυο γυναικών με το όνομα «Μαρία» στα «Άκτα», στα «Fragmenta», στο εδώ κείμενό μας, την οποία θα ξαναδούμε στο «Μαρτύριο». Σε όλα αυτά τα έργα η Μαρία, η μητέρα του Ιησού, αντικαθιστά την Μαγδαληνή στην μετά την ανάσταση συνάντησή της

με τον Ιησού.[76] Αυτό μας αποκαλύπει πως ο συντάκτης του έργου «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας» ακολουθεί τα προαναφερθέντα έργα κάνοντας ταυτόχρονα μια επεξεργασία των διηγήσεών τους.

Μετά από αυτό, γίνεται η αναφορά στην πίστη του εκατόνταρχου, ο οποίος κλήθηκε από τον Πιλάτο να έρθει στο παλάτι του ώστε να τον πληροφορήσει για όσα έγιναν κατά την σταύρωση. Όταν αυτός παρουσιάστηκε στον Πιλάτο, τότε ο ηγεμών του είπε:

Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ Θρήνοι της Μαρίας[106]	Ελληνική μετάφραση[107]
ܐܚܙܝܬ ܠܟ ܐܚܝ ܡܢܐ ܗܘ ܕܥܒܕܘ ܝܗܘܕܝܐ: ܘܗܪܘܕܣ ܒܓܒܪܐ ܟܐܢܐ ܩܛܠܘܗܝ ܒܥܘܠܐ ܘܐܫܬܠܡܘ ܟܠܗܝܢ ܗܠܝܢ ܗܟܢܐ ܗܘܝ ܥܠ ܐܪܥܐ. ܐܡܪ ܐܢܐ ܠܟ ܐܚܝ ܕܗܕܐ ܒܝܫܬܐ [ܟܠܗܝܢ] ܠܐ ܗܘܬ ܒܨܒܝܢܝ، ܐܠܐ ܠܦܘܬ ܨܒܝܢܗ ܕܗܪܘܕܣ ܐܪܕܬ ܐܫܒܩܝܘܗܝ ܘܠܐ ܐܡܝܬ [ܩܛܠܬܗ] ܘܟܕ ܚܙܝܬ ܕܠܐ ܫܦܪ ܠܗܪܘܕܣ ܐܫܠܡܬܗ ܠܝܗܘܕܝܐ ܠܡܙܩܦܗ. ܚܙܝ ܗܫܐ ܐܝܢܐ [ܕܚܠܬܐ̈] ܢܬܠ ܠܐܠܗܐ ܚܠܦ ܕܩܛܠܢ ܒܪܗ.	«Έχεις δει, αδελφέ μου, **τι έκαναν οι Ιουδαίοι και ο Ηρώδης σε αυτόν τον δίκαιο άνθρωπο**; Τον θανάτωσαν άδικα, και έτσι **όλα αυτά τα πράγματα έχουν συμβεί στη γη.** Θα σου πω, αδελφέ μου, αυτές οι κακίες **δεν έγιναν σύμφωνα με το θέλημά μου, αλλά σύμφωνα με το θέλημα του Ηρώδη**, αφού εγώ ήθελα να τον αφήσω και να μην τον θανατώσω, αλλά όταν είδα ότι αυτό δεν άρεσε στον Ηρώδη, τον παρέδωσα στους Ιουδαίους ώστε να τον σταυρώσουν. **Δες τώρα, ποιο φόβο θα μπορούσαμε να δώσουμε στον Θεό σε αντάλλαγμα για το γεγονός ότι θανατώσαμε τον Υιό του;**»

Ο Πιλάτος, ομολογεί, σύμφωνα με το κείμενο, πως ο ίδιος δεν ήθελε να θανατώσει τον Ιησού. Όλα έγιναν σύμφωνα με τη θέληση του Ηρώδη. Στην πραγματικότητα, το κείμενο μας ωθεί να υποθέσουμε πως ο Πιλάτος φοβήθηκε για όσα έκανε, αφού ο ίδιος έδωσε την άδεια στους Ιουδαίους να σταυρώσουν τον Ιησού. Ο Πιλάτος μετά τα υπερφυσικά φαινόμενα που έζησε και παρά το γεγονός ότι ο ίδιος δεν ήθελε να σταυρώσει τον Ιησού, θεώρησε ότι έχει και αυτός ευθύνη, ώστε στο τέλος να ομολογήσει, χρησιμοποιώντας το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο: «εμείς θανατώσαμε τον Υιό του Θεού». Η αναφορά στα υπερφυσικά φαινόμενα είναι πολύ βασικό στοιχείο στο θρύλο περί Πιλάτου. Το στοιχείο αυτό το είχαμε συναντήσει και σε πολλά άλλα κείμενα, ειδικά στη συριακή παράδοση, όπου το στοιχείο αυτό τονιζόταν ιδιαίτερα. Τα φαινόμενα, κατά το κείμενό μας εδώ, τα οποία ο ίδιος ο ηγεμών είδε, τον κάνουν να σκεφτεί ξανά σχετικά με το τι είχε πράξει εναντίον του Ιησού.

Ένα άλλο στοιχείο που ο συντάκτης το προσλαμβάνει από την προηγού-

76 Για το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ» βλ., M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento,* τομ. I/2, 346; Για τα «Fragmenta» βλ. «Fragmento XIV» στο όπ, επ., 329. Για το θέμα αυτό στο «Μαρτύριο» βλ., A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 532-533.

μενη παράδοση είναι η περιγραφή του Πιλάτου ως πιστού στον Θεό. Η τελευταία του φράση, βασικά, φανερώνει πως ο ίδιος πιστεύει στον Θεό και πως σκότωσε τον Υιό Του. Ένα ανάλογο στοιχείο τον συναντήσαμε για πρώτη φορά στην ομιλία του ψευδοΚυρίλλου. Εδώ, στο παραπάνω κείμενο, ο συντάκτης χρησιμοποιεί το στοιχείο αυτό, για ν' αναπτύξει τον θρύλο συμφώνα με την διήγηση που θέλει να καταθέσει ο ίδιος.

Η απάντηση του εκατόνταρχου είναι πολύ σημαντική για να καταλάβουμε την ανάπτυξη του θρύλου για τον Πιλάτο. Ο ίδιος απαντάει λέγοντας πως το αίμα του Ιησού θα πέσει στον Ηρώδη και στους αρχιερείς. Πρόκειται για μια προσπάθεια του συντάκτη ν' αθωώσει τον Πιλάτο, χρησιμοποιώντας, όμως, ένα στοιχείο που βρίσκεται στα «Άκτα» κατά την Α΄ εκδοχή και ακριβώς στον διάλογο μεταξύ του Νικοδήμου και του Πιλάτου που είδαμε προηγουμένως.

Ο ηγεμόνας Πιλάτος στη συνέχεια καλεί τους Άννα και Καϊάφα, και αρχίζει μαζί τους έναν έντονο διάλογο. Τους κατηγορεί για την σταύρωση του Ιησού, επισημαίνοντας πως αυτό το λάθος το διέπραξαν όλοι μαζί. Ως απόδειξη για τα λόγια του, τους αναφέρει τα θαύματα που συνέβησαν μετά το θάνατο του Χριστού προσπαθώντας να τους δείξει πως ο Ιησούς ήταν άγιος. Αλλά οι αρχιερείς δεν συμφώνησαν μαζί του και απέρριψαν τις απόψεις του για την αγιότητα του Ιησού επισημαίνοντας ότι έπραξαν ορθά.

Κατόπιν το κείμενο διηγείται περί του προβλήματος του σώματος του Χριστού, και τι θα απογίνει μετά τον θάνατο του; Ο Πιλάτος ήθελε να βάλει το σώμα σε ένα χώρο μαζί με έναν πιστό ώστε να το προσέξει, με την ελπίδα της ανάστασης του, οι Ιουδαίοι, όμως, εναντιώθηκαν κατά της απόφασης αυτής λέγοντας ότι δεν επιτρέπεται σύμφωνα με τον Νόμο να τεθεί ένας νεκρός με έναν εν ζωή άνθρωπο στο ίδιο μέρος. Τότε έρχεται ο Ιωσήφ εκ Αριμαθαίας και ζητάει από τον Πιλάτο το σώμα του Ιησού. Μετά έχουμε ένα διάλογο μεταξύ του Πιλάτου και των αρχιερέων και της επιθυμίας των τελευταίων να φυλάσσεται ο τάφος από στρατιώτες.[77] Ο συντάκτης λοιπόν σε όλη αυτή την διήγηση έχει σαν βάση το ευαγγελικό κείμενο του Ματθαίου,[78] αλλά αναπτύσει τα γεγονότα συμπληρώνοντας λεπτομέρειες και προσθέτοντας καινούργια στοιχεία με βάση την θετική εικόντα που έχει για τον Πιλάτο και την αρνητική που έχει για τους αρχιερείς.

Ένα άλλο σημείο που θα θέλαμε να αναλύσουε σε αυτό το έργο βρίσκεται προς το τέλος του. Εκεί επισημαίνεται πως ο Πιλάτος, όχι μόνο έγινε μαθητής και πιστός του Χριστού, αλλά έγινε ένας μάρτυρας της ανάστασής του. Το γεγονός αυτό περιγράφεται με έναν ενδιαφέροντα τρόπο από τον συντάκτη του

---

77 Για όλα αυτά τα γεγονότα βλ. A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 470-480.

78 Βλ. Ματθ 27, 62-66.

έργου μας. Η περιγραφή αυτή περιέχει επίσης μια ανάπτυξη που κάνει την διήγηση πιο ενδιαφέρουσα. Χρονικά είμαστε μετά την ανάσταση. Η είδηση μετά την ανάσταση έρχεται στους αρχιερείς οι οποίοι ζητούν από τον Πιλάτο να ελέγξει την δήλωση του καθενός από τους στρατιώτες της φρουράς. Ο Πιλάτος, δεν φαίνεται να ξαφνιάζεται από αυτή την είδηση, αντίθετα, αυτός είναι βέβαιος ότι ο Χριστός αναστήθηκε, και το επιβεβαιώνει στους αρχιερείς. Τους λέει πως ο ίδιος είδε ένα όνειρο την νύχτα της Κυριακής, και σε αυτό το όνειρο του μίλησε ο Ιησούς. Το κείμενο μας δίνει την εξής περιγραφή του ονείρου-οράματος του κυβερνήτη:

Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ
Θρήνοι της Μαρίας[108]

ܪܐܝܬܗ ܦܝ ܗܕܗ ܐܠܠܝܠܗ ܘܐܢܐ ܪܐܩܕ ܥܠܝ ܣܪܝܪܝ، ܘܐܢܐ ܒܬ ܚܙܝܢ ܐܠܩܠܒ ܠܐܢܝ ܐܠܩܝܬ ܥܠܝܗ ܐܠܝܕ ܘܡܠܬ ܠܟܠ ܗܕܐ ܗܘ ܐܢ ܐܠܠܗ ܒܗܕܗ ܐܠܐܝܐܬ ܐܠܬܝ، [ܡܪ] ܨܐܪܬ ܦܝ ܐܠܣܡܐ ܥܢܕ ܡܘܬܗ ܥܠܝ ܐܠܨܠܝܒ. ܦܪܐܝܬܗ ܘܐܩܘܠ ܠܥܠ ܐܒܢ ܡܢ ܐܠܠܗ. ܘܐܨܝܬ ܐܠܚܩܝܩܗ ܒܠܗܐ ܒܢܘܪܗ ܐܟܬܪ ܡܢ ܢܘܪ ܐܠܫܡܣ ܡܢܗ ܥܠܐ ܓܡܝܥ ܐܠܡܕܝܢܗ. ܘܩܐܠ ܠܝ ܝܐ ܦܝܠܐܛܘܣ ܠܡܐܕܐ ܐܢܬ ܬܒܟܝ ܠܐܓܠ ܐܢܟ ܓܠܕܬ ܝܣܘܥ ܠܐܢ ܐܠܡܟܬܘܒ ܡܢ ܐܓܠܗ ܩܕ ܟܡܠ. ܒܠ ܐܪܓܥ ܐܠܝ ܘܐܢܐ ܐܓܦܪ ܠܟ. ܐܢܐ ܗܘ ܝܣܘܥ ܐܠܕܝ، ܡܐܬ ܥܠܝ ܐܠܨܠܝܒ ܐܢܐ ܗܘ ܝܣܘܥ ܐܠܕܝ، ܩܐܡ [ܐܠܝܘܡ] ܡܢ ܐܠܐܡܘܐܬ ܘܗܕܐ ܐܠܢܘܪ ܐܠܕܝ، ܬܒܨܪܗ ܐܠܝܘܡ ܗܘ ܡܓܕ ܩܝܐܡܬܝ، ܐܠܬܝ، ܐܫܪܩܬ ܓܡܝܥ ܐܠܥܐܠܡ ܒܐܠܦܪܚ. ܬܐܡܠ ܝܐ ܦܝܠܐܛܘܣ ܘܐܢܛܪ ܗܕܐ ܐܠܒܗܐ ܐܠܬܝ، ܬܨܝ، ܦܝ ܫܐܪܩ ܐܠܥܐܠܡ ܐܟܡܠ ܡܢ ܢܘܪ ܐܠܫܡܣ ܠܬܥܠܡ ܐܢܝ ܩܡܬ ܡܢ ܐܠܐܡܘܐܬ ܘܐܣܪܥ ܐܠܝ ܩܒܪܝ، ܬܓܕ ܐܠܠܦܐܝܦ ܡܥ ܡܠܐܝܟܗ ܘܐܠܡܠܐܝܟܗ [ܬܣܓܕܠܗܡ]. ܩܒܠܗܡ ܘܐܫܗܪ ܠܗܡ ܘܐܟܒܪ ܥܠܝ ܩܝܐܡܬܝ، ܘܬܢܛܪ ܥܓܐܝܒ ܟܬܝܪܗ ܦܝ ܩܒܪܝ ܐܠܝܘܡ ܐܠܥܪܓ ܝܡܫܘܢ ܘܐܠܥܡܝܐܢ ܝܒܨܪܘܢ [ܘܐܠܐܡܘܐܬ ܗܐ ܐܢܐ ܐܩܝܡܗܡ ܒܡܘܬܝ،] ܝܐ ܦܝܠܐܛܘܣ...

Ελληνική μετάφραση[109]

Τον είδα χθες το βράδυ, όταν ήμουν στο κρεβάτι μου, και ήμουν λυπημένος γιατί είχα βάλει το χέρι μου πάνω του, και λόγω των σημείων στον ουρανό, όταν πέθανε στο σταυρό, έλεγα στον εαυτό μου ίσως **να ήταν αληθινά ο Υιός του Θεού**. Τότε τον είδα να στέκεται εμπρός μου και **έλαμπε περισσότερο από τον ήλιο, μέχρι το σημείο που διά του φωτός του έλαμπε όλη η πόλη, εκτός από τη συναγωγή των Ιουδαίων.** Και είπε: «Ω Πιλάτε, γιατί κλαις επειδή μαστίγωσες τον Ιησού; **όλα όσα ήταν γραμμένα περί αυτού έχουν εκπληρωθεί**. **Πίστεψε σε μένα, και εγώ θα σε συγχωρέσω**. Είμαι ο Ιησούς που πέθανε στο σταυρό, είμαι ο Ιησούς που σήμερα αναστήθηκε από τους νεκρούς, και αυτό το φως που βλέπεις είναι η δόξα της ανάστασης μου που λάμπει στον κόσμο με χαρά. Κοίταξε Πιλάτε, και δες αυτό το μεγαλείο που λάμπει και φωτίζει τον κόσμο. Είναι πιο τέλειο από το φως του ηλίου, για να σε κάνει να καταλάβεις πως αναστήθηκε αληθινά. **Πήγαινε γρήγορα στον τάφο μου**, εκεί θα βρείς το σάβανο και τους αγγέλους να το φυλάττουν. Να το προσκυνήσεις και να το φιλήσεις και **να μεταδώσεις την είδηση της ανάστασής μου, και θα δεις πολλά θαύματα στον τάφο [μου]. Σήμερα, οι ανάπηροι περπατάνε, οι τυφλοί βλέπουν και τους νεκρούς, ιδού, εγώ θα τους αναστήσω διά του θανάτου μου, ώ Πιλάτε** ...

Η περιγραφή που δίνει ο Πιλάτος είναι πολύ σημαντική. Καταρχάς είδαμε στην ομιλία του ψευδοΚυρίλλου ένα όραμα του Πιλάτου, αλλά εκείνο το είδε ο Πιλάτος πριν από την σταύρωση και είχε διαφορετικό περιεχόμενο. Εδώ ο συ-

ντάκτης μας περιγράφει, έχοντας την υπάρχουσα ιδέα του οράματος-ονείρου του Πιλάτου, μια άλλη κατάσταση. Ο αναστημένος Χριστός εμφανίζεται στον Πιλάτο και του επιβεβαιώνει το γεγονός της ανάστασης. Ο Πιλάτος περιγράφει την εικόνα του αναστημένου, ότι αυτός έλαμπε με φως πιο λαμπερό από αυτό του ηλίου, φως που μπορούσε να φωτίσει ολόκληρη την πόλη, εκτός από την συναγωγή των Ιουδαίων. Αυτή η περιγραφή έχει δυο βασικά στοιχεία, η εικόνα του Ιησού μοιάζει με την εικόνα του Ιησού που έχουμε στην ευαγγελική περιγραφή της μεταμόρφωσης του Ιησού .[79] Εδώ ο Χριστός ο ίδιος δηλώνει ότι το φως είναι η δόξα της ανάστασης. Πρόκειται για ένα λειτουργικό, κατά την γνώμη μας, στοιχείο, αφού το φως έπαιζε (και παίζει) ένα ιδιαίτερο ρόλο στην λειτουργία της ανάστασης και του Πάσχα. Επίσης η αναφορά στην λάμψη του κόσμου με χαρά που γίνεται στην περιγραφή επάνω έχει σαν υπόβαθρο τους ύμνους της λειτουργίας της ανάστασης κατά την κοπτική παράδοση.[80]

Το δεύτερο στοιχείο, που μας ενδιαφέρει στην περικοπή αυτή, είναι η αναφορά στην συναγωγή των Ιουδαίων και όχι στον Ναό, κάτι που δείχνει το υπόβαθρο του συντάκτη που είναι τα άλλα κοπτικά απόκρυφα στα οποία ήδη είδαμε τον ρόλο της συναγωγής και πως αυτή αντικαθιστά τον Ναό.

Ένα άλλο σημείο που πρέπει να επισημάνουμε είναι η θετική στάση του Χριστού απέναντι στον Πιλάτο. Για τον Κύριο, ο Πιλάτος μόνο τον μαστίγωσε, δεν είναι υπεύθυνος για την σταύρωση και τον θάνατό του, κάτι για το οποίο κατηγορούνται οι Ιουδαίοι. Δηλαδή ο συντάκτης, βάζει τον Ιησού ν' αθωώνει τον Πιλάτο. Όλα όσα συνέβησαν ήταν ήδη γραμμένα, και ο Ιησούς τα εκπλήρωσε. Το τελευταίο το είδαμε και στην ομιλία του ψευδοΚυρίλλου, στην συζήτηση μεταξύ του Πιλάτου και του Ιησού πριν την σταύρωση.

Ο Χριστός, σύμφωνα με το κείμενο, αφού εξήγησε όλα αυτά στον Πιλάτο, τον καλεί να πιστέψει στην ανάσταση του και να γίνει μάρτυρας του Χριστού. Σημειώνουμε ότι ενώ τα υπερφυσικά φαινόμενα κατά τη διάρκεια της σταύρωσης ώθησαν τον Πιλάτο να αρχίζει να πιστεύει στον Χριστό, το όραμα ήταν αυτό που τελικά επέδρασε στον Πιλάτο, τον ώθησε να πιστέψει και να γίνει μαθητής και μάρτυς του Χριστού.

Το τελευταίο που ο Ιησούς ζητά από τον Πιλάτο είναι να μεταβεί στον τάφο

---

79 Βλ. Ματθ 17,1-9, Μκ 9,2-10, Λουκ 9,28-36. Να σημειωθεί πως η περιγραφή του Ματθαίου είναι αυτή που έχει κατά νου ο συντάκτης μας.

80 Πρόκειται ίσως για μια πράξη-τελετουργία με λαμπάδες κατά το Μεγάλο Σάββατό στην κοπτική παράδοση που ονομάζεται «το Σάββατο της χαράς», Βλ., *The Rite of Passion Week*, 514. Κατά την γνώμη μας ο συντάκτης έχει κατά νου μια τέτοια πράξη, αφού το Σάββατο αυτό, κατά την κοπτική παράδοση, λέγεται της χαράς. Βλ. επίσης τους ύμνους αυτής της ημέρας και εκείνης της Κυριακής του Πάσχα, όπ. επ., 595.609.

και να φιλήσει-προσκυνήσει το σάβανο. Επίσης του αναγγέλλει ότι θα γίνουν πολλά θαύματα στον τάφο ως απόδειξη της αναστάσεώς του. Το τελευταίο αυτό στοιχείο είναι πολύ σημαντικό, γιατί είναι μια λειπτομέρεια που θα την ξανασυναντήσουμε στο «Μαρτύριο». Γενικά, το παραπάνω όραμα μάς επαναλαμβάνει την προφητεία που είδε η Πρόκλα κατά την ομιλία του ψευδο-Κυρίλλου, με την διαφορά ότι η διήγηση εκείνη είναι παραλλαγμένη και χωρίς την αναφορά στον μαρτυρικό θάνατο του Πιλάτου. Το βασικότερο όμως στοιχείο όλων είναι πως ο Πιλάτος περιγράφεται λεπτομερώς ως μάρτυρας της ανάστασης. Την περιγραφή αυτή την συναντούμε, σε μια πιο σύντομη όμως μορφή, και στην «Παράδοση» καθώς και στην «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη».

Μετά από αυτό, ο Πιλάτος, διέταξε να του φέρουν τους στρατιώτες για να ακούσει τις μαρτυρίες τους.[81] Εδώ το κείμενο ακολοθουεί την διήγηση της «Επιστολής του Πιλάτου στον Κλαύδιο»: οι στρατιώτες μιλούσαν ένας-ένας μπροστά του, ο καθένας τους, όμως, έδωσε μια διαφορετική μαρτυρία, κατί που αποδείκνυε ότι αυτοί ψεύδονταν. Σημειώνουμε ότι η λεπτομέρεια αυτή προέρχεται από τη συριακή εκδοχή της «Επιστολής» και όχι από την ελληνική όπου οι στρατιώτες αρνούνται να μαρτυρήσουν ψευδώς. Αυτό οδηγεί στην υπόθεση πως αν υπήρχε μια κοπτική μετάφραση της επιστολής,[82] θα είχε σαν πρότυπο την συριακή εκδοχή της «Επιστολής», την οποία χρησιμοποιούσε ο συντάκτης εδώ.

Στη συνέχεια, το κείμενο συνεχίζει και αναφέρει πώς ο Πιλάτος πήγε με τους αρχιερείς στον τάφο, και εκεί συνέβη ένα θαύμα:

Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ
Θρήνοι της Μαρίας[110]

ܘܩܐܠ ܦܝܠܐܛܣ ܗܕܐ ܐܠܩܘܠ ܠܩܐܝܕ ܐܠܡܐܝܗ
ܘܐܠܠܦܐܦܗ ܒܝܕܗ ܘܗܘ ܝܩܒܠܗܐ ܩܐܝܠܐ ܐܢܐ
ܐܘܡܢ ܐܢ ܐܠܓܣܕ ܐܠܕܝ ܟܦܢܘܗ [ܟܦܢܘ]
ܩܕ ܩܐܡ ܡܢ ܐܠܐܡܘܐܬ. ܘܐܢ ܩܐܝܕ ܐܠܡܐܝܗ
ܐܬܒܥ ܠܗ ܐܡܐܢܗ ܡܬܠ ܦܝܠܐܛܣ ܘܐܟܕ
ܐܠܠܦܐܦܗ ܘܗܘ [ܐܝܛܐ] ܝܩܒܠܗܐ] ܘܠܡܐ
ܡܣܗܐ] ܘ ܒܘܓܗܗ ܠܠܘܩܬ ܐܒܨܪ ܢܘܪ [ܟܒܝܪܐ]
ܡܬܠ ܡܐ ܟܐܢ ܐܘܠܐ [ܟܐܢ ܝܡܣܚ ܘ ܒܝܕ]
ܝܕܗ ܡܬܠ ܐܠܐܥܡܝ ܐܠܡܘܠܘܕ.

Ελληνική μετάφραση[111]

Και ο Πιλάτος είπε αυτό στον εκατόνταρχο έχοντας στο χέρι το σάβανο που το φιλούσε: «πιστεύω ότι το σώμα που έχουν τυλίξει αναστήθηκε από τους νεκρούς». Και ο εκατόνταρχος έκανε την ίδια **ομολογία πίστης**, και πήρε το σάβανο και άρχισε να το φιλάει, και τη στιγμή που αυτό άγγιξε το πρόσωπό του, άρχισε να βλέπει καλύτερα, σαν να έβαζε ο Ιησούς τα χέρια του [στο πρόσωπό του], όπως έκανε με τον εκ γενετής τυφλό.

Ο Πιλάτος υπακούοντας στην κλήση του Χριστού, ήρθε στον τάφο και φίλησε το σάβανο. Και τότε η υπόσχεση του Ιησού πραγματοποήθηκε, έγινε το πρώτο θαύμα. Ο εκατοντάρχος ο οποίος ήταν τυφλός στο ένα μάτι, πιστεύοντας,

81 Βλ. A. Mingana (επι. και μετ.), “The Lament”, 482-483.

82 Μέχρι σήμερα δεν γνωρίζουμε αν υπάρχει μια κοπτική μετάφραση της επιστολής.

και ακολουθώντας τον Πιλάτο, φίλησε και αυτός το σάβανο και μόλις το φίλησε και το έβαλε στο πρόσωπό του θεραπεύτηκε και άρχισε να βλέπει καλύτερα.

Αυτό το θαύμα για τους Ιουδαίους, λέει η συνέχεια της διήγησης, έγινε διά της μαγείας, όπως τα άλλα θαύματα του Ιησού. Ο Πιλάτος φώναξε λέγοντας ότι ένας μάγος δεν μπορεί να κάνει θαύματα αυτού του είδους, ειδικά μετά το θάνατό του.[83] Μετά από αυτό συνέβη ένα άλλο θαύμα, αυτή την φορά δια των χειρών του καινούργιου μαθητή του Χριστού, του ιδίου Πιλάτου. Οι Ιουδαίοι έλεγαν πως το σώμα του Ιησού ήταν αλλού και πήγαν με τον Πιλάτο στον τόπο, όπου θα έπρεπε να ήταν αυτό το σώμα, το οποίο ήταν τυλιγμένο με άλλο σάβανο. Ο Πιλάτος ζήτησε να φέρουν τους Ιωσήφ και Νικόδημο, ώστε να ελέγξουν αν το εν λόγω σάβανο ήταν εκείνο με το οποίο αυτοί τύλιξαν το σώμα του Ιησού. Οι Ιωσήφ και Νικόδημος απάντησαν πως το σάβανο που ήταν στο χέρι του κυβερνήτη ήταν το αληθινό με το οποίο τύλιξαν τον Κύριο και όχι αυτό που έδειξαν οι Ιουδαίοι. Ο Πιλάτος είχε εμπιστοσύνη στα λόγια του Κυρίου και θυμόταν τι του είπε, δηλαδή πως θα συμβαίνουν θαύματα στον τάφο του. Έτσι διέταξε να βάλουν το σώμα του άλλου νεκρού στον τάφο του Ιησού, και διέταξε επίσης να κλείσουν την είσοδο με μια πέτρα.[84] Μετά ο Πιλάτος με τα χέρια απλωμένα έκανε μια προσευχή λέγοντας:

Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας[112]

ܐܬܨܪܥ ܐܠܝܟ ܐܠܝܘܡ ܝܐ ܪܒ ܝܣܘܥ. ܐܢܬ ܗܘ
ܐܠܩܝܐܡܗ ܘܐܠܚܝܐܗ̈ ܡܥܛܝ ܐܠܚܝܐܗ̈ ܠܠܟܠ
ܘܘܗܐܒ ܐܠܚܝܐܗ̈ ܠܠܐܡܘܐܬ ܐܢܐ ܐܘܡܢ
ܐܢܟ ܟܡܐ ܩܕ ܐܪܝܬܢܝ ܠܝ ܦܠܐ ܬܕܝܢܢܝ
ܝܐ ܣܝܕܝ، ܠܐܢܝ ܡܐ ܦܥܠܬ ܗܕܐ ܟܘܦܐ ܡܢ
ܐܠܝܗܘܕ ܘܠܝܣ ܐܢ̈ܝ ܡܫܐܟܬܢ. ܠܐ ܝܐ ܣܝܕܝ،
ܒܠ ܐܢܐ ܘܐܬܩ ܒܩܘܠܟ ܘܩܘܐܬܟ ܐܠܬܝ
ܟܢܬܗܡ ܘܐܢܬ ܚܝ. ܠܐܢܟ ܐܩܡܬ ܐܡܘܐܬ
ܟܬܝܪܝܢ ܘܐܠܐܢ ܝܐ ܣܝܕܝ، ܠܐ [ܬܚܢܩ] ܥܠܝ
ܠܐܢܝ ܬܪܟܬ ܓܣܕ ܓܪܝܒ ܦܝ [ܐܠܡܟܐܢ ܐܠܕܝ،
ܘܓܥ ܓܣܕܟ ܦܝܗ] ܠܐܢܝ ܦܥܠܬ ܕܠܟ ܕܝܢܐ ܘܟܐܪܐ
[ܠܠܟܕܐܒܝܢ ܐܠܕܝܢ ܝܟܕܒܘܢ] ܡܫܐܟܬܢ ܠܟܝ
ܠܗܡ ܐܠܥܐܪ ܘܐܠܟܙܝ، ܐܠܐ ܐܠܡܓܕ. ܘܐܠܩܘܗ̈
ܘܐܠܟܪܐܡܗ ܘܐܠܕܝ ܝܓܒ ܠܟ ܡܢ ܦܡ ܥܒܕܟ
ܦܝܠܛܘܣ ܐܠܝ ܐܠܐܒܕ ܘܐܠܝ ܕܗܪ ܐܠܕܗܪܝܢ.
[ܐܡܝܢ]

Ελληνική μετάφραση[113]

«Σε ικετεύω σήμερα, Κύριε Ιησού, εσύ που είσαι η ανάσταση και η ζωή, ο δωρητής της ζωής σε όλους, και ο δωρητής της ζωής στους νεκρούς, εγώ πιστεύω πως εσύ αναστήθηκες, όπως το έχεις αποκαλύψει σε μένα. Γι΄αυτό μη με καταδικάσεις Κύριέ μου, γιατί δεν την κάνω (αυτή την προσευχή) λόγω του φόβου των Ιουδαίων, ή επειδή αμφιβάλλω για την ανάστασή σου. Όχι, Κύριε, έχω εμπιστοσύνη στο λόγο σου και στην δύναμή σου που είχες όταν ήσουν ζωντανός και με την οποία ανέστησες πολλούς νεκρούς. Και τώρα, Κύριέ μου, μην θυμώσεις με μένα γιατί έβαλα ένα ξένο σώμα στον τόπο όπου είχε τεθεί το σώμα σου, επειδή το έκανα για τους ψεύτες που δεν πιστεύουν στην ανάσταση σου ώστε να αισθανθούν ντροπή. Ας είναι η ντροπή μαζί τους αλλά η δόξα και η δύναμη είναι δική σου και ας δηλωθεί αυτό διά του στόματος του δούλου σου Πιλάτου για πάντα, Αμήν»

[83] Βλ. όπ. επ.

[84] Βλ. όπ. επ., 484-486.

Το ότι ο Πιλάτος προσεύχεται το έχουμε ξαναδεί, π.χ. στην «Παράδοση». Αυτή τη φορά, όμως, η προσευχή είναι διαφορετική. Ο Πιλάτος είναι βέβαιος ότι ο Ιησούς αναστήθηκε, και θυμάται τα λόγια του στο όραμα που είδε, ειδικά την υπόσχεση-προφητεία σχετικά με τα θαύματα που θα εκτελούνταν στον τάφο του. Ο Πιλάτος αναγνωρίζει πως όλα τα θαύματα που έκανε ο Ιησούς εν ζωή ήταν αληθινά. Το κείμενο με την περιγραφή που μας κάνει, πορσπαθεί να δημιουργήσει μια πραγματική εικόνα ενός μαθητή του Κυρίου, ο οποίος προσεύχεται και ζητά από τον Θεό να κάνει ένα θαύμα για να βοηθήσει τους άπιστους να πιστέψουν στην ανάσταση. Παρατηρείται επίσης πως η προσευχή του Πιλάτου μοιάζει με τις λειτουργικές ευχές με τις οποίες ο συντάκτης είναι εξοικειωμένος. Το κεντρικό σημείο αυτού του συμβάντος είναι ότι το σώμα του νεκρού είχε τοποθετηθεί στον ίδιο τάφο του Ιησού, στοιχείο που θα το ξαναδούμε στο «Μαρτύριο του Πιλάτου».

Μετά από την προσευχή του Πιλάτου πραγματοποιείται το θαύμα. Ακούστηκε μια φωνή από μέσα που ζητούσε από τον Πιλάτο ν' ανοίξει την θύρα του τάφου. Ο Πιλάτος διέταξε να ανοίξουν την θύρα και ζήτησε από τον νεκρό να τους δώσει εξηγήσεις για όσα συνέβησαν μαζί του. Ο αναστημένος, που κατά την φαντασία του συγγραφέα ήταν ένας από τους κλέφτες που σταυρώθηκαν με τον Ιησού –ήταν, πράγματι, εκείνος που σταυρώθηκε στα δεξιά του Κυρίου– είπε πώς ενώ ο Πιλάτος προσευχόταν ο Ιησούς ήρθε με μεγάλο φως και τον ανέστησε, αλλά του έδωσε ένα μήνυμα που θα έπρεπε να ακουστεί:

Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ Θρήνοι της Μαρίας[114]	**Ελληνική μετάφραση[115]**
... ܩܠ ܠܚܒܝܒܝ ܦܝܠܛܘܣ ܐܢܐ ܚܣܐܪ ܒ ܡܢ ܩܝܡܬܟ، ܠܟܝ [ܦܪܓܬ ܐܢܐ ܐܪܘܡ ܠܗ ܢܝܒ ܡܢ ܦܐܪܗ̈ (sic) ܐܠܝܠܢܗ̈]...	«Αγαπητέ μου Πιλάτε ν' αγωνιστείς για την ανάσταση μου, επειδή αποφάσισα να σου δώσω μια ανταμοιβή από το δέντρο της ζωής ...»

Στο μήνυμα αυτό του Ιησού προς τον Πιλάτο ενυπάρχει μια ένδειξη-προφητεία για το μαρτυρικό θάνατο του ιδίου του Πιλάτου. Ο ηγεμόνας θα λάβει ανταμοιβή από το δέντρο της ζωής, που συμβόλιζε για τους χριστιανούς τον σταυρό του Ιησού.[85] Είναι σαφές ότι έχουμε εδώ την εικόνα της μίμησης της σταύρωσης του Ιησού και της συμμετοχής σε αυτή από τον μάρτυρα η οποία πραγματοποιείται δια του μαρτυρικού του θανάτου. Ο συντάκτης, λοιπόν, με

[85] Βλ. σχετικά G. Champeaux - S. Sterckx, *I simboli del Medio Evo*, 279-377, ειδικά βλ. σσ. 369-377, όπου μιλάει για τον δέντρο του σταυρού.

όλα αυτά συνεισφέρει στη σύνταξη του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» που είναι το τελευταίο έργο της σχετικής παράδοσης, το επιστέγασμά της.

6.4. Σύνοψη ζ΄

Με βάση την παραπάνω ανάλυση συνοψίζουμε το εξής ως προς την θετική παράδοση για τον Πιλάτο της κοπτικής και κοπτικής-αραβικής απόκρυφης γραμματείας:

- Ο Πιλάτος θεωρείται ότι είναι Αιγύπτιος και πιστεύει στον αληθινό Θεό.
- Ο Πιλάτος συμφωνεί με την θέληση του αυτοκράτορα να γίνει ο Ιησούς βασιλιάς στην Ιουδαία.
- Ο Πιλάτος αγαπά και εκτιμά τον Ιησού, γι' αυτό προτείνει να θυσιαστεί ο γιός του στη θέση του Ιησού.
- Ο Πιλάτος και η σύζυγός του Πρόκλα είναι δέκτες προφητικών οράματων-ονείρων.
- Ο Ιησούς ζητά από τον Πιλάτο να τον παραδώσει στους Ιουδαίους ώστε να εκπληρωθούν όσα γράφτηκε για αυτόν.
- Ο Πιλάτος, φοβούμενος τους Ιουδαίους, παραδίδει τον Ιησού σε αυτούς, ώστε αυτός να σταυρωθεί.
- Ο Πιλάτος μετά τα σχετικά οράματα-όνειρα καταλαμβάνεται από τύψεις ως προς την παράδοση του Ιησού στους Ιουδαίους.
- Ο Πιλάτος διατάζει τον εκατόνταρχο να τον ενημερώσει για τη σταύρωση του Ιησού.
- Ο Πιλάτος στέλνει μια επιστολή-αναφορά στον αυτοκράτορα.
- Ο Πιλάτος δηλώνει την πίστη του πως ο Ιησούς είναι Υιός του Θεού.
- Ο Ιησούς δεν θεωρεί τον Πιλάτο υπεύθυνο για τον θάνατό του.
- Ο Πιλάτος κατηγορεί τους αρχιερείς.
- Ο Ιησούς αναγγέλλει την ανάσταση του στον Πιλάτο.
- Ο Πιλάτος γίνεται μαθητής του Ιησού.
- Ο Πιλάτος προσεύχεται και κάνει θαύμα δια του ονόματος του Ιησού.
- Ο Πιλάτος ενημερώνεται για το μαρτυρικό του θάνατο.

Συνοπτικό διάγραμμα 6: της σχέσης της κοπτικής και κοπτο-αραβικής παράδοσης με τα άλλα απόκρυφα κείμενα των άλλων παραδόσεων

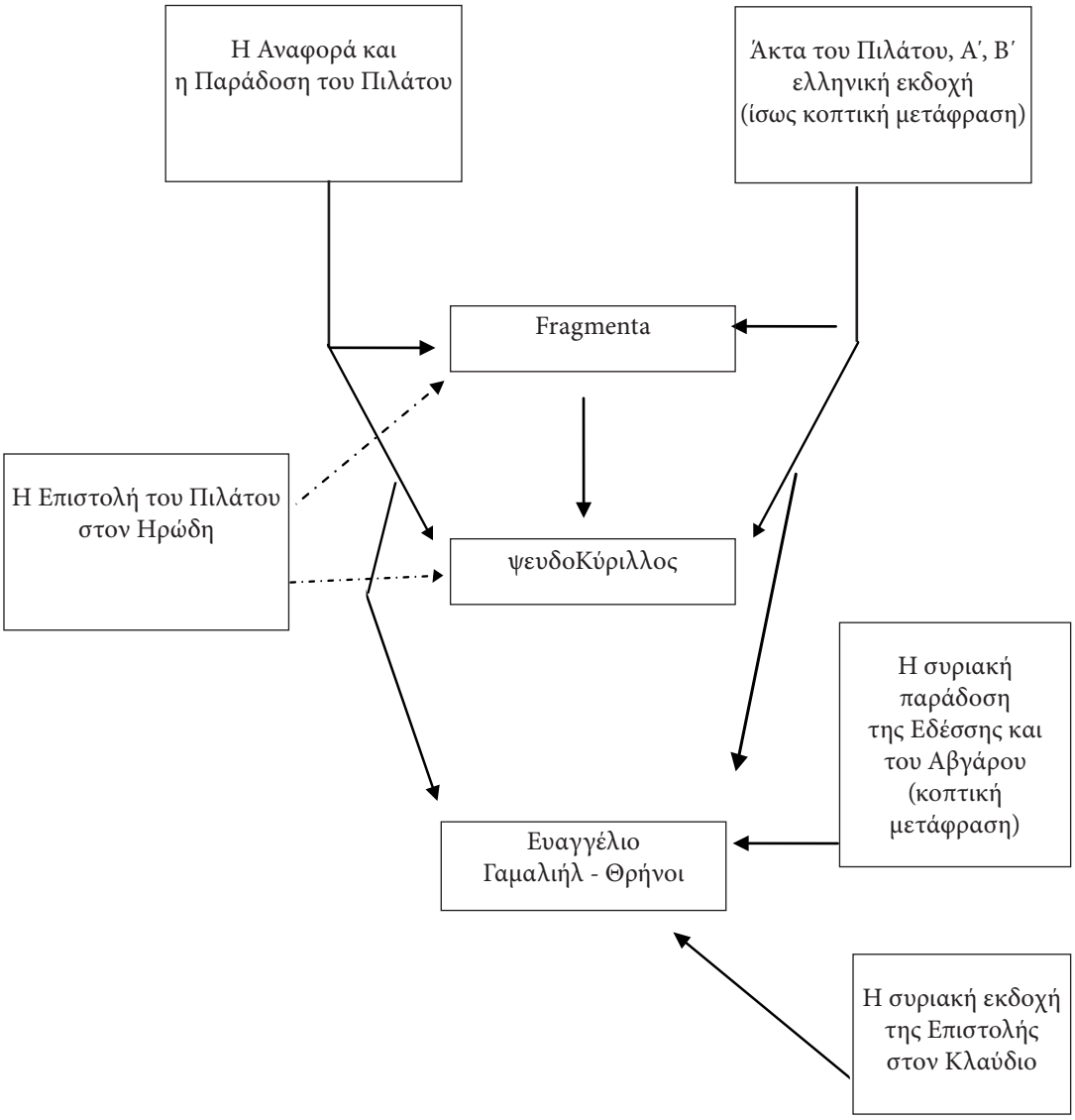

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Ο ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ ΜΑΡΤΥΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

7

Το Μαρτύριο του Πιλάτου

Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με το «Μαρτύριο του Πιλάτου» όπου θ'αναλύσουμε τα βασικά σημεία του έργου, για ν' αναδείξουμε τη σχέση του κείμενου αυτού με την προηγούμενη απόκρυφη κειμενική παράδοση και για ν' αναδείξουμε τον Πιλάτο ως μάρτυρα.

7.1. Εισαγωγικά

Το «Μαρύριο του Πιλάτου» μάς παραδίδεται, όπως και το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας», σε δύο γλώσσες, στα αραβικά και στα αιθιοπικά. Σύμφωνα με τους ερευνητές το έργο μεταφράστηκε στα αιθιοπικά από τα αραβικά από τον αββά *Salāmah* κατά τον ΙΔ΄ αιώνα.[1] Σημειώνουμε, όμως, ότι δεν πρόκειται για μια μετάφραση, αλλά για πολλές μεταφράσεις του αραβικού κειμένου, για την ακρίβεια των διάφορων εκδοχών του αραβικού κειμένου. Οι αιθιοπικές αυτές μεταφράσεις και οι αντίστοιχες αραβικές πρωτότυπες κειμενικές εκδοχές αναδεικνύουν και την όλη επεξεργασία που συντελέστηκε μέχρι την παγίωση των εν λόγω κειμένων.[2]

Στην έρευνά μας δεν θα μας απασχολήσει το αιθιοπικό κείμενο αφού αυτό έχει σαν βάση το αραβικό, που μελετήσαμε στα διάφορα χειρόγραφα που αυτό διασώθηκε. Γι' αυτά τα χειρόγραφα, για τις διαφορές μεταξύ τους, καθώς και για άλλα στοιχεία που αφορούν το κείμενο αναφερθήκαμε στην διδακτορική μας διατριβή, όπου κάναμε και μια κριτική έκδοση του έργου και αγγλική

---

1 Βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 367.

2 Βλ. όπ. επ., 367.

μετάφραση.[3] Ας αναφερθεί πως ο Mingana έκανε ήδη μια έκδοση, βασισμένη σε λίγα χειρόγραφα και δημοσιευμένη σε Garšūnī[4]. Το κείμενο που αναφέρουμε εδώ, όμως, είναι βασισμένο στην κριτική μας έκδοση και στην αρίθμηση των στίχων που ακολουθούμε στην ίδια έκδοση.[5]

Όπως το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας», έτσι και το «Μαρτύριο του Πιλάτου» αποδίδεται, σύμφωνα με τον κολοφώνα του κειμένου, στον Κυριάκο τον επίσκοπο της πόλης *Bahnasa* (Όξύρρυγχος) στην Αιγύπτο (στ. 3). Πρόκειται για μια ομιλία του ανεπτυγμένη με βάση ένα έργο του Γαμαλιήλ (στ. 5). Ο στόχος του συγγραφέα είναι να διηγηθεί τα πάθη του Πιλάτου από τους Ιουδαίους για χάρη του Χριστού, αλλά και να μιλήσει για τους δίκαιους Νικόδημο και Ιωσήφ (στ. 3). Έχουμε ήδη σημειώσει το ρόλο αυτών των δύο ανδρών στην απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου πράγμα που δείχνει, κατά την γνώμη μας, την ύπαρξη μιας σχέσης και μιας συνέχειας μεταξύ των σχετικών κειμένων.

Επιπλέον, το κείμενο έχει την πρόθεση να είναι μια κανονική συνέχεια του «Ευαγγελίου του Γαμαλιήλ-Θρήνων της Μαρίας». Ωστόσο, το πρόβλημα είναι ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο έργων[6], γεγονός που υποδηλώνει επίσης την ψευδή απόδοση του έργου στον Κυριάκο ή στον Γαμαλιήλ ως ενιαίου συντάκτη των δύο έργων. Με άλλα λόγια, το «Ευαγγελίο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας» και το «Μαρτύριο του Πιλάτου» προέρχονται από διαφορετικούς συντάκτες, παρόλες τις μεταξύ τους ομοιότητες και την τάση να φανεί το δεύτερο έργο σαν μια συνέχεια του πρώτου, σαν να προέρχεται από τον ίδιο συγγραφέα.

Για τον Γαμαλιήλ έχουμε ήδη μιλήσει. Ποιος ήταν, όμως, ο Κυριακός; Η Ève Lanchantin, στο άρθρο της για το «Μαρτύριο του Πιλάτου», συνόψισε τις απόψεις των μελετητών για το πρόσωπο του επίσκοπου Κυριακού.[7] Όλες οι υποθέσεις είναι ενδιαφέρουσες, καθεμία περιέχει επίσης μια δική της ανάγνωση του κειμένου. Κατά την άποψή μας, όλες οι απόψεις σχετίζονται με το ερώτημα, αν ο Κυριακός ήταν μια υπαρκτή προσωπικότητα, και αν ήταν επίσκοπος της Όξυρρύγχου. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει ο ίδιος να έχει γράψει αυτά τα έργα στηριζόμενος στην προηγούμενη παράδοση που αποδίδεται στον Γαμαλιήλ. Κάποιοι ερευνητές, λοιπόν, μιλάνε για έναν κοπτι-

3 Βλ. Β. Ebeid, *Πόντιος Πιλάτος*, 304-534. (Πρόσβαση online: http://ikee.lib.auth.gr/record/309628/files/GRI-2019-26280.pdf)

4 Βλ. A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 411-580.

5 Ας σημειωθεί πως αυτή η έκδοση θα δημοσιευθεί αργότερα σαν ξεχωριστό κείμενο.

6 Για κάποιες διαφορές μεταξύ των δυο κειμένων βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 367-368, στην ανάλυση μας θα κάνουμε κάποιες αναφορές στις πιο σημαντικές διαφορές.

7 Βλ. È. Lanchantin, "Une homélie", 137-146.

κής προέλευσης συγγραφέα, άλλοι για έναν συγγραφέα συριακής προέλευσης που σχετιζότανε με τον κοπτικό κόσμο δια του μοναστηριού των Σύρων στην Αίγυπτο (*Dayr al-Suryān*). Μερικοί τον τοποθετούν στους πρώτους αιώνες του χριστιανισμού, μερικοί στην δεύτερη χιλιετία.

Η υπόθεση που φαίνεται να είναι η πιο λογική είναι αυτή του Philippe Luisier, ο οποίος βλέπει πίσω από αυτό το όνομα το μύθο για τον επίσκοπο της Ιερουσαλήμ, Ιούδα-Κυριάκο, ο οποίος μαρτύρησε την εποχή του αυτοκράτορα Ιουλιανού του Παραβάτη[8]. Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε πως δεν πρόκειται για έναν πραγματικά επίσκοπό της *Bahnasa*, αλλά είναι μια εφεύρεση που στηρίζεται στην πραγματική προσωπικότητα του επισκόπου Ιερουσαλήμ Ιούδα-Κυριακού στην οποία, κατά την κοπτική παράδοση, αποδίδονται ένα πλήθος έργων.[9] Μόνο έτσι μπορεί κανείς να εξηγήσει τη σχέση του Κυριακού με τον Γαμαλιήλ, και πως οι δυο συντάκτες απέδωσαν τα έργα «Ευαγγελίο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας» και «Μαρτύριο του Πιλάτου».

Το παραπάνω στοιχείο δεν μας βοηθά να προσδιορίσουμε πότε γράφτηκε το έργο. Αυτό σημαίνει πως θα πρέπει ν' αναζητηθούν άλλα στοιχεία στο ίδιο το κείμενο, τα οποία θα μπορούν να βοηθήσουν στο να προσδιοριστεί ο χρόνος και γενικά το ιστορικό υπόβαθρο του έργου καθώς και οι λόγοι για τους οποίους αυτό συντάχτηκε. Για το θέμα αυτό θα επανέλθουμε στο τέλος αυτού του κεφαλαίου.

Είναι αξιοσημείωτο πως το έργο είναι κοπτικής παράδοσης, γράφτηκε όμως στην αραβική γλώσσα, δεν πρόκειται δηλαδή για μετάφραση ενός άλλου έργου στην αραβική, παρότι που ο συντάκτης του στηρίζεται σε πολλά κοπτικά έργα. Το κείμενο αυτό μετά από την διάδοση του στην Αίγυπτο φαίνεται πως εξαπλώθηκε, στην αραβική του μορφή, και στην Ιακωβιτική Συριακή Εκκλησία, όπως μας μαρτυρεί η χειρογραφική παράδοση.[10] Πρέπει να σημειώσουμε επίσης ότι η Κοπτική Εκκλησία διάβαζε το «Μαρτύριο του Πιλάτου» κατά την διάρκεια της Μεγάλης Εβδομάδας, ειδικά την Μεγάλη Παρασκευή και το Μεγάλο Σάββατο, όπως κάνει μέχρι σήμερα η Αιθιοπική εκκλησία που διαβάζει το «Μαρτύριο του Πιλάτου» με τους «Θρήνους της Μαρίας» στις άγιες αυτές ημέρες του χριστιανισμού.[11] Για την χρήση του όμως στην λειτουργική παράδοση θα επανέλθουμε στο επόμενο κεφάλαιο με περισσότερες λεπτομέρειες.

---

8 Βλ. Ph. Luisier, "De Pilate chez les Coptes", 411-412.

9 Βλ. ένα έλεγχο των έργων στο, È. Lanchantin, "Une homélie", 145-146.

10 Βλ. την εισαγωγή μας για την κριτική έκδοση, B. Ebeid, *Πόντιος Πιλάτος*, 304-321.

11 Βλ. M. Erbetta (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. I/2, 368. Για την ανάγνωση των «Θρήνων της Μαρίας» βλ. Ph. Luisier, "De Pilate chez les Coptes", 421-422.

7.2. Ανάλυση του «Μαρτυρίου του Πιλάτου»

Σε αυτό το σημείο θα προβούμε στην ανάλυση σημαντικών αποσπασμάτων του «Μαρτυρίου του Πιλάτου», ώστε ν' ανακαλύψουμε το προφίλ του Πιλάτου και την σχέση του κειμένου με τα προηγούμενα απόκρυφα κείμενα.

Να σημειωθεί πως εδώ το αραβικό κείμενο είναι αυτό της κριτικής μας έκδοσης και ότι η μετάφραση στην ελληνική είναι δική μας. Τα κείμενα αναφέρονται με τον αριθμό των στίχων με βάση την διαίρεση και την αρίθμηση που κάναμε στην έκδοσή μας, όπως έχουμε ήδη αναφέρει.

Αρχίζουμε με την εισαγωγή του έργου:

Το Μαρτύρο	**Ελληνική μετάφραση**
3 مَيْمَرٌ وَضَعَهُ أَبِينَا الْقِدِّيسُ الْكَرِيمُ بِكُلِّ نَوْعٍ، أَنْبَا قُورْيَاقُوسُ أُسْقُفُ الْبَهْنَسَا، لِأَجْلِ قِيَامَةِ رَبِّنَا يَسُوعَ الْمَسِيحِ مِن بَيْنِ الْأَمْوَاتِ، وَلِأَجْلِ الْأَتْعَابِ الَّتِي احْتَمَلَهَا بِيلَاطُسُ الْبُنْطِيُّ بِمَدِينَةِ أُورَشَلِيمَ فِي الزَّمَانِ الَّذِي كَانَ فِيهِ الصَّلْبُ. وَتَكَلَّمَ أَيْضًا لِأَجْلِ يُوسُفَ الَّذِي مِنَ الرَّامَةِ وَنِيقُودِيمُوسَ، الرُّؤَسَاءِ الْمُكَرَّمِينَ.	3 Μια ομιλία που είπε ο άγιος πατέρας μας και τιμημένος σε όλα, ο αββάς Κυριάκος, επίσκοπος της Bahnasa, περί της ανάστασης του Κυρίου μας Ιησού Χριστού από τους νεκρούς και περί των δοκιμασιών που άντεξε ο Πόντιος Πιλάτος στην πόλη Ιερουσαλήμ όταν έγινε η σταύρωση. Μίλησε επίσης για τον Ιωσήφ εκ Αριμαθέας και για τον Νικόδημο, τους σεβαστούς αρχηγούς.
4 وَأَظْهَرَ فِيهِ مَا احْتَمَلَهُ بِيلَاطُسُ مِنَ الْعَذَابِ مِنَ الْيَهُودِ لِأَجْلِ السَّيِّدِ الْمَسِيحِ وَمَا نَالَهُ مِنْ هِيرُودُسَ قَبْلَ أَنْ يُرْسِلَهُ إِلَى رُومِيَةَ، مَدِينَةِ الْمَلِكِ، وَهُنَاكَ أَخِذَتْ رَأْسُهُ وَأَكْمَلَ شَهَادَتَهُ.	4 Έδειξε σε αυτήν [την ομιλία] όσα πάθη άντεξε ο Πιλάτος από τους Ιουδαίους για τον Χριστό και όσα του επέβαλε ο Ηρώδης πριν τον στείλει στη Ρώμη, την πόλη του αυτοκράτορα, όπου είχε κοπεί το κεφάλι του (αποκεφαλίστηκε) και τελείωσε το μαρτύριο του.
5 وَكَمَا وُجِدَ فِي النُّسْخَةِ الَّذِي كَانَ غَمَالَائِيلُ وَأَنَايُوسَ، الْمُعَلِّمِينَ فِي ذَاتِ اللهِ، الْأَخْبَارِ الْفُضَلَاءِ، كَتَبُوهَا. لِأَنَّهُمَا كَانَا حَاضِرَيْنِ مَعَ يُوسُفَ وَنِيقُودِيمُوسَ، وَشَاهَدَا الْآلَامَ الْمُحْيِيَةَ الْمُقَدَّسَةَ، وَذَكَرُوا أَنَّهُمَا كَتَبُوا هَذَا الشَّهَادَةَ بَعْدَ قِيَامَةِ رَبِّنَا يَسُوعَ الْمَسِيحِ مِنْ بَيْنِ الْأَمْوَاتِ، وَأَظْهَرُوا فِيهَا الْآيَاتِ وَالْعَجَائِبَ الَّذِي كَانُوا يَظْهَرُوا مِنَ الْقَبْرِ الشَّرِيفِ الَّذِي وُضِعَ [فِيهِ] جَسَدُ سَيِّدِنَا الْمَسِيحِ، وَمُوَاجَهَةَ الْيَهُودِ الْأَشْرَارِ. بِسَلَامِ الرَّبِّ، آمِين.	5 Και [η διήγηση θα αναφέρει] όπως βρέθηκε στο αντίγραφο που είχε κάνει ο Γαμαλιήλ μαζί με τον Ανάιο, οι δάσκαλοι σε όλα τα πράγματα ασχολούνται με την ουσία του Θεού. [Την έγραψαν], επειδή ήταν παρόντες με τον Ιωσήφ και τον Νικόδημο και ήταν μάρτυρες για τα ιερά και ζωοποιόντα πάθη. Και ανέφεραν ότι έγραψαν αυτό το μαρτύριο μετά την ανάσταση του Κυρίου μας Ιησού Χριστού από τους νεκρούς και ότι ανέφεραν σε αυτό [το κείμενο] τα σημεία και τα θαύματα που έγιναν στον Τίμιο Τάφο, όπου τοποθετήθηκε το σώμα του Κυρίου μας Χριστού, και [αναφέρθηκαν επίσης] στην αντίθεση με τους κακούς Ιουδαίους. Με την ειρήνη του Κυρίου, Αμήν.

Η παραπάνω εισαγωγή μάς ενδιαφέρει γιατί μας δείχνει αυτό που έχουμε ήδη πει στην αρχή του κεφαλαίου: ότι η αρχική πηγή του κειμένου είναι ο Γαμαλιήλ, μια γραπτή πηγή πάνω στην οποία βασίστηκε και την οποία επεξεργάστηκε ο Κυριάκος. Κατά την γνώμη μας η αναφορά αυτή φανερώνει την σχέση του «Ευαγγελίου του Γαμαλιήλ-Θρηνών της Μαρίας» με το «Μαρτύριο του Πιλάτου». Το «Μαρτύριο», λοιπόν, έχει σαν στόχο να συνεχίσει την διήγηση από εκεί όπου σταμάτησε το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας».

Όπως έχουμε ήδη δει, η διήγηση του «Ευαγγελίου του Γαμαλιήλ-Θρηνών της Μαρίας» τελειώνει με την προφητεία για το μαρτύριο του Πιλάτου, του μαθητή του Χριστού. Η αναφορά, εξάλλου, στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας» για τα θαύματα που συνέβησαν στον τάφο του Χριστού είναι από τις τελευταίες ειδήσεις που διηγείται το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ». Έτσι, ο συντάκτης του «Μαρτυρίου του Πιλάτου», για να δείξει πως πρόκειται για μια συνέχεια, αναφέρει, ήδη από την εισαγωγή, πως ο Πιλάτος, ο κυβερνήτης της Ιερουσαλήμ –στοιχείο που, όπως είδαμε, απαντά πάντοτε στη θετική περί Πιλάτου απόκρυφη γραμματεία– είναι μαθητής του Χριστού, και γι' αυτό τον λόγο άντεξε τα μαρτύρια των Ιουδαίων, του Ηρώδη στην Ιερουσαλήμ, και του αυτοκράτορα στην Ρώμη, όπου και αποκεφαλίστηκε.

Σημειώνουμε ότι πριν την αναφορά του κειμένου στα θαύματα που συνέβησαν στον τάφο (στ. 34), έχουμε την περιγραφή ενός ιδιόμορφου επεισοδίου, στο οποίο η Μαρία συναντά τον γιό της στον κήπο και έχει μια ενδιαφέρουσα συζήτηση μαζί του περί των σωτηριωδών Παθών και της Ανάστασης (στ. 6-32). Η σύγχυση μεταξύ της Παρθένου Μαρίας και της Μαρίας Μαγδαληνής είναι ξεκάθαρη, κάτι που βρίσκεται και σε άλλα προηγούμενα κείμενα όπως στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ» και στα «Fragmenta». Το περιστατικό αυτό δείχνει από την μια πλευρά τη σχέση και την γνώση που έχει ο συγγραφέας με τα προηγούμενα απόκρυφα κοπτικά κείμενα και από την άλλη την πρόθεσή του να συνεχίσει να επεξεργάζεται τον θρύλο περί Πιλάτου.

Στην συζήτηση αυτή μεταξύ του Χριστού και της Μαρίας έχουμε μια περιγραφή του μυστηρίου της σωτηρίας και της δυναμικής της: ο Χριστός ενσαρκώθηκε, σταυρώθηκε και πέθανε για να σωθεί ο Αδάμ. Στη συζήτηση αυτή υπάρχει επίσης μια αναφορά στην κάθοδο στον Άδη (στ. 24-25)[12]. Αυτό δείχνει την γνώση του συγγραφέα για τα «Άκτα» κατά την Β΄ τους εκδοχή, όπου αναφέρεται η κάθοδος του Ιησού στον Άδη. Ένα άλλο στοιχείο που πρέπει να τονιστεί είναι η χρήση μιας ταλμουδικής και ιουδαιοχριστιανικής εικόνας που μετέπειτα χρησιμοποιήθηκε και από το Κοράνι: πρόκειται για 1) την δη-

[12] Πρβλ. Α΄ Πε 3,19 · 4,5-6. Αναλυτικά βλ. Χ. Ατματζιδης, *Θεολογία της Καινής Διαθήκης*, 896-897, 900-901.

μιουργία του Αδάμ και την θέληση του Θεού να τον προσκυνήσουν οι άγγελοι και 2) την θεώρηση του Αδάμ ως ανωτέρου των αγγέλων. Κατά την άποψή μας, η επαναχρησιμοποίηση αυτής της εικόνας από τον συγγραφέα δεν είναι απλώς μια αναφορά σε κάποιες παλαιές χριστιανικές πηγές, αλλά είναι μια σαφής επιρροή από το Κοράνιο.[13]

Μετά από αυτή την μακρά συζήτηση μεταξύ του γιού και της μητέρας, ξεκινάει η αφήγηση για τον Πιλάτο: αυτός είναι ικανοποιημένος με τα θαύματα που συνέβησαν στον τάφο του Κυρίου (στ. 34). Σημειώνουμε ότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχει σχέση μεταξύ της συζήτησης της Μαρίας με τον Ιησού και της αρχής της αφήγησης για τον Πιλάτο. Η διήγηση για τον Πιλάτο αρχίζει απότομα, κάτι που δείχνει πως η συζήτηση είναι μια προσθήκη στο κείμενο, καθώς κατά την γνώμη μας το αρχικό κείμενο, μετά την εισαγωγή του, έπρεπε να άρχιζε από εδώ[14], δηλαδή από εκεί όπου τελείωσε το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας» με την είδηση για τα θαύματα, ώστε έτσι να θεωρηθεί σαν συνέχειά του. Η προσθήκη αυτή φανερώνει μια αποτυχημένη επεξεργασία που έγινε πολύ νωρίς, όπως αποδεικνύεται από την χειρογραφική παράδοση του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» με σκοπό να βρεθεί μια συνέχεια μεταξύ των δυο έργων και των «Θρήνων της Μαρίας». Πράγματι, μεταξύ της συζήτησης της Μαρίας και του Χριστού και των «Θρήνων» υπάρχουν πολλά κοινά σημεία. Κατά την άποψή μας, πρόκειται για μια ενσωμάτωση ενός έργου στο «Μαρτυρίο του Πιλάτου», όπως έγινε με τους «Θρήνους» στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ», και αυτό ίσως να εξηγεί γιατί αναφέρονται αυτά τα έργα σε δυο πρόσωπα, αλλά ένα τέτοιο ζήτημα χρειάζεται μια περαιτέρω έρευνα.

Επιστρέφοντας στο κείμενο, αναφέρουμε ότι η σύζυγος του Πιλάτου, γνωρίζοντας τα θαύματα που πραγματοποιήθηκαν στο τάφο, και επειδή ήταν θεοσεβούμενη, θέλησε να επισκεφτεί τον τάφο (στ. 34). Εδώ φαίνεται πως παρόλο που ο συντάκτης ήθελε να συνεχίσει την διήγηση του «Ευαγγελίου του Γαμαλιήλ-Θρήνων της Μαρίας» διαφοροποιείται από αυτή, αφού στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνους της Μαρίας» τα θαύματα έγιναν παρόντος του Πιλάτου. Οι Ιουδαίοι, λοιπόν, συνεχίζει η διήγησή μας, γνωρίζοντας όλα τα παραπάνω ήθελαν να την σκοτώσουν. Ζήτησαν την βοήθεια του Βαραβ-

---

[13] Βλ. Κοράνιο, 2,30-34. 15,28-31. 38,71-75α; για την ιουδαιοχριστιανική παράδοση βλ. A. Battista – B. Bagatti, *La Caverna*, 5. Βλ. επίσης, *The Apocryphal of the Old Testament*, 150. Για την ταλμουδική παράδοση, βλ., *Encyclopaedia Judaica,* τομ. II, "Adam", 236-237. Βλ. επίσης B. Ebeid, "L'uomo creato ad immagine e somiglianza di Dio secondo la teologia Cristiana e Musulmana", στο *Teologia i Czowłie*k 34 (2016), 169-190.

[14] Από πλευράς σύνταξης, είναι σαφές πως ο στ. 34 είναι μια συνέχεια του στ. 5.

βά, ο οποίος στο κείμενο ονομάζεται *Barnabān* (στ. 36-37). Κατά το κείμενο, ο *Barnabān* ήταν ο αδελφός της συζύγου του Ιούδα του Ισκαριώτη (στ. 38). Αυτή η σχέση μεταξύ *Barnabān* και Ιούδα του Ισκαριώτη γίνεται ξεκάθαρη αν λάβουμε υπόψη μας πως οι δύο είχαν σχέσεις με εκείνους τους Ιουδαίους που ήταν κατά των Ρωμαίων, κάτι που αναφέρεται, όπως είδαμε, στα κανονικά ευαγγέλια. Εδώ η σχέση τονίζεται περισσότερο και προσλαμβάνει οικογενειακά-συγγενικά χαρακτήριστικά. Ήδη στην ομιλία του ψευδοΚυρίλλου υπήρχε η αναφορά στην συζύγου του Ιούδα, κάτι που φανερώνει για μια άλλη φορά την χρήση από τον συγγραφέα του «Μαρτυρίου» της προηγούμενης κοπτικής παράδοσης.

Στο κείμενο αναφέρεται ότι ο Γαμαλιήλ, όταν πληροφορήθηκε για τη συνωμοσία των Ιουδαίων ενημέρωσε τον Ιωσήφ εκ Αριμαθέας. Επίσης αναφέρεται ότι ο Ιωσήφ πηγαίνει στον Πιλάτο και του διηγείται όλα όσα ήξερε (στ. 43-44). Έτσι όταν ο σκοπός των Ιουδαίων δεν πραγματοποιείται, οι στρατιώτες του Πιλάτου πηγαίνουν με την Πρόκλα στον τάφο και όταν οι Ιουδαίοι επιχειρούν να την σκοτώσουν, τους συλλαμβάνουν οι στρατιώτες του Πιλάτου και τους οδηγούν μαζί με τον *Barnabān* στον Πιλάτο. Αυτός τότε αποφασίζει να σταυρώσει ανάποδα τον *Barnabān* (στ. 46-53). Αξιοπρόσεκτο είναι πως ο συντάκτης επεξεργάζεται την σχέση του Πιλάτου με τον Ιωσήφ, που αναφέρεται ήδη στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνους της Μαρίας», και την ενσωματώνει στην διήγησή του με αυτόν τον ιδιαίτερο τρόπο.

Το κείμενο συνεχίζει ως εξής:

Το Μαρτύρο	**Ελληνική μετάφραση**
54 وَلَمَّا كَانَ هَذَا، جَمَاعَةُ الْيَهُودِ تَآمروا عَلَى بِيلَاطُسَ لِيَقْتُلُوهُ، وَجَعَلُوا يَقُولُونَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ:	54 Όταν έγινε αυτό, η ομάδα των Ιουδαίων συνωμοτούσε εναντίον του Πιλάτου για να τον σκοτώσουν, και έλεγε ο ένας στον άλλον:
55 ”يَا قَوْمُ، رَاحَ عَنَّا يَسُوعُ وَمَا رَاحَ عَنَّا بِيلَاطُسُ، فَهَلُمُّوا بِنَا الْآنَ نَكْتُبُ فِيهِ مُطَالَعَةً مِنْ هِيرُودُسَ إِلَى طِيبَارْيُوسَ قَيْصَرَ الْمَلِكِ نُعَرِّفُهُ أَنْ يَقْتُلَ عَنَّا بِيلَاطُسَ، وَنُعْطِي لِهِيرُودُسَ ثَلَاثَ قَنَاطِرَ ذَهَبٍ حَتَّى يُسَاعِدَنَا عَلَى قَتْلِهِ“.	55 «Άνθρωποι, μας ξέφυγε ο Ιησούς και δεν μας ξέφυγε ο Πιλάτος. Ας γράψουμε τώρα μια αναφορά από τον Ηρώδη προς τον αυτοκράτορα Τιβέριο Καίσαρα διαμέσου της οποίας τον ενημερώνουμε περί αυτού και του ζητούμε να σκοτώσει για μας τον Πιλάτο. Και θα δώσουμε στον Ηρώδη τρία τάλαντα χρυσού, ώστε να μας βοηθήσει να τον σκοτώσουμε».

Σύμφωνα με το κείμενο οι Ιουδαίοι, εξοργισμένοι με τον Πιλάτο και με αυτό που έκανε στον *Barnabān*, αποφάσισαν να στείλουν μια αναφορά στον Τιβέριο για να τον ενημερώσουν για όσα έγιναν ώστε να σκοτώσει τον Πιλά-

το. Ήθελαν τον Ηρώδη να γράψει την αναφορά, και έτσι του έδωσαν τρία τάλαντα χρυσού (στ. 54-55). Είναι πολύ ενδιαφέρον αυτό το απόσπασμα. Έχουμε δει στην «Παράδοση του Πιλάτου» πως ο Καίσαρας είχε λάβει μερικές επιστολές, χωρίς να δοθούν άλλες πληροφορίες σχετικά με αυτές, τίνος, δηλαδή, ήταν οι επιστολές αυτές. Εδώ ο συγγραφέας κατά τρόπο ευφάνταστο βρίσκει τη λύση. Οι Ιουδαίοι στέλνουν επιστολή στον Τιβέριο διαμέσω του Ηρώδη και ο Πιλάτος ο ίδιος στέλνει μια δική του αναφορά (στ. 62) για την οποία θα μιλήσουμε αργότερα.

Αξιοπρόσεκτο είναι ακόμη ότι οι Ιουδαίοι, κατά το κείμενο, χρηματίζουν τους ανθρώπους με τους οποίους θέλουν να συνεργαστούν, δηλαδή χρηματίζουν τον *Barnabān*, τον Ηρώδη και άλλους, όπως θα δούμε. Εδώ εγείρεται το ερώτημα ποιος είναι ο σκοπός της αναφοράς αυτής. Κατά τη γνώμη μας, είναι ένας σαφής υπαινιγμός κατά της *σιμωνίας*, που ήταν ένα φαινόμενο ιδαίτερα διαδεδομένο μεταξύ των Κοπτών κατά την περίοδο της ισλαμικής κατοχής, ειδικά τον ΙΑ΄ και τον ΙΒ΄ αιώνα. Οι Κόπτες χρημάτιζαν τον μουσουλμάνο κυβερνήτη τους, ώστε να κάνει αποδεκτά τα αιτήματά τους, κυρίως εκείνα που σχετίζονταν με την ανάδειξη και την τοποθέτηση ιερέων, επισκόπων ή και πατριαρχών.[15] Είναι φανερό, κατά την άποψή μας, ότι πίσω από την αναφορά αυτού του φαινομένου βρίσκεται η θέληση του συγγραφέα να στηλιτεύσει την *σιμωνία*. Με αυτόν τον τρόπο οι χριστιανοί, και ειδικά οι επίσκοποι που χρησιμοποίησαν την *σιμωνία*, συγκρίνονται με τους αρχιερείς και ιερείς των Ιουδαίων που ήταν εχθροί του Χριστού. Αυτή είναι μια από τις ενδείξεις που μας βοηθούν να υποθέσουμε μια ημερομηνία συγγραφής του κειμένου, για την οποία θα αναφερθούμε παρακάτω.

Οι Ιουδαίοι, συνεχίζει η διήγηση, πήγαν στον Ηρώδη και κατηγόρησαν τον Πιλάτο, αποκαλώντας τον ξένο που προέρχεται από την Αίγυπτο. Μαζί με τον Πιλάτο κατηγορήθηκαν επίσης ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος. Η κατηγορία ήταν πως όλοι αυτοί έχουν ακυρώσει τον Νόμο των Ιουδαίων (στ. 56-60). Η πληροφορία ότι ο Πιλάτος ήταν αιγύπτιος δεν είναι νέα, την έχουμε ξαναδεί στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνους της Μαρίας» και στα «Fragmenta»,

---

15 Αυτό το φαινόμενο, σύμφωνα με τον Mark Swanson, ξεκίνησε με τον πατριάρχη Μιχαήλ Γ΄ (τον Ι΄ αιώνα), παρόλο που υπήρχαν νωρίτερα παρόμοια περιστατικά. Η *σιμωνία* γίνεται χαρακτηριστικό του συστήματος κατά το οποίο ο κόπτης πατριάρχης συγκέντρωσε χρήματα για να πληρώσει τους φόρους που του επιβλήθηκαν ζητώντας από αυτούς που θα χειροτονηθούν επίσκοποι, ιερείς και διάκονοι να πληρώσουν ένα ειδικό ποσό. Η *σιμωνία* έγινε *modus vivendi* τόσο πολύ ώστε ο λόγος του Θεού μετατράπηκε σε αγαθά που έπρεπε να αγοραστούν από εκείνους που ήθελαν να γίνουν κληρικοί. Βλ. M. Swanson, *The Coptic Papacy*, 46.

παραμένει όμως μια ένδειξη ότι η πατρίδα του έργου («Μαρτύριο του Πιλάτου») είναι η Αίγυπτος και πως ο συντάκτης ακολουθεί την παράδοσή του.

Ακόμη το κείμενο μας αναφέρει πως ο Ηρώδης συντάσσει μια επιστολή και την στέλνει στον Τιβέριο με μερικούς από τους ευγενείς των Ιουδαίων (στ. 61). Η επιστολή φτάνει μια μέρα πριν από την αναφορά που έστειλε ο Πιλάτος (στ. 62-64). Ο Τιβέριος διαβάζει τις δύο επιστολές, αλλά πιστεύει σε αυτά που του έγραψε ο Πιλάτος. Στην επιστολή του Πιλάτου αναφέρονται:

Το Μαρτύρο	**Ελληνική μετάφραση**
63 … كُلَّ شَيْءٍ صَنَعَهُ الْمُخَلِّصُ، وَصَلْبَهُ وَقِيَامَتَهُ مِنْ بَيْنِ الْأَمْوَاتِ، وَزَلْزَلَةَ الْأَرْضِ، وَكَيْفَ أَظْلَمَتِ الشَّمْسُ وَهَلَاكَ الْأَصْنَامِ وَوُقُوعَهُمْ مِنْ عَلَى كَرَاسِيهِمِ فِي يَوْمِ الصَّلْبِ.	63 … όλες οι πράξεις που έκανε ο Σωτήρας: η σταύρωση του, η ανάστασή του από τους νεκρούς, ο σεισμός στην γη, η έκλειψη του ήλιου και η καταστροφή των ειδώλων και η πτώση τους από τους θρόνους τους την ημέρα της σταύρωσης.

Είναι σαφές ότι εδώ έχουμε μια περιγραφή του περιεχομένου της αναφοράς που ήδη γνωρίζουμε από προηγούμενα έργα και ιδιαίτερα από την «Αναφορά του Πιλάτου». Η περιγραφή εδώ όμως κάνει χρήση και του έργου της «Παράδοσης του Πιλάτου» όπου υπάρχει λόγος για την καταστροφή και την πτώση των ειδώλων στην Ρώμη. Πρόκειται μάλλον ή για μια επεξεργασία των δυο κειμένων ή για μια συγχώνευση που πραγματοποίησε ο συγγραφέας του «Μαρτυρίου του Πιλάτου». Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που πρέπει να σημειωθεί είναι ο ρόλος των υπερφυσικών φαινομένων που έγιναν κατά την σταύρωση, στοιχείο-κλεδί στον απόκρυφο «Κύκλο του Πιλάτου».

Μετά από αυτό, μας παραδίδεται ότι ο Καίσαρας θανατώνει τους παρόντες Ιουδαίους, επειδή έβλαψαν τον Ιησού, και στέλνει έναν αγγελιοφόρο στην Ιερουσαλήμ με την διαταγή να έλθει ο Πιλάτος στη Ρώμη (στ. 65-68). Στο σημείο αυτό φαίνεται η επιρροή της αρνητικής παράδοσης για τον Πιλάτο στο «Μαρτύριο του Πιλάτου». Συγκεκριμένα αναφέρεται και το όνομα του αγγελιοφόρου, που είναι κατά την λατινική εκδοχή της αρνητικης παράδοσης για τον Πιλάτο ο *Volusianus*, ενώ αυτός κατά την ελληνική εκδοχή αρνητικης παράδοσης για τον Πιλάτο ονομάζεται *Ραχαάβ*. Ωστόσο, αυτό που αξίζει να εξετάσουμε είναι πώς ο συγγραφέας μας εδώ, που χρησιμοποιεί, κατά πάσα πιθανότητα στοιχεία από την αρνητική παράδοση περί Πιλάτου, φροντίζει να τα προσαρμόσει στη διήγηση, ώστε αυτά να συμβάλλουν στην διαμόρφωση του θετικού προφίλ για τον Πιλάτο.

Ο αγγελιοφόρος, λοιπόν, έφτασε στην Ιερουσαλήμ και τότε οι δικαστές πή-

γαν στον Ηρώδη και σκέφτηκαν να δώσουν χρήματα στον αγγελιοφόρο για να δολοφονήσει τον Πιλάτο. Ο αγγελιοφόρος όμως δεν μπορούσε να προβεί σε μια τέτοια ενέργεια χωρίς την άδεια του αυτοκράτορα (στ. 69-70). Τότε ο Ηρώδης μετέβη στην Ιερουσαλήμ για να σκοτώσει τον Πιλάτο (στ. 71). Ο Πιλάτος όταν άκουσε την είδηση ζήτησε από τη σύζυγό του να φύγει με τους γιούς του, αλλά η Πρόκλα, γεμάτη πίστη, τον διαβεβαίωσε ότι θέλει να μείνει μαζί του, επειδή είναι τιμή της να πεθάνει για τον Χριστό (στ. 72-76). Η Πρόκλα του τόνισε ότι αφού οι δυο είναι ένα σώμα, και όπως στη ζωή δεν χώρισαν, έτσι δεν θα χωρίσουν τη δύσκολη αυτή στιγμή. Σημειώνουμε ότι στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά στην προσευχή του Πιλάτου, η οποία υπάρχει και στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνους της Μαρίας».

Στη διήγηση αναφέρεται επίσης ότι στρατιώτες συλλαμβάνουν τον Πιλάτο και τον οδηγούν στον Ηρώδη και στον αγγελιοφόρο του Τιβέριου (στ. 77). Αυτοί ήθελαν να καταδικάσουν σε θάνατο τον Πιλάτο, χωρίς να λάβουν υπόψη τους την κρίση του Καίσαρα (στ. 93-94). Ο Πιλάτος απαντά λέγοντας ότι είναι έτοιμος να πεθάνει για τον Χριστό και κανείς δεν μπορεί να τον εμποδίσει να μετέχει στην αιώνια ζωή (στ. 79, 88).

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι στο σημείο αυτό της διήγησης αναφέρεται πώς οι Ιουδαίοι θυμώνουν, επειδή ο Πιλάτος μιλάει στα Κοπτικά με τον αγγελιοφόρο και έτσι αυτοί δεν καταλαβαίνουν τι λένε (στ. 80). Σε ό,τι αφορά την τελευταία πληροφορία, τονίζουμε ότι αυτή είναι ένδειξη πως η πατρίδα του έργου είναι η Αίγυπτος και πως ο συγγραφέας ακολουθεί τα προηγούμενα κοπτικά έργα που θεωρούσαν τον Πιλάτο Αιγύπτιο. Επίσης θεωρούμε ότι στο σημείο αυτό έχουμε μια ακόμη ένδειξη για τον χρόνο συγγραφής του «Μαρτυρίου του Πιλάτου». Και αυτό γιατί γνωρίζουμε ότι οι Κόπτες κατά την διάρκεια της αραβικής κατοχής μιλούσαν στα κοπτικά μεταξύ τους για να μην τους καταλαβαίνουν οι μουσουλμάνοι, ειδικά σε περιόδους διωγμού. Επίσης, ότι εξαιτίας αυτού (και άλλων λόγων), επιβλήθηκε σε όλη την αραβική επικράτεια ως επίσημη γλώσσα η αραβική. Στο κείμενο μας, λοπόν, παρουσιάζεται ο πιστός Πιλάτος να μιλά Κοπτικά, ενώ οι άπιστοι Ιουδαίοι, που κατά πάσα πιθανότητα συμβολίζουν τους συγχρόνους του συγγραφέα μουσουλμάνους[16], δεν καταλαβαίνουν τίποτα.

Η κατηγορία που απήγγειλαν οι Ιουδαίοι εναντίον του Πιλάτου ήταν ότι εκτέλεσε τον *Barnabān* (στ. 82). Οι Ιουδαίοι ήταν αποφασισμένοι, θέλησαν να ταπεινώσουν και να θανατώσουν τον Πιλάτο, ακριβέστερα και σύμφωνα με το κείμε-

[16] Πολλές φορές στα αραβο-χριστιανικά κείμενα οι Ιουδαίοι συμβόλιζαν τους Μουσουλμάνους. Οι χριστιανοί Άραβες χρησιμοποίησαν αυτό το συμβολισμό πολλές φορές από τον φόβο του διωγμού από τους μουσουλμάνους.

νο (στ. 92) να τον σταυρώσουν, όπως συνέβη και με τον Θεό του (εννοείται τον Ιησού Χριστό). Ο αγγελιοφόρος διαπιστώνοντας την οργή και το μίσος των Ιουδαίων κατά του Πιλάτου, καθώς και την πρόθεσή τους να τον θανατώσουν, τους είπε ότι ο αυτοκράτορας δεν του έδωσε την εντολή να τιμωρήσει τον Πιλάτο με αυτό τον τρόπο (στ. 93). Τότε οι Ιουδαίοι χρημάτισαν και πάλι τον αγγελιοφόρο.

Στη συνέχεια ο Πιλάτος φυλακίζεται για μια νύκτα μαζί με τη σύζυγό του. Κατά τη διάρκεια αυτής της νύχτας, και σύμφωνα με τη μαρτυρία των στρατιωτών, ο Ιησούς επισκεύτηκε τους δυο φυλακισμένους και τους ενθάρρυνε (στ. 108-109). Οι στρατιώτες περιγράφουν τον Χριστό στον αγγελιοφόρο (στ. 111-114) με παρόμοιο τρόπο που περιγράφεται ο αναστημένος άνθρωπος στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνους της Μαρίας»: Αυτός είναι σαν πνεύμα και λάμπει περισσότερο από τον ήλιο. Επίσης, ο Ιησούς καθώς συνομιλεί με τον Πιλάτο προφητεύει ότι αυτός θα σταυρωθεί, αλλά δεν θα πεθάνει, επειδή πρέπει να πάει στον Καίσαρα για να σταυρωθεί μια άλλη φορά και εκεί θα πεθάνει (στ. 115-116). Η προφητεία αυτή ήδη έχει αναφερθεί και στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνους της Μαρίας».

Ακολουθεί η διήγηση της σταύρωσης του Πιλάτου.

Το Μαρτύρο	**Ελληνική μετάφραση**
127 وَفِيمَا كَانُوا يَقْصِدُوا رَفْعَهُ عَلَى الصَّلِيبِ، اِفْتَكَرُوا صَلِيبَ الْمُخَلِّص. عِنْدَ ذَلِكَ، فَتَحُوا الْقَبْرَ وَأَخْرَجُوا الصَّلِيبَ وَسَمَّرُوا عَلَيْهِ بِيلَاطُسَ، وَأَوْثَقُوهُ بِالْمَسَامِيرِ، وَجَعَلُوا عَلَى رَأْسِهِ إِكْلِيلًا مِنْ شَوْكٍ، وَأَلْبَسُوهُ قَمِيصَ أُرْجُوَانٍ، وقَصَدُوا أَنْ يَطْعَنُوهُ بِحَرْبَةٍ لِيَقْتُلُوهُ.	127 Και όταν σκόπευαν να τον βάλουν στο σταυρό, θυμήθηκαν το σταυρό του Σωτήρος. Τότε άνοιξαν τον τάφο και πήραν τον σταυρό και σταύρωσαν τον Πιλάτο, τον έδεσαν σφιχτά με καρφιά και έβαλαν στο κεφάλι του ένα στεφάνι με αγκάθια και τον ντύσανε με ένα πορφυρό ρούχο και έσπευσαν να τον τρυπήσουν με μια λόγχη για να τον θανατώσουν.
128 وَكَانُوا يَصْرُخُونَ وَيَقُولُونَ: "يَا بِيلَاطُسُ تِلْمِيذُ يَسُوعَ، إِنْ كَانَ سَيِّدُكَ قَامَ مِنَ الْأَمْوَاتِ، اِنْزِلْ أَنْتَ أَيْضًا مِنْ عَلَى الصَّلِيبِ لِكَي نُؤْمِنَ أَنَّهُ قَامَ مِنَ الْأَمْوَاتِ. نَعَمْ يَا بِيلَاطُسُ، اِنْزِلِ الْآنَ مِنْ عَلَى الصَّلِيبِ وَنَحْنُ نُؤْمِنُ بِهِ".	128 Και φώναζαν λέγοντας: «Ω Πιλάτε μαθητή του Ιησού, αν ο Κύριος σου αναστήθηκε από τους νεκρούς κατέβα από τον σταυρό, έτσι ώστε να πιστέψουμε πως αναστήθηκε από τους νεκρούς. Ναι, ω Πιλάτε, κατέβα τώρα από τον σταυρό και θα πιστέψουμε σε αυτόν».

Η περιγραφή αυτή είναι πολύ σημαντική για την κατανόηση της σημασίας της «αγιοποίησης» του Πιλάτου. Ο Πιλάτος σταυρώθηκε στον ίδιο σταυρό που σταυρώθηκε ο Χριστός, και έπαθε όσα έπαθε ο Χριστός κατά τη σταύρωσή του. Πρόκειται για μια αναφορά στο μαρτύριο του Πιλάτου ως μίμη-

ση της σταύρωσης και του θανάτου του Χριστού[17], επεξεργασμένη όμως με ένα ιδιαίτερο τρόπο. Σημειώνουμε πως και η δεύτερη σταύρωση του Πιλάτου, που κατά το ίδιο κείμενο θα γίνει στην Ρώμη, θα έχει τον ίδιο χαρακτήρα.

Στον σταυρό ο Πιλάτος απευθύνεται προς τον Χριστό με μια προσευχή:

Το Μαρτύρο	**Ελληνική μετάφραση**
130 "يَا يَسُوعُ مُطَهِّرَ الْكُلِّ لَا تُؤَاخِذْنِي أَنَا عَبْدَكَ بِيلَاطُسَ، لِأَنِّي يَا سَيِّدِي دَنَّسْتُ صَلِيبَكَ الْمُقَدَّسَ بِرَفْعِ جَسَدِي عَلَيْهِ، لِأَنَّهُ عُودٌ طَاهِرٌ وَإِنَّمَا جَسَدِي أَنَا جَسَدٌ دَنِسٌ. وَدَمٌ زَكِيٌّ هُوَ دَمُكَ وَجَسَدٌ دَنِسٌ هُوَ جَسَدِي. اِرْحَمْنِي أَنَا عَبْدَكَ بِيلَاطُسَ الْمَرْفُوعَ الْآنَ عَلَى صَلِيبِكَ الْمُقَدَّسِ.	130 «Ω Ιησού που καθιστάς καθαρούς όλους, μη με κατηγορείς, εμένα τον δούλο σου Πιλάτο, αφού, ω Κύριέ μου, έχω μολύνει τον τιμίο σταυρό σου, επειδή κρεμάστηκε το σώμα μου σε αυτό. Γιατί αυτός είναι ένα αγαθό (άγιο) ξύλο και το σώμα μου είναι ένα ακάθαρτο σώμα. Το αίμα σου είναι ένα αθώο αίμα και ακάθαρτο σώμα είναι το δικό μου. Δείξε έλεος σε μένα, τον δούλο σου Πιλάτο που τώρα βρίσκομαι κρεμασμένος στον ιερό σου σταυρό.
131 لَيْسَ أَنَا أَبْكِي الْآنَ يَا سَيِّدِي لِأَنِّي صُلِبْتُ عَلَى اسْمِكَ، بَلْ أَنَا أَبْكِي لِأَنِّي يَا سَيِّدِي دَنَّسْتُ وَنَجَّسْتُ صَلِيبَكَ الْمُقَدَّسَ. لَيْسَ أَنَا مُتَأَسِّفٌ عَلَى عُيُوبِي يَا سَيِّدِي، بَلْ أَنَا أَبْكِي يَا سَيِّدِي لِكَوْنِكَ احْتَمَلْتَ الْأَلَمَ عَنَّا نَحْنُ الْخَطَأَةُ.	131 Δεν θρηνώ τώρα, ω κύριε μου, επειδή σταυρώθηκα για το όνομά σου, αλλά θρηνώ επειδή έχω μολύνει τον ιερό σου σταυρό. Δεν λυπάμαι για τα ελαττώματά μου, ω κύριε μου, αλλά θρηνώ, ω κύριε μου, επειδή άντεξες τα πάθη για εμάς τους αμαρτωλούς.
132 لَيْسَ أَنَا أَبْكِي يَا سَيِّدِي لِأَجْلِ أَنَّهُمْ صَلَبُونِي، بَلْ أَنَا أَبْكِي تَوَاضُعَكَ. وَلِذَلِكَ أَنَا أَسْأَلُكَ يَا سَيِّدِي يَسُوعَ الْمَسِيحَ، لَيْسَ بِذَاتِي فَقَطْ، بَلْ وبِعِظَمِ صَلِيبِكَ، أَنْ تَهَبَ نَفْسِيَ الْمِسْكِينَةَ نِيَاحًا وَنَصِيبًا صَالِحًا.	132 Δεν θρηνώ, ο κύριε μου, επειδή με έχουν σταυρώσει, αλλά θρηνώ για την ταπεινότητα σου. Επομένως, σου ζητώ, ω κύριε μου Ιησού Χριστέ, όχι από τον εαυτό μου, αλλά διαμέσου της μεγαλειότητας του σταυρού σου, να δώσεις στην δυστυχισμένη μου ψυχή την καλή τύχη [στη Βασιλεία σου].
133 أَنَا الْمِسْكِينُ عَبْدُكَ بِيلَاطُسُ. وَعَبْدَتُكَ إِبْرُوقْلَا وَثَمَرَةُ أَحْشَائِهَا أَعْطِيهَا نِيَاحًا وَعِزًّا فِي الْيَوْمِ الَّتِي تَأْتِي إِلَيْكَ فِيهِ يَا سَيِّدِي يَسُوعَ الْمَسِيحَ".	133 Εγώ είμαι ο φτωχός σου δούλος Πιλάτος. Και στην δούλη σου Πρόκλα και στο καρπό της κοιλιάς της, δώσε, ω κύριέ μου Ιησού Χριστέ, ανάπαυση και μεγαλείο την ημέρα που θα έρθει σε σένα».

Ο Πιλάτος ομολογεί σε αυτή την προσευχή ότι δεν αξίζει να έχει έναν θάνατο σαν αυτόν του Κυρίου και ζητά συγχώρεση για τον εαυτό του, για την σύζυγό του και για τους υιούς του. Η προσευχή μοιάζει με αυτή στο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνους της Μαρίας», μόνο που εδώ το πλαίσιο είναι διαφορετικό. Η Πρόκλα, ακούγοντας την προσευχή του Πιλάτου, απευθύνεται μεγαλόφωνα στο σύζυγό της, αφού του φιλάει τα πόδια, και του λέει ότι δεν

[17] Βλ. Δ. Τσαμη, *Αγιολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, 106-107.

πρέπει να θρηνεί, επειδή με αυτόν τον θάνατο θα εισέλθει στην Βασιλεία του Θεού (στ. 134-137). Εκείνη τη στιγμή περιγράφεται πώς δύο στεφάνια κατέρχονται από τον ουρανό και στεφανώνουν τον Πιλάτο και την Πρόκλα. Ταυτόχρονα ακούγεται μια φωνή που τους λέει πως αυτά τα στεφάνια είναι η ανταπόδοση των παθών τους για τον Κύριο. Κατόπιν τα στεφάνια ανέρχονται πάλι στον ουρανό (στ. 139-141). Ο λαός βλέποντας όλα αυτά κατεβάζει τον Πιλάτο από τον σταυρό. Από την άλλη μεριά οι Ιουδαίοι αρχίζουν να λένε ότι με αυτά τα γεγονότα ο Καίσαρας θα καταστρέψει την πόλη της Ιερουσαλήμ. Για αυτόν τον λόγο, οι ίδιοι που ήθελαν τον θάνατο του Πιλάτου, ζητούν τώρα το θάνατο για τον Ηρώδη (στ. 142-146). Ο αγγελιοφόρος του αυτοκράτορα, ακούγοντας τα λόγια αυτά και βλέποντας όσα έγινε, απελευθερώνει τον Πιλάτο, ενημερώνει τον Καίσαρα για όσα είδε και αναμένει οδηγίες του (στ. 147).

Στο σημείο αυτό παρεμβάλλεται στην διήγηση μια άλλη διήγηση. Ο συγγραφέας αναφέρει πως ο Τιβέριος είχε ένα παιδί που πέθανε από ατύχημα (στ. 148-150). Μετά από τρεις μήνες, η σύζυγος του Τιβέριου θυμήθηκε την επιστολή που είχε στείλει ο Πιλάτος για τον Τιβέριο, στην οποία μιλούσε για τον Ιησού και για τα θαύματα που έκανε όταν ζούσε και για αυτά που άρχισαν να πραγματοποιούνται στον τάφο του μετά το θάνατό του (στ. 153-159). Ο Καίσαρας, ακούγοντας τα λόγια αυτά, αποφασίζει να στείλει το πτώμα του πεθαμένου γιού του στην Ιερουσαλήμ. Γράφει μια επιστολή προς τον Ιησού, ομολογώντας την πίστη του σε αυτόν και ζητώντας να του αναστήσει τον γιό του (στ. 160-173).

Είναι σαφές ότι εδώ έχουμε, για μια άλλη φόρα, μια σύνδεση με την αρνητική περί Πιλάτου απόκρυφη παράδοση. Στα κείμενα αυτής της παράδοσης, ειδικά στα λατινικά, ο ίδιος ο Καίσαρας ήταν άρρωστος και ζητά την βοήθεια του Ιησού πιστεύοντας σε αυτόν. Ο συγγραφέας του «Μαρτυρίου του Πιλάτου», λαμβάνοντας και πάλι υπόψη του αυτή την παράδοση, την χρησιμοποιεί, πιθανόν έμμεσα, μετατρέποντάς την όμως ριζικά, ώστε να συμβάλλει στην διαμόρφωση ενός θετικού προφίλ για τον μάρτυρα Πιλάτο.

Είναι επίσης αξιοσημείωτο να τονίσουμε αυτό που έγραψε ο Τιβέριος στην επιστολή στον Ιησού. Ο Καίσαρας πιστεύει στον Χριστό πως είναι ο Υιός του Θεού του ζώντος και ομολογεί αυτή την πίστη, αναφέροντας τα θαύματα που έχει κάνει ο Ιησούς όταν ζούσε στην γη: θεράπευσε τους τυφλούς, μετέτρεψε το νερό σε κρασί και ανέστησε τον Λάζαρο, αφού αυτός έμεινε τέσσερεις ημέρες στον τάφο (στ. 166-167). Η αναφορά σε αυτά τα θαύματα μας φανερώνει και πάλι την σχέση του «Μαρτυρίου» με την προηγούμενη θετική απόκρυφη παράδοση για τον Πιλάτο. Σε αυτή, τα θαύματα, κυρίως η ανάσταση του Λαζάρου, διαδραματίζουν ένα καίριο ρόλο στην ανάπτυξη του θρύλου περί του Πιλάτου. Επίσης εδώ εντοπίζεται η αρχαία παράδση για τον εκχριστιανι-

σμό του Τιβερίου, που ήδη μαρτυρείται στα πρώτα χριστιανικά κειίμενα που αναλύσαμε στο τρίτο κεφάλαιο. Η παράδοση όμως αυτή είναι επεξεργασμένη ώστε να ενσωματωθεί ομαλά στην διήγηση του «Μαρτυρίου του Πιλάτου».

Ο αυτοκράτορας, λοιπόν, στέλνει τον γιό του στην Ιερουσαλήμ με την επιστολή και με στρατιώτες, δούλους και υπηρέτες (στ. 174). Τη νύχτα, που έφτασε η πομπή από την Ρώμη, ο Χριστός εμφανίζεται ξανά στον Πιλάτο[18] και του λέει τα εξής:

Το Μαρτύριο	**Ελληνική μετάφραση**
176 السَّلَامُ لَكَ أَيُّهَا الشَّهِيدُ بِيلَاطُسُ، السَّلَامُ لَكَ يَا بِدْءَ أَسْمَاءِ الْبَشَرِ الَّذِي نَطَقَ بِهِ فَمُ حَيَاةِ الْآبِ وَقَالَ [لِي] إِنَّكَ سَتُدَانُ فِي دِيوَانِ إِنْسَانٍ يُقَالُ لَهُ بِيلَاطُسُ.	176 «Ειρήνη να είναι μαζί σου, ω Πιλάτε, ω μάρτυρα, η ειρήνη να είναι μαζί σου, ω αρχή των ονομάτων των ανθρώπων που πρόφερε το στόμα της ζωής του Πατέρα και μου είπε: ‘Θα κριθείς στο δικαστήριο ενός ανθρώπου που ονομάζεται Πιλάτος,
177 وَقَدْ تَمَّ وَكَمُلَ قَوْلُ الْآبِ لِأَنِّي كُنْتُ وَاقِفًا أَمَامَكَ وَأَنْتَ جَالِسٌ تَحْكُمُ فِيَّ.	177 Και ο λόγος του Πατέρα εκπληρώθηκε διότι στάθηκα μπροστά σου ενώ εσύ καθόσουν και με έκρινες.
178 لَا تَحْزَنْ يَا بِيلَاطُسُ لِأَنَّهُمْ صَلَبُوكَ لِأَجْلِي فَصَلْبُكَ عَتَقَكَ مِنِ افْتِرَاكَ عَلَيَّ. جَلَدُوكَ يَا بِيلَاطُسُ حَتَّى بَرَأْتَ مِنْ خَطِيَّةِ جَلْدِي.	178 Μην λυπηθείς, ω Πιλάτε, επειδή σε έχουν σταυρώσει για μένα, η σταύρωσή σου σε έσωσε από την πράξη της οργής σου εναντίον μου. Σε μαστίγωσαν, ω Πιλάτε, για να απελαθείς από την αμαρτία σου, αφού με μαστίγωσες.
179 سُفِكَ دَمُكَ يَا بِيلَاطُسُ حَتَّى تَطْهُرَ مِنْ سَفْكِكَ دَمِي الَّذِي سُفِكَ. رُفِعْتَ عَلَى الصَّلِيبِ يَا بِيلَاطُسُ حَتَّى بَرَأْتَ مِنْ عَذَابِ كَلَامِكَ لَهُمْ "خُذُوهُ أَنْتُمْ وَاصْلِبُوهُ".	179 Το αίμα σου έχει χυθεί, ω Πιλάτε, για να καθαριστείς εξαιτίας του αίματός μου που χύθηκε (με την άδειά σου). Κρεμάστηκες στον σταυρό, ω Πιλάτε, για να σωθείς από τα δεινά του λόγου σου σε αυτούς [τους Ιουδαίους]: «Πάρτε τον και σταυρώστε τον».
180 نَزَعُوا عَنْكَ ثِيَابَكَ يَا بِيلَاطُسُ حَتَّى خَلُصْتَ مِنْ نَزْعِ ثِيَابِي الَّذِي اقْتَسَمُوهُ أَجْنَادُكَ بَيْنَهُمْ. أَلْبَسُوكَ إِكْلِيلَ الشَّوْكِ يَا بِيلَاطُسُ حَتَّى تُعْتَقَ مِنْ عُقُوبَةِ إِكْلِيلِ الشَّوْكِ الَّذِي جَعَلُوهُ أَجْنَادُكَ عَلَى رَأْسِي.	180 Σε έχουν απογυμνώσει από τα ρούχα σου, ω Πιλάτε, για να σωθείς από την αμαρτία εξαιτίας της απογύμνωσης των ρούχων μου που οι στρατιώτες σου είχαν μοιράσει μεταξύ τους. Τοποθέτησαν στο κεφάλι σου ένα ακάνθινο στεφάνι, ω Πιλάτε, για να σωθείς από την τιμωρία μέσα από το ακάνθινο στεφάνι που τοποθέτησαν οι στρατιώτες σου στο κεφάλι μου.

[18] Να σημειωθεί πως ο συγγραφέας αν και είπε προηγουμένως πως ο αγγελιοφόρος απελευθέρωσε τον Πιλάτο (στ. 147) εδώ λέει πως ο Ιησούς του εμφανίστηκε ενώ ήταν ακόμα στην φυλακή (στ. 175).

Το Μαρτύριο	Ελληνική μετάφραση
181 نَعَمْ يَا بِيلَاطُسُ، إِنْ كَانَ سَحَبُوكَ فِي شَوَارِعِ الْمَدِينَةِ، فَلِهذَا خَلُصْتَ مِنْ ذَنْبِ حَمْلِي الصَّلِيبَ وَأَنْتَ جَالِسٌ عَلَى كُرْسِيكَ.	181 Ναι, ω Πιλάτε, αν σε έχουν σύρει στους δρόμους της πόλης, [αυτό έγινε] για να σωθείς από την αμαρτία της μεταφοράς του σταυρού [που με διάταξες να μεταφέρω] ενώ καθόσουν στον θρόνο σου.
182 فَكُلُّ شَيْءٍ فُعِلَ بِكَ يَا بِيلَاطُسُ حَتَّى أَنَّكَ خَلُصْتَ مِنْ إِثْمِ مَوْتِي.	182 Ό, τι σου έχει συμβεί, ω Πιλάτε, είναι για να σωθείς από την αμαρτία μέσα από τον θάνατό μου.
183 وَزَوْجَتُكَ الْمُحِبَّةُ لِلهِ إِبْرُوقْلَا قُولْ لَهَا لَا تَحْزَنِي إِذَا هُمْ أَخْرَجُوهَا بِغَيْرِ قِنَاعٍ، لِأَنَّ مَرْيَمَ وَالِدَتِي كَانَتْ رَأْسُهَا مَكْشُوفَةً فِي شَوَارِعِ الْمَدِينَةِ يَوْمَ صَلْبِي.	183 Και η γυναίκα σου η Πρόκλα, που αγαπάει τον Θεό, πες της να μην λυπάται αν την οδήγησαν έξω χωρίς πέπλο, αφού και η μητέρα μου η Μαρία ήταν χωρίς πέπλο στην πόλη της Ιερουσαλήμ την ημέρα της σταύρωσής μου.
184 هذِهِ الَّتِي ذَبَائِحُ الْعَالَمِ كُلِّهِ وَقَرَابِينُهُم بَعْدَ الْجَهْدِ الْعَظِيمِ أَنْ يَكُونُوا عِنْدِي كَشَعْرَةٍ وَاحِدَةٍ مِنْ رَأْسِهَا.	184 Αυτή [η Μαρία] για την οποία όλες οι προσφορές των [ανθρώπων] του κόσμου και οι θυσίες τους, και μετά από μια μεγάλη τους προσπάθεια, δεν αξίζουν, κατά εμένα, ούτε μια τρίχα της κεφαλής της.
185 نَعَمْ يَا بِيلَاطُسُ، قُلْ لِإِبْرُوقْلَا لَا تَحْزَنْ إِذْ هُمْ أَخْرَجُوهَا مِنْ قَصْرِهَا وَأَبْصَرُوهَا أَهْلُ الْمَدِينَةِ، لِأَنَّ وَالِدَتِي طَافَتْ بِي كَغَرِيبَةٍ مَسْبِيَّةٍ مِنْ بَلَدٍ إِلَى بَلَدٍ وَمِنْ مَدِينَةٍ إِلَى مَدِينَةٍ خَارِجَ ضِيقِ الْإِضْطِهَادِ وَقَفْرِ حَبْلِ السِّقَامِ.	185 Ναι, ω Πιλάτε, πες στην Πρόκλα να μην λυπηθεί εάν την έβγαλαν από το ανάκτορό της και οι κάτοικοι της πόλης της Ιερουσαλήμ την είδαν, αφού και η μητέρα μου, ως ξένη και εξόριστη, με πήρε από χώρα σε χώρα και από πόλη σε πόλη και ένιωσε τον πόνο της δίωξης και την ταλαιπωρία του εκπατρισμού.
186 نَعَمْ يَا بِيلَاطُسُ، عَرِّفْ إِبْرُوقْلَا لَا تَحْزَنْ إِذْ هِيَ كَانَتْ وَاقِفَةً عِنْدَ الصَّلِيبِ تُعَزِّيكَ بِكَلَامِهَا، هكَذَا وَالِدَتِي الْحَبِيبَةُ كَانَتْ تُعَزِّينِي بِكَلَامِهَا الْحُلْوِ وَأَنَا مُعَلَّقٌ عَلَى خَشَبَةِ الصَّلِيبِ إِذْ كَانَتْ تَقُولُ لِي "أَسْتَوْدِعُكَ السَّلَامَ يَا ابْنِي وَحَبِيبِي وَنُورَ عَيْنَيَّ".	186 Ναι ω Πιλάτε, γνωστοποίησε στην Πρόκλα να μην είναι λυπημένη αν στάθηκε στο σταυρό να σε παρηγορεί με τα λόγια της, γιατί και η ίδια η αγαπημένη μου μητέρα με παρηγορούσε με τα γλυκά της λόγια ενώ βρισκόμουν κρεμασμένος στο ξύλο του σταυρού λέγοντας μου: 'Σου μεταφέρω την ειρήνη, ο Υιέ μου και αγαπημένε μου και φως των ματιών μου'.
187 وَالْآنَ [يَا] بَيلَاطُسُ، لَا تَخَفْ فَلَا بُدَّ أَيْضاً أَنْ تَنَالَ جِهَادًا آخَرًا عِنْدَ طِيبَارْيُوسَ عَلَى اسْمِي، وَهذِهِ الْآنَ عَلَامَةٌ لَكَ، إِنَّهُ قَدْ وَصَلَ إِلَى هَاهُنَا قَيْصَرُ ابْنُ الْمَلِكِ طِيبَارْيُوسَ وَهُوَ مَيْتٌ وَمِنْ عِظَمِ أَمَانَةِ وَالِدِهِ بِي سَيَّرَهُ إِلَى هذِهِ الْمَدِينَةِ.	187 Τώρα, ω Πιλάτε, μη φοβάσαι γιατί πρέπει να αντέξεις μια άλλη δίωξη για το όνομά μου μπροστά στον Τιβέριο, και εδώ είναι ένα σημάδι για εσένα: έφτασε εδώ (το σώμα του) καίσαρα, του γιού του αυτοκράτορα Τιβερίου. Ο Τιβέριος το έστειλε σε αυτή την πόλη λόγω της μεγάλης πίστης του σε μένα.

Το Μαρτύριο	Ελληνική μετάφραση
188 وَسَوْفَ يَطْلُبُونَكَ وَيُخْرِجُونَكَ مِنَ السِّجْنِ. فَخُذْهُ وَامْضِ بِهِ إِلَى الْقَبْرِ حَيْثُ وُضِعَ جَسَدِي، وَكَمَا أَنِّي وَهَبْتُ الْحَيَاةَ لِلِعَازَرَ وَابْنِ الْأَرْمَلَةِ بِنَايِين واللِّصّ أَنَا أُوهِبُهُ هُوَ أَيْضًا الْحَيَاةَ لِأَجْلِ أَمَانَةِ أَبِيهِ. وَالْآنَ تَقَوَّى يَا بِيلَاطُسُ وَجَاهِدْ عَنْ قِيَامَتِي الْمُقَدَّسَةِ“	188 Θα σε καλέσουν και θα σε βγάλουν από τη φυλακή. Πάρ'τον [τον νεκρό γιο] και φέρ'τον στον τάφο όπου βρισκόταν το σώμα μου και όπως έδωσα ζωή στον Λάζαρο και στον γιο της χήρας στην πόλη Ναίν και στον κλέφτη, θα του δώσω και αυτού την ζωή λόγω της πίστης του πατέρα του. Και τώρα, ω Πιλάτε, να είσαι ισχυρός και να αγωνίζεσαι για την ανάστασή μου».

Από τα παραπάνω λόγια του Ιησού στον Πιλάτο διαπιστώνουμε την προσπάθεια του συγγραφέα να συνδυάσει πολλά, διαφορετικά και εν πολλοίς αντικρουόμενα στοιχεία που σχετίζονται με το προφίλ του Πιλάτου, το οποίο ο συγγραφέας θέλει να παρουσιάσει θετικά. Ο συγγραφέας προσπαθεί να εξηγήσει το πάθος και τον θάνατο του πιστού στον Χριστό Πιλάτο και να συνδέσει όλα αυτά με την πίστη του αυτοκράτορα και την διαταγή του να εκτελεστεί ο Πιλάτος, επειδή τον θεωρεί υπεύθυνο για την σταύρωση του Ιησού. Έτσι κατά τον συγγραφέα ο Πιλάτος μαζί με τη σύζυγό του, έπρεπε να υποφέρουν ώστε να τους συγχωρήσει ο Χριστός για αυτά που του έκαναν. Η ευθύνη του Πιλάτου για τη σταύρωση του Χριστού δηλώνεται από τον ίδιο τον Χριστό στο κείμενό μας. Αυτό είναι, κατά την γνώμη μας, η θεϊκή δικαιοσύνη, η οποία λειτουργεί θετικά και όχι αρνητικά ως προς τον θρύλο για τον Πιλάτο. Επίσης, όλα τα παραπάνω είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού των δύο παραδόσεων περί Πιλάτου, που επιχειρεί ο συγγραφέας, της θετικής παραδόσης και της αρνητικής παραδόσης για τον Πιλάτο. Ο συγγραφέας επιτυγχάνει να προσλάβει στοιχεία από την αρνητική παράδοση και να τα ενσωματώσει στην θετική παράδοση τροποποιώντας παράλληλα τη λειτουργία τους και τον σκοπό τους. Έτσι, από την μία μεριά ο Πιλάτος θεωρείται υπεύθυνος για τη σταύρωση του Ιησού, στοιχείο που σχετίζεται με την αρνητικη παράδοση για τον Πιλάτο. Από την άλλη μεριά η ευθύνη αυτή δεν είναι του Πιλάτου, στοιχείο που σχετίζεται με την θετική παράδοση για τον Πιλάτο. Και αυτό επιτυγχάνεται αφενός με τη σύγκριση των παθών και της σταύρωσης του Πιλάτου με τα πάθη και την σταύρωση του Ιησού, αφετέρου με την μετάνοια του Πιλάτου, που επιφέρει τη συγχώρεση των αμαρτιών του. Υπενθυμίζουμε πώς η παραπάνω απόπειρα εκ μέρους του συγγράφεα του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» συνδυασμού των δυο παραδόσεων για τον Πιλάτο, της θετικής και της αρνητικής, ενυπάρχει σε υποτυπώδη μορφή και στο «Ευαγέ-

λιο του Γαμαλιήλ-Θρήνους της Μαρίας». Εκεί ο συντάκτης του εν λόγω έργου σημειώνει πώς ο Πιλάτος θεωρήθηκε υπεύθυνος για τη μαστίγωση του Ιησού, όχι όμως για την σταύρωσή του.

Στη συνέχεια στο κείμενο του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» αναφέρεται ότι ο Ηρώδης και οι Ιουδαίοι, αφού διαπίστωσαν ποιόν έστειλε ο αυτοκράτορας, τι έγραψε στην επιστολή του και τι διατάζει, αρχίζουν να αναζητούν πώς θα ενοχοποιήσουν πάλι τον Πιλάτο, τον Ιωσήφ και τον Νικόδημο (στ. 189-193). Εντωμεταξύ, ο αγγελιοφόρος απελευθερώνει τον Πιλάτο, ώστε αυτός να βάλει το σώμα του γιού του Τιβέριου στον τάφο του Χριστού, όπως είναι η εντολή του αυτοκράτορα (στ. 192). Σημειώνουμε ότι τα παραπάνω, δηλαδή η πράξη του αγγελιοφόρου και η τοποθέτηση από τον Πιλάτο του σώματος του νεκρού γιού του αυτοκράτορα στον τάφο του Ιησού προϋποθέτουν τη γνώση, όσων αναφέρει το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας». Σε αυτό είδαμε ότι περιγράφεται πως ο Πιλάτος τοποθέτησε έναν νεκρό στον τάφο του Ιησού, προσευχήθηκε και τότε ο νεκρός αναστήθηκε. Από τα παραπάνω διαπιστώνομε ξεκάθαρα την εξάρτηση του «Μαρτυρίου» από το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ».

Στο κείμενο αναφέρεται επίσης ότι τη νύχτα κάποιοι Ιουδαίοι κλέβουν το σώμα του νεκρού γιού του Καίσαρα (στ. 193). Την επομένη, ο αγγελιοφόρος διερευνώντας το συμβάν πείθεται από τους Ιουδαίους που κατηγορούσαν τους Πιλάτο, Ιωσήφ και Νικόδημο. Ο αγγελιοφόρος, όμως, τιμωρεί μόνο τους δυο τελευταίους, διότι φοβόταν να κάνει κάτι κακό στον Πιλάτο, αφού είχε ακούσει για τα στεφάνια που κατέβηκαν από τον ουρανό και τοποθετήθηκαν σε αυτόν και στην σύζυγό του κατά τη σταύρωσή τους (στ. 194-195).

Τότε συμβαίνει ακόμη ένα θαύμα. Αυτή την φορά αυτό πραγματοποιείται διαμέσου του αρχαγγέλου Γαβριήλ. Αυτός γνωστοποιεί στον Νικόδημο και στον Ιωσήφ πως οι Ιουδαίοι έχουν κλέψει το σώμα του νεκρού γιού του αυτοκράτορα, και πως ο ίδιος, ο Γαβριήλ, θα το φέρει πίσω και πώς θα τους βοηθήσει. Επίσης ο αρχάγγελος τούς περιγράφει το θάνατο που θα έχει ο Ηρώδης και τους ενθαρρύνει καλώντας τους να γίνουν μάρτυρες του Χριστού (στ. 196-200).

Επίσης στο κείμενο αναφέρεται ότι ο Γαμαλιήλ διηγείται πως γνώρισε όσα συνέβησαν από τους ίδιους τους Νικόδημο και Ιωσήφ και ομολογεί πως ήταν μαθητής τους (στ. 201-202). Στη συνέχεια αναφέρεται πως ακούστηκε ότι έγινε αναταραχή στην πόλη, όταν βρέθηκε το σώμα του γιού του Τιβέριου (στ. 202). Επίσης έγινε γνωστό σε όλη την πόλη πως ο Ηρώδης και οι αρχιερείς ήταν πίσω από την κλοπή του σώματος του γιού του Καίσαρα (στ. 203-204). Τότε ο αγγελιοφόρος τιμωρεί με θάνατο τον Ηρώδη: Εκτοξεύει ένα βέλος εναντίον του. Ταυτόχρονα το σώμα του Ηρώδη γεμίζει από σκουλήκια,

ο Ηρώδης πονάει φρικτά και στο τέλος πεθαίνει (στ. 205). Ακριβώς τα παραπάνω είχε περιγράψει ο Γαβριήλ στους Νικόδημο και Ιωσήφ. Σύμφωνα με το κείμενο το τέλος του Ηρώδη μοιάζει με εκείνο του πατέρα του. Επίσης είναι φανερό ότι ο συγγραφέας του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» επεξεργάζεται παρόμοια περιγραφή για το τέλος του Ηρώδη που υπάρχει στην «Επιστολή του Ηρώδη στον Πιλάτο».[19] Να σημειωθεί πως ο συγγραφέας εδώ συγχέει μεταξύ: 1) του Ηρώδη Αντύπα, που σχετίζεται με τη σταύρωση του Χριστού, 2) του Ηρώδη Αγρύπα, ο οποίος κατά τις Πράξεις των αποστόλων 12,32 είχε το ίδιο τέλος όπως περιγράφερται στο «Μαρτύριο», και 3) του Ηρώδη του Μεγάλου, πατέρα του Ηρώδη Αντύπα. Ο συγραφέας μας, λοιπόν, θεωρεί τον Αγρύπα πατέρα του Αντύπα, και ενσωματώνει στοιχεία που αναφέρονται στον Ηρώδη τον Μεγάλο. Το φαινόμενο αυτό επαναλαμβάνεται σε πολλά απόκρυφα έργα, όπως στην «Επιστολή του Ηρώδη στον Πιλάτο».

Ακόμη στο κείμενο αναφέρεται ότι ο αγγελιοφόρος τιμωρεί τους Ιουδαίους στους οποίους βρέθηκε το σώμα του γιού του Καίσαρα (στ. 206) και βγάζει από την φυλακή τον Ιωσήφ και τον Νικόδημο (στ. 207). Στην συνέχεια δίνει την επιστολή του Τιβέριου στον Πιλάτο ο οποίος με την σειρά του τη διαβάζει στους Ιωσήφ και Νικόδημο (στ. 208). Όλοι, ακούγοντας όσα έγραψε ο αυτοκράτορας και αναγνωρίζοντας την πίστη του, μένουν έκπληκτοι και προσεύχονται στον Χριστό για την ανάσταση του γιού του Τιβέριου (στ. 208-213). Κατόπιν μεταβαίνουν στον τάφο όπου τοποθετούν το σώμα του νεκρού γιού και σφραγίζουν την είσοδο του με μια πέτρα (στ. 213-214), ακριβώς όπως και στην σχετική διήγηση για τον νεκρό στο «Ευαγγελίο του Γαμαλιήλ-Θρήνους της Μαρίας». Την τέταρτη ημέρα αναστήθηκε ο γιός του Καίσαρα, γεγονός που μαθαίνουν και για το οποίο χαίρονται πολύ οι Πιλάτος, Νικόδημος και Ιωσήφ, αφού προς στιγμή είχαν απογοητευθεί, επειδή καθυστερούσε η ανάσταση (στ. 215-218). Ας σημειωθεί εδώ πως ο συγγραφέας περιγράφει την ανάσταση του γιού του Τιβερίου όπως περιγράφεται η ανάσταση του Χριστού στα κανονικά ευαγγέλια[20], δηλαδή ότι οι στρατιώτες είδαν την πέτρα να μετακινείται και να απομακρύνεται από την πόρτα του τάφου, και ήταν αυτοί που πήγαν να ενημερώσουν τους άλλους (στ. 216).

Στη συνέχεια έχουμε μια περιγραφή της εμπειρίας του γιού του Τιβέριου στον Άδη (στ. 222-232). Αυτός διηγείται τι είδε και τι του συνέβη με λεπτομέρειες και ταυτόχρονα κάνει μια περιγραφή του Χριστού. Ο Χριστός περιγράφεται ως φως που είναι πιο υπέροχο από αυτό του ήλιου, η δόξα του ξε-

[19] Για το κείμενο και για ένα σχολιασμό του βλ. B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ.**),** *The Apocryphal Gospels*, 523-527.

[20] Βλ. Μτ 28,2.11εξ.

περνάει τις δόξες των βασιλέων της γης, και όλοι οι δαίμονες και οι άγγελοι φοβούνται και μόνον ακούοντας το όνομά του.

Στο κείμενο αναφέρεται επίσης ότι ο αγγελιοφόρος πιστοποιώντας αυτό το θαύμα ζητάει από τον γιό του Τιβέριου να γράψει μια επιστολή για να την αποστείλει στον πατέρα του (στ. 238-239). Στην επιστολή ο γιός του Καίσαρα έγραψε όλα όσα του συνέβησαν και την έστειλε στον πατέρα του, ώστε να χαρεί για την ανάστασή του (στ. 240-246). Ο Τιβέριος, λαμβάνει την επιστολή και παρόλο που χάρηκε για την είδηση, δεν μπορούσε να το πιστέψει αν δεν έβλεπε με τα μάτια του τον γιό του. Γι' αυτό έστειλε άλλους αγγελιοφόρους για να του επιβεβαιώσουν την είδηση (στ. 247-255).

Οι αγγελιοφόροι συναντούν τον γιό του Τιβέριου καθ' οδόν και επιστρέφουν αμέσως για να ανακοινώσουν στον αυτοκράτορα τα νέα (στ. 256-258). Όταν ο γιός του αυτοκράτορα φτάνει στη Ρώμη, ο Τιβέριος βγαίνει για να τον συναντήσει και με μεγάλη χαρά λέει πως βλέποντας τον γιό του αναστημένο από τους νεκρούς, είναι σαν να έβλεπε τον ίδιο τον Σωτήρα (στ. 259-266). Ο Τιβέριος ζητάει από τον γιό του να του περιγράψει την μορφή του Ιησού, ο γιός του απαντάει λέγοντας πως δεν τον είδε στην γη, αλλά ο Πιλάτος θα ξέρει να τον περιγράφει, αφού αυτός τον είχε μπροστά του κατά την δίκη του (στ. 270-273).

Μετά από αυτό το επεισόδιο, ο Τιβέριος καλεί τον Πιλάτο ο οποίος έρχεται στην Ρώμη (στ. 274-275). Στην αυλή του Τιβέριου γίνεται μια συζήτηση μεταξύ των δυο ανδρών (στ. 275-290). Ο Τιβέριος ρωτάει τον Πιλάτο αν αληθινά σταύρωσε τον Ιησού. Ο Πιλάτος ομολογεί πως το έκανε δηλώνοντας όμως πως το έκανε άθελά του, αφού ήταν θέληση των Ιουδαίων και των ηγετών τους, του Ηρώδη, του Καϊάφα και του Άννα (στ. 275-276). Στο κείμενο τονίζεται πως ο Τιβέριος δεν μπορούσε να κατανοήσει ότι ο Πιλάτος μπόρεσε και διέταξε την σταύρωση του Ιησού, αν και αυτός (ο Πιλάτος) γνώριζε τον θεϊκό του χαρακτήρα, αφού ο Ιησούς πραγματοποιούσε θαύματα (στ. 277). Σημειώνουμε ότι στο σημείο αυτό του κειμένου και με την αναγνώριση και από τον Πιλάτο και από τον Τιβέριο του θεϊκού χαρακτήρα του Ιησού διακρίνουμε τη σύνδεση της θετικής παράδοσης για τον Πιλάτο με την αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο.

Πρέπει να σημειωθεί ότι στο διάλογο μεταξύ Τιβερίου και Πιλάτου για τον Ιησού υπάρχει η χρήση ενός στοιχείου που προέρχεται από την αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο, τόσο την λατινική εκδοχή της όσο και στην εκδοχή της Εδέσσης. Αυτό αφορά στην επιθυμία του Τιβέριου να γνωρίσει την εικόνα του Χριστού μέσω της περιγραφής της από κάποιον. Το στοιχείο αυτό ο συγγραφέας του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» φαίνεται ότι το συνδυάζει με μια άλλη αναφορά που υπάρχει στον ψευδοΚύριλλο Ιεροσολύμων. Αυτή αναφέ-

ρεται στη διαμονή του Ιησού στον Πιλάτο. Τη λεπτομέρεια αυτή φαίνεται ότι υιοθετεί και επεξεργάζεται ο συγγραφέας του «Μαρτυρίου». Στο κείμενό μας, λοιπόν, αναφέρεται ότι ο Τιβέριος ζήτησε από τον Πιλάτο να του περιγράψει την μορφή του Ιησού, Ο Πιλάτος τού λέει πως ο Ιησούς διέμεινε τρεις μέρες στην αυλή του, και τον είδε με διάφορες μορφές, μια φορά με το χρώμα της φωτιάς και μια άλλη σαν πτηνό που πέταξε στα ύψη και μίλησε με αγγέλους. Εκτός από αυτό ο Πιλάτος ομολογεί ότι δεν τον είχε δει πριν από την ημέρα της καταδίκης του (στ. 277-279).

Ο Τιβέριο γεμάτος θυμό, αποφασίζει να θανατώσει με αποκεφαλισμό τον Πιλάτο. Πρώτα όμως ήθελε να τον ξανασταυρώσει. Η δεύτερη σταύρωση του Πιλάτου, όπως ήδη αναφέραμε, έπρεπε να μοιάζει με αυτή του Ιησού, έτσι ήταν η θέληση του αυτοκράτορα, στοιχείο που αναδεικνύει τον αληθινό μάρτυρα ο οποίος μιμείται το μαρτύριο του ιδίου του Κυρίου (στ. 290-291).

Πριν πεθάνει, ο Πιλάτος ζητάει από τους στρατιώτες να προσευχηθεί. Αυτοί του δίνουν την άδεια και αυτός προσεύχεται ως εξής:

Το Μαρτύρο	Ελληνική μετάφραση
294 "يَا سَيِّدِي يَسُوعَ الْمَسِيحَ الَّذِي حَمَلَ خَطَايَا الْعَالَمِ كُلِّهِ، اِصْنَعْ مَعِي رَحْمَةً أَنَا عَبْدَكَ بِيلَاطُسَ وَسَامِحْنِي بِمَا تَقَدَّمَ مِنْ جَهْلِي وَامْحُ خَطَايَايَ جَمِيعَهَا الْيَوْمَ وَاحْرُسْ نَفْسِي الْمِسْكِينَةَ وَخَلِّصْهَا مِنَ السَّبِيلِ الَّذِي مُنْطَلِقَةٌ فِيهِ.	294 «Ω Κύριέ μου Ιησού Χριστέ, που πήρες επάνω σου όλες τις αμαρτίες όλου του κόσμου, ελέησον με, εμένα τον δούλο σου Πιλάτο, και συγχώρησε όλα όσα έκανα από την άγνοιά μου και εξάλειψε σήμερα όλες τις αμαρτίες μου, και φύλαξε την φτωχή μου ψυχή και σώσ'την από τον δρόμο στον οποίο πηγαίνει.
295 أَتَضَرَّعُ إِلَيْكَ يَا سَيِّدِي يَسُوعَ الْمَسِيحَ لَا تُفَرِّقْ رُوحِي مِنْ رُوحِ عَبْدَتِكَ إِبْرُوقْلَا، بَلْ اِجْعَلْ رُوحَهَا أَنْ تَكُونَ مُسْتَحِقَّةً مَعِي فِي مَوْضِعِ النِّيَاحِ.	295 Σε ικετεύω, ο Κύριε μου Ιησού Χριστέ, μην διαχωρίζεις την ψυχή μου από αυτήν της δούλης σου Πρόκλας, αλλά κάν'την αντάξια ώστε να είναι μαζί μου στον τόπο της ανάπαυσης.
296 وَلَا تَنْسَى عَبِيدَكَ الَّذِينَ هُمْ أَوْلَادِي، فَأَنْتَ عَالِمٌ يَا سَيِّدِي أَنِّي دَفَعْتُهُمْ لِلْمَوْتِ عَنْكَ فَلَمْ يَأْخُذُوهُمْ.	296 Μην ξεχάσεις τους δούλους σου, που είναι οι γιοι μου, γνωρίζεις, κύριε μου, ότι τους πρόσφερα να θανατωθούν στη θέση σου, αλλά οι [Ιουδαίοι] δεν τους δέχτηκαν.
297 وَالْآنَ يَا سَيِّدِي، فَلَا تَدَعْ تَعَبَ عَبْدِكَ بِيلَاطُسَ يَظْهَرُ بَاطِلاً، فَإِنِّي تَجَاسَرْتُ عَلَيْكَ يَا دَيَّانَ الْحَقِّ وَحَكَمْتُ عَلَيْكَ. وَ لَا تُبْكِتْنِي يَا سَيِّدِي بِالْخَطِيَّةِ الَّتِي صَنَعْتُهَا، لِأَنَّكَ إِلهٌ قَادِرٌ وَأَنَا إِنْسَانٌ مَخْلُوقٌ، لِأَنِّي تَجَاسَرْتُ وَقُلْتُ لَكَ "مَنْ أَنْتَ؟"	297 Και τώρα, κύριε, μην αφήσεις τα πάθη του δούλου σου Πιλάτου να είναι χωρίς αμοιβή. Αν και τόλμησα να σε κρίνω, εσένα τον δικαστή της αλήθειας. Και επειδή είσαι παντοδύναμος Θεός και εγώ είμαι δημιουργημένος άνθρωπος, μην με αφήνεις να παραμένω σε αυτήν την αμαρτία που έχω διαπράξει, δηλαδή όταν τόλμησα να σου πω: 'Ποιος είσαι;'.
298 أَسْأَلُكَ يَا إِلَاهِي لَا تُبْعِدْ مِنِّي مَجْدَكَ بَلْ تَشْمَلْنِي بِرَحْمَتِكَ لِأَنَّ لَكَ الْمَجْدَ وَالْوَقَارَ إِلَى الْأَبَدِ، آمِين".	298 Σε ζητώ, λοιπόν, Θεέ μου, να μην απομακρύνεις από μένα τη δόξα σου, αλλά να με συμπεριλάβεις με το έλεός σου, σε σένα ανήκει η δόξα και το μεγαλείο για πάντα, Αμήν».

Είναι σαφές ότι σε γενικές γραμμές αυτή η προσευχή ακολουθεί εκείνη που είδαμε στην «Παράδοση του Πιλάτου», επεξεργασμένη βεβαίως ώστε να ενσωματωθεί χωρίς προβλήματα στο σημείο αυτό του «Μαρτυρίου». Αυτή η προσευχή έχει ως θέμα την παράκληση του Πιλάτου προς τον Ιησού Χριστό για την συγχώρεση των αμαρτιών του και της συζύγου του και των γιών του. Σημειώνουμε το σημείο όπου ο Πιλάτος ομολογεί πως είχε προσπαθήσει να δώσει τους γιούς του στους Ιουδαίους ώστε να σταυρωθούν στην θέση του Ιησού. Τέτοιο στοιχείο φανερώνει για μια άλλη φορά την γνώση του συγγραφέα για το έργο του ψευδοΚυρίλλου Ιεροσολύμων, ή μια κοινή πηγή με αυτό, όπου αναφέρεται, όπως είδαμε, αυτή η λεπτομέρεια με μια διαφορά: στο ψευδοΚύριλλο πρόκειται για έναν γιό, εδώ για γιούς.

Παρατηρεί κανείς, επίσης, πως όλες οι προσευχές που έκανε ο Πιλάτος, τόσο σε αυτό το έργο όσο και σε άλλα προηγούμενα έργα, έχουν μια γενική γραμμή: ο Πιλάτος ομολογεί την ενοχή του και ζητά την συγχώρεση και την ανάπαυση της ψυχής του και την απόλαυση της δόξας στη Βασιλεία του Θεού.

Μετά από αυτή την προσευχή, ο Πιλάτος σταυρώνεται και στη συνέχεια αποκεφαλίζεται. Πριν γίνει αυτό, ζητάει από φίλους του να πάρουν το σώμα του και να τον θάψουν κοντά στο τάφο του Χριστού (στ. 300-303). Στο σημείο αυτό έχουμε πολύ σημαντική πληροφορία που μας παραδίδει ο συγγραφέας:

Το Μαρτύρο	**Ελληνική μετάφραση**
304 وَكَانَ تَمَامُ شَهَادَتِهِ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فِي الْيَوْمِ الْخَامِسِ عَشَرَ مِنْ بُوونُه. وَتَكَلَّلَ بِأَكَالِيلِ الْمَجْدِ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ. صَلَوَاتُهُ وَشَفَاعَتُهُ تَجْعَلُ لَنَا مَعَهُ حَظًّا وَنَصِيبًا حَيْثُ سَيِّدَتُنَا كُلُّنَا وَالِدَةُ الْإِلهِ الْعَذْرَاءُ مَرْيَمُ وَكَافَّةُ الشُّهَدَاءِ وَالْقِدِّيسِينَ، آمِين.	304 Και το μαρτύριό του ολοκληρώθηκε την ώρα εκείνη στην δέκατη πέμπτη ημέρα του μήνα Bu'ūnah. Και στέφθηκε με τα στέφανα της δόξας στη Βασιλεία των Ουρανών. Οι προσευχές και η πρεσβεία του μας επιφυλάσσουν την τύχη να βρεθούμε εκεί όπου βρίσκεται η Κυρία όλων μας η Θεοτόκος και Παρθένος Μαρία και οι υπόλοιποι μαρτύρες και άγιοι, Αμήν.
305 ثُمَّ مِنْ بَعْدِ مَا أَكْمَلَ جِهَادَهُ، حَمَلُوا جَسَدَهُ الْمُقَدَّسَ إِلَى أُورَشَلِيمَ كَمَا أَشَارَ. وَعِنْدَ وُصُولِهِمْ وَجَدُوا زَوْجَتَهُ الْمُحِبَّةَ لِلهِ إِبْرُوقْلَا قَدْ تَنَيَّحَتْ فِي ذلِكَ الْيَوْمِ هِيَ وَأَوْلَادُهَا. فَحَمَلُوهُم جَمِيعَهُمْ وَدَفَنُوهُمْ فِي قَبْرٍ إِلَى جَانِبِ قَبْرِ الْمُخَلِّصِ.	305 Και αφού ολοκλήρωσε τον αγώνα του, μετέφεραν το ιερό του σώμα στην Ιερουσαλήμ, όπως είχε υποδείξει ο ίδιος. Και όταν έφθασαν, διαπίστωσαν ότι η φιλόθεη σύζυγός του η Πρόκλα κοιμήθηκε την ίδια μέρα, αυτή και οι γιοι της. Έτσι τους πήραν όλους και τους έθαψαν σε τάφο κοντά σε αυτόν του Σωτήρα.

Και πάλι παρατηρείται η σχέση του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» με την «Παράδοση του Πιλάτου», αλλά εδώ δεν είναι μόνο ο Πιλάτος και η Πρόκλα που πεθαίνουν την ίδια ημέρα, αλλά και οι γιοί τους. Όλοι θάβονται μαζί δίπλα στον τάφο του Χριστού. Η άλλη πολύ σημαντική πληροφορία είναι η ημερομηνία του μαρτυρίου του Πιλάτου που είναι η 15η του μήνα *Bu'īnah* κατά το κοπτικό ημερολόγιο.[21] Αυτή η ημερομηνία είναι μια πολύ σημαντική ένδειξη για την ημέρα της μνήμης του Ποντίου Πιλάτου, σύμφωνα με το ημερολόγιο της Κοπτικής Εκκλησίας, την εποχή όταν ο Πιλάτος άρχισε να θεωρείται «Άγιος», όπως θα δούμε λεπτομερώς στο επόμενο κεφάλαιο.

Επιστρέφοντας στην διήγηση του κειμένου, ο Τιβέριος μετά από την αποκεφάλιση του Πιλάτου καταστρέφει την Ιερουσαλήμ και εξοντώνει όλους

[21] Αυτός ο μήνας αντιστοιχεί στις 8 Ιουνίου έως 7 Ιουλίου.

τους Ιουδαίους (στ. 306). Εδώ το «Μαρτύριο» ακολουθεί και πάλι την «Παράδοση του Πιλάτου». Η «καταστροφή» αυτή συγχέεται με την καταστροφή της Ιερουσαλήμ από τον Τίτο.

Ο συγγραφέας συνεχίζει την διήγηση του με μια επεξεργασία ορισμένων παραδόσεων και στοιχείων: 1) την απόκρυφη παράδοση για τη σύνδεση του αποστόλου Ιωάννη και της Μαρίας, 2) την ανάληψη της Μαρίας στον ουρανό, 3) τον θρύλο περί της εικόνας του Χριστού (ο μύθος του Αβγάρου και της Βερονίκης), 4) το θέλημα του Τιβερίου να δει την Μαρία την μητέρα του Χριστού και να την κάνει βασίλισσα (εδώ έχουμε μια έμμεση αναφορά στο θρύλο κατά το οποίο ο Τιβέριος ήθελε να κάνει τον Χριστό βασιλιά, όπως είναι στα «Fragmenta»), και 5) τον μύθο που συναντήσαμε στα κοπτικά «Fragmenta», όπου γίνεται λόγος για τον απόστολο Ιωάννη και το ταξίδι του στη Ρώμη προς τον Τιβέριο.

Έτσι ο συγγραφέας κατασκεύασε μια αφήγηση με την οποία συνεχίζει και ολοκληρώνει τον θρύλο του. Παρόλο, όμως, που η διήγηση αυτή απουσιάζει σε ένα χειρόγραφο, δεν φαίνεται πως είναι μια μεταγενέστερη προσθήκη, όπως θεωρούμε για το διάλογο μεταξύ της Μαρίας και του Ιησού που είδαμε στην αρχή του έργου. Ίσως να πρόκειται για μια προσθήκη που ενσωματώθηκε πολύ νωρίς.

Η παραπάνω διήγηση είναι περιληπτικά η εξής: επειδή ο Τιβέριος και η σύζυγός του δεν μπορούσαν να δουν τον Ιησού Χριστό, γνωρίζοντας, όμως, ότι η μητέρα του ήταν ακόμα ζωντανή, ήθελαν να την κάνουν βασίλισσα των Ιουδαίων ώστε να ευχαριστήσουν τον Χριστό για αυτό που τους έκανε, δηλαδή για την ανάσταση του γιού τους (στ. 307-312). Ο Χριστός εμφανίζεται στην μητέρα του και στους αποστόλους και τους αποκαλύπτει πολλά μυστήρια. Τους λέει επίσης την σκέψη του Τιβέριου (στ. 313), και ζητάει από τον απόστολο Ιωάννη να μεταβεί αυτός στον Τιβέριο (στ. 314, 334). Ωστόσο, η Μαρία κοιμάται και ο Χριστός την υψώνει στον ουρανό. Πριν την ύψωσή της αναπτύσσεται διάλογος μεταξύ του Χριστού και της Μαρίας, όπου ο Χριστός φανερώνει στην μητέρα του πως της αξίζει να μεταβεί στους ουρανούς και να απολαμβάνει την δόξα στην Βασιλεία των Ουρανών (στ. 315-323). Οι απόστολοι θλίβονται για την απομάκρυνση της Μαρίας από αυτούς και ο Χριστός τούς παρηγορεί εξηγώντας τους πως στην μητέρα του αξίζουν η ανάπαυση, η χαρά και η δόξα (στ. 324-333). Οι στρατιώτες του αυτοκράτορα φτάνουν στην Ιερουσαλήμ, αναζητούν την Μαρία, και επειδή δεν την βρίσκουν, παίρνουν τον Ιωάννη μαζί τους (στ. 335-336). Στη Ρώμη, ο Τιβέριος ζητάει να δει μια εικόνα του Χριστού, ο Ιωάννης ζωγραφίζει τον Χριστό σταυρωμένο, επίσης διηγείται την ιστορία της σταύρωσης στον αυτοκράτορα. Ο Τιβέριος είναι ευτυχισμένος και αναγνωρίζει ότι ο Ιωάννης ήταν πραγματικά ο αγαπητός μα-

θητής του Ιησού (στ. 337-365). Ο Ιωάννης επιστρέφει στους υπόλοιπους μαθητές και τους περιγράφει τι του συνέβη στη Ρώμη (στ. 366-367). Στο τέλος η Παναγία εμφανίζεται στους μαθητές και τους διαβεβαιώνει ότι ο Πιλάτος, η σύζυγός του και οι γιοί αυτού είναι σε μια μεγάλη δόξα και ο σταυρός του Κυρίου τους φωτίζει, και βρίσκονται στη Βασιλεία των Ουρανών (στ. 368-372).

Τα παραπάνω μας δείχνουν πώς ο συγγραφέας επεξεργάζεται τις διάφορες παραδόσεις και τις ενσωματώνει στην αφήγησή του. Επίσης αυτά μας δείχνουν πως για τον συγγραφέα και την κοινότητά του ο Πιλάτος, η σύζυγός του και οι γιοί του θεωρούνταν αληθινοί μάρτυρες του Χριστού, κάτι που το επιβεβαιώνει, κατά την γνώμη μας, η αναφορά στο σταυρό που τους φωτίζει. Με την τελευταία αναφορά ο συγγραφέας, κατά την γνώμη μας, θέλει με συμβολικό τρόπο να τονίσει τη συμμετοχή τους στο σταυρικό μαρτύριο και στην δοξασμένη ανάσταση του Χριστού.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στο κείμενο για τον Γαμαλιήλ (στ. 373) και για τον Κυριακό (στ. 374). Σημειώνουμε ότι ο Γαμαλιήλ είναι, κατά το κείμενο, αυτός που αφηγείται και διηγείται τα γεγονότα σαν μάρτυρας. Είδαμε πως ομολογεί ο ίδιος ότι ήταν μαθητής των Ιωσήφ και Νικοδήμου, τώρα ο ίδιος και πάλι ομολογεί πως έμαθε την τέχνη της συγγραφής, τα κείμενα των πατέρων και αποστόλων και την γνώση των φιλοσόφων. Όλο αυτό τον βοήθησε να γνωρίζει πώς ν' απαντήσει σωστά σε ό, τι αφορά το μυστήριο της ανάστασης του Κυρίου και των θαυμάτων που έκανε. Πρόκειται, κατά την γνώμη μας, για μια ένδειξη για την περίοδο της συγγραφής του έργου, αφού είναι γνωστό πως οι χριστιανοί κατά την ισλαμική κατοχή έπρεπε πάντοτε ν' απαντούν απολογητικά σε τέτοιου είδους ερωτήματα των μουσουλμάνων. Ο Γαμαλιήλ, όπως λέει ο ίδιος στο κείμενο, έγραψε αυτό το έργο σαν ανάμνηση για την αγία ανάσταση.

Μετά εμφανίζεται στο προσκήνιο για δεύτερη φορά ο Κυριακός και ζητά από αυτούς που τον ακούν ή τον διαβάζουν να προσεύχονται γι' αυτόν και για την συγχώρεση των αμαρτιών του. Η εμφάνιση του Κυριακού μόνο δύο φορές στο κείμενο, μια στην αρχή και μια στο τέλος, αποτελεί, κατ' εμάς ένδειξη επεξεργασίας του κειμένου. Είναι σαν να ήταν ένα κείμενο που έγραψε ο Γαμαλιήλ, το πήρε, ακριβώς όπως είναι ο Κυριακός, το προλόγισε και το επιλόγισε. Με αυτό τον τρόπο η παράδοση περί του μαρτυρίου του Πιλάτου παίρνει μια διπλή αυθεντία και κυριότητα, μια από την βιβλική προσωπικότητα, τον Γαμαλιήλ, και άλλη από έναν επίσκοπο που φαίνεται να ήταν ιδαίτερα σεβαστός στην Κοπτική Εκκλησία. Ας σημειωθεί πως για τις δυο αυτές προσωπικότητες στην κοπτική παράδοση αποδίδεται ένα μεγάλος αριθμός απόκρυφων έργων, ομιλιών και συγγραμμάτων.

Κατά την άποψή μας, ακόμη και αν το «Μαρτύριο του Πιλάτου» και το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ-Θρήνοι της Μαρίας» αποδίδονται στους Γαμαλιήλ και Κυριάκο, εν τούτοις αυτά δεν προέρχονται, από τον ίδιο συγγραφέα, καθώς υπάρχουν αξιοσημείωτες διαφορές μεταξύ τους. Ταυτόχρονα, όμως, πρέπει να αναγνωρίσουμε πως το «Μαρτύριο» ήθελε να συνεχίσει το «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ», λαμβάνοντας υπόψη όλη την θετική παράδοση περί Πιλάτου και ενσωματώνοντας επεξεργασμένα στοιχεία από την αρνητική παράδοση. Έτσι, μπορούμε να ισχυριστούμε ή πως ο συγγραφέας χρησιμοποιεί όλες αυτές τις πηγές, αλλά γράφει στα αραβικά ή ότι είχε στη διάθεσή του έναν πυρήνα του «Μαρτυρίου» στα κοπτικά.

7.3. Χρόνος συγγραφής του «Μαρτυρίου»

Πότε, λοιπόν έγινε αυτή η επεξεργασία και η σύνταξη του «Μαρτυρίου»; Κατά την γνώμη μας, μια ανάγνωση άλλου επιπέδου για το έργο, μας βοηθάει να κάνουμε μια υπόθεση. Όπως είδαμε, σίγουρα το έργο γράφτηκε κατά την ισλαμική κατοχή της Αιγύπτου, και ιδιαίτερα όταν η *σιμωνία* ήταν ένα ιδιαίτερα εκτεταμένο κοινωνικό φαινόμενο. Το δεύτερο στοιχείο που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας είναι η χρήση της αραβικής λέξης *ǧihād* (στ. 187, 305) με την έννοια του αγώνα, που δηλώνει μια κατάσταση διωγμού. Το τελευταίο στοιχείο είναι η χρήση της λέξης *mazbalah* (στ. 236). Κατά γράμμα σημαίνει 'σωρός σκουπιδιών', ωστόσο οι μουσουλμάνοι την χρησιμοποίησαν σαν υποτιμητικό όνομα του Ναού της Ανάστασης και της περιοχής του. Ο Ναός της Ανάστασης ονομάζεται στα αραβικά *al-qiyāmah* (القيامة). Οι μουσουλμάνοι άλλαζαν την ονομασία του Ναού ως προς ένα μόνο γράμμα σε *al-qumāmah* (القمامة) και έτσι το όνομα του Ναού μετατράπηκε απο «της Αναστάσεως» στο «των σκουπιδιών». Η πρώτη μαρτυρία, που γνωρίζουμε, για την χρήση του όρου *mazbalah* από ισλαμική πηγή είναι του *Yāqūt al-ḥamawī* (1179-1229), ο οποίος με τον όρο αυτό απέδωσε στην λέξη *qumāmah* τη σημασία των σκουπιδιών, *mazbala.* Στην συνέχεια επικράτησαν οι δυο όροι σαν συνώνυμοι.[22] Στα χριστιανικά αραβικά κείμενα, όμως, την λέξη *mazbala* την αναφέρει, από όσα ξέρουμε, πρώτος, ο Ευτύχιος Αλεξανδρείας († 940) —για τον οποίο θα μιλήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο— ονομάζοντας με αυτόν τον όρο την περιοχή του Ναού της Ανάστασης.

Συνεπώς μπορούμε να υποθέσουμε πως η σύνταξη του «Μαρτυρίου» έγινε κατά τους ΙΑ΄-ΙΒ΄ αιώνα, μετά την σύνταξή και ολοκλήρωση του «Ευαγ-

[22] Βλ. Z. Muhammad, "Aṣl al-tasmiya li-kanīsat al-qiyāmah".

γελίου του Γαμαλιήλ-Θρήνων της Μαρίας» στα τέλη του Ι΄ αιώνα. Πράγματι, είναι γνωστό πως οι Κόπτες άρχισαν να χρησιμοποιούν την αραβική γλώσσα στην λογοτεχνία τους μόνο κατά τον Ι΄ αίωνα[23].

7.4. Σύνοψη η΄

Ως προς την εικόνα του Πιλάτου στο «Μαρτύριο του Πιλάτου» μπορούμε να συνοψίσουμε ως εξής:

- Ο Πιλάτος θανατώνει τον Βαραββά (*Barnabān*).
- Οι Ιουδαίοι αποστέλλουν μια αναφορά στον αυτοκράτορα, επίσης και ο Πιλάτος.
- Ο Τιβέριος εμπιστεύεται την αναφορά του Πιλάτου και στέλνει έναν αγγελιοφόρο στην Ιερουσαλήμ να τον φέρει στην Ρώμη.
- Οι Ιουδαίοι προσπαθούν να θανατώσουν τον Πιλάτο χρηματίζοντας τον αγγελιοφόρο του Τιβέριου.
- Ο Πιλάτος φυλακίζεται μαζί με τη συζυγό του Πρόκλα.
- Ο Ιησούς εμφανίζεται στον Πιλάτο και στην Πρόκλα, τους ενθαρρύνει και προφητεύει το μαρτύριο του Πιλάτου.
- Ο Πιλάτος κρεμάται στον σταυρό του Χριστού.
- Δυο στεφάνια κατεβαίνουν από τον ουρανό και στεφανώνουν τον Πιλάτο και την Πρόκλα.
- Οι Ιουδαίοι κατεβάζουν τον Πιλάτο από τον σταυρό πριν αυτός πεθάνει.
- Ο γιός του αυτοκράτορα πεθαίνει και ο Τιβέριος τον στέλνει στα Ιερουσόλυμα με την πίστη πως θα αναστηθεί με τη δύναμη του Χριστού.
- Ο Ιησούς ξαναεμφανίζεται στον Πιλάτο. Ο Πιλάτος ενημερώνεται πως τα πάθη του είναι η τιμωρία για όσα έπραξε εναντίουν του Χριστού.
- Ο γιός του αυτοκράτορα ανασταίνεται και επιστρέφει στην Ρώμη.
- Ο Τιβέριος διατάζει την προσαγωγή του Πιλάτου στη Ρώμη, τον κατηγορεί για την σταύρωση του Χριστού και διατάζει την σταύρωση και τον αποκεφαλισμό του Πιλάτου.
- Ο Πιλάτος μεταφέρεται στην Ιερουσαλήμ και θάβεται μαζί με την Πρόκλα και τους γιούς του, δίπλα στον τάφο του Χριστού.
- Η Παρθένος Μαρία εμφανίζεται στους Αποστόλους μετά την κοίμησή της και τους επιβεβαιώνει πως ο Πιλάτος, η σύζυγός του και οι γιοί του είναι στην Βασιλεία των Ουρανών, δοξασμένοι μαζί με τους άλλους Αγίους και Μάρτυρες.

---

[23] Βλ. Β. Ebeid, *La tunica*, 78.

Συνοπτικό διάγραμμα 7: της σχέσης του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» με τα άλλα κείμενα και παραδόσεις

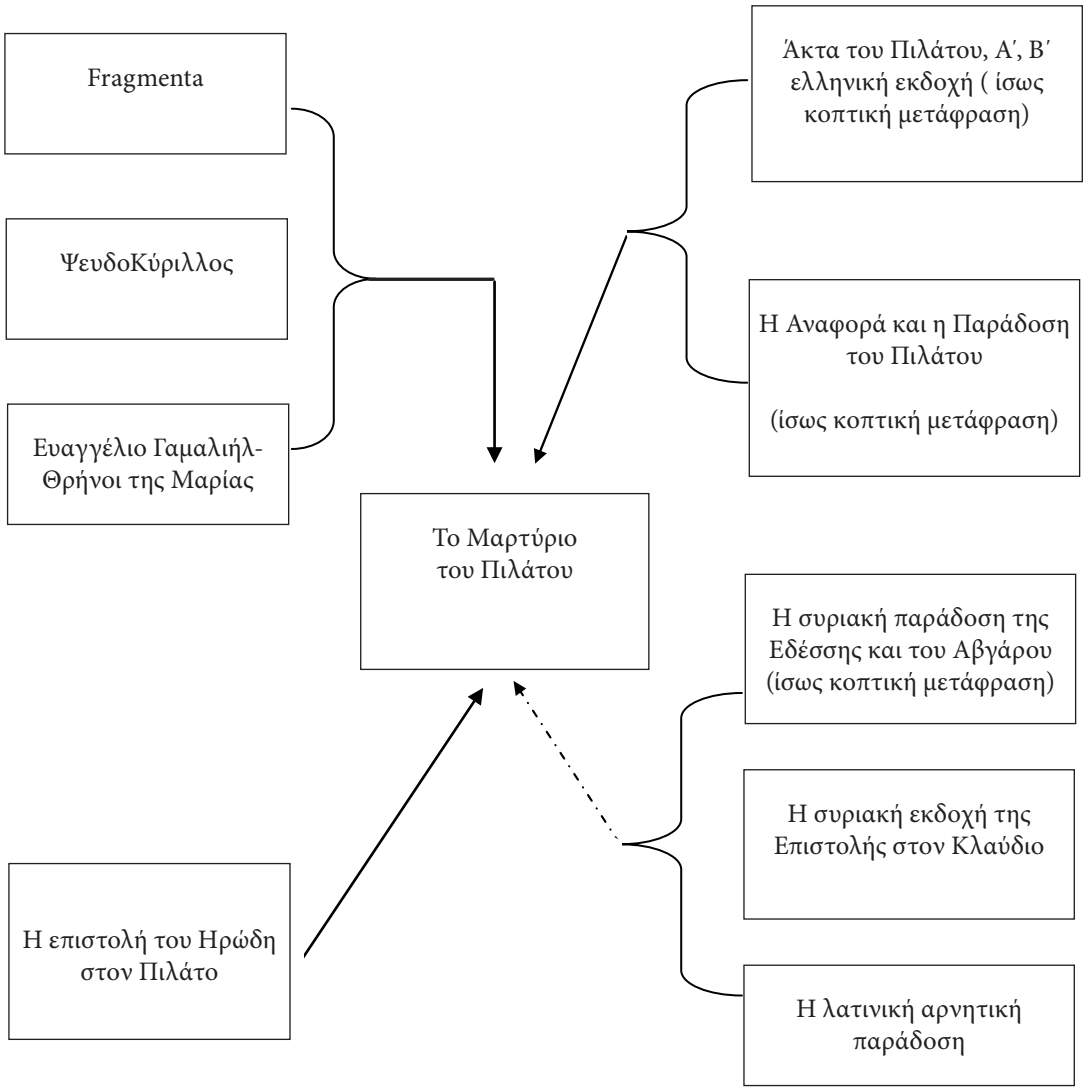

8

Ο Πόντιος Πιλάτος ως άγιος και μάρτυς. Ιστορικές και λειτουργικές αναφορές

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε, αν κατέστη δυνατό να συμπεριληφθεί ο Πιλάτος στους αγίους των εκκλησιών της Ανατολής, όπως συνέβη με την σύζυγό του Πρόκλα, η οποία τιμάται ως αγία σε ορισμένες παραδοσιακές εκκλησίες της Ανατολής[1].

Η εξέταση αυτή απαιτεί ειδική και εκτεταμένη έρευνα, η οποία υπερβαίνει τα όρια της παρούσης. Γι' αυτό στο κεφάλαιο εδώ θα παρουσιάσουμε ορισμένα σχετικά με το θέμα στοιχεία, τα οποία προέκυψαν μετά από μια περιορισμένης έκτασης έρευνά μας. Σε αυτά πιστοποιείται η αγιοποίηση του Πιλάτου σε ορισμένες εκκλησίες της Ανατολής.

Αρχίζουμε από την χαλκηδόνια εκκλησία την εποχή της αραβικής κατοχής, γνωστής ως «Μελχιτική» εκκλησία. Ο επίσκοπος της Ιεράπολης της Συρίας, Αγάπιος[2] (Ι΄ αιώνας) διασώζει στο ιστορικό του έργο «*Kitāb al-'unwān*» (το Βιβλίο του Τίτλου) μερικές παραδόσεις περί Πιλάτου:

1. Παραπέμπει στην αναφορά που έγραψε ο Πιλάτος στον Τιβέριο. Στην αναφορά του, λέει ο ιστορικός, περιέγραψε ο Πιλάτος τα υπερφυσικά φαινόμενα που έγιναν κατά την σταύρωση του Χριστού. Ο Τιβέριος, κατά τον Αγάπιο, τιμώρησε τον Πιλάτο απομακρύνοντάς τον από την Ιερουσαλήμ.[3] Είναι σαφές πως πρόκειται για την συριακή μαρτυρία που βρήκαμε στην «Διδασκα-

---

[1] Η ορθόδοξη εκκλησία την τιμά στις 27 Οκτωβρίου ενώ η Συρο-ορθόδοξη εκκλησία στις 15/25 Ιουνίου και η Αιθιοπική εκκλησία στις 19 Ιουνίου.

[2] Για τον Αγάπιο βλ. G. Graf, *Geshichte der christlichen,* τομ. II, 39-40, M. N. Swanson, «Maḥbūb» και B. Ebeid, "La figura di Costantino", 342.

[3] Βλ. Agapius Episcopus Mabbugensis, *Historia Universalis*, 239.

λία του Συμεών Πέτρου» αλλά και για τη συριακή αρνητική παράδοση περί Πιλάτου, δηλαδή την «Διδασκαλία του Θαδδαίου» που αναλύσαμε παραπάνω.

2. Ο ιστορικός παραθέτει, επίσης, όσα αναφέρει ο Ευσέβιο Καισαρείας για τις επιστολές που ανταλλάχθησαν μεταξύ του Αβγάρου και του Χριστού, καθώς και τις επιστολές του Τιβέριου, που αναλύσαμε προηγούμενως. Και εδώ η παράδοση τελειώνει με την τιμωρία του Πιλάτου από τον Τιβέριο, ο οποίος διέταξε την μετακίνησή του Πιλάτου από την Ιερουσαλήμ.[4] Αυτός ο θρύλος βερίσκεται επίσης στην συριακή αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο, εννοούμε την «Διδασκαλία του Θαδδαίου».

3. Ο επίσκοπος Αγάπιος διηγείται ακόμη, πως ο Πιλάτος αυτοκτόνησε κατά το πρώτο έτος της βασιλείας του Γάιου.[5] Ο θρύλος αυτός βασίζεται και πάλι στον Ευσέβιο Καισαρείας, όπως έχουμε αναλύσει προηγούμενως. Σημειωτέο πως η είδηση για την αυτοκτονία του Πιλάτου βρίσκεται και στην λατινική αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο, η οποία την παρέλαβε προφανώς από τον ίδιο Ευσέβιο.

Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί πως ο Αγάπιος δεν μας αναφέρει τίποτε νέο. Ότι αυτός βασίζεται σε προηγούμενες πηγές που έχουν να κάνουν με το περιβάλλον του, που είναι η Ιεράπολις. Η πόλη αυτή βρισκόταν κοντά στην Έδεσσα της Μ. Ανατολής και γι' αυτό είναι πολύ λογικό να αναφέρει τέτοιες πληροφορίες από συριακές πηγές, οι οποίες όμως διαφέρουν μεταξύ τους. Αυτό όμως δεν συμβαίνει με την τέταρτη πληροφορία που ο Αγάπιος μας παραθέτει. Η μαρτυρία αυτή του Αγάπιου μάς ενδιαφέρει ιδιαίτερα. Σύμφωνα με αυτή:

---

4 Βλ. όπ επ., 240-242.

5 Βλ. όπ επ., 246.

Κείμενο του Αγάπιου[116]

ان بعد صلب يسوع المسيح كتب بيلاطس البنطي الى طيباريوس قيصر واخبره بامر ما كان من سيدنا يسوع المسيح وما كان يفعله من الايات والمعجزات وان رؤساء الكهنة وشعب اليهود اجتمعوا على قتله وخشي ان يمنعهم لئلا يشنعوا عليه، وأخبره ايضا بان هيرودس قتل يوحنا المعمدان بسبب امرأة اخيه فارسل طيباريوس قيرم واخذ هيرودس الى رومية ثم انفاه الى الاندلس ومات هناك وجعل عوضه اغريفاس اخيه، ثم عزل بيلاطس واحضره الى رومية وقال له: يا مستهزيء في مولاه لماذا لم ترسل وتخبرني بهذا الرجل الذي كان يصنع العجائب لكي كنت ارسل اليه واحل امره. فقال له: يا مولاي وحياة جنابك العزيز اني ما نظرته ابدًا الّا حين قتلته، ولولا خوفي من شنيعهم عليك لمنعتهم ورسلت اخبرتك به. فقال له بأي قتلة امرت ان يقتل؟ قال له هم قالوا ان ناموسهم امر بصلبه فصلبوه فامر ايضًا طيباريوس بصلب بيلاطس جزاءً عن فعله.

Ελληνική μετάφραση[117]

Μετά την σταύρωση του Ιησού Χριστού ο Πόντιος Πιλάτος έγραψε στον Τιβέριο και του διηγήθηκε ό, τι αφορά τον Κύριο μας Ιησού Χριστό και όσα αυτός πραγματοποίησε, από σημεία και θαύματα, και πως οι αρχιερείς και ο λαός των Ιουδαίων συμφώνησαν να τον θανατώσουν, και πως ο ίδιος [ο Πιλάτος] φοβήθηκε ότι θα τον σκοτώσουν, αν τους εμπόδιζε. Ο Πιλάτος έγραψε επίσης στον Τιβέριο πως ο Ηρώδης σκότωσε τον Ιωάννη τον Βαπτιστή λόγω της γυναίκας του αδελφού του. Ο Τιβέριος τότε, έστειλε τον *qayram* ο οποίος πήρε τον Ηρώδη στην Ρώμη. Κατόπιν τον εξόρισε στην Ανδαλουσία, όπου και πέθανε. Ο Τιβέριος τοποθέτησε στην θέση του τον αδελφό του Αγρίππα. Μετά, ο Τιβέριος, απομάκρυνε τον Πιλάτο [από την Ιερουσαλήμ] και τον έφερε στην Ρώμη και του είπε: 'Γιατί δεν έστειλες σε μένα και δεν μου είπες για αυτόν τον άνδρα ο οποίος έκανε θαύματα, θα έστελνα εγώ [ανθρώπους μου] και θα έλυνα το πρόβλημά του;' Ο Πιλάτος του απάντησε: 'Δέσποτα μου, ορκίζομαι πως τον είδα μόνο όταν τον θάνατωσα, και αν δεν φοβόμουνα τις αντιδράσεις των Ιουδαίων εναντίον σας θα τους εμπόδιζα και θα σας ενημέρωνα.' Ο Τιβέριος τον ρώτησε: 'με ποιο τρόπο τον θανάτωσες;' Και ο Πιλάτος του απάντησε: 'μου είχαν πει [οι Ιουδαίοι] πως κατά τον νόμο τους έπρεπε να σταυρωθεί'. Για αυτόν τον λόγο ο Τιβέριος αποφάσισε να σταυρώσει τον Πιλάτο, ως τιμωρία για όσα έκανε.

Η σπουδαιότητα αυτής της πληροφορίας βρίσκεται στην αναφορά κάποιων στοιχείων που είδαμε μόνο στο «Μαρτύριο του Πιλάτου». Αυτά τα παραθέτουμε υπογραμμισμένα στην παραπάνω μετάφραση. Μας ενδιαφέρουν ειδικά τα εξής: 1) ο διάλογος μεταξύ Τιβέριου και Πιλάτου, και 2) η σταύρωση του Πιλάτου ως τιμωρία για την σταύρωση από αυτόν του Ιησού. Αυτό φανερώνει πως ο Αγάπιος είχε πρόσβαση σε μια κοινή πηγή με το «Μαρτύριο του Πιλάτου». Δεν είναι ξεκάθαρο, όμως, αν αυτή η πηγή, που ήταν γνωστή τον Ι΄ αιώνα, αντιμετώπιζε τον Πιλάτο θετικά ή αρνητικά. Αντίθετα, για τον Τιβέριο τα πράγματα είναι πιο ξεκάθαρα, η πηγή αυτή τον αντιμετωπίζει θε-

τικά. Τέλος, το πιο σημαντικό ως προς την σταύρωση του Πιλάτου είναι ότι αυτή αναφέρεται μόνο στην κοπτική παράδοση, κάτι που δηλώνει την γνώση του Αγάπιου για μια τέτοια παράδοση, ή τις πηγές της, ίσως έμμεσα, αφού τέτοιοι θρύλοι κυκλοφορούσαν και προφορικά.

Τα άλλα στοιχεία προέρχονται από γνωστές σε μας πηγές. Πρόκειται για την είδηση περί της αναφοράς που έγραψε ο Πιλάτος. Αν προσέξουμε, όμως, το περιεχόμενό της παρατηρούμε πως εκεί γίνεται λόγος για τη σύγκρουση του Ιωάννη του Βαπτιστή με τον Ηρώδη. Αν και το γεγονός αυτό σχετίζεται με τα σχετικά αναφερόμενα στην Κ.Δ., εντούτοις η ύπαρξή του στην αναφορά μας κάνει να θυμηθούμε πως μόνο στο «Μαρτύριο του Πιλάτου» αναφέρεται το γεγονός αυτό (στ. 147 και 197) και ότι σχετίζεται με το θρύλο για τον Πιλάτο. Πρόκειται λοιπόν για μια ακόμη ένδειξη πως ο Αγάπιος πρέπει να είχε υπόψη του μια κοινή με τον θρύλο για τον Πιλάτο πηγή.

Ένα τελευταίο στοιχείο που αναφέρεται στο κείμενο και θα θέλαμε να το σχολιάσουμε είναι ο τόπος στον οποίο εξορίστηκε ο Ηρώδης. Πρόκειται για την Ανδαλουσία στην Ισπανία. Μια τέτοια είδηση επανέρχεται σε ένα αιθιοπικό απόκρυφο του ΙΣΤ΄αιώνα όπου λέγεται πως ο Τιβέριος εξόρισε τον Πιλάτο στην Ανδαλουσία.[6] Κατά την γμώμη μας, θα πρέπει να υπάρχει μια σχέση μεταξύ της πηγής του Αγάπιου και αυτή του αιθιοπικού απόκρυφου, το οποίο επεξεργάζεται την είδηση με το δικό του τρόπο μετατρέποντας την Ανδαλουσία από τόπο εξορίας του Ηρώση σε τόπο εξορίας του Πιλάτου. Αυτό θα μπορούσε να είναι μια ένδειξη πως ο Αγάπιος είχε υπόψη του μια πηγή που περιείχει στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στην μετέπειτα ανάπτυξη του θρύλου περί Πιλάτου.

Από τα παραπάνω συνάγουμε ότι δεν είναι βέβαιο ότι οι Μελχίτες Χριστιανοί του πατριαρχείου Αντιοχείας αντιμετώπιζαν θετικά τον Πιλάτο, κάτι που συμβαίνει σίγουρα με τους Μελχίτες του πατριαρχείου Ιεροσολύμων και ειδικά της περιοχής της Ιουδαίας. Οι χριστιανοί αυτής της περιοχής, ήδη από τον Β΄ αιώνα, έβλεπαν τον Πιλάτο θετικά. Κατά την μαρτυρία του Ιουστίνου, που είδαμε στο τρίτο κεφάλαιο, ο Πιλάτος ήταν μάρτυρας για τα γεγονότα που έγιναν με τον Ιησού, και δεν θεωρήθηκε υπεύθυνος για την σταύρωση. Η Παλαιστίνη, στην συνέχεια, ήταν η πατρίδα πολλών απόκρυφων έργων που ανήκουν στην θετική παράδοση περί Πιλάτου, όπως η «Αναφορά του Πιλάτου», η «Παράδοση για τον Πιλάτο» και η «Επιστολή του Πιλάτου στον Ηρώδη». Αυτή η τοπική παράδοση ήταν και η παράδοση των Μελχιτών Χριστιανών της περιοχής, αφού ήταν οι απόγονοι των πρώτων χριστιανών και των Χαλκηδόνιων της περιοχής. Αυτό το επιβεβαιώνει το γεγονός πως βρέθηκαν,

6 Βλ. T. Grüll, "The Legendary Fate of Pontius Pilate", 165.

όπως είπαμε, στην κοινότητα αυτή μεταφράσεις των κειμένων της «Αναφοράς του Πιλάτου» και της «Παράδοσης για τον Πιλάτο» στα συριακά και ειδικά στα αραβικά[7]. Κάτι που σημαίνει πως αυτά τα κείμενα διαβάζονταν μετά την αραβική κατοχή, και δηλώνει πως η Μελχιτική Χαλκηδόνια κοινότητα έβλεπε θετικά τον Πιλάτο, και ίσως με ευλάβεια. Δυστυχώς, μετά την λειτουργική βυζαντινοποίηση του πατριαρχείου Ιεροσολύμων πολλά εντόπια λειτουργικά στοιχεία χάθηκαν, όπως η λατρεία ορισμένων αγίων της περιοχής, κ.α.[8] Μια, όμως, ανάγνωση για τα τροπάρια και τους ύμνους της Μεγάλης Εβδομάδας κατά το βυζαντινό τυπικό που ενσωματώνει την ιεροσολυμιτική λειτουργική παράδοση της Μεγάλης Εβδομάδας, φανερώνει την ύπαρξη πολλών κοινών στοιχείων με την ελληνική θετική παράδοση για τον Πιλάτο, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Ας προσθέσουμε εδώ και τον ρόλο των υπερφυσικών φαινομένων κατά την σταύρωση σε μερικά τροπάρια της Μεγάλης Εβδομάδας[9].

Μια άλλη ένδειξη για την ευλάβεια προς το πρόσωπο του Πιλάτου στην λειτουργική παράδοση των Ιεροσολύμων πριν την βυζαντινοποίησή της βρίσκεται σε ένα Κανονάριον (Τυπικόν) του Ζ΄ αιώνα και διασώθηκε στην γεωργιανή γλώσσα. Πράγματι, διαβάζουμε στην 21 Σεπτεμβρίου το εξής: «Ἐγκαίνια ἐν τῇ Νέᾳ Σοφίᾳ, ὅπου ἦν ὁ οἶκος τοῦ Πιλάτου»[10]. Είναι ξεκάθαρο πως πρόκειται για εγκαίνια κάποιου ναού σε μια περιοχή που λέγεται Νέα Σοφία όπου ήταν ο οίκος του Πιλάτου.

Αναρωτιέται κανείς τι εννοεί το κείμενο με το «οἶκος τοῦ Πιλάτου»; Είναι άραγε ένα σπίτι όπου, κατά την παράδοση, έμεινε ο Πιλάτος; Τίθεται όμως το ερώτημα, πότε έμεινε εκεί ο Πιλάτος; Αφού, όπως είδαμε, ως κυβερνήτης της Ιουδαίας κατοικούσε στην Καισάρεια της Παλαιστίνης, ενώ όταν βρισκόταν στα Ιεροσόλυμα έμεινε στο *πραιτώριον*. Ίσως, δηλαδή να εννοούσαν με το «οἶκος τοῦ Πιλάτου» το *πραιτώριον*; Αναρωτιέται κανείς, γιατί δεν αναφέρεται το *πραιτώριον* αλλά λέγεται οίκος Πιλάτου, δεν είναι το *πραιτώριον* βιβλική λέξη; Αν αυτή η υπόθεση είναι σωστή σημαίνει πως οι χριστιανοί της Ιερουσαλήμ είχαν μια ευλάβεια προς τον Πιλάτο και για αυτό μετέτρεψαν το *πραιτώριον* στο «οἶκος τοῦ Πιλάτου».

Πράγματι, όπως δείχνουν οι έρευνες, ήδη από τον Δ΄ αιώνα το *πραιτώριον*

---

7 Βλ. M. D. Gibson, *Apocrypha Sinaitica*, i-xx (εισαγωγικά στοιχεία), ١-١١ (το αραβικό κείμενο), ܐ – ܓ (το συριακό κείμενο).

8 Για την βυζαντινοποίηση της λειτουργίας του Πατριαρχείου Ιερουσολύμων, βλ., D. Galadza, *Liturgy and Byzantinization in Jerusalem*.

9 Βλ. για παράδειγμα τον ύμνο «Τὸν ηλιον κρύψαντα» που ψάλλεται την Μεγάλη Παρασκευή ο οποίος περιέχει πολλά στοιχεία από την θετική απόκρυφη παράδοση περί Πιλάτου.

10 Βλ. Αρχιμανριτης Καλλιστος (μετ)., *Ιεροσολυμιτικόν Κανονάριον*, 111.

ονομαζόταν «οἶκος τοῦ Πιλάτου». Επίσης ξέρουμε πως στην περιοχή αυτήν, τον ΣΤ΄ αιώνα χτίστηκε ένας ναός ονόματι Αγία Σοφία, και μετά όλη η περιοχή ονομάστηκε Νέα Σοφία (και ο ναός επίσης)[11]. Αυτό, ίσως, να δείχνει πως οι χριστιανοί της Παλαιστίνης, και ειδικά της Ιερουσαλήμ, έβλεπαν θετικά τον Πιλάτο. Θα μπορούσε, τέλος, κάποιος να ισχυριστεί επίσης, πως η ονομασία «οἶκος τοῦ Πιλάτου» σήμαινε η οικογένεια του Πιλάτου, και έτσι να έδειχνε, ίσως, τον τόπο ενταφίασής του Πιλάτου με την οικογένεια του, αφού το *πραιτώριον* δεν ήταν πολύ μακριά από το Ναό της Αναστάσεως όπου, κατά παράδοση, θάφτηκε ο Ιησούς Χριστός. Με αυτό τον τρόπο, μπορούμε να δούμε μια σχέση με τις αρχαίες χριστιανικές μαρτυρίες, ειδικά του Ιουστίνου και του Τερτυλλιανού. Επίσης, εάν ο όρος «οἶκος» σημαίνει οικογένεια, τότε η υπόθεσή μας θα συμπίπτει με την «Παράδοση Πιλάτου» όπου γίνεται αναφορά για τον θάνατο του Πιλάτου και της Πρόκλας και τη ενταφίασή τους μαζί. Ας μην ξεχάσουμε πως η «Παράδοση του Πιλάτου» κατά πάσα πιθανότητα να γράφτηκε στην περιοχή της Ιερουσαλήμ. Ένα τέτοιο ζήτημα, όμως, χρειάζεται περαιτέρω έρευνα.

Μια άλλη ιστορική μελχιτική πηγή σύγχρονη του Αγάπιου της Ιεράπολης, η οποία μπορεί να μας αναδείξει μια θετική αντίληψη για τον Πιλάτο, είναι αυτή του μελχίτη πατριάρχη της Αλεξανδρείας, Ευτύχιου (†940)[12]. Ο Ευτύχιος, που είχε πιθανότατα μια μόρφωση στα μοναστήρια της Ιουδαίας,[13] αναφέρει πρώτα πως οι Απόστολοι, μετά την πεντηκοστή πήγαιναν τακτικά και επισκέπτονταν τον τάφο του Ιησού και το σταυρό του, και για τον λόγο αυτό οι Ιουδαίοι τον κατέστρεψαν και ο τόπος έγινε ‘σωρός σκουπιδιών’ (*mazbalah*).[14] Αυτό φανερώνει μια κοινή πηγή με το «Μαρτύριο του Πιλατου», πράγμα λογικό, αφού ο Ευτύχιος είναι Αιγύπτιος και θα γνώριζε τους θρύλους περί Πιλάτου που κυκλοφορούσαν στην Αίγυπτο. Όπως είδαμε, πράγματι, το «Μαρτύριο» αποκαλεί τον τόπο της εκκλησίας της ανάστασης με τον όρο *mazbalah*. Επίσης, κατά την γνώμη μας, η αναφορά του Ευτυχίου στην τακτική επίσκεψη των μαθητών στον τάφο, είναι η βάση του «Ευαγγελλίου του Γαμαλιήλ-Θρήνων της Μαρίας» και του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» πάνω στην οποία αναπτύχτηκε το γεγονός της επίσκεψη στον τάφο και το σταυρό από την Πρόκλα,

---

11 Βλ. K. Bieberstein, “Die Porta Neapolitana”, 117-120.

12 Για τον Ευτύχιο και το ιστορικό του έργο, βλ., B. Ebeid, *La Tunica di al-Masīḥ*, 87-100; ενώ για την σχέση του με τον Αγάπιο, βλ., B. Ebeid, “La figura di Costantino”.

13 Βλ. B. Ebeid, *La Tunica di al-Masīḥ*, 208-209.

14 Βλ. Eutychii Patriarchae Alexandrini, *Annales*, 93: «وكانوا التلاميذ يصيرون في كل يوم الى القبر والى موضع الصليب. فلما رأى اليهود ما تفعل التلاميذ قالوا: ان هذا الموضع ليس يخفا وسيكون له بناء فنردمه بالتراب ونغطيه حتى لا يراه احد ولا يصاب له اثر فان الناس متى ما نظروا الى القبر خاليًا آمنوا وصدقوا وبطل علينا ديننا فغطوا الموضع بالتراب حتى صار مزبلة عظيمة».

συζύγου του Πιλάτου, που παρουσιάζεται σε αυτά τα κείμενα ως πιστή μαθήτρια του Χριστού. Ενώ η αναφορά του στην καταστροφή του τάφου και του σταυρού από τους Ιουδαίους είναι η βάση όσων περιγράφονται στο «Μαρτύριο του Πιλάτου» για την απόφαση των Ιουδαίων να καταστρέψουν το σταυρό και να κάψουν τον τάφο του Ιησού.

Για τον Πιλάτο ο παραπάνω ιστορικός μάς λέει το εξής:

Το κείμενο του Ευτυχίου[118]	**Ελληνική μετάφραση**[119]
وكتب بيلاطس الى طيباريوس الملك بخبر سيدنا المسيح وما كان من خبر تلاميذه ومن فعلهم العجائب الكثيرة من ابراء المرضى واحياء الموتى. واراد ان يؤمن بسيدنا المسيح ويظهر دين النصرانية فلم يتابعه اصحابه على ذلك. وغضب على هيرودس بسبب قتله يوحنا من اجل هيروديادة امرأة اخيه وانه غصبه عليها وزنا بها وان صلب المسيح مما كان يسره. فبعث واشخصه الى رومية ونفاه الى الاندلس وضم عمله الى بيلاطس ... فاشخص [غاييوس] بيلاطس الى رومية وقتله.	Και έγραψε ο Πιλάτος στον αυτοκράτορα Τιβέριο σε ό,τι αφορά τον Κύριό μας Χριστό και σε ό,τι αφορά τους αποστόλους του και τα πολλά θαύματα που έκαναν: την θεραπεία των αρρώστων και την ανάσταση των νεκρών. Ο [Τιβέριος] ήθελε να πιστέψει στον Χριστό και να αναδείξει την θρησκεία του χριστιανισμού, αλλά οι άνθρωποί του δεν τον ακολούθησαν σε αυτό. Επίσης, θύμωσε με τον Ηρώδη επειδή αυτός θανάτωσε τον Ιωάννη για χάρη της Ηρωδίαδος, της συζύγου του αδελφού του, αφού την πήρε παράνομα και άδικα από τον αδελφό του και διέπραξε μαζί της μοιχεία. Τον έφερε στην Ρώμη και τον εξόρισε στην Ανδαλουσία, και έδωσε στον Πιλάτο την θέση του … ο Γάιος έφερε τον Πιλάτο στην Ρώμη και τον θανάτωσε.

Από τα παραπάνω φαίνεται πώς ο Ευτύχιος είχε πρόσβαση σε μια κοινή πηγή με τον Αγάπιο, αλλά διαφέρει από αυτόν σε μερικά σημεία: Και οι δυο αναφέρουν πως ο Πιλάτος έγραψε μια αναφορά στον Τιβέριο στην οποία παρουσίασε όσα έχουν σχέση με τον Χριστό. Ο Ευτύχιος, όμως, προσθέτει την είδηση περί των θαυμάτων που έκαναν οι Απόστολοι και όχι, όπως λέει ο Αγάπιος, ο Χριστός. Και οι δυο κάνουν λόγο για τη σύγκρουση του Ιωάννη του Βαπτιστή με τον Ηρώδη και πως ο τελευταίος σκότωσε τον πρώτο. Η είδηση αυτή επαναφέρεται μόνο στο «Μαρτύριο του Πιλάτου» και σε κανένα άλλο απόκρυφο, όπως είπαμε παραπάνω. Ο Ευτύχιος, όπως και ο Αγάπιος, αναφέρουν την αντίδραση του Τιβερίου για αυτά που έκανε ο Ηρώδης στον Ιωάννη, απλά ο Ευτύχιος δεν αναφέρει αν ο Τιβέριος έστειλε κάποιον να φέρει τον Ηρώδη στην Ρώμη. Και στα δυο κείμενα ο Ηρώδης εξορίζεται στην Ανδαλουσία. Κάτι που σχολιάσαμε επάνω και αναφέραμε πως πρόκειται για μια πληροφορία από άγνωστη για εμάς πηγή που σχετίζεται με τον θρύλο περί Πιλάτου.

Σε αντίθεση με τον Αγάπιο, ο Ευτύχιος αναφέρει πως ο Τιβέριος έδωσε στον Πιλάτο όλες τις αρμοδιότητες του Ηρώδη, στοιχείο που, κατά την γνώμη μας, δείχνει μια θετική εικόνα για τον Πιλάτο. Αυτός δεν τιμωρείται, ούτε εξορίζεται ούτε θεωρείται υπεύθυνος για την σταύρωση του Χριστού. Σύμφωνα με την πληροφορία που παραθέτει ο Ευτύχιος, ο υπεύθυνος για την σταύρωση ήταν μόνο ο Ηρώδης.

Η πηγή του Ευτυχίου, ενώ αποτιμά τον Πιλάτο θετικά, εντούτοις αναφέρει πως αυτός τιμωρήθηκε από τον αυτοκράτορα Γάιο και καταδικάστηκε σε θάνατο. Φαίνεται πως η πληροφορία για την θανάτωση του Πιλάτου στην Ρώμη ήταν γνωστή και διαδεδομένη. Επειδή όμως για τον μελχίτη Ευτύχιο ο Πιλάτος αποτιμούνταν θετικά και δεν ήταν δυνατό να είχε τιμωρηθεί από τον Τιβέριο που επίσης αποτιμούνταν θετικά και έγινε και χριστιανός, γι' αυτό ο Ευτύχιος αναφέρει πως ο Πιλάτος θανατώθηκε από έναν άλλο αυτοκράτορα τον Γάιο. Φαίνεται πως ο Αιγύπτιος Ευτύχιος επεξεργάζεται εδώ με ενδιαφέροντα τρόπο την ιστορική είδηση που είδαμε προηγουμένως, σχετικά με την αντίδραση του Γάιου, τη σχετική με τον θάνατο του Πιλάτου.

Φαίνεται ξεκάθαρα, δηλαδή, πως ένας μελχίτης της Αιγύπτου δεν μπορούσε να κρίνει αρνητικά τον Πιλάτο, αντιθέτως, τον αντιμετώπιζε θετικά, και τον θεωρούσε αθώο ως προς τη σταύρωση του Χριστού. Βέβαια, δεν φαίνεται ο Ευτύχιος να θεωρούσε άγιο τον Πιλάτο ούτε να ερμήνευε τον θάνατό του στην Ρώμη ως μαρτύριο. Τα παραπάνω όμως αναφερθέντα φανερώνουν, κατά τη γνώμη μας: 1) Ευλάβεια από τους μελχίτες της Αιγύπτου προς το πρόσωπο του Πιλάτου. 2) Αναγνώριση πως ο Πιλάτος θανατώθηκε στην Ρώμη, όμως όχι από τον χριστιανό αυτοκράτορα Τιβέριο, αλλά από τον αυτοκράτορα Γάιο. 3) Φανερώνουν, τέλος, πως η πηγή του Ευτυχίου αντιμετωπίζει θετικά τον Πιλάτο. Η μόνη δυσκολία έγκειται στο ότι έπρεπε να δικαιολογήσει τον θάνατό του Πιλάτου από τον χριστιανό Τιβέριο, καθώς και ν' αναδείξει την αθωότητα του Πιλάτου ως προς την σταύρωση του Ιησού. Έτσι αναφέρει πως ναι μεν ο Πιλάτος θανατώθηκε από έναν αυτοκράτορα στην Ρώμη, αλλά όχι από τον Τιβέριο μα από τον Γάιο. Σημειώνουμε ότι το «Μαρτύριο του Πιλάτου» κατόρθωσε να ξεδιαλύνει το παραπάνω πρόβλημα με τον δικό του τρόπο.

Σε ό,τι αφορά την Κοπτική εκκλησία και τον Πιλάτο η κατάσταση είναι διαφορετική. Σε αυτή ο θετικός θρύλος περί Πιλάτου αναπτύχθηκε μέχρι το σημείο να συνταχτεί το «Μαρτύριο» για τον Πιλάτο που αναφέρει την ημερομηνία μνήμης του, πράγμα που αναδεικνύει μια λατρεία προς τιμήν του και της σύζύγου του, όπως ήδη σχολιάσαμε.

Σήμερα, αν μελετήσει κάποιος τα συναξάρια της Κοπτικής εκκλησίας δεν

βρίσκει αναφορές για τον Πιλάτο και την Πρόκλα. Επίσης, σήμερα ασκείται μια αυστηρή κριτική για την αγιοποίησή τους κατά το παρελθόν[15].

Ο Ph. Luisier, όμως, στο άρθρο του «De Pilate chez les Coptes» έχει μαζέψει πολλά στοιχεία για τον Πιλάτο και την λατρεία του ανάμεσα στους Κόπτες.[16] Θα παρουσιάσουμε εδώ τα πιο σημαντικά στοιχεία και θα τα σχολιάσουμε ώστε να φανεί πως η Κοπτική εκκλησία, αντιθέτως με την τωρινή θέση της, είχε μια ευλάβεια προς τον Πιλάτο, και καθιέρωσε μια ημέρα γιορτής και μνήμης για αυτόν, την οποία εμπλούτισε με ύμνους για το πρόσωπό του.

Ο Ph. Luisier υποστηρίζει πως ήδη από τον ΣΤ΄ αιώνα υπήρχε μια λατρεία προς τιμήν του Πιλάτου, αφού μεγάλες μοναστικές προσωπικότητες είχαν το όνομα του Πιλάτου, όπως ο αββάς Πιλάτος της *Bala'izah* και ο διάκονος Πιλάτος της *Baouīt*. Άλλες, μη εκκλησιαστικές προσωπικότητες είχαν επίσης το όνομα Πιλάτος όπως ο νομικός Πιλάτος ,γιός του Απόλου, που δρούσε στην Αφροδιτόπολη[17] μεταξύ 547-553 μ.Χ. Ένας πάπυρος, που ανάγεται στο έτος 716, αναφέρει επίσης μια οικογενειακή παράδοση ευλάβειας και λατρείας προς την τιμήν του Πιλάτου στην περιοχή της Αφροδιτόπολης. Όλο αυτό δείχνει την ύπαρξη λατρείας στον Πιλάτο κατά τους αιώνες ΣΤ΄-Η΄, στο βόρειο τμήμα της Αιγύπτου. Παρόλα αυτά, δεν είναι γνωστό σ' εμάς, αν υπήρξε ένας ναός αφιερωμένος στον Πιλάτο σε αυτή την περιοχή.[18] Αυτές οι πληροφορίες περί ευλάβειας και λατρείας προς τον Πιλάτο επιβεβαιώνονται, κατά την άποψή μας, από την ύπαρξη της κοπτικής απόκρυφης γραμματείας, η οποία αντιμετώπιζε θετικά τον Πιλάτο. Αυτή συντάχτηκε κατά την ίδια περίοδο και είναι τα «Fragmenta» και οι πηγές τους, καθώς και η ομιλία του ψευδοΚυρίλλου και οι πηγές της.

Τον ΙΒ΄-ΙΓ΄ αιώνα, παρατηρεί ο Luisier, διαθέτουμε μια πληροφορία από τον κόπτη ιερέα και ιστορικό *Abū al-Makārim Sa'd Allāh ibn Mas'ūd*[19] στο

---

15 Βλ. για παράδειγμα την άποψη του επισκόπου Μαρτύρου στο: https://drive.google.com/file/d/0B2mzUCVkXV8icEFBdzRHb0FaS0k/view (τελευταία πρόσβαση στις 13/06/2018).

16 Βλ. Ph. Luisier, "De Pilate chez les Coptes".

17 Είναι μια πόλη στην Άνω Αίγυπτο, το αρχικό της όνομα ήταν «Πνε μπτε φε» που αφιερωνόταν στην θεά Άθωρ. Στην κοπτική γλώσσα το όνομα έγινε «Πεπτέχ» ενώ στα αραβικά «*Aṭfīḥ*». Αφού η θεά Άθωρ ταυτιζόταν με την θεά Αφροδίτη, η πόλη πήρε το όνομα «Αφροδιτόπολις» στα ελληνο-ρωμϊκά χρόνια, για άλλες πληροφορίες, βλ., A. M. Moussa, *A Lintel of Ramesses II from Atfih*.

18 Βλ. Ph. Luisier, "De Pilate chez les Coptes", 414.

19 Για την ζωή του και για τα έργα του, βλ., G. Graf, *Geshichte der christlichen arabischen Literatur*, τομ. II, 340-344. Βλ. επίσης J. Den Heijer – P. Pilette, "History of the churches and monasteries of Egypt", 983-984.

έργο του «Tārīḫ al-kanā'is wa-l-adyurah» (Η ιστορία των εκκλησιών και μοναστηριών)[20] όπου αναφέρεται πως στην πόλη της Άνω Αιγύπτου *al-Ibyār*[21]:

Το κείμενο του Abū al-Makārim[120]	**Ελληνική μετάφραση**[121]
[كنيسة] لبيلاطس البنطي المذكور في الامانة الارثذكسية الذي صلب المسيح على عهده واخير استشهد على اسم المسيح على يد طيباريوس قيصر.	Υπάρχει ένας [ναός αφιερωμένος] στον Πόντιο Πιλάτο του οποίου όνομα αναφέρεται στο σύμβολο της πίστεως της ορθοδοξίας (Νίκαια), και κατά την περίοδο του οποίου σταυρώθηκε ο Χριστός. Αυτός στο τέλος μαρτύρησε για το όνομα του Χριστού από το χέρι του αυτοκράτορα Τιβερίου.

Όπως σωστά σημειώνει ο Luisier, ο συγγραφέας, δίνοντας εξήγηση για το ποιός ήταν ο Πιλάτος, θέλει να απολογηθεί για την ύπαρξη αυτού του ναού, κάτι που θα το θεωρεί ίσως σπάνιο. Δεν αναφέρει, δυστυχώς, άλλες πληροφορίες, σε ό, τι αφορά την ημέρα γιορτής του αγίου.[22] Κατά την γνώμη μας, αυτή η πληροφορία είναι το πρώτο στοιχείο, μετά την συγγραφή του «Μαρτυρίου», που επιβεβαιώνει την συνέχιση της λατρείας προς τιμήν του Πιλάτου, ειδικά, όταν ο ίδιος *Abū al-Makārim* δηλώνει πως ο Πιλάτος μαρτύρησε από τον Τιβέριο. Συμπερασματικά, μπορεί κανείς εύκολα να ισχυριστεί πως η αρχή της λατρείας αυτής προσδιορίζεται κατά τον ΣΤ΄ αιώνα, όταν εμφανίστηκαν τα κοπτικά απόκρυφα κείμενα. Με την πάροδο του χρόνου, ο θρύλος περί Πιλάτου αναπτύχτηκε στην Αίγυπτο, ώστε να συγγραφεί το «Μαρτύριο» τον ΙΑ΄ αιώνα, όπου υπάρχει και η καθιέρωση, μιας ημέρας μνήμης στο πρόσωπό του Πιλάτου, ημερομηνία που θα σχολιάσουμε παρά κάτω.

Η λατρεία αυτή του Πιλάτου φαίνεται να συνεχίζεται, αφού τον ΙΗ΄ αιώνα έχουμε έναν πολύ διάσημο αντιγραφέα χειρογράφων που φέρνει το όνομα Μιχαήλ Πιλάτος. Αυτός αντέγραψε τουλάχιστον τρία χειρόγραφα της Αγίας Γραφής στην βοχαϊρική κοπτική διάλεκτο και την αραβική[23]. Ο λατίνος, επίσης, ιερέας Claude Sicard συνάντησε, το έτος 1714 μ.Χ., στην περιοχή της *Aḫmīm*, στην Κάτω Αίγυπτο[24] έναν ιερέα με το όνομα Πιλάτος. Ο ίδιος εξη-

---

20 Για το έργο, εκδόσεις, μεταφράσεις και έρευνες βλ. όπ. επ., 983-988.

21 Είναι μια αρχαία πόλη στην Άνω Αίγυπτο, το κοπτικό της όνομα ήταν «πιάρ» ενώ το σημερινό αραβικό όνομα είναι «*Abyār/Ibyār*».

22 Βλ. Ph. Luisier, "De Pilate chez les Coptes", 415.

23 Βλ. όπ. επ. 415.

24 Πρόκειται για την αρχαία «Πανόπολη» της Κάτω Αιγύπτου, γνωστή στα αραβικά σήμε-

γεί πως πρόκειται για το όνομα του Πιλάτου του κυβερνήτη της Ιουδαίας και όχι για έναν άλλο άγιο. Μετά επιβεβαιώνει πως κατά τον θρύλο ο Πιλάτος βαπτίστηκε και μαρτύρησε. Αναφέρει επίσης πως το όνομά του υπήρχε στο έλεγχο των μαρτύρων της κοπτικής εκκλησίας και πως το απόκρυφό του διαβαζόταν την Μεγάλη Παρασκευή.[25]

Αυτή η πληροφορία επιβεβαιώνει όσα είπαμε για την ανάγνωση του «Ευαγγελίου του Γαμαλιήλ» και του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» την Μεγάλη Εβδομάδα στην κοπτική και στην αιθιοπική εκκλησία. Σήμερα η κοπτική εκκλησία εγκατέλειψε τα αναγνώσματα αυτά, ενώ η αιθιοπική τα αναγιγνώσκει ακόμα[26].

Κατά τον ΙΗ΄ αιώνα, επίσης, έχουμε μαρτυρίες για πολλές προσωπικότητες από την Άνω Αίγυπτο που έφεραν το όνομα Πιλάτος, κάτι που φανερώνει μια ζώσα λατρεία προς τιμήν του κυβερνήτη της Ιουδαίας.[27] Από την ίδια περίοδο, δηλαδή ΙΗ΄-ΙΘ΄ αιώνα, βρέθηκε, σε ένα χειρόγραφο με ψαλμωδίες ενός αρχαίου ναού στο Κάιρο ένας ύμνος προς τιμήν του Πιλάτου, του οποίου το κείμενο είναι το ακόλουθο:[28]

ρα με το κοπτικό της όνομα «*Aḫmīm*».

25 Βλ. Ph. Luisier, “De Pilate chez les Coptes”, 415.

26 Βλ. όπ. επ. 415-416.

27 Βλ. όπ. επ. 416-417.

28 Για άλλες πληροφορίες, βλ., O. V. Volkoff, “Un saint oublié: Ponce Pilate”, 167-168.

Το κείμενο του ύμνου[122]	**Ελληνική μετάφραση**[123]
وفيه الشهيد العظيم بيلاطس البنطي	Και σε αυτό [η μνήμη] του μεγάλου μάρτυρα Πόντιου Πιλάτου
1· ⲁⲡⲉⲛⲟⲥ ⲓⲏⲥ ⲡⲭⲥ ⲁⲩⲉⲣⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲛⲓⲛ ⲙⲙⲟⲩ ϧⲉⲛ ⲧⲉⲩⲃⲁⲕⲓ ⲓⲁⲏⲙ ⲯⲁⲛⲧⲉⲩⲥⲱⲧⲧⲉⲛ ϧⲉⲛ ⲛⲉⲛⲛⲟⲃⲓ·	1. Ο Κύριος μας Ιησούς Χριστός σταυρώθηκε στην πόλη της Ιερουσαλήμ, για να μας σώσει από τις αμαρτίες μας.
2· ⲉⲡⲟⲛⲧⲓⲟⲥ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲁⲩⲉⲣⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲛⲓⲛ ⲙⲙⲟⲩ ϧⲉⲛ ⲟⲃⲁⲕⲓ ⲛⲛⲓⲯⲧ ⲣⲱⲙ ⲉⲃⲏ ⲡⲓⲁⲯⲩ ⲙⲡⲭⲥ·	2. Ο Πόντιος Πιλάτος σταυρώθηκε στη μεγάλη πόλη της Ρώμης λόγω της σταύρωσης του Χριστού.
3· ⲡⲓⲥⲱⲙⲁ ⲛⲧⲉ ⲡⲭⲥ ⲁⲩⲕⲟⲥⲩ ϧⲉⲛ ⲓⲁⲏⲙ ⲉⲡⲟⲛⲧⲓⲟⲥ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲁⲩϧⲟⲛⲧ ⲉⲣⲟⲩ ⲁⲩⲕⲟⲥⲩ ⲙⲙⲟⲩ	3. Το σώμα του Χριστού θάφτηκε στην Ιερουσαλήμ: ο Πόντιος Πιλάτος ήλθε κοντά Του, και θάφτηκε [δίπλα] Του.
4· ⲱ ⲧⲛⲓⲯⲧ ⲙⲡⲓⲧⲁⲓⲟ ⲉⲧⲁϥⲧⲏⲓⲥ ⲛⲁⲕ ⲛⲭⲉ ⲡⲭⲥ ⲱ ⲡⲓⲅⲉⲙⲱⲛ ⲙⲙⲁⲓⲛⲩⲧ ⲡⲓⲁⲅⲓⲟⲥ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ	4. Ω τη μεγάλη τιμή που έδωσε ο Χριστός, σε σένα, ω κυβερνήτη, αγαπημένε από τον Θεό, άγιε Πιλάτε.
5· ⲁⲃⲁⲣⲕⲗⲗⲉ ⲧⲉⲕⲥϩⲙⲓ ⲱⲛⲓⲁⲧⲥ ⲛⲑⲟⲥ ⲛⲉⲙⲁⲕ ⲛⲉⲕⲯⲏⲣⲓ ⲛϩⲁⲛⲕⲟⲩϫⲓ ⲱⲟⲏⲛⲓⲁⲧⲟⲩ ⲛⲑⲱⲟⲩ ⲛⲉⲙⲁⲕ·	5. Η Πρόκλα, η ευλογημένη γυναίκα, είναι μαζί σου. Τα μικρά παιδιά σου, είναι ευλογημένα μαζί σου.
6· ⲧⲱ ⲱ ⲡⲓⲡⲉⲛⲧⲓⲟⲥ ⲡⲓⲗⲁⲧⲟⲥ ⲛⲉⲙ ⲧⲉⲕⲥϩⲩⲙⲓ ⲛⲉⲙ ⲛⲉⲕⲯⲏⲣⲓ ⲛⲧⲉϥ·.	6. Προσευχήσου [στον Θεό για εμάς], ω Πόντιε Πιλάτε, με τη γυναίκα σου και τα παιδιά σου, έτσι ώστε Αυτός [να συγχωρεί τις αμαρτίες μας].

Είναι φανερό πως ο ύμνος αυτός βασίζεται στο «Μαρτύριο του Πιλάτου» και στο περιεχόμενό του. Και στα δύο κείμενα αναφέρονται: 1) η σύγκριση μεταξύ της σταύρωσης του Χριστού και του Πιλάτου, 2) η σταύρωση του Πιλάτου στην Ρώμη σαν τιμωρία επειδή αυτός σταύρωσε τον Χριστό, 3) ο Πιλάτος θάφτηκε δίπλα στον Χριστό, 4) αυτός είναι ευλογημένος καθώς και η σύζυγός του Πρόκλα και τα παιδιά του.

Ο ύμνος αυτός, λοιπόν, επιβεβαιώνει πως το «Μαρτύριο» ήταν γνωστό και κατά την περίοδο αυτή (ΙΗ΄-ΙΘ΄ αιώνες). Πρόκειται, πιθανότατα, για έναν ύμνο λειτουργικής χρήσης. Δυστυχώς, δεν έχουμε πληροφορίες για πότε αυτός ψαλόταν, δηλαδή ποιά ημέρα ήταν η μνήμη του αγίου Πιλάτου και της οικογένειάς του.

Τίθεται όμως το ερώτημα, γιατί η Κοπτική εκκλησία σήμερα δεν τιμά ως άγιο τον Πιλάτο; Αξιοπρόσεκτο είναι ότι στην Κοπτική εκκλησία δεν έχουν βρεθεί ακόμα συναξάρια ή άλλα χειρόγραφα λειτουργικού χαρακτήρα, εκτός

από τα προαναφερόμενα, που να κάνουν λόγο για την γιορτή του αγίου και μάρτυρα Πιλάτου. Επίσης αξιοπρόσεκτη είναι η παράλειψη της Πρόκλας από τα συναξάρια της κοπτικής εκκλησίας, παράλειψη που δεν υπάρχει στις άλλες ανατολικές εκκλησίες. Έτσι παραμένει το βασικό ερώτημα: συμπεριλαμβάνονταν ο Πιλάτος (και η σύζυγός του) κάποια περίοδο στο επίσημο συναξάρι της κοπτικής εκκλησίας;

Θα μπορούσε κάποιος ν' απαντήσει αρνητικά στο παραπάνω ερώτημα, αφού μέχρι τώρα δεν έχει βρεθεί κάποιο χειρόγραφο στην κοπτική ή στην ελληνική γλώσσα, που να προέρχεται από την Αίγυπτο και να περιλαμβάνει τον Πιλάτο στο συναξάριο των αγίων της Κοπτικής εκκλησίας. Θα πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι η σχετική χειρόγραφη παράδοση είναι τεράστια και ότι αυτή ούτε είναι καταλογραφημένη σε όλη της την έκταση ούτε είναι αρκούντως μελετημένη. Έτσι το πεδίο έρευνας είναι ανοικτό και δεκτικό περαιτέρω ανακαλύψεων.

Παρόλα αυτά, εμείς θα θέλαμε να δώσουμε μια πρώτη και έμμεση, θετική απάντηση στο παραπάνω ερώτημα και να επισημάνουμε ότι υπάρχουν ενδείξεις ότι ο Πιλάτος συμπεριλαμβάνονταν κάποτε στα επίσημα συναξάρια της Κοπτικής εκκλησίας. Η θετική απάντησή μας βασίζεται στην αιθιοπική παράδοση. Είναι γνωστό πως το συναξάρι και άλλα λειτουργικά και αγιογραφικά κείμενα και παραδόσεις της Αιθιοπικής εκκλησίας έχουν τις ρίζες τους στην παράδοση της Κοπτικής εκκλησίας. Επίσης είναι βέβαιο πως τα περισσότερα από τα αιθιοπικά αυτά κείμενα είναι μεταφρασμένα από την αιγυπτιακή παράδοση, ελληνική, κοπτική, και κοπτική-αραβική[29].

Έτσι βλέπουμε ότι ο Πιλάτος συμπεριλαμβάνεται με τη σύζυγό του στο αιθιοπικό συναξάρι. Την ημέρα της 19ης Ιουνίου (που αντιστοιχεί στην 25η *Śane* του αιθιοπικού ημερολογίου) διαβάζουμε:

Αιθιοπικό συναξάρι[124]	**Ελληνική μετάφραση**[125]
ለአብሮቅላ ፡ ሰላም ፡ ብእሲተ ፡ ዚአሁ ። ዘለአከ*ት ፡ እንዘ ፡ ትብል ፡ ኢታኅሥም ፡ ላዕሌሁ ፠ እስመ ፡ ኀሩይኦ ፡ ወጻድቅ ፡ ብእሲሁ ፡]	[25η *Śane*]: Χαίρε σε σένα ω Πιλάτε, ο οποίος έπλυνε τα χέρια του για να δείξει ότι ήταν καθαρός από το αίμα του Ιησού Χριστού, και χαίρε στην Πρόκλα, την δική σου σύζυγο, η οποία [σου] έστειλε μήνυμα λέγοντας: «Μην τον βλάψεις [τον Ιησού]! επειδή ο άνθρωπος αυτός είναι καθαρός και απλός».
ለአብሮቅላ ፡ ሰላም ፡ ብእሲተ ፡ ዚአሁ ። ዘለአከ*ት ፡ እንዘ ፡ ትብል ፡ ኢታኅሥም ፡ ላዕሌሁ ፠ እስመ ፡ ኀሩይኦ ፡ ወጻድቅ ፡ ብእሲሁ ፡]	

[29] Βλ. E. Cerulli, *La letteratura etiopica*, 19-29, Ph. Luisier, "De Pilate chez les Coptes", 422-424.

Επίσης στο «Βιβλίο των αγίων» της Αιθιοπικής εκκλησίας διαβάζουμε το εξής: «25η *Śane*: Σε αυτή την ημέρα πέθανε και ο Πιλάτος, ο ομολογητής. Χαίρε σε σένα Πιλάτε που έπλυνες τα χέρια σου από το αίμα του Ιησού Χριστού»[30].

Είναι φανερό πως ο λόγος της αγιοποίησης του Πιλάτου, κατά τα δυο κείμενα, είναι το πλύσιμο των χεριών με το οποίο ο Πιλάτος αναδείχτηκε πως είναι αθώος της θανάτωσης του Ιησού. Επίσης ότι η Πρόκλα αγιοποιήθηκε λόγω του ονείρου που είδε και της παράκλησής της προς τον Πιλάτο, να μην βλάψει τον Ιησού. Και οι δυο αιτίες αυτές έχουν σχέση πιο πολύ με την αρχαία παράδοση, την βιβλική και πατερική, παρά με την απόκρυφη γραμματεία και την ανάπτυξη που αυτή κάνει για τον θρύλο περί Πιλάτου. Πράγματι, στα δύο παραπάνω κείμενα ο Πιλάτος περιγράφεται περισσότερο ως ομολογητής που μαρτυρεί για τα γεγονότα και λιγότερο ως μάρτυρας που υφίσταται το μαρτύριο.

Αν υποθέσουμε ότι το αιθιοπικό συναξάρι βασίζεται σε ένα προηγούμενο κοπτικό, κάτι που είναι πολύ πιθανό, τότε μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως η αγιοποίηση του Πιλάτου στην Κοπτική εκκλησία έγινε πολύ νωρίς, ίσως τον Ε΄ ή ΣΤ΄ αιώνα. Η αγιοποίηση αυτή με αυτόν τον τρόπο «πέρασε» στην Αιθιοπική εκκλησία τον ΣΤ΄ αιώνα, όταν το συναξάρι μεταφράστηκε από τα κοπτικά στα αρχαία αιθιοπικά. Μια τέτοια αγιοποίηση, λοιπόν, ήταν η αφορμή της ανάπτυξης του θρύλου περί Πιλάτου.

Κατά την γνώμη μας, θεωρήθηκε τότε ότι το πλύσιμο των χεριών από τον Πιλάτο δεν αρκούσε για να τον εντάξει στη χορεία των αγίων. Έτσι προστέθηκε το στοιχείο του μάρτυρα που πεθαίνει για τον Χριστό. Αν η υπόθεσή μας είναι σωστή τότε αυτό θα σήμαινε πως το «Μαρτύριο του Πιλάτου» παραπέμπει στην ήδη υπάρχουσα ημερομηνία μνήμης του Πιλάτου και ότι «δικαιώνει» όλες τις προαναφερόμενες ιστορικές μαρτυρίες για την λατρεία του Πιλάτου στην Αίγυπτο από τις αρχές του ΣΤ΄ αιώνα.

Η ύπαρξη καθιερωμένης μέρας μνήμης για τον Πιλάτο και την Πρόκλα και η ύπαρξη μεγάλου αριθμού χειρογράφων που αντιγράφουν το «Μαρτύριο του Πιλάτου» στην αιθιοπική παράδοση ήταν επίσης αιτία για μια ανάπτυξη διαφόρων απόκρυφων, υμνολογικών και λειτουργικών κειμένων στην Αιθιοπική εκκλησία που βασίζονται στα «γεγονότα» που περιγράφονται στο «Μαρτυρίου του Πιλάτου» και στο «Ευαγγελίο του Γαμαλιήλ», στα οποία ο Πιλάτος και ο Τιβέριος αξιολογούνται θετικά[31].

[30] Η μετάφραση είναι δική μας από την αγγλική μετάφραση στο E. A. Wallis Budge, *The Book of the Saints of the Ethiopian Church*, 1034.

[31] Βλ. E. Cerulli, "Tiberius and Pontius Pilate in Ethiopian Tradition and Poetry", E. Cerulli, "Un hymne ethiopien a Pilate sanctifie", E. Cerulli, "La légende de l'empereur Tibère

Αξιοπρόσεκτη είναι η ημερομηνία της μνήμης του Πιλάτου, που είναι η 25η του μήνα *Śane* που αντιστοιχεί στην 25η του *Bu'ūnah* του κοπτικού ημερολόγιου. Κατά το κείμενο του «Μαρτυρίου» στην αραβική γλώσσα, η ημερομηνία του Μαρτυρίου είναι η 15η του μήνα *Bu'ūnah* που θα έπρεπε να είναι η 15η του μήνα *Śane* και όχι η 25η, όπως αναφέρεται στα αιθιοπικά συναξάρια. Κατά την αιθιοπική εκδοχή του «Μαρτυρίου» η ημερομηνία είναι η 25η *Śane*[32]. Το ερώτημα που τίθεται είναι, γιατί άλλαξε η αιθιοπική παράδοση την ημερομηνία; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό θα πρέπει πρώτα να δούμε την συριο-ορθόδοξη παράδοση, που θεωρούμε ότι είναι χρήσιμη σχετικά με το ζήτημα αυτό.

Αν, λοιπόν, όλα αυτά βρίσκονται στην αιθιοπική παράδοση και έχουν τις ρίζες τους στην κοπτική, θα αναρωτιόταν κανείς αν το ίδιο ισχύει και στην αδελφή εκκλησία, εννοούμε την συριο-ορθόδοξη, που είναι γνωστή ως Ιακωβιτική εκκλησία. Οι σχέσεις μεταξύ της Κοπτικής και της Συριακής εκκλησίας αναπτύχθηκαν στο μοναστήρι των Σύρων (*Dayr al-suryān*) στην Αίγυπτο. Στο μοναστήρι αυτό, εκτός από το ότι κάθε εκκλησία αναγνώρισε την παράδοση της άλλης, έγινε και μια ανταλλαγή των κειμενικών τους παραδόσεων.[33] Πιθανότατα, το «Μαρτύριο του Πιλάτου» να μεταφέρθηκε σαν έργο στην Συριο-ορθόδοξη εκκλησία διαμέσω των μοναχών αυτού του μοναστηριού. Πράγματι, στην συριο-ορθόδοξη παράδοση βρίσκουμε ένα μεγάλο αριθμό χειρογράφων που αντιγράφουν το «Μαρτύριο του Πιλάτου», και έχουν κάποιες δικές τους διαφοροποιήσεις, όπως η ημερομηνία του μαρτυρίου του Πιλάτου[34].

Αν, δηλαδή, στην κοπτική παράδοση χειρογράφων το μαρτύριο του Πιλάτου τοποθετείται στις 15 *Bu'ūnah*, στην ιακωβιτική παράδοση χειρογράφων η ημερομηνία αλλάζει και γίνεται 15 (*Ḥuzayrān*) Ιουνίου. Αν το μαρτύριο του Πιλάτου δεν βρίσκεται στα συναξάρια της Κοπτικής εκκλησίας, εντούτοις αυτά της Ιακωβιτικής εκκλησίας το μνημονεύουν μέχρι σήμερα. Πράγματι στις 25 Ιουνίου είναι η γιορτή του Πιλάτου και της συζύγου του Πρόκλα[35]. Δεν αναφέρεται βέβαια στην ημερομηνία αυτή πως ο Πιλάτος ήταν μάρτυρας, απλώς γίνεται αναφορά στη μνήμη του Πόντιου Πιλάτου και της συζύγου αυτού Πρόκλας. Στις 15 Ιουνίου, όμως, τιμάται η μνήμη μερικών αιγυπτίων μαρτύρων. Ανάμεσα στα ονόματα είναι και αυτό του Πιλάτου (χωρίς

et de Pilate dans deux nouveaux documents éthiopiens",και, J.-N. Pérès, "Les traditions éthiopiennes relatives à Pilate".

32 Βλ. R. Beylot (επι.), *Martyre de Pilate,* 671 [59].

33 Βλ. L. Van Rompay, "Dayr al Sutyan: l'esperienza siro-ortodossa in Egitto".

34 Βλ. Β. Ebeid, *Πόντιος Πιλάτος*, 304-321.

35 Βλ. http://www.syrian-orthodox.com/readnews.php?id=518 (τελευταία πρόσβαση 9/06/2018)

την λέξη 'Πόντιος')[36]. Άραγε, υπάρχουν δυο Πιλάτοι ή πρόκειται για τον ίδιο; Γνωρίζουμε πως κατά το «Μαρτύριο του Πιλάτου» ο Πιλάτος είναι Αιγύπτιος, επίσης πως στα χειρόγραφα της Ιακωβιτικής παράδοσης η ημερομηνία του μαρτυρίου είναι η 15η Ιουνίου και όχι η 25η. Αυτό ίσως να λύνει το ερώτημα που θέσαμε παραπάνω για την ημερομηνία μνήμης του Πιλάτου στην Αιθιοπική εκκλησία.

Την πρώτη λύση στο πρόβλημα έδωσε ο Ph. Luisier ο οποίος υποθέτει πως στην αραβική γλώσσα μεταξύ δέκα και είκοσι η διαφορά είναι ελάχιστη και γι' αυτό οι αντιγραφείς έκαναν ένα λάθος.[37] Ο ερευνητής, όμως, δεν παρατηρεί πως μεταξύ δεκαπέντε και εικοσιπέντε η διαφορά είναι ουσιαστική στην αραβική[38], και γι' αυτό δεν μας πείθει η υπόθεση-λύση του.

Εμείς όμως, με βάση την έρευνά μας μέχρι εδώ, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως η αρχική ημερομηνία μνήμης ήταν η 25η *Bu'ūnah* κατά το κοπτικό ημερολόγιο, που γίνεται η 25η *Śane* κατά το αιθιοπικό και η 25η Ιουνίου κατά το συριακό. Αυτό θα σήμαινε πως και στις τρεις μη χαλκηδόνιες εκκλησίες υπήρχε μια ευλάβεια προς τον Πιλάτο ήδη από τον ΣΤ΄ αιώνα, και πως τα συναξάρια τους είχαν μια κοινή παράδοση. Απλά, τότε ο Πιλάτος θεωρήθηκε άγιος, όχι όμως και μάρτυς.

Γιατί όμως η ημερομηνία αλλάζει στο αραβικό κείμενο του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» από την 25η στην 15η *Bu'ūnah*; Πάλι εδώ το συναξάρι της Ιακωβιτικής εκκλησίας θα μας βοηθήσει. Ξέρουμε από το κείμενο του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» πως ο Πιλάτος μαρτύρησε στην Ρώμη την 15η *Bu'ūnah* και μετά θάφτηκε με τη σύζυγό του και τους υιούς του στην Ιερουσαλήμ. Επειδή στις 25η *Bu'ūnah* ήταν ήδη υπάρχουσα η μνήμη του Πιλάτου και της συζύγου του, μετά την ανάπτυξη της παράδοσης περί του μαρτυρίου του, καθιερώθηκε μια άλλη ημερομηνία μνήμης, η 15η *Bu'ūnah*. Με αυτόν τον τρόπο το μαρτύριο του Πιλάτου μνημονευόταν την 15η *Bu'ūnah* και η αρχική ημερομηνία μνήμης, την 25η *Bu'ūnah*, μετατράπηκε σε μνήμη της ταφής του ίδιου και της συζύγου του Πρόκλας και των γιών αυτών. Γι' αυτόν τον λόγο, πράγματι, το συναξάρι της Ιακωβιτικής εκκλησίας μνημονεύει τον μάρτυρα Πιλάτο την 15 Ιουνίου, ενώ τον Πιλάτο και την Πρόκλα την 25η Ιουνίου. Αυτό, όμως δεν

---

[36] Βλ. όπ. επ.

[37] Βλ. Ph. Luisier, "De Pilate chez les Coptes", 421, υπ. 60.

[38] Αν μεταξύ δέκα (عشر) και είκοσι (عشرين) η διαφορά βρίσκεται στα δυο τελευταία γράμματα (ين), μεταξύ δεκαπέντε (الخامس عشر) και είκοσι (الخامس والعشرين) η διαφορά βρίσκεται και στα τελευταία γράμματα (ين) αλλά και στο γράμμα (و) και το άρθρο (ال) που βρίσκεται μεταξύ των είκοσι και πέντε (وال).

έγινε στην Αιθιοπική εκκλησία, η οποία άλλαξε την ημερομηνία του «Μαρτυρίου του Πιλάτου» από την 15η *Śane* στην 25η.

Στην ίδια Ιακωβιτική παράδοση, όμως, δεν γνωρίζουμε για τυχόν ανάπτυξη μιας ειδικής γραμματείας ή υμνολογίας προς τιμήν του Πιλάτου, κάτι που ίσως ανακαλύψει στο μέλλον η έρευνα στα χειρόγραφα αυτής της παράδοσης. Είναι γνωστό, όμως, πως κατά τον ΙΣΤ΄ αιώνα, την εκκλησία αυτή ποίμανε ένας σπουδαίος πατριάρχης, γνωστός για την μόρφωσή του, που ονομαζόταν Βασίλειος Πιλάτος (1576-1591μ.Χ,)[39]. Όταν ένας πατριάρχης επιλέγεται να ονομαστεί κατά την εκλογή του με το όνομα Πιλάτος, τότε αυτό είναι μια ισχυρή ένδειξη ότι στην εκκλησία αυτή αποδιδόταν τιμή στον κυβερνήτη της Ιουδαίας. Κατά συνέπεια η χρήση του ονόματος Πιλάτος θα πρέπει να επιβεβαιώνει την ύπαρξη της ημέρας μνήμης του Πιλάτου στην εν λόγω εκκλησία, αφού ένας πατριάρχης θα γιόρταζε σε αυτή την ημέρα μνήμης του Πιλάτου τον άγιο, του οποίου έφερε το όνομα.[40]

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται η ευλάβεια προς τον Πιλάτο στην Ανατολή. Οι ιστορικές και οι λειτουργικές μαρτυρίες επιβεβαιώνουν αυτό που η θετική παράδοση του θρύλου για τον Πιλάτου μάς έκανε να υποθέσουμε, δηλαδή μια πιθανή «αγιοποίηση» του Πιλάτου. Ίσως μια τέτοια αγιοποίηση να είχε, σε κάποιες περιοχές, ένα λαϊκό χαρακτήρα, όπως συμβαίνει με τις μελχιτικές κοινότητες. Αλλά για την Κοπτική, Αιθιοπική και την Συριο-ορθόδοξη εκκλησία ο Πιλάτος συμπεριλήφτηκε στην χορεία των αγίων. Μόνο η Κοπτική εκκλησια, πρόσφατα, άρχισε να αμφιβάλλει και να απορρίπτει την παράδοση αυτή που ήταν ζωντανή για αιώνες στην Αίγυπτο.[41]

---

39 Βλ. Ph. Luisier, "De Pilate chez les Coptes", 420.

40 Ο Ph. Luisier δεν κάνει λόγο για γιορτή προς την τιμήν του Πιλάτου στην Συριο-ορθόδοξη εκκλησία.Αυτό οφείλεται στο ότι μάλλον δεν ερεύνησε επιμελώς τα συναξάρια. Γι' αυτόν το λόγο αναρωτιέται ποιος να ήταν ο άγιος του εν λόγω πατριάρχη, με άλλα λόγια αναρωτιόταν αν είχε ο πατριάρχης Πιλάτος μια ονομαστική γιορτή. Βλ. όπ. επ., 420.

41 Ας σημειωθεί πως ένα από τα χειρόγραφα (Ms. Vat. Sir.199) που λάβαμε υπόψη για την κριτική έκδοση του «Μαρτυρίου» έχει αντιγραφτεί από ένα μαρωνίτη ιερομόναχο, κάτι ενδεχομένως που δηλώνει την διάδοση του «Μαρτυρίου» και ανάμεσα στους μαρωνίτες. Δεν βρήκαμε όμως άλλα στοιχεία που αφορούν τον Πιλάτο σε αυτή την εκκλησία και στην παράδοσή της.

Τελικά συμπεράσματα

Στο Πρώτο Μέρος της έρευνάς μας ασχοληθήκαμε με τον Πιλάτο στις καινοδιαθηκικές και εξωκαινοδιαθηκικές πηγές, καθώς επίσης στην πρώτη πρόσληψη του Πιλάτου από τους Πατέρες της Εκκλησίας. Διαπιστώσαμε γενικά ότι:

1. Ο Πόντιος Πιλάτος ήταν μια ιδιαίτερη προσωπικότητα, που διαδραμάτισε ένα σημαντικό ρόλο στην ζωή του Ιησού Χριστού. Διετέλεσε Έπαρχος στην Ιουδαία και ήταν σύμφωνα με τις πληροφορίες των Ευαγγελίων, αυτός που επέβαλε την ποινή του σταυρικού θανάτου στον Ιησού, ως ο αποκλειστικός φορέας του *Jus gladii* του ρωμαίου αυτοκράτορα στην Ιουδαία. Η σπουδαιότητα του προσώπου του Πιλάτου αναδεικνύεται και από το ότι το όνομά του αναφέρεται στο «Σύμβολο της Πίστεως» που αποδέχονται όλοι οι χριστιανοί, ανεξαρτήτως ομολογίας και όπου επί λέξει αναφέρεται: «Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα».

2. Επίσης διαπιστώθηκε πως έχουμε λίγες ιστορικές μαρτυρίες για τον Πιλάτο πέραν αυτών που υπάρχουν στα τέσσερα κανονικά Ευαγγέλια.

3. Ακόμη είδαμε ότι η ιστορικότητα του προσώπου του Πιλάτου επιβεβαιώνεται και από άλλες πηγές, οι οποίες είναι λίγες αλλά σημαντικές. Πρώτ' απ' όλα από την επιγραφή, που βρέθηκε στην Καισάρεια, την έδρα του ρωμαίου επιτρόπου στα παράλια του σημερινού Ισραήλ.

4. Επίσης διαπιστώσαμε ότι η ιστορικότητα του Πιλάτου επιβεβαιώνεται και από αναφορές ιουδαίων ιστορικών. Οι ιουδαϊκές αυτές ιστορικές μαρτυρίες μας προσφέρουν κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, πάντοτε, κατά την δική τους θεώρηση των πραγμάτων. Αυτές δηλαδή, μας παρουσιάζουν τον Πιλάτο ως εχθρό του ιουδαϊκού λαού, ο οποίος προσπάθησε να επιβάλει την λατρεία του αυτοκράτορα στον Ναό των Ιεροσολύμων. Αυτά τα κείμενα μάς παρουσιάζουν, λοιπόν, μια αρνητική εικόνα του Πιλάτου, ως ενός σκληρού και άτεγκτου κυβερνήτη, που δεν

σεβάστηκε τον Νόμο των Ιουδαίων και προκάλεσε ταραχές ανάμεσα στον ιουδαϊκό λαό και στις ρωμαϊκές αρχές. Επίσης παρουσιάζουν τον Πιλάτο ως βίαιο άνθρωπο που προκάλεσε την εξέγερση πολλών εναντίον του και κατ' επέκταση εναντίον της ρωμαϊκής αρχής. Ταυτόχρονα είδαμε ότι οι έντονες αντιδράσεις των Ιουδαίων προκάλεσαν τον φόβο του Πιλάτου για τον Ιουδαϊκό λαό και τον οδήγησαν στο να είναι πιο προσεκτικός απέναντί του, ώστε ν' αποφεύγει την σύγκρουση μαζί του και να μην επιφέρει περαιτέρω αναταραχές στην περιοχή. Διαπιστώσαμε επίσης, πως κάποιοι Ιουδαίοι απευθύνθηκαν στον τότε αυτοκράτορα Τιβέριο, ο οποίος και διέταξε τον Πιλάτο να μην επιβάλλει την λατρεία του αυτοκράτορα στο Ναό. Ο Πιλάτος δημιούργησε, επίσης, προβλήματα και με τους Σαμαρείτες. Αυτό φαίνεται ότι ώθησε τον κυβερνήτη της Συρίας να παραπέμψει τον Πιλάτο στον αυτοκράτορα, ώστε αυτός ν' αποφασίσει για τον Πιλάτο και την τύχη του. Ο Τιβέριος πεθαίνει πριν φτάσει ο Πιλάτος, ο οποίος όμως δεν επιστρέφει στην έδρα του στην Ιουδαία, αφού ο αυτοκράτορας Γάιος διορίζει άλλον ηγεμόνα στην Ιουδαία. Τέλος, σημειώνουμε ότι δεν έχουμε στη διάθεσή μας κάποια έξω-χριστιανική μαρτυρία που να μας περιγράφει τι απέγινε με τον Πιλάτο μετά τα γεγονότα αυτά.

5. Ειδικότερα, κατά την εξέταση των ευαγγελικών μαρτυριών για τον Πιλάτο διαπιστώσαμε ότι σε αυτές ο ηγεμόνας της Ιουδαίας εμφανίζεται να διαδραματίζει ξεχωριστό ρόλο στην δίκη του Ιησού. Επίσης, είδαμε ότι οι Ευαγγελιστές γενικά μας αφήνουν μια θετική εικόνα για τον Πιλάτο. Αυτός δεν κατηγορείται για την σταύρωση. Σχεδόν πάντοτε περιγράφεται να μην είναι πεπεισμένος για τις κατηγορίες εναντίον του Ιησού. Προσπάθησε επίσης να τον απαλλάξει από τις κατηγορίες και να τον απολύσει. Ακόμη και η σύζυγος του Πιλάτου περιγράφεται ότι ειδοποίησε τον σύζυγό της να μην κάνει κακό στον Ιησού λόγω ενός ονείρου που αυτή είδε. Τελικά, ο Πιλάτος, φοβούμενος τους Ιουδαίους τους παραδίδει τον Ιησού, αλλά πριν από αυτό δηλώνει πως είναι αθώος από το αίμα του, πλένοντας τα χέρια του.

6. Επίσης, από την ανάλυσή μας και τη σύνδεση συγκεκριμένων στοιχείων που είχαμε από τις ιουδαϊκές πηγές με αυτά των ευαγγελικών πηγών διαπιστώσαμε ότι αν και γενικά οι διηγήσεις των Ευαγγελιστών μας περιγράφουν θετικά τον Πιλάτο, εν τούτοις σε δύο σημεία, που μας αναφέρει ο Λουκάς στο διπλό του έργο (Ευαγγέλιό και Πράξεις των Απόστολων) έχουμε μια αρνητική αντιμετώπιση του Πιλάτου. Συγκεκριμένα στα σημεία αυτά αποδίδεται ευθύνη στον Πιλάτο για τη σταύρωση του Ιησού.

7. Μετά την έρευνά μας για την πρόσληψη των ευαγγελικών παραδόσεων

για τον Πιλάτο από συγκεκριμένους Πατέρες της Εκκλησίας που προέρχονταν από διάφορες παραδόσεις, την ελληνική, τη συριακή και την λατινική, που ανάγονται μέχρι τον Ε΄ αιώνα, όταν δηλαδή, άρχισε να διαμορφώνεται η απόκρυφη γραμματεία περί Πιλάτου, διαπιστώσαμε ότι οι απόψεις των Πατέρων αυτών διαιρούνται σε δυο κατηγορίες, εκείνη που αντιμετωπίζει τον Πιλάτο θετικά και εκείνη που αντιμετωπίζει τον Πιλάτο αρνητικά. Διαπιστώσαμε επίσης ότι οι Πατέρες συνέβαλαν στην ανάπτυξη του απόκρυφου θρύλου για τον Πιλάτο, στον οποίο θρύλο ο Πιλάτος αντιμετωπίζεται άλλοτε αρνητικά και άλλοτε θετικά.

8. Τέλος, από την εξέταση ορισμένων χριστιανικών μαρτυριών, με ιστορικό περιεχόμενο, που ανάγονται στους πρώτους τέσσερεις αιώνες του χριστιανισμού, διαπιστώσαμε: Πρώτον, πως ήταν διαδεδομένη η άποψη πως ο Πιλάτος έγραψε κάτι σχετικά με τα γεγονότα που έγιναν στα Ιεροσόλυμα με τον Ιησού. Οι πληροφορίες αυτές κάνουν λόγο για την ύπαρξη δυο κειμένων, που είναι τα «Άκτα Πιλάτου» και «Αναφορά-επιστολή του Πιλάτου». Δεύτερο, είδαμε ότι συγκεκριμένες χριστιανικές πηγές, όπως τα κείμενα του Τερτυλλιανού, κάνουν λόγο για βάπτιση του Πιλάτου και της οικογένειας του. Τρίτο, ότι οι χριστιανοί που μετέδωσαν τέτοιου είδους μαρτυρίες για τον Πιλάτο αναζητούσαν τρόπο να περιγράψουν την αντίδραση του κυβερνήτη της Ιουδαίας στην σταύρωση του Ιησού από τους Ιουδαίους. Αυτοί, βασισμένοι, λοιπόν, στην υποχρέωση των κυβερνητών, που απέρρεε από το αξίωμα τους, να ενημερώνουν εγγράφως με αναφορές ή επιστολές τον αυτοκράτορα για όσα συνέβησαν στις επαρχίες της αυτοκρατορίας, υπέθεσαν την ύπαρξη μιας τέτοιας αναφοράς-επιστολής του Πιλάτου προς στον Τιβέριο. Τέταρτο, είδαμε πως υπήρχε μια άλλη αναφορά περί ύπαρξης μερικών «Άκτων», που αναφέρουν με λεπτομέρειες τα όσα έγιναν με τον Ιησού. Ο σκοπός των «Άκτων» ήταν να αποδώσουν την εικόνα του μάρτυρα των γεγονότων στον ίδιο τον Πιλάτο. Πέμπτο, διαπιστώσαμε ότι ο ιστορικός Ευσέβιος Καισαρείας ήταν αυτός που για πρώτη φορά αναφέρει την πληροφορία για την τιμωρία του Πιλάτου από τον αυτοκράτορα, και για την αυτοκτονία του Πιλάτου σαν μια ένδειξη απόδοσης της θείας δικαιοσύνης. Η πληροφορία αυτή μας περιγράφει αρνητικά τον Πιλάτο, τον οποίο θεωρεί υπεύθυνο για την σταύρωση του Ιησού. Έκτο, ότι διαδιδόταν ακόμη μια είδηση σχετικά με τον αυτοκράτορα Τιβέριο, σύμφωνα με την οποία, ο ίδιος ο αυτοκράτορας πίστεψε στον Ιησού και τον θεώρησε Θεό. Πρόκειται για μια παράδοση που σχετίζεται με τον υποτιθέμενο εκχριστιανισμό του Τιβερίου.

Στο Δεύτερο και Τρίτο Μέρος της έρευνάς μας επικεντρωθήκαμε στην από-

κρυφη γραμματεία περί Πιλάτου, γνωστή ως ο «Κύκλος Πιλάτου». Η απόκρυφη αυτή γραμματεία βασίστηκε στις αναφορές περί της ύπαρξης των «Άκτων του Πιλάτου» και της «Αναφοράς του Πιλάτου» και επιχείρησε ν' ανακατασκευάσει επί το χριστιανικότερο τα κείμενα αυτά και ν' αναπτύξει ένα θρύλο περί Πιλάτου. Η πορεία της έρευνά μας ήταν η εξής: Αναλύσαμε διάφορα κείμενα από διάφορες παραδόσεις, την ελληνική, την λατινική, τη συριακή και την κοπτική και κοπτική-αραβική. Ταξινομήσαμε τα κείμενα αυτά κατά το περιεχόμενό τους και σε σχέση με την τοποθέτησή τους απέναντι στον Πιλάτο. Από τη μια μεριά τοποθετήσαμε όσα κείμενα αντιμετώπιζαν αρνητικά τον Πιλάτο και από την άλλη μεριά όσα κείμενα αντιμετώπιζαν θετικά τον Πιλάτο. Επίσης, παρουσιάσαμε τα κείμενα σύμφωνα με την γλωσσική τους παράδοση (συριακή, κοπτική κλπ.) και σε μια χρονολογική σειρά, έτσι ώστε να αναδειχτεί η ανάπτυξη του θρύλου περί Πιλάτου σε κάθε γλωσσική παράδοση, η σχέση μεταξύ των κειμένων αυτών, καθώς και η εξάρτηση και η αλληλοεπίδραση μεταξύ των παραδόσεων των κειμένων αυτών. Από την παραπάνω εξέταση διαπιστώσαμε:

α. Ότι η αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο, η λατινική, η ελληνική και εν μέρει η συριακή, έφτασε στο σημείο να «δαιμονοποιήσει» τον Πιλάτο. Αντίθετα η θετική παράδοση για τον Πιλάτο, η συριακή, η ελληνική και κατεξοχήν η κοπτική, έφτασε στο σημείο ν' «αγιοποιήσει» τον Πιλάτο.

β. Διαπιστώσαμε επίσης ότι και οι δυο παραδόσεις βασίστηκαν στους εξής βασικούς τρεις θρύλους, την αναφορά του Πιλάτου στον αυτοκράτορα (: «Αναφοράς του Πιλάτου»), τις σχετικές πράξεις του Πιλάτου (: «Άκτα του Πιλάτου») και τον εκχριστιανισμό του αυτοκράτορα Τιβέριου. Η αρνητική παράδοση για τον Πιλάτο θεώρησε τον Τιβέριο πιστό στον Χριστό και τον Πιλάτο υπεύθυνο για την σταύρωση του Ιησού. Επίσης, ανέπτυξε τον θρύλο πως ο Τιβέριος τιμώρησε τον Πιλάτο. Η θετική παράδοση έχοντας υπόψη της τους δυο θρύλους για τον Τιβέριο και τον Πιλάτο θεώρησε και τους δυο άνδρες πιστούς στον Χριστό. Μάλιστα ο θρύλος περί Πιλάτου ολοκληρώνεται, όταν η θανάτωσή του από τον Τιβέριο θεωρήθηκε ως μαρτύριο και ο Πιλάτος ως μάρτυρας Χριστού. Επισημάνθηκε ότι η παράδοση αυτή για τον Πιλάτο ως μάρτυρα του Χριστού αναπτύχθηκε περισσότερο στην κοπτική απόκρυφη γραμματεία, όπου γράφτηκε και ένα «Μαρτύριο του Πιλάτου».

γ. Επίσης, αναδείξαμε πως η «αγιοποίηση» του Πιλάτου δεν ήταν μόνο ένα γραμματολογικό φαινόμενο που απαντά σε απόκρυφα κείμενα αλλά πως αυτή άγγιξε και την εκκλησιαστική-λειτουργική ζωή συγκεκριμένων Εκκλησιών. Αυτό το κατορθώσαμε μέσα από την ανάλυση διάφορων ιστορικών μαρτυ-

ριών και λειτουργικών παραδόσεων. Διαπιστώσαμε ότι αυτές μας αποκαλύπτουν την ένταξη του Πιλάτου στο συναξάρι της Κοπτικής, της Αιθιοπικής και της Συριο-ορθόδοξης εκκλησίας. Έτσι λοιπόν αναδείχτηκε ότι ο θρύλος για τον Πιλάτο αποτυπώνεται και στην λειτουργική παράδοση. Η αποτύπωση αυτή του θρύλου για τον Πιλάτο κορυφώνεται με την καθιέρωση μνήμης του Πιλάτου και της συζύγου του ως αγίων της εκκλησίας και την καθιέρωση μνήμης του μαρτυρίου του Πιλάτου από τον Τιβέριο στην Ρώμη.

δ. Για την ανάδειξη των παραπάνω προβήκαμε και στην ανάλυση σημαντικών αποσπασμάτων από το αραβικό κείμενο του «Μαρτυρίου του Πιλάτου». Έτσι επιχειρήσαμε να δώσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα της «διαδρομής» του Πιλάτου στην χριστιανική γραμματεία όλων των χριστιανικών ομολογιών σε Ανατολή και Δύση.

Ολοκληρώνοντας, τέλος, τα συμπεράσματά μας θεωρούμε ότι η παραπάνω εξέταση του θέματος για τον Πιλάτο στις διάφορες παραδόσεις παρουσιάζει νέα και ενδιαφέροντα στοιχεία για το πρόσωπο του Πιλάτου, που δίνουν ώθηση για περαιτέρω επιστημονικό προβληματισμό.

Βιβλιογραφία

Ι. ΠΗΓΕΣ

Agapius Episcopus Mabbugensis, *Historia Universalis* (*Kitāb al-'Unwān)* (CSCO 65/Ar.10), επι. P. L. Cheikho, Beirut-Paris 1912.

Αιθερία, *Itinerarium* στο *PLS* 1, 1045-1092.

Aland B., Aland K., Nestle E., Nestle E., Karavidopoulos I., Martini C. M., Metzger B., Strutwolf H. (επ.), *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart 2012[28].

Aland K. (επ.), *Synopsis Quattour Evangeliorum. Locis parallelis evangeliorum apocryphorum et patrum adhibitis*, Stuttgart 1965[2].

Amroise de Milan, *Traité sur l'évangile de S. Luc vol. II* (S. Ch. 52B), Texte Latin, traduction, notes et Index de Tissot Gabriel, Paris 1976.

Anthiologhion di tutto l'anno, τομ 2-3, Traduzione dal greco a cura di M. B. Artioli, Roma 1999.

Beylot R. (επι.), *Martyre de Pilate,* édizion critique de la version éthiopienne et traduction francaise (PO 204), Turmhout 1993.

Cowper B. H. (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels and other documents relating to the History of Christ*, London 1910.

Cureto W. (επί.), *Ancient Syriac Documents. Relative to the Earliest Establishment of Christianity in Edessa and the Neighbouring Countries, from the Year after our Lord's Ascension to the Beginning of the Fourth Century,* London-Edinburgh 1864.

Efrem il Siro, *Inni Pasquali. Sugli Azzimi, sulla Crocifissione, sulla Risurrezione*, Introduzione traduzione e note a cura di I. De Francesco, Milano 2001.

Ehrman B. D. and Pleše Z. (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels. Texts and Translations*, New York 2011

Ehrman B. D. and Pleše Z., (επι. και μετ.), *The Other Gospels. Accounts of Jesus from Outside the New Testament*, Oxford-New York 2014.

Ephraem Des Syres, *Pascha Hymnen. De Azymis, de Crucifixione, de Resurrectione* (CSCO 248/ Syr. 108), Herausgegeben von E. Beck, Louvain 1964.

Erbetta M. (επι.), *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ. 1/2*: Infanzia e Passione di Cristo e Assunzione di Maria*, Torino 1966.

Ευσεβίου Καισαρείας, *Eusebius Werke II: Die Kirchengeshichte. Die lateinische Übersetyung des Rufinus*, επι. του Th. Mommsen, Leipzig 1903.

Ευσεβίου Καισαρείας, *Storia Ecclesiastica I* (Testi patristici 158), traduzione italiana a cura di S. Borzì e F. Migliore, Roma 2001.

Ευσεβίου Καισαρείας, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* στο *PG* 20, 46-910.

Eutychii Patriarchae Alexandrini, *Annales (Kitāb al-Tarīkh al-Magmū' 'ala al-Taḥqīq wal-Taṣdīq. Ta'līf al-Batryārk 'iftīshyws al-Mukanny bi Sa'īd 'Ibn Baṭrīq Katabahu 'ily Akhīhi 'īsy fy Ma'rifat al-Tawarīkh al-Kullyyah min 'Ahd Ādam 'ly Sinīy al-Higrah)* (CSCO 50 / AR. 6), ed. L. Cheikho, Beryti-Parisiis-Lipsiae 1905.

Foggini P. F., *De Romano Divi Petri Itinere Et Episcopatu. Eiusque Antiquissimis Imaginibus Exercitationes Historico-Criticae,* Florentiae, 1941

Geerard M. (επι.), *Clavis Apocryphorum Novi Testamenti*, Repolis-Turnhout 1992.

Gibson M. D., *Apocrypha Sinaitica* (Studia Sinaitica 5), London 1896.

Gounelle R. et Izydorczyk Z. (επι. και μετ.) *,L'Évangile de Nicodème ou Les Actes faits sous Ponce Pilate (recension latine A). suivi de La lettere de Pilate à l'empereur Claude* (Apocryphes 9)*,* Belgique 1997.

Guidi I., *Le Synaxaire éthiopien*, τομ. 1 (PO 5), Paris 1904.

Howard George (μετ.), *The Teaching of Addai* (Texts and Translations 16, Early Christian Literature 4), Michgan 1981.

Ιουστίνου, *Ἀπολογία δεύτερη ὑπέρ χριστιανῶν* στο *PG* 6, 441-470.

Ιουστίνου, *Ἀπολογία πρώτη ὑπέρ χριστιανῶν* στο *PG* 6, 327-440.

Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἷς τόν ἅγιον Ἰωάννην τόν Ἀποστολον καί Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 59, 23-482.

Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Εἷς τόν ἅγιον Ματθαῖον τόν Εὐαγγελιστήν* στο *PG*, 57.58,471-794

Josephus, *Jewish Antiquities. Books XVIII-XX*, London-Cambridge, 1965.

Josephus, *The Jewish war. Books I-III*, London-Cambridge, 1958.

Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς τό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιον* στο *PG* 73.74, 9-756.

Mingana A. (επι. και μετ.), "The Lament of the Virgin and the Martyrium of Pilate", στο *Bulletin of the John Rylands Library Manchester*, τομ. 12, Nendeln-Leichtenstein 1967, 411-580.

Moraldi L. (επι.), *Tutti gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, τομ1: *Vangeli*, Casale Monferrato 1999.

Orlandi T. - Vandoni M. (επι.), *Il Vangelo di Nicodemo,* τομ. 1: *testo copto dai papiri di Torino* (Testi e documenti per lo studio dell'antichità 15), Milano-Varese 1966.

Orlandi T., *Il Vangelo di Nicodemo*, τομ. 2*: traduzione dal copto e commento* (Testi e documenti per lo studio dell'antichità 15-a), Milano-Varese 1966.

Phillips G. (επι. και μετ.), *The Doctrine of Addai, the Apostle,* London 1876.

Philonis Alexandrini, *Legatio ad Gaium*, επ. και μετ. της E. M. Smallwood, Leiden 1961.

Poppi A., *Sinossi del quattro vangeli,* τομ. 1:*Testo*, Padova 2004[14].

Revillout E. (επ.), *Les Evangiles des douze apotres et de saint Barthélemy,* στο *PO* 7 (2.2), 117-198.

S. Aurelii Augustini, *In Joannis Evangelium* στο *PL* 35, 1379-1976.

Saint Éphrem, *Commentaire de l'évangile concordant ou Diatessaron* (Sources Chrétiennes 121), traduit du syraque et de l'arménien, Introduction Traduction et notes par L. Leloir, Paris 1966.

Sancti Hilarii, *In Evangelium Matthei Commentarius* στο *PL* 9, 918-1078.

Teodoro di Mopsuestia, *Commentario al Vangelo di Giovanni*, traduzione italiana a cura di L. Fatica, Roma 1991.

Tertuliano, *Difesa del Cristianesimo. Apologeticum* (I Talenti 1), Roma-Bologna 2008.

The Rite of Passion Week. According to the Coptic Orthodox Church, Oxford 2007.

Theodori Mopsuesteni, *Commentarius In Evangelium Iohannis Apostoli* (CSCO 115/ Syr. 62), επι. του J. M. Vosté, Parisi 1940.

Tischendorf Constantinus (επι.), *Evangelia Apocrypha. Adhibitis Plurimis Codicbus Graecis et Latinis Maximam Partem nunc Primum Consultis Atque Ineditorum zcopia Insignibus*, Lipsiae 1853.

van den oudenrijn M.-A., *Gamaliele. Äthiopische texte zur Pilatusliteratur* (Spicilegium Friburgense 4), Freiburg 1959.

von den Broek R. (μετ. και επι.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem, On the Life and the Passion of Christ. A Coptic Apocryphon* (Supplements to Vigiliae Christianae 18), Leiden-Boston 2013.

Θεοδωροπουλου Επιφανίου (επι.), *Η μεγάλη εβδομάδα. Μετά ερμηνείας*, Atene 2005[10].

II. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Α. Ξενόγλωσση

Abel F-M, *Géographie de la Palestine*. τομ. 2: *Géographie politique. Les villes*, Paris, 1938.

Abel F-M, *Histoire de la Palestine depuis la conquête d'Alexandre jusqu'à l'invasion arabe*. Τομ. 2: *De la guerre juive à l'invasion arabe*, Paris 1952.

Assemani J. S.- Assemani S. E., *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codicum manuscriptorum catalogus, in tres partes distributus, in quarum prima Orientales, in altera Graeci, in tertia Latini, Italici aliorumque Europaeorum idiomatum codices*, τομ. 3, Paris 1759.

Bagatti B. – Testa E., *Il Golgota e la Croce. ricerche storico-archeologiche* (Studiom Biblicum Franciscanum, Collectio Minor 21), Gerusalemme 1978.

Barnes T. D., *Tertullian. A Historical and Literary Study,* Oxford 1971.

Barnes T.O, *Early Christianity and the Roman Empire,* London 1984.

Battista A. - Bagatti B. (επι. και μετ.), *La Caverna dei Tesori*, Gerusalemme 1980.

Baudoin A.-C., "Truth in the Details: The *Report of Pilate to Tiberius* as an Authentic Forgery", στο E. P. Cueva – J. Martinez (επι.), *Splendide Mendax. Rethinking Fakes and Forgeries in Classical, Late Antique, and Early Christian Literature*, Groningen 2016, 219-238.

Baudoin A.-C., *Ponce Pilate: la construction d'une figure dans la littérature patristique et apocryphe*, μη δημοσιευμένη διδακτορική διατριβή στο École Pratique des Hautes Études, Paris, 2012.

Baudoin A.-C., "La femme de Pilate dans les Actes de Pilate, Recension Grecque A (II,1)", στο *Apocrypha* 21(2010), 133-149.

Baudoin A.-C., "Gouverneur, juge et Romain: la figure de Pilate chez les auteurs patristiques", στο J.-M. Vercruysse (επι.), *Ponce Pilate* (*Graphè*, 22), Artois Presses Université 2013, 41-56.

Baudoin A.-C., "Le crime du gouverneur: Pilate jugé pour la condamnation de Jésus", στο P. Gilli (επι.), *La pathologie du pouvoir: vices, crimes et délits des gouvernants. Antiquité, Moyen Âge, époque moderne* (Studies in Medieval and Reformation Traditions: History, Culture, Religion, Ideas, 198), Leiden 2016, 91-107.

Baudoin A.-C., "Joseph dArimathie, premier témoin du Ressuscité, protobaptisé, nouveau Noé : étude des chapitres 12 à 16 des *Actes de Pilate*", στο *Apocrypha* 28 (2017), 85-122.

Baudoin A.-C. (επι.), *Disciple de nuit. La figure biblique de Nicodème* (actes du colloque de novembre 2017, Collège de France École normale supérieure), στο *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa* 54/3 (2018).

Ben Witherington III, *The Gosperl of Mark. A Socio-Rhetorical Commentary*, Michigan-Cambridge, 2001.

Berlio J, "Crochet de fer et puits a tempètes. La légende de Ponce Pilate àVienne (lsère) et au mont Pilat au XlIIe siècle", στο *Le monde alpin et rhodanien* 1-2 (1990), 85-104.

K. Bieberstein, "Die Porta Neapolitana, Die Nea Maria Und Die Nea Sophia in Der Neapolis Von Jerusalem: Beobachtungen Zur Stadtenwicklung in Byzantinischer Und Früharabischer Zeit", στο *Zeitschrift Des Deutschen Palästina-Vereins* 105 (1989), 110–122.

Black C. C., *Mark. Images of an Apostolic Interpreter*, Minneapolis 2001.

Bond H. K., "Standards, Shields and Coins: Jewish Reactions to Aspects of the Roman Cult in the Time of Pilate", στο S.C. Barton (επι.) *Idolatry: False Worship in the Bible, Early Judaism and Christianity,* London 2007, 88-106.

Bond H. K., "The Coins of Pontius Pilate: Part of an Attempt to Provoke the People or to Integrate Them into the Empire?", στο *Journal of Jewish Studies* 27 (1996), 241-62.

Bond K., *Pontius Pilate in Histrory and Interpretaion*, Cambrige 2004.

Boffo L., *Iscrizioni greche e latine per lo studio della Bibbia*, Brescia 1994.

Braida E., "Garshuni Manuscripts and Garshuni Notes in Syriac Manuscripts", στο *Parole de l'Orient* 37 (2012), 181-98.

Brandon S. G. F, "Ponrius Pilatus in History and Legend", στο *History Today* 18 (1968), 528.

Brock S., "A Fragment of the Acta Pilati in Christian Palestinian Aramaic", στο *Journal of Theological Studies* 22(1971), 157-158.

Brock S., "A Syriac Version of the Letters of Lentulus and Pilate", στο *Orientalia Christiana Periodica* 35 (1969), 45-62.

Brown R. E., *The Death of the Messiah: From Gethsemane to the Grave: A Commentary on the Passion Narratives in the Four Gospels*, New York – London – Toronto, 1994.

Bultmann R., *Primitive Christianity. In its Contemporary Setting*, Leipzig 1983.

Bultmann R., *The History of the Synoptic Tradition*, μετφ. Marsh J, Ozford, 1963.

Bundy W., *Jesus and the Firs Three Gospels. An Introduction to the Synoptic Tradition*, New York 1955.

Callon C., "Pilate the Villain: An Alternative Reading of Matthew's Portrayal of Pilate", στο *Biblical Theology Bulletin* 36 (2006), 62-71.

Carington S. J., "Pilate's Wife?", στο *Antichthon* 18 (1984), 102-7.

Carter W., *John and Empire. Initial Explorations*, New York 2008.

Carter W., *Matthew and Empire. Initial Explorations*, New York 2001.

Cerulli E., "La légende de l'empereur Tibère et de Pilate dans deux nouveaux documents éthiopiens", στο *Byzantion* 36 (1966), 26-34.

Cerulli E., "Tiberius and Pontius Pilate in Ethiopian Tradition and Poetry", στο *The Proceedings of the British Academy* 59 (1973), 141-158.

Cerulli E., "Un hymne ethiopien a Pilate sanctifie", στο *Mélanges de l'Université Saint-Joseph* 49 (1975-76), 589-594.

Cerulli E., *La letteratura etiopica*, Milano 19683.

Champeaux G. - Sterckx S., *I simboli del Medio Evo*, traduzione italiana di M. Giradi, Milano 1988.

Colin J. Humphreys, *Η ημέρα που σταυρώθηκε ο Ιησούς. Ανασυνθέτοντας τις τελευταίες ημέρες του πάθους*, μετάφραση Α. Κλήμη, επιστημονική επιμέλεια Μ. Γκουτζιούδης, Θεσσαλονίκη 2015

Collins R., *Visigothic Spain 409-711*, Malde - Oxford - Victoria 2004.

"Cyclus Pilati", στο *Clavis Patrum Graecorum*, 64-78.

Dagon G., "Pilate apres Pilate. L'empire chretien, les juif, les images", στο

Jori G. (επ.), *Ponzio Pilato. Storia di un mito* (Biblioteca della rivista di storia e letteratura religiosa, studi 26), Firenze 2013, 31-49.

Daniélou J., *Théologie du Judéo-Christianisme* (Histoire des doctrines chrétiennes avant Nicée 1), traduzione italiana: *La teologia del Giudeo-Cristianesimo,* Bologna 1974.

Davies W. D. - Allison D. C., *Mathew. A Shorter Commentary*, New York 2004.

De Labriolle P. - Bardy G. - Breehier L.- De Plinval G., *Storia della Chiesa*, τομ. 4*: Dalla morte di Teodosio all'avvento di S. Gregorio Magno (395-590)*, edizione italiana a cura di C. Capizzi, Milano 1995[3].

de Laet S.J.,. "Le successeur de Ponce-Pilate", στο *L'Antiquité classique* 8 (1939), 413-419.

Dobschütz E. V., "Der Process Jesu nach den Acta Pilati", στο *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft* 3 (1902), 89-114.

Dodd C. H., *Historical Tradition in the Fourth Gospel*, Cambridge 1963.

Dubois J. –D, "La figure de Bérénice et ses sources dans la version copte des Actes de Pilate", στο P. Buzy - A. Camplani - F. Contardi (επ.), *Tenth International Congress of Coptic Studies. Rome, 17–22 September 2012* (Orientalia Lovaniensia Analecta 247), τομ. II, Leuven 2016, 1201-1211.

Dubois J. –D., "La version copte des Actes de Pilate," στο *Apocrypha* 8 (1997), 81-88.

Dubois J. –D., "Les Singularités de la version copte des Actes de Pilate", στο *Apocrypha* 21 (2010), 51-71.

Dubois J.-D., "L'affaire des étendards de Pilate dans Ie premier chapitre des *Actes de Pilate*", στο *Studia Patristica* 19 (1986), 350-58.

Ebeid B., "L'uomo creato ad immagine e somiglianza di Dio secondo la teologia Cristiana e Musulmana", στο *Teologia i Czowłie*k 34 (2016), 169-190.

Ebeid B., "La figura di Costantino nella storiografia melchita araba primitiva: Un Costantino diverso?", στο M. Pampaloni – B. Ebeid (επι.), *Costantino e l'Oriente. L'impero, i suoi confini e le sue estensioni, Atti del convegno di studi promosso dal PIO in occasione della ricorrenza costantiniana (313-2013) Roma 18 aprile 2013* (Orientalia Christiana Analecta 300), Roma 2016, 341-400.

Ebeid B., *La Tunica di al-Masīḥ. La Cristologia delle grandi confessioni cristiane dell'Oriente nel X e XI secolo*, Valore Italiano - Edizioni Orientalia Christiana, Roma 2018.

Ebeid B., *Πόντιος Πιλάτος. Καινοδιαθηκικές και εξωδιαθηκικές αναφορές,*

Διδακτορική διατριβή, Τμήμα θεολογίας, Θεολογική Σχολή Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2019.

Ebeid B., *Il Signore è il mio sposo. Simboli battesimali nella spiritualità siriaca antica,* (Il Filo Scarlatto 17), Chirico, Napoli 2019.

Eckez W., *Das Lukasevangelium. Unter Berücksichtigung seiner Parallelen*, τομ. 1-2, Kempten 2006

Elisséeff N., "Dimashḳ", στο *Encyclopédie de l'Islam*, vol. II, 286-299.

Elli A., *Storia della Chiesa Copta,* τομ. 1: *L'Egitto romano-bizantino e cristiano. Nascita e splendore dello cristianesimo egiziano*, Cairo – Gerusalemme 2003.

Elliott J. K., *Apocryphal New Testament,* Leipzig 1891.

Elliott J. K., *Apocryphal New Testament,* Oxford 1993.

Elliott J. K., *The Apocryphal Jesus. Legends of the Early Church*, Oxford New York 1996.

Encyclopaedia Judaica, corrected edition, τομ. 1-17, Jerusalem 1996.

Furrer Ch. - Guignard Ch., "Titre et prologue des Actes de Pilate. Nouvelle lecture à partir d'une reconstitution d'un état ancien du texte", στο *Apocrypha* 24 (2013), 139-206.

Furrer Ch., "La Recension Grecque Ancienne des Actes de Pilate", στο *Apocrypha* 21(2010), 11-30.

Galadza D., *Liturgy and Byzantinization in Jerusalem* (Oxford Early Christian Studies), Oxford 2018.

Garzetti A., *L'impero da Tiberio agli Antonini* (Storia di Roma 6), Bologna 1960.

Geerard Maurice, "Marie-Madaleine, dénonciatrice de Pilate", στο *Sacris Erudiri* 31(1989-1990), 139-148.

Girardet G. - Ronchi F. - Maggioni B. (επι.), *Evangelo secondo Luca*, Verona 1973.

Giversen S., "Ad Abgarum. The Sahidic Version of the Letter to Abgar on a wooden Tablet", στο *Acta Orientalia* 24 (1959), 189-198.

Gnilka J., *Petrus und Rom. Das Petrusbild in den ersten zwei Jahrhunderten*, traduzione italiana di F. Ronchi: *Pietro e Roma. La figura di Pietro nei primi due secoli*, Brescia 2003.

Gonzàlez-Ruiz J.M. (επι.) *Evangelo second Marco*, Verona 1973.

Gooder P. (επι.), *Searching for Meaning. An Introduction to Interpreting the*

New Testament, ελληνική μετάφραση: Αι. Τσαλαμπουνη – Χ. Ατματζίδης (επι. Και μετ.,) *Αναζητώντας το Νόημα. Μία εισαγωγή στην ερμηνεία της Καινής Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη 2011.

Gounelle R. - Izydorczyk Z.,. "Thematic Bibliography of the Acts of Pilate: Addenda and Corrigenda", στο *Apocrypha* 2 (2000), 259-88.

Gounelle R., (επι.), *Evangelium Nicodemi Byzantinum* (Corpus Christianorum. Series Apocryphorum Instrumenta 3), Turnhout 2008.

Gounelle R., "Un nouvel évangile judéo-chrétien? Les Actes de Pilate" στο Schröter J. (επ.), *The Apocryphal Gospels within the Context of Early Christian Theology*, Leuven-Paris-Walpole 2013, 357-402.

Gounelle R., "L'édition de la Recension Grecque Ancienne des Actes de Pilate. Prespectives méthodologiques", στο *Apocrypha* 21(2010), 31-47.

Gounelle R., *Recherches sur les Actes de Pilate grecs. Recension B*, 2 τομ., Paris 1991.

Graf G., *Geshichte der christlichen arabischen Literatur*, τομ. 2 (Studi e Testi), Città del Vaticano 1947.

Grasso S., *Il Vangelo di Matteo*, Roma 1995.

Gray P., "The Legacy of Chalcedon. Christological Problems and Their Significance", στο M. Maas (επι.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, Cambridge-New York 2005, 215-238.

Griffith S., *The Church in the Shadow of the Mosque. Christians and Muslims in the World of Islam*, Princeton-Oxford 2008.

Grüll T., "Pilate's Tiberiéum: A New Approach", στο *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 41 (2001), 267-278.

Grüll T., "The Legendary Fate of Pontius Pilate", στο *Classical er Medievalia, Danish Journal of Philology and History* 61 (2010), 151-176.

Gundry R. H., *Matthew: A Commentary on his Literary and Theological Art*, Grand Rapids 1982.

Hagner D. A., *Matthew* 14–28, Dallas 1995.

Halkin F., "Une vie precque de la sainte Marie-Madeleine", στο *Analecta Bollandiana* 105 (1987), 5-23.

Hamman A., "Pseudogrfaia", στο *Nuovo Dizionario di Patristica e Antichià Cristiana*, τομ. 2, 4404-4407.

Haynes J., "New perspectives on the *Evangelium Nicodemi* Latin C", στο *Apocrypha* 21 (2010), 103-111.

Hendriksen W., *The Gospel of Like*, Edinburgh 1978.

Hobbs H., *An Exposition of the four Gospels*, τομ. 1-2, USA 1996.

Ishaq, E., "Coptic Language, Spoken", στο *The Coptic Encyclopedia*, τομ. 2, 604-607.

J. Den Heijer – P. Pilette, "History of the churches and monasteries of Egypt. Al-Shaykh al-Mu'taman Abū l-Makārim Sa'd Allāh ibn Jirjis ibn Mas'ūd", στο D. Thomas – A. Mallett, (επι.), *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, τομ. 4 *(1200-1350)* (The History of Christian-Muslim Relations 17), Leiden-Boston 2012, 983-988

James M. R., (επι.), *Christian Apocrypha and Early Christian Literature*, Oslo 1994.

Kany R., "Die Frau des Pilatus und ihr Name. Ein Kapitel aus der Geschichte neutestamentlicher Wissenscaft", στο *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche* 86 (1995), 104-110.

Lampe G. W. H., "The Trial of Jesus in the Acta Pilati", στο E. Bammel– C.F.D. Moule (επι.), *Jesus and the Politics of His Days*, Cambridge, 197-182.

Lanchantin È., "Une homélie sur le martyre de Pilate, attribuée à Cyriaque de Behnessa", στο *Apocrypha* 13 (2002), 135-202.

Légasse S., *Le procès de Jésus. La passion dans les quatre évangiles,* Paris 1995.

Lemonon J. P., *Pilate et le Gouvernment de la Judée. Textes et monuments,* Paris 1981.

Levieils X., "La polémique anti-chrétienne des Actes de Pilate", στο *Revue d'histoire et de philosophie religieuses* 79 (1999), 291-314.

Loisy A., *Les Évangiles Synoptiques*, τομ. 1-2, Ceffonds 1908.

Loveday A., *The preface to Luke's Gospel. Literary convention and social context in Luke 1.1-4 and Acts 1.1*, Cambridge 1993.

Luisier Ph., "De Pilate chez les Coptes" στο *Orientalia Christiana Periodica 62 (1996)*, 411-425.

Luz U., *Studies in Matthew*, Michgan-Cambridge, 2005.

Mara M. G., "Apoocrifi", στο *Nuovo Dizionario di Patristica e Antichià Cristiana*, τομ. 1, 394-403.

Maraval P., "La politica religiosa di Giustiniano", στο L. Pietri (επι.), *Storia del cristianesimo. Religione, politica, cultura*, τομ. 3: *Le Chiese d'Oriente e d'Occidente (432-610),* Roma 2002, 373-406.

McCollum A., "Garshuni as It Is: Some Observations from Reading East and West Syriac Manuscripts", στο *Hugoye* 17:2 (2014): 215-235.

McGing B. C., "Pontius Pilate and the Sources", στο *Catholic Biblical Quarterly* 53 (1991), 416-438.

Mengozzi A., "The History of Garshuni as a Writing System: Evidence from the Rabbula Codex", στο F. M. Fales and G. F. Grassi (επι)., *CAMSEMUD 2007. Proceedings of the 13th Italian Meeting of Afro-Asiatic Linguistics, held in Udine, May 21st-24th, 2007*, Padova 2010, 297-304.

Menze V., *Justinian and the Making of the Syrian Orthodox Church*, Oxford-New York 2008.

Mingana A., *Catalogue of the Mingana Collection of Manuscripts*, τομ. 1: *Syriac and Garshūni Manuscripts*, Cambridge 1933.

Mommsen T., "Die Pilatus-Acten" στο *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft* 3 (1902), 198-205.

Mouawad R., "Recherche sur quelques pratiques funéraires des Maronites", στο *Parole d' Orient* 23 (1998), 89-110.

Moukarzel J., "Maronite Garshuni Texts: On Their Evolution, Characteristics, and Function", sto *Hugoye* 17:2 (2014), 237-262.

Moussa A. M., *A Lintel of Ramesses II from Atfih*, Rome 1932.

Nasry, W. "Methodology", στο W. Nasry, *The Caliph and the Bishop. A 9th Century Muslim-Christian Debate: Al-Ma'mūn and Abū Qurrah* (Textes et etudes sur l'orient chrétien 5), Beyrouth 2008.

Navarro R. J. E., "ADDAI (o ADDEO)", στο: *NDPAC vol. I*, 76-79.

O'Connor D. W., *Peter in Rome. The Literary, Liturgical and Archeological Evidence*, New York-London 1969.

Ossola C., "Pontius, te souvient-il…?", στο G. Jori (επι.), *Ponzio Pilato. Storia di un mito* (Biblioteca della rivista di storia e letteratura religiosa, studi 26), Firenze 2013, 87-105.

Otranto G., "Ponzio Pilato nella chiesa antica. Tra storia, arte e leggenda. Il codex purpureus Rossanensis", στο G. Jori (επι.), *Ponzio Pilato. Storia di un mito* (Biblioteca della rivista di storia e letteratura religiosa, studi 26), Firenze 2013, 51-70.

Otranto G., "Ponzio Pilato nella chiesa antica tra storia, arte e leggenda. Il codex purpureus Rossanensis", στο *Rivista di storia e letteratura religiosa* 45 (2009), 495-514.

Penn M. Ph., *Envisioning Islam. Syriac Christians and the Early Muslim World*, Philadelphia 2015.

Pérès J.-N., "Les traditions éthiopiennes relatives à Pilate", στο *Apocrypha* 21 (2010), 83–92.

Preuss H.D., *Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης*, Επιμέλεια – μετάφραση : Ι. ΜΟΥΡΤΖΙΟΣ, Θεσσαλονίκη, 2011.

Rodorf W., "Martirio cristiano", στο *Nuovo Dizionario di Patristica e Antichià Cristiana*, τομ. 2, 3076-3078.

Roessli J.-M - Nicklas T., (επι.), *Christian Apocrypha. Receptions of the New Testament in Ancient Christian Apocrypha*, Göttingen 2014.

Romano D., *Il processo d Gesù*, Bari 20082.

Samir S. Kh., "La tradition arabe chrétienne. Etat de la question problème et besoins", στο S. Kh. Samir (επι.), *Actes du premier Congrès international d'études arabes chrétiennes: (Goslar, septembre 1980)*, (Orientalia Christiana Analecta 218), Rome 1982, 19-120.

Sanday W., *The Gospels in the Second Century*, London, 1876.

Scheid J, "Pontius Pilatus, un fonctionnaire romain", στο G. Jori (επι.), *Ponzio Pilato. Storia di un mito* (Biblioteca della rivista di storia e letteratura religiosa, studi 26), Firenze 2013, 1-9.

Scheidweiler F., "The Gospel of Nicodemus/ Acts of Pilate and Christ's Descent into Hell", στο W. Schneemelcher (επι.), *New Testament Apocryphal*, Westminster 1991, τομ. 1, 530-531.

Schnelle U., *Einleitung in das Neue Testament,* Vandenhoeck & Ruprecht, Gōttingen, 2005.

Schwartz D. R., "Pontius Pilate's Suspension from Office: Chronology and Sources", στο *Studies in the Jewish Background of Christianity,* Tubingen 1992, 202-217.

Scopello M., "Autour de la Femme de Pilate", στο G. Jori (επι.), *Ponzio Pilato. Storia di un mito* (Biblioteca della rivista di storia e letteratura religiosa, studi 26), Firenze 2013, 13-30.

Simonetti M., "Ilario di Poitiers" στο *Nuovo Dizionario di Patristica e Antichià Cristiana*, τομ. 2, 2521-2528.

Smallwood M. E., "The Date of the Dismissal of Pontius Pilate from Judea", στο *Journal of Jewish Studies* 5 (1954), 12-2I.

Sordi M., I Cristiani e l'impero Romano (Di Fronte e Attraveso 671), edizione riveduta e aggiornata, Como 2011.

Starowieyski M., "Maria Maddalena" στο *Nuovo Dizionario di Patristica e Antichià Cristiana*, τομ. 2, 3056-3057.

Suermann, H., "Copts and the Islam of the Seventh Century", στο E. Grypeou – M. Swanson – D. Thomas (επι.), *The Encounter of Eastern Christianity with Early Islam (*The History of Christian-Muslim Relations 5 *),* Leiden-Boston 2006, 95-109.

Swanson M. N., *The Coptic Papacy in Islamic Egypt (641-1517),* τομ. 2: *The Popes of Egypt. A History of the Coptic Church and its Patriarchs from Saint Mark to Pope Shenouda III*, Cairo-New York 2010.

Swanson, M. N., "Maḥbūb ibn Quṣṭanṭīn al-Manbijī", στο D. Thomas – A. Mallett (επι.), *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, τομ. 2: *(900-1050)* (The History of Christian-Muslim Relations 14), Leiden-Boston 2010, 241-245.

Taft F. R., "Holy Week in the Byzantine Tradition", στο G. Kollamparampil (επι.), *Hebdomadae Sanctae Celebratio. Conspectus Historicus Comparativus. L'antica celebrazione della Settimana Santa a Gerusalemme e il suo sviluppo nei riti dell'Oriente e dell'Occidente* (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae. Subsidia 93), Roma 97, 67-91

Taylor V., *The Gospel According to St. Mark*, London 1953.

The Apocryphal of the Old Testament, αγγλική μετ. από τον H. F. D. Sparks, New York 1984.

Tourn G. - Corsani B.- Cuminetti M. (επι.), *Evangelo secondo Matteo*, Verona 1973.

Van Elderben B., "A New Inscription Relation the Christianity and Edessa", στο *Calvin Theological Journal* 7 (1972), 5-14.

Van Rompay L., "Dayr al Sutyan: l'esperienza siro-ortodossa in Egitto", στο E. Vergani – S. Chialà (επι.), *L'eredità religiosa e culturale dei Siri-occidentali tra VI e IX secolo: atti del 6° Incontro sull'Oriente cristiano di tradizione siriaca. Milano, Biblioteca Ambrosiana, 25 maggio 2007*, Milano 2012.

Volkoff O. V., "Un saint oublié: Ponce Pilate", στο *Bulletin de la Société d'Archéologie Copte* 20 (1969-1970), 167-175.

Volkoff O. V., "Un saint oublié: Ponce Pilate", στο *Bulletin de La Société d'Archéologie Copte* 20 (1969-1970), 167-175.

von Dobschütz E., *Christusbilder. Untersuchungen zur christlichen Legende*, Leipzig 1889.

Wallis Budge E. A., *The Book of the Saints of the Ethiopian Church*, Cambridge 1928, τομ. 4.

Wengst K., *Das Johannesevangelim*, τομ. 1-2, Stuttgart-Berlin-Köln 2001.

Wilson J, F, *Caesarea Philippi. Banias, the Lost City of Pan*, London–New York 2004.

Wilson R. Mcl. (επι.), *New Testament Apocrypha*, τομ. 1-2, London 1991.

Zambon F., "Pilate et le Graal", στο G. Jori (επι.), *Ponzio Pilato. Storia di un mito* (Biblioteca della rivista di storia e letteratura religiosa, studi 26), Firenze 2013, 71-86.

Β. Ελληνόγλωσση

Αραμπατζης Χ., *Χριστιανική γραμματεία και ερμηνεία Πατέρων*, Θεσσαλονίκη, 2013.

Ατματζιδης Χ., "Η διήγηση για το βασιλιά της Έδεσσας Άβγαρο και τον Ιησού. Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια", στο Ι. Καραβιδοπούλος (επι.), *Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα*, τομ. 1: Απόκρυφα Ευαγγέλια, Θεσσαλονίκη 1999, 327-354.

Ατματζιδης Χ., *Η θεολογία της Καινής Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη, 2019.

Γκουτζιουδης Μ., *Ερμηνεία και πρόσληψη ευαγγελικών κειμένων*, Θεσσαλονίκη, 2016.

Δεσποτης Σ., *Ο Ιησούς ως «Χριστός» και η πολιτική εξουσία στους συνοπτικούς ευαγγελιστές*, Αθήνα 2005.

Δημητρακος Δ., *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας*, 15 τομ., Αθήνα 1933.

Zappas Κ., *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης. Ιουδαίοι και χριστιανοί σε αναζήτηση ορίων*, Αθήνα 2008.

"Ιλάριος επίσκοπος Πικταβίου", στο *ΘΗΕ*, τομ. 6, 861-863.

Ιωαννιδης Φ., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία. Συγγραφείς και Πατέρες της Δύσης* (Β΄-ΣΤ΄ αι.), Θεσσαλονίκη, 2004.

Ιωαννιδης Φ., *Πατέρες και Εκκλησιαστικοί Συγγραφείς της Δύσης*, Θεσσαλονίκη 2010.

Καλλιστος Αρχιμανριτης (μετ)., *Ιεροσολυμιτικόν Κανονάριον (Τυπικόν) του Ζ΄ αιώνος (Κατά Γεωργιανήν μετάφρασιν)*, Ιερουσαλύμ 1014.

Καραβιδοπουλος Ι., "Κήρυγμα Πέτρου. Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια", στο Ι. Καραβιδοπουλος (επι.), *Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα*, τομ. 2: *Απόκρυφες Πράξεις Επιστολές Αποκαλύψεις*, Θεσσαλονίκη 2004, 13-24.

Καραβιδοπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 2), Θεσσαλονίκη 1988.

"Λογγίνος", στο *ΘΗΕ*, τομ. 8, 319.

Μποζινης Κ., "Ευαγγέλιο Νικοδήμου. Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια", στο Ι. Καραβιδοπουλος (επι.), *Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα*, τομ. 1: Απόκρυφα Ευαγγέλια, Θεσσαλονίκη 1999, 136-137.

Ο Μέγας Συναξάριος της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Τόμος Ι, Μην Οκτώβριος, Αθήνα 2001.

Ροπς Ντ., *Η καθημερινή ζωή στην Παλαιστίνη στους χρόνους του Χριστού*, μετ. Έ. Αγγελου, Αθήνα 1988.

Τρακατελλης Δ., *Εξουσία και Πάθος. Χριστολογικές Απόψεις του κατά Μάρκον Ευαγγελίου*, Αθήνα 1983.

Τσακνακης Α., "Κύκλος Πιλάτου (Αλληλογραφία, Αναφορά, Παράδοση, Θάνατος). Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια", στο Ι. Καραβιδοπουλος (επι.), *Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα*, τομ. 1: Απόκρυφα Ευαγγέλια, Θεσσαλονίκη 1999, 225-247,

Τσαμης Δ., *Αγιολογία της ορθόδοξης Εκκλησίας,* Θεσσαλονίκη 2006.

Σημειώσεις Πινάκων

[1] Παραθέτω τους Ευαγγελιστές, όπως παρατίθενται στον Κανόνα της Καινής Διαθήκης και παράλληλα αποδέχομαι την προτεραιότητα του κατά Μάρκον Ευαγγελίου. Επίσης, δεν αναφέρομαι στην πηγή των Λογίων (Q), επειδή δεν υπάρχει σε αυτή η διήγηση του πάθους του Ιησού. Βλ. σχετικά U. Schnelle, *Einleitung in das Neue Testament*, 219-239. Γενικά για το πάθος του Ιησού και για την θεολογία της πηγής των Λογίων (Q), βλ., μεταξύ των άλλων, Χ. Ατματζιδης, *Η θεολογία της Καινής Διαθήκης*, 330-368. 727-752.

[2] Tertuliano, *Difesa del Cristianesimo*, 254.

[3] Δική μας η ελληνική μετάφραση.

[4] Εννοεί όσα είπε ο ίδιος προηγουμένως για την σταύρωση και τα πάθη του Ιησού, βλ., Tertuliano, *Apologeticum,* XI,18-24.

[5] Tertuliano, *Difesa del Cristianesimo*, 138.

[6] Είναι δική μας η μετάφραση.

[7] Το κείμενο είναι μια περικοπή από ένα έργο απόκρυφο που λέγεται «η διδασκαλία του Συμεών Πέτρου στην Ρώμη», «ܡܠܦܢܘܬܗ ܕܫܡܥܘܢ ܟܐܦܐ ܒܪܗܘܡܐ ܡܕܝܢܬܐ». Κατά την γνώμη μας δεν είναι μια συριακή παράδοση του ελληνικού απόκρυφου «Κήρυγμα Πέτρου» αφού δεν περιέχει τα αποσπάσματα που έχουμε από αυτό το ελληνικό κείμενο, για άλλες πληροφορίες για το «Κήρυγμα Πέτρου» βλ., Ι. Καραβιδοπουλου, "Κήρυγμα Πέτρου", 13-24. Το συριακό έργο δημοσιεύτηκε από την Cureton, και κατά την άποψη των ερευνητών ανάγεται στις αρχές του τετάρτου αιώνα. Βλ. το κείμενο που παραθέτουμε στο, W. Cureto (επι.), *Ancient Syriac Documents,* ܠܚ.

[8] Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

[9] P. F. Foggini, *De Romano*, 38.

[10] Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

[11] P. F. Foggini, *De Romano*, 38-39.

[12] Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

[13] P. F. Foggini, *De Romano*, 40.

[14] Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

[15] P. F. Foggini, *De Romano*, 41.

[16] Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

[17] P. F. Foggini, *De Romano*, 42.

[18] Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

[19] P. F. Foggini, *De Romano*, 42.

[20] Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

[21] P. F. Foggini, *De Romano*, 42.

22 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
23 P. F. Foggini, *De Romano*, 43-44.
24 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
25 P. F. Foggini, *De Romano*, 43-44.
26 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
27 P. F. Foggini, *De Romano*, 46.
28 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
29 P. F. Foggini, *De Romano*, 46.
30 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
31 B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.)**, *The Apocryphal Gospels*, 556.
32 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
33 B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.)**, *The Apocryphal Gospels*, 550.552.
34 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
35 B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.)**, *The Apocryphal Gospels*, 554.
36 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
37 B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ**.**), *The Apocryphal Gospels*, 562
38 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
39 B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ**.**), *The Apocryphal Gospels*, 566.
40 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
41 B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ**.**), *The Apocryphal Gospels*, 566.
42 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
43 G. Phillips (επι. και μετ.), *The Doctrine of Addai*, ܐܠ - ܐܫ..
44 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
45 C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha*, 388.
46 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
47 C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha*, 391.
48 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
49 C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha*, 392.
50 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
51 C. Tischendorf (επι.), *Evangelia Apocrypha*, 410.
52 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
53 B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*, 514.
54 S. Brock, "A Syriac Version", 57.
55 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
56 B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*, 514.
57 S. Brock, "A Syriac Version", 57-58.
58 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
59 B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*, 514.
60 S. Brock, "A Syriac Version", 58.
61 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
62 B. D. Ehrman and Z. Pleše **(**επι. και μετ**.),** *The Apocryphal Gospels*, 494,

63 Θεοδωροπούλου Επιφανίου (επι.), *Η μεγάλη εβδομάδα*, 690.

64 B. D. Ehrman and Z. Pleše (επι. και μετ.), *The Apocryphal Gospels*, 506-508.

65 http://www.christopherklitou.com/funeral_service_greek.htm (τελευταία επίσκεψη 05/07/2018).

66 E. Revillout (επι.), *Les Evangiles* στο *PO* 7 (2.2), 144-146.

67 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

68 E. Revillout (επι.), *Les Evangiles* στο *PO* 7 (2.2), 151-153.

69 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

70 R. Van den Broek (επι. και μετ.), 124.

71 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

72 R. Van den Broek (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 126.

73 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

74 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 132.

75 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

76 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 134.

77 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

78 R. Van den Broek (επι. και μετ.), 134.136

79 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

80 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 138.

81 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

82 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 146.

83 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

84 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 146.

85 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

86 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 164, 166.

87 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

88 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 166.168.

89 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

90 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 168.

91 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

92 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), 172.

93 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

94 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 172.174.

95 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

96 R. Van den Broek, (επι. και μετ.), 174, 176.

97 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

98 R. Van den Broek,, (επι. και μετ.), *Pseudo-Cyril of Jerusalem*, 176.

99 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

100 A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 465-466.

101 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.

102 A. Mingana (επι. και μετ.), "The Lament", 466.

103 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
104 A. Mingana (επι. και μετ.), “The Lament”, 468.
105 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
106 A. Mingana (επι. και μετ.), “The Lament”, 470.
107 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
108 A. Mingana (επι. και μετ.), “The Lament”, 480-481.
109 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
110 A. Mingana (επι. και μετ.), “The Lament”, 483.
111 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
112 A. Mingana (επι. και μετ.), “The Lament”, 486.
113 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
114 A. Mingana (επι. και μετ.), “The Lament”, 487.
115 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
116 Agapius Episcopus Mabbugensis, *Historia Universalis*, 143-144.
117 Η ελληνική μετάφραση είναι δική μας.
118 Eutychii Patriarchae Alexandrini, *Annales*, 93.
119 Η μετάφραση είναι δική μας.
120 Το κείμενο το πήραμε από Ph. Luisier, “De Pilate chez les Coptes”, 415 υπ. 26.
121 Η μετάφραση είναι δική μας.
122 O. V. Volkoff, “Un saint oublié: Ponce Pilate”, 169.
123 Η μετάφραση είναι δική μας.
124 I. Guidi, *Le Synaxaire éthiopien*, τομ. 1., 674-675.
125 Η μετάφραση είναι δική μας.

Ευρετήριο βιβλικών χωρίων

Ι. ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Ψαλμοί (Ψλ.) β, 1-2: 55

ΙΙ. ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Άμεσες παραπομπές

Κατά Ματθαίον (Ματθ)
27, 1-2: 48
27, 11-14: 49
27, 15-22: 58
27, 24-26: 64-65
27, 57-58: 77
27, 62-66: 79-80
28, 11-15: 79-80

Κατά Μάρκον (Μκ)
10, 33-34: 53
15,1: 48
15, 2-5: 49
15, 6-14: 58
15, 15: 64
15, 42-45: 77

Κατά Λουκάν (Λουκ)
3, 1-2: 47
22, 66.23,1: 48
23, 2-5: 49
23, 6-12: 54
23, 12: 208
23, 13-16: 56
23, 17-23: 58
23, 24-25: 64
23, 50-52: 77

Κατά Ιωάννην (Ιω)
18, 28: 48
18, 29-38: 49-50
18, 39-40: 58
19, 1.4,16: 64
19, 9-22: 73
19, 31-34: 76
19, 38-39: 77

Πράξεις Αποστόλων (Πρ)
3, 13-14: 61
4, 27: 55
13, 27-28: 61

Έμεσες παραπομπές

Κατά Ματθαίον (Ματθ)
2: 30.
9, 20-22: 105, 130
12, 1-8: 164
14, 1: 210
17, 1-9: 225
21, 1-11: 140
22, 15-22: 203
26, 61: 202
27, 19: 212
27, 24-26: 104
27, 62-66: 223

Κατά Μάρκον (Μκ)
1, 21-28: 164
2, 23-28: 164
5, 25αα: 130
6, 14: 210
9, 2-10: 225
11, 1-11: 140
12, 13-17: 203
14, 58: 208
15, 43: 190
16, 7: 178

Κατά Λουκάν (Λουκ)
1, 4: 193
4, 31-37: 164
6, 1-5: 164
6, 6-11: 201
8, 41-56: 164
8, 43αα: 130
9, 7-9: 210
9, 28-36: 225
13, 10-17: 201
14, 1-6: 201
19, 28-44: 140
20, 20-26: 203
23, 2: 201, 203
23, 5-12: 207, 208
23, 7; 209
23, 8-9: 210
23, 11: 209
23, 11-25: 210
23, 50: 190

Κατά Ιωάννην (Ιω)
2, 13-25: 190
2, 19: 202
3, 1 : 204, 190
3, 1-21: 203
5, 1-15: 142
9, 1-38: 142
11, 1-44: 164
12, 12-19: 140
19, 38-42: 204

Πράξεις Αποστόλων (Πρ)
1, 1: 193
4, 25-26: 56

تَمَّتْ وَبِحَمْدِ اللّٰه